سرایی که گفتم اما سیه بود گرده اختیار نیا و محمد نید کرده صید ام
او را
و هم محو شده . نه کلید و بیتی نوشته ماست

علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل

در نیولا بفضل خالق جل و علا و بتائید حضرات ائمہ ہدی علیہم آلاف التحیۃ والثنا

جلد اول از کتاب

نجوم السماء

در تذکرۂ علما و فضلای فرقۂ امامیہ اثنا عشریہ کثرہم اللہ فی البریۃ

تالیف

فاضل ادیب الفائز من الفضل بالمعلے والرقیب نخبۃ الاماثل والاقران

سبقۃ الافاضل فی ہذا المیدان ذی المجد البہی والشرف العلی

مولوی میرزا محمد علی صانہ اللہ لکھنوی

بجاہ محمد و علی

در مطبع جعفری واقع نخاس جدید لکھنو مطبوع طباع گردید

سنہ ۱۳۰۳ ہجری

تقریظ جناب قدسی القاب استاذ الکل فی الکل ہادی الوری الی خیر السبل حجۃ الاسلام
آقا سید محمد عباس الشوشتری ادام اللہ ایامہ بر کتاب نجوم السماء فی تراجم العلماء

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل العلماء نجوم السماء و ورثۃ للانبیاء ورجح مدادھم علی دماء
الشہداء والصلوۃ علی نبیہ المصطفی وآلہ اعلام التقی ومصابیح الھدی اما بعد
فقد طالما اساء الدھر الی سادتہ ورمی بسھام المصائب الی اولیائہ وقادتہ وکان
ذلک من قدیم عادتہ واستمر العلماء یشکون من رواج الجھل فی کل جبل وسھل ولو انھم
کانوا فی ھذا الزمان لتمنوا زمانھم وعلموا انھم وصفوا الوجدان بالاعواز وحملوا شکواھم
علی المجاز فکانھم نعوا الینا العلم فی حیاتہ ولم یدرکوا زمن وفاتہ والان قد تحقق نعیھم
حیث لا یشکر سعیھم والیوم مات العلم وما لہ ناع ولا الیہ ساع وداع او ارتحل من غیر
وداع فمن المغتنم وافضل النعم ذکر الماضین الاساطین فان ذکر النعم بضاعۃ
المساکین وممن جد فی تجدید عہودھم واحضار سعودھم واخطار صعودھم الحبیب
اللبیب الادیب الاریب الفائز من الفضل بالمعلی والرقیب النائل من الشرف اوفر
نصیب الالمعی اللوذعی الذکی الاریحی الاحوذی الواقف علی اخبار الفقہاء وحالات العلماء
والباحث عن حقائق الانباء زبدۃ الاحباب وسلالۃ الانجاب المقتفی باثار
السادۃ الاطیاب الناظر فی الحدیث والکتاب الفطن اللوذعی والصفی الوفی المولوی
میرزا محمد علی رقاہ اللہ الی اوج الکمال ووقاہ عین الکمال وھو ممن قرء علی
بعض الکتب الادبیۃ وشطراً من کتابی روائع القرآن فی فضائل امناء الرحمن فقد الف
کتاباً رائقاً رائعاً ابان لہ فضلاً شائعاً فیہ للناظرین تذکرۃ وللمحصلین تبصرۃ فانہ
بذل وسعہ ومجھودہ فی تتبع اخلاقھم المحمودۃ واحوال ولاداتھم ووفاتھم وکیفیۃ
انسابھم واحسابھم وصفاتھم وذکر مؤلفاتھم ومصنفاتھم بتدقیق النظر وتعمیق الفکر

والركون الى كل خبر معتبر احتياطاً لذكرهم واقتفاء لآثارهم فجاء بحمد الله بين تراجم اهل العلوم كالشمس بين النجوم ليستفيض منه المجتدي ويستضيئ به المهتدي فيا لها من مجموعة كانها في حسنها وصفائها اشد خدودها وبقائها جنة عالية فيها سرر مرفوعة واكواب موضوعة ونمارق مصفوفة وزرابي مبثوثة تجلى فيها اماجد من العلماء العاملين اخوانا على سرر متقابلين جزاه الله خير الجزاء عن هؤلاء المصطفين واقرّ به العين في الدارين حرره المتضرع الى الله الناس السيد محمد عباس عفي عنه

عبارت جناب مستطاب ملاذ الانام فخر المتكلمين آية الله في العالمين ناصر شريعة جده خير المرسلين جناب آقا سيد حامد حسين دام ظله ومد في بقاه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اوزع خاصة عباده العروج الى معارج الفضل والكمال والصلوة والسلام على محمد وآله خير آل وبعد فان الفاضل السعيد الولي الرشيد الصفي الحميد الالمعي الزكي اللوذعي الذكي المولوي ميرزا محمد علي ممن حاز قصب السبق في العلم والبراعة واحكم مراتب التحقيق واتقن الصناعة واخذ العلوم من الاعلام الجلة ورافق الاكابر الذين هم رؤساء الملة وهو لي بالخصوص قديم الوداد والمقة والمختص بمرافقتي والمنوه بالاعتماد والركون والثقة وقد صنف بالتماسي كتاباً رائعاً وسفراً حافلاً في تاريخ علماء الشيعة اعلى الله مراتبهم الرفيعة فجاء بحمد الله بحيث يعجب النظار ويروق الابصار وقلما يلفى نظيره في

الاعصار والامصار وهو دليل على سعة اطلاعه وطول باعه فالله تعالى يصونه عن عين الكمال ويقيه من المخاوف في الاهوال كتبه حامد حسين عفا الله عنه في ۱۹ من ربيع الاخر سنة ۱۲۹۰ھ

حامد حسين ۱۲۷۹

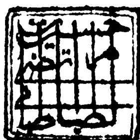
تقريظ جناب ملاذ آداب شرف السادة الاطياب فخر الواعظين قدوة العلماء الربانيين آقا سيد حسين الطباطبائي اليزدي ادام الله ايام افاضاته

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي زين ما فوق الارض بوجود العلماء كما زين ما دون العرش بنجوم السماء وجعل العلماء ورثة الانبياء لهداية الجهلاء في البادية البيداء كما جعل النجوم خليفة البيضاء لنشر الضياء في الليلة الظلماء وصير هؤلاء العالمين العاملين حججا في العالمين بعد الائمة الطاهرين عليهم السلام في احكام الدين كما اشار اليه بقوله وجعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها قرى ظاهرة وقدرنا فيها السير سيروا فيها ليالي واياما امنين فصلى الله على نبينا محمد وعلى اله الطيبين وعليهم اجمعين ما قام بهم الشرع المبين والدين المستبين ثم انى لما كنت ارى في زماننا هذا انه قد عفت الديار ومحيت الاثار وتناثرت النجوم وتراكمت الغيوم وقل العلماء وكثر اللاواء وعظم البلاء فطال ما احببت الاطلاع على الاخبار والاثار من هؤلاء الاحبار الاخيار وذكر اعمارهم الخالية واسمائهم السامية واعصارهم الماضية وانبائهم الشافية لما علمت ان المرء اذا لم يوجد نسيم وان الورد اذا ذهب من مائة يستشم فلم اجد كتابا في ذلك يجمع الشتات وخطابا يحتوي على الاشتات من ذكر سلفنا الصالحين وبقاياهم المعاصرين من علمائنا الراشدين وفقهائنا المجتهدين رضوان الله عليهم اجمعين حتى اتفق لي المسير بحكم التقدير الى بلدة لكهنؤ صانها الله عن كل سوء فرايت فيها كتابا شريفا جامعا لذلك ووجدت

ما اسدت هنالك يسمى بنجوم السماء فى تراجم العلماء مما الفه الاخ السديد والمرشد الرشيد ذو البصر الحديد والباع الطويل البعيد العالم الالمعى الفاضل النحرير اللاحى نخبة الاماثل والاقران وسبقة الافاضل فى هذا الميدان المولى الوفى الملى ميرزا محمد على الكشميرى اصلاً ثم اللكهنوى دام الله فضله وعلاه وبلغه الى ما يتمناه فى دنياه وعقباه فوجدت هذا الكتاب كمؤلفه بحراً ذاخراً وذخراً وافراً ونوراً ظاهراً وضياءً زاهراً فان شبهت هذا المؤلف الشريف ببحار الانوار فلمثل مؤلفه ينبغى ان يكون فيها غائصاً وان شاكلته بجامع الاخبار فهو الاحرى بها فلحصا لله دره حيث جمع فاوفى ونقد واصفى وكتب واملى وفاز فى ذلك بالنصيب الاعلى والقدح المعلى فكانه لما راى درر الحل عقد الثريا نظم هذا العقد من اصفى درر الثرى حتى يكون لجيد الزمان شذرا ولاهله ذكرى ولمؤلفه ذخرا ولعمرى لقد اتى بآيات وكيف لا وهو من اهل بيتهم واهل البيت بما فى البيت ادرى وقد افتتح فى ذكر هؤلاء النجوم الباهرة والاقمار الزاهرة بمن طلع فى الالف الثانى من اقاصى مشارق البلاد والادانى وذكر بجامع نجم وبعد نجوم فانه لما غاب نجم طلع نجم وقل فى كتابه هذا من لا يخبر بخيره ولم يات باثره فجزاه الله وايانا عن الاسلام واهله خير جزاء المحسنين والحمد لله رب العالمين وكتبت هذه بيدى الجانية الفانية لان لا ينسانى بالدعاء لحسن العاقبة والعافية وانا احقر السادة بل الخليفة حسين الطباطبائى اليزدى اصلاً والنجفى مدفناً ان شاء ربى وهو حسبى وكان ذلك فى شهر شوال من سنة ١٢٩٦ من الهجرة النبوية المباركة

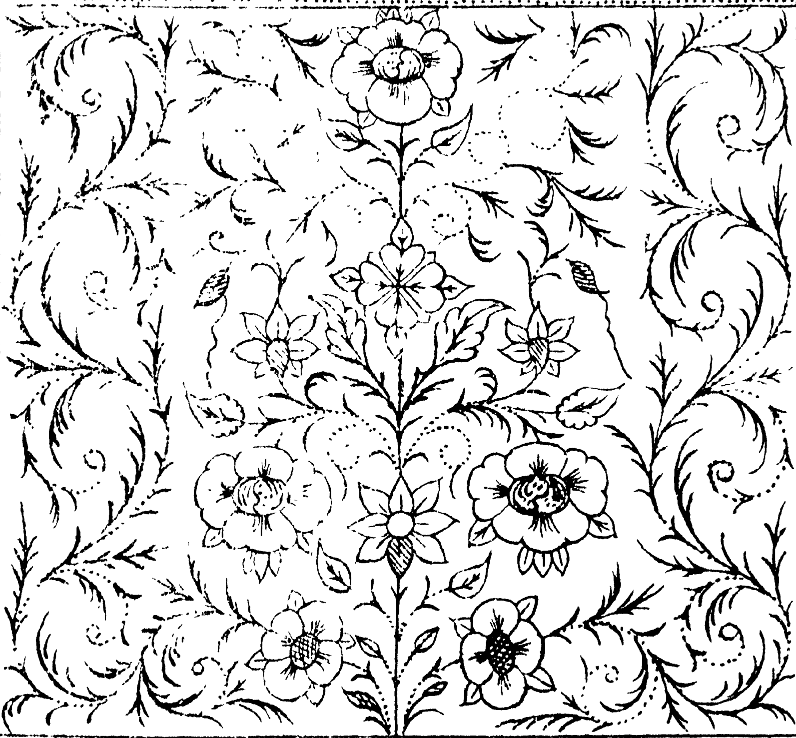
والحمد لله اولاً واخراً

قال الله تعالیٰ فی کتابہ المکنون

وعلامات وبالنجم هم یهتدون

کتاب نجوم السماء فی تراجم العلماء

در مطبع جعفری واقع نخاس جدید

باهتمام میرزا محمد مهدی طبع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي رفع درجات العلماء حتى فضل مدادهم على دماء الشهداء وجعلهم
مواريث الانبياء ورفع اقدار حملة الاخبار ورواة الآثار الائمة الاخيار
حضرات العالم له اجر الصائم القائم المجاهد وراوية لحديث اهل البيت افضل
من سبعين الف عابد وصلى الله على نبيه الذي اتاه الله من العلم ما لم يؤت
احدا من العالمين اذ هو الذي [illegible] يزكيهم وعلمهم الكتاب والحكمة وان كانوا من
قبل لفي ضلال مبين وعلى علي باب مدينة العلم وسيد الوصيين
وعلى اهل بيته الطيبين الطاهرين المعصومين الذين ارشدونا الى الطريق المستبين
ونصبوا العلماء منارا لنا لنهتدي بهم الى معالم الدين فهم للشرع حفظة ورصدة
ينفون عن الدين تحريف الغالين وانتحال المبطلين فاصبحت حدائق العلم بدروسهم
ناضرة واضحت رياض المسائل بمذاكراتهم مخضرة ومناهل الفقه بافاداتهم
مترعة ومناهج التحقيق ببيانهم واضحة وقام بهم عماد الاسلام وشاعت بهم قواعد
الاحكام واستنار بلوامع ارشادهم حق اليقين واضمحل بسطوات صوارمهم القاطعة
اباطيل الجاحدين اما بعد بر ضمائر صافية ارباب عرفان واصحاب بصيرت وايقان پوشيده نخواهد بود ٦

که حقوق علمای دین و حافظان شریعت مقدسه حضرت سید المرسلین و ائمه معصومین سلام الله
علیهم اجمعین بر کافه مؤمنین موقنین بیش از آنست که زبان خامه ثنایش سر آید و خامه زبان از
عهده شکرش بدر آید و اندازه رفعت مدارج و بلندی مراتب ایشان را سوای حضرت علام
احصا و استقصا از قبیل محالات و ممتنعات قال الله تعالی یرفع الله الذین آمنوا والذین اوتوا العلم درجات
هرگاه که درجات عالیه و مراتب فائقه برای مطلق آنکس که مؤمن بحق باشد نزد حق سبحانه و تعالی
بوده باشد بطریق اولی برای کسانیکه بفضیلت این هر دو سعادتین و شرافتین علم و ایمان متحلی و
پیراسته اند بمدارج از کسیکه مخصوص است ایمان و ایقان داشته عالی و فائق خواهد بود و بالجمله بنا بر مفهوم و منصوص
آیات کریمه و منطوق متون احادیث کثیره فضل و رتبه هیچ طائفه بعد از حضرات انبیاء و مرسلین و ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بعلو منزلت و مرتبت ایشان نمیرسد بلکه بظواهر ارشاد ذی جلیل
علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل مماثل و معادل درجه رفیع ایشان است و در امثال این زمان که انوار
جمال باکمال امام ثانی عشر حجة الله المنتظر تالی مرتبه رسالت خاتم فص امامت فاتح ابواب هدایت
خاتم دوره وصایت خلیفة الرحمن صاحب العصر والزمان علیه و علی آبائه سلام الله الملک المنان اللهم
عجل فی خروجه و ظهوره واملأ المشارق والمغارب من عدله و تجلی نوره از انظار انام مخفی و نهفت و همچو خورشید عالمتاب
زیر سحاب پنهان تحصیل احکام الهی و متابعت شریعت رسالت پناهی منحصر در رجوع به نائبان امام علیه آلاف
التحیة والسلام است که اساطین دین و خازنان علوم ائمه طاهرین اند و معرفت تفاصیل احوال ایشان
مشتمل بر منافع عظیمه و مراتب جسیمه است لهذا علمای روزگار و فضلای اعصار و امصار کتب بسیار درین باب
تصنیف فرموده و دفاتر بیشمار در علم ضبط احوال علمای عالی تبار بحیز تحریر در آورده و علمای هر زمان را
شمرده اما احوال متاخرین فضلا و علما که در الف ثانی بوده اند باستقصای تام و تتبع کامل یافته نمیشود
اگرچه بعضی از ازکیای قریب العصر رحمه الله کتابی فارسی مشتمل بر احوال سلف صالحین و اندکی از
احوال متاخرین نوشته اما بسیاری از متاخرین را ذکر نفرموده بنابرین فقیر کثیر الذنب والتقصیر المعتصم
بحبل الله و کرمه و غفرانه محمد بن صادق بن مهدی انجاه الله من فلتات لسانه و در زمره مرافقه ائمه محشور گرداند جناب وحید

عدم لیاقت و استعداد و کم مایگی و قلت مواد بامتثال فرمان واجب الاذعان بعضی از علمای
اعیان و متکلمین عظیم الشان ادام الله تعالی ایام افاضاته و افاداته در سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و
شش هجری بتالیف این کتاب مبادرت نمود و جمعی که ذکر ایشان در کتب متداوله یافته نشده بذکر
ایشان هم پرداخت و در ذکر علما بر مقصور مجتهدین اعلام و فقهای اهل بیت علیهم السلام نساخته ام بلکه
بجهت ضبط اسامی جمعی از اعیان محصلین که در علوم عربیه و ادبیه یا فنون عقلیه حکمیه ید طولی و منزلت علیا
داشته اند نیز پرداخته و قاعده در ذکر علمای هر مائه چنین گذاشته ام که کسیکه غالب زمان او در مائه
عاشره باشد اما در اوائل مائه حادی عشر وفات یافته او را در ذیل فضلای مائه حادی عشر نوشته ام
و در تمام کتاب که تا آخر مائه ثالث عشر است بنا بر همین منوال کرده ام لیکن احوال مولانا السید محمد صاحب
المدارک را که وفاتش از قبل مائه حادی عشر واقع شده بجهت بعض مصالح داخل این رساله نموده شد
امید از اصحاب فضل و دانش و ارباب فهم و بینش آنکه اگر در تتبع احوال و تفحص اقوال و معرفت رجال
لغزش قلمی یا زلت قدمی ببینند باصلاح فاسد کوشند و بذیل عفو بپوشند اللهم اجعله خالصا لوجهک
الکریم و تقبل منا انک انت السمیع العلیم و این رساله را مرتب بر سه نجم و یک خاتمه ساختم نجم اول در ذکر بعضی از
اکابر متکلمین و فقها و مجتهدین و افاضل محدثین و مفسرین و اعیان محصلین و مشتغلین که در مائه حادی
عشر بوده اند السید محمد بن علی بن الحسین بن ابی الحسن الحسینی الموسوی العاملی — صاحب مدارک
لقب او شمس الدین و دختر زاده شهید ثانی زین الدین رحمه الله بود پدرش از افاضل تلامذ
شهید ثانی بود و نسب شریف او بنا بر مشهور بحضرت امام موسی کاظم علیه السلام میرسد و در کتاب در منثور
از کتاب شیخ محمد بن الحسن العودی الجزینی تلمیذ شهید ثانی علیهما الرحمه منقول است که سید امام علامه خلاصة
السادات الابرار و عین العلماء الاخیار سلالة الائمة النقباء سید عزالدین علی بن الحسین بن ابی الحسین عاملی
رحمه الله از شاگردان شهید ثانی بود و شهید ثانی تربیت او فرموده او را بمدارج عالیه علوم رسانید و دختر
خود را باو تزویج نمود و او را از خواص ملازمان صحبت خود گردانید و او بسیاری از علوم فقهیه و
ادبیه و غیر آن بخدمت شهید ثانی خوانده و بشرف اجازه جمیع کتب از و مشرف شده بود و سید مصطفی

ابا حسین

تفرشی در کتاب نقد الرجال آورده که سید محمد بن علی بن ابی الحسن حسینی عاملی رحمه الله سیدی از سادات ما
و بزرگی از بزرگان علمای ما و فقیهی از فقهای ما بود و درین نزدیکی وفات یافته است ولکن او در شام
بود و مرا اتفاق ملاقات او بهم نرسید و از تصانیف او کتابهاست انتهی مؤلف گوید که جناب سید محمد
مذکور را پسرے بود مسمی بسید حسین که صاحب امل الآمل ذکرش فرموده و درین کتاب هم در ذیل تلامذه شیخ
بهاء الدین عاملی علیه الرحمه احوالش مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی و در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ
بزرگ اعلم شیخ عبد النبی بن سعد جزائری از سید افضل و اعلم اکمل سید محمد مذکور روایت داشت صاحب تکمله
بعد نقل این عبارت آورده که شاید این همان شیخ عبد النبی مؤلف کتاب حاوی الاقوال در علم رجال باشد که شیخ
یوسف در رساله مزبوره و صاحب منتهی المقال در کتاب خود کلام او را نقل کرده اند و هم بجاے دیگر
در رساله مذکوره آورده که شیخ عبد النبی بن سعد جزائری شاگرد شیخ علی بن عبد العالی الکرکی بود پس شاید که از زمان
شیخ علی تا زمان سید محمد مذکور در حیات بوده و شرف صحبت و تلمذ هر دو ایشان را دریافته باشد والله العلیم و الیه الغنا
در لؤلؤه مسطور است که ولادت سید محمد مذکور در سنه نهصد و چهل و شش هجری بود و بتاریخ سیزدهم ماه ربیع الاول
سال هزار و نه هجری وفات یافت برین تقدیر مدت عمرش شصت و دو سال بوده باشد و از مصنفات
او کتاب مدارک الاحکام شرح شرائع الاسلام است که از انجمله آنچه متعلق بعبادات است بقالب تصنیف در آمده
و حاشیه تهذیب الاحکام و حاشیه ارشاد و حاشیه بر الفیه شیخ شهید علیه الرحمه و شرح مختصر نافع که آنرا صاحب امل الآمل
ذکر نموده است و من از شرح مذکور سوای آنچه متعلق بکتاب النکاح تا کتاب النذر است واقف نشده ام و بعض
علمای معاصرین هم ذکر کرده که سوای از آن شرح باقی ابواب کتاب مذکور از تصانیف او بنظر نرسیده و از
احدی از علما شنیده نشد دیگر از تصانیفش کتاب شواهد ابن الناظم است که آنرا در خراسان دیده ام انتهی
صاحب المعالم
الشیخ جمال الدین ابو منصور الحسن بن زین الدین بن علی بن احمد العاملی از اکابر علمای دین و فقهای
بارعین بود فضل و کمالش از غایت اشتهار مستغنی از اظهار است ولادت باسعادتش علی ما نقل سبطه
الشیخ علی بخطه الشریف فی الله المنور در شب جمعه بست و هفتم ماه رمضان سنه نهصد و پنجاه و نه هجری واقع
شده و ایضاً شیخ علی مزبور بعد ذکر فضائل و محامد و بعض حالات شیخ حسن مذکور آورده که او خواهرزاده اش

سید محمد صاحب مدارک در تحصیل علم شریک یکدیگر بودند مثل دو اسپ گره بسته که در یک میدان مساوی
هم باشند و دو بچه شیرخوار که از یک مادر شیر نوشند و هر دو ایشان در عمر متقارب هم بودند و او بعد از
وفات سید محمد مذکور بقدر مدتی که تفاوت میان سن ایشان بود زنده ماند و بر قبر سید محمد این آیه کریمه را
نوشت من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه فمنهم من قضی نحبه ومنهم من ینتظر وما بدلوا تبدیلا

و ابیاتی چند در مرثیه اش گفته بر قبرش نوشت و آن اینست

لهفی لرمس ضریح صار کالعلم	للجود والمجد والمعروف والکرم
قد کان للدین شمسا یستضاء به	محمد ذو المزایا طاهر الشیم
سقی ثراه وحیاه الکرامة والر	یحان والروح طرا باری النسم

... میان هر دو ایشان در ترقی در فضل و کمال بود چنانکه هر کسیکه در تصانیف ایشان تامل
کرده ... شیخ حسن دقیق النظرتر بود و جامعیت انواع علوم زیاده از سید محمد داشت و عادت
هر دو ایشان ... بود که هرگاه یکی پیشتر بمسجد رفته مشغول نماز بجماعت میشد دیگری آمده در نماز باو
اقتدا مینمود و هرگاه یکی چیزی به تصنیف آورده می نوشت اجزای کتاب خود را پیش دیگری می فرستاد و
بعد ... نوشت و تحریر ایشان تحقیق قرار میگرفت مجتمع میشد و هرگاه یکی از ایشان در مسئله از مسائل فقهیه اختلاف
رأی ... می نمود و مردم از دیگری حکم آن مسئله را می پرسیدند میگفت که باو رجوع کنید که او کفایت مؤنت
این مسئله نموده است و صاحب نقد الرجال آورده که شیخ حسن مذکور یکی از اکابر علمای امامیه بود و ثقه
... محدث و اصح الطریقه و نقی الکلام و جید التصانیف بود انتهی و ایضا صاحب در منثور آورده
... پدرش شهید شد سید علی الصائغ و سید علی بن ابی الحسن که هر دو از تلامذه پدرش بودند متولی تربیت او
شدند تا آنکه بزرگ شد و بخدمت هر دو ایشان خصوصا بخدمت سید علی صائغ اکثر علوم از معقول و منقول
... اصول و عربیت و ریاضی و غیر آن را که ایشان از پدرش استفاده نموده بودند قرائت نمود و
سید محمد شریک قرائت بود و چون سید علی فوت شد ملا عبدالله یزدی شارح تهذیب بآن بلاد رسید شیخ حسن
پیش او قرائت علوم منطق و معانی و امثال آن نمود و او در آنوقت حاشیه تهذیب می نوشت و قرائت
علم حدیث ... بخدمت شیخ حسن سید محمد میکرد و بعد شیخ حسن و سید محمد بسوی عراق سفر کردند و در

بجهت اشرف بخدمت ملا احمد اردبیلی رسیده کتب علم اصول و منطق و کلام و غیر آن را قرائت نمودند و
ملا احمد مرحوم در آن وقت بتالیف شرح ارشاد مشغول بود و اجزای آنرا بایشان سپارد و می فرمود که در
عباراتش نظر کنید و آنرا اصلاح نمائید زیرا که میدانم که بعض عبارات آن غیر فصیح است و جمعی از شاگردان
ملا احمد مدتی طولانی بود که شرح مختصر عضدی میخواندند و هنوز بسیاری از آن باقی بود و شیخ حسن و سید محمد
در وقت خواندن بخدمت مولانا مذکور اوراق بسیار را مطالعه می کردند و سوال و بحث بمیان می آوردند
از این جهت آن جماعت از راه استهزا بر ایشان تبسم میکردند ملا احمد بر حال ایشان متألم شد و فرمود که عنقریب
است که هر دو ایشان متوجه بلاد خود خواهند شد و تصانیف ایشان نزد شما خواهد آمد و شما در قرائت همین
شرح مختصر خواهید بود و پس هر دو ایشان مدت قلیل نزد ملا احمد اقامت داشتند چون بوطن معاودت
کردند شیخ حسن کتاب معالم و کتاب منتقی الجمان را تصنیف کرد و سید محمد کتاب المدارک را معرض تصنیف
در آورد و بعضی از این کتابها قبل از وفات مولانا مذکور بسوی عراق رسید و ایضاً صاحب در منثور آورده
که جد من شیخ حسن در قریه کرک نوح علیه السلام با شیخ بهاء الدین عاملی را ملاقات کرد در زمانیکه او بسوی
آن بلاد سفر کرده بود و چون شیخ حسن مذکور از عراق مراجعت نمود بتدریس و تصنیف مشغول شد و
ایضاً صاحب در منثور آورده که بمن رسیده است که خلیفه سلطان از اکابر فضلای عجم بود کتاب معالم و شرح
لمعه را بمردم درس می داد و می گفت که شنیده ام که شیخ حسن در اثنای تصنیف کتاب منتقی الجمان و
کتاب معالم وفات یافت و هر کس که فکر و تحقیق او باین درجه باشد عجب نیست که در حال فکر نمودن چنین در
تصانیف وفات یابد و ایضاً صاحب در منثور آورده که از بعض اساتذه خود و از بعض غیر ایشان نیز
شنیده ام که هرگاه شیخ حسن از برای حج رفت باصحاب خود گفت که از خدای عز و جل امید دارم
که بزیارت جمال باکمال حضرت امام صاحب العصر والزمان علیه الصلوة والسلام مشرف شوم زیرا که آنحضرت
هر سال بحج تشریف می آرد پس چون شیخ حسن در مناسک حج وقوف عرفه را بجا آورد خواست که
در گوشه تنهائی بفراغ خاطر مشغول ادعیه عرفه شود و باصحاب خود فرمود که از خیمه بیرون روید و بر در خیمه
نشسته مشغول دعا باشید درین اثنا شخصی داخل خیمه شد که شیخ حسن او را نمی شناخت و سلام گفت و

نشست شیخ حسن مذکور گوید از آمدن او هیبت بر من غالب شد و مبهوت شدم و قدرت بر سخن
گفتن نداشتم پس او با من سخن گفت و بکلامی که یاد ندارم تکلم نمود و برخاست و چون از خیمه بیرون
رفت چیزی که امید آن داشتم بخاطرم رسید و بعجلت تمام برخاستم پس او را ندیدم و از اصحاب خود
پرسیدم گفتند که ما هیچکس را ندیده ایم که داخل خیمه تو شده باشد انتهی محصله و صاحب کتاب امل الامل
او را نقل فرموده که شیخ حسن در وقت شهادت پدر خود چهار ساله بود و بعد از آن گفته که این تاریخ ها همچنین
یافته ام لکن از شهادت پدرش ظاهر میشود که او در انوقت هفت ساله بود والله یعلم و بعضی از مؤمنین در تألیف خود
آورده که اجازه بخط فاضل کامل سید علی بن الحسین بن ابی الحسن العاملی که از برای شیخ حسن مذکور نوشته بود
بر پشت نسخه از نسخهای شرح لمعه بنظر حقیر کثیر التقصیر رسید خلاصه کلامش آنکه ولد صالح فاضل کامل تقی نقی
ورع خلاصة الفضلاء یعسوب الاتقیاء شیخ حسن ولد سرور اعلم العلماء افضل الفضلاء شیخ زین الدین شهید
ثانی نزد من قرائت و سماعت علوم فقه و اصول تحقیق و تنقیح تمام نمود و من او را از برای روایت
جمیع علوم شرعیه که از پدرش روایت آن دارم اجازه دادم انتهی و تاریخ کتابت اجازه مذکوره ماه
جمادی الاخری سنه نهصد و هشتاد و چهار هجری بوده است و ایضاً در ذیل آن اجازه بخط شیخ حسن مذکور
از برای دو پسران خودش مکتوب یافته شد خلاصه اش آنکه من از برای دو فرزندان سعادتمند خود که یکی
جمال الدین محمد ابو جعفر و دیگری رضی الدین علی ابوالحسن است اجازه دادم که روایت کنند از جمیع
اسنادم سید علی مرا اجازه آن داده است و همچنین انچه را دیگر علما مرا اجازه داده اند از انجمله
شیخ حسین بن عبد الصمد عاملی و سید عابد نور الدین علی بن سید فخر الدین هاشمی وغیره اند که همه ایشان
از پدرم مرحوم روایت دارند انتهی و تاریخ این اجازه اوائل سنه نهصد و نود هجری است و شیخ یوسف بحرانی در
لؤلؤه آورده که شیخ حسن مذکور اشعار رائقه و قصائد فائقه دارد و بسیاری از آنرا در کتاب انیس المسافر
و جلیس الحاضر نقل کرده ام و صاحب امل الامل نقل کرده که او دیوان اشعار دارد که آنرا تلمیذش شیخ
نجیب الدین علی بن محمد بن مکی عاملی جمع نموده است از آنجمله تصانیف شیخ حسن مذکور کتاب منتقی الجمان
فی الاحادیث الصحاح والحسان دو مجلد است که در آن ابواب عبادات بتصنیف آمده و کتاب

معالم الدین وملاذ المجتهدین که از انجمله مقدمه اش در اصول فقه وبعضی از فروع در احکام طهارت است و غیر
تالیف رسیده وحاشیه بر کتاب مختلف الشیعه است وکتاب مشکوة القول السدید فی تحقیق معنی الاجتهاد
والتقلید وکتاب الاجازات وکتاب التحریر الطاوسی در علم رجال ودر رساله اثنی عشریه در طهارت وصلوة
وکتاب مناسک الحج وکتاب جواب المسائل المدنیات الاولی وجواب المسائل الثانیه وجواب المسائل الثالثه
انتهی واز آنجمله در منتهی المقال ابن تصنیفات انگفته که اصل کتاب تحریر طاوسی از تألیفات سید احمد
بن طاوس بود که آنرا بر منوال رجال شیخ کشی ره تالیف کرده وکتاب حل الاشکال فی معرفة الرجال تسمیه
نموده بود پس شیخ حسن تجرید وتهذیب آن نموده وتحریر طاوسی نام ساخت وتوضیح صاحب منتهی
بعد ذکر تصانیف او آورده که وفاتش در سال هزار ویازده هجری واقع شد در ماه ... وفاتش بیاد [illegible]
داد ودر بلده جبع مدفون شد پس مدت عمرش پنجاه ودو سال وکسری باشد والله یعلم

السعید الشهید المتکلم الفرید والمناظر الوحید المجاهد فی الله القاضی نور الله بن شریف بن نور الله الحسینی الشوشتری الملقب بالشهید الثالث

از مشاهیر متکلمین امامیه ومجاهدین فرقه ناجیه اثنی عشریه واز اعاظم مجتهدان شوشتر واکابر سلسله
وسلاله دودمان امیر المؤمنین حیدر ناشر ناموس هدایت کاسر ناقوس غوایت ضمیر منیر الهام پذیرش در
اعلای لوای احکام عترت وکتاب وصریر خامه حقائق تصویرش فتح الباب اجاب وصراخ عذاب
ذوی الاذناب است وجود شریف آن نور الهی وفخر دودمان نبوی شبهات سامریان عجل ناصبیان
اموی را عاصمی قوی وبرهان دعوی تابعان طریق سوی مرتضوی را ید بیضای موسوی بود نسب
شریف وشجره پر ثمره منیف او بر وجهی است که آنجناب در کتاب مجالس المؤمنین در ضمن احوال جد خود سید
نور الله مرعشی حسینی ذکر فرموده وآن اینست ضیاء الدین سید نور الله بن محمد شاه بن مبارز الدین منده
بن الحسین بن نجم الدین محمود بن احمد بن الحسین بن الحسین بن محمد بن ابی المفاخر بن علی بن احمد
بن ابی طالب بن ابراهیم بن یحیی بن الحسین بن محمد بن ابی علی بن حمزة بن علی المرعش بن عبد الله بن
محمد الملقب بالسیلق بن الحسن بن الحسین الاصغر بن الامام علی زین العابدین بن الامام الحسین الشهید [illegible]

سشعر نسب تضاءلت المناسب دونه ٭ والبدر من فخره فی بهجة وضیاء٭ مولد شریف
آنجناب شوشتر که معرب آن تستر ست و آبای کرام و اجداد عالی مقام قاضی نذکور از شرف و جلالت
از مشاهیر انام و مرجع خاص و عام جدش سید نور الله مذکور از علمای ارباب تصنیف و تالیف در حکمت
و غیر آن بود چنانکه شرح احوالش در مجالس المؤمنین مرقوم ست و پدر بزرگوارش سید شریف بن سید
نور الله از اهل علم و فضل و از تلامذه شیخ ابراهیم قطیفی بود چنانکه در کتب رجال مسطورست سید علامه
موصوف در خاتمه کتاب احقاق الحق عبارتی نوشته چونکه مشتمل بر بعض احوال محنت و مصائب اشتمال
آن سلاله آل ست درینجا بعینه نقلش مناسب نمود و آن این ست هذا آخر ما قصدناه من ایضاح
مقاصد الکتاب المستطاب و انجاح مسئول الاحبة و الاصحاب من الرد علی رؤساء
ذوی الاذناب خصوصاً الناصب الشقی المرتاب الزائغ عن طریق الصواب و ذلک من جلائل
نعم الله الوهاب علی عبده الاواب الراجی للشهود العینی المجاهد اعداءه بالسیف
الیقینی و الرمح الردینی نور الله بن شریف المرعشی الحسینی کان الله له و اجری علی نهج الحق
عمله و المسئول من فضله العظیم و کرمه العمیم ان یجعل مقاساتی فی نصرة هذا المعشر ذریعة مخلفة
لزاد المحشر و وسیلة مزلفة الی سید البشر و آله الائمة الاثنی عشر و ان یرزقنی طلب ثارهم
مع امام مهدی یدعو الی اقتفاء آثارهم و ان یحشرنی فی زمرة احبائهم و انصارهم و یبوئنی
فی دار القرار فی جوارهم و المامول من افاضل المؤمنین الذین هم فی حب الذین آمنوا آمنین
ان یدعونی بدعاء الانتظام فی زمرة الآمنین اذا وقفوا علی ما قاسیته فی نظم هذا
العقد الثمین من عرق الجبین و کد الیمین فانه سبحانه لا یضیع اجر المحسنین و ان
یصلحوا ما فیه من الفتور و التقصیر و مظان المؤاخذة و التعییر فان قلة بضاعتی
لائحة و اضاعة وقتی فی الشواغل الدنیویة واضحة مع ما انا فیه من غربة الوطن
و غیبة الکتب و ضیق البال بمفارقة الاهل و الآل اذ بعد ما رکبت غارب
الاغتراب فی مبادی الشباب لتحصیل الحکم و تکمیل الفیوض و النعم

من وطنی شوشتر المحروسة الی المشهد المقدسة الرضویة ثم منها نزمت رمانی
زمانی الی الهند المنحوسة فامت تلک الشوهاء المابوسة علی ازد یاد غمی وهمتت
فی عداوتی واعداد همی حتی ظننت انها هندی اللائکة لکبد عمی لکن الله سبحانه ببرکات
محبة اهل البیت علیهم السلام احیی قلبی المیت واجری بنانی علی سوال وما رمیت
اذ رمیت فانتصرنا للمصنف العلامة حاسرین ودسمنا علی جابرة الاشاعرة القاصرین
والناصبة الفجرة الخاسرین فانتقمنا من الذین اجرموا وکان حقا علینا نصر المومنین والله
الناصر والمعین وقد اتفق نظم هذه اللئالی التی وشحت بها عوالی المعانی فی سبعة اشهر من غیر اللیالی
لما شرحت من کثرة ملالی وضعف القوی ونحول البدن کالشن البالی وکان اخرها اخر ربیع الاول
المنتظم فی سلک شهور سنة ۱۰۱۴ الف واربع عشر فی بلدة اکره اکره بلاد اتخذها الکفر وکره واستعمل فیها الشیطان
مکره صان الله المومنین عن مکره وحیله ولخرجهم عن سواد الهند حزنه وسهله بحق الحق واهله
مجمل احوال جناب قاضی آنکه چون اکبر شاه بادشاه ہندوستان منصب قضا باو تفویض نموده بود
منسوب به قاضی شد وشہادتش مثل شہادت اول وشہید ثانی بعلت تشیع بردست ظلم پرست
نواصب واقع شد لہذا اہل حق ازو بشہید ثالث تعبیر میکنند وخاصه وعامه ومعاصرین او اعتراف
ازو عان بکمال علم وفضل وجلالت وتقوے وعدالت او داشتند ملا عبد القادر که ازجمله معاصرین او
از متعصبین اہل سنت وجماعت بود درکتاب منتخب التواریخ بتقریب ذکر علمای عہد اکبر شاهی نوشته که
قاضی نور الله شوشتری اگرچه شیعی مذہب ست اما بسیار بصفت نصفت وعدالت ونیک نفسی وحیا و
تقوے وعفاف واوصاف اشراف موصوف ست وبعلم وحلم وجودت فہم وحدت طبع وصفای قریحه
وذکا مشہور ست صاحب تصانیف لائقه ست توقیعی بر تفسیر مہمل شیخ فیضی نوشته که از حیز تعریف وتوصیف
بیرون ست وطبع نظمی دارد واشعار دلنشین می گوید بوسیله حکیم ابو الفتح بملازمت شاهی پیوست وزمانیکه
موکب منصور بلاهور رسید وشیخ معین قاضی لاهور را دروقت ملازمت از ضعف پیری وفتور قوی
سقطه در دربار واقع شد رحم بر ضعف او آورده فرمودند که شیخ از کار مانده بنابران قاضی نور الله با

عهده منسوب و منصوب گردید الحق مفتیان ماجن و محتسبان بدنفس لاهور را که معلم الملکوت سبق
می دهند خوش بضبط درآورده و راه رشوت را بر ایشان لبسته و در پوست لیسته گنجانیده چنانچه فوق
آن متصور نیست و میتوان گفت که قائل این بیت او را منظور داشته و گفته که ؎ تو ئی آنکس که بکردی
بهمه عمر قبول * در قضا هیچ ز کس غیر شهادت ز گواه * انتهی موضع الحاجة من التاریخ المذکور
و در تذکره ریاض الشعرا تالیف علی قلیخان واله مسطور است که قاضی نور الله شوشتری از افاضل زمان
و اعاظم دوران بود و طنطنهٔ دانشش از قاف تا قاف رسیده و صیت فضلش شرق و غرب را فرو گرفته
تصانیف عالیه اش در عالم مشهور و شهرت جلالت شانش در السنه جمهور مذکور است در عهد اکبر بادشاه
هندوستان قاضی القضاة بود و آخر در سن هفتاد سالگی در عهد جهانگیر بادشاه بن اکبر بادشاه بسبب
تصنیف کتاب مجالس المؤمنین بضرب درهٔ خاردار بدرجهٔ شهادت رسید و در فن شاعری کمال قدرت
و مهارت داشت تخلص وی نوری بود در جواب قصیده سید حسن غزنوی قصیده گفته که این چند بیت از انجاست

؎ شکر خدا که نور الهی است رهبرم   وز نار شوق اوست فروزنده گوهرم
اندر حسب خلاصهٔ شیخ و صوفیم   واندر نسب سلالهٔ زهرا و حیدرم
دارای دهر سبط رسول مدینه بود   بانوی شهر دختر کسری است مادرم
هان ای فلک چو این پدرانم یکی بیار   یا سر به بندگی نه و آزادی برم
شکر خدا که چون حسن غزنوی نیم   یعنی نه عاق والد و نه ننگ مادرم
یا دم زبان بریده چو آن ناخلف اگر   مدح مخالفان علی بر زبان برم
واندر جهان که او پدر و عشق گواه ساخت   در آنکه گفت قرة عین پیمبرم
شایسته نیست آنهم ازان ناخلف که گفت   شایسته میوهٔ دل زهرا و حیدرم
فرزند را که طبع پدر در نهاد نیست   پاکی ذیل مادر او نیست باورم

انتهی ما اردنا ایراده راقم الحروف را بسیاری از اشعار آبدار آن سلالة الاخیار بنظر رسیده اگرچه شعر و
شاعری ادون مراتب عالیهٔ اوست اما ذوق طبع خدام جناب قاضی بران داشته معلوم می شود

که اکثر احیان تنشیطاً و تفریحاً للطبع الاقدس میل بآن می فرمود فقیر درینجا خوف الاطاله را بسبب آنکه
خارج از مبحث این کتاب ست ترک نموده ولادت باسعادتش در سنه نهصد و پنجاه و شش هجری
واقع شده و شهادتش از کلمه سید نور الله شهید شد که سنه یکهزار و نوزده هجری باشد برمی آید بربن
تقدیر مدت عمر شریفش شصت و چهار سال می شود مخفی نماند که آنچه قاضی سید نور الله شوشتری
در مجالس المومنین وغیره اظهار مدح و حسن ظن خود نسبت بجمعی از صوفیه نموده مثل حسین بن منصور
حلاج که توقیع حضرت صاحب الزمان علیه السلام مشتمل بر لعن او در کتب معتبره امامیه منقول ست و مثل سفیان ثوری
و بایزید بسطامی و محی الدین عربی و دیگر صوفیه از متقدمین و متاخرین که بدمذهبی ایشان در میان علمای
امامیه ثابت ست مستلزم تصوف جناب سید نور الله نیست زیرا که مدح شخصی منحصر در اختیار مسلک او
نمی باشد بلکه مدح جمعی از علمای کبار امامیه مثل شیخ ابن بابویه و شیخ مفید و امثال ایشان که فرقهٔ متصوفه
را لعن و طعن کرده اند در تصانیف سید مذکور مشعر برائت او از طریقه مبتدعه صوفیه ست و ایضاً از تصانیف
او کتاب احقاق الحق که مشتمل بر سائر مباحث معرفت ذات و صفات الهی و نبوت و امامت ست هرگز
اعتقاد او مطابق اقوال اهل تصوف و مخالف اصول امامیه مثل قول بوحدت وجود وغیر ذلک نیست
بلکه بدلائل وافیه و براهین شافیه اثبات عقائد امامیه نموده و آن منافات به تصوف دارد و مؤید
اینمعنی آنست که بعض اعاظم بر ظهر نسخه مجالس المومنین بعد از نقل عبارت تذکره علی قلیخان که گذشت
افاده نموده که الحق که مساعی جمیله جناب سید نور الله در اعلای مذهب حق امامیه زیاده از آن است
که احتیاج به بیان داشته باشد بل هو اظهر من الشمس و ابهر من الامس و بر صاحبان علم و کیاست و
فهم وفور علو مراتب تصانیفش بوجه من الوجوه مخفی و محتجب نیست و نیز مخفی نماند که تصوف جناب
سید مرحوم نتیجه از مطاوی کلام و تضاعیف مرام مستفاد نمیشود آری حسن ظن ببعضی از متصوفه
یافته میشود و این هذا من ذاک لان مدح بعض الاشخاص لاینحصر فی اختیار مسلکه چه اغراض و غایات بحسب اختلاف
ازمنه و اوقات متفاوت می باشد و مدح کردن جناب سید مذکور لاعنین متصوفه را ادل دلیل بر عدم
است علی ان علو درجته یقینی و الیقین لا یزول الا بیقین مثله و احتمال بعض محتملات بل ظن غیر کافی

فلا تعقد بالبنان علیم ان بعض الظن اثم و تفصیله فی محله انتهی کلامه و نیز جناب غفرانمآب
مولانا السید دلدار علی طاب ثراه در کتاب شهاب ثاقب و در رساله فارسیه که در جواب
سوالات مولوی شیخ صوفی تلمی فرموده برائت جناب قاضی نورالله مرقده الشریف
فرموده اند که در تصانیف ایشان با دیگر مؤیدات مذکور است من شاء فلیرجع الیها و جناب سید العلماء
قدس الله نفسه الزکیه در بعض مصنفات خود آورده که قاضی سید نورالله را بسبب بعض
اوهام حسن ظنی باین طائفه و استیناسی بانفرقه حاصل بوده و از ان فساد اعتقادش
نمی لازم آید چنانچه قاضی مذکور در مجالس المومنین درباره محی الدین عربی بتقریب
ذکر قوله سبحان من اظهر الاشیاء و هو عینها که مشعر اعتقاد بوحدت وجود است
نسبت باین قول نوشته است که لفظ عینها بالغین منقوطه و بای موحده بعد از یای مثناة مشدده
بصیغه تثنیه باشد و معنی آن اخفاها باشد الی آخر ما قال و بامثال این توجیه کلامش
را از معنی الفاظ شنیعه برمی گرداند پس اگر قاضی بوحدت وجود معتقد می بود چرا بتصحیف
کلام ابن عربی فرا رسیده او و باصلاحش می پرداخت ازینجا واضح گردید که بعض
ازین بزرگان را بر بدی اعتقاد ابن عربی و امثالش اطلاع نبود و حسن ظن
بآنها داشتند و کلمات آنهارا ماول بتاویلات صحیحه می پنداشتند اگرچه مظنه شان فاسد
و مصداق ع لن یصلح العطار ما افسد الدهر بوده باشد نه اینکه در عقیده فاسده آنها شریک
باشند انتهی کلامه الشریف و قصه شهادتش علی ما نقله صاحب التذکرة عن بعض الثقات
اینست که سید مذکور همیشه درمیان مخالفین تقیه میکرد و مذهب خود را از ایشان مخفی
میداشت و در علم مسائل فقهیه مذاهب اربعه سنیه مهارت و دستگاه بسیار داشت لهذا
اکبر بادشاه و [illegible] هر دو اورا سنی مذهب می پنداشتند و چون اکبر بادشاه حال
علم و فضل او دریافت اورا قاضی القضاة ساخت جناب سید گفت
من بشرطی این خدمت را قبول میکنم که موافق هر یک از مذاهب اربعه یعنی شافعیه و حنفیه

ومالکیه

وحنبلیه و مالکیه که رای و اجتهاد من مقتضی شود فتوی در قضایا خواهم داد وچون قوت نظر و استدلال دارم در جمیع مسائل و احکام پابند یکی از مذاهب نیستم لکن در اجتهاد خود از مذاهب اربعه بیرون نمیروم بادشاه قبول کرد پس قاضی علیه الرحمه پیوسته در مسائل قضایا و احکام برطبق مذهب امامیه فتوی میداد و اگر کسے اعتراض میکرد جناب قاضی ثابت میفرمود که این فتوای من مطابق فلان مذهب از مذاهب اربعه سنیه است پس بعضے از فتاوای او مطابق مذهب شافعیه وبعضی مطابق حنفیه وبعضی مطابق مالکیه وبعضی مطابق حنبلیه واقع میشد و قاضی درحال تقیه بهمین ذریعه اجرای احکام امامیه می نمود و در خفیه مشغول تصانیف بود وچون اکبر بادشاه وفات یافت وجهانگیر بادشاه بر تخت سلطنت نشست قاضی بدستور گذشته بعهده خود قیام داشت تا آنکه بعضے از علمای مخالفین که مقرب جهانگیر بادشاه بودند دریافتند که او مذاهب امامیه دارد پیش بادشاه سعایت او کردند که او شیعه مذهب است چنانچه در فتوای خود پابند مذهبی از مذاهب اربعه نیست و در هر مسئله موجب هر مذهبی که در آن مسئله مطابق مذهب امامیه باشد فتوی میدهد بادشاه ازین سخن اعراض نمود و گفت که ازینمعنے تشیع او ثابت نمیشود زیراکه او در روز اول شرط کرده است که مطابق هر مذهبی از مذاهب اربعه که رای او مقتضی شود فتوی دهد پس علمای مخالفین درکمین او افتادند تا بوجهے اثبات تشیع قاضی نموده حکم قتل او از بادشاه حاصل کنند پس شخصی را پیش قاضی فرستادند تا خود را شیعه وا نموده تصانیف قاضی را بدست آرد آن شخص بخدمت قاضی رفته اظهار تشیع خود و اختیار تلمذ پیش او نمود تا مدتی برین گذشت ونهایت اعتبار پیش جناب قاضی بهم سانید تا آنکه بر کتاب مجالس المومنین آگاهی یافت و بنهایت سعی و الحاح آن کتاب را از نزد قاضی گرفته بخانه خود برد و نقلش برداشته مخفی بنظر علمای مذکورین درآورد پس ایشان آن کتاب را ذریعه اثبات تشیع او پیش بادشاه نمودند و گفتند که این رافضی چنین وچنان نوشته است وسزاوار حد زدن است

بادشاه گفت چه سزا می باید گفتند که دره خاردار بقلان مقدار بایدش زد بادشاه گفت اختیار دارید پس ایشان بعجلت تمام این ظلم را نسبت بجناب قاضی بعمل آوردند تا آنکه شهید شد شهادتش در اکبرآباد اتفاق افتاد و مرقدش هم در آن شهر واقعست و مردم در اینجا بسعادت زیارتش مشرف میشوند **فهرست تصانیف جناب قاضی سید نور الله طاب ثراه** مشتمل بر ذکر کتب و رسائل و حواشی کثیره بنظر رسیده و آن اینست - کتاب احقاق الحق مجالس المومنین کتاب مصائب النواصب صوارم مهرقه رد صواعق محرقه حاشیه بر تفسیر بیضاوی حاشیه تهذیب الاحکام حاشیه بر شرح شمسیه حاشیه بر شرح هدایه حاشیه بر شرح جامی حاشیه بر حاشیه قدیمه حاشیه دیگر بر بیضاوی حاشیه شرح تهذیب الاصول حاشیه بر حاشیه شرح تجرید حاشیه بر قواعد علامه حلی علیه الرحمه حاشیه بر الهیات شرح تجرید حاشیه بر شرح چغمنی حاشیه بر مختلف فقه شرح اثبات واجب قدیم حاشیه اثبات واجب جدید و حاشیه در رد حاشیه چلپی بر شرح تجرید حاشیه بر بحث عذاب قبر از شرح عقائد شرح بدیع المیزان شرح حاشیه تشکیک از حواشی حاشیه قدیم کتاب نور العین کتاب کشف العوار رساله دافعة النفاق کتاب نهایة الاقدام رساله انس التوحید رساله رفع القدر کتاب حل العقال رساله بحر الغدیر رساله لمعه فی صلوة الجمعه رساله ذکر التقیه رساله عدة الابرار رساله تحف العقول رساله موائد الانعام حاشیه بر رساله اجوبه فاخره رساله عشره کامله حاشیه بر حاشیه تهذیب ملا جلال رساله سبعه سیاره رساله در تفسیر آیه انما المشرکون نجس رساله بحث تحذیر رساله ادعیه رساله جلالیه رساله لطیفه رساله در بیان عرض انواع کم رساله در حقیقت عصمت و رساله فی ان الوجود لا مثل له جواب اسوله سید حسینی رساله اشباه [illegible] تشنیع سید محمد نوربخش و کتاب دیوان قصائد رساله [illegible] حاشیه [illegible] حاشیه خلاصه و رساله انموذج رساله [illegible] شرح خطبه حاشیه عضدی قزوینی

حاشیه بر بحث اعراض شرح تجرید حاشیه بر مطول شرح بحث حدوث عالم بر انموذج دوانی
حاشیه بر شرح مختصر حاشیه بر حاشیه ختائی رساله نظر السلیم رساله در تفسیر آیه رؤیا رساله گوشهای هوا
رساله خیرات حسان و رساله در نجاست خمر رساله فی مسئلة الکفارة رساله فی غسل الجمعه رساله
در رد رساله تصحیح ایمان فرعون رساله فی رد رسالة الکاشی رساله فی رکنیّة السجدتین
و رساله در تعریف ماضی حاشیه بر رساله تحقیق کلام بدخشی حاشیه بر شرح خطبهٔ مواقف
رساله گل و سنبل رساله فی مسئلة لبس الحریر و شرح رباعی شیخ ابوسعید ابوالخیر و کتاب
دیوان اشعار کتاب نشآت حاشیه بر بحث جواهر شرح تجرید رساله فی رد شبهة فی تحقیق
علم الالهی رسالة فی رد ما کتب بعضهم فی نفی عصمة الانبیاء شرح بحث جواهر حاشیه قدیمه
رساله فی رد ما الّفه ابن الهمام انتهی علی ما وجدته و ایضاً از تصانیف آنجناب است منتخب
کتاب محلّی ابن حزم اندلسی و تعلیقات بر شرح قاضی ایجی شافعی بسط فیه الکلام علی ابطال
القیاس و رساله در جواب سؤالات میر یوسف علی حسینی اخباری در باب اطلاع
حضرت پیغمبر بر ضمائر جمیع مردمان در جمیع احوال و ازمان و حاشیه کتاب میبذی السیّد
احمد بن نظام الدین ابرهیم بن سلام الله وی از احفاد استاد البشر امیر غیاث الدین
منصور شیرازی و جد سید علیخان مدنی شارح صحیفه کامله است و ملقب به سلطان الحکما و سید
العلما بود سلسله نسب او به امیر غیاث منصور شیرازی علی ما ذکره السیّد علیخان فی السلافة
و الشیخ الحرّ العاملی فی الامل بدین طریق است. سید احمد بن سید نظام الدین بن ابراهیم
بن سلام الله بن عماد الدین بن مسعود بن صدر الدین محمد بن غیاث الدین منصور الحسینی
بالجمله سید مذکور از افاضل اهل زمان و اعاظم اعیان بود صاحب امل الآمل آورده که سید
احمد ملقب به سلطان الحکما و سید العلما فاضل عالم بود از تصانیف اوست کتاب
اثبات الواجب سه نسخه کبیر و متوسط و صغیر و دیگر از کتب و رسائل و وفاتش در سنه [illegible]
و یازده هجری واقع شده مولانا السیّد تقی الدین محمد النسّابه از افاضل

السید احمد بن نظام الدین

شیخ عبد الصمد برادر شیخ بهائی

محققین و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی بود و فاتش علی ما نقله صاحب امل الآمل و صاحب
السلافة در سنه ۱۰۱۹ تسع عشرة بعد الالف است الشیخ عبد الصمد بن حسین العاملی الحارثی
فاضل کامل و عالم عامل و برادر شیخ بهاء الدین عاملیست شیخ حر عاملی در امل آمل ذکر او فرموده
و او را به فاضل و عالم ستوده و در شذور العقیان مسطور است که شیخ عبد الصمد از والد ماجد
خود شیخ حسین اجازه روایت دارد و شیخ حسین موصوف آنرا در مشهد مقدس حضرت امام رضا
علیه آلاف التحیة و الثناء روز سه شنبه در ماه رجب الاصب سنه احدی و سبعین و تسعمائة
برای اجازه برادرش شیخ بهاء الدین عاملی ظهر نسخه اجازه که شهید ثانی برای شیخ حسین
مذکور نوشته بود تحریر فرمود و از جملهٔ عبارات اجازه مذکوره اینست اما بعد فقد
اجزت لولدی بهاء الدین محمد واخیه ابی تراب عبد الصمد حفظهما الله تعالی
بعد ان قرء علیّ ولدی الاکبر جملة کافیة جمیلة من العلوم
العقلیة والنقلیة جمیع ما تضمنته هذه الاجازة واحتوت علیه
من الطرق المقررة فیها ولذلک اجزت لهما اسبغ الله نعمه علیهما جمیع ما یجوز لی روایته
من مصنفات الخاصة والعامة وجمیع ما الفته نظما و نثرا انتهی و شیخ بهاء الدین عاملی
رساله در مسائل نحو موسوم به فوائد صمدیه که بین المحصلین و الطلبه شائع و مشتهر گردیده برای
شیخ عبد الصمد مذکور تصنیف فرموده و فاتش علی ما ذکره الشیخ یوسف البحرانی فی لؤلؤة البحرین
در سنه عشرین بعد الالف در حوالی مدینه منوره اتفاق افتاد و از آنجا نقل کرده بنجف اشرف
دفن کردند ملا عبد الله بن الحسین التستری طاب ثراه از علمای عظام و فقهای
عالی مقام و از اساتذه آخوند ملا محمد تقی مجلسی و دیگر از فضلای کرام بود و مصنف کتاب
نقد الرجال از شاگردان او بوده چنانچه در کتاب مذکور ذکرش چنین آورده که عبد الله
بن الحسین شوشتری مد ظله العالی شیخ و استاد من است و علامه و محقق و مدقق و جلیل القدر
عظیم المنزلة یکتای عصر خود و پرهیزگارترین اهل زمان خود است هیچکس را ثقه تر از و ندیده ام

ملا عبد الله شوشتری

بنما

فضائل ومناقبش را احصا نتوان نمود روزها روزه میدارد وشبها بنماز بسر میکند واز
تصانیف او کتابها است از آنجمله شرح قواعد است و آخوند ملا محمد تقی مجلسی در کتاب
لوامع میفرماید که خبر داد مرا بکتب احادیث شیخ العلماء استاد الفضلاء الشیخ الاعظم
بل الوالد المعظم مولانا عبد الله بن الحسین التستری که او از شیخ نعمة الله بن خاتون تلمیذ
شیخ نور الدین علی بن عبد العالی الکرکی روایت داشت و آخوند مذکور در مجلد ثانی
روضة المتقین فرموده که مولانا عبد الله بن الحسین الشوشتری رضوان الله علیه
استاد من واستاد طائفه امامیه در عصر خود بود وعلامه زمان خود ومحقق مدقق زاهد و
عابد وورع بود واکثر فوائد این کتاب یعنی روضة المتقین از جمله افادات اوست واو
تحقیقات احادیث ورجال واصول بحدی نمود که مزیدی بران متصور نیست و از
تصانیف او کتابها است از آنجمله تتمیم شرح شیخ علی بن عبد العالی کرکی بر قواعد علامه
هفت مجلد است که از آن حاصل فضل وتحقیق وتدقیق او را توان شناخت واو نه
برای من بلکه برای جمیع مؤمنین بمنزله پدر مهربان بود وفاتش در عشر اول محرم
واقع شد وروز وفاتش از کثرت گریه کنندگان در مفارقت او بمنزله روز عاشورا بود
وقریب صد هزار کس بر جنازه اش نماز کردند وچنین اجتماع بر جنازه دیگری از فضلا
ندیده ام ودر جوار مزار سید اسمعیل بن زید بن الحسن علیه السلام مدفون شد پس
بعد از یک سال بسوی کربلای معلی بمشهد حضرت امام حسین علیه السلام نقل کردند
همچنان جسم مقدس او را در وقت نقل کردن یافتند که متغیر نشده بود واو از جمله آنچه
دیده ام وشنیده ام کرامات کثیره داشت وبخدمت شیخ طائفه امامیه وزاهد ترین مردم
در زمان خود مولانا احمد اردبیلی علیه الرحمه قرائت احادیث نموده بود وهم بخدمت شیخ
اجل شیخ احمد بن نعمة الله بن احمد بن محمد بن خاتون عاملی رحمه الله وبخدمت
پدر شریفش شیخ نعمت الله قرائت کرده بود واز ایشان اجازه روایت احادیث داشت

ومرا اجازه بآن داد میتوان گفت که انتشار و ترویج علم فقه و حدیث از ذات مقدس او در
اصفهان واقع شد اگرچه سوای او دیگر علما هم موجود بودند لکن ایشان اشتغال بسیار داشتند
و مدت درس ایشان اندک بود بخلاف مولانا عبد الله مذکور که او چون از کربلای معلی بسوی
عجم آمد قریب چهارده سال در اصفهان اقامت فرموده و در وقتیکه او داخل اصفهان شد
عدد طالبان علم در آنجا به پنجاه نرسیده بود و در وقت وفاتش زیاده از هزار کس از فضلا
و غیر ایشان از طلبه علم موجود بودند شمار فضائل و مدائح او در مختصرات ممکن نیست
انتهی محصل کلامه و در تاریخ عالم آرای عباسی تالیف منشی اسکندر بیگ که از منشیان
عهد شاه عباس صفوی بود بتقریب ذکر متوفیات سال یکهزار و بیست و یک هجری مسطور
است که افضل العلماء و المجتهدین مولانا عبد الله شوشتری که چند سال بود که از نجف اشرف
بولایت عجم آمده و در دار السلطنه اصفهان اقامت داشت در روز جمعه بیست و چهارم
ماه محرم سنه ۱۰۲۱ مذکور اندک عارضه او را طاری شد روز شنبه میر محمد باقر داماد و شیخ لطف الله
مدنی که از مدتی بجهت مباحثات علمیه و مسائل اجتهادی فیما بین ایشان غبار ارتفاع یافته بود بعیادت
او رفتند جناب مولانا با ایشان معانقه کرده در کمال شگفتگی صحبت داشت شب یکشنبه
بیست و ششم ماه مذکور قریب الصبح بعد از اقامت نماز تهجد و نوافل بیرون آمد که ملاحظه
وقت نماز نماید چون عود نمود در رفتن از پای افتاده بی آنکه مهلت سخن گفتن یابد دعوت
حق را اجابت نموده مرغ روحش از قفس بدن پرواز کرد و جناب مولانا در کمالات
نفسانی و تقوی و پرهیزگاری و بی تعلقی دنیا درجه عالی داشت و از اشربه و اغذیه و
تنعمات دنیا بسد رمقی قناعت نموده اکثر اوقات صائم بود و بشوربای بیگوشت افطار
میکرد مدت سی سال در نجف اشرف و کربلای معلی ساکن گشته در خدمت مجتهد مغفور مولانا
احمد اردبیلی استفاده علوم دینیه نمود و از مولانا مذکور اجازت نماز جمعه و جماعت و
تعیین مسائل اجتهادیه یافته بود و در روز فوت او صدای ناله صغیر و کبیر خلایق باوج آسمان

میر سید اشراف و اعیان زمان آرزو میکردند که به تیمن و تبرک دستی بزیر شمارهٔ مغفرت
اندازه اش رسانند از غلوی خلائق میسر نشد لنعش اورا در آستانهٔ امامزادهٔ واجب
التعظیم و التجلیل سید اسمعیل گذاشتند و از آنجا بکربلاے معلی نقل نمودند ارباب نظم و
استعداد تواریخ مرغوبه در سلک نظم کشیدند میر صحبتی تفرشی این تاریخ یافته بود ؎
آه و آه از مقتداے شیعیان ✤ و دیگرے گفته بود ؎ حیف از مقتدای ایران حیف
و شیخ محمود عرب جزائری گفته ؎ مات مجتهد الزمن ✤ انتهی نقلاً من
التاریخ المذکور و شیخ یوسف بحرانی در اجازهٔ خود آورده وفات مولانا عبد الله مذکور
امیر نصیر الدین
در سال هزار و بست و یکم هجری واقع شد آمیر نصیر الدین حسین بن ابرهیم
بن سلام الله الحسینی جد سید علیخان مدنی و برادر سید احمد سابق الذکر است
شیخ حر عاملی اورا به فاضل و عالم و ادیب ستوده و گفته که سید علی صاحب سلافة العصر
آورده که امیر نصیر مزبور جد من است و مدح و وصف بسیار در حق او کرده و گفته که هر دو
برادر امیر نصیر و برادرش سید احمد به سید رضی و سید مرتضی علیهما الرحمه مشابهت داشتند
و آورده که وفاتش در سنه ثلاث و عشرین لبعد الالف واقع شد و ایضاً صاحب سلافة العصر
آورده که شیخ عبد القادر طبری صاحب بدلعیه از تلامذهٔ امیر نصیر بود و شیخ مزبور
قصیدهٔ بدلعیه خود را در معارضه بدلعیه ابن حجه گفته و شرح لطیف بر قصیدهٔ خود نوشته
میرزا ابراهیم همدانی
الفاضل اللاثانی مولانا السید ظهیر الدین میرزا ابرهیم بن حسین الهمدانی از علمای محققین
و کملای مدققین و از جمله معاصرین شیخ بهاء الدین عاملی بود و جناب شیخ معترف بفضل و
کمال او بود و در مجالس و مدارس خود مبالغه در توصیف و تعریف او میفرمود بالجمله میرزای
موصوف از شیخ اجل محمد بن نعمت الله بن خاتون عاملی روایت داشته آخوند ملا
محمد تقی مجلسی ازو روایت دارد کما صرح به فی الشذور و صاحب سلافه بمدائح بالغه اورا ستوده
چنانچه لبعض فقراتش در ینجا ثبت میگردد المیرزا ابرهیم الهمدانی برهان العلم القاطع و قمر الفضل الساطع

ومنار الشريعة ومبين جمالها وحقق الحقيقة ومفصل اجمالها وجامع
شمل العلوم وناسق نظامها ومعلي كلمة الحق ومضاعف اعظامها * المقتني
نفائس جواهرها * والمجتني ازاهير بواطنها وظواهرها * ملك اعنة الفضائل
وتصرف * وبلغ غوامض المسائل فافهم واعرف * واجرى ينابيع
الحكمة وفجر * وبكر الى سبل الرشد لدى ربه وهجر * بيت

	وشاد دروس العلم بعد دروسها		وشاد به الدين الحنيف رفعة	
	يلوح على الاسلام نور شموسها		واحيى موات العلم منه بهمة	

وفي رسالة مسطورة احبرني غير واحد ان الشاه عباس قصد يوما زيارة الشيخ بهاء الدين محمد فراى بين الكتب
ما يزيد على الالوف فقال له السلطان هل في العالم عالم يحفظ جميع ما في هذه الكتب فقال له الشيخ لا و
لكن الجمهور الذي ابرهيم وناهيك لها شهادة بفضله واعتراف بسمو مقداره ونبله واستاد ميرزا ابو شيخ محمد بن
محمد ... عالي در اجازه خود که برای وی ... روز جمعه چهاردهم محرم سنه ثمان
بعد الالف ... وصف فضائل ... کمالات ... فلقد رأيته
واكتسب ... من سوي ... جامعاً في العلوم الادبية والحكمية العقلية والشرعية
ما ... ملك على ... فلله دره ما افضله ... ان يسع مسطور سطر ومن الكمال
ما جمع ولقد انس بمحبة عبد الفقير او مخلصه ملازماً تماماً سبعة بعد الف فبالله ما اسعد ايام رؤيته والذ
المقوم في خدمته وناهيك به من الفضل رأيته دام ظله وخرقت له العادة بطول البقاء فلك العليا وب
اهلية المحبة والاصطفاء للاخاء مركز دائرة الفضلاء والعلماء وخريدة ذوي الهمم العالية
بالامر احببت ان اكون ايام مهلته ودوام نقلته والخلاق ربقة اخائه واختصاصه وان اتشرف بمحبته و
ارادته ومودته واخلاصه ... ان تهب على نفحة من نفحات زكيات دعواته وان لا ينسى المملوك
المقصر في خدمته عطف لطفه شفقاته وان اجيزه معترفا باني لم اعد في طبقاته ان يعمل
بما العلة ... الصائب وذوقه الثاقب على نهج الثواب مما الف الخاطر الفاتر

من قيد او حاشية او كتاب وكذلك مما الفه الفضلاء والفقهاء الاماميون بل كلما جمع وصنفه علماء الاسلام الموالفون والمخالفون عملاً ورواية كما شاء واحب متى شاء واحب لمن شاء واحب بالطرق التي لي اليهم بحق القرأة او السماع او المناولة والاجازة انتهى ما اردنا نقله

وفات ميرزای موصوف در سنه ست وعشرين والف واقع شد ملا عبد الله بن حسين يزدی منسوب است بسوی يزد كه بلده از بلاد فارس است مولانای مذكور از مشاهير فضلای كاملين ونحارير علمای عاملين واز جمله اساتذه مولانا شيخ بهاء الدين است قرائت علم فقه وحديث بخدمت شيخ حسن وسيد محمد صاحب مدارك فرموده وشيخ حسن مذكور استفاده علوم منطق ومعانی وامثال آن پيش او ميكرد واو در آن وقت بتصنيف حاشيه بر تهذيب المنطق مشغول بود وآن بشرح تهذيب مشهور ودرس آن ميان طلبه معمول است وصاحب تاريخ عالم آرای عباسی آورده كه شيخ بهاء الدين عاملی مرتبه كمال در حكمت وكلام وبعضی علوم معقول از فيض صحبت مولانا عبد الله يزدی بدست آورد انتهى ودر سلافة العصر آورده كه مولی عبد الله بن حسين يزدی استاد شيخ بهاء الدين عاملی بود وعلامه زمان خود بود وهيچكس نزاع همسری با او نداشت وآمدی در جلالت قدر وعلو منزلت وكثرت ورع وپرهيزگاری با و نميرسيد واو را تصانيف مفيده است مثل شرح قواعد در فقه وشرح عجاله وشرح تهذيب المنطق وحاشيه بر حاشيه خطائی وحاشيه بر شرح شمسيه وغير اينها وصاحب تذكره آورده كه پسر ملا عبد الله يزدی كه ملا حسن علی است عالم صالح معتقد فضلای كرام بود ودر سنه يكهزار وشصت ونه هجری وفات يافت

میرزا محمد بن علی بن ابرهیم الاسترابادی مؤلف كتب الرجال

منسوب است بسوی بلده استراباد كه يكی از بلاد مازندران است از اكابر علمای رجال واعاظم اصحاب فضل وكمال است در تحقيق علم رجال وضبط احوال ايشان ميان متاخرين اماميه ممتاز بود وكتاب منهج المقال كه مشهور برجال كبير است جامع مضامين اكثر كتب رجاليه است

استیعاب نقل عبارات رجال کشی و نجاشی و فهرست شیخ طوسی و غیراینها بعینها فرموده
حتی که کتابی باین وصف در تصانیف دیگر علمای متاخرین بنظر نرسیده صاحب خلاصة الاثر
فی اعیان المائة الحادی عشر که از معتمدین اهل سنت است در ترجمهٔ آنجناب نوشته محمد بن علی
بن ابراهیم الاسترابادی نزیل مکة المشرفة العالم العلامة صاحب کتب الرجال الثلاثة
المشهورة له مولفات کثیرة منها شرح آیات الاحکام و رسائل مفیدة و صیته بالفضل التام
شائع ذائع وکانت وفاته بمکة لثلاث عشرة خلون من ذی الحجة سنة ثمان وعشرین والف
انتهی صاحب لؤلؤه میفرماید که میرزا محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی فاضل محقق و مدقق
و عابد و پرهیزگار و بمهارت باحادیث و احوال رجال بود و از تصانیف او در علم رجال سه
کتابست رجال کبیر و رجال وسیط که این هر دو درین زمان موجود است و سوم کتاب
رجال صغیر است که بر آن واقف نشده ام و دیگر از تصانیف او شرح آیات الاحکام و
حاشیه بر تهذیب حدیث و دیگر رسائل متعدده است و وفاتش در مکه معظمه بتاریخ سوم ماه
ذی القعده سنه یکهزار و بست و هشت هجری واقع شده و او از شیخ ابراهیم پسر شیخ عبدالعالی
میسی روایت داشت و محمد امین استرابادی مصنف فوائد مدنیه از میرزا محمد موصوف روایت
وارد انتهی و سلسلهٔ روایت او که بچندین واسطه بسوی علامه حلی میرسد چنانچه در آخر کتاب
منهج المقال و کتاب تلخیص المقال ذکر نموده و تاریخ تصنیف رجال کبیر و نام و نسب خود را
در آخر باب زای معجمه کتاب مذکور چنین نوشته تم الجزء الاول من کتاب منهج المقال فی تحقیق
احوال الرجال علی ید مؤلفه الفقیر الی الله الهادی محمد بن علی بن ابرهیم الاسترابادی فی
ثانی عشر ربیع الاول سنة اربع و ثمانین و تسعمائة سید مصطفی تفرشی مؤلف نقد الرجال که معاصر
او بوده ذکرش باین عنوان آورده محمد بن علی بن کیل استرابادی مد الله فی عمره و زاد الله فی
شرفه عالم و فقیه و متکلم است و از جمله ثقات و زهاد و عباد طائفه امامیه است تحقیقات علم
رجال و تفسیر و حدیث بجای نموده که مزید بر آن متصور نیست قبل ازین از اینجا در ان آستانه

علیه غرویه علیه آلاف التحیة والاثنیة بود الکنون از مجاورین بیت الله الحرام است و در اینجا
بعبادت الهی مشغول است انتهی از تلامذه اوست سید فاضل ثقه امیر شرف الدین علی
حسینی که استاد آخوند ملا محمد تقی مجلسی است و علامه آخوند ملا محمد باقر مجلسی در مجلد سیزدهم
بحار الانوار جناب میرزا موصوف را از جمله کسانیکه حضرت صاحب العصر حجة الله المنتظر
عجل الله فرجه را در زمان غیبت کبری دیده اند ذکر فرموده است بدینگونه که جماعتی بمن
نقل کرده اند که سید سند فاضل کامل میرزا محمد استرابادی نور الله مرقده گفته است
که من شبی در طواف خانه کعبه بودم ناگاه جوانی نیکو منظر در رسید و شروع بطواف کرد
پس قریب بمن آمد یک گل سرخ که در آن وقت موسم آن نبود بمن عطا فرمود پس آنرا
از دست او گرفتم و بوئیدم و گفتم که ای سید من این گل از کجا است فرمود که از خرابات
این بگفت و از نظر من غائب شد و باز هرگز او را نیافتم سید حسین بن حیدر الحسینی
الکرکی از اکابر متقیان دین و حافظان ملت سید المرسلین و علماء عالمین و فقهای
بارعین بود شیخ یوسف بحرینی در لؤلؤة البحرین آورده که او سید حسیب بوده و در عصر خود مفتی
اصفهان بود ملا محمد تقی مجلسی از او روایت داشت و او از سید شجاع الدین محمود بن علی حسینی
مازندرانی که بواسطه شیخ حسین بن عبد الحمید و شیخ کریم الدین شیرازی از شیخ ابراهیم قطیفی
روایت میکند روایت داشت و ایضاً سید حسین مذکور بواسطه شیخ محمد بن حبیب الله
از سید مهدی بن سید محسن رضوی که از ابن ابی جمهور روایت داشت روایت دارد و در
کتاب عالم آرای عباسی بتقریب ذکر علمای عهد شاه طهماسپ صفوی مذکور است که میر
سید حسین حسینی کرکی مجتهد جبل عاملی دخترزاده خاتم المجتهدین شیخ علی بن عبد العالی کرکی بود
در زمان حضرت شاه مزبور از جبل عامل آمده مدتی در دار الارشاد اردبیل بتدریس و تنقیح فروع و
مهام شرعیه قیام داشت بعد از آن بدرگاه سلطانی آمده بر وساده اجتهاد نشست و
منظور نظر حضرت شاه جنت بارگاه گردید و صاحب نفس پاک و فطرت عالی و حافظه عظیمه

بوده گاهی متوجه فصل قضایای شرعیه میشد جمعی کثیر بمجلس عالیه اش رجوع مینمودند و در اسانید شرعیه کاتبان محکمه حسب فرمود جناب سید رفیع او را سید المحققین وسند المدققین وارث علوم الانبیاء و المرسلین خاتم المجتهدین مرقوم میکردند اگر چه علما درین باب سخن داشتند اما هیچ یک از فحول علما در معرض این گفتگو نتوانستند در آمد بغایت فصیح و ملیح اللسان بود و شاه جنت مکان نهر عقده که هیچ یک از ارکان دولت حتی شاهزادگان نمیتوانستند گشاد بجناب او توسل میجست ملتمس او در خدمت شاهی باجابت مقرون بود و آمد اوش بخلق خصوصا گرفته ران حادثه روزگار بسیار میرسید تعلیقات معتبره در فقه و حقیقت مذهب اثنا عشریه و بطلان مذهب مبتدعه دارد خاتم المجتهدین مولانا الشیخ بهاء الدین محمد بن الحسین بن عبدالصمد الحارثی الهمدانی الجبعی العاملی رضوان الله علیه نسب شریفش بحارث بن عبدالله الاعور الهمدانی که از اصحاب کرامت اختصاص جناب سید المرسلین علیه الصلوة و السلام و از راویان احادیث سید المرسلین و از کبار علمای تابعین و فقهای عالمین بود کما اعترف به المخالفین و الموالفین منتهی میشود در کتاب شیخ ابو عمرو کشی ره مسطور است که حارث شبی بخدمت حضرت امیر رفت آنحضرت پرسیدند که چه چیز ترا درین شب پیش من آورده حارث گفت والله دوستی که مرا بالنسبت بتو پیش تو آورده انگاه آن حضرت فرمودند که بدان ای حارث که نمی میرد آنکسی که مرا دوست دارد الا آنکه در وقت جان دادن مرا به بیند و بدیدن من امید وار رحمت الهی گردد و همچنین نمیمیرد کسی که مرا دشمن دارد الا آنکه در وقت مردن مرا به بیند و از دیدن من در عرق خجالت نا امیدی نشیند و مضمون این روایت نیز در بعضی از اشعار دیوان معجز نشان آنحضرت مذکور است شعر

یا حار همدان من یمت یرنی	من مؤمن او منافق قبلا
یعرفنی طرفه و اعرفه	باسمه و الکنی و ما فعلا
و انت عند الصراط معترضی	فلا تخف عثرة و لا ذللا

شیخ بهاء الدین عاملی

اقول للنار حين توقف للعرض	ذريه لا تقربي الرجلا
ذريه لا تقربيه ان لـه	حبلا بحبل الوصي متصلا
اسقيك من بارد على ظماءٍ	تخاله في الحلاوة العسلا

جناب شیخ از راه سکون القریه جبع بجیم مفتوحه و بای موحده و عین مهمله که از قریه های جبل عامل است بعین مهمله و میم مکسوره نسبت دارد سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر آورده که ولادت شیخ بهاء الدین مذکور در بلده بعلبک روز چهارشنبه هفتدهم ماه ذی الحجة در سال نهصد پنجاه و سه هجری بود و همراه والد ماجد خود در صغر سن بسوی دیار عجم آمد و در آنجا نشو و نما یافت و بخدمت والد ماجد خود و دیگر علمای عصر خود تحصیل علوم نمود تا آنکه بمرتبه کمال علم و غایت و فضل رسیده بمنصب شیخ الاسلامی در عجم ممتاز گشت بعد ازان بسوی درویشی و سیاحت رغبت نمود و ترک اموال و مناصب کرد و مسافرت را بر اقامت اختیار فرمود پس به حج بیت الله الحرام و زیارت حضرت رسول انام و ائمه اهل بیت کرام علیهم الاف الصلوة والسلام مشرف گردید بعد ازان تا مدت سی سال در سیاحت و مسافرت بسر برد و بخدمت بسیاری از اهل فضل و کمال رسیده از فیض صحبت ایشان بهرهٔ وافی بر داشته بسوی دیار عجم مراجعت نمود و همدر آنجا رحل اقامت انداخت و باران فیض علم و فضل او بر آن دیار بارید پس متوجه تالیف و تصنیف شد و علمای اعصار بسوی او رجوع نمودند و اسماع و ابصار ایشان براذعان فضل و کمال او متفق شدند و بمیامن ذات بابرکات او عهد دولت سلطان عجم شاه عباس صفوی در ابتسام در آمد و بشعاع رای بیضا ضیای او ساحت مملکتش منور گشت سلطان مذکور در سفر و حضر مفارقت او گوارا نداشت و لمحه عدول از جناب او جائز نمی پنداشت و یتیمان و بیوه زنان و حاجتمندان بسیار از اطراف بلاد بسوی آن مملکت التجا می آوردند و بجهت توجه و غور رسی شیخ پرورش می یافتند و او متکفل حال ایشان می بود و از نزد خود توسعه کفاف ایشان میفرمود و با این همه متمسک

بعد از آن العابدین در ورع و تقوی بود و آخرت را بر دنیا در جمیع امور مقدم داشت و بار دیگر راغب
غربت و مسافرت بود و همیشه از سلطان زمان رخصت سیاحت میخواست لکن نتوانست رفت
تا آنکه نزد او عمرش باخر رسید و از این دار فانی بهشت جاودانی رحلت فرمود آخوند ملا
محمد تقی علیه رحمة الله بعد از ذکر سید در آخر کتاب روضة المتقین که شرح رجال من لایحضره
الفقیه است فرموده وفاتش در ماه شوال سنه یکهزار و سی هجری در بلدهٔ اصفهان واقع
شد و از آنجا او را بسوی مشهد مقدس نقل کردند و در خانهٔ آنش که پهلوی روضهٔ مقدسهٔ
حضرت امام رضا علیه السلام است دفن کردند و مردم در آنجا بزیارت او مشرف میشوند مدت
عمرش هفتاد و یک سال یا هفتاد و دو سال بود بدرستیکه من در حیات او حال سن شریف
او را پرسیده بودم فرمود که از هفتاد سال یکی کم است پس بعد از آن به دو سال وفات
یافت و روزی قبل از وفات خود به شش ماه آوازی از جانب قبر بابا رکن الدین اصفهانی
شنید و من در آنوقت قریب او بودم پس بسوی ما نظر کرده فرمود که شما این صدا را
شنیدید گفتیم با هیچ نشنیدیم پس بگریه و تضرع در آمده متوجه بسوی امور آخرت شد
چون بمبالغه پرسیدیم که چه شنیدی فرمود که مرا خبر داده اند با آنکه مستعد مرگ شوم و بعد از آن
بشش ماه تقریباً وفات یافت و من به نماز جنازهٔ آنش مشرف شده ام با جمیع طلبه و
فضلا و بسیاری از مردم که قریب پنجاه هزار کس بودند انتهی محصل کلام منشی اسکندر بیگ
مصنف کتاب عالم آرای عباسی که مشتمل بر احوال شاه عباس صفوی و اجدادش است
در صحیفهٔ اول کتاب مزبور بتقریب ذکر جمعی از علما که در وقت وفات شاه طهماسب صفوی
موجود بودند آورده است که شیخ بهاء الدین محمد خلف صدق شیخ حسین بن عبد الصمد
عاملی در صغر سن با والد خود بعجم آمد و از روی جد و جهد تمام در تحصیل علوم اشتغال نمود
در علم تفسیر و حدیث و فقه و عربیت و امثال آن ببرکات انفاس پدر بزرگوار خود مرتبهٔ
کمال یافت و در حکمت و کلام و بعضی علوم معقول از فیض صحبت مولانا عبد الله یزدی

بدست آورده و در فنون ریاضی نزد ملا علی مذهب و ملا افضل قاینی و جمعی دیگر از اهل آن فن تلمذ نموده و در علم طب با حکیم اعتماد الدین محمود طرح مباحثه انداخته بهره کامل ازان یافت بالجمله در اندک زمانی در علم معقول و منقول ترقیات عظیم رو نموده و در هر فن بسیار از فضلای عصر شده و تصانیف معتبره اش در هر فن از رشحات دانش منظور نظر علمای زمان اعتبار گردیده صاحب تاریخ در اینجا تصانیف جناب شیخ را ذکر کرده و بعد ازان گفته که بعد ارتحال شیخ علی مشار که فاضل فقیه شاگرد ارشد شیخ عبد العالی بود شیخ بهاء الدین بمنصب شیخ الاسلامی رسیده و تصدی مهم شرعیه اصفهان باو مرجوع شد چندی بران شغل پرداخته آخر شوق ادراک حج بیت الله الحرام و ذوق سیاحت مانع آمده متوجه سفر خیر اثر شد و بعد از استسعاد بان سعادت فقر و درویشی بر مزاج شریفش غلبه کرده جریده در کسوت درویشان مسافرت اختیار کرده مدتها در عراق و عرب و شام و مصر و بیت المقدس سیاحت نمود و بصحبت بسیاری از علما و دانشمندان و صوفیه و ارباب سلوک رسید اکنون باعتقاد سائر علما و فضلا رتبهٔ عالی اجتهاد دارد درین زمان اعلی شاهی یعنی شاه عباس صفوی وجود شریفش را مغتنم دانسته اکثر اوقات در حضر و سفر نزد او تشریف قدوم ارزانی داشته از صحبت فیض بخش او مسرور میگردند اگرچه شعر و شاعری پایین مراتب عالی اوست اما ذوق سخن پردازی بسیار دارد و در فنون سخن پروری گوی سبقت از اقران ربوده بعربی و فارسی اشعار آبدار و نکات شیرین و دلنشین دارد و مجموعهٔ در ضمن هفت مجلد از سخنان رنگین و عبارات دلنشین ترتیب داده و بکشکول موسوم گردانیده و جمعی کثیر از طلبه علوم و افاضل از استفاده کامیاب اند و ایضاً در صحیفهٔ دوم از تاریخ مزبور بتقریب ذکر متوفیات سال یکهزار و سی هجری بعد القاب و اوصاف جناب شیخ چنین آورده که جناب شیخ درین سال روزی در مقابر مشهور بتربت عارف ربانی بابا رکن الدین اصفهانی باداء صلوة مشغول بود آوازی از قبر بگوش شیخ رسید که در عالم روحانی یکی از اهل قبور با او تکلم در آمده گفته که این همه غفلت چیست حالا

وقت تکلم تیقظ و هنگام آگاهی است و قائل اسم و نسب خویش اظهار نموده بود و از اسرار خفیه حرفی چند بر زبان آورده اما حضرت شیخ آنها را با مردم نفرمود و زیاده از حرف غفلت ایما آگاهی و انتباه اظهاری نکرد بعد از وفات شیخ یکی از احبا که محرم اسرارش بود دو سه کلمه گفته بود الحاصل بعد از وقوع این واقعه سر بجیب تفکر فرو برد چند روز معاشرت احبا و مباحثه طلبه علم ترک نموده آماده سفر آخرت میگردید و مترصد ارتحال ازین دار ملال و متفحص ماه شوال بود و لحظه بفراغ خاطر نمی غنود تا آنکه طلبه علوم که همه روزه مستفیض بودند براهین عقلیه و دلائل نقلیه شیخ را ترغیب نمودند که در باطن با خدا بوده در ظاهر فیض القای علوم را از طلبه باز ندارید و مثوبات آنرا علاوه طاعات و عبادات شمارید از تکرار اینگونه مقالات خاطر شریفش فی الجمله آرام گرفته رفته رفته با خلق الله بدستور آمیزش نموده تا سه ماه دیگر ظاهر اوقات را بمباحثه علوم و افاده تلامذه صرف نموده در ایام نسخه شریفه جامع عباسی اهتمام داشت و در باطن با آسودگان عالم ارواح دمساز بود تا آنکه در چهاردهم شهر شوال این سال مریض گشت هفت روز پهلو بر بستر ناتوانی داشت در روز هشتم که سه شنبه دوازدهم ماه شوال بود طائر روحش از تنگنای قفس بدن بیرون خرامید و بعالم قدس پرواز نمود حضرت شاهی یعنی شاه عباس صفوی در ایلاق تشریف داشتند جمعی از اعیان که در شهر مانده بودند در پیش و پس جنازه مغفرت اندازه اش قدم بر خاک نهاده و تمیع و تشریف در برداشتن بیک دیگر سبقت می جستند ازدحام خلائق بمرتبه بود که از میدان با همه وسعت و فسحت از غایت هجوم عوام بردن جنازه دشوار بود و در مسجد جامع قدیم علما و فضلا بر آن جنازه محفوف برحمت حی لایموت نماز گذارده در بقعه شریفه منسوب بحضرت امامزاده زین العابدین دفن نمودند و از انجا نقل بجانب مشهد مقدس معلی نموده بر وفق وصیتی که خود کرده بود و در پائین پای امام انام حضرت امام رضا علیه السلام در منزلی که در ایام اقامت مشهد مقدس مدرس شیخ بوده است مدفون گشت رحمه الله ارباب استعداد تواریخ مرغوبه یافته و در سلک نظم کشیده اند

ازانجمله میرزا ابوطالب را این تاریخ از ریاض طبع وقاد سرزده **قطعہ تاریخ**
رفت چون شیخ زدار فانی + گشت ایوان جنانش ماوی + دو بی جست زمن تاریخش + گفتمش شیخ بہاءالدین وا
بعد ازین مصنف تاریخ عالم آرای عباسی گوید کہ محمد صالح برادرزاده ام چنین گفته ع
افسوس ز مقتدای دوران + و میرزا محمد طاہر اصفہانی در تذکرة الشعرا آورده که شیخ
بہاءالدین محمد خلف مجتہد الزمانی شیخ حسین بن عبد الصمد جبعی است که قریہ ایست از قرای
جبل عامل حقا که شیخ المحققین و قدوة ارباب یقین و واسطة العقد گوہر عرفان و بحر مواج
معرفت و ایقان بود آیضا صاحب تذکره مذکوره بعضے از محامد حالات و تصانیف مشہوره آنش
ذکر نموده گفته است که مجملاً قریب بعبد تصنیف و تالیف دارد جمیع مختصر مفید قبل از فوت
شاه عباس صفوی ماضی در سنه یکہزار و سی ہجری مرغ روحش بقصد بہشت جاوید
بال پرواز گشاد و تاریخ وفات او ازین مصراع یافته اند ع افسر فضل او فتاده
بے سرو پا گشت شرع + انتہی یعنے ہرگاه حرف اول از لفظ فضل و حرف اوّل و آخر
از لفظ شرع ساقط کنند در بقیہ حروف ثلثة عدد تاریخ برمے آید و میر لوحی تاریخ این واقعہ
را چنین یافته ع بہاءالدین محمّد شد بہ شوال از عالم + و ایضاً ملک حمزه سیستانی
بطریق تعمیہ گفته ع بے بہا شیخ بہاءالدّین گو + و سید نعمة اللہ جزائری نقل کرده
که شیخ بہاءالدین علیہ الرحمہ را با یکی از علمای مصر که اعلم و افضل علمای سنیہ بود مباحثہ
عجیبہ واقع شد و شیخ پیش او اظہار تسنن نموده بود پس پرسید که رافضیان که در شہر شما
میباشند در حق ابوبکر و عمر چہ میگویند شیخ فرمود که دو حدیث بمن ذکر نمودند که از جواب آن
عاجز شدم گفت آن چیست شیخ فرمود میگویند که در صحیح مسلم منقولست که پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ
فرمود من اذی فاطمة فقد اذانی و من اذانی فقد اذی اللہ و کفر بعد ازین لفا سلہ نیج ورق
در آن کتاب منقولست که حضرت فاطمہ از دنیا رفت در حالیکہ بر ابوبکر و عمر غضبناک بود
آن عالم گفت که مرا مہلت ده که امشب در آنکتاب نظر کنم جواب چیہ شد عالم نکوید شیخ ...

که آیا سنی نگفته بودم که رافضیان دروغ میگویند مطالعه آن کردم و در میان هر دو حدیث مذکور فاصله زیاده از پنج ورق یافتم این سخن انتهای اعتذارش از معارضه مذکوره بود شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤة البحرین آورده که بعضی طعن بر شیخ بهار الدین علیه الرحمه میکنند بسبب آنکه در بعض کلمات و اشعارش قول بتصوف یافته میشود و حق در جواب این تشنیع آنست که محدث علامه سید نعمت الله جزائری افاده فرموده که شیخ مذکور با هر فرقه و اهل هر ملت بنهجی که مقتضی طریقه و مذهب ایشان بود صحبت میداشت حتی آنکه یکی از علمای عامه دعوی کرد که شیخ از جمله ایشان بود و سید مذکور گوید که من کتاب مفتاح الفلاح را که نزد من در آنوقت [illegible] پس آن شخص بملاحظه آن کتاب بر تشیع شیخ مطلع شده تعجب نموده و سید در شرح [illegible] حکایات مؤید این مطلب ذکر نموده این اشعار از قصیده شیخ مزبور که موسوم بوسیلة الفوز والامان است که در مدح حضرت صاحب العصر والزمان علیه السلام گفته بود استدلال نموده

شعر

وانی امرؤ لا یدرک الدهر غایتی	ولا تصل الایدی الی سبر اغواری
اخالط ابناء الزمان بمقتضی	عقولهم کی لا یفوهوا بانکاری
واظهر انی مثلهم یستفزنی	صروف اللیالی باحتلاء وامرار

وایضا مؤید مطلب مذکور است آنچه شیخ حر عاملی در رساله اثنا عشریه فی رد الصوفیه آورده که جمیع شیعه انکار بر صوفیه داشته اند و تکفیر ایشان نموده اند و روایات مذمت ایشان از ائمه معصومین علیهم السلام نقل کرده اند از انجمله جمعی از علمای اعلام اند که رد بر صوفیه نموده اند و تصریح بکفر و ضلالت ایشان فرموده اند و درین مقام چندین علمای امامیه را نام برده از انجمله میفرماید که شیخ جلیل ما شیخ بهاء الدین عاملی در کشکول خود حدیثی در مذمت و تکفیر صوفیه نقل کرده و در چندین مواضع در کتاب مذکور و غیر آن صریحا انکار بر ایشان فرموده است واما آنچه شیخ مذکور چیزهای که متعلق بزهد و امثال آن و متضمن تفاوت درجات

مردم در معرفت است از کلام صوفیه نقل میکنند منافاتی در آن نیست و مخفی نتوان بود که شیخ
مزبور عمر شریف خود را در تحصیل علوم شریعت و در قرارت و بحث و تحقیق و تالیف کتب فقهیه
صرف فرموده و همینے منافی طریقهٔ تصوف است قطعاً انتهی ملخصاً و از بعض تلانذهٔ آقا باقر
بهبهانی منقولست که آقای موصوف میگفت که جناب شیخ بهاء الدین علیه الرحمه اهل تصوف
را باینمرتبه از اسلام بے بهره میدانست که هرگاه در مجلس شیخ بعضے ازآن فرقه حاضر میشد
بعد از بیرون رفتن او جناب شیخ بتطهیر فرش امر میفرمود از تلامذه جناب شیخ جمعی کثیر
و جمعی غفیر اند اگرچه عثور بر احوال تمامی ایشان متعسر است اما احوال جمعی از ایشان که
بنظر جامع اوراق درآمده خواه بالاجمال و خواه بالتفصیل در مقام خود ثبت خواهد نمود۔
انشاء الله تعالی از جمله تصانیف شریفهٔ آنجناب است کتاب حبل المتین فی احکام الدین
مبحث طهارت و صلوة ازآن تالیف شده کتاب مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین مجلد
طهارت ازآن تصنیف شده و کتاب عروة الوثقی در تفسیر قرآن ازآن تفسیر سورهٔ فاتحه
تصنیف شده و کتاب حدائق الصالحین فی شرح صحیفه سید الساجدین علیه السلام که حدیقه هلالیه
در شرح دعای هلال ازآن بنظر رسیده بظاهر نوبت شرح دیگر ادعیه نرسیده و حاشیه
بر شرح مختصر الاصول عضدی و کتاب زبدة الاصول و دیگر رساله در مواریث رساله در فن
درایت موسوم به وجیزه رساله در ذبایح اهل کتاب رساله اثنی عشریه در طهارت و در صلوة
و در صوم و در حج و رساله ازآن در زکوة کتاب خلاصة الحساب کتاب کشکول در پنج مجلد
کتاب مخلاة کتاب جامع عباسی در فارسی رساله فوائد صمدیه در نحو رساله تهذیب النحو
و کتاب بحر الحساب و توشیح المقاصد در ایام سنه و حاشیه من لایحضره الفقیه ناتمام
جواب مسائل شیخ صالح جزائری که بست و دو مسئله اند ایضاً جواب سه مسئله عجیبه و جواب
مسائل مدنیات شرح فرائض محقق خواجه نصیر الدین طوسی علیه الرحمه ناتمام رساله در
بیان اعظم جبال بنسبت قطر ارض و تفسیر آن که موسوم به عین الحیات است و رساله

تشریح الافلاک و رساله در بحث کر و رساله در اصطرلاب موسوم به صفیحه رساله دیگر در اصطرلاب بزبان فارسی موسوم بتحفهٔ حاتمیه و حاشیه بیضاوی ناتمام و حاشیه بر مطول ناتمام و کتاب شرح اربعین دیگر رساله قبله و سوانح سفر حجاز از اشعار و انشاء اوست و کتاب مفتاح الفلاح و حواشی کشاف و حاشیه خلاصة الاقوال در علم رجال شرح رساله اثنی عشریه شیخ حسن حاشیه قواعد شهید علیه الرحمه رساله قصر و تخییر در سفر رساله در اثبات اینکه انوار سائر کواکب مستفاد از شمس اند رساله در حال اشکال عطارد و قمر رساله در احکام سجود تلاوت رساله در استحباب سوره و وجوب آن و شرح الشرح رومی بر ملخص ذکره فی الحدیقة الهلالیة و حواشی زبده و حواشی تشریح الافلاک و حواشی شرح تذکره و غیر آنها از کتب و رسائل و اجوبه مسائل و از منشآت جناب شیخ اشعار بسیار اند از عربی و فارسی و شیخ حر عاملی در امل الآمل گفته که اکثر اشعار متفرقهٔ شیخ را السید محمد رضا جمع نموده و دیوانی لطیف مرتب شده و فاضل ادیب شیخ ابراهیم که یکی از تلامذه جناب شیخ بود این قصیده در مرثیه شیخ گفته

قصیده

شیخ الانام بهاء الدین لا برحت	سحائب العفو ینشیها له الباری
سوله اقفرت سبل الهدی و غدا	لفقده الدین فی ثوب من العار
والمجد اقسم لا تبدو انواسیده	حزناً و شق علیه فضل اطمار
والعلم قد درست آیاته و عفت	عنه رسوم احادیث و اخبار

سید ماجد بحرینی

السید ماجد بن هاشم بن علی بن مرتضی بن علی بن ماجد البحرانی الصادقی الجدحفصی کنیت او ابو علی است و منسوب است بسوی جدحفص بفتح جیم قبل از دال مهمله مشدده و بفتح حاء مهمله قبل از فاء و صاد مهمله که نام قریه از قرای بلاد بحرین است و بحرین نام جمیع بلادی است که بر ساحل دریا میان بصره و عمان واقع است و لبنایت وسیع و مشتمل بر شهرهای مشهور و قریه‌های نامحصور است و علمای امامیه بسیار از آنجا برخاسته اند صاحب سلافة العصر آورده که

سید ماجد در بحرین نشو و نما [illegible] یافته بود و متولی منصب قضا در بحرین
شد پس از انجا بسوی شیراز آمد و اهل عراق و حجاز بذات مبارکش افتخار نمودند و در شیراز
امامت نماز و خطابت جمعه و عیدین باو متعلق شد و صیت فضائل او اشتهار یافت
و اکابر علما باو مباهات میکردند و پیوسته در آنجا بود تا آنکه مرگش در رسید و در یکهزار و بیست
و هشت هجری برحمت حق واصل گردید از جمله فضل او انست که در صغر سن بوجع چشم مبتلا شد
و در آن عارضه بینائی از یک چشم او زائل شد پس حضرت پیغمبر را بخواب دید که آنجناب
در حق او میفرمود که اگرچه بصر او را فرو گرفتند لکن بصیرت در علم باو عطا کرده اند چنانچه
شد و ظهور فضل و علم او در بحرین مصداق این کلام [illegible] تمام شد انتهی محصل کلام
و دیگر از جمله آنچه دلالت بر بزرگواری او دارد اشعار [illegible] حضرت امیر المؤمنین علیه الصلوة
و السلام است که بروقت تفاؤل گرفتن ملا محسن کاشانی [illegible] مهاجرت بسوی او و [illegible]
صحبت فیض [illegible] او برآمد و تفصیل این اجمال آنکه [illegible] ملا محسن کاشانی که تلمیذ جناب
سید ماجد مذکور بود شنیده [illegible] در شیراز تشریف [illegible] خواست که برای
تحصیل علوم از سید موصوف بسوی شیراز سفر کند پس والد ملا محسن در رخصت دادن او
تامل کرد آخر کار بنای رخصت و عدم آن بر استخاره قرار یافت و چون قرآن بجهت استخاره
درین باب کشاده این آیه برآمد فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیتفقهوا فی
الدین ولینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون یعنی اینکه
بسفر نمیروید از هر فرقه از ایشان گروهی برای آنکه تحصیل علوم فقه در دین کنند و بترسانند
قوم خود را وقتیکه بسوی ایشان مراجعت نمایند شاید که قوم ایشان از منهیات الهی حذر
کنند و آیتی صریح تر از آیه مذکوره برین مطلب نیست بعد از ان ملا محسن مذکور تفاؤل گرفت
بدیوان اشعاری که منسوب بسوی حضرت امیر المؤمنین علیه السلام است پس این ابیات برآمد

تغرب عن الاوطان فی طلب العلی	وسافر ففی الاسفار خمس فوائد

تفرّجُ همٍّ واکتسابُ معیشةٍ	وعلمٌ وآدابٌ وصحبةُ ماجد

یعنی غربت اختیار کن از وطن برای طلب مدارج عالیه و سفر کن زیرا که در سفر پانچ فایده است کشائش اندوه و اکتساب معاش و تحصیل علم و آداب و صحبت بزرگوار و این ابیات هم مطلوب مناسبتی بسیار دارند خصوصاً لفظ صحبت ماجد که در آخر بیت ثانی واقع است پس ملا محسن بسوی شیراز بخدمت جناب سید رسیده تحصیل علوم شرعیه از و نمود چنانچه ملا محسن مذکور در اوائل کتاب وافی گفته است که من کتب اربعه را از استاد خود سید ماجد بن سید هاشم صادقی بحرانی روایت دارم و او آنکسی است که استناد من در علوم شرعیه بسوی او است و او از شیخ بهاء الدین محمد عاملی روایت داشت در لؤلؤة البحرین مذکور است که سید ماجد مذکور محقق مدقق شاعر ادیب بود و در جودت تصنیف و بلاغت و فصاحت و دقت نظر عدیل و نظیر خود نداشت و شعرهای او در بلاغت فائق است و خطبهای جمعه او بسبب بلاغت و حسن اسلوب تاثیری عظیم در قلوب دارد و او است اول کسی که علم حدیث را در بلده شیراز ترویج نموده و از تصانیف او کتابها است از انجمله کتاب سلاسل الحدید و رساله یوسفیه که وجیزه بدیعه است و رساله در مقدمه واجب و از جمله اشعار او قصیدهٔ بائیه مشهور است که در مرثیهٔ امام حسین علیه السلام گفته اول آن قصیده اینست ع

ابکی ولیس علی صبٌّ بمعذور ؎ ومنجمله قصائد او ست قصیده در قتل عمر بن خطاب اولش اینست قصیده

یانعمة اسدت ید الدهر	جلت صنیعها عن الشکر
هی نعمة افضت الی نعم	کفرانها ضرب من الکفر
قد احسن الدهر المسیئ ون	جلت اسائته عن الحصر

وهم در قتل عمر بن خطاب قصیده دیگر گفته قصیده

الیوم قرت عین فاطمة	وسری لها روح الی الغبراء

شیخ محمد سبط شهید ثانی

وفاتش در شیراز در یکهزار و بست و هشت هجری واقع شد و در قرب مزار فائض الانوار سید احمد بن حضرت امام موسی
کاظم علیه السلام که مشهور بشاه چراغ است مدفن یافت و قبرش در انجا معروف است از تلامذه
سید ماجد مذکور شیخ محمد بن علی بن یوسف بن سعید المقشاعی اصلاً والاصبعی مسکناً و شیخ محمد
بن حسن بن رجب المقابی اصلاً والرویسی منزلاً بود قاله الشیخ یوسف البحرانی الشیخ محمد بن
حسن بن الشیخ زین الدین المعروف بالشهید الثانی لقبش فخر الدین و کنیتش ابوجعفر
واز مشاهیر فقهای دقیق النظر و عمیق الفکر بود جد امجدش عالم ربانی شیخ سعید شهید ثانی
علیه الرحمه بود و ولادتش در روز دوشنبه تاریخ دهم ماه شعبان سنه نهصد و هشتاد هجری
واقع شد کما فی الدر المنثور فرزند ارجمند او شیخ علی در کتاب در منثور گفته که والدم شیخ محمد
قدس الله روحه عالم عامل و فاضل کامل و پرهیزگار عادل و طاهر و پاکیزه و عابد و تقی و
زاهد پسندیده بود و از دنیا و اهل دنیا میگریخت مثل کسیکه از شیر گریزان باشد و از مواضع شبهات
اجتناب میفرمود و جامع حافظه و ذکا بود بحدی که انچه میدید فراموش نمیکرد و فکر دقیق و غور
عمیق او در مسائل بدرجه بود که منتهی بحدی و غایتی نمیشد و اعمال او منوط بقصد طاعت و
رضای باری و اقوال او مربوط بمراعات عدم مخالفت فرمان یزدانی بود و اوقات عمر شریف
خود را در تصنیف و تدریس و عبادت و افاده و استفاده صرف نمود در اول حال بخدمت
والد خود شیخ حسن و هم بخدمت سید محمد مؤلف مدارک باشتغال و تحصیل علوم پرداخت
و کتب فقه و حدیث و اصولدین و اصول فقه را پیش ایشان قرائت نمود و او را با هر دو
از ایشان مباحثات شریفه واقع شد که او را در مصنفات خود ذکر نموده است و کتاب
منتقی الجمان و کتاب معالم و شرح شرائع را تمام بخدمت پدر خود خواند و کتاب مدارک را
تمام و شرح مختصر نافع تصنیف سید محمد قرائت نمود و اکثر مقروات مذکوره بخط خود نوشت
و همچنین کتاب استبصار را بخدمت ایشان خواند و نوشت و هر دو ایشان بر آن کتب بلاغات
و اجازات برای او نوشتند و بعد از وفات هر دو ایشان همیشه شیخ محمد مشغول مطالعه و تدریس بود

پس بسوی مکه معظمه سفر کرده و در آن جای اقدس پنج سال مجاورت نموده و در آن وقت میرزا
محمد استرآبادی در مکه معظمه بود و میان شیخ محمد و میرزا مذکور اختصاص زائد و محبت
بسیار بود و شیخ محمد بخدمت او بمقابله بعض کتب احادیث پرداخت و افاده اش زیاده از
استفاده بود و کتاب رجال کبیر او را تهذیب و تبویب فرموده و با حسن ترتیب مرتب ساخت
و آنرا بخط خود نوشت و بسوی بلاد خود مراجعت نموده مدتی اقامت فرمود و بعد از آن بسبب
خوف و اضرار کسانیکه از راه حسد و عداوت بار کردند بسوی عراق سفر کرده مدتی طولانی بکربلای
معلی اقامت کرد و جماعتی از عرب و عجم بخدمت او چندین علوم خصوصا فقه و اصول را قرائت
نمودند و با وصف تدریس مشغول بتصنیف بود و کتابهائی که ذکرش می آید در آنجا تصنیف فرمود
سوای آنچه در بلاد خود تصنیف کرده بود و در کربلای معلی روزی بالای بام مشغول نماز بود ناگاه
شخصی تیری بسوی او انداخت و آن تیر از محاذی سینه او گذشت و حق تعالی او را از آن نگاه
داشت پس او بسوی مکه معظمه سفر کرده و در آنجا مدتی قیام نمود بعد از آن بسوی عراق مراجعت
نموده مدتی اقامت ورزید پس بار دیگر بسوی مکه رفته در آنجا ماند تا آنکه حق تعالی دار جوار و دار رضوانی
را برای او اختیار فرمود و در زمانیکه در بلاد خود بود گاهی بسوی دمشق میرفت و مدتی مقیم آنجا
میشد و با فضلای عامه ملاقات و مصاحبت نیکو میداشت و قرائت چندین علوم پیش ایشان
نمود و شیعیان و سنیان بسوی او آمد و رفت میداشتند شیخ علی مزبور بسیاری از کرامات والد خود
در جائی ذکر کرده و گفته که من در آخر شرح استبصار که از تصانیف شیخ محمد مزبور نزد من موجود است
بخط شیخ محمد بن حسن بن حسین عاملی مشغری که صاحب و تلمیذ او در مکه معظمه بود دیده ام
چنین نوشته است که مؤلف این کتاب شیخ سعید حمید بقیة العلماء الماضین و خلف الکملاء
الراسخین شیخ من و مولای من و استاد من در علوم شرعیه از حدیث و فقه و رجال و غیرها
شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی در روز دوشنبه بتاریخ دهم شهر ذی قعده سنه یکهزار و سی هجری
از دار فانی بعالم سرور و جوار و دار رحلت نموده و من قبل از وفات او بایام قلیل بالمشافهه از و شنیدم

که میفرمود که انی انتقل فی هذه الایام وهمچنین دیگران هم ازو شنیدند و این سانحه در مکه معظمه
واقع شد و او را دران بلده مشرفه در محلی قریب مزار فائض الانوار حضرت خدیجة الکبری رضی الله
عنها دفن کردیم انتهی محصل کلام الشیخ حسین المشغری و ایضا شیخ علی مزبور آورده که زوجه
شیخ محمد مذکور دختر سید محمد بن ابی الحسن ره و هم کنیز او بمن خبر داد که چون شیخ مزبور وفات یافت
ما نزد او در طول آن شب صدای تلاوت قرآن می شنیدیم و ایضا آورده که از تصانیف شیخ محمد
مذکور کتب جلیله دقیقه و تحقیقات عظیمه انیقه و تدقیقات شریفه رشیقه است از آنجمله شرح استبصار
که سه مجلد کبار بتصنیف در آمده و دیگر حاشیه بر شرح لمعه دو مجلد است که دران تا کتاب الصلح رسیده
و بر کلام جد خود شهید ثانی و دیگر علما ابحاث طویله دارد و حاشیه بر اصول معالم تصنیف
پدر خود دارد و دیگر حاشیه بر ابواب عبادات کتاب من لایحضره الفقیه یک مجلد است و
حاشیه بر کتاب تهذیب الاحکام یک مجلد شیخ یوسف بحرانی بجای حاشیه تهذیب شرح تهذیب
نوشته و رساله در طهارت در تصانیفش افزوده و از تصانیف اوست شرح اثنی عشریه تالیف
پدرش که مجلد مبسوط است و حاشیه بر کتاب مختلف الشیعه و حاشیه بر مدارک و حاشیه بر
مطول و کتاب روضة الخواطر و نزهة النواظر مشتمل بر فوائد و اشعار بسیار است و رساله
تحفة الدهر در مناظره غنا و فقر است و رساله در بیان عدالت راوی حدیث و رساله در مسئله
سلام گفتن در نماز و رساله در مسئله تخییر میان فاتحه و تسبیحات اربعه در رکعت سوم و چهارم
و دیگر کتابی مشتمل بر مسائل و احادیث و فوائد متفرقه است و کتابی که در آن مسائل و فوائد را
از چندین کتب نقل کرده است و کتابی مشتمل بر اشعار و مراسلات میان او و معاصرین او ست
و کتابی جامع اکثر اشعارش مشتمل بر مواعظ و نصائح و حکم و مراثی و مدائح و الغاز و مراسلات شعریه
و غیرها است السید محمد بن حسن بن قاسم الحسینی العاملی العیناثی الجزینی
از اکابر علما و اعاظم فضلا و صلحا بود و شیخ حر عاملی او را بعنوان فاضل و صالح و ادیب و زاهد و عابد
و شاعر ستوده و گفته از تصانیف شریفه اوست کتاب اثنی عشریه فی المواعظ العددیه و دیگر

سید محمد مولف اثنا عشریه فی المواعظ العددیه

از تصانیف اوست کتاب حدائق و کتاب ادب النفس و کتاب منظوم فصیح و منثور صحیح و کتاب فوائد العلما و فرائد الحکما مؤلف گوید که کتاب اثنی عشریه فی المواعظ العددیه بنظر فقیر رسیده و آن کتابیست ضخیم با سلوب جدید و نهج سدید در آن مواعظ را بترتیب عدد بیان فرموده و شیخ حر عاملی آورده که مادر سید محمد موصوف دختر شیخ زین الدین بوده واللہ اعلم

شیخ صالح — الشیخ صالح بن حسن الجزائری فاضل صالح و معاصر شیخ بهائی علیه الرحمه بود واز جناب شیخ موصوف اجازهٔ روایت داشته چنانچه در امل آورده که شیخ صالح بن حسن جزائری فاضل عالم و صالح بود و او را رسائل و مسائل اند که بسوی شیخ بهائی علیه الرحمه فرستاده بود و از شیخ جواب آنها یافته و هم شیخ مذکور را اجازتش داده که از من روایت حدیث نماید

علی بن نصر اللہ — مولانا علی بن نصر اللہ الجزائری از اکابر فقها و اجلاء فضلاء و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بود صاحب امل آورده که علی بن نصر اللہ عالم و فاضل جلیل القدر و فقیه مشهور و از معاصرین شیخ بهائی بود

شیخ محمد عاملی — الشیخ محمد بن احمد بن محمد العاملی از علمای عاملین و فقهای صالحین و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بود در امل آمل آورده که شیخ محمد مذکور فاضل و عالم و فقیه و صالح جلیل القدر معاصر شیخ بهائی بود در شهر کشمیر متوطن شد و هم در انجا وفات یافت

زین الدین — السید زین الدین علی بن الحسن بن شدقم الحسینی المدنی از افاضل کاملین و معاصرین مولانا الاجل شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بود در کتاب امل آمل آورده که سید زین الدین مذکور عالم و فاضل و محقق و ادیب و شاعر بود و او را مسائل اند که بخدمت شیخ بهاء الدین علیه الرحمه فرستاده

خلیفة بن مطلب الحویزی — السید خلیفة بن مطلب بن حیدر الموسوی المشعشعی الحویزی در امل آمل آورده که سید جلیل القدر خلیفة بن مطلب بن حیدر موسوی مشعشعی حویزی که حاکم بلده حویزه بود فاضل و عالم و محقق جلیل القدر و شاعر و ادیب بوده صاحب تصانیف بسیار است از انجمله کتاب سیف الشیعه در علم حدیث و کتاب حق الیقین در علم کلام و برهان الشیعه

در مبحث امامت و کتاب حجة البالغة در کلام و کتابی کبیر در منطق و کلام و رساله در علم نحو و منظومه
در نحو و شرح دعای عرفه و دیوان اشعار عربی و دیوان اشعار فارسی و غیر اینها از معاصرین شیخ
بهاء الدین عاملی بود السید حسن بن علی بن شدقم الحسینی المدنی
از تلامذه شیخ حسین والد شیخ بهاء الدین عاملی و علامه شیخ نعمة الله بن احمد بن خاتون عاملی
بود و هم از ایشان روایت حدیث داشته شیخ حر عاملی او را به فاضل صالح و عالم جلیل القدر
و محدث و شاعر و ادیب ستوده از تصانیف شریفه اوست کتاب الجواهر النظامیه من حدیث
خیر البریه که آنرا برای نظام شاه والی حیدرآباد بقالب تالیف و ترصیف در آورده و سید علیخان
مدنی در سلافة العصر مدح و وصف او بسیار نموده و آورده که سید حسن مذکور وقتی که در شهر
حیدرآباد تشریف ارزانی داشت و آلدین با او بغایت مودت و خلت داشته و اکثر اوقات
باو الدین مصاحبت و مجالست می ورزید مولانا حسین بن موسی الاردبیلی
در امل الآمل آورده که مولانا حسین بن موسی الاردبیلی ساکن بلده استرآباد بود و فاضل
فقیه و صالح و معاصر شیخ بهائی است از تصانیف او کتب کثیره اند از انجمله شرح رساله صوم
اثنا عشریه شیخ بهائی علیه الرحمه و مولانا حسین وقتیکه خبر وفات شیخ بهاء الدین علیه الرحمه
شنید و اینکه شیخ در بلده اصفهان انتقال کرد و از انجا نعش مطهرش را بمشهد امام رضا علیه السلام
نقل کردند مصروف بتصنیف شرح مزبور بوده و در اثنای شرح رساله خبر وفاتش را انجمله که بسمع
مولانای موصوف رسیده بسلک تحریر کشیده ملا محمد امین بن محمد شریف الاسترابادی
صاحب الفوائد المدنیه از مشاهیر محدثین و رئیس فرقه اخباریین است شیخ یوسف بحرانی آورده
که ملا محمد امین فاضل محقق و مدقق و ماهر علم اصول دین و اصول فقه و حدیث بود و اخباری
صلب بود اوست اول کسیکه دروازه طعن بر مجتهدین کشاد و فرقه ناجیه امامیه اثنا عشریه را
بدو قسم منقسم گردانید یکی اخباری و دیگری مجتهد و در کتاب خود فوائد مدنیه طعن و تشنیع بسیار در
حق مجتهدین نمود بلکه گاهی ایشان را بسوی تخریب دین نسبت کرده است لکن سخن نیک

سید حسن بن علی بن شدقم

حسین بن موسی الاردبیلی

ملا محمد امین استرابادی صاحب فوائد مدنیه

نگفته است و کلام خوب نکرده و بموافقت صواب وسداد نرسید زیراکه فسادی عظیم بر بنا
مترتب شده است که من آنرا در کتاب درر نجفیه و مقدمات کتاب حدائق واضح ساخته ام
از تصانیف اوست کتاب فوائد مدنیه و شرح اصول کافی و شرح تهذیب الاحکام و کتابی
دیگر که در آن بر ملا جلال دوانی و ملا صدرا در بارهٔ حواشی شرح جدید تجرید رد کرده است
و دیگر کتاب فوائد دقائق العلوم است و اینهارا در کتاب فوائد مدنیه ذکر فرموده است
و صاحب امل آمل آورده که از تصانیف اوست شرح تهذیب الاحکام و شرح استبصار
ناتمام و رساله در بیان مسئله بداو جواب مسائل شیخ حسین ظهری عاملی و رساله در مبحث
نجاست خمر و غیر اینها و دیگر رسائل است باز شیخ یوسف بحرانی سفر باید که من بخط ملا محمد امین
مذکور حاشیه بر کتاب مدارک دیده ام که متعلق ببعض ابواب طهارت است و آن بر فضیلت
و دقت نظر و حسن تقریرش گواهی میدهد و او در مدینه منوره اختیار مجاورت نموده بود
و بعد از ان در مکه معظمه رحل اقامت انداخت و در آن جاے اقدس در سال یکهزار و
سی و سه هجری وفات یافت و صاحب امل آمل از صاحب سلافه العصر نقل کرده است
که وفاتش در سال یکهزار و سی و شش هجری واقع شد و ظاهر انست که آن غلط است
و محمد امین مذکور از استاد خود سید محمد مصنف مدارک و هم از میرزا محمد استرابادی روایت
داشت و شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی ازو روایت دارد
انتهی محصله و آخوند مجلسی علیه الرحمه در بحار الانوار آورده که کتاب فوائد مکیه و فوائد مدنیه
هر دو از تصانیف رئیس المحدثین مولانا محمد امین استرابادی است و جلالت و
بزرگواری مصنف آنها معلوم و مشهور است انتهی صاحب تذکره آورده که دیگر از تصانیف
ملا محمد امین رساله فارسیه موسوم بدانشنامه شاهی است و در سلافه بعد ذکر احوال میرزا
استرابادی صاحب کتاب رجال آورده و منهم صهره المولی محمد امین الخ صاحب الفوائد المدنیه
جاور بمکة المشرفة و توفی بها انتهی ثم الشیخ احمد بن یوسف السودی العاملی العیناثی

امل العاملی: احمد بن یوسف

شیخ حر عاملی آورده که شیخ احمد مذکور فاضل وفقیه بود و نزد من کتابی بخط شیخ احمد موصوف
هست از آخر آن ظاهر میشود که او از تلامذه شیخ محمد بن الحسن بن الشهید الثانی بود و تاریخ
تحریر کتاب مزبور را سنه احدی وعشرین والف بود السید اسمعیل بن علی العاملی
الکفرحونی در امل آمل مذکور است که سید اسمعیل مزبور عالم و فاضل و فقیه
بود روایت حدیث از شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه داشته و ایضا از سید محمد
بن علی بن ابی الحسن عاملی روایت میکرد شیخ حر علیه الرحمه آورده که دیده ام من از کتب وی
بصد کتاب که از آنها اثار علم و فضل و فقاهت او ظاهر میشود الشیخ علی بن [illegible]
العاملی فاضل صالح و ادیب و عارف بعلوم عربیت از تلامذه شیخ حسن بن شهید
ثانی بود و شیخ مزبور خطے بغایت خوب داشته کذا فی الامل السید ابو [illegible]
السید نجم الدین بن محمد العاملی از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی [illegible]
صاحب امل آمل آورده که ابو الفلاح از فضلاء عصر خود و فقیه و عابد و صالح [illegible]
شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود وقتی که از شیخ موصوف درخواست اجازه [illegible]
ایشان برای او و برای پدر و برادر او هم نوشته و مؤلف شنود آورده که والد ما [illegible]
سید علی موصوف برای وی درخواست اجازه از شیخ حسن نمود و او اجازه روایت
حدیث بوی داده بود الشیخ زین العابدین بن محمد بن احمد بن سلیمان العاملی
النباطی از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود در امل آمل آورده که شیخ زین العابدین
مذکور فاضل صالح و عابد زاهد ورع و فقیه و محقق جلیل القدر بود شیخ حر عاملی گفته عم
من شیخ محمد حر عاملی جبعی پیش او تحصیل علوم نموده و هم از و روایت حدیث داشته و
شیخ زین العابدین از شیخ حسن بن شهید ثانی السید بدر الدین محمد بن ناظر الدین
العاملی الکرکی بدر منیر علم و دین و قدوه علمای عالمین و فقهای صالحین
بود از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی است چنانچه صاحب امل آمل آورده و گفته که سید

بدرالدین مذکور فاضل و فقیه صالح ست از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی است الشیخ حسن بن عبد النبی بن علی بن احمد بن محمد العاملی النباطی از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی بود فاضل و فقیه و عالم و ادیب و شاعر و منشی بود و شیخ محمد بن علی بن محمد الحر عم شیخ حر عاملی ازو روایت حدیث داشته کذا فی الامل الشیخ حسن بن علی العاملی الحانینی از تلامذه شیخ حسن و سید محمد صاحب مدارک بود و از هردو ایشان اجازه روایت داشته صاحب امل الآمل او را به فاضل و عالم ماهر و ادیب و شاعر و منشی و فقیه و محدث و صدوق و معتمد جلیل القدر ستوده اخذ علوم از والد خود و از جماعتی از علمای عاملین که از ایشان شیخ نعمة الله بن احمد بن خاتون عاملیست و شیخ مفلح کونینی و شیخ ابراهیم میسی و شیخ محمد بن سلیمان تحصیل فرموده و از جناب شیخ حسن فرزند شهید ثانی علیهما الرحمه و جناب سید محمد بن علی بن ابی الحسن موسوی طلب اجازه نموده بعد از انکه بخدمت هردو بزرگوار قرائت فرموده ایشان برای او تحریر اجازه فرموده اند از تصانیف شیخ حسن مزبور کتب کثیره اند از انجمله کتاب حقیقة الاخبار و جهینة الاخبار در فن تاریخ و کتاب نظم الجمان در تاریخ اکابر و اعیان و رساله ایست موسوم بفرقد الغربا و سراج الادبا و رساله در باب شفاعت و رساله در نحو و دیوان اشعار که تقریبا هفت هزار بیت بوده باشد و غیر اینها صاحب امل بعد ذکر کتب آورده که نسخه کتاب فرقد الغربا از خط مصنف بنظرم رسیده که بر ظهر آن انشای لطیف بخط استادش شیخ حسن علیه الرحمه متضمن مدح کتاب و صاحبش بوده نوشته بود

الامیر فیض الله بن عبد القاهر الحسینی التفریشی از مشایخ کبار و فقهای نامدار بود صاحب کتاب امل الآمل آورده که امیر فیض الله مذکور فاضل و محدث جلیل القدر بود و کتب بسیار دارد از انجمله شرح کتاب مختلف علامه حلی علیه الرحمه و کتابی در اصول خبر داد مرا ازین هردو کتاب خال والد من شیخ علی بن محمود عاملی از امیر موصوف و شیخ علی قرائت علوم در نجف اشرف پیش او نموده و اجازه روایت حدیث یافته و شیخ علی مزبور

وصف فضل وعمل وصلاح وعبادت او بیفزوده وسید مصطفی تفرشی در رجال خود ذکر
وصف او باین عبارت فرموده سیدنا الطاهر کثیر العلم عظیم الحلم متکلم فقیه
ثقة عین کان مولده فی تفرش وتحصیله فی مشهد الرضا علیه السلام
والیوم من سکان عتبة جده بالمشهد المقدس الغروی علی مشرفه السلام حسن الخلق سهل الخلیقة لین العریکة کان من
الصلحاء والعلماء والاتقیاء فقیه له حاشیة علی المختلف وشرح الاثنی عشریة انتهی امیر موصوف روایت حدیث از
شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی عاملی داشته واز تلامذه امیر موصوف است امیر شرف الدین علی بن حجة الحسینی
شولستانی نجفی بوده الشیخ علی بن محمد الحر العاملی المشغری از افاضل زمان
وادبای اوان خود بود واز تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی وعلامه سید محمد صاحب المدارک
بوده شیخ حر عاملی در امل الآمل آورده که شیخ علی مزبور جد مؤلف این کتاب است فاضل عالم
وعابد کریم الاخلاق جلیل القدر عظیم الشأن وشاعر وادیب ومنشی بود قرائت علوم عند
شیخ حسن وسید محمد رحمهما الله وغیرهما فرموده و بواسطه والد خود از شیخ علی موصوف روایت
دارم واو شعر خوب داشت این وقت بخاطرم چیزی از آن نماند در نجف اشرف مسموما
وفات او شد الشیخ عبدالسلام بن محمد الحر العاملی المشغری
والد شیخ حر بود چنانچه در امل الآمل آورده الشیخ عبدالسلام بن محمد الحر العاملی المشغری
عم والد مؤلف هذا الکتاب وجده لامه وگفته که شیخ مزبور عالم عظیم الشأن جلیل القدر
وزاهد وعابد ورع وفقیه ومحدث وثقه بود نظیر خود نداشت در عصر خود در زهد وعبادت
تحصیل علوم پیش والد ماجد خود وبرادر خود شیخ علی وشیخ حسن بن شهید ثانی عاملی فرموده
وهم بخدمت سید محمد بن ابی الحسن عاملی وغیرهم استفاده علوم وفنون فرموده از تصانیف
او رساله ایست موسوم به مصنف لطیف الی طریق الجمع بین اخبار التقصیر ورساله در مفطرات
ورساله در جمعه وغیر ذلک من الرسائل والفوائد المفردة بالجمله شیخ مذکور در فقه وعربیت
ماهر بود وصاحب امل الآمل گوید که خوانده ام من پیش وی در زمانیکه عمرم ده ساله بوده لغایت نیکو

شیخ علی

عبدالسلام
والد الشیخ الحر العاملی

تقریر و حافظ مسائل و نکات بود و در آن زمان سن شریفش بهشتاد سال رسیده بود و بینائی
از چشم او کم شده بود و شیخ مذکور در همان ایام حفظ قرآن مجید فرموده تا اینکه عمر شریفش زیاده
از نود سال گذشته بود که وفات یافت شیخ حر عاملی آورده که روز وفات شیخ عبد السلام مزبور
قصیدهٔ طویله در مرثیهٔ او گفته ام و اینجا اشعار خود را ذکر فرموده و گفته که اشعار شیخ مذکور
انجز و الحسن نقل سفیه بود اشعار قلیل اند که محفوظ ندارم و بواسطهٔ شیخ مذکور از جمله
مشائخ او روایت دارم السید محمد باقر بن الامیر شمس الدین محمد الحسینی محمد باقر داماد
الاسترابادی الملقب بداماد دخترزادهٔ شیخ علی بن عبد العالی کرکی بود چون پدرش همین
جهت معروف بداماد بود او معروف بسید باقر داماد است مجمع شرافت و حذاقت و مرجع
کلام و حکمت و حامی دین و ملت و حاوی فقه و شریعت بود کافهٔ عقلای ذوی الافهام از
خاص و عام معترف علوم و کمالات و دقائق و افادات اویند تصانیف او مشتمل بر تحقیقات
دقیقه و تدقیقات انیقه مشهور و معروف است صاحب لؤلؤة البحرین آورده که جناب
میر در اصل استرابادی بود و در اصفهان توطن اختیار نمود و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی
بود فاضل جلیل و متکلم ماهر در معقولات و شاعر بعربی و فارسی بود امیر مذکور از خال خود
شیخ عبد العالی کرکی پسر شیخ علی مذکور اجازه روایت داشت و هم از جناب شیخ حسین والد
شیخ بهاء الدین علیه الرحمه اجازه یافته و ملا صدرای شیرازی که از علمای حکمت است تلمیذ
امیر مذکور است در تاریخ عالم آرای عباسی مسطور است که فخر السادات و العلماء میر محمد باقر
داماد المتخلص باشراق خلف صدق مرحوم سید محمد داماد استرابادیست و دخترزادهٔ مجتهد
مرحوم مبرور شیخ عبد العالی است پدرش بدین جهت بداماد اشتهار یافته و او بجودی فهم
وجودت طبع اتصاف دارد و در صغر سن در مشهد مقدس رضوی رفته در خدمت مدرسان و
افاضل سرکار فیض آثار اکتساب علوم نموده و در اندک زمانی ترقی عظیم نمود و در زمان نواب
سکندرشان یعنی سلطان محمد بن شاه طهماسپ صفوی بصحبت علما و افاضل درگاه معلی شرف

گشته مدتی با میر فخر الدین سماکی استرآبادی و سایر دانشمندان مباحثات نموده در علوم معقول و منقول سرآمد علمای روزگار گشت الیوم که سید موصوف در دار السلطنه اصفهان ساکن است پرتو اشراقات انوار فضائل و کمالاتش بر ساحت آمال طلبه علوم درخشان است و کوکب طبع آفتاب مثالش بر عالمیان تابان است از تاریخ ارتحال شاه جنت مکان یعنی شاه طهماسپ صفوی الی الآن که سنه خمس و عشرین و الف هجریست لحظه از افاده و مطالعه فارغ نبوده و اکثر اوقات شریفش بمطالعت مصروف گشته و الحق که جامع کمالات صوری و معنوی و کاشف دقائق انفسی و آفاقی است و در اکثر علوم از حکمت و کلام و فنون عربیت و ریاضی و طب و فقه و تفسیر و حدیث درجه علیا یافته رتبه عالی اجتهاد دارد و فقهای عصر فتاوای شرعیه را به تصحیح آنجناب معتبر میشمارند و در اکثر علوم تصانیف دارد و دیگر صاحب تاریخ مذکور تصنیفات جناب میر که سلوم داشته بقلم آورده و نوشته که حافظه جناب میر بمرتبه ایست که از اول حال و مبادی نشو و نما تا غایت هر نقد عبارتی که بخازن طبیعت سپرده در حفظ آن شرط امانت کماینبغی بجا آورده چیزی از آن خزائن طبع و قادش فوت نشده در طاعت و تقوی و عبادت درجه عالی و رتبه متعالی دارد و خلاصه اوقاتش صرف مطالعه و مباحثه و عبادت الهیه شده و میشود و گاهی بنظم اشعار که پائین مراتب عالیه اوست ملتفت شده اشراق تخلص مینماید و از منظومات او این رباعی که در نعت حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله در رشته بلاغت انتظام داده تیمنا و تبرکا درین صحیفه ثبت افتاده رباعی

ای ختم رسل دو کون پیرایه تست	افلاک یکی منبرکه پایه تست
گر شخص ترا سایه نیفتد چه عجب	تو نوری و آفتاب خود سایه تست

علی قلیخان واله داغستانی شش انگشتی در ریاض الشعرا آورده که میر محمد باقر داماد اشراق علیه الرحمة و المغفرة قدوه فضلای عالی مقدار و زبده حکمای ذی رتبه گا[illegible]

بوده است صیت فضل و دانشش عرصه عالم را فرا گرفته و آوازه جاه و منزلتش از قاف
تا قاف رسیده وی را ثالث المعلمین گویند تصانیف عالیه اش از علیه فضلای نامدار
و حکمای والا اقتدار و از فرط شهرت محتاج بتفصیل نیست جناب سید ثمره شجره وجود مسعود
میر شمس الدین محمد الشهیر بداماد است یعنی داماد مجتهد مغفور شیخ علی بن العالی و جناب
شیخ در خواب حضرت سید الاوصیا امیر المؤمنین علیه السلام را دید که بشیخ میفرمود که
دختر خود را بمیر شمس الدین عقد کن که از وی فرزندی متولد خواهد شد که وارث علوم انبیا
و اوصیا باشد شیخ بموجب اشارت صبیه خود را بوی عقد کرد بعد از انقضای مدتی
صبیه شیخ بجوار رحمت ایزدی پیوست و طفلی از آن بوجود نیامد شیخ اندیشه مند شد
که اثر آن خواب بظهور نیامد باز حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را بخواب دید که میفرمود
که ما این دختر خود را نگفته بودیم بلکه غرض ما فلان دختر بود شیخ همان دختر را بحباله نکاح
میر شمس الدین در آورد و آن دختر والده ماجده سید محمد باقر است و جناب سید تنها
در خراسان و عراق در خدمت دانشمندان مشغول تحصیل علوم شد طنطنه دانشش عرصه
آفاق را فرو گرفته در عهد شاه صفی صفوی مغفور باتفاق وی بزیارت عتبات عالیات
رفته در نجف اشرف وفات یافته در جوار آن امام البشر آسود انتهی ملتقطاً
سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر ثنای بسیار و مبالغه در مدائح و فضائل
سید باقر مذکور نموده گفته است که شاه عباس صفوی را بارها از و اندیشه بخاطر رسید
و حیلها در حق او برانگیخت زیرا که خوف خروج او بر خود داشت و از رجوع قلوب مردم
بسوی او در باره مملکت خود می ترسید پس حق تعالی بفضل عمیم و قدرت کامله خود شاه عباس
را از بدگمانی در حق او باز داشت و منت و احسان بی پایان بر او گماشت و همیشه
عزت و جاه سید موصوف در ترقی بود و پیوسته سالک سبیل فوز و نجات میماند تا آنکه
مدت عمرش بآخر رسید و خدای عز و جل مدارج عالم جاودانی را از برای او اختیار فرموده

وآیهٔ کریمهٔ یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضیة مرضیة را
تلاوت نمود پس بسوی بهشت رحلت فرمود و وفاتش در سال یکهزار و چهل و یک هجری
واقع شد قدس الله سره بعد ازین صاحب سلافة العصر بعضی از تصانیف او را نام
برده و رساله مختصره مشتمل بر حکایت بعض منامات عجیبه او که نهایت غرابت دارد ذکر کرده و نسبت
آن باو داده و گفته است که این از غرایب رسائل اوست که بر نقیض [illegible] اوده
وارد انتهی محمد طاهر نصرآبادی در احوال میر داماد آورده که سید عالیقدر در علوم عقلی
ونقلی سرآمد علما وزبدهٔ فضلا بود و در تزکیهٔ نفس نفیس و تصفیهٔ باطن بشریعت [illegible]
سعی نموده چنانچه مشهور است که چهل سال شب پهلو بر بستر استراحت ننهاده [illegible]
نوافل شب و روز در مدت عمر ازو فوت نشده از جمیع علما بصفات حمیده [illegible]
داشت باتفاق شاه جنت مکان شاه صفی صفوی بزیارت عتبات عالیات رفته
در آنجا فوت شده و در نجف اشرف مدفون شد تصانیفش مثل قبسات و جذوات [illegible]
را روشن وارد و ایضاً در همان تذکره این ابیات مشتمل بر تاریخ وفاتش از ملا [illegible]
کربانی متخلص بامانی نقل کرده قطعهٔ تاریخ

فغان از جور این چرخ جفاکیش	کزو گردد دل هر شاد ناشاد
زاولاد نبی دانای عصری	که شاگردش بود در ایام کم زاد
محمد باقر داماد کزوی	عروس فضل و دانش بود دلشاد
خرد از ماتمش گریان شد و گفت	عروس علم دین را مرده داماد

لکن برین تقدیر سال یک هزار و چهل هجری میشود از تصانیف عالیة القدر و غالیة
المهر آن علامهٔ عصر و یگانهٔ دهر در فن حکمت کتاب قبسات و کتاب صراط المستقیم
وکتاب افق المبین و در علم فقه کتاب شارع النجاة و حواشی بر کافی و حواشی [illegible]
من لایحضره الفقیه و حواشی بر صحیفه کامله و رساله در نهی از تسمیه حضرت امام [illegible]

علیه السلام فیما انیه موسوم به شرعة التسمیة فی زمان الغیبة وکتاب عیون المسائل وکتاب
نبراس الضیاء وکتاب خلسة الملکوت وکتاب تقویم الایمان وکتاب الرواشح السماویة فی شرح
احادیث الامامیة که شرح کافی کلینی است وکتاب سبع شداد وکتاب ضوابط الرضاع وکتاب الایقاضات
والتشریقات وشرح استبصار وغیر اینها از کتب ورسائل واجوبه مسائل اند شیخ یوسف آورده که از
تصانیف میرداماد رساله دیده ام در بیان آنکه کسیکه از جانب مادر انتساب بهاشم داشته باشد
داخل سادات است وآن رساله جیده است واز تصانیف اوست حاشیه بر خلاصة الاقوال علامه
کما یظهر عن کتاب الرواشح واز بعض مواضع کتاب منتهی المقال ظاهر میشود که از تصانیف جناب
میر است حاشیه بر کتاب اختیار الرجال الامیر محمد زمان بن محمد جعفر الرضوی
المشهدی از مشائخ کبار وفقهای ذوی الاعتبار بود ودر آمل الآمل مسطور است که امیر محمد زمان
بن محمد جعفر رضوی مشهدی فاضل وعالم وفقیه وحکیم ومتکلم بود از تصانیف او کتابها است
از انجمله شرح قواعد الاحکام واستادش شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی
علیه الرحمة پیش او تحصیل واستفاده علوم فرموده بود وایضا آورده که شیخ زین الدین مذکور
مبالغه بسیار در وصف ومدح وی میفرموده وثنای بلیغ در کمال فضل وعلم امیر محمد زمان مینمود وصاحب
سلافه هم امیر موصوف را مدح وثنا یاد فرموده وگفته که آنجناب از اعاظم اهل عصر خود بود ودر سنه احدی
والسبعین بعد الالف برحمت حق پیوست بعضی از تلامذه امیر موصوف تاریخ وفاتش را درین دو بیت یافته ٥

امیر محمد زمان

خطب اصاب المسلمین فارّخوا		صدعت بموت محمد اسلامها	

وقال ایضا

نظروا الی الآفاق السما فارّخوا		فتحت لروح محمد ابوابها	

امیر شرف الدین

امیر شرف الدین علی بن حجة الله الحسینی الحسینی الشولستانی از افاضل ثقات مجتهدین ومشاهیر
علمای متاخرین واکابر محدثین واعاظم محققین ومدققین است از تلامذه میرزا محمد استرآبادی صاحب کتب
رجال واستاد فیض الله التفرشی بود واز جمله مشائخ اخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه بوده چنانچه اخوند مجلسی

مذکور در کتاب روضة المتقین بتقریب تحقیق احوال بعضی از رجال آورده که سید فاضل فقیه
امیر شرف الدین علی الحسنی الحسینی متع الله المسلمین بطول حیاته که درین ایام ساکن مزار
فائض الانوار جناب سید الاوصیاء امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه من الصلوة
افضلها ومن التحیات اکملها میباشد از تلامذه میرزا محمد استرآبادی است انتهی کلامه
و فاضل ربانی مولانا محمد باقر خراسانی در اجازه خود که برای ملا محمد شفیع قمی فرموده بتقریب
ذکر مشائخ خود می فرماید و روایت میکنم از سید فاضل جلیل القدر امیر شرف الدین علی بن
حجة الله الحسنی الحسینی الشولستانی و ملا حیدر علی مجلسی هم در اجازه خود از امیر موصوف
روایت میکند و میفرماید که امیر مذکور از جناب معظم امیر فیض الله بن عبد القاهر الحسینی
التفرشی از شیخ اعظم محمد بن الحسن الشهید الثانی علیه الرحمه روایت حدیث داشته انتهی
و صاحب امل آمل آورده که سید امیر شرف الدین حسنی شولستانی عالم و فاضل و محدث
و شاعر و ادیب بود اخوند ملا محمد باقر مجلسی از و روایت دارد انتهی مؤلف گوید که در
اواخر بعض نسخ کتاب من لا یحضره الفقیه اجازه بخط امیر شرف الدین مذکور که برای بعض
تلامذه اش بود بنظر رسیده در آخر جلد اول این عبارت مرقوم است ثم بلغ سماعاً ایده
الله تعالی مع تحقیق و تدقیق متناً و سنداً و اجزت له روایته عنی لمن یحب و یرضی و انا الفقیر
الی الله الغنی شرف الدین علی بن حجة الله الحسنی الحسینی و در آخر مجلد ثانی این عبارت
تحریر فرموده ثم بلغ سماعاً ایده الله تعالی فی مجالس متعددة آخرها یوم الاثنین عشرین شهر
رمضان المبارک سنة ست و اربعین و الف بقرائة تحقیق و تدقیق و اجزت له روایته لمن یحب
و یرضی و انا اقل خلق الله الغنی شرف الدین علی بن حجة الله الحسنی الحسینی الشولستانی
غفر الله له و لوالدیه در شذور العقیان مسطور است که امیر شرف الدین فاضل و
عالم و محدث و عارف بفن رجال بود السید نور الدین علی بن السید علی بن
ابی الحسن الحسینی الموسوی العاملی مصنف الشواهد المکیة

برادر سید محمد صاحب مدارک و برادر مادری شیخ حسن بن شهید ثانیست شیخ یوسف بحرانی
آورده که پدرش سید علی بن ابی الحسن عاملی دختر شهید ثانی را در حیاتش بعقد نکاح خود
آورد و سید محمد صاحب مدارک ازان دختر متولد شد و شهید ثانی را سوای مادر دختر مذکوره
زوجهٔ دیگر بود که مادر شیخ حسن بود چون شهید ثانی از دنیا رفت سید علی بن ابی الحسن مذکور
مادر شیخ حسن را در تزویج خود آورد و سید نور الدین علی ازو متولد شد ولادت سید مذکور
در سال نهصد و هفتاد هجری اتفاق افتاد نور الدین مذکور از هر دو برادر خود که یکی علامهٔ اوحد
شمس الدین محمد صاحب مدارک برادر پدری او بود و دیگری محقق جمال الدین ابی منصور
الشیخ حسن صاحب المعالم بن شهید ثانی برادر مادری او بود روایت داشت و قرارت
علوم پیش والد ماجد و هر دو برادران مذکور خود نموده بود در سلافة العصر آورده که سید
نور الدین علی مذکور کوه علم منیف و بازوی دین حنیف و مالک ازمهٔ تالیف و تصنیف بآئمه
الروایة والدرایة رافع جیش حسن مکارم و اعظم الرایه بود در اول امر مکانی با اعزاز و
تمکین در شام داشت بعد ازان عنان عزیمت بسوی مکهٔ معظمه معطوف ساخت و در آن
جای اقدس رحل اقامت انداخت و من او را در مکه دیده ام در حالیکه سن شریف او
از نود سال گذشته بود و با این همه مردم ازو اعانت میجستند و او از کسی اعانت نمیخواست
و پیوسته مقیم آنجا بود تا آنکه داعی حق را لبیک اجابت فرمود وفاتش در هفدهم ماه
ذی حجه سنه یکهزار و شصت و هشت هجری واقع شد رحمه الله تعالے ملا شفیعا وفاتش را
در سنه یکهزار و شصت و دو هجری ذکر نموده و ایضاً صاحب سلافه آورده که از کلام او
اشعاریست که دلالت بر علو منزلتش وارد و از مصنفات شریفهٔ اوست کتاب شواهد مکیه
که دران بعض اغلاط ملا محمد امین استرابادی صاحب فوائد مدنیه را رد فرموده و دیگر کتاب
عزر الجامع فی شرح مختصر النافع و کتاب انوار بهیه بر اثنا عشریهٔ صلوتیه شیخ بهاء الدین
عاملی علیه الرحمه و رساله انیقه در تفسیر آیهٔ کریمهٔ قل لا اسئلکم علیه اجراً الا المودة فی القربیٰ

در رساله مجموعه معروف ببغیة المسافر مشتمل بر فوائد و اخبار و اشعار است و بعضی حواشی بر کتب
فقه و اصول حدیث و اجوبه سوالات وارد انتهی ما ذکره السید نور الدین المذکور من مصنفاته
فی اجازته للفاضل الشیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی طاب ثراهما و سید محمد مومن حسینی
استرآبادی صاحب کتاب الرجعة از و روایت دارد و از اولاد سید نور الدین مذکور فاضل
کامل سید جمال الدین بن سید نور الدین و دیگر فاضل فقیه و عالم نبیه سید حیدر بن سید
نور الدین که صاحب امل ذکر او فرموده و هم از کتاب امل آمل ظاهر میشود که از فرزندان
او است سید زین العابدین کما ذکره الحر العاملی ترجمته فی کتابه چنانچه مجمل احوال سید زین العابدین
در ذیل معاصرین شیخ حر عاملی علیه الرحمه در ضمن این رساله هم خواهد آمد الشیخ
زین الدین بن الشیخ محمد بن الشیخ حسن بن الشهید الثانی نوّر الله مراقدهم
اسم مبارکش همچنین مثل اسم جدش زین الدین شهید ثانی بصورت اتفاق یافته شد و او
در علم و فضل گوی سبقت از اقران ربوده چنانکه برادرش شیخ علی در کتاب در منثور گفته که
برادر من شیخ جلیل زین الملة والدین رحمه الله فاضل ذکی و عالم لوذعی و کامل رضی و عابد
متقی بود در اول حال در بلاد خود پیش شاگردان پدر و جد خود اشتغال علوم نمود بعد از آن
بسوی عراق سفر کرد در ایامی که پدرش شیخ محمد در انجا اقامت داشته و شیخ زین الدین مذکور
دران زمان سن شباب داشت پس بسوی بلاد عجم سفر کرد چون بانجا رسید شیخ مرحوم مبرور
شیخ بهاء الدین عاملی او را در منزل خود فرود آورد و اکرام تمام بجا آورد و شیخ زین الدین مذکور
مدتی طویل در انجا ماند و درین مدت بخدمت شیخ بهاء الدین علیه الرحمه مشغول قرارت و سماعت
مصنفات او ماند و هم بخدمت دیگر فضلای آن بلاد قرارت علوم میکرد و چون شیخ بهائی
در سالی که وفات پدرش شیخ محمد واقع شد انتقال فرمود و آن سنه یکهزار و سی هجری بود
شیخ زین الدین مذکور بسوی مکه معظمه سفر کرده همانجا اقامت ورزید و مشغول مطالعه علوم
گردید و صاحب در منثور گوید که بعد از ان من بسوی مکه معظمه رفتم و با او بسوی بلاد خود مراجعت

کردم و بخدمتش کتب علم اصول و فقه و هیئت را قرارت نمودم پس او مرتبه دیگر بسوی بلاد عجم
سفر فرمود و بسرعت مراجعت بوطن نمود و من در خدمتش مدتی استفاده میکردم تا آنکه مرا اتفاق
سفر بسوی عراق افتاد و او بسوی مکه رفت و او فوائد متفرقه بر بعض کتب نوشته و اشعار خوب
در فنون شعر گفته و مراثی و الغاز و قصیدهٔ مخمسه در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام دارد
و ولادتش در سال یکهزار و نه هجری واقع شده و روز نوزدهم ماه ذی حجه سنه یکهزار و شصت
و چهار هجری در مکه معظمه وفات یافت و من هم در انوقت بمکه معظمه حاضر بودم و در روز
عرفه بخدمت او رسیده بودم و تا روز وفاتش در انجا بودم و او در جوار مزار پدر خود مدفون
شد صاحب سلافة العصر بعد وصف و ثنای شیخ مذکور و ذکر حسن اخلاق او گفته که من
او را در مکه معظمه دیده ام آثار فلاح از سیمای او هویدا و روشن بود مدت مجاورت او
در انجای اقدس بطول نکشید تا آنکه وفاتش در سال یک هزار و شصت و دو هجری در
رسید و شیخ یوسف بحرانی آورده که شیخ مذکور فاضل جلیل القدر بود و شیخ حر عاملی که
از تلامذه اوست در امل آمل آورده که استاد من شیخ زین الدین مذکور عالم فاضل
و کامل و متبحر و محقق و مدقق و ثقه و صالح و عابد و پرهیزگار و شاعر و منشی و ادیب و حافظ
احادیث و جامع فنون علوم از معقولات و منقولات و جلیل القدر و عظیم المنزله بود
نظیر خود در عصر خود نداشت و بخدمت پدر خود شیخ محمد و شیخ بهاء الدین عاملی و مولانا
محمد امین استرابادی و دیگر علمای عرب و عجم قرارت علوم نمود و بعد از ان مدتی بمکه معظمه
مجاورت فرموده همانجا وفات یافت و نزدیک مزار فائض الانوار حضرت ام المومنین
خدیجة الکبری مدفون شد و من چندین کتب عربیه در ریاضی و حدیث و فقه و غیر اینها را
بخدمت او قرارت نموده ام او شعر خوب و فوائد و حواشی کثیره دارد و دیوان شعر او رکه
صغیر است بخط او دیده ام و او کتابی مرتب تصنیف نکرد بجهت آنکه شدت احتیاط و خوف
شهرت داشت چون علمای متاخرین کتب بسیار تصنیف کرده اند و در مصنفات ایشان

مصنفات

سقطات کثیره مانده وازین جهت نوبت قتل جمعی از ایشان رسید و شیخ زین الدین کرده
از حال علامه حلی و شهید اول و جد خود شهید ثانی تعجب میکرد که ایشان پیش علمای مخالفین
قرائت کتب بسیار نموده‌اند و کتب فقه و حدیث و اصول ایشان را بسیار تفحص نموده‌اند انکار
بر ایشان در غیاب میکرد و میگفت که برین حال مترتب شد آنچه مترتب شد عفی الله عنهم

الشیخ محمد بن علی بن احمد الحرفوشی الحریری العاملی الشامی

از اکابر علمای عاملین و اعاظم فقها و محدثین و افاخم ادبای کاملین در ایشان نامه مولانا
سید نور الدین موسوی عاملی بوده صاحب امل الآمل آورده که محمد بن علی مذکور فاضل
و عالم و ادیب و ماهر و محقق و مدقق و شاعر و منشی و حافظ بود و از اعاظم اهل عصر خود بود
در علوم عربیت و تحصیل فقه و حدیث در مکه معظمه پیش سید نور الدین عاملی فرموده و پیش
جمعی از فضلای عامه و خاصه استفاده کرده بود و مصنفات شریفه او کثیر الفوائد اند از آنجمله
کتاب اللآلی السنیه فی شرح الآجرومیه و کتاب [illegible]ات النحاة ناتمام است و شرح
زبدة الاصول و شرح تهذیب النحو و شرح صمدیه و شرح الشرح قطر الندی [illegible] و حاشیه
بر شرح کافیه بر قواعد الاعراب و کتاب طرائف النظام و لطائف الانسجام فی محاسن
الاشعار و شرح قواعد شهید علیه الرحمه و رسالة الحال و دیوان اشعار عربی و دیگر رسائل
متعدده دارد و نیز شیخ حر عاملی آورده که مولانا محمد حرفوشی مذکور را دیده بود و مدتی در
بلاد ما تشریف داشته تا آنکه بسفر اصفهان رفت و در وفات مولانا محمد بن علی مذکور
قصیده طویله در مرثیه او گفته ام و صاحب سلافه در وصف او میفرماید منار العلم السامی
وملتزم کعبة الفضل و رکنها الشامی و مشکوة الفضل و مصباحها المنیر بر مساؤها و
صباحها خاتمة ائمة العربیة شرقا و غربا والمرهف من کهام الکلام شبا و غربا ابان عن
المشکلات نقابها و ذلل صعابها و ملك رقابها والف بتآلیفه شتات الفنون و صنف بتصانیفه الدر المکنون
بالجمله صاحب سلافه بدائح جلیله و مناقب فخیمه او را ستوده و گفته که مولانا محمد مذکور از دیار شام

شیخ علی ملقب بامام الحدیث

بسوی بلاد عجم رفته همانجا اقامت ورزید تا آنکه در ماه ربیع الآخر سنه تسع وخمسین رحلت فرمود
الشیخ زین الدین علی بن سلیمان بن حسن بن درویش بن حاتم البحرانی
القدمی المعروف بامّ الحدیث از تلامذه شیخ بهاء الدین
عاملی علیه الرحمه بود شیخ یوسف آورده که شیخ علی ملقب به زین الدین البحرانی اول کسی است
که علم حدیث را در بلاد بحرین منتشر ساخت وترویج وتهذیب آن نمود وقبل از زمان او دران
بلاد رواجی از برای آن نبود وچون او ممارست وملازمت بحدیث بسیار داشت وبر کتاب
تهذیب الاحکام وکتاب استبصار حواشی وقیود وفوائد بسیار نوشت در بلاد عجم بامّ الحدیث
اشتهار یافت واو در بلاد بحرین رئیس ومشار الیه ومتولی امور ریاست بود وآنرا به نیکوترین
قیام بجا آورد وغلبه حکام اهل فساد را برطرف ساخت وبساط عدل وانصاف میان خلائق
منبسط داشت وبدعتهای چند را که ظالمان جاری داشته بودند دفع فرمود از تصانیف شریفه
اوست رساله در صلوة ورساله در جواز تقلید وحاشیه بر کتاب مختصر نافع شیخ علی مزبور در اول
حال پیش شیخ محمد بن حسن بن رجب بحرانی تلمذ فرموده پس چون بسوی عجم سفر کرد بخدمت
شیخ بهاء الدین عاملی رسیده علم حدیث را از وتحصیل نمود وبسوی بحرین مراجعت فرموده در آنجا
آن علم شریف را رواج داد دران زمان شیخ محمد بحرانی مذکور در حلقه درس او حاضر میشد پس
مردم او را سرزنش کردند که او دیروز شاگرد تو بود والکنون تو چگونه شاگرد او شدی شیخ محمد
بحرانی که در غایت ورع وتقوی واتصاف بود گفت که او برسن وبر دیگران فائق شده است
بسبب آنکه اکتساب علم حدیث فرموده وشیخ یوسف بحرانی آورده که شیخ سلیمان بن علی
بن سلیمان بن راشد بحرانی از جمله تلامذه او بود وفات شیخ علی بن سلیمان مذکور در سنه
یکهزار وشصت وچهار هجری واقع شد قبر مقدس او در قریه قدم مزاری معروف است واو را
سه پسر بودند یکی از ایشان صاحب ورع وصلاح شیخ صلاح الدین که فاضل در علم حدیث و
ادب بود ودیگرے شیخ حاتم که او نیز فاضل فقیه بود وسوم شیخ جعفر که در اجرای امعر معروف

ونهی عن المنکر بغایت صلب وسخت وصاحب شدت بود واحوال این هرسه بزرگوار
درمقام خود خواهد آمد انشاء الله تعالی مولانا السید حسین بن السید
رفیع الدین محمد صدر بن الامیر شجاع الدین محمود
الاصفهانی المازندرانی المرعشی المعروف
بخلیفه سلطان والملقب بسلطان العلماء علاء الدین ازمشاهیر فضلا
علما بود وازاکابر سادات وامرای عجم وداماد شاه عباس صفوی ماضی بود
وبعد ازاو منصب وزارت داشت پدرش امیر رفیع الدین محمد بعهده صدارت
بادشاه مذکور منصوب بود وجدش میر شجاع الدین محمود بسیار فاضل وصاحب فطرت عالی
ودرعلوم متداوله سرآمد روزگار بود وایشان از سادات مرعشیه اصفهان
خلیفه مشهور ومازندرانی الاصل بودند نسب ایشان بسید امیر قوام الدین مشهور
بمیر بزرگ والی طبرستان ومازندران میرسد وسلسله نسب میر بزرگ مذکور بنابرانچه
درکتاب مجالس المؤمنین مسطور است بحضرت امام زین العابدین علیه السلام منتهی میشود
برین نهج سید قوام الدین بن سید صادق بن سید عبد الله بن سید محمد بن ابراهیم
بن سید حسن بن سید علی المرعش بن سید عبد الله بن سید محمد بن سید حسن بن سید
حسین الاصغر بن الامام زین العابدین علی بن الحسین علیهما السلام وصاحب تاریخ
عالم آرای عباسی بتقریب وقایع سنه یک هزار وسی وسه هجری آورده که درین سال
منصب وزارت دیوان اعلی شاهی یعنی شاه عباس صفوی بسلطان العلماء خلیفه
سلطان بن رفیع الدین محمد صدر تفویض شد وتاریخ وزارتش درین مصراع است ع
وزیر شاه شد سلطان داماد * وایضاً درتاریخ مزبور بتقریب ذکر وزرای شاه عباس
ماضی که درزمان وفاتش موجود بودند مسطور است که سلطان العلماء دستور الوزراء خلیفه
سلطان خلف میر رفیع الدین محمد صدر که شرف مصاهرت حضرت اعلی داشت

گرامی معزز و سربلند گردید و من حیث الاستقلال بامر وزارت پرداخت والحق سید
بزرگ عالی شان و فاضل دانشمند نیکو اخلاق است و از عهد صبی و اوان تمیز و نشو و نما
تا زمان ارتفاع بمدارج علیا و منصب مذکور خلاصه عمر گرامی را صرف مطالعه و مباحثه کرده
و در علوم معقول و منقول سرآمد روزگار گردیده در اندک زمانی بوفور فهم و فطرت عالی و طبع
مستقیم در علم حساب دانی مهارت کامل یافته تصرفاتش در علم حساب و قانون و نتایج
ارقام او از حرف حطا مصئون ذات کامل الصفاتش جامع کمالات صوری و معنوی و
حاوی فضائل و استعداد معنوی و شائستگی این رتبهٔ والا از جبههٔ اش ظاهر و هویدا و
الی غایت من حیث الاستعداد شاغل این مشغلهٔ عظیمه است الی اخر المدح فی اخلاقه و
محامد خصاله و سید علیخان مدنی در سلافة العصر آورده که سید حسین مشهور بخلیفه داماد سلطان عجم
بود و در سال یک هزار و شصت و شش هجری وفات یافت و مولانا جلیل خلیل بن غازی
قزوینی کتاب مسمی بشافی شرح کافی کلینی را برای سید حسین موصوف تصنیف فرموده و در
کتاب مذکور مدح و ثنای بلیغ در حق او گفته و باین الفاظ ستوده مفخر العلماء و اعظم
السادات و العظماء و نور الهدی و بدر الدجی ملجاء الضعفاء و المساکین مرجع
العلماء فی العالمین اعتماد الدولة العالیة الحسینیة الموسویة الصفویة خلیفه سلطان الحسینی
و میرزا محمد طاهر نصرابادی اصفهانی در تذکره خود آورده که خلیفه سلطان اسم شریفش علاء الدین حسین
خلف میر رفیع الدین محمد مشهور بخلیفه نسب شریفش منتهی میشود از جانب پدر بمیر بزرگ که از اکابر
سادات مازندران و فرمان فرمای آن ملک است اما والده اش از سادات شهرستان است
و در عهد سلطان جنت مکان شاه عباس صفوی ماضی والد ماجد آنجناب بمنصب صدارت
و خودش بسعادت مصاهرت و منصب وزارت سرافرازی داشت در ازمنه سابقه هیچ سلسله
باین دو سعادت و منصب عالی سربلندی نیافته سید معزی الیه در فنون علوم بهره کامل برده
در قواعد اصول دین مبین در نهایت متانت و فطانت بوده لحظه بتعطیل در اوقات خود ۱۲۱

روانه اشتی لیعد از وفات شاه عباس ماضی در اوائل جلوس شاه صفی علیه الرحمه بسعایت
بدگویان بجهت معزول شد مدتی در قم متوطن بوده و بعد از آن باز در عهد سلطنت شاه عباس
ثانی مسند وزارت اعظم بوجود ان یگانه مزین شد و در تاریخ شهور سنه یکهزار و شصت و چهار
هجری در ولایت مازندران طائر روح پرفتوحش بقصد نشیمن جاوید بال پرواز گشود
انتهی و در تذکره علی قلیخان مسطور است که سید مزبور در علم و فضل سرآمد فضلای زمان
و علمای دوران بود و فاضل کامل آقا حسین خونساری از تلامذه سید حسین موصوف بود
از تصانیف او است حاشیه مدونه بر کتاب معالم الاصول و حاشیه غیر مدونه بر شرح لمعه و دیگر
رسائل کثیره دارد اخوند ملا محمد تقی بن مقصود علی المجلسی الاصفهانی
چون والد ماجد او ملا مقصود علی ملقب و متخلص به مجلسی بود لهذا اولاد او هم باین لقب مشهور
شدند اخوند ملا محمد تقی از افاضل تلامذه شیخ محمد بهاء الدین عاملی و ملا عبد الله شوشتری
است در فضل و کمال و تقدس شهره آفاق است و او در بلاد عجم فقیه زمان و مرجع امثال
و اقران خود بود تصنیفات و تالیفات او بغایت کثیر النفع خصوصاً مصنفاتش در زبان
فیضی عام برای خواص و عوام است و سبط فاضل او ملا حیدر علی بن عزیز الله بن محمد تقی بن
ملا محمد کاظم بن ملا عزیز الله بن مولانا محمد تقی مجلسی در رساله سلسله نسب خود آورده که اخوند
ملا محمد تقی مجلسی از خانواده علم بوده اند چنانچه از اجازات آن مرحوم معلوم میگردد و از مجلد
در اربعین که باسند های میرزا شرف الدین علی گلستانه نوشته است و در سائر اجازات اینکه
جد مادریش ملا درویش محمد اصفهانی فاضل و از تلامذه شهید ثانی بود و والد ملا درویش محمد
شیخ حسن عاملی فاضل و عارف بود و والد ملا محمد تقی مجلسی ملا مقصود علی عارف صاحب کمالات
مقدس بود و اشعار خوب میفرموده و تخلص بملا مجلسی بود و خال آن مرحوم ملا محمد قاسم از
جمله فضلا بود بلکه والده آنجناب نیز مقدسه و عارفه بود و ایضاً صاحب رساله مذکوره نقل
کرده است که والد اخوند مرحوم در وقتیکه اراده سفر نموده دو فرزند خود ملا محمد تقی و ملا محمد صادق

را در خدمت علامهٔ مقدس آخوند ملا عبدالله شوشتری علیه الرحمه از برای درس گذاشته سفارش
ایشان با مرحوم نموده روانهٔ سفر گردید در آن اوان موسم عیدی رسید ملا عبدالله مذکور سه
تومان نقد به آخوند ملا محمد تقی داد که صرف ضروریات خود نماید آخوند گفت که بدون اجازت والده
نخواهم گرفت چون به والدهٔ خود اطلاع نمود والده اش فرمود که پدرت دکانی دارد که کرایه اش
فلان مقدار است و آنرا بر اخراجات خود منقسم گردانیده ایم و باین عادت شده است و
اکنون اگر این مبلغ را بگیریم توسعه بهم خواهد رسید و انهم معلوم است که تمام خواهد شد
و عادت اول رفع شده احتیاج اظهار حال بخدمت ملا و دیگران خواهد افتاد این صلاح
ما نیست ملا عبدالله باستماع این سخن ایشان را دعا فرمود انتهی ترجمهٔ کلامه آخوند موصوف
در اوائل کتاب لوامع جمعی از اساتذهٔ خود را ذکر نموده فرموده است که از جمله کسانیکه مرا اجازه
کتب احادیث داده اند استاد من شیخ بهاء الدین عاملی است که بواسطهٔ پدر خود شیخ حسین
بن عبدالصمد از شهید ثانی روایت داشت و او از شیخ نور الدین علی بن عبدالعالی و
دیگر استاد من مولانا عبدالله بن حسین شوشتری است که بواسطهٔ شیخ نعمت الله بن
خاتون عاملی از شیخ نور الدین علی بن عبدالعالی کرکی روایت داشت و دیگر فاضلے
معز الدین محمد و شیخ یونس جزائری اند که بواسطهٔ شیخ عبدالعالی بن شیخ نور الدین علی
بن عبدالعالی از پدرش روایت داشتند و دیگر قاضی ابو الشرف پسر عمهٔ من شیخ عبدالله
بن جابر عاملی و خال من ملا محمد قاسم بوده اند که همهٔ ایشان از شیخ علمای زمان خود
ملا درویش محمد اصفهانی عاملی که جد من است روایت داشتند و او از شیخ نور الدین علی
بن عبدالعالی کرکی روایت داشت همچنین سلسله روایت ها بوسائط علمای اعصار
بهمین طریق بسوی شیخ صدوق ابن بابویه مصنف کتاب من لا یحضره الفقیه منتهی ساخته
است و ملا حیدر علی مجلسی در رسالهٔ اجازهٔ خود آورده که علامه فهامه محمد تقی بن مجلسی
و عالم و محدث و پرهیزگار و ثقه بود و در سال یکهزار و سنه هجری متولد شده و در

سال یکهزار و هفتاد هجری وفات یافت دختر زاده اش ملا محمد سعید اشرف خلف ملا
صالح مازندرانی در کلیات منظومه خود تاریخ وفات اخوند را چنین آورده

گفت در تاریخ هجرانش دل حسرت نصیب	وعده دیدار یار جنت المأوی بود

از جمله تصانیف او شرح کتاب من لایحضره الفقیه است بعربی موسوم به روضة المتقین
و شرح دیگر بفارسی موسوم به لوامع صاحبقرانی و شرح صحیفه کامله سجادیه و کتاب
حدیقة المتقین در احکام عبادات و رساله در احکام رضاع و رساله مبسوطه در احکام
حج و ظاهر التصنیف اکثر کتب اخوند علیه الرحمه در اواخر عمرش واقع شده چنانکه از دیباچه
کتاب روضة المتقین ظاهر میشود که در سن شصت سالگی بتصنیف آن پرداخت و در جلد
آخر از کتاب مذکور گفته است که من از عمر خود زیاده از پنجاه سال در تحقیق احادیث حضرت
سید المرسلین و ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین صرف کرده ام و اولا کتب
متداوله در علم کلام و اصول و فقه را قرائت نمودم و هر انچه علمای امامیه و غیر ایشان
تصنیف کرده اند مطالعه کردم و ایضا در مجلد مذکور که شرح احوال رجال راویان است بعضی
از خوابهای خود را نقل کرده است که دلالت بر علو مرتبه اش دارد و از انجمله خوابیست که بتقریب
ذکر سند صحیفه کامله سجادیه نقل کرده و خلاصه اش آنکه حضرت صاحب الامر علیه السلام
او را بخواب برای گرفتن کتابی از شخصی دلالت فرمود و آخوند علیه الرحمه در همان حال آن
کتاب را از آن شخص یافته ملاحظه نمود دید که صحیفه کامله است چون بیدار شد و چیزی نیافت
تا صباح بتضرع و زاری بود پس در تفحص آن شخص میگردید تا آنکه در همان روز تعبیر خواب
ظاهر شد که در عین تفحص نسخه صحیفه کامله که بخط شیخ شهید علیه الرحمه بود از دست شخصی
اصفهانی بدست او آمد و همان نسخه بود که آنرا بخواب دیده بود مؤلف گوید که همان
نسخه صحیفه کامله که بخط شهید علیه الرحمه است تا این زمان در کتب خانه مجتهد ادیب لمعی
ممتاز العلماء سید محمد تقی بن سید العلماء آقا سید حسین ادام الله ایامه موجود است

راقم سطور نیز بزیارت آن نسخه شریفه مشرف شده مشهورست که آنرا شخصی در عهد جناب غفرانمآب
مولانا السید دلدار علی طاب ثراه درین بلده برای بیع آورده اتفاقاً احدی بخوبی آن
نسخه مطلع نشد تا آنکه بآنجناب رسانید و بقرائن بسیار واضح شد که همان نسخه است و از کتاب
اخوند علیه الرحمه که موسوم به لوامع صاحبقرانی است ظاهر میشود که چون او از تصنیف شرح
عربی کتاب من لایحضره الفقیه مسمی بروضة المتقین فارغ شد آنرا بجهت ترویج آن از رہ
تحفه بنظر سلطان شاه عباس ثانی که بادشاه عصر او بود گذرانید و سلطان مذکور
فرمائش تصنیف شرح فارسی باو نمود لهذا شرح دیگر مسمی بکتاب لوامع صاحبقرانی
را بفارسی بنام شاه عباس در چندین مجلدات تصنیف نمود شرح مذکور تا کتاب الحج
در دو سه مجلد دیده شد و زیاده ازان بنظر نرسیده ظاهرا نوبت بشرح تمام ابواب آن
نرسیده باشد و صاحب تذکره آورده که از چندین مواضع کتاب لوامع بوضوح می پیوندد
که کتابی در تفسیر قرآن هم فارسی از تصانیف اوست و تاریخ تصنیف کتاب حدیقة المتقین
چنانکه در بحث صوم ذکر نموده است سنه یکهزار و شصت و چهار هجری است و در آن کتاب
پنج باب و خاتمه قرار داده است لکن تا چهار باب که مشتمل بر احکام طهارت و نماز و زکوة
و روزه است مشهورست و باب پنجم و خاتمه کتاب در هیچیک از نسخ مشهوره یافته نشد
شاید که ببیاض نرسیده باشد لکن از بعض مومنین مسموع شد که باب پنجم آن که در احکام
حج است نیز علیحده مدون یافته اند امانسبت تصنیف آن بسوی اخوند علیه الرحمه بحد
ثبوت نرسیده و الله العلیم و نیز از مولفات آن مرحوم سوای کتب و رسالهای مذکوره
رسائل دیگر است ازانجمله رساله وجوب نماز جمعه است چنانکه در کتاب حدیقه اشاره
بآن فرموده است و رسالهای چند در آداب نماز شب است چنانچه فرزند ارجمندش
خاتم المحدثین مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه در کتاب عین الحیات میفرماید که کیفیت
نماز شب و دعاهای آن در کتابهای دعا مذکورست باید که بآنها رجوع نمایند و والد من

رسالهای کبیره و صغیره درین باب تالیف نموده است انتهی و میان اولاد شریف دیگر از اهل علم و فضل
نیز بهم رسیده اند چنانچه در رساله نسب ملا حیدر علی مجلسی مذکور است که آخوند ملا محمد تقی مجلسی را
سه پسر بحد کمال رسیدند اکبر اولادش ملا عزیز الله نام داشت و پسر دوم ملا عبد الله
و پسر سوم علامه مجلسی صاحب بحار الانوار طاب ثراهم و احوال هر یکی از ایشان در مقام
خود خواهد آمد ان شاء الله تعالی و ایضا در رساله مذکوره مسطور است که آخوند موصوف را چهار
دختر بودند یکی آمنه فاضله زوجه علامه ملا محمد صالح مازندرانی شارح اصول کافی است
و سیجیئ احواله ان شاء الله و دیگری زوجه فاضل ملا محمد علی استرابادی است و سوم زوجه فاضل
علامه میرزا محمد بن الحسن الشیروانی مشهور بملا میرزا و چهارم زوجه فاضل متبحر میرزا
کمال الدین فسوی شارح شافیه است و احوال فاضلین اخیرین در مقام خود خواهد آمد
ان شاء الله و تفصیل احوال سائر اسباط و احفادش موکول بر رساله مذکوره است مؤلف
گوید که فاضل جلیل و محدث نبیل ملا محمد طاهر قمی نجفی که مجملی از احوالش بعد ازین
ان شاء الله تعالی تحریر میشود از معاصرین آخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بود رساله در
تشنیع بر اعمال و اقوال صوفیه تالیف نموده و آخوند علیه الرحمه بنا بر آنچه بسوی آنجناب
نسبت میکنند رساله در جواب آن بر نهج حواشی از جانب صوفیه مشتمل بر مناظره در تائید
طریقه فاسده و اعمال کاسده آن فرقه مبتدعه و حمایت جمعی از اسلاف ایشان و ادعای
تشیع آن بدکیشان نوشته ملا طاهر مذکور بار دیگر رد جواب مذکور نوشته و بنهج ساطعه نقض کلام
ایشان پرداخته بر وجهی که عامه مومنین را از برای اطلاع و آگاهی بر حال ضلالت مآل
صوفیه کافی است و بر تقدیر یکه جواب رساله مذکوره را بحیثیتی که متداول است آخوند مذکور تالیف
کرده باشد واضح میشود که آخوند در اوائل حال خود طریقه صوفیه و اعمال مبتدعه ایشان را
نیکو میدانست یا آنکه طریقه تقیه و مماشاة و تالیف قلوب آن قوم ضلالت شعار بنیت هدایت
و مجادله حسنه کما شهد به ولده العلامة المجلسی مقصور همت عالی داشت و اهل البیت اعلم بما فی البیت

اما نسبت تالیف جواب مذکور بسوی او ثابت نیست و دیگر کتب او که در اواخر عمر خود تصنیف کرده است نسبت تصنیف آنها بسوی او متواتر است و بر تبحر عظیم او در علم فقه شیعه و احادیث امامیه دلالت دارد و اگرچه از بعض مواضع آنها حسن ظن او بصوفیه ظاهر میشود لکن سلوک او بمسالک فاسده صوفیه در عقائد و اعمال یافته نمیشود بلکه خلاف آن از کتب مذکوره مستفاد است پس بعید نیست که جواب رساله مزبوره را شخصی از صوفیه آن زمان نوشته باخوند علیه الرحمه منسوب نموده باشد تا کلامش را معتبر شمارند و در حقیقت دامن حال اخوند مرحوم از لوث چنین اقوال فاسده پاک بود و ایضاً خودش در لوامع بتقریب معنی حدیث قدسی که در فضیلت مؤمن متعلق بنوافل مشتمل بر لفظ کنت سمعه الذی یسمع به و امثال آن وارد است میفرماید که چنان مؤمن بقوت الهی میکند هرچه میکند و این معنی نه بحلول و اتحاد است بلکه بمعنی ارتباط است پس بنابرین ثابت شد که اخوند علیه الرحمه از متابعت اقوال فاسده صوفیه از وحدت وجود وغیره منزه بوده است و بالجمله برائت او از چنین مزخرفات مستغنی از اظهار است **مولانا محمد طاهر بن محمد حسین الشیرازی ثم النجفی ثم القمی** از مشاهیر علمای امامیه و اکابر محدثین فرقه ناجیه بود و شیخ حر عاملی و خاتم المجتهدین ملا محمد باقر مجلسی صاحب بحار الانوار از انجناب روایت دارند و در امل الآمل [illegible] او به عالم محقق و مدقق و ثقه و فقیه و متکلم و محدث جلیل القدر و عظیم الشان ستوده و گفته که از تصانیف شریفه اش کتابها است از انجمله شرح تهذیب الحدیث و کتاب حکمة العارفین فی رد شبهة المخالفین و کتاب بهجة الدارین و کتاب تحفة الاخیار شرح قصیده مونس الابرار و کتاب الاربعین فی فضائل امیر المؤمنین و امامة الائمة الطاهرین و رساله حق الیقین و رساله جمعه و رساله فوائد دینیه فی الرد علی الحکماء و الصوفیه و کتاب حجة الاسلام و غیر ذلک من الکتب و الرسائل و شیخ حر عاملی آورده که من از او روایت حدیث دارم انتهی و رساله ای در رد بر اقوال و اعمال صوفیه و چون بعض معاصرینش رد بر آن رساله و حمایت طریقه

نظام الدین ساوی

سید ابراهیم بن قوام الدین

سید حسین

صوفیه کرده بود ملای مذکور بار دیگر رد بر آن نوشت چنانچه در حال آخوند ملا محمد تقی مجلسی ره بیان
آن کرده شد **مولانا نظام الدین محمد بن حسین الساوی القرشی** از فضلای
مشهورین و تلامذه حضرت خاتم المجتهدین شیخ بهاء الدین است از تصانیف اوست کتاب
نظام الاقوال فی معرفة الرجال و آن کتابیست مشهور که در آن راویان احادیث کتب
اربعه را بیان فرموده دیگر از تصانیف مشهوره اوست پانزده باب از آخر کتاب جامع عباسی
که بعد وفات استادش شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بحکم خاقان معظم شاه عباس صفوی
بجمع و تصنیف آن پرداخته **السید ابراهیم بن قوام الدین حسین بن عطاء
الله الحسنی الحسینی الهمدانی** در عقلیات سرآمد فضلای کاملین و اجلای بارعین بود تصانیف
شریفه آن مقبول بارگاه آله بر مبلغ فضل و مقدار علم او شاهد و گواه اند بالجمله مدح و صفت
آنجناب بالاتر از آن ست که در تحریر گنجد از تصانیف اوست حاشیه تفسیر کشاف و حاشیه
بر شفا و حاشیه بر شرح اشارات و حاشیه بر رساله اثبات واجب تعالی که از فاضل محقق
جلال دوانی مشهور و متداول است سید موصوف از جناب شیخ الاسلام و المسلمین بهاء الملة
والحق والدین محمد عاملی اخذ حدیث فرموده و از آنجناب اجازه مبسوطه یافته وفات او
علی ما قاله مولانا عبد العلی الطباطبائی فی حاشیة کتاب امل الآمل **مولانا السید حسین
بن السید محمد بن السید علی الموسوی العاملی الجبعی** فرزند ارجمند سید محمد صاحب
مدارک است شیخ حر عاملی ترجمه اش بدین عنوان آورده که سید حسین عالم فاضل و فقیه
ماهر و جلیل القدر و عظیم الشان بود در خدمت والد ماجد خود صاحب مدارک و مولانا الاجل
شیخ بهاء الدین عاملی رحمهما الله و دیگر علمای عصر تحصیل و قرائت علوم نموده و بسوی خراسان
سفر کرده در انجا اقامت ورزیده و در مشهد مقدس امام رضا علیه آلاف التحیة و الثنا بعهده
شیخ الاسلامی و قاضی القضاة منصوب بود و در سمت شرقی روضه رضویه بدرس و افاده
محصلین اوقات شریف می گذرانید از جمله تصانیف اوست شواهد ابن الناظم و حاشیه بر لغیه

شهیدیه و وفاتش در سال هزار و شصت و نه هجری واقع شد و جمعی از علما مدح و وصف او فرموده‌اند
از جمله ایشان سید محمد بن محمد عاملی عینائی است و نیز شیخ ابراهیم بن فخر الدین العاملی
البازوری که از تلامذه شیخ بهائی علیه الرحمه است قصیده در مدح او گفته و این اشعار از
جمله قصیده مذکوره اند اشعار

لله ایة شمس للعلی طلعت	من افق یحلّ بها اللحائرین هدی
وای بدر کمال فی الوری سطعت	انواره فانجلت منجل العمی بدا
قد اصبحت کعبة العافین حضرتها	نطوف منه بجولها امال من وفدا
لا زالت انسان عین الدهر ما شرفت	شمس الضحی من ثغور الدهر یوم ندی

شریف الدین محمد رویدشتی

الشیخ شریف الدین محمد الرویدشتی صاحب امل آمل آورده
که شیخ شریف الدین فاضل عظیم الشان و جلیل القدر از تلامذه شیخ بهاء الدین عاملی است
سوای شذور العقیان فی تراجم الاعیان آورده که فاضل صالح مولانا محمد شریف بن
شمس الدین محمد الرویدشتی از مشائخ اخوند محمد باقر مجلسی است و از شیخ الاسلام
حضرت شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه اجازه یافته و تاریخ کتابت اجازه مزبوره عشره
آخر ماه جمادی الاولی سنة اثنین و عشرین بعد الالف بوده شیخ مغفور در اجازه مذکوره
در وصف او میفرماید که قرائت نمود نزد من اخ اعز زبدة الافاضل و خلاصة الاماثل
زکی ذکی المعی لوذعی حاوی برتری و کمال جامع محامد خصال و فائز بدرجه استدلال و افاده
و افاضه و تقوی شریف الدین محمد وفقه الله سبحانه للارتقاء الی رفع الدرجات الی آخر
ما قال

سید جواد بن سعید عاملی

مولانا السید جواد بن سعید العاملی از تلامذه خاتم المجتهدین مولانا
شیخ بهاء الدین عاملیست فاضل عالم و محقق جلیل القدر بود از تصنیفات اوست شرح
آیات الاحکام و شرح خلاصة الحساب و دیگر کتب کذا فی الامل و مولانا عبد العلی طباطبائی
بر حاشیه امل آمل میفرماید که سید جواد مذکور از اکابر فضلا است و اسم شریف او سید جواد

و پدرش سعد بن جواد است نه سعید چنانکه مصنف آورده و از تصانیف اوست کتاب غایة المامول فی شرح زبدة الاصول و مسالک الافهام الی باب الاحکام مولانا عبد العلی نوشته که از کتاب مسالک مستفاد میشود که از تصانیف اوست شرح کتاب دروس والله العالم

السیّد احمد بن عبد الصمد الحسینی البحرانی

صاحب امل الآمل آورده شیخ جلیل احمد بن عبد الصمد مذکور عالم فاضل و شاعر ادیب بود و از تلامذهٔ شیخ اجل بهاء الدین محمد عاملی است و از شیخ موصوف روایت داشت و صاحب سلافة العصر در وصفش میفرماید السید احمد بن عبد الصمد البحرانی هو للعلم علم و للفضل رکن و مستلم مدید فی الادب باعه کریم خیمه و طباعه خلد فی صفحات الدهر محاسن آثاره و قلد جید الزمن قلائد نظامه و نثاره فهو اذا قال صال و عنت لشبا لسانه النصال و اما یحضرنی من شعره غیر ما انشدنیه له شیخنا العلامة جعفر بن کمال الدین البحرانی - شعر

لابلغتني الى العليا عارفتي ... ولا دعتني العلا يوما الى الدا
انلم اسعى على الاعدا مشربها ... مرادة ليس يحلو بعدها ابدا

السید حسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

والد میرزا حبیب الله عاملی است که ذکرش مے آید از افاضل زمان و علمای اقران بود در امل آمل آورده که سید حسین مزبور والد میرزا حبیب الله عاملی بود و فاضل و عالم جلیل القدر بود در بلده اصفهان متوطن گردیده بود تا آنکه در آنجا برحمت حق پیوست

السیّد احمد بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

برادر میرزا حبیب الله عاملی است و از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین بود و از شیخ مذکور روایت داشته صاحب امل آمل گفته السید احمد اخو میرزا حبیب الله العاملی کان فاضلا فقیها معاصراً لشیخنا البهائی قرء علیه و روی عنه انتهی

میرزا حبیب الله بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

از علمای کاملین و فقهای بارعین بود پدر نامدار و جد عالیمقدار آن بزرگوار از فضلای ذوی الاعتبار

بوده اند میرزاے موصوف برادر سید احمد سابق الذکر است طاہر الشرف استفاده از شیخ
بهاء الدین عاملی مشرف گشته شیخ حر عاملی در امل آمل میفرماید - السید مرزا حبیب الله بن الحسین
بن الحسن الحسینی الموسوے العاملی الکرکے کان عالما جلیل القدر عظیم الشان کثیر العلم سافر
الے اصفهان وتقرب عند الملوک حتی جعلوه صدر العلماء والامرآء واولاده وابوه وجده
کانوا فضلاء ریاتی ذکر لبعضهم وتقدم ذکر اخیه السید احمد وکانا معاصرین لشیخنا البهائی وقابلا
عنده الحدیث انتهی کلامه اعلی الله مقامه **مؤلف گوید** که جد سید حبیب الله مذکور سید حسن
الملقب بسید نور الدین که او ہم از فقہای نامدار ومشائخ ذوی الاعتبار وصاحب تصانیف بسیار وتوالیف
کبار بوده از جمله مشائخ واساتذه شیخ اعظم شیخ زین الدین الشہید الثانی طاب ثراه بوده
کما یظهر من کتاب امل الآمل وسید حسن مذکور پسر خاله شیخ علی بن عبد العالے کرکی بوده وروایت
حدیث ہم از شیخ علی مزبور داشته چنانچه شہید ثانی در اجازه خود که برائے شیخ حسین والد
شیخ بهاء الدین عاملی تحریر کرده است مذکور ساخته از تصانیف سید حسن موصوفست -
کتاب العمدة الجلیة فی الاصول الفقهیه که شہید ثانی آنرا در کرک نوح در ۹۳۳ هجری پیش او
خوانده وکتاب محجة البیضا که بحث طهارت او در چهل جزو است وکتاب مقنع الطلاب وآن
کتابیست ضخیم در علم نحو وتصریف ومعانی وبیان ودیگر کتب ہم دارد میرزا علی رضا بن میرزا
حبیب الله الموسوی العاملی فاضل عالم ومحقق مدقق وفقیه ومتکلم جلیل القدر
عظیم الشان بود ودر شهر اصفهان بمنصب شیخ الاسلامی قیام داشت وفاتش در سنه یکهزار ونود ودو هجری
اتفاق افتاد وکذا فی الامل میرزا محمد مهدی بن میرزا حبیب الله الموسوی
العاملی فرزند ارجمند میرزا حبیب الله سابق الذکر است شیخ حر عاملی در امل امل ذکر شن نموده
در کتاب مذکور آورده وگفته میرزا محمد مهدی بن میرزا حبیب الله الموسوی العاملی الکرکی کان
عالما فاضلا جلیل القدر عظیم الشان اعتماد الدولة فی اصفهان انتهے کلامه الشیخ محمد بن الحسین
بن الحسن الموسوی العاملی الکرکے برادر میرزا حبیب الله سابق الذکر است واز علماء زمان فقهاء

میرزا علی رضا عاملی

میرزا مهدی عاملی

شیخ محمد موسوی

دوران بود کما قال الشیخ الحر العاملی فی الامل ما هذا لفظه الشیخ محمد بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی اخو میرزا حبیب الله السابق کان عالما فاضلا جلیلا فقیها سکن اصفهان انتهی کلامه

مولانا السید محمد معصوم بن محمد مهدی بن حبیب الله الموسوی العاملی الکرکی

جد او میرزا حبیب الله عاملی و پدرش میرزا مهدی سابق الذکر بود سید مذکور فاضل عالم محقق جلیل القدر بود در بلده اصفهان بمنصب شیخ الاسلامی قیام داشت وفاتش در سنه خمس و تسعین والف واقع شد هکذا فی امل الآمل

مولانا السید بدر الدین بن احمد العاملی الانصاری

از تلامذه مولانا شیخ بهاء الدین عاملی است عالم محقق و فاضل مدقق بود چنانچه در امل آمل مذکور است که سید بدر الدین بن احمد عاملی انصاری در شهر طوس سکونت دارد و از مدرسین آنجاست و نیز موصوف عالم فاضل و محقق ماهر و فقیه محدث و عارف بالعربیة و ادیب و شاعر بود پیش شیخ بهاء الدین عاملی و غیر ایشان از علما قرائت نموده از تصانیف اوست حاشیه لطیفه بر اصول کافی و هم از افاداتش حواشی کثیره بر ابحاث مشکله است و رساله در عمل بخبر واحد که در آن استقصای ادله درینباب فرموده و تتبع اخبار و احادیث نموده و تصحیح چیز از قسمی که از آن استدلال در باب مذکور توان کرد فرو نگذاشته و از جمله اشعار او این چند بیت است

اشعار

یا لیلة قصرت وبانت زینب	تجلو بها علی کؤوس عتاب
لو انها ترضی مشیبی والهوی	یرضی لقاء من وراء حجاب
وحلولها دار تهدم ربعها	وقضی علیها ربها بخراب
لا طلت لیلتنا باسؤ ناظر	وسواد عین مع سواد شباب

وفاتش در بلده طوس در ایامیکه مدرس آنجا بود اتفاق افتاد شیخ حر عاملی آورده که سید بدر الدین مذکور از جمله معاصرین بود و ندیده ام من او را اگر از تلامذه او روایت دارم

الشیخ ابرهیم بن فخر الدین العاملی البازوری منسوبست بسوی قریه بازوریه

شیخ مزبور از تلامذه حضرت خاتم المجتهدین مولانا شیخ بهاء الدین عاملیست در کتاب امل الآمل
مذکور است که شیخ ابراهیم فاضل صدوق و صالح و ادیب و شاعر و از جمله معاصرین است
از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه تحصیل علوم نموده و هم بخدمت مولانا شیخ محمد بن شیخ حسن
بن شهید ثانی قدس الله اسرارهم تحصیل و استفاده فرموده بود و هم صاحب امل الآمل
که شیخ ابراهیم مذکور درین زمان در شهر طوس وفات یافت و ندیدم من او را و نه اتفاق
ملاقات او شده و از تصانیف اوست نزد من دیوان اشعار او که بخط خود قلمی فرموده
دیوان مزبور از جمله آن کتابهاست که از کتب آن مرحوم خریده ام و از تصانیف اوست
رساله موسومه برحلة المسافر و غنیة المسافر و خبر داد باین کتاب مرا جماعتی که از جمله ایشان
سید محمد بن حسین عاملی عیناثی است و از جمله قصائد و اشعار اوست قصیده در مرثیه شیخ
استاد خود شیخ بهاء الدین محمد عاملی طاب ثراه که در ترجمه آنجناب مرقوم گردید و ایضاً از اشعار
اوست قصیده در مدح شیخ زین الدین بن محمد بن حسن بن شهید ثانی طیب الله
مراقدهم الزکیه که این چند بیت از آنست **قصیده**

لمولای زین الدین لا زلت راکبا ... سوابق مجد فی یدیه زمامها
اذا انقض منکم کوکب لاح کوکب ... به ظلمات الجهل یجلی ظلامها
فما نال مجداً نلتم من سواکم ... ولا انفک منکم للبرایا امامها
مطایا العلی ما انقدت یوما بغیرکم ... وموضعکم دون البرایا سنامها
حللتم بفرق الفرقدین وشدتم ... رسوم علا قد طال منها انهدامها
محط رحال الطالبین جنابکم ... وما ضربت الا لدیکم خیامها
اذا املیت فی الناس آیات فضلکم ... لها سجدت احبارها وطغامها

و ایضاً از قصائد شریفه اوست قصیده در مدح سید حسین بن علامه سید محمد صاحب مدارک
[illegible] چند بیت از آن مندرج گردید السید محمد تقی بن

ابی الحسن الاسترابادی از افاضل تلامذه مولانا الاجل شیخ بهاء الدین عاملی و سید محمد باقر
داماد بود و شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل آمل او را به فاضل عالم و فقیه جلیل ستوده و گفته که وی
صاحب تصانیف لائقه ست از انجمله کتاب الطهارة و رساله در وجوب صلوة جمعه و رساله در
شرح خطبه شرائع الاسلام **السید نظام الدین احمد بن زین العابدین العلوی**
العاملی الجبلی از تلامذه شیخ بهاء الدین و مولانا السید محمد باقر داماد بوده و صبیه
میر داماد در عقد سید احمد موصوف بود صاحب امل آمل او را به عالم فاضل محقق متکلم ستوده
و آورده که وی داماد و شاگرد میر باقر داماد بود و از میر سید در اجازه یافته و در آن توصیف
و تعریف سید احمد فرموده و گفته که پیش من بعض کتاب شفا را خوانده و دیگر از کتب را در س
گرفته و مؤلف گوید در العقیان بعض عبارت اجازه مذکوره که تاریخ کتابتش منتصف
جمادی الاولی سنه سبع عشرة بعد الالف است نقل نموده و آن اینست ـ ان الولد
الروحانی و الحمیم العقلانی السید السند الاید المؤید الالمعی اللیلمعی اللوذعی الفرید الوحید
العالم العامل و الفاضل الکامل ذو النسب الطاهر و الفضل الزاهر نظاما للشرف و العقل
و الدین و الحق و الحقیقة احمد احسنیا افاض الله علیه رشائح التوفیق و مراشح التحقیق قد
السلاک فیمن یختلف الی شطرا من العمر لاقتناص العلوم و یحتفل بین یدی لارة الدهر
لاقتناء الحقائق فصاحبنی و لازمنی وارتاد و اصطاد و استفاد و استعاد و قرا و سمع و امعن
و اتقن قد صادفته سندنا فاتهنی و فقهته علی امد بعید فی سلامة الناقدة و بلع طویل
من صراحة العزیزة الواقدة فما القیت الی ذهنه من غامضات هی جمهات العقول
این وسع قریحته فی حمل اعبائه و ما افرغت علی قلبه من عویصات هی سمات الفحول لم یعی
وجد شکیمته باخذ ضنائه و لقد تاه نبیل ما تاهت فی جهابذه سیله المدارک و ما فاه الا بما
اماه العقل الصحیح الحائر بالمسالک و قد قرء فی العلوم العقلیة من تصانیف الشرکاء
سبقونا بریاسة الصناعة قراءة لعبا بها لاقراءة لا لؤیه لها الفن الثالث عشر من کتاب الشفا

وهو الالهی منه اعنی حکمة ما فوق الطبیعة وهو الیوم مشتغل بقراءة من قاطیغوریاس منه واخذ
سماعا فیمن یقرر وسمع التمطین الاول والثالث من کتاب الاشارات والتنبیهات للشیخ الرئیس
ضوعف قدره وشرحه لخاتم المحققین نور سره ومن کتبی وصحفی کتاب الافق المبین الذی هو دستور
الحق و فرجار الیقین وکتاب الایماضات والتشریقات الذی هو الصحیفة الملکوتیة وکتاب
التقدیسات الذی فیه فی سبیل التمجید والتوحید آیات بینات کذلک قراءة فاحصة واستفادة
باحثة وفی العلوم الشرعیة کتاب الطهارة من کتاب القواعد لشیخنا العلامة جمال الملة والدین
الحلی وشرحه لجدی المحقق القمقام اعلی الله مقامهما وطرفا من الکشاف للامام العلامة الزمخشری
وحاشیة الشریفة وهو مشتغل هذه الاوان لقواعد شیخنا المحقق الشهید قدس لطیفه وانی اجزت
له ان یروی عنی جمیع ذلک لمن شاء واحب الخ ودر سنه تسع عشرة لبعد الالف اجازهٔ
ثانیه از میرداماد یافته در اجازه مذکوره میفرماید – ولعد فان السید الاید المؤید المتمهر
المتجر الفاخر الذاخر العالم العامل الفاضل الکامل الراسخ الشامخ الفهامة الکرامة افضل
اولاد الروحانیین واکرم العشائر العقلانیین قرة عین القلب وفلذة کبد العقل نظاما
للعلم والحکمة والافادة والافاضة والحق والحقیقة احمد الحسینی العاملی حقه الله تعالی بانوار
الفضل والایقان وخصه بانوار الفضل والعرفان قد قرأ علی اثولوجیا الثانیة وهی فن
البرهان من حکمة المیزان من کتاب الشفاء لسهیمنا السالف وشریکنا الدارج الشیخ الرئیس
ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا رفع الله درجته واعلی منزلته قراءة بحث وفحص وتدقیق
وتحقیق علم بدع شاردة من الشوارد الا وقد اصطادها ولا فائدة من الفوائد قد استفادها وانی
قد اجزت له ان یروی عنی ما اخذ وضبط واختطف والتقط لمن شاء کیف شاء ولمن احب
کیف احب الخ – ودر ربیع الآخر سنة الثامنة عشرة لبعد الالف از مولانا الشیخ بهاء الدین
عاملی طاب ثراه اجازت یافته ودر آن اجازه فرموده – اما بعد الحمد والصلوة فقد اجزت
للسید الاجل الفاضل التقی الزکی الذکی الصفی الوفی الالمعی اللوذعی شمس سماء السیادة

والافادة والاقبال وغرة سیمار النقابة والنجابة والکمال سیدنا السند نظام الدین احمد
العلوی العاملی وفقه الله سبحانه لارتقاء ارفع المعارج فی العلم والعمل وبلغه غایة المقصد
والمراد والامل ان یروی عنی الاصول الاربعة التی علیها مدار محدثی الفرقة الناجیة
الامامیة رضوان الله علیهم انتهی - صاحب شذور العقیان آورده که از تصانیف
سید احمد مذکور است کتاب معارف الهیة وکتاب کشف الحقائق وکتاب مفتاح الشفا وکتاب
عروة الوثقی ودیگر کتب هم دارد وصاحب تکملهٔ امل آمل آورده السید احمد بن السید
زین العابدین العلوی صهر السید الباقر وتلمیذه کان عالما فاضلا متقنا فیها وله تالیفات
مشهورةٌ فی الفنون انتهی وایضاً از تصانیف او کتاب نفحات را ذکر فرموده - الامیر
محمد باقر الاسترابادی از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی است صاحب
امل آمل آورده السید الامیر محمد باقر الاسترابادی المشهور بالطالبان عالم جلیل
فاضل صالح از تلامذهٔ شیخ ما بهاء الدین عاملی رحمه الله بود از تصانیف اوست شرح
زبدة الاصول وغیر آنها از کتب میرزا محمد قاسم بن محمد عباس
الجیلانی تحصیل معقول ومنقول واخذ فروع واصول از علمای مشهد مقدس
نموده پس از آن رجوع بخدمت شیخ جلیل مولانا شیخ بهاء الدین وسید محمد باقر داماد حسینی
طاب ثراهما فرموده در حلقهٔ شاگردی ایشان حظ وافر در استفادهٔ کامل بر داشت بدرجهٔ
قصوای علم وعمل رسیده واز جملهٔ ائمهٔ اعلام وعمدهٔ فقهای کرام گردید انتهی محصل ما
ذکره مولانا عبد الباقی فی تذکرته الشیخ صفی الدین محمد القمی
از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی است واز آنجناب اجازه روایت دارد صورتش اینست
اما بعد حمد الله سبحانه علی نعمه الغامرة والصلوة علی سیدنا محمد وعترته الطاهرة فقد اجزت
للاخ الاعز الامجد الفاضل الالمعی ذی الطبع النقاد والذهن الوقاد ذو النفس الزکیة
والسمات المرضیة صفیاً للافادة والافاضة والاخوة والمجد والدنیا والدین محمد ارقاه الله

ارفع معارج الکمال وبلغہ جمیع الامانی والامال ان یروی عنی الاصول الاربعۃ علیہا المدار
فی ہذہ الاعصار۔ و بعد ذکر طرق روایت خود فرمودہ فلیرو الاخ الاجل المشار الیہ وفقہ
اللہ غایۃ الارتقاء الی اوج السعادتین جمیع تلک الاصول التی ہی العمدۃ بین الفرقۃ الناجیۃ
بما تضمنتہ من الاسانید المتصلۃ باصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم و یبذل ذلک لمن ہو
اہل لسلوک تلک المسالک من اخوان الدین وطلاب الحق والیقین والتمس منہ ادامت
ایام فضائلہ ان یجرینی علی خاطرہ الشریف لصوالح سوانح الدعوات المعطرۃ مشام
الاجابۃ البالغۃ ارفع مدارج الاستجابۃ وکتب ہذہ الاحرف بیدہ الفانیۃ اقل الانام
واحوجہم الی عفو اللہ الغنی محمد المشتہر ببہاء الدین العاملی وفقہ اللہ للعمل فی
یومہ لغدہ قبل ان یخرج الامر من یدہ فی اوائل العشر الثانی من الشہر الاخیر من سنۃ
الی ستۃ من العشر الثانی بعد الالف مولانا ملک حسین بن علی التبریزی از فضلاء
کاملین و از تلامذۂ خاتم المجتہدین مولانا شیخ بہاء الدین است و از جناب شیخ بر ظہر نسخہ
شرح اربعین او کہ بدست خود کتابت فرمودہ اجازہ روایت یافتہ راقم الحروف بزیارت
نسخۂ مزبورہ مشرف گشتہ خطش بغایت خوب و مرغوب است فاضل مذبور در آخرش گفتہ
وانا اتمام ہذہ النسخۃ الشریفۃ علی ید احقر الطلبۃ واحوجہم الی توفیق الملک الغنی ملک حسین
بن ملک علی التبریزی عفی عنہما بمدرسۃ اصفہان بدار موقتہ دام ظلہ لیلۃ الاربعاء عشرۃ
شہر ذیقعدۃ الحرام سنۃ تسع وتسعین وتسعمأۃ ہجریۃ ونسخۂ اجازہ کہ مرقوم قلم مشکین رقم
جناب شیخ در آخر اربعین بود اینست ۔ بسم اللہ الرحمان الرحیم اما بعد الحمد والصلوۃ
فقد قرأ علی الاخ الاعز الفاضل التقی الالمعی محبوب القلوب ومرغوب الاسلوب ذو الفہم
الوقاد والطبع النقاد مولانا ملک حسین التبریزی ادام اللہ تعالی بقاءہ ولیسر الی درج المعالی
ارتقاءہ مع ہذا الکتاب الذی ہو من تالیفاتی قراءۃ فہم واتقان وتدقیق وامعان وقد اجزت
... ایہ عنی ویروی ما انطوی علیہ من الاحادیث باسانیدی المتصلۃ باصحاب

العصمۃ صلوات اللہ و سلامہ علیہم اجمعین بما تضمنہ صدر الحدیث الاول من الاربعین مل
اجزت لہ ان یروی الاصول الاربعۃ التی ہی المدار فی ہذہ الاعصار اعنی الکافی والفقیہ
والتہذیب والاستبصار باسانیدی الواصلۃ الی مؤلفیہا قدس اللہ ضرائحہم واجزل فی
الخلد منائحہم وکذا اجزت لہ ان یروی جمیع الکتب الفقہیۃ التی الفہا فقہاؤنا رضی اللہ عنہم
الذین تضمنت سلسلۃ الحدیث الاول اسمائہم فلیرو ذلک لمن شاء واحب مراعیاً شروط الروایۃ
المقررۃ عند اہل الدرایۃ قال ذلک بلسانہ وحررہ ببنانہ الفقیر الی اللہ تعالی محمد المشتہر
بہاء الدین العاملی اصلح اللہ تعالی شانہ فی شہر صفر ختم بالخیر والظفر سنۃ ثمان وتسعین
وتسعمائۃ من الہجرۃ ۹۹۸ھ والحمد للہ اولاً واخراً و باطناً و ظاہراً۔ الشیخ محمد
بن نصار الحویزی از جملہ فضلاء کاملین وارشد تلامذہ مولانا شیخ بہاء الدین عاملی
است شیخ حر علیہ الرحمہ در امل آمل شیخ محمد مذکور را بہ عالم وفاضل جلیل ستودہ وگفتہ
از تصانیف اوست کتابے در اصول و دیگر رسائل ہم دارد امیر معین الدین
اشرف الحسینی از تلامذہ شیخ بہاء الدین عاملی بود واز جناب شیخ اجازہ یافتہ صاحب
شذور آوردہ الامیر معین الدین اشرف الحسینی کان عالماً عابداً زاہداً قرء علی الشیخ
البہائی وغیرہ رأیت بخط الشیخ البہائی اجازۃ لہ علی کتابہ مفتاح الفلاح وہذہ صورتہا
قرء علی السید الاجل الفاضل الزکی التقی الالمعی شمس فلک السیادۃ والنقابۃ وبدر
سماء الافاضۃ والنجابۃ امیر معین الدین اشرف الحسینی لا برح موفقاً فی ارتقاء درج الکمال
کتاب مفتاح الفلاح وقد اجزت لہ ان یرویہ عنی لمن ہو اہل لہ من اہل الایمان والتمست
منہ ان یجرینی علی خاطرہ الشریف فی محال الانابۃ ومظان الاجابۃ وکتب ہذہ الاحرف
مؤلف الکتاب اقل الانام محمد المشتہر بہاء الدین العاملی غرۃ شہر رمضان المبارک
سنۃ احدی وعشرین بعد الالف حامداً مصلیاً الشیخ عبد اللطیف بن
علی بن احمد بن ابی الجامع العاملی صاحب شذور العقیان شیخ عبد اللطیف را

شیخ محمد حویزی

امیر معین الدین

شیخ عبد اللطیف عاملی

به فاضل عالم ومحقق وفقیه ستوده وگفته که تحصیل علوم پیش شیخ بهاء الدین عاملی و پیش
شیخ حسن بن شهید ثانی وسید محمد بن علی بن ابی الحسن العاملی وغیرهم نموده واز مشایخ
مذکورین اجازات یافته صاحب تصانیف بسیار است از انجمله کتاب رجال که کتاب
خوب ولطیف نوشته وکتاب جامع الاخبار فی ایضاح الاستبصار وغیر ذلک انتهی

الشیخ محیی الدین بن عبداللطیف بن ابی جامع العاملی فرزند ارجمند — شیخ محیی الدین عاملی
شیخ عبداللطیف سابق الذکر است فاضل وعالم وعابد وَرِع بود دروایت حدیث از
پدر خود داشته واز شیخ بهاء الدین عاملی کذا فی امل الآمل الشیخ نجیب الدین — شیخ نجیب الدین
علی بن محمد بن مکی العاملی الجبلی ثم الجبعی از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی
وصاحب مدارک وشیخ حسن وغیرهم رضوان الله علیهم بود وشیخ حر عاملی اورا به عالم و
فاضل وفقیه ومحدث ومحقق مدقق ومتکلم وشاعر ادیب ومنشی جلیل القدر ستوده وگفته که
وی پیش مشایخ ثلثه مذکورین قرارت نموده از تصانیف اوست شرح رسالهٔ اثنی عشریهٔ
شیخ حسن مذکور وهم دیوان شیخ حسن مذکور را جمع نموده واز تصانیف اوست منظومهٔ لطیفه
تقریباً دو هزار وپنج صد بیت بوده باشد ورساله در حساب خطائین شیخ حُر عاملی آورده
که از تصانیف اوست شعرهاے خوب وجید که در اوائل سن خود دیده ام آنهارا مگر
اتفاق خواندن سن پیش شیخ مزبور نشده روایت حدیث از مشایخ مذکورین سے نمود و
هم از والد خود واو از پدر خود از شهید ثانی رحمهم الله روایت داشت شیخ مزبور در حسن خط
وحفظ یکتاے زمان خود بود واورا اجازه ایست براے پسر خود وبرلے جمیع معاصرین
خود وسید علیخان مدنی در سلافة العصر ذکر او نموده وبه فضائل ومناقب بسیار ستوده

السید علی بن علوان الحسینی العاملی البعلبکی سید موصوف — سید علی بن علوان
از تلامذه شیخ بهائیست واز و اجازه روایت داشته چنانچه صاحب امل آمل بعد صفت انجناب
به فاضل صالح مذکور ساخته شمس الدین ابوالمعالی محمد بن علی بن — محمد بن خاتون عاملی

خاتون العاملی العیناثی از اکابر فضلاے زمان خود بود و تلمیذ و معاصر مولانا بهاء الدین
عاملیست محمد بن شرف الدین حسینی که یکے از تلامذه اوست در جوامع الکلام ذکرش باین عبارت
نموده ۔ المولی الاعظم و الشیخ الاکرم جامع صفات مکارم الاخلاق و الشیم حاوی سمات
اعاظم اهل الآفاق علی الوجه الاتم ۔ اشعار

جواد ماجد ندب کریم	تقی فاضل مولی همام
محاسن لا یحیط بها نظام	و مجد لا ینام و لا یرام
و فضل لو قسمت البعض منه	علی جهل الخلائق لاستقاموا
و عز شامخ الاطواد تهوی	بجانبه الکواکب و الغمام

ذلک عز الاسلام و فخر المسلمین بل اعتضاد اعظم الملوک و السلاطین شمس الملة و الدنیا
و الدین ابو المعالی محمد بن المرحوم المبرور علی بن خاتون الطوسی العاملی خلد الله ایام
دولته و اقباله و انعم بالسعود ابداً عیشه و باله ۔ و در امل آمل مسطور است الشیخ محمد بن
علی بن خاتون العاملی العیناثی ساکن حیدر آباد کان عالماً فاضلاً ماهراً محققاً ادیباً
عظیم الشان جلیل القدر جامع الفنون العلم از مصنفات شریفه اوست شرح ارشاد و
ترجمهٔ کتاب اربعین شیخ بهائی علیه الرحمه فارسے که معروف بقطبشاہے است و حاشیه
فارسیه بر کتاب جامع عباسی پنج بابے وفاتش درین زمان اتفاق افتاد و ندیده ام
سن او را او معاصر شیخ بهائی علیه الرحمه بود جناب شیخ الشائی لطیف بر نسخهٔ ترجمه
شرح اربعین که از تالیف اوست در سنه یکهزار و بست و هشت هجری قلمی فرموده که مشتمل
بر مدح و ثناے او و وصف کتاب مذکور است انتہے محصل کلامه مولانا معز الدین محمد
شاگرد خاتم المجتهدین مولانا بهاء الدین عاملی است صاحب امل آمل او را به فاضل جلیل
ستوده و گفته که او روایت حدیث از شیخ بهاء الدین عاملی دارد الشیخ علی بن
محمود العاملی المشغری خال شیخ حر عاملی و تلمیذ مولانا شیخ بهاء الدین عاملی و دیگر

مشائخ عظام است کما یستفاد من بعض عبارات کتاب امل الآمل بالجملہ شیخ علی مذکور اعظم اعاظم
علما و صاحب تو الیف و تصانیف لائقہ است شیخ حر عاملی در امل آمل ذکر شریف او باین عنوان
آوردہ کہ شیخ علی بن محمود مشغری عاملی خال والد مصنف یعنی حر عاملیست عالم و فاضل و
فقیہ صالح بودہ از تصانیف شریفہ اوست رسالہ موسوم بہ امتحان الافکار فی مسئلۃ
الدار و رسالہ در منطق و دیگر رسائل دارد و چند کتب فقہیہ و عربیہ پیش او خواندہ ام و
اجازۂ عامہ بمن دادہ و او پیش شیخ محمد بن حسن بن زین الدین العاملے و شیخ محمد بن
علی عاملی تبنینی و مولانا الشیخ محمد الحرفوشی و میر فیض اللہ التفرشی و غیر ایشان
قرأت علوم نمودہ بود الشیخ لطف اللہ بن عبد الکریم بن ابرھیم
بن علی بن عبد العالی العاملی المیسی از اکابر فقہا و اعاظم علما و
فضلا است از معاصرین مولانا شیخ بہاء الدین عاملی بود و از ایشان اجازہ یافتہ تاریخ
کتابتش اول عشرۂ آخر ماہ شوال سنہ الف و عشرین بود جناب شیخ در اجازۂ مذکورہ
میفرماید۔ و بعد فان الاخ الاعز الامجد صدر صحیفۃ الفقہاء العظام و دیباجۃ جریدۃ
الفضلاء الکرام و نتیجۃ اعاظم العلماء الاعلام مرتقی ذروۃ المجد و المعالے ممتطی صہوۃ
الفخر بین الافاخم و الاعالی جامع اسباب الفضائل العلمیۃ و العملیۃ حاوی اسباب
المزایا الصوریۃ و المعنویۃ شمس سماء الافادۃ و الافاضۃ و الاقبال الشیخ لطف اللہ
العاملی وفقہ اللہ لارتقاء ارفع الکمال و بلغہ جمیع الامانی و الامال و قد التمس منے
تلطفا منہ و تعطفا من لدنہ اجازۃ ما یجوز لے روایتہ و لعزی الے درایتہ فقابلت
التماسہ سلمہ اللہ بالامتثال و قارنت اشارتہ بمزید التوقیر و الاجلال و اجزت لہ
ادام اللہ فضلہ و افضالہ و کثر فی علماء الفرقۃ الناجیۃ امثالہ ان یروی عنی جمیع
ما یحق لے ان ارویہ من المعقول و المنقول سیما الاصول الاربعۃ الی آخر الاجازۃ صاحب
امل آمل ذکر شریفش بدین عنوان آوردہ الشیخ لطف اللہ بن عبد الکریم بن ابراھیم

شیخ لطف اللہ عاملی

بن علی بن عبد العالی العاملی المیسی کان عالما فاضلا صالحا فقیها متبحرا محققا عظیم الشان
جلیل القدر ادیبا شاعرا معاصرا لشیخنا البهائی وکان البهائی یعترف له بالعلم والفضل
والفقه ویأمر بالرجوع الیه انتهی کلامه السید قوام الدین جعفر
بن الشیخ لطف الله العاملی فرزند ارجمند شیخ لطف الله سابق الذکر واز تلامذه شیخ بهاء الدین
عاملیست مؤلف کتاب شذور آورده که سید قوام الدین فاضل عالم و تقی نقی و صفی
وفی بود از شیخ بهاء الدین عاملی طاب ثراه اجازه یافته و در اجازه مذکوره بعد نقل
اجازه والد ماجد شیخ جعفر که جناب شیخ اجازه بنام وی هم نوشته بود می فرماید وکذلک
اجزت جمیع ذلک لقرة عینی ونعیتا اعنی الولد الاعز الفاضل التقی النقی الزکی الذکی
ذا الذهن الوقاد والطبع النقاد والفطرة المستقیمة والفطنة اللوذعیة انموذج السلف
وزبدة الخلف ثمرة شجرة الفضائل والعز والعلی وغصن دوحة المکارم والعلم والتقی
الشیخ قوام الدین جعفر طول الله عمره فی ظل والده وهناه بطارف الفضل وتالده
ودر آخر اجازه میفرماید کتب هذه الاحرف بیده الفانیة الجانیة اقل الانام محمد
المشتهر ببهاء الدین العاملی وفقه الله للعمل فی یومه لغده قبل ان یخرج الامر من یده
فی اول العشر الآخر من شوال سنة الف وعشرین والحمد لله اولا وآخرا وباطنا
وظاهرا الشیخ ابو البحر جعفر بن محمد بن حسن بن علی بن ناصر بن
عبد الامام الخطی البحرانی در امل الآمل مسطور است که وی عالم و فاضل و
ادیب و شاعر جلیل است و از معاصرین ما است و از شیخ بهاء الدین عاملی روایت دارد
واورا دیوان شعری است بغایت خوب که دیده ام من آنرا و سید علی خان مدنی در
سلافة العصر بعد مبالغه در توصیف و تعریف وی گفته که با وجود قرب عهد او دیوان
اشعار ابدارش اشتهاری تمام در گرفته و بسیاری از فرائد افادات وی را که مصدوقه
ما لا عین رأت ولا اذن سمعت توان گفت دیده ام و بر آن اطلاع یافته و تشکیک شیخ

موصوف داخل بلاد عجم گردید از ذات والاشش ریاض ادب را رونقی تازه بهم رسید وهمدران بلاد اقامت ورزید تا آنکه بجوار رحمت ایزد منان در روضهٔ رضوان شتافت در وقتیکه شیخ جعفر موصوف با جناب شیخ بهاء الدین محمد عاملی طاب ثراه صحبت واجتماعی بهم رسانید وپایهٔ خود راکه در ادب داشت بروی عرض کرد جناب شیخ باد اقتراح معارضهٔ قصیده رائیهٔ خود راکه مطلع آن اینست فرمود۔

سری البرق من نجد فجدد تذکاری	عهودا بحزوی فالعذیب وذی قار

شیخ مزبور باین قصیده غرّا معارضه جناب شیخ فرمود

قصیده

هی الدار تستسقیک مدمعک الجاری	فسقیاً فخیر الدمع ماکان للدار
ولا تستضع دمعاً تریق مصونه	لعزته ما بین نوی واحجار
فانت امرؤ قد کنت بالامس جارها	وللجار حق قد علمت علی الجار
عشوت الی اللذات فیها علی سنیٰ	سناء شموس ما یغبن واقمار
فاصبحت قد انفقت اطیب ما مضی	من العمر فیها بین عون وابکار
نواصع بیض لو افضن علی الدجی	سناهن لا ستغنی عن الانجم السّاری
حرائر یصبرن الاصول باوجه	تغص بامواه النضارة احرار
معاطیر لم تغمس یداً فی لطیمة	لهن ولا استعبقن جونة عطار
ایمنک ممنوع الوصال نوازلا	علی حکم ناه کیف شاء وامّار
اذا ابتسمت تستسقی الثغور مدامة	انمت فحیتک الخدود بازهار
اموسم لذاتی وسوق مآربی	ومجنی لبانات ومنهب اوطاری
سقتنک برغم المحل اخلاف مزنة	تلف اذا جاشت سهولا باوعار
ونج کماشاء المجال خشونة	بعزمة عواد علی الهول کرار

تمرّس بالاسفار حتى تركتها ... لدقّتها كالقدح ارهفه البارى
الى ماجد يعزى اذا انتسب الورى ... الى معشر بيض ماجد اخيار
ومضطلع بالفضل زرّ قميصه ... على كنز آثار وعيبة اسرار
سمىّ النبىّ المصطفى وامينه ... على الدّين فى ايراد حكم واصدار
بـ تام بعد الميل واستقيمت به ... دعائم قد كانت على جرف هار
فلما اناخت بى على باب داره ... مطاياى لم اذمم مغبّة اسفار
نزلت بمغشى الرّواقين داره ... مثابة طوّاف وكعبة زوّار
فكان نزولى اذ نزلت بمغدق ... على المجد فضل البرد عاسن العار
اساغ على رغم الحوادث مشربى ... واعذب ورد العيش لى بعد امرار
وانقذنى من قبضة الدهر بعدما ... الحّ بانياب علىّ واظفار
جهلت على معروف فضلى فلم يكن ... سواه من الاقوام يعرف مقدارى

وچون این بیت را خوند جناب شیخ اشاره بسوی جماعتی از سادات واعیان بحرین که در آنوقت شریک مجلس بودند فرموده گفت وهؤلاء یعرفون قدرك انشاء الله تعالى

على انه لم يبق فيها اظنه ... من الارض شبر لم تطبق اخبارى
ولا غرو فالاكسير اكبر شهرة ... وما زال من جهل به تحت استار
متى بلّ بى كف فليس باسف ... على درهم ان لم ينله ودينار
فيابن الاولى اثنى الوصى عليهم ... بما ليس تثنى وجه بدانكار
بصفين اذ لم يلف من اوليائه ... وقد عضّ ناب للوغا غير فرّار
وابصر منهم حين حرب تهافتوا ... على الموت اسراع الفراش الى النار
سراعا الى داعى الحروب يرونها ... على شربها الاعمار مورد اعمار
اطاروا غمود البيض واتكلوا على ... مفارق قوم فارقوا الحق فجار

وارسوا وقد لانوا علی الرکب الجبی ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ یردکالهدی ابرکوه لجزار
فقال وقد طابت هنالک نفسه ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ رضی واقرّوا عینه ای اقرار
فلوکنت بوابا علی باب جنّةٍ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ کما فصحت عنه صحیحات اثار

وتمام قصیده در دیوان شیخ موصوف مسطورست بالجمله وقتی که از انشا قصیده فارغ شد جناب شیخ این نسخه تقریظ را برای او نوشت ـ ایها الاخ الاعز الفاضل الالمعی بدر سماء ادباء الاعصار وغرة سیماء بلغاء الامصار ایم الله انی کلما سرّحت برید نظری فی ریاض قصیدتک الغراء ورددت رائد فکری من حیاض خریدتک العذراءِ زادبها ولوعی وهیامی واشتد الیها ولهی واوامی فکانما عناها ؎

فرد

قصیدتک الغرّاء یا فوز دهره ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ تنوب عن الماء الزلال لمن یظما
فنروی متی نروی بدائع لفظها ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ونظما اذا المرء یوما لها نظما

ولعمری لا اراک الا اخذا فیها بازمة اوابد اللسن تقودها حیث اردت وتوردها انی شئت واردت حتی کان الالفاظ تتحاسد علی التسابق الی لسانک والمعانی تتغایر فی الانثیال علی جنانک والسلام وفات شیخ جعفر مذکور در سنه ثمان وعشرین والف واقع شد الامیر محمد مومن الحسینی الاسترابادی از سادات فضلای کرام وعلمای عالیمقام است در لولوة البحرین بتقریب ذکر اساتذه شیخ احمد بن محمد بن یوسف خطی بحرانی مذکورست که از جمله ایشان محدث علامه سید محمد مومن استرآبادی مصنف کتاب الرجعة است که از سید نور الدین علی بن سید علی ابن ابی الحسن العاملی روایت دارد شیخ حر عاملی در امل آمل ذکر شریفش بدین عنوان آورده السید الجلیل امیر محمد مومن الاسترآبادی ساکن مکة فاضل عالم فقیه محدث صالح عابد شهید له رسالة فی الرجعة من المعاصرین و در مجلد اول کتاب عالم آرای عباسی بتقریب ذکر علمائیکه در زمان وفات شاه طهماسب صفوی موجود بودند مسطورست که میر محمد مومن استرآبادی از سادات عظام استرآباد

و خواهرزادهٔ امیر فخر الدین سماکی است بسیار فاضل و متدین و نیکو اخلاق و صاحب طبیعت بود
گاهی بنظم اشعار میل مینمود و قصائد و رباعیات مرغوب دارد و در علم عروض رساله تصنیف کرده
که تا غایت در آن علم مثل آن رساله تالیف ننموده اند و در صلاح و تقوی درجهٔ عالی داشت
و بتعلیم شاهزادهٔ عالمیان حیدر میرزا قیام می نمود و بعد از قضیهٔ هائلهٔ میرزا و استیلای اسمعیل
میرزا تاب مقاومت ایران نیاورده بجانب هند و دکن رفت و بجهت وفور تشیع طهارت
سلطان محمد قلی قطبشاه اختیار نمود و در انجا بغایت معتبر شد و مرتبه وکالت و پیشوائی
یافت اکنون که تاریخ هجری بخمس و عشرین و الف رسیده در قید حیات است و مستحقین زمانه
که بوسیلهٔ او از ان سلسله تمتع می یابند و محمد قاسم معروف بفرشته در تاریخ خود بتقریب
ذکر قطبشاهیه از سلاطین دکن آورده که میر محمد مومن استرآبادی که ابا و اجدادش نزد سلاطین
ایران معزز و مکرم بودند و خود نیز در عهد شاه طهماسب صفوی معلم شاهزاده سلطان حیدر میرزا
بود از قریب بیست و پنج سال وکیل السلطنت این درگاه است و سید معزی الیه در جمیع
علوم معقول و منقول تبحر و اعلم علمای عصر خود است و در تقوی و زهد و نیک نفسی و حسن خلق
عدیل و نظیر خود ندارد و شعر نیک میگوید و کمال اهلیت دارد و از همه خوشتر آنکه سلطان محمد قلی
قطب شاه بواجبی قدر و مرتبه آن بزرگوار شناخته مرید وار سلوک مینماید و دقیقه از لوازم
تواضع و تکریم او فرو نمیگذارد و چون اعتماد تمام بر اصابت رای آن روشنضمیر دارد جمیع
مهمات خصوص کارهای بزرگ با و رجوع کرد **الشیخ محمد بن حسن بن رجب المقابی**
اصلا و الرویسی منزلا منسوب است بسوی قریه رویس بتصغیر و بضم را و مهمله است
در لؤلؤة البحرین بعد ذکر اسم و نسب او گفته که شیخ مذکور فاضل و فقیه و امام جمعه و جماعت بوده
او اول کسی است که در بحرین بعد فتح شدن آن در دولت سلاطین صفویه نماز جمعه را بجا
آورده شیخ مذکور از تلامذهٔ سید ماجد بحرانیست **الشیخ محمد بن علی بن یوسف بن سعید**
المقشاعی اصلا الاصبعی مسکنا از ارشد تلامذه سید اجل امیر ماجد بحرانیست در لؤلؤة

آورده که وی عالم جلیل القدر بود از تصانیف اوست شرح باب حادی عشر که ناتمام مانده گویند که
آن از جمیع شروح باب مذکور بهتر و نیکوتر است و او را دو پسر بود یکی مسمّی بشیخ احمد که فاضل محقق بود
و دیگری شیخ عبد الصمد که جد شیخ علی بن عبد الله بن عبد الصمد صبیحی است الشیخ احمد بن محمد بن
علی بن یوسف بن سعید المقشاعی اصلاً الاصبعی مسکناً از افاضل محققین و
اکابر مدققین بود فرزند ارجمند شیخ محمد سابق الذکر است و با شیخ علی بن سلیمان قدمی بحرانی
که ذکرش گذشت همعصر بود و بموجب امر شیخ علی مذکور متولی منصب قضای بحرین شد پس
روزی قضیه و اختلافی میان شیخ احمد و شیخ علی در مسئله طلاق واقع شد شیخ علی مزبور او را
از منصب قضا معزول نمود و هر دو ایشان صورت مسئله را بسوی علمای شیراز و اصفهان
نوشتند پس علمای آن بلاد هم بموافقت شیخ احمد مذکور حکم کردند و تخطیه شیخ علی بحرانی در آن
مسئله نمودند شیخ یوسف بحرانی در این مقام فرموده که شک نیست که مشهور در کلام علمای فقه همانست
آنچه شیخ احمد در آن مسئله فتوی داده است و من در کتاب دُرر نجفیه تحقیق کلام در مسئله مذکوره
نموده ام الشیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی صاحب امل آمل او را به فاضل عالم
و فقیه محدث و صالح و زاهد و عابد ستوده و گفته که وی از معاصرین است الحال در بلده شیراز
اقامت دارد و در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ صالح فاضل و پرهیزگار و فقیه بود در اجرای
احکام الهی صلب بود در شیراز متوطن شد و ریاست آن بلاد بسوی او منتهی میگشت و در باب امر
بمعروف و نهی از منکر بنحو بهترین قیام اقامت نمود رعایا و حاکمان آنجا همه بسبب ورع و تقوایش
مطیع و منقاد او بودند رواج علم و تدریس را در آن بلاد بحدی برپا داشت که هیچ کتابی از فنون مختلفه
ببلاد شیراز غالبا یافته نمیشود مگر آنکه تبلیغ او بمقابله بر آن کتاب می یابند وی بامر شاه سلیمان صفوی
متولی منصب قضا شد و چون خلعت و سند منصب مذکور از جانب پادشاه باو رسید پوشیدن
آن خلعت را قبول نکرد پس مردم التماس پوشیدن آن کردند و او را از سطوت غضب سلطان
تخویف نمودند ناچار خلعت را بر پشت خود انداخت از تصانیف اوست رساله در تفسیر اسماء الله الحسنی

ورسالهٔ خمریه ورسالهٔ دربیان جبائر است وفات او دربلدهٔ شیراز واقع شد قبرش درآنجا بجوار سید
علاء الدین حسین مشهور ومعروف است وی از سید نور الدین عاملی وشیخ علی بن سلیمان بحرانی روایت
داشت وشیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی از شیخ صالح مذکور روایت دارد مؤلف گوید در آخر
نسخهٔ کتاب اکمال الدین واتمام النعمة صدوق علیه الرحمة که در کتبخانهٔ بعض اعلام موجود است عبارتی
از خط شیخ صالح مذکور بنظر رسیده که آنرا العبد فراغ از قرائت ملک احمد خفری که یکی از شاگردان
شیخ وکاتبان کتاب مزبور است تحریر فرموده چون مشتمل بر سنین قرائت بود در اینجا ثبت نمود
انهاه ایده الله تعالے سماعا صاحب الکتاب الاعز الاجل الاوحد الامجد مولانا ملک احمد
الخفری هداه الله تع سواء الطریق من اوله الے آخره وکان ذلک فی یوم مبعث خیر البریه السابع
والعشرون من شهر رجب للسنة ۱۰۹۵ وکتب داعیه اقل خلق الله تعالے واحقرهم الیه صالح بن
عبد الکریم البحرانی عفا عن والدیه وعنه ولله الحمد وحده وصلے الله علی محمد وآله الاعلام الشیخ
جعفر بن کمال الدین البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ جعفر مذکور از تلامذهٔ سید
نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن عاملی است وهم از شاگردان شیخ علی بن سلیمان بحرانی بود
واز ایشان روایت داشت ونیز آورده از پدر خود شنیدم که شیخ جعفر مذکور وشیخ صالح بن
عبد الکریم که ذکرش گذشت هردو بسبب ضیق معیشت از بلاد بحرین بسوی بلاد شیراز بیرون رفتند
ودر آنجا مدت قلیلے ماندند وبلاد شیراز در آن زمان از فضلا واعیان مملو بود پس این هردو بزرگوار
اتفاق نمودند بر آنکه یکے از ایشان بسوے هند سفر کند ودیگری در بلاد عجم اقامت ورزد پس
هر یکے که اول جاه وثروت یابد دیگری را اعانت کند پس شیخ جعفر بسوی بلاد هند مسافرت نموده
در بلدهٔ حیدرآباد توطن گرفت وشیخ صالح در بلدهٔ شیراز ماند پس از توفیقات ربانیه چنان اتفاق
افتاد که هر یکے از ایشان پیشواے عباد ومرجع آن بلاد شدند وزمام امور در اتقیاد ایشان درآمد
وبسعادت دنیا ودین فائز شدند شیخ جعفر در بلدهٔ حیدرآباد چشمهٔ شیرین در حق واردین وصادرین
بود هر که بسوی او میرفت بامطلوب ومراد مراجعت میکرد شیخ یوسف میفرماید که بر چیزی از تصنیفات

او مطلع نشده ام وفاتش در حیدرآباد در سنه یکهزار و هشتاد هجری واقع شد سید علیخان مدنی
صاحب سلافة العصر از جمله شاگردان شیخ جعفر مذکور بود چنانچه در بعض مقامات
آن کتاب ضمنا او را استاد خود خوانده است لیکن ترجمه احوال او علحده در آن کتاب بنظر نرسیده
شاید که او نظم شعرے نداشته لهذا در آن کتاب که موضوع آن ذکر تراجم کملای فن شعر است
بذکر احوالش پرداخت مؤلف گوید که احتمال کردن صاحب تذکره باینکه شیخ جعفر مذکور شاید نظم
شعری نداشته غلط است چه آنکه شیخ حر عاملی علیه الرحمه که از جمله معاصرین اوست او را از شعرای
ماهرین ذکر فرموده چنانچه در امل آمل ذکرش بدین الفاظ آورده الشیخ جعفر بن کمال الدین البحرانی
فاضل عالم شاعر ماهر معاصر رایته بمکة توفی بحیدرآباد الشیخ احمد بن الحسین بن محمد
بن احمد بن سلیمان العاملی النباطی از فضلاے زمان و نحاریر عالیشان بود شیخ حر عاملی
علیه الرحمه در امل آمل گفته که وے عالم فاضل و ادیب صالح و عابد ورع است شریک درس
من بوده وقتی که پیش شیخ زین الدین بن محمد بن الحسن الشهید الثانی العاملی قدس الله ارواحهم
میخواندم و هم وقت درس من پیش شیخ حسین بن الحسن الظهیرے العاملی و پیش عمم شیخ محمد
بن علی حر عاملی و غیر الشان شریک من بوده و شیخ احمد موصوف در مکه معظمه پیش سید نور الدین
عاملی هم قرائت نموده وفاتش در سنه یکهزار و هفتاد و نه هجری در قریه مباطیه اتفاق افتاد
رحمه الله تعالی الشهید السعید الامیر محمد بن دوست محمد الاسترآبادی از اکابر
علمای عاملین و اعاظم فقها و مجتهدین صاحب قوت قدسیه و ملکه ملکیه بود و از اساتذه علامه
مجلسی بود ملا حیدر علی در رساله خود ذکر شریفش بدین عنوان آورده که عابد زاهد و عالم کامل و
فاضل عامل امیر محمد بن دوست محمد الاسترآبادی از مشائخ علامه مجلسی علیه الرحمه است و از امیر
موصوف اجازه روایت داشت و شهادت او در مسجد الحرام واقع شد از سید نور الدین علی بن
ابی الحسن العاملی روایت دارد مولانا محمد محسن بن محمد مؤمن از افاضل تلامذه مولانا
السید نور الدین عاملی است و از آنجناب اجازه روایت داشت مؤلف کتاب شذور العقیان

اجازه

اجازه مذکوره را که بر ظهر کتابی که محمد محسن مذکور پیش استاد موصوف خوانده بود نوشته دیده و
بعض عبارات اجازه مذکوره نقل فرموده وآن اینست انهاه احسن الله توفیقه وسهل الے
کل خیر طریقه مقابلة وتحریرا ومراجعة وتقریرا فی اوقات مدیدة وساعات عدیدة اخرها نهار
الاربعاء الثامن من شهر ربیع الآخر فی عام احدی وخمسین بعد الالف من الهجرة ثم ان المنهی
المشار الیه بالنهایة هو المولے الجلیل الفاضل الاثیل المتقن محمد محسن بن محمد من
اجلاء الاخوان علما واعزهم فهما ووافق شرف الاجتماع به فی مکة المشرفة وطلب من الفقیر
الاجازة له فی روایة ما صح عنی ولے روایته عن مشائخی بالطریق المعهودة فی الاجازة فاجبته
الی سواله وتحقیق اماله لوضوح اهالة واستحقاق اکرامه واجلاله فاقول بعد الحمد والصلوة علی
اشرف الانبیاء وخیر الاوصیاء انی قد اجزت له الخ الاجازه ملا صدر الدین محمد بن ابراهیم
الشیرازی معروف بملا صدرا از تلامذه میر باقر داماد واز مشاهیر فضلای زمان وصاحب
تصانیف مشهوره است مانند شرح هدایة حکمت وغیره است در لولوة البحرین مسطور است
که ملا صدرا شاگرد میر باقر داماد وحکیم فلسفی وصوفی بحت بود ووفاتش در بصره وقتیکه او متوجه
حج بود در سال هزار وپنجاه هجری واقع شد از تصانیف مبسوطه اوست کتاب الاسفار در
چهار مجلد وکتاب شرح اصول کافی وکتاب شواهد الربوبیة والمشاعر والعرشیة والمبدء والمعاد
وکتاب مفاتیح الغیب در تفسیر بعض آیات ومسائل فلسفه مبادے وغیره وکتاب اسرار الآیات
کما ذکره فی شرح اصول الکافی ورساله در رد دلائل فخر رازی در اثبات فاعل مختار کما فی شرح
الکافی فے کتاب العقل والجهل وحاشیه بر حکمة الاشراق ورساله در اثبات شوق هیولے
بطرف صورة وتفسیر سوره حدید ملا عبد الرزاق بن علی بن الحسین اللاهیجی از افاضل کرام
وارباب اہل کلام شاگرد رشید ملا صدرا است در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطور است مرد کامل
ومرتاض ملا عبد الرزاق فیاض که اصلش از لاهیج است ودر قم سکونت داشته واز
تلامذه حکیم صدرای شیرازی در علوم عقلیه ونقلیه از عالی دستگاهان ذی استعداد بوده

ومصنف کتاب که پدر او است سمند فکرش در میدان سخن هم گرم عنانی داشت و طبع موزونش بمضامین تازه و تلاش رنگین لیاقت خوش بیانی دیوانش مشتمل بر انواع نظم است و قصاید طولانی متعدده در مدح حضرات ائمه عظام و استاد خود حکیم صدرای شیرازی و استاد الاستاد میر باقر داماد و در توصیف شاه صفی صفوی و امرای آن روزگار دارد در عشره خامس مائه حادی عشر رخت هستی بر بست ازوست.

بیت

قسمت ما زین چمن بار تعلق بود و بس سرو را نازم که آزاد آمد و آزاد رفت

دیگر از تصانیف او است شرح تجرید الکلام موسوم به شوارق الالهام و شرح حدیث حقیقه که آنرا کمیل بن زیاد نخعی از جناب امیر علیه السلام سوال نموده و سرمایهٔ ایمان در اصول دین و حواشی بر شرح جدید تجرید گویند که از ملا عبد الرزاق پرسیدند که اگر کلاغ در چاه افتد چند دلو باید کشید در جواب گفت کلاغ مرغ زیرکی است در چاه نمی افتد **میرزا ابراهیم الشیرازی** پسر ملا صدرا است وی عالم عامل و فاضل کامل در اکثر علوم و فنون سیما در معقولات یکتای زمان و از جمله اساتذهٔ سید نعمة الله جزائری بود بالجمله میرزا از علمای متبحرین و بخلاف پدر خود سالک مسالک حق و یقین بوده چنانچه سید نعمة الله موصوف در بعض تصانیف خود آورده که چون وارد بلدهٔ شیراز شدم بخدمت کسی نرسیدم سوای میرزا ابراهیم پسر ملا صدر الدین شیرازی که جامع علوم عقلیه و نقلیه بود و بسیاری از حکمت و کلام را بخدمت وی قرات نمودم و حاشیه او را که بر حاشیهٔ شمس الدین خفری بر شرح تجرید است پیش او خواندم اعتقادش در اصول دینیه بهتر از اعتقاد پدرش بود و میگفت که اعتقاد من در اصول دین مثل اعتقاد عوام مؤمنین است و درین تشبیه سخنش بر صواب بود و در لؤلؤة البحرین مسطور است که ملا صدرا را پسری بود میرزا ابراهیم فاضل عالم متکلم جلیل نبیل و جامع اکثر علوم بود خصوصاً در عقلیات و ریاضیات ید طولی داشت و بعضی از علمای ما بمدح و ثنای او گفته اند که او در حقیقت مصداق یخرج الحی من المیت بود پیش جمعی از علما قرات علوم نموده از جمله ایشان پدر او است و باوجود

اینمعنے مسلک پدر خود نداشت بلکه بخلاف طریقه پدر در باب تصوف و حکمت بود شیخ عبد النبی
قزوینی در تکمله امل الآمل ذکرش آورده و بعد مدح و ثنای بلیغ در حق وی گفته که میرزا ابراهیم
آیت الهی در تحقیق و حجت خدا بر اصحاب تدقیق از اعاظم علما و فضلا بود لب مسائل عویصه مشکله
و دقائق خفیه از فکر خود حل نموده اگر گوییم که بر پدر خود فائق بود تکلف نیست و اگر گوییم که بر جمیع افاضل
و امثال خود بهتر بود مبالغه نباشد و همچنین در مدح وی فقرات بسیار آورده و گفته که از تصانیف اوست
حاشیه بر حاشیه خفری و رساله انیقه و عجاله وفیقه و تفسیر آیة الکرسی که آنرا بنام سلطان عصر خود
نوشته و او بخلاف پدر خود مسلک داشته زیرا که والد او با سلاطین و ملوک ربط و ارتباطی روا نداشت
و میرزا بخلاف پدر خود با ملوک حسن سلوک می ورزید و تفسیر آیة الکرسی بر آن گواهی میدهد و الله
لیعلم بواطن خلقه و از تصانیف اوست حاشیه بر شرح لمعه تا کتاب الزکوة و حاشیه بر رساله
اثبات واجب محقق دوانی و حاشیه بر الهیات شفا و تفسیر عروة الوثقی وفات او در عهد
دولت شاه عباس ثانی صفوی در شیراز بسال یکهزار و هفتاد هجری واقع شد سید الحکما

میرزا رفیع الدین محمد بن الامیر حیدر الحسینی الطباطبائی النائینی معروف به

میرزا رفیعا منسوب است بسوی نائین بر وزن صاحب بنون قبل از الف و کسر یای
دو نقطه پائین قبل از نون اخیر که نام قریه یا شهری قریب اصفهان است کما یظهر عن الاتحاف
و القاموس وی از اکابر متکلمین و افاضل متبحرین و اعاظم حکمای متبحرین و از مشایخ علامه آخوند
ملا محمد باقر مجلسی بود کما فی کتب الرجال در اجازه شیخ یوسف بحرانی بتقریب ذکر جمعی از فضلای
کرام که مولانا محمد باقر مجلسی از ایشان روایت داشت مذکور است که از انجمله عالم علامه میرزا
رفیع الدین نائینی است که از شیخ بهاء الدین عاملی و ملا عبد الله شوشتری روایت داشت و
در سلافة العصر مذکور است که میرزا رفیع الدین مشهور بمیرزا رفیعا افضل اهل عصر خود در سنه
یکهزار و هشتاد و یک هجری وفات یافت از تصانیف شریفه اوست تعلیقات جلیله بر کتاب
کافی و غیره است صاحب تذکره آورده که کتابی فارسی در مسائل فقه طهارت و صلوة مشتمل بر

فتاوای میرزا رفیع الدین مذکور بنظر حقیر رسیده یکی از تلامذه اش محمد مهدی بن سید محمد رضا
مشهدی جواب هر یکی از مسائل را از وحاصل نموده دران جمع کرده است واز ان ظاهر میشود
که میرزا رفیع الدین از سادات طباطبائی بود و فاضل فقیه و افضل مجتهدین عصر خود بوده
جامع کتاب مذکور مدح وثنای بسیار در حق او ذکر نموده چنانکه گفته است که چون در زمان غیبت امام
علیه السلام بر هر مکلف لازم است که در صورت تعذر اجتهاد خود در تحقیق احکام فقه بر فتاوای مجتهد
حی عادل عمل کند لهذا من بجهت تحصیل مسائل ضروریه عبادات وتحقیق اینمعنی که افضل علمای عصر
کیست که تقلید او توان نمود در مشهد مقدس رضویه و دار السلطنة اصفهان و دار الفضل شیراز
و مکه معظمه و مدینه مشرفه و سایر بلاد عربستان رفته بملازمت اکثر فضلای عصر رسیده متفحص می بودم
تا آنکه در اصفهان بخدمت عالی حضرت سیادت ونقابت منقبت افادت وافاضت مرتبت
قطب سپهر معرفت وحقیقت مرکز دائره شریعت وطریقت مشید اساس شریعت ممهد قوانین
حقیقت زبده اولاد مصطفوی خلاصه احفاد مرتضوی افضل الفضلا اعلم العلما میرزا رفیع الدین
محمد الحسنی الطباطبائی النائینی که بسیاری از فضلای عصر اذعان افضلیت واعلمیت وجامعیت
او نموده اند مشرف شدم والتماس درس واستدعای مسائل ضروریه عبادات بطریق سؤال
عرض نمودم توجه فرموده جواب بر سوال من عنایت نمود مؤلف گوید که از تصانیف لطیفه
شریفه میرزا رفیع مذکور رساله ایست در مباحث اصول دین بفارسی موسوم بشجره الهیه دران
اکثر مباحث لطیف همچو تقسیم موجود و ابطال تسلسل و اثبات واجب تعالی شانه وما یتعلق به
وتقسیم اسم وذکر اسماء حسنی وهمچنان دیگر مباحث که متعلق نبوت وامامت ومعاد وحشر اجساد
وغیر ذلک بنهج خوب در آن مندرج ساخته ورساله مذکوره را بنام پادشاه اسلام پناه شاه عباس
خان تصنیف فرموده و بعد دیباچه رساله مذکوره میفرماید اما بعد چون عظیم ترین نعمتی که انسان
بآن اختصاص یافته معالم دینیه ومعارف یقینیه است که نجات وفلاح نشاتین بتحصیل آن
منوط است وخسران عظیم وعقاب الیم بفقدان ونقصانش مربوط بنده قلیل البضاعت کثیر المعاصی

محمد بن حیدر المدعو برفیع الدین الحسینی الطباطبائی ببندی از رسائل متعلقه بمعرفة الله را در
سلک تحریر و بیان منتظم گردانیده برنهجی ایراد نمود که هر یک از مبتدی و منتهی علی اختلاف المراتب
از آن منتفع گردند و این رساله را بالشجرة الالهیه موسوم گردانیده السیّد محمد المدعو بمیرزا
ابن شرف الدین علی الجزائری در شذور العقیان مسطور است که وی عالم و محدث
و از تلامذه سیّد نور الدین عاملی است و از و روایت حدیث داشته و مولانا آخوند محمد باقر
مجلسی علیه الرحمه از سید محمد موصوف روایت حدیث دارد الشیخ محمد بن علی بن [illegible]
العاملی الطبرانی فاضل کامل و فقیه صالح بود شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمرده کما فی الامل
الشیخ محمد بن محمد بن الحسین الحرّ العاملی المشغری از تلامذه شیخ بهاء الدین
عاملیست در امل الآمل آورده که شیخ محمد مذکور عم والد مؤلف این کتاب است عالم و فاضل
و محقق و مدقق و ماهر در علوم عربیت و دیگر فنون آن و شاعر و منشی و ادیب و یگانه عصر خود
بود و در علم و حفظ و حسن کلام و جودت شعر بی نظیر بود قرائت علوم پیش والد ماجد خود و پیش شیخ
بهاء الدین عاملی و شیخ حسن و سید محمد صاحب مدارک و غیر ایشان فرموده و سید محمد
مذکور در وصف او قصیده فرموده و شیخ حسن مذکور در وفات او مرثیه گفته از تصانیف
اوست نظم تلخیص مفتاح سکاکی و رساله در اصول فقه و رساله در علم عروض و وفاتش در
سنه ثمان و تسعین والف واقع شد الشیخ علی بن احمد بن موسی العاملی النباطی
صاحب امل الآمل او را به فاضل جلیل القدر و عالم و صالح و عابد ستوده و گفته که او از
ساکنین نجف اشرف و از جمله تلامذه شیخ محمد بن شیخ حسن عاملی و سید محمد بن ابوالحسن
عاملی بود و از تصانیف اوست شرح اثنا عشریه صلوتیه شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه
السید علی بن خلف بن مطلب بن حیدر الموسوی المشعشعی الحویزی از سلاطین
بلده حویزه بود و در کتاب مجالس المؤمنین مسطور است که حویزه صاحب معجم گفته تصغیر حوزه است و
آن موضع میان واسط و بصره و خوزستان واقع است صاحب امل الآمل آورده که سید جلیل علی

بن خلف که حاکم حویزه بود از فضلای عصر و علمای جلیل القدر و شاعر و ادیب و معاصر من است صاحب تالیفات و تصنیفات لائقه است در اصول و امامت و دیگر مباحث و علوم از انجمله کتاب نور المبین در فن حدیث در چهار مجلد است و تفسیر القرآن در چهار مجلد و خیر المقال در شرح قصیده خودش در چهار مجلد در آداب و نبوت و امامت و نکت البیان در یک مجلد و دیوان اشعار جیده یک مجلد است و سید علیخان مدنی در مدح او مبالغه بسیار فرموده و گفته

السید علی بن خلف بن مطلب بن حیدر المشعشعی ملک الحویزة فی هذا العصر اخبرنی بعض الوافدین علینا من تلک الدیار قال کانت بینه و بین السید حسین الشهیر بخلیفه سلطان رابطة محبة فلما بلغه انه ولی الوزارة لسلطان العجم انشد

بشرت بالخیر یا بشری	وجئت بالوفق من ضمیری		
لو طار احد بالسرور	لطرت من شدة السرور		

الشیخ حسین بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل آمل آورده که شیخ حسین مذکور عم مؤلف این کتاب فاضل و عالم و فصیح اللسان و شاعر و صالح بود بسوی اصفهان سفر نموده در خدمت شیخ بهاء الدین عاملی رسیده جناب شیخ اورا در خانه خود جا داده بتدریس و تعلیم وے پرداخت تا وقتیکه جناب شیخ در قید حیات بود بخدمتش برای استفاده مشغول بود بعد چندے از وفات جناب شیخ حسین او هم انتقال نمود روایت حدیث از جناب شیخ داشته و من بواسطه پدر خود ازوی روایت حدیث دارم و شهید ثانی علیه الرحمه جد مادری او بود باین سبب که شیخ حسین مزبور فرزند دختر شیخ حسن بن شهید ثانی بوده و همچنین برادرش شیخ محمد حر عاملی انتهی

السید ابو المعالی بن القاضی نور الله بن شریف المرعشی الشوشتری خلف ارشد جناب شهید ثالث قاضی نور الله شوشتری بود صاحب امل آمل آنجناب را بفاضل عالم و حکیم و متکلم ماهر ستوده و گفته که ابو المعالی موصوف صاحب تصانیف و توالیف است

و دیده ام بسن خط او را که تاریخ کتابتش سنه ست وعشرین لبعد الالف بود انتهی کلامه از بعض
اعلام مسموع گردیده که از تصانیف سید ابو المعالی مذکور رساله ایست در احوال شهادت پدر
خود قاضی نور الله نور الله مرقده مولانا عبد الله بن شاه منصور القزوینی مولداً
والطوسی مسکناً فقیه و محدث بود از تصانیف اوست شرح الفیه ابن مالک فارسی و
رساله در اثبات امامت امیر المومنین علیه السلام فارسی موسوم به غدیریه و از معاصرین
شیخ حر عاملی است کما فی الامل الشیخ عبد الله بن عباس الریاحی فاضل صالح
و معاصر شیخ حر عاملی است کما فی الامل الشیخ عبد الله بن عبد الواحد العاملی
فاضل صالح و از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است تا مدت دراز مجاور نجف اشرف بود۔
الشیخ عبد الله بن محمد القبعانی العاملی شیخ حر عاملی او را به عالم و فاضل
و عابد و زاهد و صالح و محقق ستوده و گفته که شیخ عبد الله همسبق من بود وقت درس
من پیش جماعتی از مشائخ ما که از جمله ایشان عم معظم شیخ محمد حر بود وی الحال در بلده اصفهان
سکونت دارد مولانا عبد الله بن محمد التونی البشروی از ساکنین مشهد مقدس
روضه رضویه علیه آلاف التحیه بود صاحب امل آمل آورده که مولانا عبد الله مذکور عالم
و فاضل و ماهر و فقیه صالح و زاهد و عابد و معاصر من است از تصانیف اوست کتاب
شرح ارشاد علامه حلی علیه الرحمه و رساله در اصول و رساله در جمعه و غیر ذلک من الرسائل
والکتب الشیخ حسین بن شهاب الدین خاندار بن حسین العاملی الکرکی عالم
و فاضل و ماهر ادیب و شاعر و منشی از جمله معاصرین شیخ حر عاملیست کذا فی الامل از
جمله مصنفات اوست شرح کبیر بر نهج البلاغة وعقود الدرر فی حل ابیات المطول والمختصر
و کتاب کبیر در علم طب و کتاب مختصر الشفاء در طب و حاشیه تفسیر بیضاوی و دیگر رسائل
در طب وغیره و کتاب هدایة الابرار در اصول دین و مختصر کتاب الاغانی ابو الفرج اصبهانی
و کتاب الاسعاف و رساله رائقة العمل و دیوان اشعار عربی و غیر اینها از کتب وی شعر خوب و جید دارد

خصوصاً اشعاریکه در مدح اهل بیت علیهم السلام واقع گردیده در بلده اصفهان مدتی اقامت داشته از انجا بحیدراباد سفر نموده سالی چند در انجا بوده که برحمت حق پیوست وی بغایت فصیح اللسان وحاضر جواب ومتکلم وحکیم تیز فکر وکثیر الحفظ وعظیم الاستحضار بود صاحب سلافة العصر اسم ونسب او را باین عنوان آورده شیخ حسین بن خاندار شهاب الدین بن حسین بن محمد بن محمد حسین بن خاندار الشامی العاملی الکرکی وفاتش در روز دوشنبه نوزدهم شهر صفر سنه ست وسبعین والف اتفاق افتاد عمر شریفش تقریباً به شصت وچهار سال رسیده بود مولف کتاب شذور العقیان آورده که شیخ حسین مزبور اجازه روایت از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه داشت چنانچه نقل اجازه اش در آنکتاب مسطور است الشیخ حسین بن عبد اللطیف بن ابی جامع العاملی از معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچه در امل آمل او را به فاضل عالم وفقیه ستوده روایت حدیث را بواسطه پدر خود از شیخ بهاء الدین عاملی ره داشته از تصانیف اوست شرح قواعد الاحکام وکتابی در فقه وکتابی در طب ودیوان اشعار دارد طیفور بن سلطان محمد البسطامی صاحب شذور العقیان آورده که طیفور بن سلطان محمد مذکور عالم وفاضل ومحدث وعارف بود از تالیفات او مجموعه ایست در اخبار واحادیث وحکایات مفیده که آنرا از کتب معتمده مثل علل وخصال وعیون اخبار الرضا علیه السلام جمع نموده تاریخ فراغ وی از جمع آن کتاب روز چهارشنبه بیستم شهر رمضان المبارک سنه احدی وستین بعد الالف بود السید حیدر بن علی بن نجم الدین الموسوی العاملی السکیکی والد ماجد او از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود واو از پدر خود اجازه روایت یافته چنانچه در امل آمل آورده که سید حیدر مذکور فاضل وعالم وفقیه وصدوق وشاعر واوحد وتقی ومعاصر بود واز پدر خود اجازه روایت یافته وپدرش از شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه روایت حدیث داشت شیخ حر عاملی آورده که من در حجه ثانیه در مکه معظمه بودم در انجا باوی

ملاقات نمودم آن وقت سنہ یکہزار و بست و شش از ہجرت شدہ بود پس بعد ازین
بمدت یک سال یا دو سال سید حیدر مذکور وفات یافت السید محمد بن علی الحسینی
العاملی عالم عامل و فقیہ صالح و از معاصرین شیخ حر عاملی بودہ در بلدۂ کشمیر اقامت
داشت چنانچہ در امل آمل آوردہ کہ سید محمد بن علی حسینی عاملی ساکن کشمیر عالم و فاضل
و فقیہ و نحوی و شاعر و صالح و از معاصرین من است الشیخ محمد بن علی الشخوری
العاملی صاحب امل آمل او را بہ فاضل و عالم و صالح و عابد ستودہ و گفتہ کہ وے در
حیدرآباد دکن بود از تصانیف اوست کتاب تحفۃ الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب و نزد من از کتاب
مذکور نسخہ ایست از خط مصنفش تاریخ فراغ وے از تصنیف آنکتاب در سنہ یکہزار و دوازدہ
ہجری بودہ اللہ یعلم الشیخ جعفر بن صالح البحرانی از معاصرین شیخ حر عاملی است
چنانچہ در امل آمل مسطور است شیخ جعفر فاضل و صالح ورع و فقیہ و محدث و از معاصرین
است الشیخ محمد بن حماد الجزائری در امل آمل او را بہ عالم و فاضل ستودہ
و از جملہ معاصرین خود شمردہ السید جمال الدین بن عبد القادر الحسینی البحرانی
فاضل صالح و شاعر و ادیب ماہر بود و از جملہ معاصرین شیخ حر عاملی علیہ الرحمہ بودہ و شعار
او را در امل آمل آوردہ السید زین العابدین بن نور الدین علی بن الحسین بن
ابی الحسن الموسوی العاملی الجبعی در امل آمل مسطور است کہ سید زین العابدین عالم
و فاضل و عابد عظیم الشان جلیل القدر حسن الشعر و کریم الاخلاق و از جملہ معاصرین است
قرارت علوم پیش والد ماجد خود نمودہ و ہم پیش مشائخ من و دیگران استفید گردیدہ
روز وفاتش برادرم شیخ زین العابدین بن الحسن الحر قصیدۂ طویلہ در مرثیہ وے
گفتہ از جملہ قصیدہ این بیت در تاریخ وفات او گفتہ شعر

وقلنا تاریخہ سیدًا	قد لبس الدہر ثیاب الحداد ۱۰۷۳	

السید جمال الدین بن السید نور الدین الحسینی الموسوی العاملی

فرزند ارجمند مولانا سید نور الدین صاحب شواهد مکیه است صاحب امل آمل که همدرس او بود
او را به عالم فاضل و محقق مدقق و شاعر ستوده و گفته که سید جمال مذکور بخدمت جمعی از اساتذه
شریک درس من بوده تا آنکه بسوی مکه معظمه سفر کرد و مجاورت آن بقعه اختیار فرمود بعد چندے
بسوی مشهد مقدس رضوی علی راقدها آلاف التحیة و الثنا رفته اقامت ورزید و از انجا بسوے
حیدرآباد رفته اقامت ورزید اکنون در انجا مرجع اکابر و اصاغر از علما و فضلا است السید
حیدر بن السید نور الدین الحسینی الموسوی العاملی از فضلاے صالحین و فقهای کاملین
و برادر نامدار مولانا جمال الدین سابق الذکر است صاحب امل آمل عالم فاضل و فقیه صالح
و جلیل القدر در حق او فرموده و گفته که سید حیدر موصوف برادر جمال الدین بن سید
نور الدین عاملی اکنون در اصفهان اقامت دارد الشیخ احمد بن الحسین بن محمد بن احمد
بن سلیمان العاملی النباطی از فضلاے متبحرین و علمای عاملین و از ارشد تلامذه مولانا
السید نور الدین عاملی است در امل آمل مسطور است که شیخ احمد مذکور عالم و فاضل ادیب و
صالح و عابد و ورع بود در ایامیکه پیش استاد شیخ خود شیخ زین الدین محمد بن الحسن بن الشهید
الثانی درس می گرفتم وی بدرس من شریک میبود و همچنین وقت قراءت من پیش شیخ حسین
بن ظهیری عاملی و پیش عم من شیخ محمد بن علی حر عاملی و غیر ایشان از مشائخ و اساتذه
شریک بدرس من بوده و شیخ احمد در مکه معظمه از سید نور الدین عاملی هم تحصیل علوم
فرموده در سنه ۱۰۷۹ یکهزار و هفتاد و نه در قریه نباطیه برحمت ایزدی پیوست رحمه الله تعالے
السید رضی بن حسین بن محیی الدین العاملی الشامی المکی صاحب امل آمل آورده
که سید رضی مذکور فاضل و شاعر و ادیب معاصر من است تا حال در شهر جیلان اقامت دارد
الشیخ احمد بن علی السیلی العاملی صاحب امل آمل از معاصرین خود شمرده
و به فاضل و واعظ و عابد و حافظ و فقیه و محدث ستوده و گفته که در مرثیه شیخ احمد موصوف
وقت وفاتش این قصیده گفته ام مرثیه

لقد جائنی خبر ساءنی | واحرق قلبی بنار الحزن
مصاب اخ عالم عامل | فتی فاضل کامل ذی لسن
فما ذاق قلبی طعم السرور | ولا ذاق جفنی طعم الوسن
فصار بغیضاً لدی الحبیب | وصار قبیحاً لدی الحسن
رماه ردی هذه رکن الهدی | واوهن منی المنا والمنن
فاه واه من فقد من | فقدنا فمن ذا فقدنا ومن
لقد کان عونی علی مطلبی | ویعین بالامر مثلی یعین
وذاک هدایة اهل الضلال | الی سنن هو خیر السنن
فاین فصاحة ذاک اللسان | بشرح الفروض وشرح السنن
اناخ الحمام فنا حر الحمام | یبیدی فنون الاسی فی فنن
ویبکی فیه تعم تلک النجوم | ویبکی من تبکی لذاک الزمن

الشیخ حسین بن علی بن محمد بن الحسن بن زین الدین الشهید الثانی العاملی الجبعی فرزند ارجمند شیخ علی مصنف کتاب درمنثور است در امل الآمل آورده که شیخ حسین مذکور فاضل و صالح و محقق بوده قرارت علوم پیش والد خود نموده و وفاتش در اصفهان واقع شده و در مشهد مقدس دفن شده والد ماجد او شیخ علی در کتاب در منثور احوال مصیبت شیخ حسین مزبور ذکر کرده و گفته که صاحب علم و تقوی و مروت بود و در سن بست و دو سالگی بتاریخ بست و یکم شهر ذی حجه سنه یکهزار و هفتاد و هشت هجری درگذشت ولادت او آخر روز سه شنبه سیزدهم ذی حجه سنه ست و خمسین بعد الالف بوده فخر الدین حیدر بن محمود الحسینی اللنگری از تلامذه ملا محمد امین استرابادیست در سنه احدی و ثلاثین بعد الالف کتاب فوائد مدنیه پیش وی خوانده کذا فی المنثور الامیر زین العابدین بن الامیر نور الدین مراد بن علی الحسینی از تلامذه ملا محمد امین استرآبادی

صاحب فوائد مدنیه است مولانا شیخ عبدالرزاق مازندرانی پیش امیر موصوف تحصیل علوم
فرموده و از امیر مذکور اجازه یافته کذا فی السلافه و شیخ عبدعلی بن ناصر بن رحمة الحویزی
جامع کمالات و صاحب تصنیفات عالیه است و در امل الآمل مسطور است که عبدعلی مذکور
فاضل عارف بعربیت و علم عروض و غیرها بود و شاعر ادیب و منشی بلیغ صاحب دیوان اشعار
چیده است جماعتی از اکابر عصر خود را مدح فرموده و بسیاری را هجو نموده از تصانیف
اوست کتاب قطر الغمام فی شرح کلام الملوک ملوک الکلام در فن ادب و حاشیه بر تفسیر بیضاوی
و شرح شواهد مطول موسوم به معول و کتاب در نحو و کتاب در حکمت و کتاب در عروض و رساله
در رمل و کتاب در موسیقی و دیوان شعر فارسی و دیوان شعر عربی موسوم به مجلی الافاضل
و دیوان شعر ترکی تحصیل علوم نزد شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه و شیخ عبداللطیف
بن علی بن ابی جامع عاملی نموده و سید علیخان مدنی در سلافة العصر مدح و ثنای بسیار
او را ستوده و قدری از اشعار آبدار او نقل فرموده من شاء فلیرجع الیه الشیخ عبدعلی
بن جمعة العروسی الحویزی ساکن شیراز از اکابر علمای عالمین و اعاظم فقها و مفسرین
و افاخم ثقات و محدثین و از معاصرین شیخ حر عاملی علیه الرحمه بود چنانچه در امل الآمل ذکر
شریفش بدین نمط مسطور است شیخ جلیل عبدعلی بن جمعة العروسی الحویزی ساکن شیراز
عالم فاضل و فقیه و محدث ثقه و پرهیزگار و شاعر و ادیب است و جامع علوم و فنون
از جمله معاصرین ماست از تصانیف شریفه او است کتاب نور الثقلین در تفسیر
قرآن مجید در چهار مجلد و ایضاً شیخ حر عاملی ره در وصف تفسیر مذکور میفرماید و قد احسن
فیه واجاد حیث نقل فیه احادیث النبی والائمة علیهم السلام فی تفسیر الآیات من اکثر اهل الحدیث
ولم ینقل عن غیرهم وقد رأیته بخط و استکتبته منه وله شرح لامیة العجم وغیر ذلک من التصانیف
ابو المحاسن امیر فضل الله بن محب الله دستغیب از تلامذه میرزا محمد
استرآبادی صاحب الرجال و علامه سید ماجد بن هاشم بحرانی است مؤلف شذور العقیان

آورده سید اجل امیر فضل الله ابو المحاسن بن محب الله دست غیب فاضل و عالم و عابد
زاهد و ورع و صالح جلیل القدر عظیم الشان بود شاگرد میرزا محمد استرابادی و سید ماجد بحرانیست
و سید ماجد مذکور در اواخر شوال یا در اوائل ماه ذی قعده سنه ثلث و عشرین بعد الالف
برای او بر ظهر نسخه تهذیب الاحکام اجازه روایت نوشته و در اجازه مذکوره مسطور است
ولما تشرفت بلقاء السید السند الفاضل الامجد الجامع بین حسب الفضل و کرم المحتد الموقف
نفسه علی اما اعلاق الکمال و القاصر همته علی اکتساب العلوم و الاعمال عز الشریعة والدین
ابی المحاسن فضل الله بن السید الحسیب النسیب الآخذ من کرم الاصول و الفروع باوفر
نصیب السید محب الله دست غیب استجازنی فاجبته الی ذلک وان لم اکن اهلا لسلوک
هذه المسالک فاقول انی قد اجزته رفع الله علوه و ضاعف سموه الی آخر الاجازه۔
السید قاسم بن محمد الطباطبائی الحسنی الحسینی الزواری القهپائی مولداً
مؤلف جامع الرواة او را باین الفاظ ستوده جلیل القدر عظیم الشان رفیع المنزله
فاضل کامل بارع فی العلوم العقلیة و النقلیة وله خصائل حسنة و آورده که او از وطن خود
بسوی اصفهان سفر کرد و در انجا از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه سماعت حدیث نموده
از تصانیف شریفه اوست تعلیقات بر کتب اربعه مشهوره و جمله کتب فقهیه و کلامیه و نحویه
دیگر از تصانیف او رسائل کثیره اند از انجمله رساله در مبحث بداء و رساله در فلاحت کرده تواعد عبادی الحقی
الطباطبائی فی حواشیه علی امل الآمل و مؤلف تنذور العقیان آورده که سید قاسم مصنف
از آخوند ملا محمد تقی مجلسی روایت دارد و مولانا ابو القاسم جرفادقانی از سید قاسم روایه
روایت داشته الشیخ حسین بن الحسن العاملی المشغری از تلامذه شیخ بهاء الدین
عاملیست شیخ حر عاملی در امل آمل آورده که شیخ حسین مزبور فاضل و صالح جلیل القدر
و شاعر و ادیب بود قرأت علوم و استفاده فنون از حضرت شیخ بهاء الدین عاملی فرموده
و ایضا پیش شیخ محمد بن الحسن بن الشهید الثانی استفاده فرموده او لا بجانب هند سفر کرد

بعد ازان بسوی اصفهان آمد و ازانجا بسوی خراسان و هم درانجا رحل اقامت انداخت
تا اینکه انتقال نمود و شیخ حر عاملی آورده که عموی من شیخ محمد بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری
مبالغه بسیار در وصف فضل و علم و فصاحت و بزرگیش می فرموده و از جمله کتب او انچه دیده ام
کتاب النکاح از تذکرة الفقها است و بر آن نسخه بخط شیخ بهای علیه الرحمه اجازه برای شیخ حسین
مزبور نوشته دیده ام و شیخ حُر عاملی آورده که من بواسطه عم خود شیخ محمد مذکور از شیخ حسین
عاملی مشغری روایت دارم انتهی ترجمة کلامه السید حسین بن الحسین بن یونس بن محمد
بن ظهیر الدین علی بن زین الدین بن الحسام الظهیری العاملی العیناثی
استاد شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل آمل آورده که سید حسین مذکور فاضل و عالم و ثقه و صالح
و زاهد و عابد ورع و فقیه ماهر و شاعر بود اکثر فضلا معاصرین بخدمتش مستفید شدند بلکه جماعتی
از مشائخ سابقین از افاداتش بهره مند شده اند و اکثر تلامذه اش ببرکت انفاس او محسوب
در زمرهٔ علما و فضلا گردیده شیخ حر عاملی آورده که اکثر کتب عربیه و فقهیه و دیگر فنون را پیش
استاد خود سید حسین موصوف خوانده ام و از جمله انچه که خوانده ام کتاب مختلف علامه حلی ست
از تالیفات او کتب و رسائل متعدده اند از انجمله کتابی در حدیث و کتابی در عبادات و دعاها
و او اول کسی است که اجازه بمن داد و در قریه جبع سکونت داشت و هم درانجا وفات
ملا حسن علی شوشتری
یافت ملا حسن علی بن ملا عبد الله شوشتری فرزند ارجمند ملا عبد الله شوشتری و از مشائخ
اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود روایت حدیث از والد ماجد خود و از شیخ بهاء الدین
عاملی داشته چنانچه صاحب امل آمل بعد وصف و مدح او نقل فرموده و مرزا محمد طاهر
نصرآبادی در تذکرة الشعرا آورده که ملا حسن علی یگانه گوهر بحرین علوم عقلی و نقلی ملا عبد الله
شوشتری که مثل خورشید محتاج بتوصیف و التعریف نیست نیر سپهر فضیلت و بدر فلک
فطانت و جامع علوم و حاوی فروع و اصول بود بجودت طبع و حدت ذهن امتیاز تمام از
اقران و امثال خود داشت و نیز در آن تذکره این مصراع مشتمل بر تاریخ وفات ملا حسن علی مذکور
بیت

نقلکرده‌اند افسوس از مقتدای اہل ایران بر این تقدیر وفاتش در سنه یکہزار و شصت و شست هجری بوده باشد و صاحب سلافة العصر سال وفاتش را در سنه تسع و ستین و الف گفته مؤلف شذور العقیان آورده که ملا عبد الله تستری در سنه عشرین بعد الالف برای فرزند ارجمند خود ملا حسن علی تستری اجازه نوشته و در آن سفر ماید بعد الحمد و الصلوٰة فقد اجزت لولدی و فلذة کبدی المترقی من حضیض التقلید الی اوج الیقین السالک مسالک التقی الصاعد معاعد الاجتهاد و الناسک مناسک السداد ابو الحسن الشهیر بحسن علی احسن الله الیه فی الدارین و اعلی مقامه فی النشأتین بعد ان قرء علی فی فنون العلم کتبا کثیراً و صحفا غزیرة سیما فنون علوم الدین من الاصول و الفروع و الحدیث و بلغ مع صغر سنه اعلی المراتب و فاز فی اوائل عمره باسنی المطالب مد الله تعالی فی عمره و وقاه جمیع الشرور و جعلنی فداه من کل محذور ان یروی عنی ما صح لی روایته من فنون العلم سیما العلوم الدینیة و ما یتعلق بها من اصول و فروع و معقول و مشروع الی آخر الاجازة و از سلطان الحکما و برهان العلما معز الدوله قاضی معز الدین محمد معاصر علامه مجلسی علیه الرحمه اجازه روایت یافته تاریخ کتابتش در ماه ذی حجه سنه خمس و ثلاثین بعد الالف بوده و در سنه ثلاثین بعد الالف از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه اجازه یافته و نقل بعض عبائر آنها در شذور مسطور است الفاضل الجلیل ملا خلیل بن غازی القزوینی از شارحین کتاب کافی کلینی و مشاهیر فضلا و شاگرد شیخ بهاء الدین علیه الرحمه بود شیخ حر عاملی او را به فاضل و عالم و علامه و حکیم و متکلم و محقق و مدقق و محدث و فقیه ستوده از جمله تصانیف اوست شرح کافی کلینی در فارسی و شرح دیگر عربی و شرح عدة الاصول و رساله در جمعه و حاشیه بر تفسیر مجمع البیان و رساله نجفیه و رساله قمیه و غیر ذلک و نیز آورده که من او را در حجه اولی در مکه معظمه دیده ام مجاورت آن بقعه شریفه اختیار نموده بود وی در آن ایام بتالیف حاشیه تفسیر مجمع البیان مشغول بود و سید علیخان مدنی در

ملا خلیل قزوینی

بسلافة العصر که ابتدای تالیفش سنه یکهزار و هشتاد و یک هجری است آورده که ملا خلیل مذکور
از فضلای اهل این عصر و علمای موجودین این زمان است از تصانیف او دو شرح
بر کتاب کافی کلینی است یکی فارسی و دیگری عربی و شرح عدة الاصول در اصول فقه و
کتابهای دیگر است و هر دو شرح عربی و فارسی بنظر مؤلف رسیده و شرح عربی که موسوم
بشافی ست در سال یکهزار و شصت و چهار هجری بشغل آن پرداخته و چون در سال مذکور
شاه عباس ثانی صفوی وارد قزوین شد فرمایش شرح دیگر بزبان فارسی باو نمود
پس او شرح فارسی هم مسمی بصافی در همان سال شروع فرموده و آنرا در عرض مدت
بیست سال در مجلدات سی و چهارگانه باتمام رسانیده و تاریخ اتمام مجلد اول از شرح
فارسی ماه محرم سنه یکهزار و شصت و شش هجری است و تاریخ تمام جلد آخر از شرح کتاب
مذکور که شرح کتاب الروضه از کافی است سنه یکهزار و هشتاد و چهار هجری است
میرزا طاهر وحید در روزنامچه خود بتقریب ورود شاه عباس ثانی صفوی در قزوین نوشته
چون خاطر همایون و ضمیر منیر خیریت مقرون پیوسته متوجه برواج و رونق دین مبین و ملت
متین میباشد و فضلای عظام را که وارثان علوم انبیا و حامیان ملت بیضا اند همواره
بتجلیل و تعظیم و اکرام میفرمایند لعبد از ورود دار السلطنة قزوین جامع علوم معقول و منقول
کاشف مرموزات فروع و اصول مولانا خلیل قزوینی را که از اجلهٔ علمای عصر و فحول المشتهرین
دهر است با سایر فضلا و طلبه بمجالس اقدس و بزم مقدس طلب داشته بآن گروه نزاهت
پژوه اظهار فرمودند و در همان مجلس مولانا خلیل الله را بخطاب مستطاب سرافراز ساخته
فرمودند که کتاب کلینی را که دین قویم را اساس و بنیان بیت المعمور دین مصطفوی بدان
تابان بلغات فارسی شرح نمایند که عموم سکان این دیار را که اغلب گفتگوهای ایشان بلغت فارسی
است انتفاع حاصل باشد و نیز رقم اشرف باسم مولانا محمد تقی مجلسی شرف صدور یافت
که کتاب من لا یحضره الفقیه را بدستور شرح نماید و چون فضیلت نماز جماعت بر پیشگاه ضمیر منیر

پیر تو وضوح افگنده بود در قمم اشرف الطلب عالم ربانی و موید بتاییدات آسمانی سالک طریق
انیق عرفان و بلد شوارع ایقان مولانا محمد محسن کاشانی نفاذ یافت مؤلف قصص العلماء
آورده که ملا خلیل قزوینی در دو مسئله بر خطا رفته یکی آنکه ترجیح بلا مرجح جائز است اما
رغیفی جائع که بدون ترجیح یکی را بر میدارد و مانند قدحی عطشان و مانند اینکه در مکانیکه
مسطح باشد و آبی بر آن ریزند باید آن آب هیچ سمت روان نشود و حال اینکه میشود
و متکلمین این موارد نقض را متعرض شده‌اند و جواب داده‌اند و مثال اول باین نحو است
که اراده در امثال این مقامات مرجح است و اگر ترجیح بلا مرجح جائز باشد انسداد
ابواب اثبات صانع لازم آید چه ممکن مساوی الطرفین است یعنی وجود و عدمش
بالنسبه بذاتش مساوی است پس اگر ترجیح بلا مرجح جائز باشد لازم آید که بتواند وجود
ممکن بی صانع متحقق شود پس اثبات واجب الوجود نتوان نمود مسئله دوم ملا خلیل بر آن رفته اینکه شکل
اول نتیجه منتج نیست زیرا که مستلزم دور است از اینکه نتیجه موقوف بر کبری است و کبری نیز موقوف
نتیجه و دور باطل است پس شکل اول باطل است پس استدلال بشکل اول در هر مقام
باطل است و این شبهه را شیخ ابو سعید ابو الخیر کرده و بشیخ ابو علی بن سینا فرستاده
نوشته که شما استدلالیان باید هر مطلبی را بیکی از اشکال اربعه تمام کنید و تمامیت ثلثه
موقوفست بر تمامیت شکل اولست چه آن سه شکل باید بشکل اول تمام شوند و شکل اول
مستلزم دور است چه نتیجه موقوف است بر اندراج اصغر تحت اکبر بتقریریکه مقدم
و هر دلیلی تا بشکل اول در نیاید تمام نخواهد بود چنانکه شما را این گمان است و شکل
اول بدیهی الانتاج است چنانکه شما میگوئید با اینکه این مستلزم دور و دور باطل است
چون این شبهه بشیخ رئیس رسید در جواب نوشت که دور باجمال و تفصیل مندفع است
چه جهت دور مختلف است زیرا که کبری موقوف بر نتیجه اجمالا و نتیجه موقوف ست بر کبری
اجمالا الحاصل چون ملا خلیل این دو مسئله را اختیار نمود اشتهار در امصار یافت

وچون بسمع علماء اصفهان رسید مانند آقا حسین خونساری و امثال او نهایت در مقام تخطیه
وانکار بر آمدند و چون انکار و تشنیع ایشان بگوش ملا خلیل رسید روانه اصفهان شد که
با ایشان درین باب مجادله نماید پس وارد مدرسه شد که آقا حسین در آنجا تدریس میکرد
و آقا حسین اندرون خانه بود ملا میرزا محمد بن حسن شیروانی در مدرسه بود و در نزد
آقا حسین درس میخواند و اتفاق افتاد که ملا خلیل بحجره ملا میرزا وارد شد و وے از
کیفیت احوال او استفسار نمود در جواب گفت که من ملا خلیل قزوینی میباشم و شنیدم
که آقا حسین درین دو مسئله معروفه بر من تشنیع و انکار نموده آمدم تا با او مناظره کنم
ملا میرزا گفت که شما بگوئید که چرا در شکل اول صغری و کبرے مستلزم نتیجه نیستند ملا خلیل
گفت برائے اینکه دور لازم می آید و دور باطلست پس شکل اول باطل خواهد بود ملا میرزا
گفت که همین دلیل شما شکل اولست و مشتمل ست بر صغری و کبری و نتیجه و شما صغری و
کبری را مستلزم نتیجه نمیدانید پس دلیل شما بنا بر مذهب شما فاسد است پس ملا خلیل
صبر نکرد تا آقا حسین بیرون آید بلکه بلا فاصله برخواست و بر دراز گوش خود سوار شد
و بقزوین مراجعت کرد انتهے کلامه بالجمله لبعض کلامهاے ملا خلیل موصوف چون از جادهٔ
قبول و اعتدال بیرون اند بجهت آن مورد ایراد و اعتراض گردیده چنانچه مولانا شمس الدین
محمد شیرازی که از جمله معاصرین او است در بعض رسائل خود میفرماید قد تهیّأ لمکة زادها
الله شرفا و تعظیما المولی الفاضل ملا خلیل القزوینی حاجًّا دار سفی فی بیتی و ذکر لی انه
کتبت حاشیة علی عدة الشیخ علیه الرحمة و الغفران رسلها الیٔ لاطلاع فیها فلما کنت فی
جناح السفر الی الحجاز صانها الله عن الاعواز طالعتها فی الطریق فوجدت فیها اشیاء
کثیرة نسبها الی اصحابنا الامامیة علیهم المغفرة و الرضوان و هم براء منها و صرحوا فیها فی
تصانیفهم لموافقتها الاصول الاشعریة کنسبة القبائح و المعاصی الی الله تع فلما قدم الی
الحجاز ذکرت له ما علمت له من تصنیفه من مخالفة کلامه لکلام الاصحاب فاجاب بان الکلمه

مخالفت لاصول ابن بابویه وجمیع اصحابکم الا الرواة وزعم ان علمائنا حتے الشیخ المفید
والسید المرتضے والشیخ الطوسی وسلطان المحققین نصیر الملة والدین قدس اسرارهم
اخذوا اصول دینهم من المعتزلة وسلکوا منزلة مسلکهم ولیس لهم دلیل من الکتاب
السنة وسمی المعتزلة واصحابنا القدریة وسمی الاشاعرة الجبریة وسمی الرواة الذین نسبوا
معاصی العباد الے الله تع ونفسه الشریفة بل الامر بین الامرین واخترع وابتدع
فی کل مسئلة من المشیة والارادة والقضاء والقدر وغیرها معنی غیر ما قاله اصحابنا
الامامیة الذین اخذوا معالم دینهم عن الائمة المعصومین ودونوها فی التفاسیر وکتبهم
الکلامیة ونسب ما خطر باله من غیر دلیل الے الائمة علیهم السلام فقلت له ما ظفرت الی
الآن بشیء من کلام اصحابنا مما نسب الیهم فهی اے کتاب ذکروا ما نسبت الیهم فقال
المراد باصحابنا رواة الاحادیث ثم قال لی وقد ذکرنا مفصلا فی حاشیتہ عدتنا
واستدللنا بالاحادیث الواردة عن الائمة نرسلها الیک تطالع فیها بعین الانصاف
فطالعت فیها کما ذکره من غیر ان یکون قصدی تزئیف کلامه لکن الحق ابلج والباطل
لجلج فوجدت فیها اشیاء لیس لها طائل تحتها ونسبة قائلها کالراقم علی الماء
فاستدل علی صحتها بدلائل اوهن من بیت العنکبوت وحاصل کلامه تخطیة علمائنا
وتعییرهم وتوبیخهم بمتابعة المعتزلة فے اصول الدین انتہی کلامه ونیز صاحب قصص العلماء
آورده که ملا خلیل قزوینی مقبره اش بالفعل در قزوین ومدرسه هم در جنب مقبره اش
میباشد که منسوب باوست وآن مدرسه بالفعل خرابست ومعلوم نشد که اواز که اجازه
دارد لکن اخبارے مسلک وصاحب فضل ست وازجمله تلامذه او قاضی قزوینی است
که بسیار فاضل بود وجامع وصاحب تالیفات بود ونیز در قصص مسطور ست که ملا خلیل را
پسرے بود فاضل معروف بملا سلیمان بن ملا خلیل وصاحب تالیف است ووفات
ملا خلیل علی ما نقله صاحب شذور العقیان درسنه تسع وثمانین والف اتفاق افتاد

محمد باقر برادر ملا خلیل

مولانا محمد باقر بن غازی القزوینی فاضل جلیل و برادر ملا خلیل سابق الذکر
است چنانچه در امل آمل مسطور است که ملا باقر برادر ملا خلیل فاضل عالم و متکلم جلیل القدر
است از و است حاشیه بر حاشیه عدة الاصول برادرش ملا خلیل مولانا

محمد شمس الدین

شمس الدین محمد الشیرازی در کتاب شذور العقیان فی تراجم الاعیان
مسطور است که شمس الدین موصوف عالم و فاضل و بصیر باحکام و عارف بتفسیر قرآن
و مذاهب بود و از معاصرین ملا خلیل قزوینی است شمس الدین مذکور در بعض رسائل
خود میفرماید رزقنی الله تعالی بفضله و کرمه مجاورة بیته الحرام و وفقنی لمقابلة احادیث
ائمة الهدی صلوات الله و سلامه علیهم علی الدوام ثم سالته عند قبر رسوله علیه السلام
ان یرزقنی علما نافعا ینجینی من امر النفس الامارة بالسوء و حبائل الشیطان و هدانی منه
الی مطالعة تفاسیر القرآن و معرفة مذهب اصحابنا الذین اخذوا معالم دینهم من اصول
اهل البیت علیهم السلام فی الایات التی اختلف فیها فی علم الکلام مؤلف را بر احوال او

ملا صالح مازندرانی

اطلاعی دست نداد مولانا حسام الدین محمد صالح بن احمد المازندرانی از مشاهیر
فضلا و صنادید علما و شارح کافی کلینی و داماد اخوند ملا محمد تقی مجلسی بود گویند زوجه وی
آمنه دختر ملا صالح فاضل و عالم محقق و صاحب تصانیف لائقه است روایت
حدیث از اخوند موصوف وارد از تصانیف شریفه او چندین مجلد شرح اصول کافی
بزبان عربی که بسیار متین و مبسوط مشهور است و شرح زبدة الاصول و شرح معالم الاصول
و شرح کتاب من لا یحضره الفقیه و حاشیه بر شرح لمعه و غیر آنها ملا حیدر علی مجلسی علیه
الرحمه در رساله نسب خود آورده که ملا محمد صالح مازندرانی را از صبیه ملا محمد تقی مجلسی

شیخ فخر الدین نجفی مجمع البحرین

چند پسر بودند اول فاضل علامه آقا محمد هادی دوم ملا نور الدین محمد سوم ملا محمد سعید
متخلص باشرف چهارم فاضل عالم ملا حسن علی پنجم ملا عبد الباقی ششم ملا محمد حسین
و هریک از ایشان را اولاد نامدار بهم رسید الشیخ فخر الدین بن محمد علی بن طریح النجفی

از مشاهیر علمای محدثین و لغویین و فضلای بحرین بود و کتاب مجمع البحرین که مشتمل بر علم لغت
از لغات قرآن و حدیث امامیه اثنا عشریه است بی نظیر و بی عدیل در نیاب است شیخ
یوسف بحرانی گفته که شیخ فخر الدین بن طریح نجفی فاضل محدث و لغوی و عابد و زاهد و ورع
بود و از جمله تصانیف او کتاب مجمع البحرین و مطلع النیرین در تفسیر لغات قرآن مجید و
احادیث امامیه است لکن احاطه تمام بذکر جمیع لغات احادیث در آن نکرده است و دیگر
کتاب منتخب در جمع مراثی و خطب و کتاب شرح مختصر نافع و کتاب تمییز المتشابه من اسماء
الرجال لکن خالی از اجمال نیست و کتاب الاربعین بالجمله شیخ مذکور از فاضل عالم شیخ محمد
بن جابر نجفی روایت دارد و او بواسطه شیخ محمود بن حسام الدین جزائری از شیخ بهاء الدین
عاملی علیه الرحمه روایت داشت و علامه سید هاشم بحرانی مؤلف غایة المرام از شیخ فخر الدین مذکور
روایت دارد و ایضاً در رساله مزبوره آورده که شیخ فخر الدین مذکور از سید جلیل القدر میر شرف الدین که شاگرد
میرزا محمد استرآبادی بود روایت دارد و شیخ فخر الدین را پسرے بود صفی الدین که فاضل عالم و صاحب
تو الیف و تصانیف و از مشائخ اجازه است وی از پدر خود شیخ فخر الدین روایت دارد
مؤلف گوید که کتاب المراثی و الخطب که در ذیل تصانیف شیخ عزا بر مذکور شد لغایت
اشتهار دارد و کتاب مذکور مشتمل بر مجالس تذکره مصائب حضرات اهل البیت
علیهم الصلوٰة و السلام و قصائد و مراثی حضرت امام حسین علیه السلام از منظومات
شعرائے عرب است و معروف و مشهور به بیاض فخری است لکن نسخهائے آن در ترتیب
و زیادت و نقصان و امثال آن با یکدیگر مطابقت ندارد صاحب تذکرة العلما آورده
که بر پشت بعض نسخ مجمع البحرین مکتوب یافته شد که وفاتش در سنه یکهزار و هشتاد
و هفت هجری واقع شد و تاریخ آن درین آیه کریمه یافته اند و یطوف علیهم ولدان مخلدون
و تاریخ دیگر یخلفه بعده صفی الدین است و ایضاً آورده که تاریخ تصنیف کتاب
مجمع البحرین که در آخرش مکتوب است سنه یکهزار و هفتاد و نه هجری است

الشیخ محمد بن سلیمان المقابی البحرانی منسوب است بسوی مقابا که قریه از بحرین
است وی از تلامذه شیخ علی بن سلیمان قدمی بحرانی بود که ذکر او گذشت و از وی روایت دارد
و بعد از شیخ علی مذکور در علوم بدرجه عالی رسید تا آنکه مرجع بلاد و عباد گردید و بعد از وفات
شیخ صلاح الدین بن شیخ علی بن سلیمان منصب ریاست و قضا بتائید سلطان و
اکابر بلاد بشیخ محمد بن سلیمان مذکور مفوض گشت و شیخ را از اولاد ذکور سه پسر فاضل
و مجتهد بود ند کما فی لؤلؤة البحرین الشیخ عبد النبی بن محمد بن سلیمان المقابی
البحرانی پسر بزرگ شیخ محمد سابق الذکر است و از دیگر فرزندانش افضل و اعلم و فقیه و مجتهد
و ورع و صالح بود اما ست جمعه و جماعت در قریه مقابا بعد از شیخ احمد بن شیخ محمد بن
یوسف بحرانی داشت و در اطلاع بر فروع فقه و احاطه بآن احدی ثانی او نبود شیخ یوسف
گوید من در صغر سن خود او را دیده ام و قتیکه بملاقات جد و پدر من در بعض اعیاد آمده
بود الشیخ سلیمان بن محمد بن سلیمان المقابی البحرانی برادر شیخ عبد النبی سابق الذکر
و خلف اوسط شیخ محمد بن سلیمان است شیخ یوسف بحرانی در ذیل احوال شیخ محمد آورده
که پسر دوم او شیخ سلیمان نام داشت و او هم فاضل بود و در بحرین در طریق مکه وفات
یافت الشیخ زین الدین بن محمد بن سلیمان المقابی البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطور است
که وی پسر سوم شیخ محمد بن سلیمان مقابی بحرانیست ظاهر ا وے کوچک ترین پسران
او بود و ... حیات بود تا آنکه فرقه خوارج بر بلاد بحرین تسلط یافتند قبر او با قبر پدر
و برادر او در قبه ایست که در قریه مقابا واقعست الشیخ سلیمان بن صالح بن احمد
بن عصفور بن احمد بن عبد الحسین الدرازی البحرانی منسوب است بسوی قریه
دراز که از قرای بحرین است و دراز بفتح دال و راء مهملتین و زاء معجمه در آخر شیخ یوسف
بحرانی آورده که شیخ سلیمان بن صالح مذکور عم جد من شیخ ابراهیم بن احمد بود و فاضل فقیه
و محدث بود و شاگرد شیخ علی بن سلیمان بحرانی است و در کنار برادر خود شیخ احمد که پدر جد من بود

پرورش یافت وی در اول شباب خود از برای پدر جدم که گشته‌ها بجهت خود داشت غوص میکرد ... پس از آن ...
مرضی باو رسیده برادرش شیخ احمد از راه شفقتی که بحال او داشت او را از غواصی منع کرده بجهت
درس نمود و شیخ محمد بن سلیمان مقابی را از برای تعلیم او مقرر فرمود ... شیخ محمد بن ... با ... ... اگر
پریشان حال بود بلکه حال هر دو ایشان چنین بود تا آنکه حق تعالی ایشان را ... ...
فائقه موفق ساخته بسعادت دنیا و آخرت رسانید و هر دو ایشان نزد ... شیخ ... بن سلیمان ... قدمی
بحرانی تحصیل علوم نمودند و شیخ سلیمان مذکور با وجود اشتغال بتدریس و ... تعلم مشغول
بامر تجارت بود و صاحب سخا و بخشش بود و در قریه خود در مسجدی که معروف به مسجد القدم است
امامت جمعه و جماعت داشت حکایت کرده اند که هرگاه وقت غوص میرسید کشتیهای
اهل قریه از غوص بر می آمد شیخ سلیمان بن صالح مذکور میرفت و جمیع آنچه ایشان از قسم
لولو و امتعه می آوردند می خرید و تاجران بلاد بحرین همه از برای خریدن لولو بخانه شیخ مذکور
می آمدند زیرا که اهل قریه سوای شیخ مذکور بدست دیگری نمی فروختند و او بدست تجار بنفع میفروخت
و میان ایشان تقسیم آن میفرمود روزی شخصی از اهل قریه لولوی بزرگ بقیمتی اندک بدست او فروخت
ناگاه چون باصلاح آن امر نمود بسیار خوب آمد و بقیمت بیشتر فروخته شد پس هرگاه آن شخص آمد شیخ کیفیت حال او
بیان فرمود و گفت من ازین قیمت سرمایه مال خود را میگیرم و باقی از تست آن شخص قبول
نکرد و گفت اکنون آن همه مال تست زیرا که من هرگاه آنرا بتو فروختم اگر فاسد ظاهر میشد نقصان
بر تو بود پس زیادت هم از برای تست شیخ راضی نشده تا آنکه دیگران چنین قرار دادند که بعضی
از آن زیادت را شیخ بگیرد و بعضی را آن شخص بدهد وفات شیخ مذکور در سال یک هزار و هشتاد
و پنج هجری در کربلای معلی واقع شد و او از شیخ علی بن سلیمان بحرانی روایت احادیث داشت
و شیخ محمود بحرانی از او روایت دارد شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل الامل ذکرش چنین آورده که
شیخ سلیمان بن عصفور درازی بحرانی فاضل فقیه و محدث ورع و عابد از جمله معاصرین است
علامه آقا حسین بن جمال الدین محمد الخوانساری از مشاهیر علمای امامیه و کملای

محققین فرقهٔ حقهٔ ناجیه اثنا عشریه کثرهم الله فی البریه سرآمد جهابذهٔ اعلام و مرجع فحول کرام و
علمای فخام و مستند هر خاص و عام صاحب تصانیف دقیقه لائقه و تآلیف عالیهٔ فائقه است
از مصنفات شریفهٔ او کتاب مستطاب مشارق الشموس فی شرح الدروس اگرچه ناتمام مانده
اما بر کمال تبحر و حذاقت او در فن فقه دلالت تام دارد صاحب امل الآمل در وصفش آورده
فاضل عالم حکیم متکلم محقق مدقق ثقة جلیل القدر عظیم الشان علامة العلماء فرید العصر له مؤلفات
منها شرح الدروس حسن لم یتم و عدة کتب فی الکلام و الحکمة و ترجمة القرآن الکریم و ترجمة
الصحیفة الکاملة و غیر ذلک من المعاصرین اطال الله له البقاء نروی منه اجازةً و سید علیخان
مدنی در سلافة العصر علامهٔ موصوف را بمدائح بالغه ستوده و صاحب قصص العلماء بعد وصف علامهٔ
موصوف آورده که آنجناب چون در معقول و منقول تدریس میکرد لهذا او را استاد الکل فی الکل
نامیدند و نیز آورده که علامهٔ موصوف در علم منقول خدمت محقق سبزواری آقا محمد باقر صاحب ذخیره
تلمذ داشته و تا مدت دوازده سال خدمت او مانده و اجازه از وی یافته و دختر محقق سبزواری
نیز بحبالهٔ خود در آورده و پسرش آقا جمال از دختر موصوف تولد یافت و میرزا محمد طاهر نصرآبادی
اصفهانی در تذکرة الشعراء که سال تصنیف آن سنهٔ یکهزار و هشتاد و سه هجری است بتقریب
ذکر علماء و فضلاء گفته که آقا حسین خلف امجد فضیلت و غفران پناه مولانا جمال الدین محمد خوانساری
ذات منبع البرکاتش کوکبی است از افق آگاهی لامع وجود شریفش اختریست از فلک
هوشمندی ساطع چرب نرمی کلامش مرهم خستگان جفا و رشحهٔ خامهٔ گوهربارش بیماران
تحصیل را شربت شفا بام کمالاتش را براهین سلم نردبان و ارشاد دروس حقائق مآلش
مستغنی از شرح و بیان و در بساط لازم انبساطش جلال حاشیه و در جنب متن کلامش
قدیم تقویم پارین جناب الیشان در عنفوان شباب جهت تحصیل علم باصفهان که صدف
گوهر فضلاست تشریف آورده و در اندک زمانی بموجب فطرت عالی سبقت از اقران برده
از فحول علمای سلف ربوده و ایضاً گفته که الحال یعنی در سنهٔ مزبوره در اصفهان تشریف دارند

و تدریس و تولیت مدرسه جده صاحبقران شاه عباس ثانی بالیشان است و عمده فضلا در حاشیه درس آن قبلهٔ عرفان حاضر شده استفاده مینمایند خود در منزل بافاده مشغول اند ولد امجدش آقا جمال که الولد سرّ لابیه در بارهٔ ایشان صادق است بمدرسه مذکوره هر روزه می آیند و طالبان علم و ساکنان آن مدرسه و سائر مدارس مستفید میشوند و علی قلیخان در تذکرهٔ خود بعد وصف جناب موصوف گفته که آقای مغفور ذو الجمالین است انتهی فاضل نحریر آقا جمال خوانساری پسر و ربایپسر و علامه زمان اقا جمال ثانی را پدر بوده همگی اولاد عالی تبارش منبع فضل و کمال و عین رحمت و جمال اند و آن مغفور تلمیذ خلیفه سلطان و فضلای آخر زمان بود و اکثر علمای ایران تلمیذ ایشان و اولاد ایشان اند چون سلاطین صفویه انار الله براهینهم الجلیه در رعایت شرع انور مبالغه تمام داشته اند و در طریقه حقه امامیه انیست که صاحب ملک امام زمان را میدانند و کسی را نمیرسد که در ملک امام بی اذن وی یا اذن نائب او دخل و تصرف نماید پس درین وقت که امام زمان یعنی حضرت قائم آل محمد صلوات الله علیه و علیهم غائب است مجتهد جامع الشرائط عادل هر که باشد نائب آنحضرت است تا در میان مسلمین حافظ حدود الهی باشد چون ملک داری و سپه آرائی از فضلا و مجتهدان این زمان صورت نمیگیرد لهذا هر بادشاهی را مجتهد معظم آن زمان نائب خود کرده کمر او را بسته تاج بر سرش گذاشته بر سریر سلطنت می نشانید و آن بادشاه خود را نائب او تصور میکرد تا تصرف او در ملک و حکومتش بر خلق بنیابت نائب امام بوده صورت شرعی داشته باشد لهذا شاه سلیمان صفوی مغفور را آقا حسین خوانساری مبرور بنیابت خود بر سریر سلطنت اجلاس فرمود و بعد از و خاقان مالک رقاب یعنی سلطان حسین صفوی را مولانا محمد باقر مجلسی و همچنین سلاطین سلف را مجتهد آن سلف در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطور است مولانا اقا حسین خوانساری که در عهد سلطنت شاه سلیمان صفوی سرآمد فضلای روزگار بوده فضائل و کمالات وی از مصنفاتش که منجمله آن تعلیقات بر حاشیه

قدیم علامہ دوانی است ظاهر و استعدادش در فنون نظم و نثر از تالیفاتش باهر کلامش مملو از بلاغت است و اشعارش مشحون فصاحت آخر کار در سنه اوسط مائة حادی عشر راه آخرت پیش گرفت این رباعی از طبع موزونش سر زده

اے باد صبا طرب فزامے آئی | از طرف کدامی کف پامے آئی
از کوے کہ بر خاستہ راست بگو | اے گرد بچشم آشنامے آئی

و ملا مسیحای فسوی کہ از مشاہیر فضلا و تلامذہ آقای موصوف بود قطعه در وفات آن علامی گفتہ

این چند بیت از انجا است قطعه

اصبح القلب فی لظی والتهاب	وشیونی نطیفة من تسکاب
کیف لا والدهر ذکرت علینا	بالمصیبات غب عهد التصابی
عجبا للمنون کیف یوارے	شامخ العلم فی ثغور الهضاب
کان کالشمس اذ کسینا ضیاها	وتوارت بعد الانعطا بالحجاب
فسقی الله تربة اذ سقانا	من علوم الهدی بعذب عباب
علم العلم غاب عنا فقلنا	دفن العلم کالهدی فی التراب

و محمد امین شاعر این قطعه در وفات آنجناب نظم کرده

هادی المسترشدین اقا حسین	الذی قد کان محیی السنة
قد طوی ایام ادراق الحیاة	صار فی جنات عدن الرحمة
حار فی تاریخه کل الانام	قائلین لیس هذا فعلتی
وهم اذ هام فی استخراجه	قال رضوان لما دخل جنتی

پس برین تقدیر کہ مادہ تاریخ در کلمہ ادخل جنتی است وفات آنجناب در سنہ یکهزار و نود و هشت هجری بوده باشد و ملا حیدر علی مجلسی آورده از تصانیف اوست حواشی بر شرح کتاب اشارات و حواشی بر کتاب شفا و حاشیہ بر حاشیہ قدیمه وغیره و شیخ جعفر قاضی اصفهان کہ از افاضل

ومشائخ عصر خود بود و مصنف حواشی بر شرح لمعه است از و روایت حدیث داشته واو از
ملا محمد تقی مجلسی روایت دارد شیخ ابوطالب بن عبد الله گیلانی پدر شیخ علی حزین که فاضل
زاهد بود از تلامذهٔ آقا حسین مذکور است و دیگر از جملهٔ تلامذه او ملا عبد الله اردبیلی و ملا میرزای شیروانی
وغیر ایشان از علما و فضلا اند وصاحب وسائل هم از علامه موصوف اجازه دارد شیخ علی
حزین بعد ذکر احوال فضل وکمال آقا جمال که خلف ارشد آقای موصوف بود آورده که دیگر
فاضل عالیشان آقا رضی الدین محمد پسر آقا حسین بود مولانا محمد باقر بن محمد مؤمن

ملا باقر سبزواری

الخراسانی السبزواری منسوبست بسوی سبزوار که آن قصبهٔ بیهق است و بیهق بر وزن
صیقل شهری است قریب نیشاپور که از مشهورترین بلاد خراسان است و از انجا جماعت
کثیر از علما وفضلا وعلما وفقها وادبا بیرون آمده اند واهالی انجا در تشیع ضرب المثل اند
چنانکه این بیت مثنوی مولوی روم بر آن دلالت دارد بیت

سبزوارست اینجهان بیمدار ما چو بوبکریم در وی خوار وزار

بالجمله مولانا از مشاهیر متاخرین فقهای شیعه است شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمرده
وبه عالم فاضل وحکیم ومتکلم وفقیه ومحدث جلیل القدر ستوده وی از جملهٔ اساتذه ومعاصرین آقا حسین
خوانساری وشیخ علی صاحب در منثور بوده صاحب سلافة العصر بتقریب اعیان زمان خود آورده
که مولی محمد باقر خراسانی یکی از مجتهدین متبحرین در علم دین و دیگر فنون علوم واصناف منطوق
ومفهوم است در سال یکهزار وشصت وسه هجری وارد مکه معظمه شد ویک سال در انجا
مجاورت فرمود ومن همانجا بملاقات او مشرف شده ام بعد از ان بسوی عجم مراجعت
نمود واکنون در آن بلاد است ومیرزا محمد طاهر نصر آبادی در تذکرهٔ خود آورده که مولانا
محمد باقر خراسانی سبزواری از دار المومنین سبزوار است عارف معارف یقین وکاشف
اسرار علوم دین ومقتدای فحول علما وپیشوای زمرهٔ فضلا است گلزار عبادت از آب
وضوئیش باطراوت وگلستان معرفت اناهتزاز نفس مبارکش همدوش نضارت بقوت

بی تعلقی از قید علائق وارسته و بسبب زهد و تقوای ایشان مرغان سبزوار تحت الحنک بسته
در اوائل شباب جهت تحصیل علم باصفهان آمده و در علوم نظری از تلامذه میر ابو القاسم
فندرسکی و قاضی معز بوده و در علوم دین و ضبط احادیث بآخوند ملا حیدر علی اصفهانی و ملا
حسن علی بن ملا عبد الله شوشتری مباحثه نموده الحال که سنه یکهزار و هشتاد و سه هجری باشد
فحول علما از مدرس مبارک ایشان فیض وافر می برند و از علما اجازه نماز جمعه یافته
در اصفهان مبادرت بآن مینمایند گاهی رباعی حقانیت آیات بسلک نظم میکشند انتهی
و ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده که علامه محمد باقر سبزواری صاحب ذخیره و کفایه
از جد من علامه محمد تقی مجلسی روایت داشت و شاگردش فاضل کامل ملا محمد سراب
گیلانی از و روایت دارد و دیگر از جمله تلامذه اوست حاجی محمد گیلانی و فاضل المعی ملا
عبد الله اردبیلی ملا ب ثراه از تصانیف شریفه اوست کتاب کفایة الفقه در دو مجلد
یکی از کتاب الطهارة تا کتاب الوصیة دیگر از کتاب النکاح تا کتاب المیراث و کتاب
ذخیرة المعاد فی شرح الارشاد که چندین مجلد از کتاب الطهارة تا کتاب الحج است و این
هر دو کتاب بسیار اشتهار یافته اند و پیش نظر علماء اعصار میباشد و دیگر رساله حج فارسی
و رساله فقه فارسی در احکام طهارة و صلوة و صوم و رساله در تحریم غنا و رساله در بیان غسل
و رساله در تحدید نهار شرعا و از تصانیف اوست کتاب کبیر در ادعیه ماثوره اسم او مفاتیح
النجاة یا سفینة النجاة است کما قیل و دو رساله در صلوة جمعه یکی عربی و دیگری فارسی و غیر ذلک
الشیخ علی بن محمد بن حسن بن الشهید الثانی العاملی از مشاهیر اهل علم و کمال برادر
شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن الحسن بود که سابقا احوالش گذشت از تصانیف شهیره
اوست کتاب در منثور و منظوم که مشتمل بر فوائد متفرقه و حل احادیث مشکله و دیگر مطالب متنوعه
است دلالت بر صفای ذهن و دقت نظر و جودت طبع و کثرت تبحر او در علوم دینیه دارد و
از انجمله حاشیه بر شرح لمعه که بسیار شهرت دارد و در کتاب در منثور آورده که ولادت من در

ماه ربیع الاول سنه یکهزار و سیزده یا چهارده هجری واقع شده و ایضاً گفته که چون پدر من
شیخ محمد لبسوی سفر عراق رفت عمر من شش سال رسیده بود و در آنوقت فتوری عظیم بر بلاد
ما رسیده و قریب هزار کتاب از کتابهای ما سوختند پس لبسوی قریه کرک نوح علیه السلام
رفتیم و در انجا مدتی اقامت کردیم بعد از آن برادرم شیخ زین الدین لبسوی عراق سفر
کرد و سن من در آن وقت قریب دوازده سال بود و من در اول حال لبسوی مکتب
می رفتم و بعمر نه سالگی ختم قرآن نمودم بعد از آن بخدمت شاگردان جد و پدر خود بتحصیل
علم نمودم و ایشان شیخ فاضل نجیب الدین و برادرم شیخ زین الدین و سید اجل سید
نور الدین و شیخ حسین بن الظهیر و شیخ محمد حرفوشی رحمة الله علیهم اجمعین بوده اند
و چون برادرم بسفر رفت من با وصف صغر سن خود مشغول امور عیال و انتظام املاک
آبای خود بودم و با این همه بقدر امکان اشتغال بعلوم نمودم و کتابهای چند نوشتم و
بر حفظ کتابهای که از دست اهل فتنه باقی مانده بود حریص بودم چون والد من وفات
یافت من در سال یکهزار و سی و دو یا سی و سه هجری لبسوی مکه معظمه سفر کردم و در آنوقت
سن من قریب شانزده سال بود و عنایات ربانی و الطاف یزدانی شامل حال خود دیدم
و در آن سفر امور چند برای من اتفاق افتاد که خالی از غرابت نیست شیخ علی مذکور
در انجا چندی از امور غریبه نقل کرده و گفته که از جمله امور غریبه آنکه چون سعی بسیار داشتم که
آنچه کتب من در وطن من باقی مانده است نزد من برسند شخصی را باجرت از برای آوردن
آنها فرستادم و در انتظار خبر بودم ناگاه شبی بخواب دیدم که شخصی با طبقی در رسید و سینه و
پهلوهای آدمی در آن طبق داشت پرسیدم که این چیست گفت که این سینه جد تو شیخ
زین الدین شهید ثانی است چون صبح شد خبر بمن رسید که آن شخص با کتب می آید و
در آن اکثر کتابها از تصانیف جدم شهید ثانی بغیر جلد بود و بعض از آن بجهت نقل و تحویل
تلف شده بود و ایضاً شیخ علی مذکور بعد ذکر بعضی نحو امور غریبه و بعض از مصائب و احوال خود

میفرماید که کتابهائی که بآن احتیاج داشتم نزد من نبود پس زیاده از هفتاد کتاب بخط خود نوشتم و در بعضی اوقات که مرا اتفاق تصنیف افتاد حاشیه بر شرح لمعه نوشتم و آن دو مجلدات و شروع بتصنیف شرح ابواب اصول کافی کلینیه نمودم یک مجلد از ان بیاض رسید و اتفاق تبئیض بقیه مسودات آن نشد و دیگر این کتاب یعنی در منثور و منظوم را جمع کردم و دیگر کتابی در رد بعض متصوفه که از طریق علمای امامیه منحرف شده اند نوشته ام و آنرا السهام المارقه عن اغراض الزنادقه موسوم کردم و دیگر رساله در رد ملا محمد امین استرآبادی و آن در اوراق متفرقه است و حواشی بر کتاب معالم است که اتفاق ترتیب آن نشد و همچنین حواشی بر کتاب من لا یحضره الفقیه است و دیگر کتابی نوشته ام که در آن رسائل کثیره و چندین فنون و نوادر و اشعار و اکثر احادیث و غیر آن جمع کرده ام که قریب به چهل هزار بیت است و مجموعه های دیگر نیز جمع کرده ام و من از استاد خود سید نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن الحسینی الموسوی و شیخ نجیب الدین علی بن محمد بن عیسی رحمهما الله اجازه روایت دارم و ایشان از جد من شیخ جمال الدین حسین بن شهید ثانی و هم از سید شمس الدین محمد بن علی بن ابی الحسن الحسینی الموسوی روایت داشتند و هر دو ایشان بواسطه سید علی بن ابی الحسن و شیخ حسین بن عبد الصمد و سید نور الدین علی بن سید فخر الدین هاشمی از شهید ثانی علیه الرحمه روایت دارند و نیز از تصانیف شیخ علی مزبور است رساله در رد برکسی که تغمد و غنا را مباح میشمارد و درین رساله و رساله سهام مارقه که قبل ازین ذکر شده طعن و تعریض بر ملا محسن نموده و بسبب میلان ملا محسن بسوی تصوف تعصب و طعن بسیار براو داشت و شیخ یوسف میفرماید که تاریخ وفات شیخ علی مزبور یاد ندارم لکن وی عمر بسیار یافت الشیخ عبد الرزاق المازندرانی در شذور آورده که شیخ مذبور عالم فاضل بود و از میر زین العابدین بن میر نور الدین مراد الحسینی تلمیذ ملا محمد امین استرابادی اجازه روایت حدیث داشته در اجازه مذکوره مسطور است و بعد فان المولی الاجل الفاضل المتقی

بحسن فهمه لصائب الی اعلی المراتب المتسعة لتلقی نتایج المواهب من الرحیم الواهب +
الشیخ عبد الرزاق المازندرانی بلغه الله من الخیر اماله وختم بالحسنی اعماله احب ان یکون داخلا
فی سلسلة رواة الحدیث المطهرة عن اهل بیت النبوة ومشکوة الرسالة لیدخل بذلک فی
دعوة مولانا الامام ابی عبد الله جعفر بن محمد الصادق صلوات الله علیه وعلی ابائه وابنائه
افضل السلام رحم الله من احیا امرنا وکفی بذلک مثوبة کبری ومنقبة عظمی فطلب من الفقیر
اجازة لمرویاته ومقرواته ومسموعاته وقد استخرت الله تع واجزت له ادام الله توفیقه ان
یروی عنی جمیع ما یجوز لی روایته من معقول ومنقول وفروع واصول بالطرقة المقررة فی
اماکنها انتهی مولانا محمد باقر الیزدی صاحب تکمله امل آمل آورده که مولانا محمد باقر
یزدی صاحب عیون الحساب از اعظم علما ریاضی بود وقوانین جدیده وبراهین مخترعه
سدیده ایجاد کرده در فضل وکمال ودقت نظر وسرعت انتقال بی نظیر بود وبسیاری از
افکار وافاداتش مشهور گردیده وبر صفحه ایام یادگار مانده بالجمله همه اعتراف بفضل او
دارند وعلامه خونساری بر کتاب مطالع الانوار که از تصانیف اوست در علم هیئة دیباچه
بطور تقریظ نوشته انتهی محصل انچه صاحب تکمله در وصف او فرموده وگفته که مولانا
محمد باقر مذکور را دو برادر فاضل بزرگ ذکر الشان در کتاب مذکور مسطور است الامیر
جلال الدین بن الامیر ... ره کبیر المرتضی تاج الدین در شذور العقیان مسطور است
که امیر جلال موصوف بعلم فاضل ومحقق مدقق بود واز بعض تلامذه شیخ بهاء الدین عاملی
علیه الرحمه اجازه گرفته واجازه مذکوره بنابر انچه در شذور مذکور است انیست بعد الحمد
والصلوة وبعد فقد قرأ علی هذا الکتاب قراءة فهم وتدقیق واتقان وتحقیق المولی السید
المرتضی الاجل العامل العالم الناسک المتورع الحسیب النسیب المدقق شارح الاحادیث
المصطفویة وناقد الاخبار النبویة والاخلاق السنیة الرضیة والافعال الحمیدة المرضیة
جامع الفضائل والمناقب ومجمع الماثر والمناصب جمال الملة والحق والدین ابن المرتضی

ملا باقر یزدی صاحب عیون الحساب

الاعظم والمجتبی الاکرم الاعلم الافخم الامجد الاقدم مہبط الانوار القدسیۃ مجمع صفات الملکیۃ والانسیۃ ذی المکرمات والمفاخر والسجایا العلیۃ والمآثر سلطان المفسرین و المذکرین ناصح اعاظم الملوک والسلاطین کہف الضعفاء والمساکین راحۃ البریۃ اجمعین ع

هو البحر من ای النواحی اتیتہ | فلجتہ المعروف والجود ساحلہ
نعود ببسط الکف حتی لو انہ | اراد انقباضا لم تطعہ انامله

تاج الملۃ والحق والدین نقاوۃ اولاد خاتم النبیین و ذریۃ الائمۃ المعصومین ادام اللہ تع ظلاله وابد اجلاله واجزت له ایده اللہ تعالی ان یروی عنی ما یصح عنده من مسموعاتی ومرویاتی ومجازاتی ومناولاتی ومولفاتی الخ الاجازۃ الشیخ حسام الدین بن جمال الدین بن طریح النجفی از فضلاے معاصرین شیخ حر عاملی ست عالم ماہر و محقق وثقہ جلیل القدر وشاعر بود از تصانیف او کتابہا اند از انجملہ شرح فوائد صمدیہ و شرح مبادی الاصول علامہ حلی رہ و تفسیر قرآن شریف و شرح فخریہ در فقہ وغیر ذلک من الکتب الشیخ حسن بن ابراہیم بن علی بن عبد العالی المیسی فاضل و عالم جلیل القدر و صالح بود از معاصرین شیخ حر عاملی است کذا فی الامل الشیخ حسن بن علی بن الحسن بن یونس بن یوسف بن علی محمد بن ظہیر الدین بن علی بن زین الدین الحسام الظہیری العاملی ثم علی بنانی از جملہ معاصرین شیخ حر عاملی رہ ست در امل آمل آوردہ کہ شیخ حسن مزبور فاضل صالح و معاصر است چندی در نجف اشرف اقامت داشتہ ازانجا باصفہان رفت وہم در آنجا وفات یافت الشیخ حسن بن علی بن خاتون العاملی العینائی از فضلای زمان و صلحای عصر خود بود از جملہ معاصرین شیخ عاملی است کما فی الامل الشیخ حسن بن علی بن محمود العاملی فاضل فقیہ و معاصر شیخ حر عاملی بود در امل آمل آوردہ الشیخ حسن بن علی بن محمود العاملی ابن خال والد المؤلف فاضل فقیہ صالح معاصر الشیخ حسین بن

الفتوني العاملي النباطي از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است در امل آمل آورده
که شیخ حسن مزبور فاضل صالح و معاصر بود الشیخ حسن بن علی بن محمد الحر العاملی
المشغری والد شیخ حر عاملی است چنانچه در امل آمل مسطور است که شیخ حسن بن علی
بن محمد حر عاملی مشغری والد مؤلف این کتاب است قدس الله روحه عالم و فاضل
ماهر و صالح و ادیب و فقیه ثقه و حافظ و عارف بفنون عربیت و فقه و ادب بود
و در فقه مرجع خلائق بود خصوصاً در مواریث چندے از کتب عربیه و فقهیه و دیگر کتب
را پیش آنجناب قرائت نموده ام و فاتش در سنه یکهزار و شصت و دو هجری در راه
خراسان اتفاق افتاد و مدفن شریفش در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه آلاف
التحیة و الثناء واقع شد و مولد او سنه الف هجری بود خبر وفات آنجناب وقتی [illegible]
که در حجه ثانیه در منی بودیم و در وفات آنجناب قصیده طویله در مرثیه آنجناب گفته ام
السید حسن بن امیر محمد زمان الرضوی المشهدی از معاصرین شیخ حر عاملی است
چنانچه در امل آورده که سید جلیل میرزا حسن بن میر محمد زمان رضوی مشهدی فاضل
عالم و محقق جلیل القدر و معاصر من است از تصانیف او کتابی است در استدلال
ناتمام الشیخ حسن محمد بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری الجبعی
شیخ حر عاملی در امل آورده که شیخ حسن مذکور ابن عم مؤلف اینکتاب است فاضل
صالح و فقیه و عارف بعربیت بود قرائت علوم پیش پدر خود و دیگران نموده محمد
بن مرتضی المعروف بملا محسن الکاشانی از مشاهیر مجتهدین و اکابر مفسرین
و محدثین و از محمدین ثلثه متاخرین معدود بوده علی قلیخان در تذکره خود بعد مدح و ثنای
او گفته که ملا محسن تلمیذ فاضل مشهور ملا صدرای شیرازیست و مصاهرت [illegible]
داشته و تخلص هم از ملا صدرا یافته چون صیت فضائلش شرق و غرب را فرو گرفته [illegible]
شاه عباس ثانی صفوی مغفور بالتماس تمام اورا [illegible]

و در کمال ادب و احترام با او سلوک می نمود و ملا محسن تا زمان شاه سلیمان صفوی مغفور
در قید حیات مستعار بود و اولادش در کاشان تا حال معزز و مکرم بل مرجع اند و دیوانش
از ده هزار بیت متجاوز است و در تذکره نتائج الافکار مسطور است که مجمع کمالات انسانی ملا محسن
متخلص بفیض کاشانی که همشیره زاده مولانا ضیاء الدین کاشانیست نسبت شاگردی
بخدمت صدرای شیرازی داشته و از علوم معقول و منقول بهره وافی برداشته و پیش
شاه عباس ثانی اعزاز و احترام تمام داشت در آخر مائه حادی عشر هستی موهوم را گذاشت
انتهی بالجمله ملای موصوف در اوان تحصیل از بلده کاشان بسوی شیراز آمده بخدمت
سید ماجد بحرانی تحصیل علوم فقه و حدیث فرموده چنانچه سید نعمت الله جزائری که شاگرد
رشید ملا محسن مذکور بود در حکایت تفاؤل او بدیوان منسوب بحضرت امیر المومنین علیه السلام
که در احوال سید ماجد بحرانی مذکور شد نقل فرموده و در آن حکایت گفته که استاد من
محقق ملا محمد محسن کاشانی مصنف کتاب وافی و غیر آن که قریب به دو صد کتاب و رساله
دارد در اوائل کتاب وافی گفته است که من گاهی روایت کنم کتب اربعه حدیث را از
استاد خود سید ماجد بن هاشم صادقی بحرانی که در علوم شرعیه استناد من بسوی آن
و اعتماد من بر اوست و او از شیخ بهاء الدین عاملی روایت دارد و گاهی روایت
از شیخ بهاء الدین بلا واسطه استاد خود و گاهی روایت میکنم کتب اربعه مذکوره و دیگر
کتب حدیث و غیر آنها را از شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه و او از پدر خود
شیخ حسن مذکور روایت دارد شیخ یوسف بحرانی گفته که ملا محسن علم حکمت و اصول را از
ملا صدر الدین محمد بن ابراهیم شیرازی که مشهور بملا صدرا بود حاصل نموده و دختر ملا صدرا
در نکاح او بود و همه تصانیف او در اصول بسبب شاگردی و تقرب او بملای موصوف مشتمل
بر قواعد صوفیه و فلاسفه است و چون در آن زمان مذهب صوفیه در بلاد عجم اشتهار
بسیار داشت و اکثر اهل عجم مائل بتصوف بودند بلکه غلو در آن داشتند ملا محسن نیز در زمان خود

میان ایشان صاحب مرتبه علیا گردید و نزد مردم بر اقران خود تفوق یافت تا آنکه بعد از و
مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه در رسید و بنهایت سعی در اطفای نائره تصوف و انسداد
شقوق این بدعت کوشید انتهی کلامه مؤلف گوید که اگرچه از تصانیف ملا محسن مذکور
دلالت بر تصوف او ظاهر میشود اما برائت او از رساله الانصاف که در آخر عمر خود تصنیف
فرموده بخوبی ظاهر و واضح است چنانچه فاضل جلیل القدر و بدر مشرق الصدر العالم
الاوحد و الفقیه المعتمد السید ابو الحسن محمد خلف مرحمت و غفران پناه آقا سید
علی شاه ابقاه الله بر ظهر بعض کتب مصنفه ملا محسن افاده فرموده ما هذا لفظه محمد
بن مرتضی المدعو بمحسن الکاشانی صاحب الوافی و الصافی و المعتصم و المفاتیح و غیرها
مما یقرب مائتی کتاب علی ما ذکره المولی السید نعمة الله الجزائری تلمیذه طاب ثراه ذکر
ان اکثر کتب المحدث الکاشانی علی مذهب الفرقة الشنیعة الصوفیة خذلهم الله الی
ان قال ولکن له رسالة سماها بالانصاف و اظهر فیها عذره عما ظهر فی کلامه من الاعتقادات
الفاسدة و الاقوال الکاسدة بان ذلک لیس عن اعتقاد و تصدیق بل محض حکایة
و نقل انتهی کلامه و ایضاً مؤید این معنی آنست که ملا شفیعا در اجازه موسومه بروضه
بهیه در احوال ملا محسن مذکور می فرماید که من از استاد خود عالم کامل ملا احمد نراقی شنیده
ام و آنجناب از والد ماجد خود ملا مهدی نراقی نقل فرمود که آنجناب ملا محسن مذکور را بخواب
دید که بآنجناب میگوید که آنچه مردمان در حق من میگویند و نسبت می دهند از اعتقادات
فاسده هست و من از آن بری هستم و اعتقاد من همان است که در رساله که در آخر عمر خود تالیف
نموده ام و اسم آن رساله را بملا مهدی مذکور گفته بود پس بعد بیدار شدن جناب موصوف
دران رساله نظر فرمود و یافت مطابق آنچه که بخواب دیده بود و اعتقاد ملا محسن مذکور را
مطابق و موافق بعقائد حقه یافته ملا شفیعا گوید که اینست کلام استادم ملا احمد در مقام
تصحیح اعتقاد ملا محسن مذکور عفو فرماید حق تعالی از زلات او و از لغزشهای تمامی علما

عالمین و محدثین راسخین پس بتحقیق که ملا محسن مذکور صرف نموده عمر شریف خود را در ترویج
آثار مرویه و علوم الٰهیه و کلمات او که در غایت تهذیب و متانت اند و او را است مصنفات
کثیره تقریباً دو صد مصنفات صغار و کبار بوده باشد انتهی موضع الحاجة من الروضة
بالجمله توغل و تبحر او در احادیث و اخبار ملت حنیفیه و فقه امامیه اثنا عشریه کالشمس فی
رابعة النهار هویدا و آشکار است و عبارت رساله الانصاف انچه بنظر مؤلف رسیده اینست
چندی در مطالعه مجادلات متکلمین خوض نمودم و بآلت عقل در ازالت جهل ساعی بودم
و چندی طریق مکالمات متفلسفین تعلم و تفهم پیمودم و یک چندی بلند پروازیهای
متصوفه در اقاویل شان دیدم و یکچندی در رعونتهای من عندیین گردیدم تا آنکه
در تلخیص سخنان طوائف اربع کتب و رسائل مینوشتم و گاهی از برای جمع و توفیق بعضی
را در بعضی می سرشتم من غیر تصدیق بکلها و لا عزیمة قلب علی جلها بل احطت بما لدیهم
خبرا و کتبت فی ذلک علی التمرین زبرا فلم اجد فی شیء من اشاراتهم شفاء علتی و لا فی
ارادة عباراتهم بلال غلتی حتی خفت علی نفسی اذ رأیتها فیهم کانها من ذویهم فتمثلت
بقول من قال خدعونی نهبونی اخذونی غلبونی و عدونی کذبونی فالی من اظلم فررت
الی الله من ذلک و عذت بالله من ان یوقفنی هنالک و استعذت بقول امیر المؤمنین
علیه السلام فی بعض ادعیته اعذنی اللهم من ان استعمل الرای فیما لا یدرک
قعره البصر و لا یتغلغل فیه الفکر ثم انبت الی الله و فوضت امری الی الله
الی الله ببرکة متابعة الشرع المبین الی التعمق فی اسرار القرآن و احادیث آل
سید المرسلین صلوات الله علیهم و فهمنی الله منها مقدار حوصلتی و درجتی من الایمان
فحصل لی بعض الاطمینان و سلب منی وساوس الشیطان و له الحمد علی ما هدانی و له
الشکر علی ما اولانی انتهی موضع الحاجة من کلامه از جمله تصانیف ملای موصوف رساله
الیست که در آن فهرس مصنفات خود ذکر کرده در اینجا انتخاب کرده شد کتاب الصافی

در تفسیر قرآن مجید که فراغ از تالیف آن در سنه ۱۰۷۵ بود و همچنین دیگر تصانیف رابع ذکر آن
تصنیف و عدد ابیات اینها نام برده کتاب الاصفی که منتجی از تفسیر صافی است کتاب الوافی
مشتمل بر پانزده جزو است و هر جزوی ازان کتابی براسه است کتاب الشافی و آن منتخب
از وافی است کتاب النوادر مشتمل بر احادیثے که در کتب اربعه مشهوره مذکور نیست کتاب
معتصم الشیعة فی احکام الشریعة که از جمله اش کتاب الصلوة و مقدمات آن در یک
مجلد بقالب تصنیف در آمده کتاب مفاتیح الشرائع که در سنه ۱۰۴۲ تمام کرده کتاب النخبه
مشتمل بر خلاصه ابواب فقه کتاب تطهیر الاخلاق که منتجی از بیان علم اخلاقست کتاب
علم الیقین فی اصول الدین کتاب المعارف که ملخصے از کتاب علم الیقین است کتاب عین الیقین فی
اصول الدین کتاب اصول المعارف که خلاصه مهمات عین الیقین است کتاب المحجة البیضاء فی احیاء الاحیاء
للغزالی کتاب الحقائق الملخص کتاب محجة البیضاء کتاب قرة العیون کتاب الکلمات المکنونة فی علوم
اهل المعرفة واقوالهم کتاب الکلمات المخزونة که منتزع از کلمات مکنونه است کتاب اللآلی که انتخاب کلمات
مکنونه است کتاب کلمات معمونه در بیان توحید کتاب الکلمات السرية المنتزعة من ادعية المعصومین
کتاب جلاء القلوب فی بیان انواع اذکار القلب کتاب تشریح العالم فی بیان هیأت
العالم و حرکات الافلاک و العناصر و کتاب انوار الحکمة که مختصر از عین الیقین است
رسالة الالباب در کیفیت علم باری تعالے رسالة اللب در معنی حدوث عالم رسالة میزان القیمة
رسالة مرآة الآخرة در حقیقت بهشت و دوزخ کتاب ضیاء القلب در حقیقت احکام
بر باطن انسان کتاب تنویر المواهب در تعلیقات بر تفسیر کاشفی موسوم بمواهب علیه
کتاب شرح صحیفه کامله سجادیه ع در انچه محتاج بشرح است باختصار کتاب الکلمات الطریفه
در منشاء اختلاف امت کتاب بشارة الشیعة الامامیة کتاب الاربعین در مناقب حضرت
امیر المومنین علیه الصلوة و السلام کتاب سفینة النجاة در بیان آنکه ماخذ احکام شرعیه منحصر
در محکمات قرآن و حدیث است رسالة حق مبین در کیفیت تحصیل فقه کردن در دین مبین

کتاب الاصول الاصلیه مشتمل بر ده اصول از قرآن و حدیث کتاب سبیل المحجه در انتخاب کشف المحجه تالیف سید
ابن طاوس علیه الرحمه کتاب نقد الاصول الفقهیه مشتمل بر خلاصه علم اصول فقه و آن اول
تصانیف اوست کتاب اصول العقائد در اصول خمسه کتاب منهاج النجاة در بیان طلب
آن علمی که فریضه است بر هر مسلم کتاب ضریعة الضراعة در دعاهاے مناجات منقوله از
حضرات ائمه طاهرین علیهم السلام کتاب منتخب الاوراد مشتمل بر اذکار و دعوات شب و روز
و هفته و سال کتاب اهم ما یعمل مشتمل بر اعمال مهمات شریعت مطهره کتاب الخطب مشتمل
بر صد خطبه از خطبهاے جمعه و عیدین رساله شهاب ثاقب در تحقیق وجوب عینی نماز جمعه
رساله ابواب الجنان فارسی در بیان احکام نماز جمعه و آداب آن رساله ترجمة الصلوة
فارسی رساله مفتاح الخیر فارسی متعلق بتعقیب نماز رساله ترجمة الطهارة فارسی رساله اذکار
الصلوة رساله ترجمة الزکوة فارسی رساله ترجمة الصیام فارسی رساله ترجمة العقائد فارسی
رساله موسومه بالسانح الغیبی در تحقیق معنی ایمان و کفر رساله راه صواب فارسی در سبب
اختلاف مذاهب اهل اسلام و تحقیق معنی اجماع رساله شرائط الایمان فارسی رساله ترجمة
الشریعة فارسی رساله اذکار جمعه کتاب الرفع والدفع فارسی مشتمل بر دفع آیات و رفع
طلبات القرآن و دعا و تعویذ و غیر آن رساله آئینه شاهی فارسی که مختصرے از ضیاء القلوب
است رساله دستنف الخیل فارسی در شناختن اسپها موجب احادیث رساله زاد
السالک در آداب سلوک طریق حق رساله النخبة الصغری مشتمل بر خلاصه فقه طهارت و صلوة
و صوم رساله تعلیقات نخبة الصغری مشتمل بر تفصیل مجملات آن رساله ضوابط الخمس در احکام
شک و سهو و نسیان در نماز رساله جهاز الاموات مشتمل بر مسائل متعلقه بجنازه رساله در بیان
اجرت گرفتن بر عبادات رساله در تحقیق ثبوت ولی بر زن باکره در تزویج رساله غنیة الایام
در معرفت ساعات و ایام از احادیث اهل البیت علیهم السلام رساله معیار الساعات
فارسی رساله موسومه بالاحجار الشداد و السیوف الحداد در ابطال جواهر افراد رساله محاکمه

مشتمل بر محاکمه میان دو فاضل از مجتهدین امامیه در معنی تقیه رسالهٔ رفع الفتنه در بیان
حقیقت علم و علما و معنی زهد و عبادت کتاب فهرست انواع العلوم رسالهٔ اجوبه بمکتوبات
منتخبه از کتب علما و اهل معرفت و اشعار ایشان رسالهٔ شرح الصدر که در ذکر مجمل احوال و
سوانح عمر خود تصنیف کرده و رسالهٔ انصاف در بیان طریق تحصیل علم با سرار دین و
کیفیت سعی و کوشش خود در تحصیل یقین رسالهٔ خلاصة الاذکار در زبدهٔ دعاها و اذکار
برای هر کار و هر وقت رسالهٔ منتخب اخوان الصفا رسالهٔ منتخب بعض ابواب فتوحات
مکیه محیی الدین عربی رسالهٔ منتخب مکاتیب قطب الدین یحیی رسالهٔ منتخب مثنوی مولوی
روم رسالهٔ منتخب غزلیات مولوی روم رسالهٔ گلزار قدس در غزلیات و قطعه و مراثی
رسالهٔ منتخب گلزار قدس رسالهٔ مثنوی سلسبیل رسالهٔ مثنوی تسنیم رسالهٔ ندبة العارف
رسالهٔ مثنوی ندبة المستغیث رسالهٔ منظومهٔ شوق العشق رسالهٔ منظومه شوق الجمال رسالهٔ
منظومه شوق المهدی علیه السلام رسالهٔ قصائد پنجگانه مسمی بدهر آشوب رسالهٔ مثنوی
مسمی بشراب طهور رسالهٔ مثنوی آب زلال رسالهٔ مثنوی وسیلة الابتهال رسالهٔ مثنوی
مناجات نامه رسالهٔ مثنوی تنفیس الهموم رسالهٔ لب الحسنات رسالهٔ زاد العقبی در خلاصهٔ
اوراد و ثواب آن رسالهٔ الفت نامه در ترغیب مؤمنین بر انس و آداب آن و نیز ملای
موصوف در فهرست تصانیف خود آورده که انچه از سن بیست سالگی تا این زمان که عمر من
به هشتاد و سه ساله رسیده است تصنیف کرده ام فهرست آن می نویسم و تاریخ تالیف
فهرست مذکوره سنه یکهزار و نود هجری است برین تقدیر ولادتش در سنه سبع و الف
بوده باشد و شاید که وفات ملا محسن مذکور بعد از سنه تسعین و الالف که سال تالیف
فهرست تصانیف اوست بفاصله قلیل واقع شده باشد قبرش در بلدهٔ کاشان مشهور
و از جمله تلامذه اوست پسر او محمد علم الهدی مصنف کتاب النضد الایضاح دیگر برادر زاده
او ملا محمد هادی بن مرتضی که کتاب او مفاتیح الشرایع را شرح نموده امیر صدر الدین

بن محمد صادق القزوینی از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچه شیخ مزبور در کتاب خود او را
به فاضل و عالم ستوده و گفته که از تصانیف اوست شرح تشریح الافلاک شیخ بهای علیه الرحمة
محمد بن معصوم بن ابی تراب بن عبد الله الطوسی همعصر شیخ حر عاملی است
شیخ مذکور او را به فقیه و محدث و فاضل ستوده و گفته که او از ماهرین فن عربیت است
الشیخ محمد بن معین الجزائری معاصر شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل مسطور است الشیخ
محمد بن معین الجزائری ساکن الهند فاضل عالم جلیل معاصر السید میرزا محمد مهدی
بن میرزا محمد باقر الحسینی المشهدی از فضلا و محققین جلیل القدر و همعصر شیخ حر عاملی بود
از تصانیف اوست کتاب نجاة المسلمین در اصول مولانا محمد هادی بن معین الدین محمود
وزیر فارس بن غیاث الدین الشیرازی آیتی از آیات الهی در ذکا بوده کما قاله
الشیخ الحر العاملی فی الامل بهذا اللفظ مولانا محمد هادی بن معین الدین محمود وزیر فارس
بن غیاث الدین الشیرازی کان فاضلا اعجوبة فی الذکاء والادب وفاتش در سنه
یکهزار و چهل و یک هجری واقع شد سید علیخان مدنی هم در سلافة العصر مولانای موصوف را بمنا قب بالغه
و محامد فاضله ستوده الشیخ محمد بن یوسف البحرانی الخطی ولادت با سعادتش
در قریه خطه واقع شده و در بحرین اقامت داشت از فضلای ماهرین و معاصرین شیخ
حر عاملی علیه الرحمه است در امل امل مسطور است که شیخ محمد مذکور در اکثر علوم از فقه و کلام
و ریاضی ماهر و ادیب و شاعر است از تصنیفات او حواشی بسیار اند و تحقیقات لطیفه و
رساله در علم نجوم مولانا محمود بن علی المشهدی صاحب امل آمل آورده که وی فاضل
و عالم و صالح و عابد ثقه و صدوق و شاعر و معاصر است از تصانیف اوست چند کتب
و رسائل و ادعیه از انجمله کتاب حدائق الاحباب و کتاب قول ثابت و رساله الکلم الطیب
و رساله سلاح المومن و رساله مقام امین و رساله حیوة القلوب فی معرفة الله و رساله
اشرف العقائد فی معرفة الله ایضا و ترجمه الصلوة و اشعار بسیار در عربی و فارسی دارد

مولانا محمود بن غلام علی الطبسی در اتحاف مسطور است که طبسی بفتحتین و مهمله منسوبست
بسوے طبس که مدینه ایست ما بین نیشاپور و اصفهان و کرمان مولانا مزبور معاصر شیخ حر عاملیست
چنانچه در امل آمل آورده که مولانا محمود فاضل و فقیه و عارف در عربیت و جلیل القدر و
معاصر است در مشهد مقدس بمنصب قضا قیام داشته از تصانیف و تالیف اوست
مختصر شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید و رساله در اثبات رجعت و رساله در عروض و
غیر ذالک من الرسائل السید محمود بن فتح الله الحسینی الکاظمی ثم النجفی از معاصرین
شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آورده که سید جلیل محمود بن فتح الله فاضل
صالح و معاصر است از تصانیف اوست رساله در رجعت و رساله در اثبات اینکه
ابدان ائمه علیهم السلام در قبور اند الشیخ محیی الدین ابن خاتون العاملی العیناثی
صاحب امل آورده که شیخ محیی الدین مذکور فاضل صالح از جمله معاصرین است
الشیخ محیی الدین بن طریح النجفی از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل
آورده که شیخ فقیه محیی الدین مذکور عالم و فاضل و محقق و عابد و صالح و ادیب شاعر
و معاصر است از تصانیف اوست رسائل کثیره و دیوان اشعار و مراثی در مصائب
حضرت امام حسین علیه السلام الشیخ مساعد بن بدیع الحویزی فاضل و فقیه و
معاصر شیخ حر عاملیست از تصانیف اوست کتاب مناسک الحاج و غیر ذالک من الرسائل
السید مصطفی بن الحسین التفرشی از مشاهیر مولفین کتب رجال است شیخ حر عاملی
در امل آمل آورده که سید جلیل سید مصطفی ابن حسین التفرشی عالم و محقق و ثقه
فاضل است از تصانیف اوست کتاب نقد الرجال وی روایت حدیث از ملا عبد الله
شوشتری داشته و در رجال خود کسانی را که از زمان شیخ طوسی علیه الرحمه متاخر اند
کمتر ذکر آنها نموده سید موصوف از شیخ عبد العالی بن شیخ علی بن عبد العالی از پدر او
روایت داشته الشیخ یوسف العاملی الشامی از معاصرین شیخ حر عاملیست

سید مصطفی مؤلف نقد الرجال

چنانچه در امل مسطور است که شیخ یوسف مذکور فاضل عارف بالعربیه وشاعر وادیب
ومنشی واز جمله معاصرین است السید الملقب میرک موسی بن الامیر محمد اکبر
الحسینی التونی از معاصرین شیخ حر عاملیست در امل آمل مذکور است که سید ملقب
به میرک موسی بن امیر محمد اکبر الحسینی التونی از ساکنین مشهد مقدس رضوی علی مقدسها
الاف التحیة والسلام است وی عالم وفاضل ومتکلم وفقیه ومدرس جلیل القدر وهمعصر
من است رساله در زکوة فارسی وشرح مجالس مباحثه ابن بابویه که با رکن الدوله
اتفاق افتاد در فارسی وحواشی کثیره متفرقه از تالیفات اوست الشیخ ناصر بن
سلیمان البحرانی صاحب سلافة العصر در مدح وثنای او مبالغه بسیار فرموده و
از اشعار او نقل نموده وی از معاصرین علامه جعفر بن کمال الدین بحرانی است و
صاحب امل آمل او را به فاضل وعالم وادیب وشاعر ستوده ودر ذیل معاصرین
او شمرده الشیخ نعمة الله بن الحسین العاملی فاضل صالح بود وپیش فضلای عرب
وعجم تحصیل واستفاده علوم فرموده واکثر کتب حدیث مشهوره را بخط خود نوشته نزد
افاضل عصر قرائت میفرموده در حدود سنه یکهزار وشصت هجری که ابتدای تالیف کتاب
امل آمل است وفات یافت الشیخ عبد الواحد بن ابی الحیل العاملی فاضل صالح
معاصر شیخ حر عاملی بود وپیش عم شیخ مذکور قرائت علوم نموده کذا فی الامل مولانا
عبد الوهاب بن حسین بن سعد الله بن حسین الاسترابادی در امل آمل آورده
که مولانا عبد الوهاب ساکن مشهد مقدس رضوی علی مشرفه السلام فاضل جلیل
از جمله معاصرین است از تصانیف او کتابیست در علم کلام السید عزیز الحسینی
الجزائری شیخ حر عاملی در امل آمل گفته که سید عزیز مذکور عالم وفاضل جلیل القدر
ومدقق وماهر ومعاصر ومدرس بود صاحب تصانیف وتالیف کثیره است الشیخ
محمد بن حسین بن الحسن بن ابراهیم بن علی بن عبد العالی المیسی از معاصرین

شیخ حر عاملی است چنانچه در امل آمل مسطور است که شیخ محمد مذکور فاضل و عالم و محقق
و صالح و عابد و معاصر من است در کربلای معلی توطن دارد و تا این زمان بقید حیات
است السید ابو الغنائم محمد بن الحسین الحلی از فضلای کاملین و علمای عاملین
بود و معاصر شیخ حر عاملیست صاحب سلافة العصر و ثنای او اورده که وی سفر هند
نموده بملازمت اکبر بادشاه رسیده احترام و اعزاز تمام یافت لکن بسبب صدور بعض
کفریات و اقوال قبیحه شنیعه اکبر بادشاه از خدمت او اعراض ورزیده مراجعت نمود
از اشعار بلیغه اوست ع

انا الذی شهدت بالمعجزات له	اقلامه و حروف الخط والنقط
اخذت فی کل فن من عجائبه	حتی تعجب منه الفن و النمط
یزهو علی البحر سطر من تموجه	للناظرین بدر لیس یلتقط
یفوح زهر حدیثی عن شذا ادبی	کما یفوح بریا عطره البغط
لکنکم معشر لا در درهم	سیان عندهم التصحیح و الغلط
خابت قوافل امالی بساحتکم	کما یخیب براس الاقرع المشط

مولانا السید محمد بن حیدر نجم الدین العاملی از افاضل زمان و اتقیای دوران
بود در امل امل مسطور است که سید محمد بن حیدر مذکور فاضل صالح و ادیب و شاعر و معاصر من است
در مکه معظمه توطن دارد انتهی ملا عزیز الله بن اخوند ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی از اکبر اولاد
اخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بوده چنانچه در رساله سلسله نسب ملا حیدر علی مجلسی
مذکور است که اخوند مرحوم را سه پسر بحد کمال رسیدند اکبر اولادش ملا عزیز الله نام
داشت که جد سوم ملا حیدر علی مذکور بود و حاوی کمالات بسیار و در تهذیب اخلاق یگانه
روزگار بود و حواشی بر کتاب ارکه و بر کتاب من لا یحضره الفقیه نوشته و در علم انشا قلیل النظیر
و انشای وقائع روم از تصانیف او مشهور است و در فرزندان او اهل علم و کمال بسیار بوده اند

آقا احمد بهبهانی در مرآة الاحوال جهان نما ملای موصوف را باین عنوان ستوده و گفته که فاضل
لبیب و عارف ادیب جامع الفضائل مولانا عزیز الله فرزند اکبر اخوند علیهما الرحمه حاوی
کمالات بسیار و در تهذیب اخلاق یگانه روزگار است در خدمت والد علامه خود و دیگر علمای
عظام استفاده علوم دینیه نموده است و حواشی چند بر مدارک و تهذیب دارند و در انشای قابل تعلیم
بوده انشاء وقایع رزم آن بزرگوار مشهور است قلم را طاقت بیان حسن خلق و تقدس و زهد
و صلاح و خصائل ایشان نیست و مع ذلک مستجاب الدعوة ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة
حسنة بوده اند و در تمول دنیوی تا به میرزا محمد تقی تاجر عباس آبادی مشهور بوده است از ایشان
یک فرزند نابینا مقدس القاب فاضل تحریر میرزا محمد کاظم علیه الرحمه است که در جمیع صفات
تالی والد خود بود و دو دختر مخلف شده دختران لا ولد فوت شدند و در رساله ملا حیدر علی مذکور است
که وفات ملا عزیز الله در سنه اربع و سبعین بعد الالف واقع شد ملا عبد الله بن اخوند
ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی برادر ملا عزیز الله مذکور و فرزند اوسط اخوند ملا محمد تقی
مجلسی است در کتاب مرآة الاحوال جهان نما مسطور است فاضل مقدس صالح جناب فضائل مآب
آقازاده الفضلاء المجتهدین مولانا عبد الله علیه الرحمه که فرزند اوسط اخوند ملا محمد تقی مرحوم است
شمه از فضائل و مناقب آن دریای بیکران فضیلت را درین مختصرات مسطور ساختن از قوله
آب بحر در کوزه گنجاندن است و در تقدس ذات یگانه آفاق بوده است از ایشان تعلیقات
شرحیه بر کتاب هدایة المتقین دارند در غایت تحقیق بنظر رسیده است که از آن شمه از مراتب
فضل و تبحر و معلوم میشود و اولاد امجادش سه پسر بوده اند یکی فاضل علامه ملا محمد نصیر دوم
مقدس عالم صالح ملا زین العابدین سوم عالم زاهد متقی ملا محمد تقی و در رساله ملا حیدر علی مجلسی
مسطور است که یکی از جمله پسران ملا عبد الله فاضل قلیل النظیر ملا محمد نصیر مترجم مجلد کتاب الفتن
از بحار الانوار است و حواشی بر بعض شروح دارد و ایضاً از تصانیف اوست صحیفة المتقین تکمله
حیات القلوب و نیز پسر ملا نصیر میرزا بود ملا محمد رضی مترجم مجلد نهم کتاب مذکور است انتهی

السید ابو عبد الله محمد بن عبد الحسین بن ابراهیم بن ابی الشبانة الحسینی البحرانی

در اوائل آن اورا به عالم و فاضل و شاعر ادیب جلیل القدر ستوده و از معاصرین خود شمرده و سید علیخان مدنی در سلافة العصر بسیاری از مدائح و مناقب او و از نظم و نثر او ذکر فرموده و در ابتدا باین الفاظ آورده السید ابو عبد الله محمد بن عبد الحسین بن ابی شبانة الحسینی البحرانی علم العلم ومناره ومقتبس الضیاء ومستناره فرع دوحة الشرف الناضر المقر بسمو فضله کل مناضل ومناظر ضارت الوارعده اثر او مناقبا[۵]

کالبدر من حیث التفت رایته	یهدی الی عینیک نورا ثاقبا

اما العلم فهو بحره الذی طما وزخر * واما الادب فهو صدره الذی سما به وفخر * ان نثر فالنثرة منه فی خجل * او نظم فالثریا من استلابه عقدها فی وجل * طالما استنزل الدراری بقلمه * واستخرج الدر من البحار بکلمه * فاطلعها فی سماء بیانه * ونظمها فی سلک عقیانه * وناهیک بمن تقابه النجوم فی سمائها * وتخشاه اللآلی فی دامائها * وکان قد دخل الدیار الهندیة فاجتمع بالوالد * ومدحه بمدائح نقضت غزل الحارث بن خالد * فعرف له حقه * وقابله من الاکرام بما استوجبه واستحقه * وذکره عند مولانا السلطان بما قدمه لدیه * وملاء من المواهب الجلیلة یدیه * ولما قضی اماله من مطالبها * ارتحل الی الدیار العجمیة وقطن بها * فلقی بها[۱] تحیة وسلاما وتنقل فی المراتب حتی ولی شیخ الاسلام وهو الیوم نازل باصبهان ورافع من قدر الادب ما هان بعد از آن صاحب سلافه بعضی از خطوط سید محمد موصوف را که از حیدرآباد دکن بجانب او فرستاده بود نقل فرموده و آورده که تاریخ کتابت خط مزبور سنة سبعین والف بوده السید جمال الدین محمد بن عبد الحسین الدشتکی در عهد شاه صفی انار الله برهانه از علماء ذوی الاحترام واز اجلاء ائمه اعلام از سید نظام الدین احمد بن معصوم

الحسینی المدنی اجازه یافته تاریخ کتابتش یوم الثلثا رسادس عشر صفر المظفر سنه اربع وستین
بعد الالف بود سید موصوف در اجازه مذکوره گفته. لما صدرت اشارة من یجب قبول
امره وتحتم الوقوف لدی احکامه لعلو قدره وهو العلم العلامة المفید العلیم الفهامة المجید
سابق حلبة التقریر والتحریر وقدوة کل بلیغ ونحریر صفوة السادة الاکارم وغنیة الاشراف
والاعاظم السید السند العلیم الاید الانجد الکریم السید جمال الدین محمد بن عبد الحسین
ادام الله توفیقه ویسر الی الخیرات طریقه فی الاخذ عنی روایة ما اتصل سنده من الاحادیث
المرویة عن ابائی الکرام المعنعنة عنهم الی ان اتصل الی اشرافهم صلوات الله علیه واله
والسلام قابلت قوله بالامتثال واجزته روایة هذه الاحادیث عنی مشافهة علی سبیل الاستعجال
انتهی السید محمد بن عبد الله السبعی الاحسائی از افاضل زمان و علمای اوان خود بود صاحب
امل آمل که از جمله معاصرین او بود در وصفش آورده السید محمد بن عبد الله السبعی الاحسائی عالم فاضل
جلیل القدر زاهد فقیه الشیخ محمد بن علی بن محمد بن الحسین الحر العاملی المشغری الجبعی
عم شیخ حر عاملی است چنانچه در امل امل آورده که شیخ جلیل محمد بن علی مذکور عم مؤلف این کتاب
است فاضل عالم وماهر محقق مدقق وحافظ وجامع وعابد وشاعر ومنشی وادیب وثقه بود
چند کتب عربیه وفقهیه پیش او خوانده ام ووفاتش در سنه یکهزار وهشتاد ویک هجری اتفاق
افتاد از تصانیف او رساله ایست موسومه به رحله متضمن سوانح سفر او ودیوان اشعار عربی
وحواشی وفوائد کثیره دارد صاحب امل آمل گفته که من در دیوان مذکور شعری از اشعارش
ردی وخراب ندیده ام مادرش بنت شهید ثانی است دیگر از تصانیف اوست قصائد در مدح
حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وقصائد در مدح ائمه طاهرین علیهم الصلوة والسلام
وسید علیخان مدنی در سلافة العصر ذکر او آورده واز اشعارش نقل نموده الشیخ محمد بن
نجیب الدین علی بن محمد بن مکی العاملی الجبعی شیخ حر عاملی آورده که وی فاضل صالح
ومعاصر من ست قرائت علوم پیش والد خود نموده واز دیگر مشائخ من استفاده نموده انتهی

السید محمد بن علی بن یحیی الدین الموسوی العاملی صاحب امل آمل آورده که سید محمد
مذکور فاضل عالم و ادیب ماهر و شاعر و محقق و ماهر بفنون عربیت و فقه و دیگر علوم بود از
جملهٔ معاصرین است در شهر طوس متولی منصب قضاء مشهد مقدس بوده قرارت علوم از پیش
سید بدرالدین حسینی عاملی که مدرس انجا بود فرموده و هم بخدمت سید حسین بن محمد بن
علی بن ابی الحسن الموسوی که بشیخ الاسلام معروف بود و دیگر مشائخ و علما استفاده فنون و
علوم کرده از تصانیف شریفه اوست شرح شواهد ابن مصنف و آن شرحیست کبیر و ضخیم که در ان
بحسن تحقیق پرداخته و در اکثر مقامات شرح مزبور بنقل اقوال فاضل عینی پرداخته و اشعار هم
انشا میفرمود اما اکثر و چیزی ازان بحفظ من نیست انتهی ترجمه کلامه الشیخ محمد بن علی بن محمود
بن یوسف بن محمد بن ابراهیم العاملی الشامی شیخ حر عاملی در جملهٔ معاصرین خود
ذکر شریفش آورده و گفته که شیخ محمد مذکور فاضل و ماهر و محقق و مدقق و ادیب و شاعر و فائق بر اکثر
معاصرین خود در عربیت و دیگر علوم بود اشعار جید و نیکو گفتی اکثر انها مشتمل بر مضامین عجیبه
و غریبه اند محمد بن فضل الله بن محب الله که از فضلاے اهل سنت و جماعت است در ترجمه
شیخ مزبور در کتاب خود موسوم به خلاصة الاثر فی اعیان القرن الحادی عشر اورده محمد بن علی
بن محمود بن یوسف بن محمد بن ابراهیم الشامی العاملے الشهیر بالحشرے الادیب الشاعر البلیغ
الوحید فی مقاصده البعید الغایة فی مبدائه ذکره السید علی بن معصوم فی السلافة واستوعب ذکر
فضائله فاغنانی عن شرح احواله حیث قال البحر الغطمطم الزخار والبدر المشرق فی سماء المجد ابنا
الغفار الهمام البعید الهمة المجلوة بانوار علومه ظلم الجهل المدلهمة اللابس من مطارف الکمال اطرف
حلة و الحال من منازل الجلال فے اشرف حلة فضل تغلغل فے شعاب العلم زلاله و تسلسل حدیث
قدیمه وطا - لروایه عذبه وسلساله - ومحل رقی من اوج الشرف البعد مراقیه - وحل من شخص المعالے
بین جوانحه وتراقیه + شاد مدارس العلوم لعید دروسها + وسقی بصیب فضله حدائق غروسها +
الی ان قال [illegible] الا دب فعلیه مداره - والیه ایراده واصداره - ما الدر النظیم الا ما انتظم من جواهر کلامه +

وما السحر العظیم الا ما نفثت به سواحر اقلامه - واقسم انی لم اسمع بعد شعر مهیار والرضی احسن
من شعره المشرق الوضی - وایضاً صاحب سلافه بعد مدح وثنای بلیغ در حق شیخ مزبور آورده
که وی از بلده شام که موطن اصلی او بود بسوی بلاد عجمیه آمده چندی بفراغبالی وخوشحالی ونشر
علم در انجا بسر برد وآوازه فضل وکمالش در اطراف واکناف بلاد مشتهر گردید تا آنکه والی
حیدرآباد او را طلب نموده باعظام واحترام آنجناب پرداخت ویا والد فقیر بسیار محبت ومودت
داشت واز انجا بحج رفته دو سال در مکه مشرفه تشریف داشت باز مراجعت بحیدرآباد نمود
وقت مراجعت شیخ در بندر مخا اتفاق ملاقات با فقیر افتاد وبعد وصولش بمنزل مقصود بامر
جناب والد شغل درس از انجناب داشتم وقرائت علم فقه ونحو وبیان وحساب پیش ایشان
نمودم وبعض فنون نظم ونثر را اخذ کردم صاحب سلافه بعد ازین قدری از اشعار شیخ نقل
کرده وفات شیخ در سنه نیف وتسعین والف واقع شد الشیخ محمد بن فرج النجفی از افاضل
عالیمقدار وعباد وزهاد روزگار - بود در امل آمل مسطور است که شیخ محمد بن فرج نجفی فاضل
وعابد وزاهد وشاعر وادیب واز معاصرین است الامیر محمد قاسم بن الامیر محمد
الطباطبائی القهپائی در شذور العقیان فی تراجم الاعیان مسطور است که امیر موصوف
از مشائخ اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود کما ذکره فی البحار مولانا محمد علی الکربلائی
از تلامذه علی بن خاتون عاملی است در شذور مذکور است که از تصانیف اوست رساله واضحه
برای استخراج آیات قرآنیه وآنرا بدو قسم منقسم ساخته از قسم اولش هر آیتی که اول آن مطلوب
باشد بر می آید واز قسم ثانی آخر آیت مطلوبه استخراج میشود رساله مزبوره بغایت خوب وجید است
وتا این زمان مثل رساله مزبوره درینباب تصنیفی بظهور نرسیده انتهی کلام صاحب الشذور
میرزا محمد هادی بن معین الدین محمد وزیر فارس بن غیاث الدین الشیرازی
صاحب سلافة العصر آورده که میرزا موصوف آیتی از آیات الهی بود در ذکا وادب ومحاضره و
بدیهه گوئی وفاتش در سنه ۱۰۸۱ احدی وثمانین والف واقع شد محمد حسن بن محمد علی الاسترآبادی

النجفی در شذور العقیان فی تراجم الاعیان مسطور است که محمد حسن مزبور عالم وفاضل بود
فهرست تصانیف حضرت علامه حلی علیه الرحمه که بخط محمد مذکور بود بنظر رسیده در آخرش مکتوب
بود کتب العبد الاقل الاذل محمد حسن بن محمد علی الاسترابادی النجفی سنه خمس وتسعین لعبد الالف
فی المشهد المقدس الرضوی زاد الله تقدیسا و ایضا اجازه علامه حلی علیه الرحمه که برای بنی زهره
تحریر فرموده بود بخط ملای موصوف بنظر رسیده تاریخ تحریرش سنه ست وتسعین لعبد الالف
بود السید محمد بن حیدر بن نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن الحسینی الموسوی
العاملی الجبعی صاحب امل آمل او را به فاضل عالم ومدقق ستوده واز جمله معاصرین شمرده
وگفته که سید محمد مذکور ماهر در اکثر علوم عقلیات ونقلیات است بالجمله سید موصوف از
خاندان اجتهاد وعلم ورشاد بود وجد امجدش سید نور الدین صاحب شواهد مکیه است الشیخ ابراهیم
بن محمد بن علی الحر قوشتی العاملی الکرکی تحصیل علوم وفنون از پدر نامدار خود فرموده
وبخدمت دیگر علما هم مستفید شده بهره وافر وحظ متکاثر برداشته از اعاظم فضلا واکابر
صلحا گشته شیخ حر عاملی در امل آمل وصف ومدح او فرموده وگفته که من بر جنازه مغفرت اندازه اش
حاضر شده بودم وفاتش در سنه ثمانین لعبد الالف در بلده طوس اتفاق افتاد رحمه الله تعالی
مولانا احمد بن سلامة الجزائری از فضلا وصلحای زمان خود بود از معاصرین شیخ حر عاملی است
چنانچه در امل آمل میفرماید که ملا احمد موصوف فاضل وصالح وفقیه ومعاصر من است
ودر بلده حیدرآباد بمنصب قضا اقامت دارد از تصانیف شریفه اوست شرح ارشاد علامه
حلی طاب ثراه ودیگر مصنفات هم دارد الشیخ بهاء الدین بن علی العاملی النباطی از
فضلای صلحا وفقهای معاصرین شیخ حر عاملی بود در نجف اشرف سکونت ورزیده وقبل از آن
در حله بود کذا فی الامل مولانا احمد بن محمد التونی البشروی اصلش از بلده تون است
صاحب معجم گفته تون شهریست از ناحیه قهستان خراسان نزدیک بقائن وی از مشاهیر فضلاست
صاحب امل آمل آورده که مولانا احمد تونی فاضل وعالم وزاهد وعابد ورع ومعاصر است الحال در بلده

طوس اقامت دارد صاحب تصانیف لائقه است از جمله آن رساله در تحریم غنا و رساله در رد
صوفیه و حاشیه بر شرح لمعه و دیگر کتب هم دارد میرزا ابراهیم بن کاشف الدین محمد
الیزدی اخو میرزا قاضی از مولانا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه اجازه روایت دارد از تصانیف
شریفه اوست شرح باب حادی عشر و دیگر کتب هم دارد صاحب شذور العقیان او را به فاضل
کامل و فقیه عامل ستوده و گفته که میرزا ابراهیم مذکور از تلامذه اخوند ملا محمد تقی مجلسی است و اخوند
مذکور در سنه ثلاث و ستین اجازه برای وی نوشته و ستایش و مدح بسیار در ان فرموده و این
عبارت آورده و بعد فلما تشرفت بصحبة الفاضل العامل الکامل علامة الوقت و فهامة الزمان
افلاطون العصر و جالینوس الاوان جامع کمالات الملکیة و الفضل الانسانیة حاوی المعقول
و المنقول مستجمع الفروع والاصول میرزا ابراهیم بن شیخ علماء الزمان و فاضل فضلاء الدوران
ارسطاطالیس العصر و بقراط الاوان الواصل الی رحمة الله الملک المنان مولانا کاشف الدین
الحق و الحقیقة و الدین محمد افاض الله تعالی شابیب رحمته علی رمسه الزکیة و تربته المطهرة
بعد ان قرء علی هذا الضعیف برهة من الزمان و طائفة من الاوان التمس منی و ان لم اکن
اهلا له ان اجیز له ادام الله تعالی تائیده روایة ما یجوز لی روایته فاستخرت الله تعالی و اجزت
له ادام الله تعالی عزه ان یروی عنی ما یجوز لی روایته من الکتب العقلیة و النقلیة
سیما کتب الاحادیث خصوصا الکتب الاربعة الی اخر الاجازة الشیخ ابراهیم العاملی
الشامی در امل آمل مذکور است که شیخ ابراهیم عالم عامل و فاضل ماهر و معاصر ما است و
ادیب و شاعر است در قسطنطنیه رحل اقامت انداخته در انجا میباشد صاحب تصانیف
و تالیف است از انجمله کتاب الصبح المبنی عن حیثیة المتبنی مشتمل بر احوال تبنی است
شیخ حر عاملی آورده که من کتاب مذکور را دیده ام پیش سید میرزا و در آن فوائد کثیره است
سوای احوال متبنی الشیخ صلاح الدین بن الشیخ زین الدین علی الملقب
بام الحدیث بن سلیمان البحرانی القدمی فرزند ارجمند شیخ علی الملقب بام الحدیث بود

در لؤلؤة البحرین آورده که شیخ صلاح الدین مذکور فاضل کامل در علم حدیث و ادب بود بعضی حواشی
بر کتاب تهذیب الاحکام تصنیف کرد و بعد از پدر در بحرین متولی امور ریاست شد و در قضایا و
احکام و درس و اقامت جمعه و جماعت جانشین پدر خود بود لکن بعد از وفات پدر خود بمدت قلیل وفات
یافت الشیخ حاتم بن الشیخ علی الملقب بام الحدیث البحرانی القدمی برادر صاحب صلاح
شیخ صلاح الدین سابق الذکر بود در لؤلؤه آورده که شیخ حاتم مذکور از افاضل زمان و فقهای
دوران خود بود الشیخ جعفر بن الشیخ زین الدین البحرانی القدمی فرزند ارجمند شیخ زین الدین
علی الملقب بام الحدیث و برادر شیخ صلاح الدین سابق الذکر است در لؤلؤه آورده که شیخ جعفر
مذکور از افاضل زمان و اعاظم دوران در اجرای امر معروف و نهی عن المنکر صاحب شدت بود
و بعد از برادر خود شیخ صلاح الدین امام نماز جمعه و جماعت بود و شیخ جعفر مذکور را پسری بود
مسمی بشیخ علی که زاهد و پرهیزگار و متقی بود و دنیا که [illegible] خود [illegible] انشاء الله [illegible]
الشیخ ابراهیم بن جعفر [illegible] صاحب امل الآمل آورده که شیخ
ابراهیم مذکور فاضل عالم و فقیه محدث [illegible] محقق [illegible] است از مصنفات او کتابیست
بغایت خوب و رسائل دیگر و الحال شیخ مذکور در هرات که از نواحی خراسان است اقامت اندوخته
الشیخ ابراهیم بن الحسن بن خاتون العاملی العینائی از معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در
امل فرموده شیخ ابراهیم مذکور فاضل صالح و معاصر است المولی الجلیل رضی الدین محمد
بن الحسن القزوینی عالمی خبیر و فاضلی نزیر النظیر صاحب تصانیف کثیره است شیخ حر عاملی
در امل از جمله معاصرین خود آورده و گفته که المولی رضی الدین محمد بن الحسن القزوینی فاضل
عالم و محقق مدقق متکلم ماهر و معاصر است از تصانیف او کتب بسیار اند از انجمله کتاب الخواص
و آن کتابیست لطیف و رساله در مبحث قبله و رساله در بیان مقادیر و رساله در نماز تهجد و کتاب
تاریخ علمای قزوین موسوم به ضیافة الاخوان و هدیة الخلان و کتاب لحل الاعبار و کتاب [illegible]
و کتاب در ذکر مسائل غیر منصوصه و غیر ذلک من الکتب الشیخ محمد بن حسین بن الحسن

بن ابراهیم بن علی بن عبد العالی المیسی از اکابر علما و فضلا و معاصر شیخ حر عاملی بود صاحب
امل آمل در کتاب مزبور او را به فاضل عالم محقق صالح و عابد ستوده و گفته شیخ محمد مذکور الحال در
کربلای معلی سکونت دارد مولانا السید نظام الدین احمد بن محمد معصوم الحسینی الدشتکی
الشیرازی فاضلی ادیب در عصر خود همچو صاحب ابن عباد بود فرزند ارجمندش در سلافة العصر
ثنای بلیغ در حق او فرموده و در امل آمل مسطور است که میر نظام الدین عالم جلیل القدر و فاضل
وسیع الصدر و عظیم الشان و شاعر و ادیب است و او را دیوان شعر نیست و چند رسائل متعدده
پسرش در سلافه مبالغه در وصفش نموده و شعری چند از او نوشته و گفته که هیچ وصف او شعرای
زمان او بسیار مبالغه نموده اند الحق که ذات والا صفاتش درین زمان بشهر حیدرآباد همچو صاحب
ابن عباد است و مرجع امرای زمان و روسای دوران بلکه بخدمت شریفش سلاطین و ملوک
منعطف و حسن سلوک بیشتر می نمایند و میان من و سید موصوف رسم مراسلات و مکاتبات جاری است
انتهی و غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ ماثر الکرام در ضمن احوال پسر او سید علیخان آورده که
چون خواهر شاه عباس ثانی صفوی اراده زیارت حرمین شریفین نمود شاه عباس میر معصوم اعنی
والد میر نظام موصوف را با بیگم همراه کرده که بتعلیم مناسک حج بپردازد در اثنای راه چون
تقریب تعلیم و تعلم در میان آمد و نظر بآنکه حیلولت ستر بر وجه احسن صورت نمی بست بخاطر بیگم رسید
که کفویت ثابت است بایستی که عقد نکاح جلوه گر شود و حیلولت ستر حجاب برخیزد آخر نکاح انعقاد یافت
داعیه زیارت حرمین شریفین از ترس شاه عباس معاودت وطن متعذر شد توطن مکه معظمه اختیار
افتاد و در آنجا میر نظام الدین احمد متولد شد و در مکه معظمه نشو و نما یافت و همت بکسب فضائل
گماشته از اقران فائق برآمد میر محمد سعید میر جمله اردستانی وزیر عبد الله قطب شاه والی حیدرآباد
[illegible] فرستاده میر نظام الدین احمد را و سید سلطان را که از سادات نجف اشرف بود
بحیدرآباد طلبید که دو دختری که داشت آنرا در سلک ازدواج هر دو سید کشد اتفاقا سلطان عبد الله
را هم دو دختر بود سلطان خواست که دختران خود را بهر دو سید تزویج کند میر جمله برآشفت و برخاسته

والد سید علیخان مدنی مصنف سلافه

بدرگاه خلد مکان عالمگیر شتافت سلطان عبد الله اول دختری را بمیر نظام الدین کدخدا ساخت
و برای طوی دختر ثانی ساز و سامان ترتیب داد میر نظام الدین احمد با سید سلطان بخشی داشت
او و زوجه او می‌خواستند که از دواج سید سلطان صورت گیرد شبی که نکاح سید سلطان مقرر شد
میر نظام الدین سلطان عبد الله را پیغام کرد که اگر تزویج سید سلطان واقع شود من مخالفت
شما کمر می‌بندم و نزد خلد مکان رفته سعی در هدم بنیان دولت شما میکنم و احمال و اثقال بار کرده
مستعد کوچ نشست سلطان عبد الله متحیر شد و ارکان دولت را جمع کرده بمشاوره پرداخت آخر
ایں همه برین قرار گرفت که اگر میر نظام الدین احمد سیر و فتنه عظیم برپا میشود تزویج سید سلطان
موقوف باید داشت و چون اسباب طوی همه مهیا شده بود و در تاخیر ضائع می‌شد ابو الحسن را
که آخر سلاطین قطبشاهیه است و با سلاطین قطبشاهیه قرابتی داشت برای دامادی تجویز کردند
و مردم بطلب ابو الحسن شتافتند در آن وقت ابو الحسن در تکیه بقیدی نشسته بود او را آوردند
و بحمام بردند و بخلعت طوی آراسته نکاح بستند و موافق ضابطه توپخانه را سر دادند در آن وقت
سید سلطان در حمام بود چون صدای توپها شنید در استفسار افتاد که توپها را چرا سر دادند
حاضران که از این ماجرا واقف نبودند جواب دادند که سبب ظاهر است که امشب شب طوی است
سید سلطان گفت ضابطه اینست که توپخانه بعد عقد نکاح سر میدهند و مردم را برای خبر فرستاد
رفتگان خبری که بود آوردند سید سلطان در آتش غضب افتاد اسباب شادی همه سوخت و
اسپان را پی کرد و خود را بدرگاه خلد مکان رسانید میر نظام الدین احمد از دختر قطبشاه فرزندی
نیاورد سید علی از بطن زوجه دیگر شب شنبه پانزدهم جمادی الاولی سنه اثنین و خمسین و
الف در مدینه منوره متولد شد لهذا او را مدنی گویند انتهی و ایضاً صاحب سلافه آورده که آنجناب
در سنه اربع و خمسین و الف بجانب بعض بلاد هند حسب درخواست پادشاه آنجا نهضت فرمود
و فاتش در سنه ست و ثمانین و الف در مدینه حیدرآباد اتفاق افتاد السید اسمعیل بن سعید الحسینی
الحویزی صاحب امل الآمل او را به عالم فاضل و متکلم و شاعر و محقق کامل ستوده و از جمله معاصرین

نمود معدود نموده الشیخ محمد العاملی التبنینی در امل آمل او را به فاضل فقیه و صالح و زاهد و عابد و ورع
ستوده و گفته که وی پیش خال والد من شیخ علی بن محمود العاملی تحصیل علوم نموده و او پیش شیخ
بهاء الدین عاملی قرارت نموده الشیخ محمد بن سماقة العاملی المشغری صاحب امل آمل گفته
که وی فاضل صالح و ادیب و حافظ است پیش والد من و عم من و جد من و خال والد من
تحصیل فنون و استفاده علوم فرموده السید میرزا محمد بن شرف الدین الحسینی الجزائری
در امل آمل آورده که سید میرزا محمد موصوف از فضلاء معاصر نیست وی عالم و فقیه و محدث و حافظ
و عابد از تلامذه شیخ محمد بن علی خاتون عاملی ساکن شهر حیدرآباد است از تصانیف شریفه او ست
کتابی کبیر در فن حدیث که در آن احادیث کتب اربعه و غیر آنها را جمع فرموده و من کتاب مزبور
را از وی روایت دارم الشیخ محمد بن زین العابدین بن محمد بن احمد بن سلیمان
العاملی النباطی صاحب امل آمل آورده که شیخ مزبور فاضل ادیب و شاعر است تحصیل علوم
و اکتساب فنون از والد ماجد خود نموده و نیز از والد ماجد من و عم معظم من شیخ محمد الحر العاملی
استفاده فرموده الشیخ محمد بن سعید الدورقی صاحب امل آمل او را به فاضل زاهد و صالح
و عابد و فقیه ستوده و از جمله معاصرین خود شمرده الشیخ یحیی بن عبد الصمد العاملی الکرکی
از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچه صاحب امل آمل او را به فاضل و عالم و فقیه و
عابد ستوده و گفته که شیخ یحیی مذکور الحال در بلده هرات که از نواحی خراسان است ساکن
میباشد الشیخ یوسف بن احمد بن نعمة الله بن خاتون العاملی صاحب امل آمل
به عالم فاضل و عابد محقق و ورع و ثقه ستوده و از معاصرین خود شمرده و گفته که وی صاحب
تصانیف است الشیخ یوسف بن الحسن البحرانی البلادی فاضل متبحر و شاعر ادیب
بود کما فی الامل الشیخ یوسف بن محمد البحرانی الحویزی فاضل زاهد و فقیه صالح و من جمله
معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل آمل ذکرش آورده و گفته که از تصانیف شریفه او ست شرح
کتاب من تفصیل وسائل الشیعه که جمع فرموده و در آن اقوال فقها را و دیگر از فوائد نوشته اما ناتمام است

ونیز از تصانیف او دیگر رسائل اند السید یونس الموسوی المسقطی الشامی العاملی فاضل صالح وفقیه جلیل واز جملہ معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچہ صاحب امل آمل او را بعد وصف گفتہ کہ دیدہ ام من او را در بلدہ شام اوائل سن خود کہ مدتی در انجا بودہ وروزی ہمراہ وی بمجلس طلاق زنی رفتہ بودم در آن اثنا در باب عدہ زن مذکورہ کلامی طویل ببسط وتوضیح کردہ کہ مشتمل بر تفاصیل احکام عدۂ زنان بود الحق کہ مستحضر بجمیع مسائل فقہیہ واقوال وادلہ علما بودہ الشیخ ابوجعفر بن محمد امین الاسترابادی صاحب امل آمل آوردہ کہ شیخ ابوجعفر موصوف فاضل عالم وشاعر ادیب ماہر است ومعاصرین است الحال در یکے از بلاد ہند مقیم گشتہ الشیخ احمد بن الحسن بن محمد بن علی الحر العاملی المشغری الجبعی فاضل کامل وعالم عامل وبرادرزادہ وابن عم صاحب امل آمل است کما صرح بہ فی الکتاب المذکور وگفتہ وی عالم وفاضل ماہر ومحقق وعارف بعقلیات ونقلیات در فن ریاضیات وصالح ورع وفقیہ محدث وثقہ ومعاصرین است از تصانیف او است شرح ارجوزۂ منظومۂ من در مواریث موسوم بخلاصۃ الابحاث فی مسائل المیراث وحواشی کثیرہ وفوائد بسیار از نتائج افکار او است السید ماجد بن محمد البحرانی صاحب امل امل او را عالم جلیل القدر وفاضل واسع الصدر ستودہ گفتہ وی اولاً قاضی شیراز بود پس از ان در شہر اصفہان بمنصب قضا اقامت داشت وی شاعر ادیب ومنشی بود از تصانیف او ست شرح نہج البلاغۃ ناتمام واو از جملہ معاصرین است الامیر ماجد بن الامیر جمال الدین محمد الحسینی الدشتکی فاضل عالم وفقیہ محدث بود در روایت حدیث از والد خود سید جمال الدین محمد بن عبد الحسین الدشتکی می نمود واو از سید سعد الدین محمد بن سید نظام الدین احمد دشتکی ومولانا محمد شفیع وغیر ایشان از و روایت دارند مولانا محسن بن محمد مومن الاسترابادی در امل آمل مذکور است کہ مولانا محسن مذکور فاضل ومحقق وزاہد وعابد بود ومنجملہ معاصرین است عمر شریفش بہ ہشتاد سال رسیدہ بود کہ بمشہد امام رضا علیہ السلام بقصد مجاورت در انجا رفتہ انتقال فرمود

رحمه الله تعالی الشیخ محمد امین بن محمد علی الکاظمینی از معاصرین شیخ حر عاملیست وی
فاضل جلیل القدر و فقها و صلحای عصر خود بود از تصانیف شریفه اوست شرح جامع المقال
فیما یتعلق بالحدیث والرجال و کتاب هدایة المحدثین الی طریقة المحمدین و غیر ذلک من الکتب
السید میرزا محمد باقر بن معز الدین محمد الحسینی الرضوی النجفی اصلا والطوسی مولدا
و مسکنا از علمای محققین و افاضل متکلمین بود معاصر شیخ حر عاملیست وی فاضل
جلیل و محقق نبیل و متکلم و شاعر بوده از تصانیف اوست شرح چهل حدیث و حاشیه بر حاشیه
قدیمه و غیر آن پدرش قاضی معز الدین محمد از اساتذه مولانا محمد تقی مجلسی بود کما ذکره العلامة
المجلسی فی البحار مولانا محمد تقی بن عبد الوهاب الاسترآبادی وی از فضلای
عالیمقدار و متکلمین با اقتدار بوده در مشهد مقدس رضوی علی مشرفه الآف التحیة والسلام
سکونت داشته شیخ حر عاملی او را در زمره معاصرین خود شمرده و گفته وی متکلم جلیل المرتبت
و شاعر بلیغ بوده تصانیف انیقه دارد از انجمله شرح فصوص فارابی در فارسی در رساله در
علم اخلاق و غیر ذلک از واست وفاتش در سنه یکهزار و پنجاه و هشت هجری واقع شده
و صاحب شذور نقل کرده که ولادت ملای مذکور در سنه یکهزار و سی و هفت واقع شده و
در یکهزار و یکصد و ده هجری فوت شده بنابران عمر وی هفتاد و سه سال بوده باشد مولانا السید
محمد رضا الحسینی فاضل کامل و معاصر صاحب امل آمل است چنانچه در کتاب مزبور مسطور است
که امیر کبیر سید محمد رضا حسینی منشی الممالک عالم و فاضل و معاصر و محدث جلیل القدر است
از تصانیف شریفه اوست کتاب کشف الآیات و آن کتابیست عجیب بطرز جدید نوشته دیگر
کتاب تفسیر القرآن که زیاده از سی مجلد بوده باشد در عربی و هم در فارسی است و جمع نموده در آن
احادیث را و ترجمه آن کرده الحال در اصفهان میباشد انتهی ترجمة کلامه مولانا محمد بن الرضی
القمی در کتاب امل آمل ذکرش آورده و گفته که مولانا محمد بن رضی قمی فاضل و معاصر
من است از تصانیف شریفه اوست شرح منظومه در معانی بیان تقریبا صد بیت است

موسوم به نجاح المطالب الشیخ علی بن الحسن بن علی بن محمد الحر العاملی برادر شیخ حر عاملی
صاحب وسائل الشیعه است چنانچه شیخ مذکور احوال او را در کتاب امل آمل آورده و گفته
که شیخ علی مزبور برادر مؤلف این کتاب است فاضل صالح و زاهد عابد بود تحصیل علوم
و اکتساب فنون از والد و جد خود نموده و پیش من هم خوانده وقت مراجعت او از حج بیت الله
الحرام که مرتبه سوم و سال سوم بود که متوالی حج فرموده بود در طریق مکه معظمه در سال
یکهزار و هفتاد و هشت وفات یافت الشیخ احمد بن الحسن بن علی الحر العاملی المشغری
برادر شیخ حر عاملی ست چنانچه در کتاب امل آمل مسطور است شیخ احمد فاضل صالح و عارف
بفن تواریخ است از تصانیف او ست کتاب تفسیر القرآن و کتاب تاریخ کبیر و کتاب
تاریخ صغیر و حاشیه بر مختصر نافع انتهی کلامه الشیخ احمد بن عبد العالی العاملی
المیسی در امل آمل آورده که شیخ احمد فاضل و عالم و صالح و معاصر من از ساکنین بلده
اصفهان بود و همدرانجا وفات یافت السید تاج الدین بن علی بن احمد الحسینی
العاملی از فضلاے کاملین و صاحب تصانیف عالیه ست شیخ حر عاملی در امل آمل آورده
که سید تاج الدین فاضل زاهد و محدث عابد و فقیه است از جمله تصانیف اوست کتاب التتمة
فی معرفة الائمة علیهم السلام و نزد من از کتاب مذکور نسخه ایست از ان ظاهر میشود که تاریخ
تالیفش در سنه یکهزار و هشتاد و هجری بوده وے از جماعتی از مشائخ من روایت میکرد از جمله
ایشان خال والد من شیخ علی بن محمود عاملیست الشیخ جابر [illegible] از فضلای زمان و
صلحاے دوران بود و روایت حدیث از مولانا محمد تقی مجلسی داشته [illegible]
الشیخ حسین بن علی بن خضر بن صالح العاملی از تلامذه سید [illegible]
صاحب مدارک بود در خراسان در مشهد مقدس متوطن بود و همانجا برحمت ایزدی پیوست
صاحب امل آمل او را به فاضل صالح ستوده الشیخ حسین بن مطهر الجزائری [illegible]
از معاصرین شیخ حر عاملیست در امل آمل او را به فاضل زاهد و صالح ستوده [illegible]

کتب بسیار از انجمله تفسیر قرآن مجید و رساله ایست در علم کلام الشیخ داود بن ابی شافیر البحرانی
از افاضل زمان خود بود سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر مبالغه در مدح و وصف وی فرموده
و گفته که وی بر امثال و اقران خود فائق بود و قدری از اشعار فصاحت آثار او ذکر نموده و شیخ
حر عاملی در امل آمل او را از جمله معاصرین خود شمرده و گفته که شیخ داود مذکور عالم ادیب و شاعر معاصر
است الشیخ زین الدین بن الحسین بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری از فضلای
عصر خود بود برادر شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آورده که شیخ زین الدین مزبور برادر مؤلف
اینکتابست فاضل و عالم و محقق و صالح و ادیب و شاعر و منشی و عارف بعربیت و فقه و حدیث
و ریاضی و دیگر فنون علمیه بود از تصانیف اوست شرح رساله حجیه شیخ بهائی علیه الرحمه موسوم به
مناسک مرویه فی شرح الاثنی عشریة الحجیه و رساله در علم هیئت موسوم به متوسط الفتوح بین المتون
و الشروح و رساله در مبحث تقیه و کتاب تاریخ در فارسی و دیوان اشعار که تقریبا پنجهزار بیت
بوده باشد وفاتش در بلده صنعا وقت مراجعت وی از حج در سنه یکهزار و هفتاد و هشت هجری
اتفاق افتاد و از جمله اشعار او قصیده ایست در مدح جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله که این چند بیت
از آنست

هو خاتم الرسل الکرام محمد	کهف المؤمل منهج المامول
رب المناقب و البراهین التی	قادت لطاعته اسود الغیل
نطقت بفضل علومه الانبیاء	الفرقان و التوریة و الانجیل
لولاک ما عرفوا الوری ربا سوی	اصنامهم فی الفضل و التفضیل
کلا و لا اتخذوا سوی ناقوسهم بدلا من التکبیر و التهلیل	

الشیخ سلیمان بن الحسین بن محمد بن احمد بن سلیمان العاملی النباطی شیخ حر عاملی
علیه الرحمه در امل آمل شیخ سلیمان مذکور را به عالم فاضل و صالح و زاهد ورع و عابد ستوده و گفته که
او و برادرش شیخ احمد هر دو شریک درس من بودند و قتیکه بخدمت مشائخ مشغول استفاده بودیم

وهر دو برادر مذکور در یک سال انتقال فرمودند رحمهما الله تع الشیخ سلیمان بن محمد الصیداوی
العاملی صاحب امل آمل او را به عالم و فاضل صالح و عابد و فقیه و حافظ مشهور جلیل القدر
ستوده و گفته وی از جمله معاصرین ست السید شمس الدین محمد الاحسائی ساکن شیراز
فاضل و عالم فقیه محدث و صالح جلیل القدر بود از معاصرین شیخ حر عاملیست کذا فی الامل
الشیخ صفی الدین بن فخر الدین بن طریح النجفی از فضلا زمانه و محققین یگانه بود فرزند ارجمند
شیخ فخر الدین صاحب مجمع البحرین فی اللغة است شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمرده
و به فاضل عالم و صالح و فقیه و عابد ورع و محقق ستوده از تصانیف اوست شرح فخریه از تصانیف
پدر اوست و دیگر رسائل هم دارد الشیخ صالح بن سلیمان بن محمد العاملی الصیداوی
صاحب امل آمل آورده وی عالم و فاضل صالح و عابد و معاصر است و گفته که او به عراق رفته
در مشهد کاظمین علیهما السلام مجاور و متوطن گردید الشیخ عبد الرحمان بن احمد الجزائری
از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده که شیخ عبد الرحمان بن احمد جزائری ساکن
بصره فاضل محقق و صالح و عارف بالعربیة و شاعر و معاصر است از تصانیف اوست شرح قصائد
ابن ابی الحدید و غیر ذالک من الکتب عبد الرحمان بن عبد الله الجزائری فاضل و عالم و
صالح و ادیب و شاعر و معاصر شیخ حر عاملی بود کذا فی امل الآمل السید عبد الرضا بن
عبد الصمد الولی الحسینی البحرانی فاضل ادیب و عالم اریب بود در امل آمل آورده که سید
عبد الرضای مذکور از اهل علم و فضل و ادب و صلاح است و سید علیخان مدنی وصف و مدح بلیغ
در حق وی گفته و از اشعار جیده او نقل نموده السید عبد الرؤف بن الحسین الحسینی الموسوی
البحرانی از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده وی فاضل عالم و شاعر ماهر و
معاصر و ادیب و منشی بود از اشعار او انچه بمن فرستاده مکاتبه عجیبة الانشاء بود که بطرز جدید و نهج
سدید نگاشته السید عبد الصمد بن عبد القادر الحسینی البحرانی صاحب امل آمل آورده
وی عالم و فاضل صالح و عابد و شاعر و ادیب جلیل القدر و ماهر و معاصر است الشیخ عبد العزیز

بن الحسن بن علی بن احمد العاملی الحامینی فاضل ادیب وحافظ جلیل القدر بود وکسب علوم
وفنون از والد ماجد خود واز خدمت شیخ زین العابدین بن سلیمان عاملے وغیرہا نموده ووفاتش در
سنه یکهزار وشصت وهفت هجری در رسید از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است کذا فی امل الآمل –
السید عبد الله بن السید حسین البحرانی فاضل ادیب ومعاصر سید علیخان مدنی بود جناب
در سلافة العصر در حق او مدح وثناے بسیار آورده وگفته وکان قد صحبنی سنینا وما زلت لفراقه
حزینا حتی فرق الدهر بیننا وقد القضاء بیننا الشیخ علی بن سودون العاملی فقیه
فاضل وصالح وزاهد وعارف بالعربیه بود از جمله معاصرین شیخ حر عاملیست ودر سنه یکهزار و
پنجاه وهفت هجری با شیخ حر عاملی مزبور در سفر مکه درجه اولے رفیق بود وبعد از سنه مذکوره
بعد مدت دو سال بدرجه شهادت فائز شد کما فی الامل مولانا علی بن شاه محمود البافقی
از معاصرین شیخ حر عاملیست فاضل صالح وعابد بود از تصانیف او ست کتاب منهاج الفلاح
در اعمال سال وکتاب مجمع المسائل در فقه که از اول طهارت تا اواخر صلوة تصنیف شده ودر
کتاب مزبور باستیعاب فروع وادله واقوال واحادیث پرداخته کما فی امل الآمل مولانا علی نقی
الشیرازی در امل آمل است که مولانا علی نقی شیرازی فاضل فقیه جلیل القدر ومعاصر ست وی منصب
قضا در شیراز داشته از تصانیف او کتابهاست از انجمله کتاب مناسک الحاج ورساله در تحریم تتن وکتاب در جواب
سفتی روم در مبحث امامت وغیر ذلک من الکتب الشیخ عیسی بن حسن بن شجاع النجفی از
افاضل شعراے زمان وادبای عصر واوان خود بود از معاصرین شیخ حر عاملیست کما فی الامل
وسید علیخان مدنی در حق وے مدح بسیار ووصف بیشمار نموده واز اشعار او ذکر فرموده وگفته که
درمیان والدمن وشیخ مزبور مراسلات ومکاتبات طویل الاذیال از نظم ونثر جاری بود ووقتیکه
در بلده حیدرآباد پیش والدم تشریف برده از انجا حسب مراد خود کامیاب گردیده مراجعت فرمود
ودر اثناے سفر دریا واقع شده بر کشتی سوار بود که موجے عظیم از دریا برخاست واهالیان
کشتی معه شیخ موصوف غریق رحمت الٰهی گشتند الشیخ فخر الدین الایجی صاحب لؤلؤة البحرین

آورده که شیخ عابد زاهد محدث اکبر شیخ فخر الدین ایجی روایت حدیث از شیخ محمد بن جابر داشته
واو از سید سعید امیر شرف الدین علی عن شیخه السید الکبیر امیر فیض الله عن الشیخ حسن بن الشهید
الثانی عن الحسین بن عبد الصمد عن الشهید الثانی روایت دارد انتهی الشیخ فرج الله بن محمد
بن درویش بن محمد بن حسین بن جمال الدین بن اکبر الحویزی در امل آمل مسطور است
که شیخ فرج الله مذکور فاضل و محقق ماهر و شاعر و ادیب و صاحب مؤلفات کثیره است
از انجمله کتاب رجال در دو مجلد و مرقعه یک جلد و کتاب کبیر در علم کلام مشتمل بر تفاصیل احوال
هفتاد و سه فرقه و کتاب الغایة در منطق و کلام و کتاب الصفوة در اصول و شرح تشریح الافلاک
شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه و منظومه در معانی و بیان و تفسیر قرآن مجید و تاریخ کبیر و دیوان
اشعار کبیر و رساله در علم حساب و کتاب تذکرة العنوان و آن کتابیست عجیب که بعض الفاظ
آن بسیاهی و بعضی به شنجرف است و در طول و عرض خوانده میشود و مجموع کتاب مذکور یک علم است
و هر سطر که از سرخی خوانده میشود جداگانه هر یک علمی از نحو و منطق و عروض میباشد و وجه تسمیه آن بتذکرة
العنوان چنین است که یکی از فضلاے اهل سنت کتابی موسوم بعنوان الشرف که مشتمل بر علوم مذکوره
و فقه و تاریخ است برین طرز تالیف نموده روزے در مجلس شیخ ذکر آن کتاب بمیان آمد اهل مجلس
همگی متعجب شدند بنا بران شیخ موصوف بغیر آنکه ملاحظه کتاب عنوان الشرف فرماید کتاب تذکره
را تصنیف فرمود الشیخ قاسم الکاظمینی از جمله معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل
آمل آورده که شیخ قاسم کاظمینی عالم عابد و فاضل زاهد و معاصر ماست از تصنیفات اوست شرح
کتاب استبصار که جامع احادیث و اقوال فقهاست انتهی کلامه کلب علی بن جواد الکاظمی
فاضل عالم و صالح و شاعر ادیب و معاصر شیخ حر عاملی بود کذا فی الامل الشیخ علی بن زین الدین
بن محمد بن الحسن بن زین الدین الشهید الثانی فرزند ارجمند شیخ زین الدین سبط
شهید ثانی علیه الرحمه بود و عم شیخ علی مذکور شیخ علی صاحب در منثور بود و در کتاب امل الامل
آورده که شیخ علی مزبور فاضل و عالم و شاعر و ادیب بود و قرائت علوم پیش عم خود فرموده و از دیگر

مشائخ هم استفاده فرموده و ایضا در کتاب مذکور آورده که شیخ علی مزبور الحال در اصفهان متوطن
است الشیخ حسن بن زین الدین بن محمد بن الحسن بن الشهید الثانی العاملی
الجبعی برادر شیخ علی سابق الذکر است شیخ حر عاملی او را از جمله معاصرین خود شمرده و گفته که
شیخ حسن مذکور عالم و فاضل و صالح و معاصر است الحال در بلدهٔ اصفهان توطن دارد قرائت
علوم پیش عم خود و دیگران از مشائخ و اساتذه خود فرموده السید ابو الحسن بن علوان
الحسینی العاملی الشامی صاحب امل آمل آورده که سید ابو الحسن مذکور فاضل صالح
و جلیل القدر و از معاصرین است درین زمان در بعلبک سکونت دارد انتهی مولانا السید
عبد العظیم بن السید عباس الاسترابادی عالم و فاضل و محدث و فقیه بود در
لؤلؤة البحرین آورده که سید عبد العظیم بن سید عباس استرابادی از علمای اخباریین
بود از تصانیف اوست رساله در وجوب عینی نماز جمعه و علامه سید هاشم بن سید سلیمان بن السید
اسمعیل بن السید عبد الجواد الکتکانی التوبلی البحرانی که احوالش ان شاء الله مذکور خواهد شد از سید
عبد العظیم مذکور روایت دارد الشیخ محمد بن علی بن احمد بن موسی العاملی النباطی
از معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل آمل او را به فاضل صالح ستوده و گفته که شیخ محمد
مذکور الحال در بلدهٔ اصفهان توطن دارد مولانا محمد مومن بن شاه قاسم السبزواری
از ساکنین مشهد مقدس روضه رضیه رضویه علی راقدها الاف التحیة بود چنانچه در امل
آمل آورده که مولانا محمد مومن بن شاه قاسم السبزواری ساکن المشهد فاضل عالم محقق
متکلم فقیه محدث عابد معاصر است از تصانیف اوست تفسیر قرآن مجید و حواشی بر شرح
لمعه و غیر آن از کتب و رسائل مولانا قطب الدین محمد بن علی الشریف الدیلمی
اللاهجی صاحب امل آمل آورده که مولانا قطب الدین محمد بن علی شریف دیلمی لاهجی فاضل
جلیل القدر صاحب تصانیف کثیره است از انجمله رساله در عالم المثال و غیر انها و او از جمله
معاصرین است مولانا میرزا محمد رفیع الواعظ القزوینی از مشاهیر فضلای کاملین و بلغای

واعظین وعلمای عاملین بود کتابش ابواب الجنان برجال فضل وعلم وجلالت قدر او شهادت دارد الحق که کتابی فارسی در بیان پند ونصائح باین فصاحت وبلاغت وخوبی عبارات ولطف استعارات بمعرض تالیف نرسیده از مجلد اول آنکتاب ظاهر میشود که کتاب مذکور مشتمل بر هشت بابست اما مجلد اول که یکی از ابواب هشتگانه است درین دیار بسیار اشتهار دارد و در زمان شاه عباس ثانی صفوی تصنیف شده ومجلد ثالث هم بنظر مؤلف رسیده اما کمیاب است و از حال دیگر مجلدات اطلاعی ندارد ایا بقالب تالیف وتصنیف درآمده یا ناتمام مانده بالجمله میرزا موصوف واعظ عامل وشاعر کامل بود در شعر واعظ تخلص میکرد میرزا محمد طاهر نصرابادی در تذکرة الشعرا که آنرا در زمان شاه سلیمان صفوی در سنه یکهزار وهشتاد وسه هجری تصنیف کرده بتقریب ذکر علما وفضلا وشعرا آورده که واعظ قزوینی اسمش میرزا رفیع است نواده ملا فتح الله واعظ قزوینی است بفنون کمالات آراسته وبصلاح وپرهیزگاری پیراسته چمن طبعش را آفتاب گل خودرو وگلزار خاطرش را ماه تمام گل شبو لطافت وملاحت طبع او را تالیف مسمی به ابواب الجنان گواه عادلیست که چهار عدولش بحکمه عدل صاحبان انصاف گذشته وسجل فصاحتش باذعان اهل عرفان معنون گردیده حقا که هر بابش در بهشت بر روی مطالعه کنندگان کشاید وهر فقره اش از راه نظر به بیننده رحیق تحقیق نماید صاحب تذکره مذکوره گوید که جلد اول آن کتاب فصاحت آیات بنظر من رسیده اینکس را از کتب احادیث واخلاق مستغنی میسازد چراکه من مطالعه کتب تواریخ واخلاق وامثال آن بسیار نموده ام بحسب لفظ ومعنی هیچیکدام اینقدر فیض رسان نیست حیرانم که در مجلدات دیگر چه خواهد گفت که درآن نیا شد امید که بصحت وعافیت توفیق اتمام آن بیابد وعلی قلیخان داله در تذکره خود که مسمی بریاض الشعراست آورده که میرزا محمد رفیع واعظ قزوینی از فضلای عصر وعلمای دهر است لآلی ابدار مواعظ ونصائح او آویزه گوش خاص وعام بوده فن شعر وانشا آئینی که باید ضمیمه دیگر کمالات ساخته بود کتاب ابواب الجنان را که مشتمل بر ترجمه احادیث اهل البیت علیهم السلام است

در غایت کیفیت و رنگینی تسوید نموده در اوائل جلوس خاقان مالک رقاب یعنی سلطان حسین صفوی داعی حق را لبیک اجابت گفت و در تذکره نتائج الافکار مسطور است که صاحب فکر بلند وطبع متین میرزا محمد رفیع واعظ از اکابر قزوین که نواده ملا فتح الله واعظ قزوینی است بوساده تعلیم و تربیت شائقین جا داشت و بوعظ و پند خلائق نظر می گماشت در نظم پردازی از همنوایان میرزا صائب و طاهر وحید بود و طریق سخن بتلاش تازه و معانی دلنشین بخوش اسلوبی می پیمود مثنوی معرکه شاه عباس با یلیم خان اوزبک بس رنگین و نیکو گفته و لالی آبدار مضامین را برشته فصاحت و بلاغت سفته در اواخر مائه حادی عشر لبساط هستی پیچید.

الشیخ سلیمان بن علی بن سلیمان بن راشد بن ابی ظبیة البحرانی الاصبعی اصلا الشاخوری مسکنا شیخ حر عاملی او را از جمله معاصرین خود آورده و به علامه و فاضل و فقیه ستوده و شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤة البحرین گفته که شیخ سلیمان مزبور فقیه نبیه و مجتهد صرف بوده و از تصانیف او رساله ایست در تحریم نماز جمعه در زمان غیبت امام علیه السلام و شیخ احمد بن محمد بن یوسف بحرانی مقابی خطی در نقض و جواب رساله مذکوره رساله خوب موافق حق وصواب تصنیف کرده دیگر از تصانیف اوست رساله در تحلیل تتن و قهوه که در آن کلام بعضے از علمای عجم را که قائل بتحریم بوده اند رد کرده است دیگر رساله در علم کلام مشتمل بر تحقیق اصول دین و رساله در تلبس ثانی ها است وی از شیخ احمد بن شیخ محمد بن علی مقشاعی اصبعی و هم از استاد خود شیخ علی بن سلیمان بن حسن قدمی بحرانی که حالش گذشت روایت دارد و شیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی شاگرد او بود و از و روایت دارد و شیخ سلیمان بن علی مذکور در سال یکهزار و یکصد و یک هجری وفات یافت و سید عبد الرؤف جد حفصی بحرانی که خصوصیت با او داشت قصیده در مرثیه او گفته و از انجمله این شعر متضمن تاریخ وفات اوست. شعر

	صاح الغراب بغاق فی رجب علی	موت الفقیه فانّی دمع یدّخر	

پس لفظ غاق بغین معجمه که بمعنی صدای زاغ است ماده این تاریخ باشد و ایضاً شیخ یوسف

در لؤلؤة البحرین آورده که شیخ سلیمان بن علی مذکور از شیخین جلیلین شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی

و شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی روایت داشت الشیخ احمد بن الشیخ محمد بن یوسف

المقابی الخطی البحرانی قدس سره در لؤلؤة البحرین آورده که اصل وطن او خطه بوده و منشا و مسکن او

قریه مقابا از قرای بحرین است که او در آنجا تحصیل علم نموده و از جمعی از علمای عظام روایت

حدیث داشته از جمله ایشان پدرش فقیه شیخ محمد بن یوسف و مولانا محمد باقر مجلسی و میر سید

محمد مؤمن استرابادی صاحب کتاب الرجعة اند و پدرش محمد بن یوسف مذکور از شیخ علی

بن سلیمان قدمی بحرانی روایت داشت و ماهر در علوم عقلیه و فلکیه و ریاضیه و [illegible]

و هندسه و حساب و عربیه بود و لکن چیزی از مصنفات او نقل نکرده اند و شیخ [illegible]

بن یوسف مذکور علامه فهامه و عابد زاهد و متقی و کریم النفس و صاحب تصانیف [illegible]

بحرانی آورده که تصنیفات او که بنظر من رسیده است بر علو منزلت او در علوم معقول و منقول

و فروع و اصول و دقت نظر و حدت خاطر با وصف مزید بلاغت و فصاحت [illegible]

و تحریر گواهی میدهد و نزد من آنست که او از جمیع علمای بلاد بحرین از معاصرین تا عصر

خود بلکه از غیر ایشان هم افضل بود و یکی از تلامذه اش در رساله خود ذکر نموده که [illegible]

مذکور بسوی اصفهان رفت مولی فاضل محمد باقر خراسانی مصنف کفایه و ذخیره [illegible]

دو روز برای مذاکره و استفاده از و خلوات او می نمود و ملا محمد باقر مجلسی ره او را اجازه

روایت داد و در جمله مدح و ثنای او در اجازه نوشت که از عجایب [illegible]

تفضلات ربانی و نفحات بالغه سبحانی بر من آنست که مرا با مولای او [illegible]

بارع تقی زکی جامع فنون فضائل و کمالات و صاحب گوی سبقت [illegible]

ذو الاخلاق الرضیة والاعراق البهیة علم تحقیق و کوه تدقیق عالم نحریر [illegible]

کشاف دقائق معانی شیخ احمد بحرانی اتفاق صحبت افتاد پس او را در علم و فضل دریای

بی پایان و دانای ماهر عظیم الشان یافتم الی آخر الاجازه و ایضاً در لؤلؤه آورده که از [illegible]

شیخ احمد مذکور است کتاب ریاض الدلائل وحیاض المسائل در فقه که از انجمله پاره از مسائل طهارت
دیده ام وبس ورساله دیگر در وجوب عینی نماز جمعه است که دران بر رساله شیخ سلیمان بن علی
شاخوری بحرانی که ذکر او گذشت رد کرده است دیگر رساله در مسئله استقلال پدر بولایت بکر بالغ
رشیده ورساله در منطق موسوم بالمشکوة المضیئة ورساله موسوم بالرموز الخفیه فی المسائل المنطقیه
ورساله صغیره در مسئله بداء و شیخ احمد مذکور و برادرانش شیخ یوسف و شیخ حسین هم در سنه
یکهزار ویکصد و دو هجری در حیات پدر خود بسبب طاعون در عراق وفات یافتند و در جوار
مزار فائض الانوار حضرات کاظمین علیهما السلام مدفون شدند وبعد از ان پدر ایشان در سال
یکهزار ویکصد و سه هجری در قریه سقا باکه مسکن او بود وفات یافت و شیخ سلیمان بن عبد الله
بحرانی از شیخ احمد مذکور روایت داشت الشیخ محمد بن ماجد بن مسعود البحرانی الماحوزی منسوب بسوی
قریه ماحوز بضم حاء مهمله و زاء معجمه در آخر قریه ایست از قرای بحرین و آن مشتمل بر سه قریه است
قریه دونج بضم دال مهمله وسکون واو و فتح نون قبل از جیم و قریه هلتا بفتح ها و تای دو نقطه
بالا بعد از لام و قریه عریفه بضم عین معجمه و فتح راء مهمله و سکون یاء دو نقطه پایین قبل از فاء در کتاب
لؤلؤه آورده که اصل وطن شیخ محمد بن ماجد مذکور قریه دونج بود که یکی از قریهای ماحوز است لیکن
او از انجا بسوی قریه بلاد که قدیم از قریهای بحرین است آمده ساکن شد و او فقیه مجتهد دقیق
دقیق النظر از اعیان علمای بلاد مذکور بود و امامت نماز جمعه و جماعت در انجا داشت و از تصانیف
او رساله مسمی بالصوفیه و رساله در نماز است که آنرا در شیراز بجهت سید بزرگ میرزا محمد صفی بن
بن میرزا محمد مهدی نسابه تصنیف کرده بروضه صفویه فی حکم الصلوة الیومیه موسوم ساخته بود و
میرزا محمد مهدی مذکور در شیراز ابدا از شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی شیخ الاسلام بود و دیگر از تصانیف
شیخ محمد بن ماجد مذکور رساله مشتمل بر شکلی در مسائل منطق است و شیخ عبد الله بن صالح سماهیجی
بحرانی گفته است که من در اول عمر خود در قریه ماحوز باستاد خود شیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی
دو مرتبه در عقب شیخ محمد مذکور نماز گذارده ام و شیخ سلیمان بن عبد الله داماد شیخ محمد مذکور بود و

در آن زمان میان هر دو ایشان در مسئله فقهیه بحث واقع شد و آن اینکه نهادن پیشانی جزو
سجود است یا نه پس اگر کسی در سجده باشد و در آن حال آیه سجده واجبه را پیش او بخوانند پس
او را استمرار بر همان سجده کافی است یا باید که سر بر داشته باز پیشانی بسجده نهد پس درین مسئله
شیخ محمد بن ماجد دعوی اجماع نمود بر اینکه نهادن پیشانی جزو سجده نیست و چنان شخص را
استمرار بر سجده اولی کافیست و استاد من شیخ سلیمان بن عبد الله درین مسئله مخالفت او نمود
و گفت که بلکه بر او واجب میشود که سر بردارد و باز بسجده نهد پس منازعتی عظیم میان ایشان واقع شد
و نوبت باین رسید که شیخ سلیمان گفت لکم دینکم ولی دین و مراد شیخ سلیمان از قرائت این آیه
آن بود که آنچه تو گفتی که اعتقاد تست بجهت آنکه تو مجتهد هستی ترا تقلید قول من جایز نیست و آنچه
من گفتم اعتقاد من است زیرا که من هم مجتهد هستم مرا تقلید سخن تو جائز نیست پس شیخ محمد
بن ماجد بمجرد شنیدن این آیه ازو بکلام وحشت آمیز و نفرت انگیز با او متکلم شد زیرا که او ملتفت
بسوی اصل شان و نزول آیه مذکوره شد که این آیه مشتمل بر کلام حضرت نبوی بمخاطبه کفره
است شیخ سلیمان گفت کلام من از راه حجت بود و از راه طعن و تشنیع بر تو نیست و زیاده
ازین او را ممکن نشد که رد بر شیخ مذکور نماید زیرا که شیخ محمد در آن زمان مشار الیه بود و شیخ
سلیمان تا آن وقت اشتهارے نداشت پس هر دو از یکدیگر جدا شدند و مجلس منقضی شد و هر یک
از ایشان خشمناک بر دیگرے بود و مدتی قلیل قریب چهل روز برین حال بودند و استاد من
شیخ سلیمان رساله درین مسئله متضمن رد بر او تصنیف کرد و شیخ محمد مذکور را مرض عظیم عارض شد و شیخ
سلیمان بعیادت او حاضر شد پس شیخ محمد ره در همان مرض که عمرش قریب هفتاد سال بود در حدود
سنه یکهزار و یکصد و پنج هجری وفات یافت و آن سال سال جلوس پادشاه زمان سلطان حسین
بن شاه سلیمان صفوی بود و قبر شیخ مذکور در مقبره شهید واقعست و قبه بالای آن بنا کرده اند و ریاست
بلاد بعد از او بسوی سید هاشم توبلی بحرانی منتهی شد مؤلف گوید که آنچه صاحب تذکرة العلما
از بعض تواریخ نقل کرده که سال جلوس سلطان حسین بن شاه سلیمان صفوی یکهزار و یکصد و شش هجری

بود چنانکه در احوال میرزا رفیع قزوینی واعظ گذشت مخالف انست که شیخ یوسف بحرانی
درینمقام تحریر فرموده واللہ اعلم وشیخ یوسف میفرماید که رساله شیخ سلیمان بن عبداللہ بحرانی
که مشتمل بر رد بر شیخ محمد مذکور در مسئله مذکوره نزد من بود و در بعض حوادث از دست من رفت
وچون شیخ محمد مذکور وفات یافت شیخ سلیمان قصیده خوب در مرثیه او نظم کرد و در آن قصیده
مدح بسیارے در حق او گفت وشیخ محمد مذکور از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة روایت احادیث
داشت وشیخ سلیمان مذکور از و روایت دارد **السید هاشم المعروف بالعلامة ابن**
السید سلیمان بن السید اسمعیل بن السید عبد الجواد الکتکانی التوبلی البحرانی
منسوبست بسوی کتکان بفتح کاف دو نقطه بالا قبل از کاف دیگر که نام قریه از قریه‌هاے
توبلی است وان بتای دو نقطه بالا وسکون واو و قبل از بای موحده ولام قبل از یاء ویکی از
اعمال بحرین است کما فی بعض الکتب در لؤلؤه آورده که سید هاشم مذکور معروف بعلامه است
فاضل محدث جامع ومتتبع احادیث بود بحدیکه سوای مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه هیچکس
گوی سبقت بروے نربوده وکتابهاے چند تصنیف کرد که گواهی بر شدت تتبع وکثرت
اطلاع او دارد و ایضا در کتاب مذکور مسطور است که ریاست قریه بلاد بعد از شیخ محمد بن ماجد بحرانی
بسوی سید هاشم مذکور منتهی شد واو در انجا متولی امور قضا و ریاست بود و آنرا باحسن وجوه بجا آورد
و دست ظالمان وحاکمان را رفع کرد و مبالغه بسیار ترویج امر بمعروف ونهی عن المنکر فرمود و
در امور دین از ملامت بدگویان اندیشه نمیکرد و از جمله اتقیاے متورعین بود وشدت بر ملوک
وسلاطین داشت ووفاتش در سنه هزار ویکصد وهفت هجری در قریه نعیم بخانه شیخ عبداللہ
بن شیخ حسین بن علی بن کنبار النعیمی بحرانی واقع شد زیراکه او دختر شیخ علی بن شیخ عبداللہ مذکور
در عقد نکاح خود داشت پس نعش او را بسوی قریه توبلی نقل کردند و در مقبره مشهوره انجا دفن
کردند و قبرش مزاری معروف است و ریاست بلاد بعد از و بسوی شیخ سلیمان بن عبداللہ بحرانی
منتهی شد و بعضے از علما ذکر فرموده اند که وفات سید مذکور بعد از وفات محمد بن ماجد که ذکرش گذشت

سید هاشم بحرانی مؤلف غایة المرام

بچهار سال واقع شد بنابرین تاریخ وفات سید مذکور سنه یکهزار و یکصد و نه هجری بوده باشد
از تصانیف او است کتاب البرهان فی تفسیر القرآن شش مجلد و دران احادیثی که در تفسیر
آیات قرآنی وارد شده است از کتب قدیمه غریبه جمع کرده و دیگر کتاب الهادی و ضیاء النادی هم در تفسیر قرآن
دو مجلد و کتاب غایة المرام فی تعیین الامام و کتاب معالم الزلفی و النشاة الاخری یک مجلد کبیر و کتاب مدینة المعجزات
فی النص علی الائمة الهداة دو مجلد و کتاب الدر النضید فی فضائل الحسین الشهید یک مجلد
و کتاب تفضیل الائمة الاثنی عشر علی الانبیاء علیهم السلام سوی نبینا و کتاب وفات النبی و کتاب
وفات الزهراء و کتاب سلاسل الحدید که منتخب از شرح نهج البلاغة ابن ابی الحدید است در
بیان فضائل امیر المومنین ع و باقی ائمه معصومین است و کتاب الاحتجاج و کتاب نهایة الامال
فی مایتم به الاعمال و کتاب ترتیب التهذیب در دو مجلد و در آن جمیع احادیثی را که در تهذیب
الاحکام شیخ ره مندرج بوده است در باب مناسب بترتیب لائق مندرج ساخته لعبض معاصرین
از راه حسد او را تخریب التهذیب می گفتند و کتاب تنبیهات الادیب فی رجال التهذیب
که در آن بر اغلاط بسیار که از شیخ طوسی ره در اسانید تهذیب الاحکام واقع شده بود تنبیه
نموده است و دیگر کتاب الرجال و العلماء در ذکر کسانیکه بسوی حق رجوع کرده اند و کتاب
حلیة الابرار و کتاب حلیة النظر در فضائل ائمه اثنی عشر و کتاب البهجة المرضیه فی اثبات
الولایت و الوصیة و کتاب مناقب الشیعه و کتاب الیتیمة و کتاب نسب عمر و کتاب تعریف
رواياتی که در من لایحضره الفقیه مذکور اند و کتاب مولد حضرت قائم صاحب الزمان علیه السلام
و کتاب نزهة الابرار و منار الافکار در ذکر خلق جنت و نار و کتاب المحجة در ذکر چیزی که در حق
حجت و امام نازل شده و کتاب تبصرة الولی در ذکر کسانیکه حضرت امام مهدی صلوات الله
علیه را دیده اند و کتاب عمدة النظر در احوال ائمه اثنی عشر علیهم السلام و کتاب معجزات النبی
صلی الله علیه و آله و سید هاشم مذکور از جمعی از علماء روایت احادیث داشت از جمله ایشان
شیخ فخر الدین بن طریح نجفی مصنف مجمع البحرین و غیره و سید عبد العظیم بن سید عباس استرابادی

مصنف رسالهٔ در وجوب عینی نماز جمعه است که از علمای اخباریین بود و منتهی محصله و صاحب تذکرة العلما آورده که دیگر از تصانیف سید هاشم مذکور کتاب روضة العارفین است که آنرا شیخ یوسف بحرانی در احوال شیخ محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله تعالی ذکر نموده است و شاید که درین مقام بسبب سهو کتاب مذکور را نام نبرده و الله اعلم ملا فرج الله شوشتری از افاضل عصر خود بود در مآثر الکرام مسطور است که ملا فرج الله شوشتری تازه دماغ نشاره زده درسی و انجمن افروز سخن عربی و پارسی است سید علی معصوم در سلافة العصر احوال ملا را بطمطراق مینویسد و میرزا صائب مکرر او را در مقاطع یاد میکند از انجمله است ؎

همین زخاک فرح کامران نشد صائب　　که فیض هم بظهوری ازین جناب رسید

از وطن مالوف بسیر ممالک دکن خرامید و در خدمت سلطان عبد الله قطب شاه والی حیدر آباد منزلت و ثروت تمام بهمرسانید از اشعار عربی او است ؎

لاغروان لم تفصح الایام بی　　الدهر ابن عطاء وانی الراء

دبذا جری طبع الزمان واهله　　دفن الکلام واهله احیاء

اشاره است بواصل بن عطا معتزلی که الثغ بود یعنی حرف را را لطق نمیتوانست و نوعی سخن ادامی نمود که حرف را در کلام او نمی آمد و عیب شنعه بر سامعان منکشف نمی شد تا بحدیکه ضرب المثل شد و شعرا در اشعار خود استعمال کردند ابی محمد خازن گوید در مدح صاحب بن عباد وزیر

شعر

تجنب لا یوم العطاء کما　　تجنب ابن عطاء لثغة الراء

در تذکرهٔ نتایج الافکار مسطور است که ملای مذکور در اواخر مائه حادی عشر رحل منزل عقبی گشت

نجم دوم

در ذکر فضلا و مستعدین مائه ثانی عشر

الشیخ محمد بن الحسن بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری بضم حاء مهمله و تشدید راء مهمله منسوب است بسوی مشغره بفتح میم و فتح شین معجمه و سکون غین معجمه قبل از راء مهمله و ها در آخر آن که نام قریه از جبل عامل است از اعاظم محدثین و محمدین ثلثه متاخرین است و معاصر اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود و از و اجازه روایت دارد و اخوند مذکور نیز از و اجازه روایت داشته چنانچه در بعض تصانیف خود آورده که مولانا محمد باقر مجلسی خدایش بسلامت دارد آخر کسی است که مرا اجازه داد و من هم او را اجازه داده ام صاحب سلافة العصر که سال ابتدای تصنیف آن سنه یکهزار و هشتاد و یک هجری است مدح بسیار در حق او نوشته و گفته که او درین زمان در عجم مقیم است و در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ حر عالم فاضل و محدث و اخباری بود تاریخ ولادت خود را کتاب امل ذکر نموده است که شب جمعه هشتم ماه رجب سال یکهزار و سی و سه هجری بود ولادتش در قریه مشغره واقع شد و او در قریه مذکوره بخدمت پدر خود و هم بخدمت عم خود شیخ محمد حر و بخدمت جد مادری خود شیخ عبد السلام بن محمد الحر و بخدمت خال پدر خود شیخ علی بن محمود و غیر ایشان قراءت علوم نموده بود و هم در قریه جبع بخدمت عم خود و بخدمت شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی و بخدمت شیخ حسین ظهیری و غیر ایشان خوانده و مدت چهل سال در آن بلاد یعنی عرب اقامت نمود و در عرض آن مدت دو مرتبه ادای حج نمود بعد از ان بسوی عراق سفر کرد و نجف و کربلا و بغداد و سر من رای رسید و بشرف زیارت مشاهد منوره حضرات ائمه علیهم السلام مشرف شد پس بسوی عجم رفت و بمشهد مقدس طوس رسیده زیارت حضرت امام رضا علیه السلام را بجا آورده و مدت مجاورت او در انجای اقدس تا وقت تالیف کتاب امل بست و چهار سال بوده است و درین

مدت هم دو مرتبه بحج رفت و دو مرتبه بزیارات عتبات عالیات ائمه عراق رفت مؤلف گوید که اجازه که شیخ مذکور برای آخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه نوشته بنظر فقیر رسیده تاریخ کتابتش اول جمادی الثانیه سنه خمس وثمانین بعد الالف است و در اثنای آن بتقریب ذکر طرق ومشایخ خود آورده فمن ذلک ما اخبرنی به الشیخ الجلیل الثقة الورع ابو عبد الله الحسین بن یونس بن ظهیر الدین العاملی وهو اول من اجازنی کتابة ومشافهة سنة احدی وخمسین والف عن الشیخ الفاضل نجیب الدین علی بن محمد بن مکی العاملی عن الشیخ الکامل الاوحد بهاء الدین محمد بن الحسین بن عبد الصمد العاملی عن ابیه عن الشهید الثانی انتهی کلامه و صاحب تذکرة العلما بعد نقل بعضی از مضامین مسطوره آورده که در اواخر کتاب وسائل الشیعه در جمله ذکر رجال راویان وعلمای حدیث بتقریب ذکر خود سال ولادت خود را مطابق آنچه گذشت مذکور ساخته بسیاری از تصانیف خود را نام برده وگفته که این کتاب را که مسمی بتفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه است در مدت هجده سال تالیف کرده ام و قریب دو ثلث آنرا در قریه مشغره که از قرای جبل عامل است بتالیف آورده ام و باقی را در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه السلام باتمام رسانیدم انتهی محصل کلامه و از تاریخ ولادتش ومدت اقامتش در عرب ومجاورتش در مشهد مقدس که در کتاب امل الآمل ذکر نموده است چنانکه گذشت ظاهر میشود که آن کتاب را در سنه یکهزار ونود وهفت هجری یا بعد از آن تصنیف کرده است والله العلیم و در لؤلؤة البحرین مسطور است که فاضل ابو الحسن شریف بن محمد طاهر عاملی وشیخ محمود بن عبد السلام بحرانی از شیخ حر مذکور روایت داشتند و از افاضل تلامذه شیخ مذکور شیخ مهذب الدین احمد بن رضا مصنف کتاب فائق المقال فی الحدیث والرجال است از تصانیف شیخ حر موصوف کتابهاست از انجمله کتاب جواهر السنیه در ذکر احادیث قدسیه که اول آنها الهیات است واحدی قبل از او بجمع آن نپرداخته وکتاب صحیفه ثانیه از دعاهای حضرت سید الساجدین علیه السلام سوای دعاهائی که در صحیفه کامله متداوله مجتمع است

مؤلف گوید کہ کتاب صحیفہ ثانیہ کہ بخط مصنف آن شیخ حر عاملی علیہ الرحمہ در کتبخانہ بعض
اعلام ابقاہ اللہ الی یوم القیام موجود است بنظر فقیر درآمدہ شیخ مذکور در دیباجہ کتاب مذکور
اسمار کتب را تضمین عبارت خود فرمودہ و بر ظہر آن نسخہ بخط خود نوشتہ الصحیفۃ الثانیۃ من
ادعیۃ مولانا زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیہم السلم تالیف العبد محمد
بن الحسن الحر العاملی عاملہ اللہ بلطفہ وفضلہ و ایضاً برحاشیہ ہمین عبارت مرقوم ست
مالکہا کاتبہا مولفہا و در خاتمہ کتاب مزبور سیفرماید یقول العبد محمد بن الحسن بن علی بن محمد الحر
العاملی عفی اللہ عنہ ہذا ما وصل الی من ادعیۃ مولانا زین العابدین علی بن الحسین
علیہ السلم مما خرج عن الصحیفۃ الکاملۃ والحمد للہ وحدہ وصلی اللہ علی محمد والہ وفرغت
من جمعہا فی شہر رمضان سنۃ ثلث وخمسین بعد الالف حامدا مصلیا مسلما مستغفرا سائلا
ممن دعا بہا ان لیشرکنی فی صالح دعائہ وقد کتبت ہذہ النسخۃ ایضاً بیدی تیمنا وتبرکا
فی شہر جمادی الاول سنۃ ست وسبعین بعد الالف بمدینۃ استراباد حرسہا رب العباد و در آن
نسخہ برحاشیہ شروع ہر دعا اسناد و روایت خود بحوالہ کتب منقول عنہ باین عنوان نوشتہ
کہ ہذا الدعاء مروی فی عدہ کتب ہنا کتاب مہج الدعوات الی غیر ذلک من الکتب التی نقل الشیخ
المذکور عنہا دیگر از تصانیف اوست کتاب تفصیل وسائل الشیعۃ فی تحصیل مسائل الشریعۃ
شش مجلد است شیخ موصوف در ذکر تصانیف خود آوردہ کہ اگر حقسبحانہ تعالی در اجل مہلت دہد عزم تالیف شرح کتاب
وسائل الشیعۃ دارم انشاء اللہ تعالی و آنرا بتحریر وسائل الشیعۃ وتحبیر مسائل الشریعۃ موسوم
خواہم ساخت و آن شرح مشتمل باشد بر آنچہ کہ مستفاد از احادیث باشد و بر فوائد متفرقہ کہ
در کتب استدلالیہ اند از ضبط اقوال و فقہ ادلہ وغیر ذلک من المطالب المہمۃ مؤلف گوید
کہ شاید نوبت تصنیف شرح کتاب مذکور نرسیدہ کہ اجل آنجناب در رسیدہ رحمہ اللہ تع
و از جملہ تصانیف شیخ موصوف است کتاب ہدایۃ الامۃ الی احکام الائمۃ کہ مجلدا ست
و آن منتخبی از وسائل الشیعۃ احذف اسانید و مکررات از اول فقہ تا آخر ...

وسائل الشیعه مشتمل بر عنوان ابواب و عدد احادیث هر باب و مضمون احادیث مندرجه آن
که یک مجلد است و کتاب الفوائد الطوسیه که یک مجلد از آن بقالب تالیف رسیده و آن
مشتمل بر صد فائده در مسائل متفرقه است و کتاب اثبات الهداة بالنصوص والمعجزات در دو مجلد
که مشتمل بر بیست هزار حدیث از کتب خاصه و عامه است و کتاب امل الآمل فی علماء جبل عامل که در آن اسامی
علمای متاخرین هم مذکور است و رساله در ذکر رجعت که آنرا رساله الایقاظ من الهجعة بالبرهان
علی الرجعة نامیده است و رساله در رد بر فرقه صوفیه و آن معروف برساله اثنی عشریه است که
که در آن قریب بیک هزار حدیث در رد صوفیه آورده و رساله در مسئله خلق کافر و آنچه مناسب آن
دارد و رساله در مسئله نام بردن حضرت امام محمد مهدی صاحب الزمان عجل الله فرجه که آنرا برساله
کشف التعمیه فی حکم التسمیه موسوم ساخته است و رساله در بحث نماز جمعه و رساله در تحقیق اجماع
موسوم برساله نزهة الاسماع فی حکم الاجماع و رساله در اثبات تواتر قرآن مجید و رساله در ذکر اسمای
رجال و رساله در احوال صحابه و رساله در بیان منزه بودن انبیاء و ائمه معصومین از سهو و نسیان
و رساله در واجبات و محرمات منصوصه از اول فقه تا آخر آن و در آن مجموع واجبات یکهزار و
پانصد و سی و پنج است و مجموع محرمات یکهزار و چهارصد و چهل و هشت است موسوم به بدایة الهدایة
و کتاب فصول المهمه فی اصول الائمه که مشتمل بر قواعد و کلیات منصوصه در اصول دین و اصول
فقه و فروع فقه و در طب و کتاب العربیة العلویة و اللغة المرویة و از تصانیف اوست
اجازات متعدده برای معاصرین خود که مطول و مختصر اند و دیوان اشعار است که قریب بیست هزار
بیت است اکثرش در مدح سید المرسلین و ائمه معصومین است و در آن منظومه ایست در تاریخ
نبی و ائمه و ایضاً از تصانیف اوست کتاب فوائد قدسیه و دیگر رسائل متعدده طویله که
قریب به ده رساله باشند کذا فی الامل من تعداد الکتب والله اعلم و از اوست ارجوزه در میراث

العالم الربانی اخوند محمد باقر بن محمد تقی المجلسی الاصفهانی معروف باخوند مجلسی است
چنانکه لقب صدرش بود و کما مر فی ترجمة والده العلامة بالمجلد آن باقر علوم دین ائمه معصومین صلوات الله علیهم

علیهم اجمعین از اکابر علما و محدثین و ثقات فقها و مجتهدین و محمدین ثلثه متاخرین ست در مدارج اجتهاد و فرط تبحر
احتیاط و کمالات علوم و ورع و تقوی و عظمت و جلالت قدر میان سایر اهل زمان خود در عجم بلکه در عرب
تفوق و امتیاز داشت شصت کتاب و رساله از تالیفات اوست و در صورتیکه تمامی مجلدات بحار الانوار
را یک کتاب شمارند و مجلدات ثلثه حیات القلوب را یک کتاب گیرند اکثر کتب آنجناب که آنرا بذل جهد
فرموده بزبان فارسی بعبارت واضحه برای انتفاع عامه مومنین ترجمه فرموده الحق چنین فیض عام
در هیچ عصری از هیچ عالمی بظهور نرسیده چنانکه شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤة البحرین بعد وصف آنجناب
میفرماید که هیچکس در زمانش و قبل از و و بعد از وقرین و عدیل او در ترویج دین و احیای سنت
سید المرسلین بتصنیف و تالیف و امر و نهی و قمع متبدعین و مخالفین و دفع اهل بدع و معاندین سیما
صوفیه معتدین یافته نشد و ایضا گفته که آنجناب در دار السلطنت اصفهان شیخ الاسلام بود و
ریاست دینی و دنیوی و امامت جمعه و جماعت در آنجا داشت و اوست آنکسی که احادیث اهلبیت
رسالت را جمع نموده رواج داد و در میان مردم خصوصا بلاد عجم منتشر ساخت و از برای فهم ایشان
انواع احادیث را از عربی بفارسی ترجمه نموده علاوه آنکه تصلب و اهتمام تمام در امر بمعروف و نهی
عن المنکر داشت و دست جود و کرم بر هر کسیکه سوی او می آمد بسط داشت چون در زمان غیبت امام عصر
علیه السلام هر که مجتهد عادل و جامع الشرائط باشد نائب آنحضرت است و سلاطین صفویه رعایت شرع
شریف بسیار داشتند لهذا هر بادشاهی را مجتهد معظم آن زمان نائب خود کرده بر تخت سلطنت می نشانید
و آن بادشاه خود را نائب او میشمرد از انجمله سلطان حسین صفوی را مولانا محمد باقر مجلسی بر سریر سلطنت
اجلاس فرمود شیخ یوسف بحرانی آورده که مملکت و سلطنت سلطان حسین با فرط خمول او و قلت
تدبیرش در امور ملکیه بیمن وجود ملا باقر مجلسی محروس و محفوظ بود و چون ملا رحلت فرمود نقصان در
اطراف مملکتش راه یافت و اعتساف اهل بلاد شروع شد و همانسال بلدهٔ قندهار را از دست تصرف
انتزاع نمودند و پیوسته روز بروز ملک او خراب و در معرض زوال بود و دیگران غالب شدند
تا آنکه همه ممالک از قبضهٔ او بیرون رفت و ولادت آخوند [illegible]

چه آنکه آنمرحوم برحاشیه کتاب بحارالانوار در مقام ذکر تسمیه آن کتاب گفته که از غرائب اتفاقات آنکه عدد جامع کتاب بحارالانوار تاریخ ولادت من موافقست در لؤلؤة البحرین مسطور ست که وفات اخوند سال یکهزار و یکصد و یازده هجری اتفاق افتاد تاریخ فوتش غم و حزن ست و ملا حیدر علی مجلسی در رساله خود بعد ذکر اوصاف و القاب و مدائح انجناب گفته که ولادتش در یکهزار و هفت هجریست لکن گفته که وفاتش در سال یکهزار و یکصد و ده هجریست و احمد بن محمد حسینی لاهیجانی که از تلامذه اخوند مجلسی ست در ذیل فهرس الواب کتاب نظم لآلی که مشتمل بر فتاوی اخوند مجلسی ست گفته که وفات او در بست و هفتم ماه رمضان سنه ۱۱۱۰ هجریست چنانچه تاریخی که برای فوت آنمرحوم بطریق تعمیه گفته اند مشعر بر آنست

ماه رمضان چو بست و هفتش کم شد　　تاریخ وفات عالم عالم شد

و در کلام مولانا ازهری که مشتمل بر تاریخ وفات اوست یافته شد که آن مرحوم در دهه آخر ماه رمضان سنه مذکوره از دنیا رفت و آن این ابیاتست که دران اشعار بذکر القاب او تمام شده

مرقد او بحار انوار یست	که ز عین الحیات داده نشان
روضه اش میدهد حیات قلوب	ز جلاء العیون ببین تو عیان
اعتقادات اوست زاد معاد	تو بحق الیقین یقین میدان
آیت رحمت آلهی بود	رفت و مردم شدند سرگردان
گوئیا هاتفی ز عالم غیب	داده بودش بشارت از یزدان
که درین ماه میروی به بهشت	زود بنما وداع پیر و جوان
زان سبب گشت ختم تفسیرش	آیه کل من علیها فان
چون شب قدر آن عظیم القدر	شد نهان عشر آخر رمضان
ازهری گفت سال تاریخش	باقر علم شد روان بجنان

و صاحب تذکره گفته که از بعض اشعار ازهری مستفاد میشود که اخوند مرحوم تفسیری تا شرح آیه کل من علیها فان بتالیف آورده که وفاتش دررسید لکن الی الآن کدامی تفسیر منسوب باو

یافته نشد و هم در فهرس تصانیف او مذکور نیست و نیز در کلام احدی از علما نسبت تصنیف
تفسیر بسوی او بنظر نرسیده شاید که در آنسال تفسیر سورهٔ رحمن را در ماه رمضان بر سبیل موعظه
و بیان فرموده و تا آیهٔ مذکوره نوبت بیان آن رسیده و العلم عند الله اخوند مرحوم از جمعی کثیر از
علمای اعلام اجازهٔ روایت احادیث میداشت از انجمله از والد خود و از پسر عمهٔ والد خود شیخ
عبدالله بن جابر عاملی و فاضل جلیل سید شرف الدین علی بن حجة الله حسینی شولستانی مجاور
نجف اشرف تلمیذ مرزا محمد استرآبادی و غیرهم روایت دارد کما یستفاد من شرح الاربعین لبعض اطاب ثراه
و از رسالهٔ ملا حیدر علی و لؤلؤة البحرین ظاهر میشود که از اساتذهٔ او ملا حسن علی بن ملا عبدالله شوشتری
و سید الکملا امیر رفیع الدین نائینی و سید محمد مومن استرابادی و ملا محسن کاشانی و شیخ علی بن شیخ محمد
بن شیخ حسن بن شهید ثانی و سید شهید مسجد الحرام امیر محمد بن دوست محمد استرآبادی تلمیذ سید
نور الدین عاملی و غیر ایشان هم بوده‌اند و از بعض اجازات متاخرین علما ظاهر میشود که اخوند موصوف
از ملا محمد شریف رویدشتی هم روایت داشته و نیز از سید مرزا ابن شرف الدین علی جزائری در
غرهٔ جمادی الاخری سنهٔ یکهزار و شصت و چهار اجازه یافته و نیز در اول جمادی الاخری سنهٔ یکهزار
و هشتاد و پنج از شیخ حر عاملی اجازه برای خود گرفته و بشیخ موصوف هم نوشته بالجمله جمعی کثیر از فضلا
و مجتهدین که بعد از اخوند مرحوم بهم رسیده‌اند از و روایت دارند از جمله ایشان داماد ش میر محمد صالح
خاتون آبادی و دختر زادهٔ اش میر محمد حسین بن میر محمد صالح موصوف که جامع فهرس تصانیف
اخوند است و ملا رفیع مشهدی و ملا ابو الحسن شریف عاملی و شیخ محمد بن یوسف نعیمی و شیخ سلیمان
بن عبدالله بحرانی و غیر ایشان اند و از رسالهٔ ملا حیدر علی دریافت میشود که اخوند را چهار پسر بحد کمال
رسیدند یکی مرزا محمد صادق که والدهٔ اش خواهر سید جلیل مرزا علاء الدین گلستانه شارح نهج البلاغه
بود و دیگر فاضل مرزا محمد رضا مشهور بـقاضی که والدهٔ اش خواهر ابو طالب خان نهاوندی بود
و اخوند مرحوم را کنیزی بود که دو پسر از و بهم رسیدند یکی ملا محمد جعفر و دیگری ملا عبدالله و دختران
اخوند مرحوم که از خواهر سید علاء الدین گلستانه بهم رسیدند یکی زوجهٔ میر محمد صالح خاتون آبادی ...

که از و میر محمد حسین هم رسیده و دیگری زوجه میرزا محمد کاظم بن ملا عزیز الله برادرزاده آن
مرحوم بود که پسرش ملا محمد تقی جد ملا حیدر علی مجلسی است و دیگر دختران هم داشت که اولاد ایشان
در اصفهان میباشند و تفصیل احوال ایشان در آن رساله منضبط است و از اعظم تصانیف و
اجل تالیفات آن مرحوم کتاب بحار الانوار است و مشتمل بر بیست و پنج مجلد است که آیتی از آیات
الهی و معجزه از معجزات حضرت ختمی پناهی است و تا حال مثل آن کتابی در مذهب امامیه که
جامع احادیث متاخرین و متقدمین باشد تالیف نشده ترتیب مجلدات را بنابر آنچه خودش
در اول بحار مرقوم فرموده این است کتاب العقل و العلم کتاب التوحید کتاب العدل و المعاد و
کتاب الاحتجاجات و المناظرات کتاب قصص الانبیاء علیهم السلام و کتاب تاریخ احوال نبینا صلی الله
علیه و آله کتاب الامامة و جوامع احوال الائمة کتاب الفتن و ما جری بعد النبی من غصب الخلافة و
غزوات امیر المؤمنین کتاب تاریخ امیر المؤمنین و فضائله و احواله و کتاب تاریخ فاطمة و الحسن و الحسین
علیهم السلام و فضائلهم کتاب تاریخ علی بن الحسین و محمد بن علی الباقر و جعفر بن محمد الصادق و موسی الکاظم
علیهم السلام و فضائلهم کتاب علی بن موسی الرضا و محمد بن علی الجواد و علی بن محمد الهادی و الحسن بن
علی العسکری و فضائلهم کتاب الغیبة و احوال الحجة القائم المهدی علیه السلام کتاب السماء و العالم
فی احوال العرش و الکرسی و الافلاک و العناصر و الموالید و الملائکة و الجن و الانس و الوحوش و الطیور
و احکام الصید و الذباحة و ابواب الطب کتاب الایمان و الکفر و مکارم الاخلاق و کتاب الآداب
و السنن و الاوامر و النواهی و الکبائر و المعاصی و الحدود و کتاب الروضة فی المواعظ و الخطب و الحکم
و کتاب الطهارة و الصلوة و کتاب القرآن و الدعاء کتاب الزکوة و الصوم و اعمال السنة کتاب الحج
و کتاب المزار کتاب العقود و الایقاعات کتاب الاحکام کتاب اجازات العلماء الاعلام رضوان الله
علیهم و از کلامش ظاهر میشود که مجلد بیست و ششم نیز در آخر مجلدات مذکوره الحاق نموده چنانکه در
بعض فصول از مقدمه کتاب بحار میفرماید که من بعض احادیث کتب متقدمین را در کتابی علیحده
که آنرا بمستدرک البحار نامیده ام جمع نموده ام بهر نوع که خواهم نمود زیرا که الحاق در هر یک از مجلدات

زیاده

این کتاب نمودن باعث تغییر بسیاری از نسخ متفرقه این کتاب میگردد و اتفاق در رساله‌ واز رشته‌ بالطبع فهرست
تصانیف اخوند مرحوم که مولفه سید محمد حسین بن محمد صالح که نواده آبا و اجدادی دختر زاده اخوند مرحوم ست
دران مقدار ابیات هر کتاب و رساله مفصلاً مرقوم ست دیگر از تصانیف آن مرحوم ست کتاب
مراة العقول فی شرح اخبار آل الرسول شرح کافی کلینی که قدری از ان ناتمام مانده کتاب ملاذ الاخیار
در شرح تهذیب الاخبار شیخ الطائفه ابوجعفر طوسی ست و آن نیز ناتمام ست و تا کتاب الصوم نوشته
و کتاب شرح چهل حدیث و کتاب فوائد طریفه که شرح صحیفه است و تا دعای چهارم نوشته و رسا
وجیزه در علم رجال و رساله اعتقادیه که در یک شب نوشته معروف به لیلیه است و رساله در اوزان
و مقادیر شرعیه و رساله شکیات نماز و رساله موسوم بمسائل هندیه در جواب مسائل متفرقه که برادر
او ملا عبد الله از هند فرستاده از و سوال نموده بود و کتاب عین الحیات در ترجمه احادیث و مواعظ
که حضرت رسول با بوذر گفته مشکوة الانوار که مختصریست از کتاب مذکور در خواص سور و ادعیه کتاب
حلیة المتقین کتاب حیات القلوب در سه مجلد جلد اول در تاریخ پیغمبران سلف و بادشاهان که هم عصر
ایشان بودند جلد دوم در تاریخ و حالات پیغمبران ما صلوات الله علیه جلد سوم مشتمل بر دلائل نبوت
و امامت و این جلد را ملا محمد رضی بن ملا نصیر مجلسی که یکی از بنی اخوان اخوند مرحوم بود بعد از و بقالب
تصنیف در آورده موسوم بصحیفة المتقین ساخته در از تصانیف اخوند مرحوم ست کتاب تحفة الزائر
کتاب جلاء العیون کتاب مقباس المصابیح کتاب ربیع الاسابیع کتاب زاد المعاد رساله حدود
رساله در اوقات نوافل شبانه روزی و رساله رجعت و رساله در ترجمه نامه که حضرت امیر علیه السلام
بمالک اشتر قلمی فرموده و رساله اختیارات و رساله ذکر بهشت و دوزخ معروف بطریق الجنة رساله
جنائز مشتمل بر تغسیل و تکفین اموات و کیفیت دفن و نماز ایشان رساله کبیره در اعمال حج و عمره
رساله صغیره حج و رساله مفاتیح الغیب مشتمل بر ذکر انواع استخاره های ماثوره رساله در [illegible] ال
نواصب رساله زکوة رساله کفارات رساله نماز شب و رساله آداب تیراندازی [illegible]
و رساله در تحقیق معنی آیه کریمه والسابقون السابقون اولئک المقربون فی جنات النعیم

ورسالهٔ فرق میان صفات ذاتی و صفات فعلی باریتعالی و رسالهٔ تعقیب مختصر نمازهای شبانه روزی
ورسالهٔ تحقیق معنی بدا و رسالهٔ جبر و تفویض در افعال بندگان و رسالهٔ نکاح و کتاب فرحة الغری
مشتمل بر معجزات و امور غریبه که از مرقد منور حضرت امیر علیه السلام بظهور رسیده رسالهٔ در ترجمهٔ توحید
مفضل مشتمل بر حدیث طولانی و رسالهٔ در ترجمهٔ توحید حضرت امام رضاؑ و رسالهٔ ترجمهٔ زیارت جامعه
ورسالهٔ در ترجمهٔ دعای کمیل و رسالهٔ در ترجمهٔ دعای روز مباهله و رسالهٔ در ترجمهٔ دعای سمات
ورسالهٔ ترجمهٔ دعای جوشن صغیر و رسالهٔ در ترجمهٔ روایت عبد الله بن جندب و رسالهٔ در ترجمهٔ روایت
رجا بن ابی ضحاک در اعمال و ادابیکه از حضرت امام رضاؑ منقول ست و رسالهٔ ترجمهٔ قصیده
دعبل خزاعی در مدح حضرت امام رضاؑ و رسالهٔ در ترجمهٔ حدیث سته اشیا مشتمل بر ذکر اشیا رسته که
دران بندگان را دخلی نیست و رسالهٔ مشتمل بر اشتیاق زیارت نجف اشرف و کربلای معلی
که در وقت مراجعت ازان دو مکان اقدس انشا کرده بود و رسالهٔ صواعق الیهود مشتمل بر کیفیت
جزیه گرفتن از یهودان رسالهٔ مشتمل بر جواب سوالهای متفرقه که مردم ازو سوال نموده بودند و کتاب
حق الیقین که آخر تصانیف آن مرحوم ست جامع اوراق گوید که کتاب تذکرة الائمه که مشتمل بر
دلائل نبوت و معجزات و امامت ائمه معصومینؑ از روی کتب یهود و نصاری و مجوس و هنود
وسائر ملل متفرقه و تواریخ و احادیث عامه و احوال زمان خلفای امویه و عباسیه است و صاحب
رسالهٔ فهرست آنرا ذکر نفرموده اما در نسخه از اجازه ملا حیدر علی مجلسی بنظر رسیده و حق این ست که
مطالب مندرجهٔ کتاب مذکور کمتر مطابقت بکلام آن مرحوم دارد چنانچه صاحب تذکره آورده و همچنین ست
رسالهٔ اختیارات که منسوب بآن مرحوم ست و آن سوای رسالهٔ اختیارات مذکوره است
و در بعض نسخ فهرست شرح باب حادی عشر هم مسطور ست و دیگر از مولفات اخوند رسالهٔ در مبحث
ستهٔ است که در فهرست مذکور نیست لکن صاحب تذکره هم نوشته و گفته که در نسبت آن بسوی
آن مرحوم تشکیک نماظرین آن را جای کلام نیست دیگر رسالهٔ ترجمهٔ الصلوة فارسی که مشهور است
و رسالهٔ اذان در عربی و این هر دو را در اجازه خود ملا حیدر علی ذکر نموده مولانا الحاج

ابوتراب الاصفهانی شیخ علی حزین در رساله سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه در صغر سن خود باصفهان ملاقات ایشان نموده می گوید دیگر مولانای مغفور حاجی ابوتراب ست وی از صلحای دهر و از مصاحبان مولانا محمد باقر مجلسی بود بافاده فقه وحدیث مشغول و اقوالش در شرعیات معتمد علیه و روزگاری باسایش داشت در سال فوت مولانا محمد باقر درگذشت مولانا

ابوطالب بن ابوتراب الاصفهانی فرزند ارجمند حاج ابوتراب سابق الالقاب ست شیخ علی حزین در ذیل حال پدرش ابوتراب گفته که پسرش حاجی ابوطالب نیز از محدثین بود وبعد از پدر بچند سال درگذشت مولانا المیرزا علاء الدین محمد الحسینی معروف بگلستانه

میرزا علاء الدین گلستانه

از مشاهیر محدثین و فضلاء کاملین بود شرح کتاب مستطاب نهج البلاغه موسوم به حدائق الحقائق در بست مجلد که از عمده تصانیف شریفه اوست شاهد عدل بر جامعیت و اکملیت آن حاوی علم وفضل ست در آن کتاب بطرز ابن ابی الحدید معتزلی ببسط متوجه گردیده مطاعن خلفا و اجوبه آنرا ذکر کرده بر آنها ردساخته اجوبه جیده وسدیده تحریر فرموده دیگر از تصانیف اوست کتاب منهج الیقین فارسی در ترجمه وصیت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله و دران ذکر کبائر را مبسط تمام آورده ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده النحریر المقدس العلامه السید السند المیرزا علاء الدین محمد الحسینی گلستانه شارح نهج البلاغة وظنی انه لم یشرح کتاب مثله کانت اخته جدة لنا لکونها حلیلة للعلامة المجلسی رحمهما الله تعالے ازین عبارت واضح گشت که خواهر میرزا بعقد نکاح اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود و شیخ علی حزین در رساله سوانح خود آورده عمدة السادات میرزا علاء الدین محمد معروف بگلستانه ست از افاضل اتقیا بود با والد مرحوم اختصاص تمام داشت بعبادت و افاده بسر می برد بر کتب متداوله شرعیه تعلیقات دارد و روزگاری باسودگی و عزت داشت اولادش بمناصب دیوانی آلوده شدند و ایشان را آن عزت و احترام نماند وفات میرزا بنا بر آنچه از رساله مذبوره مستفاد میشود در حدود سنه هزار و صد و ده هجری واقع شد والله اعلم مولانا السید

نعمة الله الموسوی الجزائری التستری از اعلام محدثین و زبده فقها و فضلای متاخرین
بود تفصیل احوال آن علامه بے مثال بنابرانچه سید عبداللطیف خان شوشتری که از احفاد سید
موصوفست در کتاب تحفة العالم مبسط تمام نوشته ثبت این مجموعه می نماید نسب شریف
و شجره منیف سید موصوف بدینوجه ست السید نعمة الله بن عبدالله بن محمد بن حسین
ابن احمد بن محمد بن محمود بن غیاث الدین بن مجدالدین بن نورالدین بن
سعدالدین بن عیسے بن موسی بن عبدالله بن الامام ابی الحسن موسی الکاظم
علیه و علی آبائه السلام و نسبی چنین را که قلیل الوسائط باشد ائمه انساب عالی گویند اجداد
کرام آن والاجناب از صدر اسلام همه امامی مذهب و در تشیع فرزانه و هر یک در عصر خود بعلم و
زهد و تقوی یگانه و مقتدای خلقی از اولوالالباب آن زمانه بودند و الی الآن بنی اعمام آنجناب
در جزائر روزگاری بعزت و احتشام دارند اعراب آن نواح که هر دو طرف دو دجله و فرات
سیاه خیمه دارند بنی خزعل که همه امامی مذهب و شفق و بنی لام که حنفی مذهب و محکوم حکم احدی از سلاطین
نیم با دم میند و با والی بغداد تشاق دارند و سادات جزائر را به پیر و مریدی مطیع و منقاد اند
ولادت با سعادت آن علامه نحریر در قریه صباغیه جزائر من اعمال بصره سنه خمسین بعد الالف
اتفاق افتاد از ایام رضاع آثار رشد و بزرگی و امارات اقتدا و سروری از ناصیه همایونش
پیدا بود بعد از آنکه چهار سال از عمرش گذشت حسب الاشارة والد بزرگوارش شروع بتعلیم
نمود و در عرض یکسال که پنجسالش ختم قرآن نموده سواد خوانی و خطی بهم رساند و بخوندن صرف و نحو
مشغول شد شوق غریبه بتحصیل علوم دست داد که بآن صغر سن بنحوی که شیوه اطفال است هرگز
باهم سنان خود التفات نکردی و اوقات شبانه روزی را بمباحثه و مذاکره صرف نمودی تا بسن
هشت سالگی مقدمات را طی نموده قوتی در مطالعه بهم رساند و در آن سن از جزائر بطلب علم و کسب
فضائل روانه دارالعلم شیراز گردید و در آن بلده فاخره که دارالفضل ست از خدمات شاه ابوالولی
و میرزا ابراهیم خلف مولانا صدرا ی مشهور و شیخ جعفر خلف شیخ کمال بحرانی و شیخ صالح بن عبدالکریم

و سید اجل سید هاشم و شیخ عبد علی حویزاوی که هریک از آنها نادرهٔ روزگار و از غایت اشتهار بی نیاز
از اظهار است مدت نه سال استفاده نموده بدرجه کمال رسید و اجازه بخط شریف هریک
حاصل نموده صیت فضیلتش بلند آوازه گردید پس از آنجا عود بجزائر نموده صبیه عم عالی مقدارش را که
نامزد او بود در سلک ازدواج کشید و یکسال در آنجا مانده روانه اصفهان گردید و در آن زمان که
بهار اعصار و خرمی روزگار بود آنقدر از مجتهدین و افاضل و مستعدان در آن مصر اعظم مجتمع بودند
که اگر احصای آنها رود بطول انجامد و در مجالس مناظرات و محافل عظیمه شصت نفر مجتهد جامع
الشرائط افاده فرما بودند که هریک علامه دوران و نادرهٔ زمان بودند و در بهم رسیدن یکی مثل
آنها شهور و اعوام می باید منقضی گردد تا از کتم عدم بوجود آید. و آن برگزیدهٔ والا مدت
هشت سال در آن بلدهٔ مینو مثال در خدمت فیلسوف اعظم رئیس العلما آقا حسین خونساری
و خاتم المجتهدین مولانا محمد باقر خراسانی و عارف ربانی مولانا محمد محسن کاشانی و شیخ المحدثین
مولانا محمد باقر مجلسی و سید میرزای جزائری رحمهم الله تلمذ نموده و هؤلاء فضلهم و شرفهم
اجل من ان یذکروا و اعظم من ان یسطر مرتبه تبحر هریک از این اسامی کالنور فی الظلم
والنار علی العلم بر عالم و عالمیان مسلم البرهان و بی نیاز از توصیف و بیان است. و سید بزرگوار
سرآمد آن علمای اعلام و افضل آن اذکیای عالیمقام گردید. در تالیف بحار الانوار آخوند مجلسی
مددگار و اکثری از مجلدات آن کتاب تصحیح کردهٔ آن بزرگوار است و گاه ... و تبدیل آنها بقبول
و مسلم میداشتند بالجمله پایهٔ فضل و رتبهٔ کمال آن مرجع انام از آن برتر است که بزبان قلیل شمه
از علو آن حکایت توان نمود اکثری از کتب مطوله را مانند قاموس اللغة و کتب اربعهٔ حدیث و تفسیر
بیضاوی و غیرها در بدایت تحصیل بخط خود کتابت فرموده و بقدر چهار پنج هزار جلد کتب علمی که در
کتبخانه جمع داشتند کتابی نیست که حواشی و تعلیقات بخط مبارک ایشان نداشته باشد یا بتصحیح
او نرسیده باشد بنحوی که ... بعد از آنکه در اصفهان از علمای اعلام تکمیل نموده هریک اجازهٔ
عامه باو دادند عود بجزائر نمود و انجمن آرای بزم افادت و ارشاد بود تا در سنه ۷۹ یکهزار

وهفتاد و نه حسین پاشا بن علی پاشا متسلم بصره که از جانب سلطان محمد عثمانلو وزیر بغداد فرمان
فرما بود با او از در عصیان برآمده بغی ورزید سلطان محمد سرداری را با لشکر بیکران بدفع او
فرستاد پاشا خود تاب مقاومت نیاورده از بصره فرار و بسمت هندوستان آواره گردید
افواج رومی بنحویکه عادت ایشان است تیغ عاجزکشی را تیز و بار رعایا و زیردستان از در ستیز
و آویز درآمده از جزائر تا حوالی بصره را تاختند و خلقی انبوه ناچیز گردید مردم جزائر که از اعوان
پاشا بودند در آن آشوب نیز جلای وطن نموده هرکس بطرفی فرار نمود از انجمله سید نعمة الله نیز
درآن سال از جزائر بحویزه که از قدیم مقر ریاست والی عربستان است آمده و حکومت حویزه
و آن نواحی از قبل از ظهور شاه سلیمان نشان شاه اسمعیل صفوی الی الآن بسادات مشعشع اختصاص
دارد و این سلسلهٔ علیه از بدایت حال تا این زمان همه امامی مذهب و در اقطار جهان بجلالت
قدر و علو شان معروف بسخاوت ذاتی و شجاعت فطری و حسن اخلاق بین الانام موصوف اند در ترویج
دین مبین و احترام علمای اعلام دقیقه فرو گذاشت نمی نمایند و همیشه در مجالس سلاطین دین پرور
صدرنشین و در کمال عزت و احترام بوده اند و در آن عصر والی بود سید علی بن خلف داو را
در خدمت سید ارادتی تمام بود در استقبال و لوازم ضیافت و مهمانداری و شرایط پرستاری و خدمتگذاری
بتقدیم رسانیده و باقامت حویزه تکلیف نموده و هم در آن وقت عرایض اهالی شوشتر بالتماس
متضمن تکلیف آمدن بآن شهر بهشت اساس رسید و بحکم استخاره رونق بخش ساحت شوشتر گردید
در آن اوان حکومت شوشتر را نیابة و ملوک فتح علیخان بن ... خان که از غلامان خاصه شریفه
سلاطین صفویه بود تعلق داشت خان و اعیان اعاظم و ارکان رعایا و برایا تا دو منزلی شهر
استقبال و مقدم او را باکرام و اعزاز تلقی نمودند و بالتماس ماندن و توطن را از خدمتش استدعا
کردند آنحضرت نیز مسئول آنها قبول و توطن اختیار نمود و از آن روز باز شوشتر وطن اجداد و الا تبار
گردید تمامی مردم بلد و ملوک ناشیه اطاعت آن بزرگوار را بر دوش و حلقه ارادت او را بر گوش
کشیدند و مدرسه و خانقاه بنحوی که لائق آن سید عالیجاه بود بساختند از پیشگاه پادشاه مالک رقاب

شاه سلیمان صفوی شغل جلیل شیخ الاسلامی و قضاوت و تدریس و نیابت صدارت و امامت جمعه
و جماعت و تولیت مسجد جامع و امر بمعروف و نهی از منکر و سائر مناصب شرعیه بلد و بلوک و سائر
بلاد قریبه بجناب مستطاب مرجوع شدند و همه آن اشغال خطیره بر نهج ستوده تقدیم کرد اقارب و ذوی الارحام
بتدریج از جزائر باو پیوستند و آنحضرت با همه طریقه مواخات و مواسات بعمل می آورد بالجمله سید عالیجناب
مردم را به بنای مساجد و مدارس تحریص نموده در هر محله مسجدی برپا شد بنحویکه سبق ذکر یافت
و در هر مسجد یکی از اعاظم طلبه را بامامت معین نمود و بوجود ذی جود آن بزرگوار محاسن شرع غرا
در آن دیار رونق یافت و تا آن زمان اکثر مردم آن شهر جهال بی معرفت و در فرائض و
سنن و قواعد شرع شریف فروگذاشت بسیاری میشد حتی ذبیحه را بنفس نفیس بمردم تعلیم فرمود
و الحق حقوق آن سید والا تبار بر مردم آن بلاد از هدایت و ارشاد خارج از حوصله احصاء و شمار
و از اعاظم تلامذه او بودند مولانا محمد بن علی النجار و مولانا محمد باقر بن محمد حسین سید محمد شاه
و حاجی عبد الحسین کرکری و قاضی نعمة الله بن قاضی معصوم و هر یک از برکات انفاس قدسیه
آنحضرت باعلی درجه تبحر و فضیلت رسیدند و الی الآن تمامی فضلای خوزستان و آن نواح نسبت
تلمذ را بیک واسطه یا دو سه واسطه بآنجناب میرسانند از افاده و ارشاد مردم و تالیف و تصنیف
دمی نیاسود و بمواعظ و ارشادات موثره گم گشتگان تیه ضلالت را بجادهٔ مستقیم دلیل و رهنما
بود مصنفات بسیاری از و در صفحهٔ روزگار بیادگار رست و الی الآن مصنفات او مقبول علمای
عرب و عجم از هر دیار و فتاوای او معمول به فضلای فضائل شعار است و الحق کلام وحی نظامش
باعلی درجه متانت است و از مآثر اقلام اوست شرح کبیر تهذیب الاحکام مشتمل بر دوازده مجلد و
بعد از آن تصرفات و اختصارات در آن نموده شرح صغیر را که رواجی تمام دارد در هشت
مجلد اقتصار نمود شرح استبصار سه مجلد شرح عوالی اللئالی دو مجلد انوار النعمانیه و نوادر الاخبار هر یک
دو مجلد ریاض الابرار سه مجلد زهر الربیع دو مجلد قصص الانبیا شرح توحید صدوق شرح احتجاج
موسوم به قاطع اللجاج شرح عیون الاخبار شرح روضهٔ کافی شرح صحیفه کبیر و صغیر شرح تهذیب النحو

شرح مغنی اللبیب حاشیه مدون بر شرح جامی رساله منهی المطلب هدایة المومنین منبع الحیات مسکن الشجون
فی جواز الفرار من الطاعون مقامات النجاة حواشی کلام الله که مولانا محمد در سه مجلد تدوین نمود حواشی
بر نهج البلاغه و حواشی بر شرح ابن ابی الحدید و بر اکثری از کتب حدیث و فقه و عربیت حواشی و
تعلیقات شایسته دارد که هر یک کارنامه و احصای آنها باعث اطناب ست تا در سنه یکهزار و
یکصد و دوازده که شوق طواف مشهد مطهر رضوی علیه التحیة والثنا او را گریبان گیر شده روانه
گردید بعد از حصول آن سعادت عظمی در مراجعت بمنزل جایدر من اعمال فیلی از این سرای
عاریت بریاض رضوان شتافت اللهم اسکنه فی فرادیس الجنان وافض علیه شابیب
الرحمة والغفران لرستان فیلی که مشهورست بلر بزرگ و بقرب یکصد هزار خانه دار کما بیش ست
همه امامی مذهب و شیعی فطری اند اخیار آن دیار بارگاهی عالی بر مرقد او ساخته و موقوفات
بسیاری وقف آن سرکار و فقرا و خدمه معین نمودند و الی الآن آن عالی بارگاه مطاف مردم
آن دیارست از و چهار پسر مخلف شد سید نورالدین و سید حبیب الله و سید محمد شفیع و سید جمال الدین
سید حبیب الله در صغر سن تمیز نارسیده وفات نمود و از سید محمد شفیع اولاد ذکور مخلف نشد و سید
جمال الدین از و یک پسر مخلف شد سید مجدالدین بهندوستان افتاد و از و خبری نشد مولانا السید
صالح بن عطاء الله بن سید محمد بن حسین الجزائری مولف تحفة العالم در ضمن احوال سید
نعمة الله جزائری سابق الذکر بتقریب ذکر کسانیکه در عهد او از موطن اصلیش جزائر بشوشتر آمده
باو پیوستند آورده سید فاضل سید صالح بن سید عطاء الله که عموزاده حقیقی سید عالیمقام بود وارد
شوشتر گردید و در آنجا ساکن گزید از اتقیای روزگار و از علوم متداوله خالی از ربط نبود و بعد از چندی
درگذشت و از و یک پسر مخلف شد سید اسمعیل از و بوجود آمد سید فاضل عالیشان سید زین الدین
علیه الرحمه که احوالش خواهد آمد مولانا شاه محمد بن محمد الشیرازی از اکابر علما و نحاریر فضلا
و مشایخ نبلای شیعه امامیه است کتاب روضة العارفین شرح صحیفه سید الساجدین امام زین العابدین
علیه السلام که از مصنفات فائقه آنجناب ست شاهد فضل و جامعیت اوست مولانا محمد مومن

جزائری که از تلامذه جناب موصوف ست در کتاب طیف الخیال بتقریب ذکر مشایخ خود آورده
واخذت کثیرا من الاحادیث والتفاسیر واصناف علوم الحکمة من الطبیعی والالهی والہیئة والریاضی
والمجسطی الموسیقی والاکرات والمتوسطات وما والاها من الفنون المشکلات مدة مدیدة وسنین
عدیدة عن البحر المواج والسراج الوہاج انموذج الحکماء المہندسین وخاتمة الفضلاء المتبحرین یم العلم
المتلاطم امواجه وبیت الفضل المتلالا سراجه غیث الکرم الذی یفید ویفیض ولجة الفیض الذی
لاینضب والایغیض المتقن فی جمیع الفنون والمفتخر به الاباء والبنون السابق من کل فاضل قبله
والفائق علی کل معاصر ومن بعده رئیس اہل الفضل وصاحب المنطق الفصل والکلام الخلو من الجد
والهزل علامة طار صیت فضله فی الافاق وانعقد الاجماع علی انه المجتهد علی الاطلاق محدث سلم عن
الجرح والتعدیل روایاته ومفسر صفی عن النقض والتزییف توجیهاته مطنب کلامه غیر ممل وموجز اختصاره
غیر مخل منشیٔ یسحر العقول بنفثات قلمه السحار ویشرح الصدور بنسمات کلمه الفائقة نسائم الاسحار شاعر امتد فی
النظم باعه واستحال علی مناضله اتباعه فما من فن الا وله فیه الحظ الاوفی والمورد العذب الاحلی الاصفی
علامة له من التصانیف ما یدل علی کمال فضله وسوقه ہدی العلم الی محله وابکار افکار تفوق علی عرائس المعانی
ونفائس معانی ازہی من قلائد فی جید الغوانی وحل مشکلات اضحت العقول معقولة جاثیة بین یدیہا
ونشر تالیفات است الرغبات مستوقفة المطایا تہوی الیہا ومحاکمات تمیط تعقلها عقال عقول الاقران
ومواخذات ینبسط عند شرحها ارداں اذہان الاعیان وتوجیہات اغلاط خلص بہا عن وصمة الزیغ
اناما ورفع اغلاقات وقف دون الوقوف علی معاینها اقوام اعواما فہو استاد الکل باعتقاد الکل فی
الحقیقة لا بالمجاز وسباق الغایات فی مضمار السبق عند التناضل للاحراز ۵ یا من یری انه یحصی مناقبه
ویذکر الکل بالتفصیل والجمل   لقد وجدت مجال القول واسعة   وان وجدت لسانا قائلا فقل
سل عنه والنطق والنظر الیه تجد   ملأ المسامع والافواه والمقل   حلو الفکاہة مر الجد قد مزجت
بدقة الطبع منه رقة الغزل   اعنی استادنا ومن به استنادنا عمدة المحدثین وزبدة المحققین فخر المتکلمین
والحکماء المتالہین ثقة الاسلام قدوة الانام کنز الافادة وکعبة الوفادة معدن المعارف والمولی العارف

العلامۃ الاوحد مولانا شاہ محمد بن محمد اصطہباناتی اصلاً ومولداً الشیرازی منزلاً وموطناً لازال علمہ نامیا
وعلمہ سامیا وصدرہ مہبط اشعۃ الانوار فی اناء اللیل واطراف النہار ومن اللہ علی المؤمنین
بإعلاء سدتہ المنیفہ ومتع طلاب العلم بطول مدتہ الشریفہ واجری فی بحر التائید فلک وجودہ واطلع بدر
من افق التائید بہنہ وجودہ مادام التاسع محدد الجہات والعاشر مدبر الکائنات وعرفت الاشخاص
بسماتہا وانشقت الاراضی عن بناتہا وتعاقبت الاناء والساعات ودامت الارض والسموات
وایم اللہ انہ لم یزل مع علو رتبتہ وسمو قدرہ ومنزلتہ فی نہایۃ التواضع وخفض الجناح وکسر النفس و
لین الجانب وبذل الجہد فی ایصال النفع ودفع الضرر عن الاقارب والاجانب واذا اجتمع مع التلامذۃ یعد
عد نفسہ کواحد منہم ولم تمل نفسہ العلیہ ابداً الی التمیز بشئ ما عنہم قد تمیز بہذہ الصفۃ عن ابناء جنسہ وخصہ اللہ
بہذہ الخصلۃ تزکیۃ لنفسہ حتی انی رایتہ مراراً ایام ملازمتہ قد صفف النعال وسبق الی وضعہا للتلامذۃ
مع انہ شیخ کبیر جاوز التسعین وکان یستعین بہ الناس ولا یستعین فطوبیٰ لہ من جمیل حسن خَلقہ ونبیل عظیم خُلقہ
سہل اللقاء اذا احللت بدارہ، طلق الیدین مودب الخدام، واذا رایت صدیقہ وشقیقہ، لم تدر ایہما ذو الارحام
در تذکرہ شیخ علی حزین مسطور ست استاد العلما واسوۃ العرفا مولانا شاہ محمد الشیرازی متخلق باخلاق حمیدہ
نبوی ومتأدب بآداب مرضیہ مرتضوی واز بدایت تمیز تا نہایت زندگانی کہ از عمر طبیعی در گذشتہ بود
روزگار خود را صرف خدمت دینیہ ونشر معارف یقینیہ واداى تحصیل مثوبات نمودہ بادراک صحبت
بسیاری از علما وعرفا واتقیا فایز گردیدہ بود واز ماثر قلم فیض شیم آن فاضل محقق رسائل شریفہ وشرح
صحیفہ وتحقیقات لطیفہ بر صفحہ روزگار بیادگار ست راقم حروف در شیراز قدری از احادیث
در حضور سامی ایشان قراءۃ تحقیق نمودہ وکتاب حکمت العین را با جوانی در خدمتش گذرانیدہ
وحاضر بود کہ آن نقاوۂ سعادتمندان بجہان جاودان ارتحال فرمودہ طوبی لہم وحسن مآب
گاہی طبع مستقیمش بانشاد شعر مائل واز ابیات غزل و رباعیات آشنا بمذاق عرفا از نتایج افکار آن بحر سخن
پرداز در میان وتخلص آن عارف معارف عارف ست ونیز در سوانح عمری نوشتہ کہ مولانای
اعظم استاد العلما راز نوادر روزگار بود تتبعی عظیم وحفظی قوی وعمری طویل داشت ادراک صحبت

بسیاری از علما و اکابر عرفا نموده اکثر ممالک عالم را دیده بود و در تحصیل مراتب عالیه و تکمیل نفس ریاضتها
کشیده بمشایخ و اولیا اخلاصی عظیم داشت و بغایت ستوده اخلاق و کریم الذات بود قریب
بیکصد و سی سال عمر یافت و همه را صرف نشر علم و حق طلبی و خیرخواهی عباد نمود و چند رساله در حدیث و کلام
از مصنفات اوست تا آنکه بعد از چندی از ورود فقیر بآن بلده رحلت کرد مولانا میرزا عبد الله این میرزا
بالافندی از ماهرین فن رجال و فضلای کاملین و علمای محققین بود شیخ ابو علی در حاشیه کتاب منتهی المقال
آورده که مولانا میرزا عبد الله رحمه الله تعالی از فضلای کاملین و عارف در فن رجال و از تلامذه علامه مجلسی
از تصانیف اوست کتاب ریاض العلماء فی احوال العلماء که از اول زمان غیبت صغری تا زمان خود که سنه الف
ومائة و تسعة عشر بود احوال علما را درج فرموده و له الصحیفة الثالثة المشتملة علی ادعیة مولانا سجاد ذی الثفنات
علیه افضل التسلیمات و غیر ذلک مما ذکره بنفسه فی ریاض العلماء الشیخ ابراهیم بن عبد الله
الزاهدی الجیلانی شیخ علی حزین در تذکره خود آورده الفاضل المحقق الحقانی الشیخ ابراهیم ابن الشیخ
عبد الله الزاهدی الجیلانی عم عالیمقدار این خاکسار است مظهر شوارق انوار و مفید بدایع آیات
کردگار و از نوادر روزگار بود و جامع علوم دینیه و معارف یقینیه و حاوی کمالات صوریه و معنویه
تلمیذ والد بزرگوار خود است متوطن بلده لاهیجان و مرجع اهالی گیلان صیت فضایل و مناقبش
با عالی و ادانی اطراف و اکناف رسیده و نوبهار فیض سرمدی و گل خلق عظیم محمدی از ریاض
طبع فیاضش دمیده غنچه حقیقت نفسانیه را با محاسن ظاهریه جمع داشت حسن تحریر و تقریر بی نظیر
و در شعر و انشا و لغز و معما بی شبیه و نظیر خط و خطوط بغایت خوش و دلکش می نگاشت از جمله مصنفات
شریفه اش حاشیه السیت مسمی برافع الخلاف بر کتاب مختلف علامه حلی علیه الرحمه و حاشیه دیگر
موسوم بکاشف الغواشی بر کشاف که تا سوره مبارکه احقاف رسیده و رساله در تحقیق
کتاب اقلیدس و قصاید غرا در مدایح آل عبا و مراثی نیکو در تعریف سید الشهدا و اشعار
ستوده از مآثر طبع وقاد ایشان بر صفحه روزگار باقی است در سال یکهزار و یکصد و نوزده هجری
بعالم بقا ارتحال فرموده در لاهیجان مدفون شد چون این واقعه با صفهان رسید بهتیم الدین خواهرزاده

نظم

زین واقعه رنگ از رخ گلزار فرو ریخت
بلبل دل خون گشته زمنقار فرو ریخت

پیمانه سرشار کشیدی تو و مارا
هوش از سر این ساغر سرشار فرو ریخت

بیوند نفس از لب اعجاز ترنم
بگسستی و شیرازه گفتار فرو ریخت

چون گنج تمنت تا بدل خاک دفین شد
بام و در گنجینه اسرار فرو ریخت

در ماتم تو ناصیه صبح کبود است
بر صفحه این آئینه زنگار فرو ریخت

بی باد بهار نفست گشت خزان دل
برگ و بر این باغ بیکبار فرو ریخت

تا گلشن جان پرور عمر تو خزان شد
در پیرهن طاقت ما خار فرو ریخت

بال و پر مرغان چمن گشت شکسته
زین طرفه خزانی که بگلزار فرو ریخت

و نیز مرثیه دیگر گفته یک بیت از آن در اینجا ثبت میشود

امروز که از ظلمه رخ صبح کبود است
در ماتم علامه اصحاب شهود است

مولانا صدر الدین علی بن نظام الدین احمد الحسنی الحسینی المعروف بسید علیخان المدنی

از مشاهیر ادبا و بلغای عصر و معاریف فضلا و علمای دهر بود و در انشاء نظم و نثر کمال تبحر داشت در علم حدیث و روایت شاگرد شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی ست نسب شریفش بر وجهیست که خودش در رساله که در توضیح بنج حدیث از احادیثیکه سلسله اسناد آنها بواسطه آبای او بحضرت رسول صلی الله علیه و آله می رسد نوشته باین ترتیب که سید علی صدر الدین بن احمد نظام الدین ابن محمد معصوم بن احمد نظام الدین بن ابراهیم بن سلام الله بن مسعود بن محمد صدر الحقیقه بن منصور غیاث الدین بن محمد صدر الدین بن ابراهیم شرف الملة بن محمد صدر الدین بن اسحاق عز الدین بن علی ضیاء الدین بن عربشاه زین الدین بن امیر نجیب الدین بن امیر خطیر الدین الحسن بن جمال الدین بن الحسین العزیزی بن علی بن زید الاعثم بن علی بن محمد بن علی بن جعفر بن احمد السکین بن جعفر بن محمد بن زید الشهید بن الامام علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب

صلوات الله علیهم اجمعین ومثل این در سند احادیث کمتر اتفاق شده جدش سید معصوم از تلامذه
ملا محمد امین استرآبادی ست و از و در روایت حدیث دارد پدرش نظام الدین نیز از اهل علم و
روایت بود سید علیخان بواسطه پدر خود از جد خود روایت دارد غلام علی آزاد حسینی بلگرامی
در تاریخ مآثر الکرام آورده سید علی بن سید نظام الدین احمد بن سید معصوم الدشتکی الشیرازی
المعروف بسید علی معصوم از مشاهیر ادبا و صنادید شعرا است مولف انوار الربیع فی انواع البدیع
و ریاض السالکین شرح صحیفه کامله و حاشیه قاموس و سلافة العصر تذکره شعرای عرب و دیوان شعر
خاندان او در شیراز بیت علم و فضل بوده ست و مدرسه منصوریه شیراز منسوب بجد او میر غیاث الدین
منصور ست که از غایت شهرت حاجت بشرح ندارد و سید علی باضافه نام جد قریب خود بسید علی معصوم
مشهور گردیده و ایضا در آن تاریخ بعد ذکر بندی از حالات پدرش میر نظام الدین مسطور ست که میر
نظام الدین احمد از دختر قطب شاه فرزندی نیاورد سید علی از بطن زوجه دیگر شب شنبه پانزدهم
جمادی الاولی سنه اثنین وخمسین والف در مدینه منوره متولد شد لهذا او را مدنی گویند و بکسب کمال
پرداخته سر آمد ادبا عصر گردید و شب شنبه ششم شعبان سنه ست وستین والف بقصد حیدرآباد
از مکه معظمه برآمد روز جمعه بست و دوم ربیع الاول سنه ثمان وستین والف بحیدرآباد رسید و با والد
خود ملاقات کرد و چون سلطان عبد الله از سریر حیات فرود آمد و ابو الحسن که آخر سلاطین
قطب شاهیه ست بر تخت فرمانروائی برآمد و میر نظام الدین احمد بعد یکسال فوت کرد ابو الحسن
در اتلاف متعلقان میر نظام الدین احمد کمر بست و نگاهبانان گذاشته راه آمد شد مسدود ساخت
سید علی عریضه بجناب خلد مکان ارسال داشت و ادراک عتبه سعادت استدعا نمود خلد مکان
دران ایام از هند متوجه دکن بود فرمان طلب سید علی بنام ابو الحسن صادر ساخت ابو الحسن
سید علی را با اهل و عیال رخصت داد سید رخت کوچ بربسته خلد مکان را در دار السرور برهانپور
ملازمت نمود بادشاه او را بعنایات خسروانی نواخت و به منصب هزار و پانصدی سیصد
سوار و داسپه سرفراز نمود و در رکاب خلد مکان باورنگ آباد آمد و چون رایات خلد مکان

جانب احمدنگر ارتفاع یافت سید علی ابجر است اورنگ آباد مامور ساخت سید مدنی برین
خدمت قیام داشت پس از آن حکومت ماهور وغیره از توابع صوبه برار تفویض یافت
آخر از حکومت ماهور استعفا نمود والتماس دیوانی برهانپور کرد درجهٔ پذیرائی یافت سید
در برهانپور رفته بدیوانی پرداخت و بعد مرور زمانی از خلد مکان رخصت حرمین شریفین
گرفت و با اهل و عیال با ماکن فیض مواطن رفت و از انجا بزیارت عتبات عالیات شتافت
و بمشهد مقدس رسید و باصفاهان آمد و سلطان حسین صفوی را ملازمت نمود والتفاتی که
مطمح نظر بود دنیافت ناگزیر رخت بوطن اصلی یعنی شیراز کشید و در مدرسهٔ منصوریه پای اقامت
افشرد و عمر بافادهٔ طلبه بپایان رسانید و شیخ علی حزین در تذکرهٔ خود آورده السید الکبیر
والفاضل النحریر صدر الدین السید علیخان بن سید نظام الدین احمد الحسینی خلف
سلسلهٔ علیهٔ غوث الحکما امیر غیاث الدین منصور شیرازی قدس الله روحه العزیز است که ملقب
شده باستاد البشر و هو من الشمس اظهر و احوال افاضل اعلام این سلسلهٔ علیه چون عمدة الحکما
امیر صدر الدین محمد دشتکی شیرازی و سید مبارکشاه و میر اصیل الدین و میر جمال الدین محدث
وغیرهم بر ارباب بصائر مستور نیست موطن اصلی ایشان مدینهٔ طیبه و از انجا ببلدة العلم شیراز آمده
سکنی اختیار نمود و صاحب ضیاع و عقار گردیده باحتشام و اعزاز روزگاری دراز بسر
برده اند تا آنکه سید نظام الدین احمد باز ساکن حجاز گردیده ولادت باسعادت سید علیخان و
نشو و نمای ایشان دران مکان بابرکت و اعزاز اتفاق افتاده در خدمت والد بزرگوار خود
بحیدرآباد دکن ارتحال نمود و چندی دران مقام باجلال و اکرام گذرانیده الحاق لفظ
خان باسم سامی ایشان بعد از وصلت با ملوک قطبیهٔ دکن و منصب صدارت و امارت
و ریاست بعد از چندی باهمه تجمل و احترام کراهت تمام از مکث دران مقام بخاطر سید علیخان
مرحوم راه یافته شوق عود بحرمین طیبین غالب شد چنانکه این حالت از بسیاری اشعار آن
سید بزرگوار آشکار است قطع علائق از آن دیار نموده بمکهٔ مکرمه انتقال فرمود و در ظرف اعوام قلیله

هر سالی دست بذل و ایثار از اموال بسیار عاری گشته بعزیمت زیارت عتبهٔ علیهٔ غرویه و مشاهد مقدسه عراق و اشتیاق بوثاق مالوفه اجداد با کاروان حاج ایران نجف اشرف آمده شرف ادراک آن سعادات یافت پس ارخای عنان بصوب دار السلطنهٔ اصفهان فرموده اشراف و اعیان و اکابر و سلطان مقدم او را باکرام و اعزاز تلقی نمودند راقم حروف دران بلدهٔ فاخره با آن سلالهٔ عترت طاهره صحبتهای مستوفی داشته عهده محبت و وفاق درمیان استحکام تمام یافته بود آخر بشیراز رفته بعد از فرصتی اندک داعی حق را لبیک اجابت نموده در جوار مرقد اجداد خود امیر صدر الدین محمد و امیر غیاث الدین منصور مبرور روح الله ارواحهم آرامگاه یافت و فقیر در مرثیه آن او حد زمان قطعهٔ عربی که متضمن تاریخ بود انشاد نمود از ضعف و اندراس حواس بخاطر نمانده و تعیین تاریخ نمی تواند نمود بالجمله سید عالیقدر در علوم عربیت امام اعلام و در بلاغت نظماً و نثراً منتهی المرام و اقصی المقام اعوام ارتقا نموده اعوام و دهور انقضا یافته که در عرب شاعری چون او بعرصه ظهور نیامده بود و در انواع دیگر علوم نیز وسیع الباع و بدقت طبع و جودت ذهن فرید اصقاع می نمود چنانکه این مراتب از مآثر اعلام آن امام همام مثل کتاب بدیعیه و سلافه و شرح صحیفه کامله که در موقع خود بی نظیر است و دیوان اشعار بلاغت آثار او کالنار علی العلم والنور فی الظُّلَم روشن و هویداست انواع رائقه و استعارات فائقه در اشعار دیوان رفیع بنیان او که بحری ست لبالب از لآلی ابدار و درجی است مملو بیواقیت گران قیمت آ مندرج است والحق کلامش در فصاحت و بلاغت و عذوبت و سلاست بذروهٔ علیا و غایت قصوی رسیده سواد مدادش نیل انفعال بر چهرهٔ مقال اکثر بلغای عرب کشیده چون نظم فارسی التفات نفرموده درین ارتجال و ضیق مجال بچند بیت از اشعار آن گرامی مقدار که در ذخیرهٔ خاطر فاتر بود اکتفا می نماید در قصیده بائیه در مدح سرور اولیا علیه التحیة والثنا فرموده قصیده

	امیر المومنین فدتک نفسی	لنا من شانک العجب العجاب	
	تولاک الاولی سعدوا ففازوا	وناواک الذین شقوا فخابوا	

ولو عقل الورى ما انت اضحوا	لوجهك ساجدين ولم يحابوا
يمين الله لو كشف الغطا	ووجه الله لو رفع الحجاب
خفيت على العيون وانت شمس	سمت عن ان يجللها سحاب
وليس على الصباح اذا تجلى	ولم يبصره اعمى العين عاب
لسر ما دعاك ابا تراب	محمد النبي المستطاب
فكان لكل من هو من تراب	اليك وانت علته انتساب
فلولا انت لم يخلق سماء	ولولا انت لم يخلق تراب
وفيك وفي ولائك يوم حشر	يعاقب من يعاقب او يثاب
بفضلك افصحت تورية موسى	وانجيل بن مريم والكتاب
فيا عجبا لمن ناواك قدما	ومن قوم لدعوتهم اجابوا
ازاغوا عن صراط الحق عمدا	فضلوا عنك ام خفي الصواب
ام ارتابوا بما لا ريب فيه	وهل في الحق اذ صدع ارتياب
وهل لسواك بعد غدير خم	نصيب في الخلافة او نصاب
الم يجعلك مولاهم فذلت	على رغم هناك لك الرقاب
فان يطمع فيما اهتضمت	وان اضحى لهم الحسب اللباب
فمن كليب بن مرة او سماك	وهم سيان ان حضروا وغابوا
لمن جحدوك حقك عن شقاء	فبالاشقين ما حل العقاب
فكم سفهت عليك حلوم قوم	فكنت لبدر تنبحه الكلاب

ودر مقابل قصيده مشهوره خاتم المجتهدين شيخ بهاء الدين محمد والدش شيخ حسين بن عبد الصمد عاملی قدس الله ارواحهم گفته

كوكب الصبح فلابدا يحكيك	فامزج الكاس يا رشا من فيك

الی آخره از جمله مصنفات اوست کتاب سلافة العصر فی محاسن اعیان العصر که تذکره شعرای عرب و ادبای عصر خود که در مائة حادی عشره بوده اند و شروع تصنیف آن سال هزار و هشتاد و یک هجری ست و کتاب ریاض السالکین شرح صحیفه حضرت سید الساجدین علیه السلام که در ابتدای زمان سلطان حسین صفوی مرحوم در سال هزار و یکصد و شش هجری تصنیف فرموده و کتاب انوار الربیع فی انواع البدیع در شرح بدیعیه که خود نظم کرده و کتاب حدائق ندیه شرح فوائد صمدیه و کتاب سلوة الغریب در غرائب بحار و عجائب جزائر و رساله الکلم الطیب و الغیث الصیب مشتمل بر ادعیه مختصره و احراز منتخبه و کتاب الدرجات الرفیعه و دیوان اشعار و رساله در توضیح احادیث خمسه مسلسله بالآباء تاریخ ختامش بست و پنجم ربیع الاول سنه تسع و مائة و الف ست الشیخ محمد بن عباد الجزائری صاحب امل الآمل او را بعابد فاضل ستوده و در زمره معاصرین خود شمرده مولانا محمد صادق الکرباسی الاصفهانی الهمدانی صاحب شذور العقیان او را بفاضل کامل عابد زاهد ورع صالح ستوده و گفته که اخوند ملا محمد تقی مجلسی مرحوم در سنه ثمان و ستین بعد الالف اجازه بنام ملای موصوف بر ظهر صحیفه سجادیه تحریر فرموده در آنجا میفرماید بلغ المولی الجلیل و الفاضل النبیل جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول مولانا محمد صادق ادام الله تائیداته بقرائتی علیه فی مجالس و اجزت ان یروی عنی زبور آل محمد و انجیل اهل البیت علیهم السلام باسانیدی المتواترة الی السید الاجل و الشیخ الطائفه اعلاها منا و لة عن خلیفة الرحمان فی الارض التی ظهرت حقیقتها بانتشار الصحیفة فی الآفاق بعد ما صادف محمد تقی الی اخره مولانا الشیخ مهذب الدین احمد بن رضا فاضلی خبیر و عالمی نحریر از اصحاب جلال و ارباب کمال و تلمیذ رشید جناب شیخ حر عاملی علیه الرحمه بود در تذکرة العلما مسطور ست که از افاضل تلامذه شیخ حر عاملی ست شیخ مهذب الدین احمد بن رضا مصنف کتاب فائق المقال فی الحدیث و الرجال و دیگر کتب سائل

وی در سال یکهزار و هشتاد و پنج هجری که تاریخ ختم کتاب فائق المقال است وارد بلدهٔ حیدرآباد
شده بود دران کتاب بتقریب ذکر حافظهٔ بعض محدثین اشاره بعض احوال خود نموده چنانکه
گفته است که من تا این زمان دوازده هزار حدیث بغیر سلسله اسانیدش در حفظ خود دارم
و یکهزار و دو صد حدیث مع سلسله سندهای آن یاد دارم و بسبب ابتلای خود بصحبت ملوک
و کوشش برای عیال و ارتکاب سفرهای بعیده و تواتر امراض و مصائب و آلام عدیده
از تحصیل کمال زیاده ازین قاصر ماندم و اگر در بلاد عرب باقی می بودم شخصی کامل میشدم
لکن قضا و قدر مرا در زمین هند انداخته است انتهی کلامه رحمه الله دیگر از تصانیف اوست
کتاب منهج القویم و رساله در قراءت وغیر ذلک من الرسائل مولانا محمد مؤمن بن
الحاج محمد قاسم الجزائری جرثما و محتدا الشیرازی مسکنا و مولدا فاضل
ادیب و محقق لبیب بود در کتاب امل آمل مسطور ست محمد مؤمن بن الحاج محمد قاسم
الجزائری اصلا و محتدا الشیرازی منشأ و مولدا کان ادیبا منشئا محققا مدققا
فاضلا کاملا له خزانة الخیال فی الادب محمد مومن موصوف در کتاب طیف الخیال
بتقریب ذکر اساتذه خود آورده که بسیاری از علم صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و فقه
و تفسیر و حدیث را از سید سند مولانا سید قاسم بن سید خیر الله حسنی حسینی اخذ نمودم و لغت و فروع
فقه و اصول آنرا از امیر زین العابدین حائری انصاری و از استاد اعلم و ملاذ اعظم ذو الاصل السامی
والفرع العالی النامی شیخ علی بن محمد التامی و از عالم ربانی شیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی و
بسیاری از کلام و حکمت طبیعی و الهی و قدری از تفسیر و دیگر عقلیات را از مولانا مسیح الزمان
محمد سمعیل فسوی و از علامه اوحد مولانا شاه محمد اصطهباناتی صلاً و مولداً الشیرازی منزلاً و موطناً
و بسیاری از فنون ریاضیه و فن رمل و فرائض را از مولانا لطفا و اکثر اصول فقه و حکمت را از امیر
شرف الدین علی معروف بدست غیب و امیر نصیر الدین محمد البیضاوی الشیرازی و مولانا
محمد صالح الخفری و مولانا محمد حسین المازندرانی مولداً و الشیرازی مسکنا و فن طب علی

وعلی را از حکیم حاذق و بقراط عصر حکیم محمد ہادی اخذ نمودم از جملہ مصنفات او ست [illegible]
النحویۃ فی شرح الصمدیۃ البہائیۃ و آن شرحی ست مبسوط کہ قبل بلوغ حد تکلیف تحریر فرمودہ و
کتاب در منثور مشتمل بر حواشی مدونہ است بر شرح مزبور و کتاب بیان الاداب در شرح
رسالہ آداب المتعلمین و کتاب مصباح المبتدین از ترکیب رسالہ انموذج علامہ زمخشری
مشکوۃ العقول شرح لغز زبدۃ الاصول قرۃ العین و سبیکۃ اللجین مشتمل بر توجیہ آیات مشکلہ و احادیث
غریبہ و اسولہ و اجوبہ علیہ و حل ابیات و عبارات و ذکر مغالطات منثورہ و منظومہ و الغاز
و معمیات و فوائد متفرقہ تاریخ اتمامش سنہ یکہزار و یکصد و یک ہجری ست کتاب وسیلۃ الغریب
بر وتیرہ قرۃ العین منیۃ الفواد بر طریقہ کتاب سابق تحفۃ الاخوان فی تحقیق الادیان تعلیقات
متفرقہ بر اکثر کتب درسیہ متداولہ تحفۃ الغریب و نخبۃ الطبیب در شرح قانونچہ تحفۃ الاحباب
بر وتیرہ کشکول تمیمۃ الفواد من الم البعاد در لطائف اشعار و نوادر عشاق رسالہ موسومہ بجنات
عدن مشتمل بر مسائل از فنون ثمانیہ کتاب مشرق السعدین در تاویل آیات مشکلہ و احادیث معضلہ
و آن کتابیست مبسوط و کتاب مجمع البحرین بر وتیرہ کتاب سابق دیوان شعر عربی موسوم
بثمر الفواد و سمر البعاد ثمرۃ الحیوۃ و ذخیرۃ الممات مشتمل بر شرح چہل حدیث و از عمدہ مصنفات
او ست کتاب مجالس الاخبار و مجالس الاخیار مشتمل بر ہفت مجلد جلد اول مسمی بہ معارج القدس
در تواریخ انبیا و بیان عصمت شان و تاویل آیات ظاہرہ در باب خلاف آنہا و جلد ثانی
موسوم بتحفۃ الابرار فی مناقب الائمۃ الاطہار و جلد ثالث در احوال ملوک و غیرہم مسمی
بہ بحر المعارف و جلد رابع در ذکر بعض اولیا و علما و شعرا مسمی بربیع الابرار و جلد خامس در
احوال خود مولف و سوانح عمری و نوادر او موسوم بہ زہرۃ الحیاۃ الدنیا و جلد سادس در توجیہ
سہ صد حدیث موسوم بروح الجنان جلد سابع در نوادر متفرقہ اکثر علوم و فنون مسمی بلطائف الظرائف
و کتاب جنات الفردوس در اصطلاحات علوم و تعریفات و کتاب طرب المجالس در لطائف
و مداعبات و کتاب زینۃ المجالس بر طریقہ کتاب سابق کتاب بادۃ الحیاۃ و آن کتابیست

مبسوط در تاویل بعض آیات و احادیث و عبایر مشکله و قصص لطیفه و اشعار شریفه
کتاب مدینة العلم مثل کتاب سابق در اسلوب و نظم و کتاب طیف الخیال فی مناظرة العلم
والمال و کتاب تعبیر طیف الخیال فی تحریر مناظرة العلم والمال مشتمل بر شرح مبسوط کتاب
طیف الخیال **مؤلف گوید** که صاحب تذکرة العلما احتمال اتحاد محمد مومن موصوف با سید
محمد مومن استرآبادی صاحب کتاب الرجعة تلمیذ سید نورالدین عاملی در تذکرهٔ خود نوشته لهذا
احوال مصنفات محمد مومن موصوف در ذیل سید محمد مومن مؤلف کتاب الرجعة آورده
واین قطعا فاسد و غیر صحیح است و خود صاحب تذکره هم اشعار باین مطلب کرده بالتردد
واین تردد در غیر محل ست **مولانا میرزا حسن بن عبدالرزاق اللاهجی** از افاضل عصر
وعلمای عهد خود بود علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه در اثنای سفر گیلان
و اصفهان با ایشان ملاقات نموده آورده واز افاضل و اعلام که دران سفر ملاقات
شده فاضل محقق میرزا حسن خلف مرحوم مولانا عبدالرزاق لاهجی ست در دارالمومنین قم که
موطنش بود در سن کهولت وا واخر حیات سعادت خدمت ایشان یافته ام در علم و تقوی
آیتی بود مصنفات شریفه دارد چون شمع یقین در عقائد دینیه و جمال الصالحین در اعمال و رسالهٔ
تقیه و غیر آن انتهی دیگر از مصنفاتش رساله ایست موسوم به هدیة المسافر در احکام سفر و رساله
فارسی در بیان اصول دین ست معروف به اصول خمسه **اقا محمد هادی بن ملا صالح
المازندرانی** در اجازه ملا حیدر علی مسطور ست فاضل علامه اقا محمد هادی بن محقق
ملا صالح مازندرانی صاحب تصانیف کثیره است مثل شرح قواعد که کتابیست مبسوط و
شرح فروع کافی و ترجمه معالم الاصول و حاشیه بر تفسیر بیضاوی و شرح شافیه فارسی و کتاب
انوار البلاغه در علم معانی و بیان و غیره ذلک و له رسالة فی الرضاع تزید علی الف بیت
کما فی سلافة العصر علی حزین گوید که بسیاری از کتاب تهذیب الاحکام شیخ طوسی علیه الرحمة
در مدرس محدث الزمانی آقا هادی خلف مولانا محمد صالح مازندرانی استفاده نمودم

محمد سعید بن ملا صالح مازندرانی در تذکرهٔ علی حزین مسطورست که ملا محمد سعید اشرف
خلف فاضل محقق مولانا محمد صالح مازندرانی و صبیه زاده قدوة الفقها والمحدثین مولانا
محمد تقی مجلسی اصفهانی ست اکتساب علوم و کمالات نموده و در بدایت حال بشعر و شاعری
رغبت نمود طبع رسا و سلیقهٔ بسخن اشنا داشت اشعار خوب و معمیات مرغوب ازان مغفور
بیادگارست در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطورست که رنگ بخش گلستان نکته دانی ملا محمد سعید
اشرف پسر ملا محمد صالح مازندرانی فاضلی عالیمقام و شاعری خوش کلام بود مجمل احوالش اینکه
ملای موصوف در آغاز عهد عالمگیر بادشاه بهند آمده بملازمت شاهی رسید و بتعلیم زیب النسا بیگم
مامور گشته مدتی بعز اعتبار گذرانید آخر حب وطن مستولی گشت و قصیده در مدح زیب النسا مشتمل بر
درخواست رخصت بنظم آورد در آنجا میگوید بیت یکبار از وطن نتوان برگرفت دل
در غربتم اگرچه فزونست اعتبار" پیش تو قرب و بعد تفاوت نمیکند" گو خدمت حضور نباشد مرا شعار"
نسبت چو با طن است چه دهلی چه اصفهان" دل پیش تست تن چه بکابل چه قندهار" در سنه
ثلث و ثمانین و الف باصفهان عود نمود کرت دیگر قائد روزگار زمام اختیارش جانب هند
کشید و در عظیم آباد پتنه بخدمت شاهزاده عظیم الشان خلف شاه عالم بهادر شاه که دران زمان
رایت حکومت آنجا می افراشت عز امتیاز اندوخته صورت مراحم نمایان گردید شاهزاده خیلی طرف
مراعات او نگاه میداشت و بنا بر کبر سن در مجلس خود حکم نشستن کرده بود ملا در پایان عمر قصد
زیارت بیت الله کرده درخواست از راه بنگاله رخصت گشته عازم منزل مقصود شد فاما تا بلدهٔ مونگیر
که از توابع عظیم آباد است رسیده در سنه ست عشر و مائة و الف برحمت حق پیوست از کلام اوست بیت
اشرف تو کیست نکته دانی دانی" اسرار رموز جاودانی دانی" هرچند که مانند نداری در خط
در شیوهٔ تصویر ثانی مانی **مولانا الشیخ سلیمان بن عبد الله بن علی بن حسن بن
احمد بن یوسف بن عمار البحرانی الماحوزی المعروف بالمحقق البحرانی** رحمه الله
در لؤلؤة البحرین مسطورست که مولد و مسکن شیخ سلیمان قریهٔ دونج بود که از قرای ثلثه ماحوز است

لکن او در قریه بلاد قدیم از بحرین ساکن شد و بهمانجا وفات یافته یا ست بلاد بحرین در زمان او
بسوی او منتهی شد و شیخ مذکور را دیده ام در وقتیکه بعمر ده سالگی یا کمتر بودم و ایضا شیخ یوسف
آورده که بخط شیخ سلیمان مذکور یافته ام نوشته بود که ولادت من در شب پانزدهم رمضان
سنه یکهزار و هفتاد هجری واقع شد و قرآن مجید را در عمر هفت سالگی حفظ کرده ام و چون ده ساله
شدم شروع بتحصیل علوم نمودم و پیوسته مشغول تحصیل و کسب کمال بوده ام تا وقت تحریر
این کلام که سنه یکهزار و نود و نه هجری ست انتهی و ایضا آورده که تلمیذش شیخ عبد الله بن
صالح بحرانی گفته است که شیخ مذکور در حفظ علوم و دقت نظر و سرعت جواب در مناظرات
و طلاقت لسان اعجوبه زمان بود گاهی مثل او احدی را ندیدم و ثقه و ضابط در نقل احادیث
و پیشوای عصر و یکتای دهر خود بود جمیع علمای زمان اذعان علم او نمودند و سایر حکمای دوران
اقرار بفضل او دارند جامع جمیع علوم و علامه جمیع فنون و حسن التقریر و عجیب التحریر و خطیب
و شاعر ماهر و فصیح الکلام بود و با اینهمه نهایت انصاف را کار فرموده اعظم علوم او علم حدیث
و رجال و تواریخ بود شیخ عبد الله مذکور گوید من تحصیل علم حدیث از و نمودم و نسبت تلمذ
بخدمت او داشتم مرا تربیت نمود و مقرب خود گردانید و بخدمت خود بها داد و از جمله اقران
من مرا اختصاص بخود بخشید وفاتش در هفتم ماه رجب سنه یکهزار و یکصد و بست هجری
در مسکن او که قریه بلاد قدیم از بحرین بود واقع شد در حالیکه عمرش قریب به پنجاه سال بود و اورا
از انجا بسوی قریه دونج بالجیم بعد النون که از قریهای ماحوز بالحاء المهملة والزاء المعجمة از بحرین است
نقل کردند زیراکه او از اهل آنجا بود و در مقبره شیخ میثم بن المعلی که جد شیخ میثم بحرانی بود مشهور است
دفن کردند و باز شیخ یوسف بحرانی میفرماید که باعتبار فاصله میان تاریخ ولادت شیخ سلیمان
و تاریخ وفاتش که مذکور شد ظاهر میشود که مدت عمرش چهل و چهار سال و ده ماه تقریبا بوده پس
تلمیذش که مدت عمرش قریب پنجاه سال گفته سهو کرده است و بر تاریخ ولادتش مطلع نبوده
و شیخ سلیمان مذکور شاعر خوب بود و اشعار بسیار متفرق در پشت کتابها و مجموعها در کتاب خود [illegible]

ازہار الریاض نوشتہ است و مرثیہای خوب در مصائب حضرت امام حسین علیہ السلام گفتہ
ومن در صغر سن خود بسیاری از آنرا جمع کردہ بودم لکن در وقت خراب شدن بحرین بآمدن
خوارج ضائع شد وجمعی از فضلاء اجل تلامذہ شیخ مذکور بودہ اند کہ مشہور ترین ایشان والدین
شیخ احمد وشیخ عبداللہ بن حاج صالح بحرانی واستاد من شیخ حسین ماحوزی وشیخ او جد امجد اداہ شیخ
احمد بن شیخ عبداللہ بلادی بودند کہ احوال ایشان خواہد آمد انشاء اللہ تعالے وایضاً شیخ
یوسف بحرانی آوردہ کہ شیخ سلیمان مذکور چندین تصانیف دارد لکن بسیاری از انہا رسالہ است
کہ بعضی از ان ناتمام ماندہ وبعضی باتمام رسیدہ واز انجملہ کتاب چہل حدیث در امامت از روایات
عامہ است کہ از بہترین تصانیف اوست وآنرا بنام سلطان حسین صفوی تصنیف کردہ بود
دیگر کتاب ازہار الریاض کہ بنہج کشکول وسہ مجلد است وکتاب فوائد نجفیہ کہ بسیاری از ان
مشتمل بر مسائل متعددہ سابقہ وحواشی متفرقہ اوست وکتاب عشرۂ کاملہ متضمن دہ مسئلہ از
اصول فقہ کہ دلالت بر تصاب وست اونو طریقہ مجتہدین دارد لکن از چندین فوائد متفرقہ
متاخرہ او مفہوم میشود کہ بعد از آن میل بطریقہ اخباریین بہم رسانیدہ دیگر کتاب الشفاء در حکمت نظریہ است
ورسالہ در نماز ورسالہ در مناسک مختصرہ حج ورسالہ در احکام آب چاہ مسمی بنجفۃ العیر فی طہارۃ البیر
ورسالہ ثانیہ در مناسک مختصر حج ورسالہ ثالثہ در مسائل خلافیہ در مناسک حج ورسالہ اقامۃ الدلیل فے
نصرۃ الحسن بن عقیل در عدم نجاست آب قلیل ورسالہ در وجوب عینی نماز جمعہ وآنرا از راہ نقض
بر رسالہ بعض فضلا کہ نماز مذکور را در زمان غیبت جائز نمید انستند تصنیف کردہ وکتاب المعراج در
شرح فہرست شیخ طوسی لکن ناتمام ماندہ وتاباب التا تصنیف شدہ ورسالہ البلغہ در احوال رجال کہ
بطریقہ رسالہ وجیزہ مولانا مجلسی ست ورسالہ در علم منطق وشرح آن ورسالہ در تحریم غوطہ زدن بر صائم در عدم
نقض صوم ورسالہ در نجاست بول اسپ وخر واستر ورسالہ در وجوب طہارت لغیر ہا خصوصاً غسل
جنابت یعنی از برای نماز واجب وامثال آن واجب میشود ورسالہ در فضیلت تسبیحات اربعہ بر حمد در رکعت سوم وچہارم
ورسالہ در شرح خطبہ استسقاء ورسالہ در تعریب رسالہ فارسیہ مشتمل بر ذکر چہار مسئلہ کہ در رد بر مخالفین ست ورسالہ

در تحقیق آنکه نهادن پیشانی جزو سجود است و آنرا در معارضه شیخ محمد بن ماجد در تصنیف کرده
و رساله در مسئله طلاق غائب و رساله در بیان آنکه نیت مومن بهتر از عمل اوست و رساله
و سبب تساهل علما در تحریر ادله امور مستحبه و رساله صوب الندا و رمسئله بداکه ناتمام مانده و رسالة
و مسئله استقلال پدر بولایت و نکاح دختر بالغه رشیده و رساله ثانیه در مسئله بدا مسمی بعلام الهدی
و رساله در جواز تقلید و رساله ذخیرة المحشر در ذکر فساد نسب عمر و رساله نکت البدیعه در ذکر فرقهای
شیعه و رساله در اعراب تَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ و رساله در اسرار صلوة و رساله در استخارات
و رساله در قرعه و رساله در احکام صوم و کتاب شرح باب حادی عشر که ناتمام است و رساله در وجوب
غسل جمعه و رساله در مسئله جاه و بالوعه و رساله در علم نحو و رساله مقدمه واجب و رساله در معمیات
والغاز مسمی بمحافل الاعجاز و رساله در بیان مسائل آنچه تاخیرش از اول اوقات مستحب است و آن
رساله خوب و مسمی بمناطق المشتات است و رساله الشمسیه در ذکر برگردیدن آفتاب از برای حضرت امیر
و رساله در مسئله وقوع حدث در اثنای غسل و رساله در تحریم تسمیه حضرت امام زمان علیه السلام
و رساله در رساله تعلیم علم نجوم موسوم به مکتوم و رساله در کفر اهل کتاب و نصاب که ناتمام است و
کتاب هدایة القاصدین الی عقائد الدین و رساله مسمی بضوء النهار و کتاب شرح مفتاح الفلاح
و کتاب شرح اثنا عشریه شیخ بهائی علیه الرحمه ناتمام و رساله مسمی ایسالة اللبیه فی الترجمة المیثمیه که در آن
بعض احوال شیخ میثم بحرانی ذکر نموده انتهی پس عدد تصانیف مذکوره به پنجاه و هشت میرسد
وایضا شیخ یوسف آورده که بسیاری از مسائل مذکوره ناتمام است و بعضی از آن از مسوده به بیاض
نرسیده و شیخ سلیمان مذکور را از استاد خود فقیه نبیه شیخ سلیمان بن علی بن راشد بحرانی شاخوری
و هم از شیخ احمد بن محمد بن یوسف خطی و مولانا علامه محمد باقر مجلسی و شیخ محمد بن ماجد بن مسعود ماحوزی
و سید هاشم بن سلیمان توبلی و شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی روایت داشت **مولانا الشیخ**
علی بن الشیخ حسن بن یوسف البلادی البحرانی از معاصرین شیخ سلیمان سابق الذکر است
در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ علی فاضل جلیل بود و خصوصا در عربیه و معقولات مهارت

بلادی ... بحرین

بسیار داشت و مدرس و امام نماز جمعه و جماعت بود و از شیخ محمد بن ماجد بن مسعود بحرانی روایت حادیث
داشت و معاصر شیخ سلیمان مذکور بود و معارضه با او در دعوی فضل داشت چنانکه عادت علمای
معاصرین یکدیگرست در اعصار لکن شهرت میان عرب و عجم شیخ سلیمان را بود و پسر شیخ حسن والد
شیخ علی مذکور و همچنین جدش شیخ یوسف فاضل جلیل القدر بود و در امل الامل مسطورست
که شیخ حسن بن یوسف بحرانی بلادی فاضل متبحر و شاعر ادیب از معاصرین ست و در لولوة البحرین
مذکورست که قبر شیخ یوسف جد شیخ علی مسطور در قریه بلاد بمقبره مشهد واقع ست و له حکایة
حکاها ثمة فی سقوط راس المنارة علی قبره طاب ثراه الشیخ داود بن حسن الجزایری
البحرانی منسوب ست بسوی قریه جزیره بجیم قبل از زای معجمه و سکون ما قبل از رای مهمله از قریهای
بحرین که بجزیره صالح مشهورست و در لولوة مسطورست که شیخ داود مذکور کتاب اختیار الکشی را
که از تالیفات شیخ طوسی در علم رجال ست بترتیب حروف تهجی مرتب ساخته و استاد من شیخ
عبدالله بن صالح بحرانی گفته که الشیخ داود صالح و ادیب و صحیح الاعتقاد بود و خلوص در محبت
اهل‌بیت علیهم السلام داشت و کتاب اختیار الکشی و رجال نجاشی را بر حروف تهجی و هم کتاب معانی الاخبار
را مرتب نموده و از تصانیفش رساله در مسائل دین و رساله در تحریم تتن ست لکن دلائل مندرجه اش
محکم نیست و بالجمله شیخ مذکور نیکوکار و صالح بود دیگر آنکه قوت استدلال و تصرف در ترجیح اقوال نداشت
داود کتابهای بسیار بدست خود نوشته و در مدرسه که در قریه جزیره بنا کرده بود وقف نمود و سایر
کتابهای موقوفه اش بخط او و بخط غیر او قریب بپانصد کتاب بود و او را سه پسر فاضل و اخیار بودند
یکی شیخ علی که اکبر ایشان بود دوم شیخ حسن سوم شیخ صالح رحمهم الله تعالی و شیخ عبدالله مذکور
میفرماید که شیخ علی بن شیخ داود مذکور پسری دارد که معاصر من ست و شیخ داود در علم و فضل خصوصا
در عربیت از پدر خود و برادر عم خود افضل ست و ثقه و عادل و صالح است و قبر شیخ داود بن
حسن و همچنین قبر پسرش شیخ علی در حجره شمالیه از درگاه بنی صالح در قریه جزیره واقع ست و شیخ
یوسف بحرانی گوید که شیخ داود بن شیخ علی که استاد من ذکرش نموده ست هم با من معاصر بود

و بوصف ثقه و عدالت و نیک نفسی و حسن اخلاق متصف بود انتهی کلامه الشیخ احمد بن صالح بن
حاجی بن علی بن عبد الحسین بن شنبه البحرانی الدّرازی در لؤلؤة البحرین مسطورست
که نسبت شیخ احمد مذکور به بعض اجداد من متصل میشود شیخ احمد عالم صالح زاهد بود و بعد از وفات
شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی که در بلاد دکن وحید روزگار و مرجع خلائق بود شیخ احمد مذکور
در آن بلاد قائم مقام او شد تا آنکه عالمگیر اورنگ زیب بادشاه بر آن بلاد فتح یافت پس امر نمود که
هر گروه را با مقدم و رئیس ایشان از آن بلاد بیرون کنند پس شیخ احمد مقدم و رئیس گروه علمای
آنجا بود و بادشاه مذکور هزار روپیه برای او فرستاد پس شیخ مذکور بحج بیت الله رفت بعد از آن
بسوی ولایت عجم مراجعت فرمود و در بلده جهرم که از توابع شیراز ست توطن اختیار نمود
و او در زهد و ورع و تقوی و امر بمعروف و نهی از منکر بدرجه نهایت رسیده بود و امامت
نماز جمعه و جماعت داشت و متصف بسخاوت و کرم بود و بمال خود بر مهمانان ایثار میفرمود
و خانه او غالبا از جماعت غربا و مساکین مسافرین خصوصا از اهل بحرین خالی نمی ماند و بوقت
ذکر شدائد آخرت غش و بیهوشی لاحق حال او میشد شیخ یوسف بحرانی میفرماید که مکاتبات او
بسوی پدرم در بحرین بجهت بعض مطالبی که در آنجا داشت میرسید از تصانیف اوست کتاب
الطب الاحمدی که نزد من موجود ست و همه اش در علم طب بطریق روایت ست دیگر
رساله در استخاره است و فاتش در ماه صفر سنه یکهزار و یکصد و بست و چهار هجری
واقع شد سال ولادتش چنانکه بخط او نوشته دیده ام سنه هزار و هفتاد و پنج هجریست صاحب
تذکرة العلما بعد نقل این عبارت شیخ یوسف آورده که آنچه شیخ یوسف آورده که شیخ احمد مذکور در حیدر آباد
قائم مقام شیخ جعفر بن کمال الدین بعد از وفاتش بود خالی از غرابت نیست زیرا که در احوال شیخ جعفر مذکور سابقا
مرقوم شد که وفاتش در سنه هزار و هشتاد و دو هجری اتفاق افتاد پس بنا بر تاریخ ولادت شیخ احمد
بن صالح که در اینجا مذکور شد ظاهر میشود که او در وقت شیخ جعفر مذکور هفت ساله تخمینا بوده باشد
معهذا چگونه در آن وقت در سائر امور مرجع آن بلاد شده باشد مگر آنکه مراد آن باشد که بعد وفات

شیخ جعفر بن کمال الدین ابقاصاحب چند سال شیخ احمد بن صالح در زمان مرجعیت خود قائم مقام او
گردید والله یعلم و از بعض تواریخ ظاهر میشود که فتح یافتن عالمگیر در حیدرآباد در سنه یکهزار
و نود و هشت هجری بود پس اینجا بنا بر تاریخ ولادت شیخ احمد بن صالح مذکور ظاهر میشود که شیخ احمد
در آنزمان بست و سه ساله بود والله العالم بحقیقة الحال جمال المحققین مولانا آقا
جمال الدین بن آقا حسین بن جمال الدین محمد الخونساری از محققین زمانه
و مدققین یگانه بود و فضائل جمال و کمال علمش بر السنه جمهور و در کتب رجالیه مسطور ست
بالجمله جناب او مرجع علما و فضلا و ملجا و ملاذ خاص و عام بود تکمیل علوم و فنون از حضرت
والد ماجد خود علامه آقا حسین خونساری و از آخوند ملا محمد تقی مجلسی رضوان الله علیهما فرموده و
باقصای مراتب اجتهاد و اعلای مدارج صلاح و سداد فائز شد همواره بدرس و افاده اشتغال
داشت از مصنفات شریفه اوست حاشیه شرح لمعه که بهترین حواشی ست نظیر ندارد و حاشیه
بر کتاب خفری و تعلیقات و حواشی بر کتاب شرائع الاسلام و حاشیه شرح مختصر الاصول
عضدی که صاحب روضه بهیه در وصفش آورده وله حاشیة شرح مختصر الاصول
للعضدی مشتمل علی تحقیقات لم یسبق الیها احد مهذب منقح حقیق ان یکتب بالنور
علی صفحات وجنات الحور بازگشته و هذا الشیخ معروف بالتحقیق و تنقیح المطالب و الصواب
فی المسائل و قلة الخطاء و الزلل کثیر الاشتغال بالتصنیف و التالیف و التدریس انتهی
و از تلامذه آنجناب جماعتی از علمای مجتهدین و فضلای کاملین اند از انجمله آقا محمد اکمل اصفهانی
والد آقا باقر بهبهانی و هم از انجناب روایت داشته و از انجمله فاضل کامل ملا محمد بن فرج معروف
بملا رفیع مشهدی و از انجناب روایت داشته کذا قیل و دیگر از علما اند که ذکر آنها درینجا موجب
تطویل ست و در کلام یکی از شعرای عجم متخلص بفایح تاریخ وفاتش چنین یافته شد قطعه تاریخ

مرد ماز احکمت العین از نظر شد ناپدید	شد شفا بیمار از مهجوری آقا جمال
بی قواعد گشت مفتاح الفلاح اہل فضل	شد جمال الصالحین مخفی ز چشم اہل حال

داشت کافی از کلام و نعیش شرح اصول	مشرق الشمسین و انش بود آن نیکو خصال
رفت چون در فاجموم آن آفتاب شهر علم	باز کرد ابواب جنت ابر ویش فر و الجلال
سال فوتش ابیفائح ناگهی از غیب گفت	کو و ایزد با حسین بن علی حشر جمال

بنابرین ظاهر میشود که آقای موصوف در ماه رمضان سنه احدی و عشرین و مائة و الالف وفات یافت رحمه الله تعالی مولانا الشیخ جعفر القاضی از مشایخ علما و اعاظم فضلا بود و از تلامذه استاد العلما آقا حسین خونساریست کما فی الروضة البهیه ملا حیدر علی در احوال آقا حسین موصوف آورده که شیخ جعفر قاضی اصفهان که عالم و فاضل و مصنف حواشی بر شرح لمعه بود ازو روایت داشت و شیخ علی حزین در سوانح عمری خود آورده که فاضل مبرور شیخ جعفر قاضی وی از مشایخ بلده ما کرده و از اعاظم تلامذه استاد العلما آقا حسین خونساری و جامع فنون و علوم بود در درس او جمعی کثیر از افاضل استفاده میکردند و روزگاری بعزت و احتشام داشت و بمنصب شیخ الاسلامی رسید و آن شغل خطیر را بنهج ستوده تقدیم کرد و از وفور مهارت که در امور ملکی و قوانین معاشرت داشت بوزارت اعظم نوید یافت بعض امرای سلطانی که در پایه آن منصب بزرگ بودند در شکست کار او کوشیدند و پادشاه را از آن اراده برگردانیدند در سن کهولت درگذشت و در حایر حسین علیه السلام مدفون شد چون با والد مرحوم مودت و الفت تمام داشت مکرر فقیر بخدمت ایشان رسیده مولانا الشیخ علی برادر شیخ جعفر قاضی ماضی است شیخ علی حزین در سوانح عمری بعد ذکر شیخ جعفر برادرش میگوید دیگر برادر کهتر ایشان شیخ علی است او نیز در سلک فضلا بود و بعد از برادر خود بچند سال درگذشت المحقق المدقق الصمدانی میرزا محمد بن حسن الشیروانی الشهیر بملا میرزا العالم الشیخ الصدر الفاضل جلیل القدر بود از ارشد تلامذه استاد العلما آقا حسین خونساری و داماد آخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بود چنانچه از رساله ملا حیدر علی مفهوم میشود صاحب روضه بهیه آورده که استادش جناب آقا حسین خونساری با آن فضل و کمال از تدقیقات او

نزدیکست باخوند ملک میشد بحر العلوم طباطبائی که در فوائد رجالیه میفرماید محمد بن الحسن الشیروانی الشهیر
بملا میرزا از تصانیف اوست کتب و رسائل بسیار از آنجمله شرح شرائع بر مبحث قضاء و صلوة
جماعت تقریبا ده هزار بیت است و از اوست حواشی متفرقه بر مسالک و رسالهٔ غسل میت و صلوة
او و رساله در بیان سهو و شک و رساله در جبره عبریه و رساله در حبوه و رساله در صید و ذباحه
و رساله در بیان اینکه مار آیا نفس سائله دارد یا نه و رساله در زکوة و اجوبه مسائل حل عبارات مشکله
از قواعد از آنجمله است کل من علیها الطهارة واجبة بین کبیرة وصغیرة ینوی الوجوب
و از آنجمله لو اشتری عبدا کجاریة و از آنجمله لو کان القلة من طهارتین فی ثوبین و مسئله
وجوب و رساله در جنس اسامه و رساله در بیان عصمت از سوره هل اتی و رساله در حل حدیث
مشهور سبعة اشیاء لیس للعباد فیها امر و رساله در حل حدیث من احصی و رساله در بیان زبان
فارسی و رساله در ثبوت و امامت فارسی و رساله در احباط و تکفیر و رساله در بیان اختلاف
در نظری و ضروری و رساله در کنایات که آنرا برای شاه عباس نوشته بود و رساله در
صدق کلام الله حاشیه معالم الاصول فارسی و عربی و حاشیه شرح مختصر حاشیه مطالع حاشیه
بر حاشیه قدیمه حاشیه بر خفری حاشیه دیگر بر خفری حاشیه بر اثبات واجب حاشیه حکمة العین حاشیه
شبهة الاستلزام مسئله در اختیار رساله انموذج العلوم و رساله در هندسه هفده شکل رساله در [illegible]
الاولی حیدر علی بن ملا میرزا الشیروانی پسر رشید ملا میرزای سابق الذکر است از افاضل
زمانه و محققین یگانه بود ملا حیدر علی مجلسی در اجازهٔ خود آورده که فاضل مقدس حیدر علی بن
ملا میرزا محمد بن الحسن الشیروانی از تصانیف اوست کتاب المجالس در امامت و دیگر رسائل متعدده
هم دارد آقا رضی الدین محمد بن العلامة آقا حسین الخونساری عالم المعی فاضل متکلم
بود از تصانیف اوست حاشیه بر حاشیه خفریه بر الهیات شرح تجرید شیخ علی حزین در رساله سوانح عمری خود بعد ذکر
فضل و کمال علامی آقا جمال خلف ارشد آقا حسین آورده که دیگر فاضل علامه زمان آقا رضی الدین محمد
پسر آقا حسین خونساری از اذکیای علما بود طبعی بغایت دقیق و فکری عالی داشت و در خدمت آنه

بسیاری از فضلا مستفید شدند در جوانی درگذشت رضی الله عنه **مولانا محمد مسیح الکاشانی**
سر دفتر افاضل اعلام و اذکیای ذوی الاحترام بود فاضل امین شیخ علی حزین در تذکره خود بتقریب
ذکر علمای اعلام آورده المولی الادیب الفصیح محمد مسیح رحمه الله از اهالی کاشان و از تلامذه
علامی آقا حسین خونساری و بمصاهرت ایشان نیز ممتاز بود و بعلوم متداوله ممارس و فارس
مضمار اشعار و در انشا مهارت داشت باراستگی و شایستگی محفل آرای انجمن افاضل و مصاحب
دانشوران کامل و صاحب در شعر تخلص ایشان ست فقیر در مجلس والد علامه طاب ثراه
ادراک صحبت آن صاحب کمال بسیار نمود و تتبع قصیدهٔ لامیهٔ طغرا فرموده ابیات خوب در آن
قصیده دارد و شعر فارسی بسیار گفته اشعار عالی رتبه در آن میان از طبع مستقیمش بر صفحهٔ روزگار
بیادگار ست انتهی بقدر الحاجة **مولانا السید قوام الدین محمد السیفی الحسینی القزوینی**
از افاضل فقهای کاملین و اکابر علمای مفسرین و محدثین ست شیخ علی حزین در تذکره خود در ذیل
اعلام از علمای کرام مرقوم ساخته السید الجلیل قوام الدین محمد السیفی الحسینی القزوینی
علیه الرحمه احوال سلسلهٔ سادات سیفی حسینی قزوینی و اصحاب کمالی که دران خانواده بوده اند
بر واقفان سیر مستور نخواهد بود و بالجمله میرزا قوام الدین سلالهٔ آن خاندان و از مشاهیر افاضل زمان
بود در علوم عربیت نبیل العصر و در فقه و حدیث جلیل القدر و منشرح الصدر متحلی باجناس فضائل و
نقادهٔ اتقیای کامل بود پیوسته ملجای غربا و ضعفای هر دیار و کف دریا نوالش رشک ابر بهار
قلم از اوصاف کمالش بعجز و انکسار اعتراف دارد فقیر چندی در اصفهان و باری در قزوین فیض
صحبتش دریافته شعر عربی و فارسی بغایت سنجیده میگفت متن کتاب لمعه دمشقیه را که در فقه مشهور ست
در کمال بلاغت منظوم نموده و در نظم تواریخ مهارت عجبی داشت انتهی بقدر الحاجة **مولانا**
میرزا باقر الاصفهانی از اذکیای عصر خود بود در تذکره علی حزین مسطور ست که ذو المناقب
والمفاخر المیرزا باقر طاب مثواه بقاضی زاده عباس آباد معروف و بفضائل ظاهر
و باطنی موصوف مولد و موطنش اصفهان و از اعیان زمان بود و استفادهٔ منقول از حضرت

ناظم لمعهٔ دمشقیه

مجتهد الزمان مولانا محمد باقر خراسانی علیه الرحمه و منقول از سید الحکما میر قوام قدس الله سره
نموده و مصاحبتی دیرینه با والد علامه رحمه الله و خطوطی تمام بجال اقران مقاله داشت سابقت
سابقه اش باد فائق صناعت شعر از اکثر افاضل بیشتر ولی کلامش را در شکر ریزی قسمتی اوفی و اوفر بود
در عشر سبعین از مراحل زندگانی این جهان فانی را پدرود نموده بحظایر قدس ارتحال نموده

فصل گل و موسم بهار ست + گل از رنگ و بوی یار ست + بی تو شب ماه تیره روزان + چون چشم سفید گشته تار ست

مولانا الشیخ خلیل الله الطالقانی از افاضل و کملای عصر خود بود در تذکره علی حزین مسطور ست
الفاضل العارف مظهر العواطف الشیخ خلیل الله الطالقانی از افاضل اصحاب
الایقان و مستغرق بحر عرفان زلال چشمه انفس و آفاق و از حضیض علائق باوج اطلاق رسیده بود
چهل سال کما بیش در یک خرقه و شبا روزی بیک دو لقمه جوین اکتفا نموده کیفیت ریاضات
و سلوک زندگانی آن زنده جاودانی اتساع مقامی حظیه میخواهد علوم ظاهر و باطن را جامع و نور شهود
از سیمای او لامع بود و گوشه عزلت در اصفهان اختیار و آخر از آنجا بملا اعلی انتقال نموده خطوط از زیبا
می نوشت و مجلدات بسیار کتب نافعه بقلم مبارک خود کتابت فرموده وقف بر طلبه نمود
و بقدم مصادقت و وداد که با والد علامه اعلی الله مقامه داشت در بدایات صبا قبول
تربیت این بی سواد استعداد فرمود چنانکه بسیاری از مقدمات علمیه را تلقین از آن عارف
ربانی یافته و پیوسته التفات او بر مشاعر این قاصر تافته گاهی بانشای اشعار زبان مقالش
ترجمان حال شدی انتهی بقدر الحاجة **الفاضل الادیب الفصیح محمد مسیح بن اسمعیل
المعروف بملا مسیحا الفسائی** از اکابر او فضلای اعلام و افاخم علما و اجلای ذوی
الاحترام و از اعاظم تلامذه قدوة الانام آقا حسین خونساری بود چنانچه شیخ علی حزین در تذکره
خود بتقریب ذکر علمای اعلام آورده المولی الاجل الفاضل الاکمل مسیح الانام اعلی الله
مقامه اسم شریفش محمد مسیح بن اسمعیل فسائی ست که از گرمسیرات شیراز و در نزاهت لطافت
هوا ممتاز ست و تخلص حضرت علامی در اشعار عربی مسیح و در فارسی معنی ست علامه روزگار

و نادرهٔ ادوار و در جمیع علوم سرآمد علمای اعلام و احذق اذکیای افاضل عالی مقام بود و ایضا
شیخ علی حزین بعد مدح بسیار میگوید که باآنکه بسبب کبر سن آثار شکستگی و هرم از جبین انورش آشکارا
بود و فنون ... بهیچ کسانی استیلا فتور و کلالی بآن روح مجسم راه نداشت شگفتگی طبعش
نوبهار روضهٔ رضوان و سر نامهٔ حقایق تصویرش زنگ کلفت ضمیر هوشمندان میزدود
رسائل نفیسه و حواشی شریفه از آثار ذهن وقاد و طبع نقادش بر صفحهٔ روزگار یادگار و خطب غرا و
منشآت بدیعه‌اش کحل الجواهر بصائر فصحای بلاغت شعار است اشعار عربی آن مسیح کساد افگن کالای
بازارچهٔ بدیع و حریری و رونق شکن شعر متنبی و معرّی و در انشای شعر فارسی شکرشکنان را صلای احسان
و نوال داده و از نوای کلک طوبی مثال بسوانح قدسی سروشان در گنجینهٔ معنی کشاده تا آنکه در
مراحل عشر تسعین جهان بی بقا را وداع نموده و داغ حرمان بر دل خردمندان ارباع گذاشت
و ایضا گفته که از نفائس منشآت فارسی دیباچه ایست که بر ترجمهٔ کتاب مصائب النواصب
و بر رسالهٔ شریفه نوشته که در باب قصر و اتمام است قلمی فرموده و دیگر مکاتیب که در مجموعه مدوّن
مندرج است و اشعار عربی و فارسی ایشان با معمیات یکهزار و کسری کم خواهد بود و شیخ علی حزین
بعد ازین قدری از اشعار و بعض قصائد شریفهٔ آنجناب نقل نموده و ایضا آورده که از جملهٔ خطب
بلیغهٔ علامی ... خطبه ایست که در جلوس شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی انشا فرموده و خطبه
نکاح و غیر ذلک و از جملهٔ منشآت عربی مراسلاتیست که از جانب سلاطین ... مکه
و والی یمن نوشته و آنچه خود برئیس العلما آقا حسین مرحوم و بوالده ... بمولانا علی رضا
تجلی ... جالینوس الزمان میرزا اشرف حکیم و بوزیر اعظم میرزا محمد ... تحریر نموده ... گذاشته
قانون کتابت و بلاغت بیادگار گذاشته و ایضا شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر
علمای شیراز آورده و دیگر از افاضل آن شهر مولانا محقق جامع المعقول و المنقول آخوند مسیحای
فسوی علیه الرحمه بود و بتدریس اشتغال داشت وی از اعاظم تلامذهٔ مرحوم آقا حسین خوانسار
و قدوهٔ مقتدای عهد و بحدت ذهن و حسن سلیقه و تبحر در جمیع علوم اشتهار داشت و منصب

شیخ الاسلامی فارس بخدمتش مرجوع و بدرسش مجمع طلبهٔ آفاق مدتی در خدمت ایشان بمذاکره و مباحثه پرداختم و طبیعیات شفا و الهیات شرح اشارات و حواشی قدیمه و جدیده و غیر آن ازو استفاده نمودم تا آنکه ببلدهٔ غسارفته برحمت ایزدی پیوست و الحق از نحاریر فضلا بود و فکری رسا و طبعی مستقیم و شگفته داشت در شعر عربی و فارسی و معمی و منشآت عربی و فارسی نهایت قدرت یافته بود و قصائد عربی در مدح امیر المومنین علیه السلام وارد بغایت بلیغ گفته و در فارسی شعر شوخ دارد و معنی تخلص ایشان است انتهی بقدر الحاجة **مولف گوید** که از جمله قصائد بلاغت آثار که در مدح جناب باب مدینه علم علیه السلام نظم فرموده این قصیدهٔ بدیعه بنظر رسیده و در مضمار سخنوری قصب السبق از اقران خود ربوده چون مشتمل بر لطائف اشارات و بدائع نکات بود

درینجا ثبت نمود قصیده

ما ارتحت مذ رکبت للبین جیرانی | یا صاحبیّ باتلافی اُجیرانی
جلدی حصیر زفیری فیه سلسلتی | من المجون شجون السجن سجانی
لله طیف شذت منه سحیرانی | تکاثر السهد عن ذکراه الهانی
مالی وللنوم بعدا ما ابتلیت به | وهل یزور الکری بالسکر اجفانی
عینی کعین وشاها بالهوی نزح | فدام تهتانه غسلا لتهتانی
یا حادی الورك بلغت المنی جمعا | اذا اتلا نیت من حی بعسفان
عج بالحرار قریبا من مخیمهم | وحد ثنهم بارنانی و اشجانی
بما انشده لاخاب مسعاکا | غازل غزالا یرجّی بین غزلان
الی الانین علی عطفیك صبانی | ورق تکرّر اسجاعا علی البان
مهلا فدتك حیاتی مت عطشانا | الی م ظلمك ظلما العطاشانی
من طول ما ارقت عینای لی خبل | تمائم الکی باتت فیه حضانی
شف الجوی جسده جنت بما کبدی | ما اللدموع دماها و الندای دانی

شبت ضلوعي بطيف منك يوناها … مثل الهلال ذكا من شارق دان

فالهجر واصلني والوصل ما جرني … المبين يذكرني والحب ينساني

كان منية وصل دسها خطري … موؤدة شملتها حزن احزاني

لا ذنب لي بيد اني غير ذي فشل … ولا ممنوع [illegible] كسلان

ولا بذي معشر همج فلا التحقوا … عما قريب بهيان بن بيان

حكي كرائم اجداد فرو جلد … من العلا لا ابه انيها الشماكان

شم الانوف ترى طيفان دورهم … محراب حاجات عدنان وقحطان

وشمائل جبتها غبر سباسبها … كان جنح دجاها صف غربان

والشمس في ظفل تصفر من وجل … تحكي حشاشة صب يوم هجران

ولي من الصب اسلاف فراعلة … تذودها عن حساني هز ثعبان

قرب ارقط زهلول لقيت بها … حسبته شمة في كف نشوان

وما ينهنهني بيض ولا سمر … لكن دهمك بالارزاء ازراني

كلا من الدهر امراهلوه من جلدي … هل يشتكي عجزه عال من الداني

فضلي ومجداي واتقاني ومعرفتي … باتوا باجمعهم اسباب حرماني

لو قلب الله هوا وراقي لصادفها … ايات لقمان في اشعار سحبان

دنياي قد شكلتني فهي باكية … نجومها الدمع والعينان عينان

واسوء بسط يدغلت الى عنقي … حتى يدي المزن بالامطار باراني

وقوست الفي كالنون من نصب … فكاد ينقلب الايران نيراني

فيما ارتقابي سحبا غير ماطرة … الى م ارضى بارض ليس ترعاني

من لي بعاصف شمال يبلغني … الى الغري فيلقيني ونيساني

لا والذي فرض الرحمن طاعته … على البرية من جن وانسان

علیٌّ المرتضی الحاوی مدائحه | اسفار تورية بل آيات قرآن

ما استعين بشملال و لا قتداءِ | من ترب ساحته طوبی لاجفانی

تنزّه الربّ عن مثل یخبرنا | بانّه و رسول الله سیّان

کان رحمته فی طیّ سطوته | ادآم وجرة فی اساد خفان

علی الوری کرما فاق الذّری شمما | روی الثری عنما من نحر فرسان

فالدین منتظم والشمل ملتئمٌ | والکفر منهدم من سیفه القانی

کالبرق فی بسم والنار فی ضرم | والماء فی سجم من نهر افنان

فقاره وهی فی غمدٍ تجلّلهٗ | ایُ الوعید حوا اجله فرقان

قد اقتدی برسول الله فی ظلم | والناس طرّاً عکوف عند اوثان

تعساً لهم کیف ضلوا بعدما ظهرت | لهم بوارق آیات وبرهان

فهل ارید سواه حیث قیل لهم | هذا علیٌّ فمن والاه والانی

هل رُدّت الشمس یوماً لابن حنتمةٍ | ام هل هوی کوکب فی بیت عثمان

هل جاد یوما ابو بکر بخاتمه | مناجیا بین تحریم وارکان

وهل تظن تعالوا ندع انفسنا | فی غیره نزلت عن ذاک حاشانی

وهل یسمی الهدی من بضع حنتمة | او هل یسمی الشذی من شقص عفان

هل خصّ بالسطل والمندیل واحدهم | ام استحیوا بتفاح و رمان

ام حینما طال عمرو بین اظهرهم | سواه صبغ منهما السیفین بالقانی

ام خیبر کان وانی قبله بطلا | سل المصاریع من مرصوص بنیان

اشا لها الجمیع الجند قنطرة | یجیزها الکل من رجل ورکبان

ام ریثما انهزم الاصحاب فی احُد | وظل خیر الوری فرداً بلا ثانی

من عُصبة الشرک صفّت حوافئه | ذات المخالب من ریاش عقبان

سواه حامى رسول الله بطعنهم	بسمهري يجاني لدى نغ ثعبان
بالسيف والرمح والانصار انهزموا	عن الرسول باخلاص وايقان
حتى تبدّدا اهل الشرك وانهزموا	شبه الخنادس اذ نحّى بنيران
والقوم لشرّهم ابليس من كذب	بقتل احمد مصرع عابميدان
فادتاح انفسهم سرًّا وما نجوا	اسرارهم خوف ايصاد واذان
وهل تصدّق للنجوى سواه فتى	وقد مضى قبل نسخ الحكم بوهان
هل في فراش رسول الله بات فتى	سواه اذ حفّ من نصل بنيران
لولاه لم يجدوا كفوا لفاطمة	لولاه لم يفهموا الاسرار قرآن
لولاه كان رسول الله ذا عقم	لولاه ما انقشعت سكوة ايمان
لولاه لم يك سقف الدين ذا عمد	لولاه [illegible] الاركانه الواسع
لولاه ما خلقت ارض ولا فلك	لولاه لم [illegible]
لولاه ما عبد الرحمن في ملأ	لولاه ما كان [illegible]
ماكان ربًّا ولكن ليس من بشر	اذ ليس يشبه [illegible]
هو الذي كان بيت الله مولده	تطهير البيت من ارجس من اوثان
هو الذي من رسول الله كان له	[illegible]
هو الذي صار عرش الترذيل شنفه	[illegible] ابناه الاكرمان
اقدامه مسحت ظهرا به سحت	[illegible]
يا واضعًا قدميه حيثما وضعت	[illegible] من [illegible]
عمّت شابيبه الآفاق ان شحرا	[illegible] الطرف كصنوان
تفيض راحته للناس مجسلة	[illegible] الآلاء بلا من كنيسان
رحب الاكف اذا افاضت اناملة	لو لم يقل حسب شى يوم طوفان

في

لوظل تحت لواء فی الوغا عـلم	لواء ترجح جبوا نحو ...
مانستقر الرواسی تحت صاد ...	کالطو ... ایمن ... وبنیان
لولا الوصیة فالشیخان ...	...
فیا عجبا من ...	ان لا ...
من کان نص رسول الله عینه	لامرة الشرع تبیغا باعلان
بین الجماهیر فی بیداء قد سلمت	لکل من کان فی اعقاب عدنان
وقال صحب رسول الله قاطبة	بخ لذلك وکان الاول الثانی
من بعد ... الرحمن امرته	علی الرسول باحکام واتقان
فقال بلغ ...	بلغت رسالاتی وتبیانی
تقدمته ...	نص الاله ...
حتی اذا جه ... بعثلهم	بین الیهود بتغییر وخذلان
من بعد ذاك بن هند قام مدعیا	مموها امره من زاد عثمان
من امه جهلت ممن به حملت	اهل الخلافة بین الانس والجان
لا اضحك الله سن الدهر ان له	فی ... عن کل میزان

الشیخ محمد جعفر بن عبد الله الکمری الاصفهانی شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الآمل آورده که شیخ محمد جعفر مذکور داماد آقا حسین خونساری است و در اصفهان ازلا بعهده قضا قیام داشت و بعد ازان منصب شیخ الاسلامی باو تفویض یافت و صاحب تکمله آنچه در مدح او آورده مجملی ازان اینست که وی فاضلی بود محیط باطراف فضل و کمال و تحریری فائق و تقریری لائق و احاطه تام بانواع علوم و تحقیقات و تدقیقات شریفه داشت و از هر علم حظ وافر و سهم عالی یافته و معاصرین مثل و نظیر خود نداشت ... بحث و ...

برضا یا بی رضا اختیار فرمود و موافق قول خدا و رسول خدا و ائمه هدی حکم میفرمود و بالجمله مبالغه
بسیار در ابطال باطل و در یافتن حق می نمود و چون بسفر حج رفت در مسجد جامع تشریف برد
و در جامع مواعظ فرمود که ایها الناس حکمی که بر کسی کرده ام بعد از انکه قطع و یقین داشتم که همین است
حکم خدا و هرگز خلاف حق نکرده ام اما کسی که حق او یا مال او ضایع شده باشد بسبب آنکه وقتی دیگر گواهان
کرده ام یا بر من ثابت نشد و در واقع حق او بود ببل او مرا ببخشد و عفو کند از تصانیف او ست
حاشیه بر شرح لمعه تا کتاب التجارة و حاشیه بر کتاب الاقرار شرح لمعه و دیگر حواشی متفرقه بر شرح
لمعه و دیگر رساله فارسی در حکمت طبیعی و الهی و در اثنای سفر حج سفر آخرت را اختیار فرمود
و مصداق آیه شریفه و من یخرج من بیته مهاجرًا الی الله ثم یدرکه الموت فقد اجره
الی الله گردید و استاد ما میرزا قوام الدین محمد قزوینی در وقائش مرثیه گفته در ان تاریخ وفات آن مرحوم
ذکر کرده است انتهی کلامه ملخصا الامیر ذو الفقار الهمدانی از افاضل زمان و اکابر تلامذه علامی
آقا حسین خونساری بود از آقای موصوف در سنه اربع و ستین بعد الالف اجازه روایت یافته
در شذور العقیان فی تراجم الاعیان مرقوم ست الامیر ذو الفقار الهمدانی کان فاضلا
عالما عابدا زاهدا ذکیا المعیا لوذعیا جامعا للمعقول والمنقول حاویا للفروع والاصول
و علامی آقا حسین موصوف در اجازه خود که بنام امیر مذکور رقم فرموده باین الفاظ او را ستوده
انی بعد ما تشرفت برهة من الزمان بصحبة السید النجیب العالم الفاضل الکامل
المتوکل الزکی الالمعی اللوذعی خلاصة الفضلاء و زبدة الاذکیاء ذی الفطنة النقادة
والفطرة الوقادة جامع المعقول والمنقول حاوی الفروع والاصول شمس سماء
الافضال غرة سیماء الکمال سمی سیف الوصی الکرار علیه صلوات الله الملک الجبار
الامیر ذو الفقار خلاه الله من کل شین و شنار و حلاه بکل زین و فخار و احله محل
الابرار و اوصله مقام الاخیار و اطال التردد الیّ و اکثر الاختلاف علیّ و اخذ
منی طرفا صالحا من العلوم الشرعیة و قرأ علیّ شطرا من المعارف الادبیة

والعقلية اخذا يقان وتحقيق وقراءة تعمق وتدقيق التمس مني ان اجيز له ما جازت
رواياته من الآثار المأثورة عن ائمتنا المعصومين المأخوذة عن سيد الانبياء
والمرسلين صلوات الله عليهم اجمعين المنتهية بجبرئيل الامين المنتهية
الى جناب رب العالمين تعالى شانه وعظم برهانه وتقدست اسمائه وتواترت
آلاؤه فاجزت له الى آخر الاجازة مولانا ميرزا عليخان الگلپايگانی در تذکره
علی حزین مسطور ست جامع الفضائل الميرزا عليخان عليه الرحمة والغفران از اعاظم بلدهٔ گلپایگان
واز مستفيدان رئيس العلما آقا حسين خونساری بود بفضائل صوری ومعنوی آراسته ذهن
دقيقش کشاف غوامض حقائق وسليقهٔ مستقيمه اش در هر فن باستحقاق واستقلال فائق تاليفات
شريفه وفوائد ارجمند دارد ودر شعر وانشا افاضت مآب وبغايت دقيقه سنج ونکته ياب
بود هنگاميکه از اصفهان عزم گلپایگان داشت بمنزل والد علامه اعلی الله مقامه آمده روزی
چند مقام نموده وداع فرمود دران ايام فقير را سعادت حضور ايشان حاصل آمد وچند سال
ديگر هم بصفای خاطر در گلپایگان زندگانی نمود ودر همان بلده بجنت بآوردان انتقال فرمود
انتهی مولانا ظهيرا بن ملا مراد تفرشی شيخ علی حزين در تذکره خود آورده المولی الهمام
ظهير الانام فاضل عاليمقام وملک الکلام بود خلف فاضل مرحوم ملا مراد تفرشی ست که از مشاهير
علما وصاحب حواشی متداوله ست بر کتب احاديث واصول وفروع وغير ذلک مخدوم
ظهيرا بذکاء وحدت فهم واستقامت طبع وجامعيت فنون علميه خصوصا علم حساب وهيئت وهندسه
موصوف ودر بين الافاضل متبحر معروف طبعش محک ناقص وکامل ونقاد رائج وکاسد ورد وقبول او
مسلم ميداشتند وچون لطافت طبع وعلو همت وفضائل نفسانيه اش بپايهٔ کمال داشت بمعاشرت
ابنای عهد راضی نشده از وسائل دنيوی معرض وبافادهٔ علوم هم چندان التفات نکرده
گوشهٔ منزل خود وخمول را پسنديده تر ميداشت بنابرين من الجمهور از تعرف واشتهار که ذريعهٔ
آن از منزلت بوسيلهٔ خودنمائی وسعی وتلاش در حصول جاه ووسعت معاش داشته چندانی

حاصل گشت و بانس و الفت دیرینه که با والد مرحوم این خاکسار داشت چون بمنزل ایشان رسیده ایام و لیالی بصحبت گذرانیدی و فقیر از مستفیدان مجالس عالی بودی در شعر و انشا و سخن سنجی یگانه و بفطرت بلند از نوادر زمانه بود انتهی ملا عبداللہ اردبیلی از تلامذهٔ استاد العلما آقا حسین خونساری ست و از آنجناب اجازه روایت داشته مولف تذکرة العلما در ترجمه آقا حسین خونساری بتقریب ذکر تلامذهٔ آنجناب آورده که دیگر از تلامذهٔ آقا حسین موصوف فاضل کامل ملا عبداللہ اردبیلی ست. اجازه‌ای که بخط شریف او برای ملا مذکور بر بعض نسخ شرح لمعه مکتوب یافته شد ... انتهی و ملای موصوف از مولانا محمد باقر سبزواری و آخوند ملا محمد باقر مجلسی علیهما الرحمه تلمذ داشته چنانچه صاحب تذکره در ترجمه ملا محمد باقر سبزواری بتقریب تلامذهٔ او نوشته که دیگر از تلامذهٔ فاضل کامل ورع المتقی ملا عبداللہ اردبیلی ست که کتاب شرح لمعه را تمام بر او قرات نموده و اجازه روایت ... نوشته بخط ... ملا محمد باقر مجلسی از برای ملا عبداللہ مذکور به پشت نسخه مذکور مکتوب ... آخوند ملا محمد گیلانی مشهور بسراب در سوانح عمری شیخ علی حزین مسطور ست که اخوند ملا محمد گیلانی مشهور بسراب از مجتهدین عصر و صاحب ورع و زهد تمام بود و مدتها در اصفهان متوطن شده بافاده مشغول بود و در روزگاری مهیا داشت با والد مرحوم ایشان را الفت و صداقت خالص بود و مکرر فقیر بخدمت ایشان رسیده و تحقیق مسائل نموده و در کبر سن رحلت نموده و دران بلده مدفون شد انتهی اخوند ملا محمد موصوف از تلامذه ملا محمد باقر سبزواری و آقا حسین خونساری ست و از ملا باقر مذکور روایت حدیث دارد **مولانا آقا رضا الاصفهانی** خلف ارشد اخوند ملا محمد سابق الذکر ست و در تذکره علی حزین مسطور ست که آقا رضا خلف مجتهد الزمان مولانا محمد گیلانی علیه الرحمه مشهور بسراب و چون والد مرحومش از توابع لاهجان باصفهان آمده متوطن گردید تولد ایشان در اصفهان شد در خدمت والد خود تحصیل علوم عربیه نمود رغبت تمام بانشا و شعر داشت و ابیات خوب از ان استماع شد ... سی سال گذشته باشد که رحلت نمود **مولانا محمد شفیع بن فرج الجیلانی**

از مشایخ علما و اکابر فضلا و برادر ملا محمد رفیع بن فرج جیلانیست که ذکر آنجناب هم انشاء الله خواهد آمد
ملا حیدر علی مجلسی در رساله نسب خود آورده که دختر ملا صالح مازندرانی که زوجه فاضل امیر ابو المعالی
بزرگ طباطبائی بود چهار پسر و دو دختر داشت یک دختر در حباله نکاح فاضل عظیم المنزلت
ملا محمد رفیع جیلانی مجاور مشهد مقدس بود و دیگری زوجه برادرش ملا محمد شفیع انتهی و در شذور العقیان
مذکور است که مولی محمد شفیع جیلانی امام وقت خود در فقه و حدیث بود و از ملا باقر سبزواری
اجازه روایت صحیفه سجادیه دارد که تاریخ کتابتش در ماه محرم سنه ست و ثمانین بعد الالف است
و بعض عبارات اجازه مذکوره اینست و بعد فان الولد الاعز الزکی الذکی الدین مولانا
محمد شفیع وفقه الله تعالی لتحصیل ما یقربه الیه والده لتکمیل ما یزلفه لدیه استجاز منی
روایة الصحیفة الکاملة الشریفة الفاضلة السجادیة علی منشئها الصلوة والسلام فاجزت
له بعد الاستخارة من الله سبحانه ان یروی عنی بطرقی المتکثرة الی راوی الصحیفة
الشریفة الخ و ملا محمد باقر ابن محمد باقر الهزار جریبی النجفی در اجازه خود که بحر العلوم داده و تاریخ
کتابتش سنه خمس و تسعین و مائة بعد الالف است میفرماید قال شیخنا الفقیه الجلیل الامیرزا
ابراهیم القاضی اقول و اروی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم و قرأت
علیهم مؤلفاتهم منهم الفاضل العلامة الجلیل مولی محمد شفیع الجیلانی وهو قده
اذن لی فی الروایة عنه عن شیخه الاجل المحقق المولی محمد الشهیر بسراب و کان
شیخنا صهره الخ و قد صادفت شیخه المذکور فی اواخر عمره ولکن لم یتفق لی الاجازة
منه الخ بالجمله مولانا شفیع جیلانی از فضلای عصر خود و صاحب تصانیف عالیه و توالیف انیقه است
و از سید امیر ماجد بن امیر جمال الدین محمد الحسینی الدشتکی اجازه داشته و تاریخ تحریر آن سنه
سبع و ثمانین بعد الالف است در اجازه مذکوره فرموده قد سألنی المولی الحمید الشمائل
المحمد بمزایا التأیید والتسدید المتحلی بمحامد الشیم والخلائق المتحری بمحاسن السنن
والطرائق المطرز باردیة الفضائل والآداب المبرز فی ضروب الکمال علی الامثال

والاضراب الساعی فیما یوجب النعیم الدائم فی المحل الاعلی الرفیع المولی الاعز
الاکرم محمد شفیع رفقه الله تعالی لسلوک مناهج السداد واعانه علی اقتناء
ذخائر الاجر لیوم المعاد ان اجیز له روایتها فاجبت مسئوله واجزت له
ان یرویها عنی بطرقه التی الی الامام علیه السلام وهی متشعبة الفنون و
الضروب متکثرة الاقسام والشعوب الخ **مولانا الحاج محمد الجیلانی**
الاصفهانی جامع کمالات رفیعه وصاحب مقامات منیعه بود تحصیل علوم واکتساب
فنون از مولانا محمد باقر خراسانی فرموده عالمی خبیر وفاضلی نحریر بود در شعر و نظم طبع لطیف داشت
معاصر اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود شیخ علی حزین در تذکره خود آورده که از جمله افاضل که در صغر سن
بملاقات ایشان رسیده ام جامع الکمالات حاجی محمد گیلانی ست که از مشاهیر طلبه و بغایت
پسندیده خصال بود در اصفهان توطن اختیار کرده و در خدمت مجتهد مرحوم مولانا محمد باقر
خراسانی که از اعاظم علما بود تحصیل نموده بود و در شعر سلیقه مستقیمه داشت **مولانا مسیح الدین**
محمد الشیرازی از فقهای عصر خود بود و از علامه مجلسی صاحب بحار اجازت روایت داشته
علامه موصوف در اجازه مذکوره در وصفش میفرماید اما بعد پس هرگاه که بود مولای بزرگ
... کامل ... صاحب ... تدقیق جامع فنون علم و صنوف کمالات حاوی قصبات
سبق در مضمار ... زنده کننده مدارس علم با نفاس مسیحیه خود و آبیاری دهنده باغهای
فضل بجویبار افکار خود و فائق بر تمام بلغا از روی نظم و نثر و غواص بحار حکمت تا سالهای دراز
... مولانا مسیح الدین محمد الشیرازی بلغه الله غایة الامال والامانی
وبدرستیکه صرف نموده مدتی از عمر شریف خود در راه تحصیل علوم عقلیه وادبیه که بوجود آنها
مزین میشود انسان درین زمان و مفاخرت میجوید بین الاقران پس هرگاه در رسید بغایت بلندی
از مناقب و فضائل خود و دانست بدرستیکه برای علم درهاست که بغیر اهل علم داخل ان درها
نتوان شدن و برای حق مصاحبانی که اخذ کرده نشود مگر از ایشان پس اقبال فرمود بقدمها

اذعان و یقین برای تتبع آثار حضرت سید المرسلین و تصفح اخبار ائمه طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین مبذول داشت در آن جد و جهد خود را وصرف کرده ان محنت و کد خود را بیش وقتا مشرف شدم بصحبت او تازه و جدید بعد از ینکه میان من و او اخوت قدیم بود و اندازه مقدار او نمودم در فنون عقلیه و علوم نقلیه یافتم او را در پایان از علم که ساحل آن ناپیدا بود و دیدم او را حبر باهر و فضل که کسی از و سابق تر نبوده است ترجمه انچه که در وصف مولانا مسیح الدین حضرت استادش فرموده و ایضا در ان اجازه میفرماید فوائد دینیه فضایل ان یتاسّی بسلفنا الصالحین وینتظم فی سلك رواة ائمة الحق والدین سلام الله علیهم اجمعین امرنی بان اجیز له ما صحت لی روایته واجازته فامتثلت امره لانی کنت اعدّه علیّ فرضاً لا نفلاً وان لم اکن اهلاً لذلك استخرت الله تعالی واجزت وابحت الی آخر ما قال رضوان الله تعالی علیهما جمال الدین محمد بن عبد الحسیب بن احمد بن زین العابدین العاملی العلوی الجبلی بن احمد بن زین العابدین که داماد و تلمیذ میر باقر داماد علیه الرحمه بود جدش سید صدر الدین مذکور است صاحب شذور العقیان در وصف و مدح او میفرماید السید السند المحقق المدقق الحسیب النسیب ذی الحسب الباهر والنسب الفاخر صدر الدین محمد بن عبد الحسیب بن السید احمد بن زین العابدین العاملی العلوی الجبلی کان عالما فاضلا رایت خطه علی کتب عدیدة ککشف الحقائق وغیره تاریخ کتابته الاول من شهر جمادی الثانی سنة ثلاث ومائة بعد الالف محمد بن عبد الفتاح التنکابنی المشهور بسراب از افاضل زمان خود بود تحصیل و استفاده علوم از والد خود نموده و تلمیذ و شاگرد مولانا محمد باقر سبزواری بود چنانچه صاحب شذور العقیان نوشته مولانا محمد صادق از وی روایت داشته چنانچه بحر العلوم سید مهدی طباطبائی در اجازه سید حیدر ابن سید علی الموسوی بتقریب ذکر مشایخ خود آورده که از جمله ایشان

سید سند وجیه و عالم ادیب و فقیه امیر سید حسین خونساریست و او از شیخ محدث فقیه فائق المولی
محمد صادق بن فاضل عالم مولانا محمد بن عبد الفتاح المشهور بسراب و او از والد خود و او از
شیخ خود افضل اکمل علامه علمای محققین و زبده فقها و مجتهدین مولانا محمد باقر بن محمد مؤمن
الخراسانی روایت دارد محمد قاسم سبط مولانا محمد التنکابنی الشهیر بالسراب
در شذور العقیان مسطور است که مولانا محمد قاسم سبط محمد تنکابنی عالم فاضل و متدین
صالح بود عبد الباقی بن محمد حسین بن محمد صادق حسینی را اجازه داده که برای سید مهدی
طباطبائی ملقب به بحر العلوم قلمی فرموده بتقریب ذکر مشایخ خود آورده که المولی الاجل
والفاضل … محمد قاسم سبط المولی المدقق والحبر المحقق مولانا محمد
التنکابنی الشهیر بالسراب عن السید الاوحد والایّد المسدد السید حسین بن
السید صالح الحسینی عن جده الفهامة عن صاحب البحار الی آخره محمد قاسم بن
محمد رضا الهزارجریبی صاحب شذور آورده که مولی محمد قاسم مذکور مشهور بفضل و علم
بود صاحب تألیف و تصانیف است و از جمله کسانیکه نسبت دامادی باخوند ملا محمد باقر
مجلسی علیه الرحمه داشتند بود کما ذکره الملا حیدر علی المجلسی فی اجازته لبنیه و ملا محمد باقر
هزارجریبی نیز در اجازه خود که برای سید مهدی طباطبائی قلمی فرموده بتقریب ذکر مشایخ
خود آورده و منهم الشیخ الفاضل الکامل الفقیه الرضی المرضی مولانا محمد قاسم
بن محمد رضا الهزارجریبی و تاریخ کتابت اجازه مزبوره سنه خمس و تسعین و مائة والف
بود میرزا کمال الدین محمد بن محمد معین الدین الفسوی الفارسی المشهور بمیرزا
کمالا داماد آخوند ملا محمد تقی مجلسی بود چنانچه ملا حیدر علی مجلسی آورده المولی العلامة
میرزا کمال الدین محمد بن محمد معین الدین الفسوی الفارسی المشهور بمیرزا کمالا
صاحب شرح الشافیة طاب ثراه کان فقیها عالما مفسرا ادیبا متکلما الشیخ ناصر
بن الحاج عبد المحسن المنافی البحرانی در شذور العقیان ذکرش بدین عنوان آورده

الشیخ الجلیل والعالم النبیل الاوحد الامجد المسدد الاسعد المعروف بالکمال والافضال والموصوف بالادب والاجلال مولانا الفاخر ناصر بن الحاج عبد الحسن المنافی البحرانی قرأ علیه ابو محمد عبد الله بن محمد بن حسین بن محمد الشویکی الخطی کان فی حدود العشر الخامسة من المائة الثانیة من الالف الثانی انتهی الامیر محمد صالح

بن عبد الواسع الحسینی خاتون آبادی از اکابر فضلا و اعاظم کملا بوده تلمیذ و داماد آخوند ملا محمد باقر مجلسی است وی در اصفهان شیخ الاسلام بود و سبط امیر محمد مؤمن امیر عبد الباقی در اجازه خود که برای بحر العلوم طباطبائی نوشته میفرماید و نیز خبر داده مرا من والد من جناب ثقة الاسلام از والد خود فاضل کامل علامه و محقق مدقق فهامه نخبه فقها و متکلمین زبده فضلا و مجتهدین و اکمل علمای ربانیین شیخ الاسلام والمسلمین الواصل برحمة ربه الغنی امیر محمد صالح الحسینی حشره الله مع ائمة المؤمنین ومتعه بالباقیات الصالحات یوم الدین واو از جد مادری من آخوند ملا محمد باقر رحمه الله روایت داشته طیب الله تعالی رمسه وصاحب لؤلؤه آورده که افضل اهل زمان واوثق اصحاب ایمان عالم علامه و محقق فهامه سید اجل افضل میر محمد صالح حسینی از آخوند مجلسی روایت دارد از تصنیفات او کتب عدیده و صحف سدیده است از آنجمله کتاب ذریعة النجات در اعمال رسائل فارسی که از آن معلوم شد حیله [illegible] علی فی اجازته [illegible] امیر موصوف ملا ابو الحسن شریف عاملی نباطی که از وی روایت [illegible]
شیخ احمد بن اسمعیل جزائری [illegible] ملا ابو الحسن [illegible] معروف بالاسطرابادی [illegible]
روایت داشته کما هو المصرح فی کلام الشیخ یوسف البحرانی فی اللؤلؤة [illegible] رسالة [illegible]
تصنیف آن سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و چهار هجری است [illegible] سید [illegible]
حاوی علوم شرعیه بود و روزگاری بعزت داشته [illegible] اصفهان [illegible]
نیز بزیور فضل آراسته بودند [illegible] انتهی [illegible] اصفهان [illegible]
که از مدتی بر بلده قندهار مسلط شده بودند با لشکری [illegible] وقت بر بلاد ایران [illegible]
و در اوائل سنه یکهزار و یکصد و سی هجری بر سلطان حسین صفوی [illegible]

دار السلطنت اصفهان را محاصره صعب نمودند تا آنکه ماکولات در آن شهر نایاب گشت و خلق بسیار از سختی هلاک شد و بادشاه پسر خود طهماسپ ثانی را با چندین مقربان بسوی قزوین فرستاد و پس افغانان در اوائل سنه خمس وثلثین و مائة والف داخل شهر شدند خطبه و سکه بنام رئیس خود کردند و سلطان مذکور را محبوس کردند و بعد از این سانحه بدو سال او را کشتند. امیر محمد حسین بن الامیر محمد صالح الخاتون آبادی فرزند ارجمند شیخ الاسلام امیر محمد صالح خاتون آبادی سابق الذکر ست واز مشایخ خود اجازات یافته و اعظم مشایخ آنجناب جد مادری او جناب اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه صاحب بحار الانوار است چنانچه فرزند ارجمند او امیر عبد الباقی حسینی در اجازه خود که در سنه ثلث وتسعین بعد المائة والالف برای بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی نوشته در مقام ذکر آنجناب میفرماید که جناب والد من و مولای من و سید من و شیخ من و استاد من و مستند من در علوم عقلیه ونقلیه و دلیل من بطرف مسالک دین مبین بلکه ذریعه من بجانب منهاج حق ویقین شیخنا الاعظم ومولانا المعظم سید سند افخم و فقیه نبیه اکرم مرجع فضلای زمان و مرجع علمای اعیان مجمع بحر معقول و منقول منبع نشر علوم از فروع و اصول فخر المتکلمین والمتألهین زینت فقهاء و محدثین خاتم مجتهدین شیخ الاسلام و ملاذ المسلمین الامیر محمد حسین حشره الله مع اجداده المصطفین از شیخ و جد خود من قبل الام لسان الشیعه و مروج الشریعه غواص بحار الانوار حقائق و مشکوة اسرار و دقائق رئیس فقهاء و محدثین خادم اخبار ائمه طاهرین افضل فقها و خاتم مجتهدین آیة الله فی العالمین شیخ الاسلام و ملاذ المسلمین مولانا محمد باقر المجلسی قدس الله روحه القدسی روایت دارد و ملا سید علی مجاز در ضمن احوال پدر او میر محمد صالح میفرماید که پسرش علامه میر محمد حسین که دخترزاده مولانا محمد باقر مجلسی است [illegible] صاحب تصانیف بوده و بواسطه پدر خود اجازه سائر روایات و تصانیف جد امجد مذکور داشت و از تالیف امیر محمد حسین مذکور فهرست کتب مصنفه اخوند محمد باقر مجلسی علیه الرحمه است و نقل کرده اند که امیر محمد حسین نیز در زمان خود شیخ الاسلام در اصفهان بود و بخدمت آخوند مجلسی که جد مادری او بود تربیت یافته و بخدمت پدر خود تحصیل علم تمام کرده بود

ودر مرآة الاحوال جهان‌نما مسطور است که آن عالی‌جناب در علوم معقول و منقول فضائل مآب
و در اکثر فنون علمیه خاصة در فقه و حدیث مرجع اولوا الالباب بود و در خیرخواهی عباد و انجاح مطالب
کافهٔ مومنین دمی تغافل نمی‌فرمود و در دار السلطنت اصفهان برحمت ایزدی پیوست و در تذکره
ریاض الشعرا تالیف علی قلی خان واله مسطور است که میر محمد حسین خلف فاضل مرحوم میر محمد صالح
شیخ الاسلام اصفهان و دخترزادهٔ مرحمت‌پناه محمد باقر مجلسی علیه الرحمه است اصل میرزا از قریهٔ خاتون‌آباد است
که دو فرسنگی اصفهان واقع شده و آن فاضل مغفور تحصیل علوم از خدمت والد و جد مرحوم و فاضل
کامل آقا جمال بن آقا حسین خونساری و سائر فضلای عصر نموده در سن شباب برتبهٔ عالیهٔ فضیلت
رسیده بافاده و نشر علوم اوقات مصروف میداشت بانشاد شعر مربوط بود و خط نیکو می‌نوشت
در سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و یک هجری در اصفهان بجوار رحمت الهی پیوست و نعش او را به مشهد
مقدس نقل کرده در جوار حضرت امام رضا علیه السلام مدفون ساختند بهاء الدین محمد بن

فاضل هندی

تاج الدین حسن الاصفهانی از مشاهیر مجتهدین و اعاظم محققین ملقب بفاضل هندی است از زبدهٔ
اصفهان ببلاد هندوستان آمده مدتی اقامت داشت لهذا منسوب بهند شد ولادت با سعادت
آنجناب در سنه اثنتین و ستین بعد الالف است از جمله تصانیف مشهورهٔ اش در فقه کتاب کشف اللثام
در شرح قواعد الاحکام است و همچنین کتاب مناهج النبویه فی شرح الروضة البهیة مشتمل بر شرح و حاشیه
کتاب لمعه است که شهادت بر فضل و کمال و تبحر علوم او دارد و تاریخ ختم تصنیف کتاب کشف اللثام
سنه یکهزار و یکصد و پنج هجری است کذا قیل و در اوائل کتاب مذکور فرموده که من در وقتیکه از
تحصیل سائر علوم معقولات فارغ شدم عمر من بسیزده سال تمام نرسیده بود و پیش از اتمام یازده سالگی
شروع بتصنیف نمودم و کتاب منیة الحریص علی فهم شرح التلخیص را در زمانی تصنیف کردم که
نوزده سال تمام از عمر من نگذشته بود و قبل از آن چندین کتب دیگر از متون و شروح و حواشی
که زیاده از ده کتاب باشد تصنیف کردم از انجمله کتاب تلخیص در علم بلاغت و توابع آن و کتاب
زبده در اصول دین و کتاب الخود الجاریة در اصول شریعت و فروع آنها و کتاب کاشف و شرح

عقائد نسفیه ست و در عمر ده سالگی شرح مختصر و شرح مطول را که بر کتاب تلخیص سعد الدین تفتازانی ست
بمردم درس میگفتم انتهی محصل کلامه و در رساله ملا حیدر علی مجلسی بتقریب ذکر جمعی که نسبت مصاهرت
و دامادی بخاندان اخوند مجلسی علیه الرحمه داشتند گفته ست که از جمله منسوبین بمصاهرت این خاندان
بود مولانا علامه بهاء الدین محمد که مشهور بفاضل هندی ست رحمه الله و از تصانیف او کتابهاست
از انجمله شرح او بر کتاب قواعد مشهور ست و شیخ محمد علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر جمعی
از علمای اصفهان که بصحبت ایشان رسیده بود گفته ست که دیگر عمدة المجتهدین مولانا بهاء الدین محمد
اصفهانی ست که مدتها بود که بافاده علوم دینیه مشغول و در شرعیات مرجع اهل زمان خود بود
و اخلاق بغایت ستوده داشت و چون در صغر سن با والد خود بهند افتاده بود بفاضل هندی
مشهور بود و قبل از حادثه اصفهان یعنی تسلط افاغنه که در اوائل سنه یکهزار و یکصد و سی و پنج هجری
واقع شد وفات یافت الشیخ محمد بن یوسف بن علی بن کنبا الضبیری النعیمی صلا
البلادی منشأ و مسکنا البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطور ست که شیخ محمد مذکور فقیه و عابد صالح
بود و پیوسته بر کتاب مصباح شیخ طوسی که مشتمل بر آداب نماز شب و ادعیه آنست عمل مے نمود
و از تصانیف اوست دیوان شعرهای خوب مشتمل بر مرثیها در مصائب حضرت اهل البیت علیهم السلام
و کتاب مقتل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و در بعض نسخ بجای کتب مزبور کتاب مقتل امام حسین
علیه السلام ست و شعر او بلیغ و نفیس بوده است و فاتش در بلدهٔ قطیف در ماه ذیقعده سنه ١١٤٣
هجری واقع شد بجهت آنکه او در بلده قطیف قیام داشت و از انجا بسبب ضیق معیشت بسوی
بحرین رفت در حالیکه بحرین در قبضه تصرف خوارج در آمده بود اتفاقا فتنه و فسادی در میان
فرقه خوارج و لشکر عجم واقع شد پس جماعت عجم کشته شدند و شیخ محمد بن یوسف بحرانی مذکور نیز اتفاقاً
بسیار مجروح شد و او را بسوی قطیف بردند بعد از ایام قلیلے برحمت الهی پیوست و در مقبرهٔ
جناکه مدفون شد و او از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بلا واسطه اجازه روایت احادیث داشت
و هم از سید محدث سید نعمت الله جزائری و سید عبد الله شوشتری و شیخ محمد بن ماجد بن مسعود بحرانی و شیخ

سلیمان بن عبداللہ بحرانی رحمہم روایت داشت وشیخ عبداللہ بن صالح بحرانی از شیخ محمد بن یوسف
مذکور روایت دارد مولانا محمد فاضل بن محمد مہدی المشہدی فاضل کامل وعالم عامل
از تلامذہ شیخ حر عاملی واخوند محمد باقر مجلسی علیہما الرحمہ بود واز ہر دو بزرگوار اجازہ مبسوطہ یافتہ
از تصانیف اوست شرح ارجوزہ شیخ حر عاملی وغیرہ چنانچہ در امل الامل ذکرش آوردہ کہ مولانا
محمد فاضل بن محمد مہدی المشہدی فاضل کاسمہ صالح شاعر معاصر لہ شرح ارجوزتی التی
نظمتہا فی المواریث مؤلف گوید شیخ حر عاملی در مشہد مقدس بنام ملا محمد فاضل مذکور اجازہ
نوشتہ کہ تاریخ کتابتش اواسط شعبان سنہ خمس وثمانین بعد الالف ست واجازہ مذکورہ
چون مبسوط ست بنقل بعض عباراتش اکتفامی نماید اما بعد فان العلم اشرف الخصال
واکمل الکمال واحسن الجلال واجمل الجمال ولاریب ان اشرف العلوم کلہا علم
الدین الذی بہ ہدایۃ المسترشدین وقمع المعاندین ومنہ یعرف الاحکام
الشرعیۃ وہو الوسیلۃ الی حصول السعادۃ الدنیویۃ والسعادۃ الاخرویۃ اعنی
مایجب العمل بہ والرجوع الیہ من الکتاب والسنۃ ومایتوقفان علیہ وقد صرف
الی ذلک انظارہ الدقیقۃ ووجہ الیہ افکارہ العمیقۃ وبذل فیہ جہدہ وجدہ
واستفرغ وکدہ وکدہ المولی الجلیل النبیل الفاضل المحقق المدقق مولانا
محمد فاضل ولد الصالح التقی مولانا محمد مہدی المشہدی وفقہ اللہ تعالے
لمراضیہ وجعل مستقبلہ خیرا من ماضیہ وقد قرأ عندی ماتیسر قرأتہ
وہو کتاب من لایحضرہ الفقیہ من اولہ الی آخرہ وکتاب الاستبصار ایضا بتمامہ
وکتاب اصول الکافی کلہ واکثر کتاب التہذیب وغیر ذلک الخ الاجازۃ ومولانا
محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در ذیل اجازہ خود میفرماید انی لما فزت بتقبیل عتبۃ مولای
ومولی المومنین وسیدی وسید المسلمین وبضعۃ سید المرسلین وقرۃ عین
اشرف الوصیین وخازن علم الاولین والآخرین ومختلف ملائکۃ السموات

والارضين ثامن الائمة الطاهرين علی بن موسے الرضا المرتضی صلوات اللہ علیہ
وعلی ابائہ الطاہرین وذریتہ الانجبین کان من برکات تلک البقعۃ المبارکۃ تشرفی
بصحبۃ المولی الاولی الفاضل الباذل البادع الکامل التقی الزکی جامع فنون
الفضائل والکمالات حائز قصبات السبق فی مضامیر السعادات اختار من الاخلاق
احمدہا ومن الشئون اسعدہا ومن السبیل اقصدہا ومن الاطوار اسدہا نخل
المشائخ العظام وسلیل الافاضل الکرام اعنی الحبر العالم العامل الشیخ محمد فاضل
زادہ اللہ فی فضلہ واکرامہ واسبغ علیہ من جلائل انعامہ فوجدتہ قد قضی وطرہ
من العلوم العقلیۃ وامعن نظرہ فیہا واستوفی حظہ منہا ثم اعرض عنہا صفحا
وطوی عنہا کشحا واقبل بشراشرہ نحو علوم ائمۃ الدین سلام اللہ علیہم اجمعین
ویصفح اخبارہم ویدبر فی اثارہم غیر مبال بلومۃ اللائمین ولا خائف من عدل
العادلین فقصر علیہا ہمتہ وبیض فیہا لمتہ فکان من کرام اخلاقہ وطیب اعراقہ
انہ دام نبلہ بعد ان عقدت لافادتہ المجالس وقضیت لافاضتہ المحافل اتانی
بحسن ظنہ وان لم اکن لذلک اہلا للحق والیقین طالبا وفی علوم موالیہ علیہم
السلام راغبا فقرأ علی سطرا وافیا من کتاب الکافی والتہذیب من مؤلفات
الشیخین الجلیلین الثقتین الفاضلین الکاملین ثقۃ الاسلام محمد بن یعقوب الکلینی
وشیخ الطائفۃ المحقۃ محمد بن الحسن الطوسی قدس اللہ روحہما وکتاب بحار الانوار
من مؤلفاتی وغیرہا من کتب الاخبار المأثورۃ عن الائمۃ الابرار صلوات اللہ
علیہم علی غایۃ التصحیح والتنقیح وفاوضنی فی کثیر من المسائل الشرعیۃ فی مجالس عدیدۃ
بنظرہ الدقیق وفکرہ الانیق فلم یکن فی کل ذلک افادتہ لی قاصرۃ عن استفادتہ
عنی بل کان ازید فالتمس زیدہ فضلہ ان اجیز لہ روایۃ ما جازت لی روایتہ واجازتہ
وان کان قد ادرک اکثر مشایخی واستفاد من برکات انفاسہم کوالدی العلامۃ

قدس الله روحه من برعة تلامیذه و فحولهم و من قروم اصحابه و اصولهم فاستخرت
الله تعالی واجزت له الی اخر الاجازة **مولانا محمد ابراهیم البونانی** از تلامذهٔ اخوند
ملا محمد باقر علیه الرحمه بود مؤلف شذور العقیان آورده که مولانا محمد ابراهیم الیونانی فاضل و
عالم و فقیه و محدث بود و از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه اجازهٔ روایت دارد مؤلف
شذور از اجازهٔ مذکوره این عبارت نقل فرموده که دلالت بر فضل و کمال محمد ابراهیم موصوف
دارد و آن این است ان المولی الاجل التقی الفاضل الكامل اللوذعی صاحب
الفكر والحدث الجد فی تحصیل ما به كمال النفس الابر الحلیم المولی مولانا محمد ابراهیم
البونانی ممن اجهد نفسه فی تحصیل ما به النجاة من المعارف الدینیة والعلوم الیقینیة
فربح منها بحظ وافر و نصیب متكاثر و سمع منی الاحادیث النبویة والآثار المصطفویة
فیه الكفایة والتمس من داعیه وقت العزم علی المفارقة واللحوق بمسقط راسه موضع
انسه اجازة ما صح لی روایته من الكتب المشهورة بین اصحابنا رضوان الله تعالی
علیهم اجمعین كما یاتی علیه التنبیه الكافی والتهذیب والاستبصار و من لا یحضره الفقیه
فاجزت له روایتها بالطرق الواصلة الی مولفیها فانا بر والمستاد الیه وفقه الله تعالی
لمراضیه الكتب الاربعة بل ما صح لی انه من مقروآتی ومجازاتی الی اخر الاجازة **امیر**
محمد اشرف الحسینی از تلامذهٔ مولانا اخوند محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود و از و اجازهٔ
مبسوطه یافته چنانچه در وصف امیر موصوف این عبارت اجازهٔ اخوند مزبور كافی و وافی است
اما بعد لما كان السید الآیة الموفق المسدد العالم الفاضل الكامل الحسیب النسیب
الحبیب اللبیب الادیب الاریب الجامع بین شرف العلم والسیادة الفاخرة المحتوی
لكرائم الخصال المنتهیة فی الدنیا والاخرة المنتمی الی ابائه الكرام من حملة العلم وسدنة
الدین والائمة المقدسین صلوات الله علیهم اجمعین غرة سیماء الشرف والسیادة
ونجم سماء الفخر والسعادة الاخ الایمانی والخلیل الروحانی شرف السلف الامیر محمد اشرف

اسبغ الله افضاله و وفر فی العلماء امثاله کذا فی شذور العقیان الامیر محمد الاصفهانی از فقهای صالحین و فضلای متورعین و از تلامذه مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود و از انجناب اجازه یافته صاحب شذور العقیان بعض اجازه او را نقل فرموده و آن اینست انی بعد ما تشرفت برهة من الزمان بصحبة السید النجیب الحسیب العالم العامل الفاضل الکامل السعید الرشید التقی المتوقد الزکی الالمعی شمس سماء الکمال وغرة سیماء الفضل والافضال الموفق فی عنفوان شبابه لاقتناء المعالی الواصل کدّا یامه بسهر اللیالی الغواص فی بحار الانوار الخائض فی لجج الافکار الاخ فی الله امیر محمد الاصفهانی بلغه الله الدارین علی المدارج الامال والامانی وجری بینی وبینه کثیر من المسائل الشرعیة فافضته فی جم غفیر من الاخبار النبویة فاستجازنی دام تائیده وکان لذلك اهلا فاستخرت الله تعالی واجزت له رفع الله قدره ان یروی عنی کما صح لی روایته واجازته الی اخر الاجازة وتاریخ کتابت اجازه مذکوره سلخ شهر رمضان المبارک سنة اثنتین وثمانین بعد الالف بود کما فی الشذور والله العالم بحقائق الامور **ابو الشرف الاصفهانی** از فضلای زمان بود و روایت حدیث از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه داشته و صاحب امل الامل اورده که ابو الشرف اصفهانی عالم و فاضل ست و از مولانا محمد باقر مجلسی روایت حدیث دارد انتهی کلامه الشیخ محمد الاردبیلی مؤلف شذور آورده که وی از کبار صالحین و اولیای متورعین بود مولانا عبد العلی طباطبائی برحاشیه کتاب امل الامل آورده که بهتر آنکه ذکر ایشان درینمقام در ذیل اسامی محمدین بایدنمود شیخ محمد اردبیلی تلمیذ محقق مجلسی ست از تصانیف اوست کتاب کبیر در علم رجال موسوم بجامع الرواة و ... الاشتباهات لکن کتاب مذکور غیر معروف ست محقق مجلسی در اجازه اش میفرماید ... المولی الفاضل الکامل الصالح الفالح التقی النقی المتوقد الزکی الالمعی مولانا الحاج محمد الاردبیلی وفقه الله تعالی للعروج علی اعلی مدارج الکمال فی العلم والعمل و ... انه عن الخطأ والخطل کثیرا من العلوم الالهیة

والمعارف الیقینیة لاسیما کتب الاخبار الخ ما قال و مولانا عبد العلی طباطبائی میفرماید که هرگاه مطلع شدم بر کتاب شیخ محمد مذکور یعنی جامع الرواة و یافتم دران احوال جماعتی از علمای معاصرین و فضلای قریب العصر شیخ مذکور را پس برحاشیه این کتاب یعنی امل الامل درج ساختم تشییداً لبقاء اسامیهم و لکی یستفید بدعاء من دبمایدعو لهم عند ذکرهم انتهی کلامه مولانا محمد حسین بن یحیی النوری از تلامذهٔ خاتم المحدثین اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود از مولفات او رساله ایست در صلوة مسافر و دیگر ملخص ربع آخر از مجلد کتاب مسجد هم بحار الانوار که مشتمل بر بقیه احکام صلوة ست و نسخهٔ مزبوره که بخط مولفش ملا محمد حسین مزبور بود بنظر مولف رسیده تقریباً چهارده هزار بیت بوده باشد دران مجلد بسیاری از افادات و تحقیقات خود درج فرموده که دلالت بر فضل و کمال او دارد خصوصاً در شرح دعای سمات که داخل مجلد مذکور نموده و دیگر افادات خود بر حواشی همان کتاب درج ساخته و در اول آن نسخه فهرست ابواب کتاب مزبور را که مشتمل بر چهل و دو باب ساخته بخط خود نوشته و در آخر آن عبارت میفرماید اقول هذه الابواب المزبورة فی الفهرست اخرجنا منها نصفها اعنی واحداً و عشرین التی رقمنا علیها علامة ے و دعاء السمات فی باب التاسع عشر و ادرجناها فی کتابنا الاثنی الثلثین ابواب فانا ادرجناها فی رساله علیحدة الفناها فی صلوة المسافر وفقه غیرنا ترتیب بعض الابواب لامر دعانا الیه و در آخر مجلد مذکور میفرماید تم ما اردنا استخراجه من ابواب المجلد الآخر کتاب الصلوة من بحار الانوار للمحقق العلامة مولانا و استادنا محمد باقر علم ال[illegible] المجلسی اعلی الله تعالی مجلسه فی اعلی علیین فی لیلة السادس و العشرین من شهر رمضان المبارك سنة سبع و عشرین و مائة بعد الالف الهجریة علی مهاجرها و الهٰ الاف الوف الثناء و التحیة علی ید المتمسك بالمصطفین ابن یحیی النوری محمد حسین حامداً مصلیاً مسلماً [illegible] کثیراً کثیراً الحاج محمد تقی الطبسی از تلامذهٔ آقا جمال

خونساری بود از تصانیف وی حواشی بر کتاب ایات الاحکام و ترجمه ادعیه ایام اسبوع چنانچه
شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الامل آورده که حاجی محمد تقی الطبسی من تلامذه العلامة
جمال الدین محمد الخونساری وکان من اهل الفضل والعلم ورایت منه حواشی علی کتاب
الله ارادة وله ترجمة ادعية الاسابيع وكتب فی الحاشيه ما یرفع ابهام ما ابهم
من عبارات الادعية وقد احسن فيه انتهى كلامه السيد احمد الطباطبائی
الاصفهانی در تکمله امل الامل آورده که سید احمد مذکور فاضل مکرم و عالم مبجل و فقیه
معظم بود همه اهل علم اقرار و اذعان بفضل او داشتند و سید احمد موصوف نهایت مشهور و
معروف بود چنانچه از بعض ثقات بسمع رسیده ملا ابو الحسن شریف بن محمد طاهر بن
عبد الحمید النباطی العاملی المجاور بالنجف الاشرف حیّا و میتا منسوب ست
بسوی نباطه که از توابع بلده جبل عامل باشد کما قیل و در لؤلؤة البحرین مسطوست که ملا ابو الحسن
مذکور فاضل محقق و مدقق و ثقه و صالح بود و مجاور نجف اشرف در حیات خود بود و بعد از
ممات هم در اینجای اقدس مدفون یافت و از ملا محمد باقر مجلسی و شیخ حر عاملی و غیر ایشان روایت
اینها و ... سید محمد ... ابن حیدر عاملی از ملا ابو الحسن مذکور روایت دارد ایضا
شیخ یوسف ... در سال یکهزار و یکصد و بست و پنج هجری بزیارت نجف اشرف
مشرف شد بملاقات ملای مذکور رسید و میان پدرم و میان او بحث در مسائل جاری شد پدر
... از ... و بود ند و پدرش در همین سال وفات یافت و قبرش در جوار
حضرت فاطمه علیها السلام ست و از تصانیف ملا ابو الحسن مذکور ست کتاب فوائد الغرویه و مقصد
ثانی از کتاب مذکور که متعلق باصول فقه هست نزد من هست و آن کتاب نیکو متضمن اصول
و قوانین مستفاده از احادیث و مشتمل بر ابحاث رائقه و تحقیقات فائقه ست که بر علو شان در علم
معقول و منقول و دستگاه عظیم او در مسائل فروع و اصول شهادت دارد و تاریخ فراغ او
از تصنیف مجلد اصول چنانکه در آخر آن ذکر نموده است سنه یکهزار و یکصد و دوازدهم هجری ست

و دیگر از تصانیف او رساله در مسئله رضاع ست که دران قول بتنزیل را اختیار کرده است و دیگر شرح بر کتاب کفایه ملا محمد باقر خراسانی ست که از اول کتاب التجاره شروع فرموده و پاره از اول دیده ام و گمان دارم که زیاده از آن بتصنیف شرح مذکور نه پرداخته و دیگر شرح بر کتاب مفاتیح ملا محسن کاشانی ست که از اول کتاب شریعة الشیعه و دلائل الشریعة موسوم ساخته است و پاره از اول که مشتمل بر شرح باب اول ست دیده ام و تاریخ فراغ از تصنیف شرح باب مذکور که در آخرش نوشته است اوائل سنه یکهزار و یکصد و بست و نه هجری ست و آن کتاب نیز بفضل و تحقیق او و داد بر بو دنش بدار احادیث که مصون از لغزش و خطاست گواهی میدهد انتهی وایضا شیخ یوسف در رساله مذکوره آورده که شیخ احمد بن اسمعیل جزائری در رساله خود گفته است که من بطریق قراآت و سماعت و اجازه از استاد خود خاتم العلماء الماضین شیخ اجل اعلم شیخ ابو الحسن بن محمد طاهر مذکور روایت دارم و او از جمعی از علمای عظام و فقهای اسلام بطریق اجازه روایت داشت از جمله ایشان مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه و شیخ اعظم شیخ عبد الواحد بن محمد بورانی تلمیذ شیخ فخر الدین طریح نجفی ره و شیخ اجل اکمل شیخ صفی الدین پسر شیخ فخر الدین طریح نجفی و شیخ اجل افضل شیخ احمد بن محمد بن یوسف بحرانی و سید اجل افضل اکمل میر محمد صالح بن عبد الواسع حسینی بوده اند که هر یک بواسطه اساتذه خود از علمای سلف روایت داشتند انتهی کلامه القاضی مجد الدین الذی قولی وی از افاضل زمان و قضاة عصر بود ازان خود و بود شیخ علی حزین در تذکره خود نوشته القاضی الفاضل مجد الدین الذی رفع فی فن قول بلده ایست از توابع شوشتر قاضی مجد الدین قاضی آنجا بود و از بدایت تحصیل مطالب علمیه را نزد علمای حویزه و شوشتر طی نموده فقه و حدیث را از سید نعمت الله جزائری علیه الرحمه استفاده فرموده بمرتبه کمال رسید و کرر باصفهان آمده در صحبت علما و ارباب هنر بسر برده در جه بلند یافت بسی نیکو خصال و ستوده فعال و لطیف الطبع بود و در انشا بغایت ماهر و در شعر نیز سلیقه درست داشت اگرچه کم میگفت لکن انچه میگفت خالی از لطفی نبود مدتها با این فقیر انیس و جلیس و در بعض اسفار رفاقت نموده

چند سال قبل از تحریر وفاتش مسموع شد اسکنه الله فی جواره مع الصفوة یقین دزفول بدال مهمله مکسوره وزای معجمه ساکنه وفای مضموم وواو ولام ساکن کذا سمعت من بعض الافاضل و در تحفة العالم مسطور است لفظ دزفول فارسی است بمعنی قلعه باقلا چه دز قلعه را و فول باقلا را نامند وچون دران شهر کشت وزرع باقلا بسیار و اکل باقلا نیز دران دیار زیاده از سائر بلاد است باین اسم موسوم گردید **مولانا کمال الدین حسین الفسائی** از کملای عصر خود بود شیخ علی حزین در تذکرهٔ خود نوشته که الفاضل الکامل کمال الدین حسین الفسائی از افاضل شاگردان حضرت علامی مسیح الانام فسائی بود توفیق استفاده از بسیاری علمای اعلام دریافته بمساعدت الطاف الهی وکمال استعداد ذاتی براقی مجد وعلا واعلی رتبهٔ علم وتقوی صاعد گشته کاشف معضلات اوائل وحلال غوامض مسائل بود و در علوم معقول تتبعی کامل و در معقولات قسطی وافی حاصل نموده تا پایان عمر سعادت فرجام بافاضهٔ افاضل وتحریر فوائد ومصنفات عالیه اهتمامی فرموده وازمآثر قلم مشکین رقم او کتاب شواهد است بر مطول که در مقام خود مثل آن نسخه تدوین نیافته وحاشیه که بر معالم اصول تحریر فرموده ورساله شریفه دیگر در حل شبهات کاتب قزوینی نوشته راقم حروف کتاب مغنی اللبیب را با تفسیر صغیر عروة الاسلام شیخ ابو علی طبرسی علیه الرحمه وبعضی مقاصد دیگر در حضور باهر النورش قراآت واستفاده نموده تا آنکه هنگام محاصرهٔ اصفهان در سال هزار و یکصد و سی و چهار بدار القرار وجوار رحمت آفریدگار مقام اختیار فرموده چون از بدایت تحصیل پرورش یافتهٔ حجر تربیت علامی علیه الرحمه بود بغایت خوش تقریر ونیکو تحریر و در شعر وانشا انگشت نما و ید بیضا می نمود قصیدهٔ خاقانی را که صدرش اینست

دل من پیر تعلیم است ومن طفل زبان دانش

خوش لباسان فرموده وبصیقل اندیشه زنگ از دلهای سخن سنجان زدوده **ملا محمد رفیع المشهدی متخلص باذل** از شاعران مقبول ومداح خاندان رسول وسرآمد ناظمان فحول بود کتاب حملهٔ حیدری از مصنفات او یادگار ومشهور هر دیار وامصار است حشره الله مع موالیه من الائمة الاطهار در بعض تذکره ها مسطور است که محمد رفیع خان باذل تخلص

ملا رفیع باذل صاحب حملهٔ حیدری

از سلسلهٔ مرزا جعفر مشهدی در زمان عالمگیر بادشاه با خال خود محمد طاهر مشهدی معروف بوزیر خان
از مشهد مقدس وارد هندوستان گردید مدتی بدیوانی شاهزاده محمد معز الدین پسر زادهٔ آن
بادشاه مغفور اشتغال داشت در اواخر بقلعه داری گوالیار مامور بود چندی بحراست
آن قلعهٔ آسمان پیکر قیام می نمود بعد از فوت عالمگیر بادشاه از آن منصب معزول گردید
در دار الخلافه شاهجهان آباد عزلت و انزوا گزید در شهور سنه هزار و یکصد و بست و سه رخت
بقا ازین دار فانی بساحت جاودانی کشید سه جام مهر علی بخشش داد + تاریخ فوت او یافته اند
از آثار طبع سخن پردازش آنچه بر صفحهٔ روزگار مانده کتاب حملهٔ حیدری ست که بسبب فرط شهرت
و رغبت طبائع رقم نسخ بر شاهنامهٔ حکیم فردوسی کشیده هر چند بحسب لفظ در جنب شاهنامه حکم چراغ
پیش آفتاب دارد اما نظر برتبهٔ معنوی که مشتمل است بر غزوات و معجزات اسد الله الغالب علیه السلام
و مفاد بسیاری از احادیث نبوی در آن مندرج ست صد هزار شاهنامه بهای یک بیتش نمیرسد
مولانا محمد هادی از افاضل عصر خود بود در تذکرهٔ شیخ علی حزین مسطور ست الادیب المتادب
باداب المبادی المولی محمد هادی از مشهد مقدس رضوی در اصفهان مقام اختیار نمود در روزگار
دراز در آن بلده بصفای وقت بمصاحبت اصدقا و افادهٔ معارف سپری ساخت الحق
از جملهٔ اعاظم ارباب عمائم بود خصال حمیده اش بکمال و بغایت خوش صحبت و شیرین مقال
و با راقم این مقال سالها انس و اتصال داشت در سال هزار و یکصد و سی و چهار ازین دار
بیقرار بعالم انوار پیوست اگرچه طبع بانشاد شعر گاه گاه می گماشت اما از بدایت حال
باین شیوه میل و رغبت نموده و هر صنعی که در سخن سرائی داشت تدارک آن بسخن
پرسی و التذاذ و ازان فرموده **مولانا حبیب الله** در تذکرهٔ علی حزین مسطور ست العارف
بالله المولی حبیب الله طاب ثراه ساکن عباس آباد اصفهان و در عقلیات مشهور زمان
بود و نتائج افکار حکما را با معارف اصحاب شهود تطبیق نموده و بمشرب مسالک صوفیه انس
و عادت گرفته بود و شورش دماغش را مرضی سوداوی علاوه شد چندی از معاشرت

و تدریس باز ماند و بمعالجات مفیده باز بحال خود آمده باز بافاده مشغول شد با فقیر انس تمام داشت
در همان بلده بجوار رحمت الهی رسید **مولانا میرزا ابوهاشم الهمدانی** در تذکره علی حزین مسطور است
المؤید بالفیض الربانی المیرزا ابوهاشم الهمدانی علیه الرحمه فاضل همدان و از فصحای
شیرین زبان فکرتش صحیح و حدسش صریح در علوم عقلی و نقلی بارع و حدت شعورش سیف قاطع
در هر فن نکته طراز و در سرعت فهم و استحضار ممتاز مولدش همدان و سالها در اصفهان بجد موفور
تحصیل علوم نموده بذروه کمال ارتقا یافت و در علم طب بقراط زمان شد محبتی خالص و ودادی
با فراط باین ذره ناقص داشت بعد از تکمیل و فراغت از تحصیل بهمدان رفته بافاده مشغول بود تا
در سانحه قتل عام که لشکر روم بر آن مرز و بوم استیلا یافتند در آخر عام هزار و یکصد و سی و شش
بسعادت شهادت فائز گشت **مولانا صدر الدین الجیلانی الرشتی** در تذکره علی حزین
مرقوم ست المولی صدر الدین الجیلانی در بلده رشت ست که تختگاه سلاطین اسحاقیه گیلان بود
سالها در مدارس دار السلطنت اصفهان باکتساب علوم مشغول و حاوی فروع و اصول گشته معاودت
بگیلان نموده سودای معالی بغایت تمکین در مزاجش بود راقم حروف در سنه تسع و ثلثین و مائة
بعد الالف که بگیلان رفته عزم خراسان داشت نوبت دیگر در بلده رشت با مولانا ملاقات
نمود عمرش به هشتاد رسیده شیخ الاسلامی آن بلده بوی تعلق داشت و در خلال فراغ از مشاغل با نظام
نظم همت میگماشت اشعار خود را نزد این خاکسار آورده میخواند و در اصلاح آن میکوشید بینا تخلص
اوست **مولانا السید مرتضی العاملی** در تذکره شیخ علی حزین مسطور ست السید العالم
العامل زین الافاضل السید مرتضی العاملی از احفاد امجاد سید الفقهاء والمحدثین سید محمد
مشهور ست که صاحب کتاب مدارک شرح شرایع ست و آن فاضل عالی مقام صبیه زاده شهید ثانی
و نزد زاده دانی الشیخ زین الدین علی العاملی ست قدس الله روحه بالجمله مولد سید مرتضی
و پدرش دار السلطنت اصفهان و اکتساب علوم دینیه و اقتناء معارف یقینیه در آن بلده
فیض توامان نموده از افاضل زمان بود بعلوم عربیت و فقه و حدیث که میراث ایشان ست

ماهر وطبعش بانشاد شعر قادر و علم تخلص آن نقادهٔ اکابرست پیوسته رقم مودت و اشفاق
این سراپا وفاق را بر لوح خاطر عرفان ذخائر نگاشتی و هرگز قدم از پرسش و نوازش
این خاکسار نکشیدی و دست از تسلیهٔ این خاطر فاتر باز نداشتی تا آنکه برای سفر عالم بقا بار افراشت
وحسرت بی پایان و داغ حرمان بر دل دردمند گذاشت و از ابیات فارسی [illegible]

البروجردی در تذکرهٔ علی حزین مسطورست السید الالمعی سید قاسم البروجردی
از سادات عالیدرجات بروجردست که بلده ایست در تنکنا قریب بنهاوند فقیر در
بلدهٔ خرم آباد لرستان بود که آن سید سعادت منش از شهر خود که مسافت بیست فرسنگست
بخرم آباد رسیده از صحبت او مسرت تمام حاصل شد و با آنکه بیست و دو سال از عمر او
گذشته بود از موطن خود بجایی سفر نکرده او را از افاضل دریافت تحصیل نزد فضائل مآب حاجی
عبد الغفور بروجردی نموده و حال آنکه او فقیر را دیده و بر رتبهٔ او واقف گردیده سید مذکور را
فائق بر استاد یافت ذلک فضل الله یؤتیه من یشآء بی تکلف جوانی بود از نوادر جهان
با آن لیاقت و استعداد و استقامت سلیقه و جودت ذهن و سرعت فهم و حدت شعور
و استحضار بعلوم متداوله که دیده بود کمتر اتفاق افتد مدت چهار ماه پیوسته حاضر و معاشر بود
بشعر و معما چنان آشنا که با اندک تامل گفتی و پسندیده میگفتی باز بوطن خود عود نموده دوازده
سال قبل از وقت تحریر شنیده شد که بجنت جاودان انتقال نموده انتهی کلامه و مراد از وقت
تحریر او آخر سال هزار و یکصد و شصت و پنج هجریست چنانچه در اول تذکره اشاره بآن نموده
پس بنا برین وفات مولانا سید قاسم در حدود سنه هزار و یکصد و پنجاه و سه هجری بوده باشد
والله یعلم **القاضی نظام الدین الخونساری** در تذکرهٔ شیخ علی حزین مسطورست
العالم النحریر القاضی نظام الدین الخونساری در اصفهان تحصیل علوم نموده بموطن
خود باز گشت والی لرستان شمهٔ از کمالات او اطلاع یافته بنا بر التماس و اشتیاق بخرم آباد
که دار الامارت آن ملک ست توجه نموده شغل قضا و مرافعات آن دیار بجنابش رجوع شد

به فضیلت وجودت طبیعت اتصاف داشت و در حسن صوت و مهارت بموسیقی و حساب
از نوادر عهد بود چون راقم این رقوم وارد آن مرز و بوم گردید از حوادث و تقلبات روزگار
بغایت افسرده دل و شوریده دماغ قاضی فرخنده خصال بدلاسائی میان بربست و راضی
بقصور نگشته هر روزه حاضر شدی و اصول کافی و حاشیه قدیمه را شروع بقراءت نمود و تا پایان
ایام اقامت فقیر آن مذاکره در میان بود والحال از حیات و ممات او اطلاع نیست فکرش
به شعر آشنا و در معمی رسا میرزا ابو المعالی بن میرزا ابو محمد المشهدی میرزا موصوف
اباً عن جد از اعیان و اماجد آن مکان مقدس و رؤسای خدام عالی مقام عتبه علیه رضویه علی
صاحبها السلام والتحیة بود و اوقاتش باداء وظائف و طاعات مصروف و بشرائف ذات
معروف تجرش در عربی و فارسی مسلم شیخ علی حزین گفته که در مدت سه سال که شرف مجاورت
آن آستان ملائک پاسبان این فقیر را مرزوق شد آن سید والاقدر از معاشران در مصادقت
و موانست قصور نداشت سید عالم عابد فرشته خصال بود شنیده شد که در ارض قدس بجوار
رحمت الٰهی پیوست طوبیٰ له و حسن مآب مولانا شمس الدین محمد گیلانی در تذکره
علی حزین مرقوم است خلف ارجمند مجتهد الزمان مولانا محمد سعید گیلانی بجودت شعور آیتی بود
جامع فضائل نفسانی و مورد فیوضات ربانی مولدش اصفهان و با این قدردان مستعدان
الفتی خاص و صداقتی با اخلاص داشت والحق نادره زمان بود اگر روزگار امهال میکرد
سرامد ارباب فضل و کمال میشد لکن در عنفوان شباب بدار الوصال ارتحال نمود و این غزل
فقیر که مطلعش اینست مناسب مقال یکایک از نظرم نور پیکران رفتند + ستاره های
شب افروزم از جهان رفتند + و در شعر و انشا رتبه عالی یافته اصول فقهیه منشیانه و اشعار لطیفه
عارفانه دارد مولانا محمد نصیر الکلپایکانی عالم عامل و فاضل کامل و متورع و صالح و از تلامذه
ملا محمد باقر مجلسی بوده چنانچه مولانا محمد باقر بن محمد باقر هزارجریبی در اجازه که برای بحر العلوم در
سنه خمس و تسعین و مائه و الف قلمی فرموده نقل آورده که قال شیخنا الفقیه الجلیل الامیه

ابراهیم القاضی اقول وارؤی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم او قرأت
علیهم مولفاتهم منهم الفاضل المرحوم الحاج محمد نصیر الکلپایکانی وهو
الذی تعلمت منه فی اول سنی الی ان قرأت علیه تفسیر البیضاوی وکتاب
الاستبصار وشیئاً من المدارک وهو من تلامذة العلامة المجلسی والفاضل
السعید الحاج ابی تراب انتهی موضع الحاجة منه مولانا محمد هادی بن مرتضی
الکاشانی فاضل لاثانی وبرادر زاده ملا محسن کاشانی ست وهم بخدمت شریف او
اکتساب علوم وفنون فرموده از تصانیف شریفه او ست شرح کتاب مفاتیح الشرائع
ملا محسن کاشانی مذکور وآن کتابی ست مبسوط مشتمل بر تفاصیل ادله واحکام فقهیه است
واز این شرح ظاهر میشود که در زمان حیات ملا محسن مذکور بتصنیف آن پرداخته
ملا محمد بن محسن الکاشانی الملقب بعلم الهدی فرزند ارجمند ملا محسن کاشانی است
تحصیل واستفاده علوم پیش والد ماجد خود نموده از تصانیف شریفه او ست کتاب
نضد الایضاح که دران کتاب ایضاح الاشتباه علامه حلی علیه الرحمه را که مشتمل بر توضیح
اسمای رجال ست بترتیب خوب مرتب ساخته واز کتاب مذکور ظاهر میشود که در زمان
حیات پدر خود تصنیف فرموده وکتاب مزبور در قرب این زمان بضمن فهرست شیخ طوسی
بقالب طبع ریخته شد ملا عبد الغنی بن ابو طالب الکشمیری از افاضل امجاد صاحب
طبع وقاد وذهن نقاد واصحاب صلاح وسداد بوده واز ارشد تلامذه صاحب ماند راست
شارح کافی کلینی ست از تصانیف مولانا عبد الغنی مذکور که درین دیار مشهور ست کتاب
جامع رضوی ترجمه فارسی شرایع الاسلام ست ملا مراد الکشمیری از تلامذه شیخ حر عاملی
بوده از تصانیف او ست حاشیه بر من لا یحضره الفقیه وشرح کتاب بدایة الهدایة موسوم
بدلیل ساطع که باشارت شیخ حر عاملی مصنف بدایه تحریر نموده وآن شرحیست مبسوط
وشرحی دیگر مختصر ازان نموده موسوم به نور الساطع الشیخ مصطفی بن عبد الواحد

بن یسار الحویزی از تلامذه شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل الامل گفته که شیخ صالح شیخ مصطفی
مذکور تمام کتاب وسائل الشیعه پیش من خوانده و دیگر کتب حدیث قرائت نموده بعد چندی از بلاد
خود سفر نموده مجاور روضه رضویه علیه الاف الصلوة والتحیة گشت مولانا میرزا
مهدی النسّابة الشیرازی مولف سند در العقیان پس از وصف او گفته که وے
شیخ الاسلام شیراز بود در فتنه افاغنه بدرجه شهادت رسید و شیخ علی حزین در تذکره
خود بتقریب ذکر فضلا و اعیان بلدهٔ شیراز که در استیلای افاغنه بدرجهٔ شهادت رسیدند
آورده که دیگر سید السادات والافاضل میرزا مهدی نسابه بود و منصب شیخ الاسلامی
بایشان مرجوع و بغایت جلیل القدر و سلسلهٔ ایشان در آن بلده بجلالت حسب و نسب مشهور با فقیر
محبت و الفتی تمام داشت مولانا محمد علی بن محمد امین السکاکی الشیرازی
فاضل حقایق و معارف آگاه و از تلامذه حضرت آخوند ملا شاه محمد شیرازی شارح صحیفه
و آخوند ملا مسیحای فسوی بوده شیخ علی حزین در تذکره خود گفته الفاضل الاوحد المولوی
محمد علی السکاکی الشیرازی علیه الرحمة حاوی بسیاری از فنون علمیه و متحلی باوصاف
شریفه و اخلاق فاضله بود در اواخر تدریس دار العلم شیراز بذمتش موکول و مشربی صافی
و وارستگی عجیب داشت و از شاگردان نمایان حضرت علامی مسیح الانام علیه الرحمة
والرضوان و ادراک صحبت بسیاری علمای موحدان نموده بصیقل هدایت و فیض سعادت
زنگار کلفت از آئینه ضمیر مهر تنویرش دم جان بخش مسیحائی پیدا و تا این نیازمند درگاه الهی در شیراز
بوده پیوسته هنگام سحرگاه بفیض بخشی منزل فقیر آمدی و تا ارتفاع نهار بمصاحبت گذرانیدی
سه در فرقت او مپرس احوال دلم ٭ تا آنکه از کمال سعادتی که شامل حال فرخنده مال آن
صاحبدل بلند اقبال بود در استیلای افغان و آشوب شیراز در سال هزار و یکصد و سی و پنج
بدست اشرار قوم بدسگال در مراحل سبعین شربت شهادت چشیده در خانه خویش مدفون گردید
اسکنه الله فی جواره تخلص آن بلیغ الکلام شکیب و خلف محمد امین سکاکی شیرازی است اشعار

[illegible]

رشیقه دارد و نیسه شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر فضلای بلده شیراز آورده که
دیگر از افاضل و معارف آن شهر جامع الفضائل مولانا محمد علی مشهور بسکاکی بود موحدی
دانشمند مدرس مدارس شیراز که در اکثر فنون و علوم مهارت داشت از تلامذه ملا شاه محمد شیرازی
و اخوند ملا مسیحای فسوی و دیگران بود نسبت ارادت بسلسله مشایخ درست کرده در لباس
ایشان می زیست بغایت عالی فطرت و صافی طویت و خجسته اخلاق بود و قبول عظیم در دلها
داشت پیوسته دوستی و مصاحبت با فقیر می نمود تا آنکه در استیلای افاغنه بشیراز درجه شهادت
یافت شعر بغایت نیکو گفتی **مولانا لطف الله الشیرازی** تلمیذ ملا محسن کاشانی ست
شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر اعیان و افاضل دار العلم شیراز آورده که دیگر از مشاهیر
فضلای آن بلده مولانا لطف الله شیرازی علیه الرحمه بود وی از فحول علما و تلمیذ فاضل عارف
مولانا محمد محسن کاشانی رحمه الله بود بخدمت ایشان رفته مدتی باستفاده حدیث و معارف
دیگر گذشت و بعد از گذرانیدن کتاب وافی که از مصنفات ملا محسن مرحوم ست اجازتی
مفصله بجهت فقیر مرقوم فرموده بود تا آنکه در سن کهولت در گذشت **میرزا احمد علی الهندی**
اصلاً الحائری موطناً و مدفناً شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الآمل آورده که میرزا احمد علی مذکور
عالم مقدس و صالح و پرهیزگار بود و مجاورت سید و مولای من حضرت ابا عبد الله الحسین
علیه الصلوة والسلام اختیار فرموده و زیاده از پنجاه سال در مجاورت آنحضرت بوده
رحمه الله تعالی و نیز در آن کتاب مذکور ست که میرزا احمد علی مذکور منامات صالحه و عجیبه
بسیار دیده بود که یکی را از آن ذکر میکنم و آن اینکه از بعض دوستان شنیدم که میرزا موصوف گفت
که در زانوی من عیبی و علتی پیدا شد که اطبا از مداوات آن عاجز شدند و از صحت مایوس گشتند
آخر الامر از طبیبی که اکمل اطبای هند بود رجوع کردم او هم از معالجه اعتراف بعجز کرد بعد از آن
بطبیب نصرانی رجوع کردم بعد ملاحظه گفت که سوای مسیح علاج ترا دیگری نخواهد کرد و گفت که
نزدیک ست که زخم تو سرایت خواهد کرد و بعد یک هفته و روز خواهی مرد چون آفتاب غروب کرد

وشب تاریک شد در خواب دیدم سید و مولای خود حضرت امام الجن والانس علی بن موسی الرضا
علیه التحیة والثنا را که پیش من تشریف آوردند و از روی مبارک آنحضرت نوری ساطع بود و مرا
ندا کرد که یا احمد بیا گفتم که ای آقای من میدانی که در چه مرض گرفتارم باز فرمود که بیا پس
برخاستم چون نزدیک آنحضرت رسیدم بدست مبارک خود زانوی مرا مسح فرمود پس عرض کردم
که ای مولای من میخواهم که بزیارت تو حاضر شوم آنحضرت فرمود که چنین خواهد شد ان شاء الله
تعالی چون از خواب بیدار شدم هیچ اثری از مرض در زانوی خود ندیدم و این امر را افشا
نمیکردم اما چون مردمان مراد فعه صحیح دیدند خبر مشهور شد تا آنکه پادشاه هند خواهش طلب من نموده
وظیفه برای من معین فرمود و هر سال وظائف مرا میفرستاد و من مجاور ارض اقدس کربلای معلی
می بودم آقا رضی الدین القزوینی فاضل کامل و عالم عامل از جمله متکلمین بود و از تلامذه
مولانا محمد خلیل بن غازی القزوینی شارح کافی بود و از تصانیف اوست حاشیه بر حاشیه خفریه
بر الهیات شرح تجرید قوشجی مولانا بهاء الدین محمد بن محمد باقر الحسینی المختاری النائینی
از فضلای کاملین و علمای محققین بود و از جمله معاصرین امیر محمد باقر بن خلیفه سلطان بود و از
تصانیف اوست کتاب حدائق المعارف فی طرائق المعارف فیما یتعلق باثبات الصانع
جل جلاله که آنرا برای امیر محمد باقر مذکور نوشته بود و دیگر از تصانیف اوست کتاب امان
الایمان من اخطار الاذهان و کتاب حثیث الفلجه فی شرح حدیث الفرجه میرزا ابراهیم
بن خلیفه سلطان از اذکیای زمان و فضلای عصر و اوان خود بود صاحب تکمله
امل الامل احوالش بدین عنوان آورده که میرزا ابراهیم مذکور فاضل و محقق و عالم مدقق
و ماهر متقن و متبحر و متتبع کتب و دفاتر بود در زمان نظیر شش ندیده و گوش دهر و اوان عدیلش
نشنیده و از جمله تصانیف اوست حاشیه مدونه بر شرح لمعه دمشقیه و دیده ام من از جمله
آن کتاب الطهارت و از تصانیف اوست حواشی بر کتاب مدارک الاحکام که ظاهر مشهود
از آن هر دو کتاب وسعت نظر و تتبع او و قوت فکر و دقت نظر و حسن سلیقه و صفای قریحه

او و نخود اقسم که جواهر گران بها پیش آن حواشی همچو خذف مینماید و یواقیت بیش قیمت همچند
وگرفته نمیشود بمقابله آنها میرزا موصوف باوجودیکه در سن سه سالگی اعمی شده بود با وجود
عدم بصر بر تمامی اصحاب نظر و ارباب بصر فائق گشته بود و قصب السبق از امثال و اقران می بود
و ایضا صاحب تکمله آورده که حکایت کرد بمن کسیکه مامور ساخت مرا بتالیف این کتاب
ادام الله ظله بدرستیکه شخصی از فضلای معاصرین میرزا موصوف بر حواشی والد ماجدش
خلیفه سلطان که بر شرح لمعه اند بزعم خود اعتراضات بسیار داشت روزی میرزا موصوف
بملاقات او رفته بود که شخص معترض تمامی اعتراضات را پیش کرد و گفت که شخصی را اینقدر
اعتراضات بر حواشی والد ماجد شما ست میرزا بلا توقف فرمود که بخوانید عبارت حواشی را
که بر آنها اعتراض وارد گردیده شخص معترض عبارت حواشی را بنهجی خواند که مخالف مطلب
کتاب بود جناب میرزا بانمعنی پی برده حواشی را از و گرفته بنهجی که موافق مطلوب مصنف
مغفور بود پیش او خواند و اعتراضات و ایرادات آن معترض مندفع گردید پس آن شخص منفعل
شده تعجب نمود و معترف بعدم ورود اعتراضات و ایرادات گردید ملا محمد جعفر
الکشمیری وی از افاضل اعلام و مشایخ ذوی الاحترام و از ارشد تلامذه عالم ربانی
مولانا میرزا محمد بن الحسن الشیروانی معروف بملا میرزا بود و از تلامذه ملا جعفر موصوف
میرزا ابراهیم قاضی اصفهان بود و از وی روایت حدیث داشته و دیگر از تلامذه اوست
امیر عبد الباقی بن امیر محمد حسین بن محمد صالح حسینی خاتون آبادی و از و روایت داشته
و مولانا محمد باقر بن محمد باقر هزار جریبی نجفی در اجازهٔ خود که برای بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی
در سنه یکهزار و یکصد و نود و پنج هجری نوشته میفرماید قال شیخنا الفقیه الجلیل امیرزا ابراهیم
القاضی اقول و اروی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم او قرأت علیهم
مؤلفاتهم منهم الفاضل الجلیل المولی محمد جعفر الکشمیری رحمه الله و قد قرأت
علیه و هو من تلامذة العلامة الاجل الاوحد المولی میرزا محمد بن الحسن الشیروانی

صاحب التالیفات الفیقه والحواشی الکبیرة ومما قرأت علیه کتاب
الشافی للسید الاجل المرتضی علم الهدی قدس سره الشیخ الاجل محمد اکمل
البهبهانی از مشایخ علمای آفاق واساتذهٔ فقهای عراق بود ووالد ماجد حضرت استاد الکل اقا محمد باقر
بهبهانی ست علیه الرحمه حال آن وحید الاعصار مستغنی از اظهار ست وآنجناب از مشایخ ثلثه خود
که محقق شیروانی مشهور بملا میرزا وعلامة المحققین اقا جمال خونساری وفاضل عظیم الشان شیخ جعفر قاضی
اصفهانی بودند روایت میفرمود ویسرش اقا محمد باقر بهبهانی طاب ثراه در اجازه خود که برای بحر العلوم
اقا سید مهدی طباطبائی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید ومنهم الوالد الماجد العالم
الفاضل الکامل الماهر المحقق المدقق الباذل بل الاعظم الافضل الاکمل استاد
الاساتید والفضلاء شیخ المشایخ العظماء العلماء الفقهاء مولانا محمد اکمل
غمره الله فی رحمته الواسعة والطافه البالغة باز فرموده که ایشان روایت داشتند
از مولانا میرزا محمد شیروانی وشیخ جعفر قاضی واز مولانا محمد شفیع الاسترآبادی وفرمود که بنابر
مظنون من از محقق اقا جمال خونساری هم روایت داشت واز خال مجلسی علیه الرحمه روایت
دارد ندیدم من اجازه آن جناب الطرق این مشایخ واسانید مشهوره از ائمه طاهرین صلوات الله
علیهم اجمعین انتهی موضع الحاجة مولانا محمد طاهر بن مقصود علی الاصفهانی مولف شذور
آورده که فاضل کامل وعالم عامل حاج محمد طاهر بن مقصود علی الاصفهانی فقیه ومحدث بود وشیخ
علی حزین در تذکره خود بتقریب ذکر فضلائیکه در بلده اصفهان بودند آورده که نزد مولانای
فاضل محمد طاهر اصفهانی که محدث وفقیه زمان بود کتاب استبصار شیخ طوسی علیه الرحمه وشرح
لمعه دمشقیه قرات کردم انتهی ملا محمد باقر هزارجریبی نجفی ره در اجازه خود که در سنه خمس وتسعین
ومائة والف برای بحر العلوم طباطبائی تحریر فرموده بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید که از جمله
ایشان فقیه عالم ورع تقی نقی ثقه عدل عالم ربانی الحاج محمد طاهر بن الحاج مقصود علی
الاصبهانی علیه الرحمه است اقا محمد صادق بن محمد بن عبد الفتاح التنکابنی ثم الاصفهانی

صاحب شد و در آورده که آقا محمد صادق مذکور عالم فاضل و محدث فقیه بود و آقا سید حسین بن قاسم
موسوی در اجازه خود که برای بحر العلوم طباطبائی نوشته میفرماید که مولای بهتر فاضل کامل و فقیه
نبیه عالم عامل محدث تقی جلیل فائق آقا محمد صادق التنکابنی ثم الاصبهانی رفع الله درجته
واجزل مثوبته روایت میکند از والد علام خود اعلم و اورع و اتقی و افضل و اکمل که ذات
مقدس و بکمال شهرت مستغنی از تعریف و توصیف ست مولانا عبد الفتاح التنکابنی
مشهور بسراب حشره الله مع النبی و آله الاطیاب انتهی مولانا محمد صادق الاردستانی
بالفتح والسکون وفتح المهملة وسکون المهملة الثانیة و فوقیة آخره نون الی اردستان بلد قرب اصفهان
وقیل بکسر الهمزة والدال کذا فی الاتحاف شیخ علی حزین در سوانح عمری بتقریب ذکر اساتذه خود
میگوید که من بخدمت سلطان المحققین افضل الحکماء الراسخین المولی الاعظم البحر الاعلم مظهر معارف
وحقایق مکمل علوم سوابق و لواحق محیی الحکمة ابو الفضائل مولانا محمد صادق الاردستانی علیه الرحمه
از متوطنین اصفهان و بتدریس زمرهٔ اولیای افاضل می پرداخت رسید باستفاده مشغول
شدم و او از اساطین حکما بود و قرنها باید که مثل او کسی از دانشمندان برخیزد و من عاطفتی بی پایان
داشت و در خدمتش کتب مشهور و غیر مشهور حکمیه نظریه و عملیه بسیار خواندم و حق ان فیلسوف
کامل زیاده از استادان دیگرست تا هنگام رحلت استفادهٔ من از خدمت ایشان منقطع نشده و
در سنه اربع و ثلثین بعد المائة والالف در اصفهان برحمت ایزدی پیوست میرزا ابراهیم
القاضی باصبهان در زمرهٔ مشایخ اعلام و سلسله فقهای لازم الاحترام معدود و محسوب
و در اصفهان بعهدهٔ رفیعه شیخ الاسلامی منصوب بود از امیر محمد حسین بن محمد صالح خاتون آبادی و فقها
و دیگر علما روایت دارد مولانا محمد باقر هزار جریبی نجفی در اجازه خود که برای بحر العلوم سید مهدی طباطبائی
در سنه خمس و تسعین و مائة والالف قلمی فرموده بتقریب وصف مشایخ خود میفرماید که از جمله ایشانست
شیخ من عالم فاضل فقیه جلیل القدر عظیم المرتبت امیرزا ابراهیم قاضی اصفهان طاب رمسه بحق
روایت او از جماعتی از بزرگان که منجمله ایشان سید سند جلیل القدر و فاضل عالم کامل عظیم المنزلت

وحید العصر فرید الدہر شیخ الاسلام ملاذ المسلمین امیر محمد حسین بن علامہ امیر محمد صالح اصفہانی ست
ملا محمد رفیع بن فرح الجیلانی المشہدی جیلان معرب گیلان بکسر کاف فارسے
کہ از بلاد مشہورۂ عجم ست اصل وطن ملای موصوف بود چون مجاورت مشہد مقدس رضویہ
اختیار فرمود منسوب باں مقام شد ونسبت مصاہرت بخاندان ملا محمد صالح مازندرانی
داماد ملا محمد تقی مجلسی داشت چنانکہ ملا حیدر علی مجلسے علیہ الرحمہ در رسالہ نسب خود آوردہ
کہ دختر ملا محمد صالح مازندرانی کہ زوجہ فاضل امیر ابو المعالی بزرگ طباطبائی بود چہار پسر
ودو دختر داشت یک دختر در حبالہ نکاح فاضل عظیم المنزلت ملا محمد رفیع الجیلانی مجاور مشہد مقدس
رضوی بود ودیگری زوجہ برادرش محمد شفیع بود ونیز ملا حیدر علی در رسالہ اجازہ خود بتقریب
ذکر فضلای خاندان خود گفتہ از جملہ کسانیکہ نسبت مصاہرت باین خاندان دارند فاضل
علامہ مولی محمد رفیع جیلانی ست کہ مجاورت مشہد مقدس رضوی داشت وصاحب
چندین تصنیفات بود وایضا دران رسالہ گفتہ کہ ملای مذکور از استاد خود مولانا محمد باقر
مجلسے وآقا جمال الدین محمد بن آقا حسین خونساری وشیخ جعفر قاضی تلمیذ آقا حسین مذکور روایت
داشت مؤلف گوید کہ ملا رفیع مذکور تا زمان انہزام افاغنہ از اصفہان وجلوس شاہ
طہماسپ ثانی بن سلطان حسین صفوی تختگاہ پدرش کہ در سنہ یکہزار ویکصد وچہل ودو
ہجری اتفاق افتاد در حیات بود چنانکہ شیخ علے حزین در رسالہ خود بتقریب ذکر اقامت خود
بمشہد مقدس ونزول شاہ طہماسپ ثانی مذکور در آنجای اقدس در وقتیکہ او بالشکر خود بجہت
اخراج واستیصال افاغنہ متوجہ خراسان واصفہان شدہ بود گفتہ است کہ از اتقیا
واعلام زمانہ واز مشاہیر فضلا دران بلدہ یعنی مشہد مقدس مجتہد مغفور مولانا محمد رفیع گیلانی
بود وشیخ یوسف بحرانی در لؤلؤۃ البحرین بتقریب ذکر طرق واسانید خود میفرماید کہ از انجملہ است
آنچہ مرا اجازۂ روایت آن دادہ است فاضل آخوند ملا محمد رفیع بن فرح کہ معروف بملا رفیع ہست
ومجاور مشہد مقدس رضوی بود واصل او از جیلان بود وبمشہد مقدس مذکور توطن اختیار کرد

وبهمان جای اقدس در گذشته مدفن یافت واو از استاد خود ملا محمد باقر مجلسی روایت داشت
واین سلسلهٔ روایت من که وسائط کمتر دارد اقرب اسانید من ست وهم بواسطه ملا رفیع مذکور
از علامه فهامه آقا جمال الدین پسر آقا حسین خونساری روایت دارم واجازه مرا که از ملا رفیع
مذکور حاصل شد بسبیل مراسله بود لیس چون بسوی عجم رفتم باز بزیارت مشهد مقدس حضرت
امام رضا علیه السلام مشرف شدم بخدمت ملای مذکور رسیدم ومشرف خدمتش شدم واو در
مدرسه آن شهر درس تفسیر بیضاوی میفرمود ودر مسجد جامع بعد نماز عصر درس تفسیر جامع الجوامع
میگفت وسن شریفش دران زمان قریب بصد سال رسیده بود ومولانا محمد تقی المشهدی
المشهور بپاچناری از فضلای عصر خود بود ومعاصر ملا رفیع گیلانی مشهدی سابق الذکر شیخ عبد النبی
قزوینی در تکملهٔ امل آمل آورده که مولی میر محمد تقی مشهدی معروف بپاچناری فاضل معظم وعالم مفخم
وصاحب قوت وفکر بود ودر معرفت علوم بالجمله کمالش در علم وفضل ظاهر و... ام ست چنانچه
از بعض ثقات علما وفضلا شنیده ام که درمیان او ومیان فاضل معظم مولانا محمد رفیع جیلانی
در مشهد مقدس در مسئله تخییر صلوة جمعه مباحثات ومشاجرات واقع شده ورسائل متعدده در ان
باب تصنیف فرموده اند چنانچه در بعض کتبخانه ها آن رسائل یافته میشود ورسائل مولانا میر محمد تقی
مذکور دال بر علم وکمال وی اند ومن از رسائل مذکوره مستفید شدم بالجمله میر موصوف با وصف
علم او در کمال زهد وتقوی بود رضی الله عنه وادضاه السید محمد بن علی بن حیدر
الموسوی المعروف بالسید محمد حیدر العاملی المکی منسوب بسوی جبل عامل وکه بعظمت است
محقق بحرانی در اجازه خود گفته که مولدش جبل عامل وموطنش مکه معظمه بود وی عالم کامل وفاضل
محقق مدقق وحسن التعبیر وجید التحریر والتقریر بود وازتصانیف اوست کتابی در احکام آیات
قرانی که آنرا دیده ام بر وسعت دستگاه ووفور اطلاع او بر مذاهب عامه وخاصه وتحقیق اقوال
ایشان گواهی میدهد وآن کتاب اسلوب عجیبی دارد ودر آن بر جمیع علوم تکلم نموده ست ومشتمل
برابحاث شافیه با علمای عامه ست وآنرا برای سلطان حسین صفوی تصنیف کرده بود ودیگر رسالهٔ

در محاکمه بین الغنی والفقر است که در علو مقام او در بلاغت و فصاحت و حسن عبارت شاهد
بحیثیکه میدان سخن دران باب بر دیگران تنگ دارد و شیخ عبدالله بن صالح در وصف او گفته
که وی محقق مدقق در علوم خصوصا در علم عربیت و کلام و نجوم و فلکیات و غیر اینها بود از جمله
تصانیف او کتابی در مبحث امامت از روایات عامه ست و حاشیه بر شرح مدارک و رساله
در تفسیر آیه کریمه اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم و نیز شیخ یوسف بحرانی آورده که
والد من در سنه یکهزار و یکصد و پانزده در سفر مکه معظمه با او ملاقات نموده و وصف فضل و علم او
بیان میفرمود و هم گفته که وی از فاضل ابوالحسن شریف عاملی روایت احادیث دارد و شیخ
عبدالله بن صالح بحرانی ازو روایت دارد میر محمد تقی بن معزالدین محمد الرضوی
المشهور بالشاهی صاحب تکمله امل الآمل در مدح و ثنایش میفرماید انچه محصل بعض فقراتش اینست
که میر مذکور از اعاظم سالکان و اکابر عارفان و افاخم متألهان بود در بدو امر خود تعب و ریاضتها
کشیده و بمرتبه علیا رسیده و از چشمه صافی عرفان و یقین سیراب گشته و نیز گفته که آن مرحوم را
دیده ام و بفیض صحبتش رسیده ام و بسیاری از حکایات تواضع و فروتنی و حسن خلق و کرامات
آن مرحوم را ذکر فرموده و گفته که با وجود آنکه نزد سلاطین موقر و محترم بود خود را کمتر از آحاد
ناس میشمرد و هیچ وجه مزیتی بر مردم نمی دید و از جمله کراماتش آنکه وقتیکه بحج رفت چند فلوس همراه داشت
و چون برگشت چهل کس همراه او بودند که نفقه طعام و زاد راحله همه ایشان بر ذمه آن مرحوم بود و از
عادتش بود که مردم را ضیافت میکرد و اطعمه نفیس بمهمانان میخورانید و خودش پاره نان خشک
میخورد بالجمله صاحب تکمله بسیاری از فضائل و کرامات آن مرحوم آورده لسبب سقم و اغلاط نسخه
منقول عنه ترجمه آن ننوشتم و از کتاب مذکور ظاهر میشود که امیر محمد تقی مزبور را پسری بود فاضل
کامل مسمی بامیر محمد مهدی که حال او هم در کتاب مذکور مسطور است و ایضا آورده که از
جمله فضائلش آنکه گاهی برطبق مذاق صوفیه و مصطلحات و مزخرفات ایشان سخن نکرده و
تکلم نفرموده و مدام بر مستحبات و سنن نبویه مواظبت داشت وفاتش در مشهد مقدس

لیلة الاضحی سنه خمسین و مأته بعد الالف اتفاق افتاد و قبرش در آنجا در خطیره معروفه بقتلگاه واقع است
رحمه الله تعالی السید احمد بن امیر محمد ابراهیم الحسینی القزوینی صاحب تکمله آورده که سید احمد
مذکور سیدی جلیل و نبیل بود حظی از همه علوم داشت اما حصه او در علوم ادبیه بیشتر و نصیب او درین
اکثر بود و کتاب وصاف را بیشتر میدید و تدقیقات میفرمود انتهی محصله الشیخ احمد بن اسمعیل
الجزائری المجاور بالنجف الاشرف حیا و میتا بسوی جزائر منسوب است که نام قریهای
متصله ست که بر شط دجله واقع اند کما فی الاتحاف در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ موصوف
فاضل محقق و مدقق بود و مجاورت نجف اشرف تا مدت حیات خود داشت و بعد از وفات هم
دران جوار فائض الانوار مدفن یافت و از تصانیف او چندین کتابهاست از انجمله کتاب آیات
الاحکام که کتابی نفیس و خوب است و التزام احادیث در آن مرعی داشته دیگر کتاب شرح تهذیب الاحکام
که قلیلی از اول آن بمعرض تصنیف در آمده و دیگر رساله در مسئله قصد اقامت عشره در اثنای سفر و رساله در بیان
وجوه ارتداد و تفصیل بعض احکام آن و دیگر رسائل هم دارد صاحب تکملة الرجال بعد وصف ثنای شیخ موصوف
آورده که من از مشائخ خود مدح و ثنایش در فقه و دیگر علوم شنیده ام و در نجف اشرف در سنه یکهزار و [illegible]
هجری بملاقات او فائز شدم و در همان سال یا بعد از آن بمدتی قلیل رحلت نمود و بالجمله شیخ احمد مذکور
از جمعی از علما روایت داشت و ایشان را در اجازه که برای پسر خود فاضل امجد شیخ محمد نوشته ذکر نموده است
از انجمله گفته که بطریق سماعت و قرائت از استاد خود شیخ اجل فاضل اکمل شیخ حسین بن عبد العالم عامل شیخ عبد العلی
خماسی نجفی روایت دارم و او بواسطه پدر خود از شیخ محمد بن شیخ جابر روایت داشت عن والده عن
الشیخ الکبیر الاعلم الشیخ عبد النبی بن سعد الجزائری عن السید الافضل العالم الاکمل
السید محمد بن السید علی العاملی عن والده عن الشهید الثانی رحمهم الله و ایضا گفته
که بطریق قرائت و سماعت و اجازه از استاد خود اجل اعظم شیخ ابو الحسن بن محمد طاهر
بن عبد الحمید شریف عاملی روایت دارم و او از ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه
و شیخ عبد الواحد بن محمد البورانی از شیخ اجل شیخ حسام الدین بن شیخ درویش علی

از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه روایت داشت و ایضا بطریق قرأت و سماعت
از سید اجل میر محمد صالح بن عبد الواسع حسینی و هم بطریق اجازه از ملا محمد قاسم بن محمد صادق
استرابادی روایت دارم و هردو ایشان از ملا محمد باقر مجلسی روایت داشتند و سید عبد الله
بن سید علوی بحرانی که ذکرا و انشاء الله تعالی خواهد آمد از شیخ احمد مذکور روایت دارد الشیخ
محمد بن احمد بن اسمعیل الجزائری از فضلای زمان و معاصرین شیخ یوسف بحرانی
بود چنانچه از لؤلؤة البحرین استفاده میگردد و شیخ محمد مذکور را از والد ماجد خود شیخ احمد سابق
الذکر اجازه روایت دارد الشیخ احمد بن الشیخ عبد الله البلادی شیخ یوسف بحرانی
در لؤلؤه بتقریب ذکر تلامذه شیخ سلیمان بن عبد الله معروف به محقق بحرانی آورده که از جمله
تلامذه شیخ سلیمان مذکور شیخ اوحد امجد اواه شیخ احمد بن شیخ عبد الله بلادی بودند و شیخ احمد بن
عبد الله با وجود فضل و منزلتی که داشت در غایت انصاف و حسن اوصاف و فروتنی
و پرهیزگاری و تقوی و مسکنت بود واحدی را در زمره علما مثل او باین صفات ندیده ام
و فاتش در چهاردهم ماه رمضان سنه یکهزار و یکصد و سی و هفت هجری واقع شد من مجلس
درس او حاضر شده ام و مقابله شرح لمعه بخدمتش نموده ام و شیخ عبد الله بن شیخ علی
بلادی که ذکرش انشاء الله می آید هم از تلامذه شیخ سلیمان مذکور بود و بسوی همین جماعت
تلامذه اش ریاست بلاد بحرین بعد از و بلکه در زمان او منتهی شد و مشهورترین آنها پدرم
و محدث شیخ عبد الله بن صالح بحرانی بودند انتهی نقلا من کلام الشیخ یوسف البحرانی
الشیخ عبد الله بن احمد البلادی البحرانی منسوب ست بسوی بلاد که قریه ایست از قریهای
بحرین ست از جمله اساتذه شیخ یوسف بحرانی و تلامذه شیخ سلیمان بن عبد الله بود چنانکه
شیخ یوسف در اجازه خود آورده و گفته که شیخ عبد الله مذکور عالم فاضل بود و در سائر
علوم خصوصا در علم حکمت و معقولات از تصانیف اوست رساله در علم کلام و رساله
دیگر هم در علم کلام که آنرا از برای شیخ احمد بن شیخ الاسلام نوشته بود و رساله در مسئله نفی جبر

لاینجزی و رساله در علم نحو و شرح رساله استادش شیخ سلیمان در علم منطق که ناتمام مانده
و رساله در واجب شدن جهاد با دشمن دین با غیبت امام و رساله در عدم ثبوت دعوی
بر میت بیک شاهد و یمین و پدر شیخ یوسف بحرانی ردّ آن رساله کرده و بخلاف آن قائل گردیده
کما صرّح به فی اجازته و وفات شیخ عبدالله مذکور در بلدهٔ شیراز در سال جلوس طاغی باغی
نادرشاه واقع شد و این واقعه در سال هزار و یکصد و چهل و هشت هجری اتفاق افتاد
و شیخ یوسف بحرانی آورده که من در آن ایام در شیراز امامت نماز جمعه و جماعت آنجا داشتم لکن
چون شیخ عبدالله مذکور برای اصلاح مقدمات بلاد بحرین که بسبب استیلای اعراب
مورد فساد و خراب بود وارد شیراز شد من او را در نماز مقدم داشتم زیرا که او شیخ و استاد من
بود و پس بعد از چند روز در آنجا وفات یافت و در قبهٔ منورهٔ سید احمد بن حضرت امام
موسی کاظم علیه السلام که مشهور بشاه چراغ ست مدفون شد گویا بمصداق حدیث تربت که
مشهور ست اتفاق آمدن او در آن بلده شده بود یعنی خمیر طینت هرکسی از هر موضعی که
میباشد بهمان زمین مدفون میشود و شیخ مذکور از جماعتی از علما روایت داشت از جمله
ایشان استادش که شاگردی او بخدمت او اشتهار یافته است شیخ سلیمان بن عبدالله
بحرانی ست و دیگر شیخ علی بن حسن بن یوسف بلادی بحرانی ست دیگر از جملهٔ اساتذهٔ آن
شیخ محمود بن عبدالسلام معنی بود منسوب بسوی قریه عالی معن بفتح میم و سکون عین و کسر
نون از قریهای بحرین که عالم صالح بود و در قریهٔ مذکوره امامت نماز جماعت داشت
و قریب صد سال زندگانی یافت و از سید هاشم توبلی بحرانی و شیخ حر عاملی روایت داشت
و جمعی از علما مثل شیخ عبدالله مذکور و پدر شیخ عبدالله بن صالح و غیر ایشان از و روایت
داشتند میرزا محمد باقر بن حسن بن خلیفه سلطان الحسینی در زمان سلطان شاه حسین
بعهدهٔ صدارت منسوب بود از مصنفات اوست رساله در شکیات صلوة و تعلیقات
بر شرح لمعه و شیخ عبدالنبی قزوینی که معاصر بحر العلوم طباطبائی بود و ... [illegible]

آورده که میرزا محمد باقر مذکور فاضل و فائق و بارع در فقه بود در زمان شاه حسین عهدهٔ
صدارت داشته از تصانیف اوست تعلیقات بر شرح لمعه و میرزا محمد باقر مذکور
تا اوائل دولت نادرشاه بادشاه بقید حیات زندگانی کرد و عمر بسی طویل یافته
بود لکن من بخدمتش نرسیدم انتهی کلامه السید نور الدین بن السید
نعمة الله الجزائری الشوشتری از افاضل امجاد و اکابر اولاد سید نعمة الله جزائری
است صاحب تحفة العالم احوالش بدین منوال آورده السید الادیب الفاضل اللبیب
العارف الادیب جامع الفضائل محیی العلم ابو عبد الله السید نور الدین
بن السید نعمة الله طاب ثراه بعد از فوت والد بزرگوارش بمفاد الولد الحر یقتدی
بآبائه الغر شعله افروز بزم افاضت و محفل آرای انجمن افادت بود تولد با برکت و اغر آن
بزرگوار در شوشتر سنه یکهزار و هشتاد و هشت اتفاق شد بعد از چهار سالگی باشارهٔ
والد بزرگوارش شروع بتعلیم و تعلم نمود و از فرط محبت و اشفاقیکه پدر براو داشت
خود بتعلیم او پرداخت و در صغر سن قبل از تکلیف بشوق طواف مرقد امام مفترض الطاعة
علی بن موسی الرضا علیه السلام ره پیمای خراسان گردید و دران مکان بهشت نشان بخدمت
علامه زمان شیخ اجل اوحد شیخ محمد حر رحمه الله که انوار فضائل و مناقب او مانند آفتاب جهانگیر
بر ساحت آفاق تابیده و از بیان مستغنی ست رسیده شیخ از صفای باطن در ناصیه آن بزرگوار
آثار رشد و برتری دیده اجازه عامه بخط مبارک باو داد و از انجا بوطن بازگشت و در خدمت
والد علامه تلمذ نمود و در زمانی یسیر چنان استغراقی بعلوم بهم رسانید که کمتر کسی را از محصلین میسر
آمده باشد پس روانه اصفهان و در آن یونان کده روان پرور از فضلای فضائل گستر و حکما و موبدان ذوی الشعور
بحکمیات و مذاهب مختلفه فیضیاب گردیده و مقرب بادشاه معدلت گستر شاه سلطان حسین
صفوی گردید و آن بادشاه خجسته اخلاق در توقیر و احترام او باقصی الغایه کوشید و الحق
یکی از خصائص جمیله سلاطین صفویه جوانمردی و مروت و تربیت علما و فضلا و مشایخ

وزهاد بود مقرون بکمال دلجوئی و غمخواری و رعایت آداب و این شیوه را بر طاق بلند
نهاده اند کسی را از سلف و خلف با نهاد دعوی همسری نیست مجملاً بعد از تکمیل حصول
اجازه از هر یک از علمای اعلام بازگشت بشوشتر نموده چنانکه سبق ذکر یافت والد
ماجد بزرگوارش بملأ اعلی بال کشا گردید آن برگزیده [illegible] اعلام مرجع انام و مقتدای کرام
و در فصاحت و بلاغت یگانه روزگار بود [illegible] شتی مکالمه
نمودی چنانکه در ورود پادشاه قهار نادرشاه بشوشتر [illegible] که از آن قهرمان آن یوم [illegible] بر
راه یافت مناظرات و مکالماتیکه در قبایح احوال و غصب سلطنت از صفویه و ظلم
و بیداد آن جبار روبرو بدون پاس آداب سلطنت با او نموده از غرائب روزگار
و بالقوة احدی نبوده تا حال آن مقالات بر السنه خلائق دائر و سائراند و بآن سبب
در عهد آن عالیجناب رعایا و زیردستان از ظلم اقویا و حکام در مهد امن و امان بودند
حسن بلاغت و نیکوئی تقریرش رونق شکن بازار بلغای شیرین مقال و صفای تحریر
مصنفاتش کساد افگن کالای فضلای ماضی و استقبال است رساله فراق مشتمل بر نکات
عربیت و بلاغت و منشآت و خطب بلیغه جمعات و مناکحات او هر یک کارنامه ایست
که رسم بلاغت را در صفحه روزگار بیادگار گذاشته است اشعار عربی آن فصیح عهد بغایت نیکو
و سنجیده و سواد مداد ناظم الاحزانش نیل انفعال بر چهره بلغای عرب کشیده زیبایے
خط نسخش دست خوشنویسان عالم را انجخه بسته و رعنائی شکسته اش صفای بنفشه زار
بناگوش دلبران را درهم شکسته علو فطرت و صفای طویت و سخاوت را از اجداد
کرام میراث داشت و در مدت العمر بجمع زخارف دنیوی که ادنی تلمیذ او را باندک
مسامحتی میسر آمدی همت نمی گماشت مناصب شرعیه که بخدمت والد بزرگوارش
مرجوع بود همه با او مفوض شدند و بآئین شایسته بتقدیم رسانید روزگاری صرف
علوم دینیه و معارف یقینیه نمود تا در عهد نادرشاه که ابتدای افسردگی دهور و اعصار

وازروزگار سرخوش زلال راکشیدند عزلت و رعزاج آن بزرگوار استیلا یافته از معاشر
مردم دامن کشید و باتزوا بقیۂ عمر راگذرانید از ماثر قلم فیض شیم اوست شرح قسم طهارت
باطن نخبہ و ترجمہ آن اخلاق سلطانی و رسالہ طهوریہ کہ ہردو را حسب الامر شاہ سلطان حسین
در سلک تحریر کشید رسالہ تشکیات نماز ترجمہ حدیث وصیت ہشام ترجمہ قصص الانبیاء رسالہ
فروق اللغات وغیرہ از حواشی و تعلیقات مدونہ کہ ہریک بموقع خود بی نظیر اند و دوازدہ امامی
کہ در آن اقتباس آیہ نور را فرمودہ بر حسن بلاغت و کمال فصاحت او گواہ و دائر بر السنہ
و افواہ است بالجملہ بعد از انقطاع از مردم باندک مہلتی در سنہ ثمان و خمسین بعد المأتہ
والالف داعی حق را لبیک اجابت نمود و حسب الوصیت در جوار مسجد جامع آرامگاہ
یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ بارگاہ او در انجا معروف ست قاضی مجد الدین در فوتے کہ
فاضلی نحریر و شاعری بی نظیر بود دو رباعی در تاریخ گفتہ سہ در فوت مقرب خدا و بندۂ غفور
شیخ الاسلام فخر سادات وصدور با غایت حزن سال تاریخ آمد شد محکمہ و مسجد و مدرس بی نور
و درین رباعی دو تعمیہ است کہ بغایت مانوس و خوش آیندہ اتفاق افتادہ اند و لہ ایضاً

از واقعۂ سید فردوس مقام	بر اہل بقاع ارض شد ماتم عام
رو داد چو فوت بہر تاریخش شد	با آل عبا رفیق شیخ الاسلام

وازو ہشت پسر مخلف شد سید عبد اللہ سید نعمۃ اللہ الشہیر بسید آقائی سید حسین سید محمد سید فرج اللہ
سید مرتضی سید طالب سید رضی دوازدہ امامیکہ در آن اقتباس آیہ نور را فرمودہ بر حسن
بلاغت و کمال فصاحت او گواہ و دائر بر السنہ و افواہ است از اطناب احتراز نہ کردم
و درین رسالہ ثبت نمودم اللّٰہم صل علی خاتم الانبیاء و شافع یوم العرض الذی
فضّل لامتہ احکام الندب والفرض واشرق بنور نبوتہ اقطار الافاق
ذات الطول والعرض محمد ن المصطفی الذی اجتباہ برسالتہ اللہ نور السموات
والارض اللّٰہم صل علی وصیہ و عین سرہ و وارث علومہ

وشاهق طورہ وناصرہ فی غیبتہ وحضورہ علی المرتضی الذی نورہ مثل نورہ
اللھم صل علی فلقۃ الاصباح الباکیۃ فی کل صباح ورواح العابدۃ اناء اللیل
واطراف الصباح فاطمۃ الزہراء التی مثلھا العلیا کمشکوۃ فیھا مصباح
اللھم صل علی ریحانتی الرسول البدری الشھیدین بایدی کل فاجر
قہری الذی بنورھما یھتدی البری والبحری الحسن والحسین اذھما المصباح
فی زجاجۃ الزجاجۃ کانھا کوکب دری اللھم صل علی ذی الشجرۃ المیمونۃ
التی ھی بالامامۃ مقرونۃ وبالعز والکرامۃ مشحونۃ علی بن الحسین زین العابدین
الذی نورہ یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ اللھم صل علی المطھرین للملۃ
النبویۃ والمعلمین للسنۃ الرضیۃ والمرشدین الی الاخلاق المرضیۃ
محمد الباقر وجعفر الصادق الھادیین الی طریقۃ سویۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ
اللھم صل علی السید السند البھی والامام الزکی الرضی والبدر الکامل
الوضی موسی الکاظم الذی ھو من زیتونہ بنور اللہ یکاد زیتھا یضیء اللھم
صل علی سید الابرار الضامن لمن زارہ جنات تجری من تحتھا الانھار
المسموم بید الفاجر الغدار علی بن موسی الذی نورہ علی علم ولو لم
تمسسہ نار اللھم صل علی الائمۃ الصدور الذین ھم سماء الامامۃ بدور
ولشیعتھم قرۃ اعین وسرور محمد التقی وعلی النقی والحسن العسکری الذین ھم
نور علی نور اللھم صل علی من یعجز عن نعتہ قلم الانشاء ویظھرہ اللہ فی
ارضہ متی شاء وھو الحجۃ علی من خلق اللہ وانشأ الامام المھدی الذی
یھدی اللہ لنورہ من یشاء اللھم اھد عبدک نور الدین صراطک
المستقیم واعذہ من شر الشیطان الرجیم وبصرہ الامثال المستقیم
فانک قلت ویضرب اللہ الامثال للناس واللہ بکل شیء علیم

مولانا الشیخ علی بن جعفر بن الشیخ زین الدین الملقب باتم الحدیث بن سلیمان القدمی البحرانی شیخ یوسف بحرانی در ضمن احوال پدر عالی مقدار او شیخ جعفر بحرانی آورده و گفته که شیخ علی بن جعفر زاهد و پرهیزگار و متقی بود و در امر بمعروف و نهی عن المنکر بسیار شدت وصلابت داشت و در راه خدا از ملامت هیچکس اندیشه نداشت ومسامحه با احدی از امر بر او کار نمیکرد و پس در بحرین متولی امور ریاست ماند مگر آنکه بعض امرای بلاد بسبب مذکور حسد بردند و بخدمت سلطان اعظم شاه سلیمان صفوی ابن شاه عباس ثانی سعایت او نوشتند با مری که او ازان بری بود پس بادشاه کسی را فرستاد تا او را مقید کرده از بحرین بیرون آورد تا آنکه در شهر گازران رسید ناگاه شخصی حقیقت حال را بابادشاه عرض کرد که شیخ مذکور را بیگناه مقید ساخته آمدند پس بادشاه بزودی کس فرستاد و امر نمود که او را اخلاص کنند و متعرض او نشوند پس شیخ در شهر گازران رحل اقامت انداخت و در آنجا مدتی مدید توطن گزید و بعدازان گاه گاهی بسوی بحرین میرفت پس بسوی عجم مراجعت می نمود و ایضا شیخ یوسف بحرانی علیه الرحمه در لؤلؤه آورده که وفات شیخ علی مزبور در سال یکهزار و یکصد و سی و یک هجری در گازران واقعشد و همین سال سال وفات پدرم بود الشیخ احمد بن ابراهیم بن الحاج احمد بن صالح بن احمد بن عصفور بن احمد بن عبدالحسین الدرازی البحرانی والد الشیخ یوسف صاحب الحدائق الناضرة منسوب ست بسوی قریهٔ دراز که بدال و رای مهملتین و زاء معجمه بعد از الف که نام یکی از قرای بحرین ست شیخ یوسف بحرانی آورده که پدرم شیخ احمد مذکور مجتهد فاضل جلیل و فقیه نبیل بود در اول حال تحصیل خود بخدمت شخصی فاضل مسمی شیخ احمد مقابی بخانه خود درس میگرفت چون قوت قویه در نحو و صرف بهم رسانید بسوی شیخ محمد بن یوسف مقابی رجوع کرده اکثر علوم عربیت و ریاضی و حساب وغیر آن را بخدمت او قرائت نمود و بعد از وفاتش بخدمت استاد خود شیخ

والد الشیخ یوسف

سلیمان بن عبد الله بحرانی که ذکرش گذشت باقی علوم حکمت و فقه و حدیث و رجال را
تحصیل نمود در قوت بحث هیچکس بپایه نمیرسید و از بحث کردن ملول نمیشد و خشم نمی آمد
و غضب و انقباض چنانکه عادت بعضی از علماست که قوت ملکه بحث ندارند از و
ظاهر نمیشد روزی خطبه کتاب کافی را ابر دم درس میگفت و در حلقه درس او جمعی
از فضلا بودند از جمله ایشان شیخ علی بن عبد الصمد اصبعی بود و شیخ علی مذکور فاضل دقیق
النظر بود بین بحث در اثنای درس واقع شد و از اول صبح تا وقت ظهر مباحثه میان
هر دو ایشان مستمر ماند و ایشان در حال بحث از علی بسوی علی و از مسئله بسوی مسئله دیگر منتقل میشدند
و بوقت نماز ظهر مجلس منقضی شد پس بعد از نماز عصر چون بجهت درس نشستند شیخ علی باز
بسوی بحث رجوع نموده و کلام تا غروب آفتاب مستمر ماند و شیخ احمد بن ابراهیم مذکور ملکه
تدریس بحدی داشت که هیچکس از علمای عصر گوی سبقت از و نبرده از تصانیف او رساله
در بیان قول بحیات اموات بعد الموت و رساله در ذکر جوهر و عرض و رساله در بیان
جزء لایتجزی و رساله در او زان و رساله استثنائیه در مسئله اقرار و رساله در شرح رساله محمدیه
که تصنیف استادش شیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی بود و رساله در بیان ثبوت ولایت
پدر است برای نکاح دختر بالغه باکره رشیده و رساله در مسئله هدم طلقه و طلقتین بتحلل محلل که در آن
بخلاف قول مذکور قائل بعدم هدم شده و رساله در قرعه و رساله در مسئله تقیه و رساله در شرح عبارت شرح لمعه در مبحث
زوال و رساله در مسئله موت زوج یا زوجه قبل از دخول در بیان آنکه در نصورت مهر کامل واجب میشود یا نه
و رساله در مسئله ثبوت دعوی بر میت بیک شاهد و یمین و رساله در صلح و رساله در تحقیق غساله نجاست و رساله
در عدول نمودن از سوره بسوی سوره دیگر در نماز و رساله در جواب مسائل شیخ ناصر خطی بحرانی در تحقیق
طلاق و رساله عطاریه در جواب مسائل شیخ علی بن لطف الله جد حفصی بحرانی متعلق بعطاره از مسائل
تجارت و رساله در اجوبه سوالهای سید یحیی بن سید حسین الاحسائی و رساله در مسئله چیزی متنجس که بعد زوال
عین نجاست حکم بنجس او میدهد یا نه و درین مسئله بر ملا محسن کاشانی رد کرده است و رساله در اجوبه مسائل

شیخ عبد الامام احسائی در رساله در بیان داخل بودن گردن در حکم سر هنگام غسل که شیخ
عبد الله بن صالح درین مسئله رساله مشتمل بر داخل نبودن آن نوشته بود شیخ یوسف
گوید که من در کتاب حدائق اشاره بسوی این بحث نموده ام وفات شیخ احمد مذکور
در بلدهٔ قطیف که از بلاد بحرین ست بست و دوم ماه صفر سنه یکهزار و یکصد و سی و یک
هجری واقع شد در ایامیکه فرقهٔ خوارج بحرین را گرفتند و جمعی از اعیان آنجا بسوی بحرین بلدهٔ
قطیف رفتند و شیخ احمد مذکور در مقبرهٔ قطیف که بجبانه معروف ست مدفون شد مدت
عمرش قریب چهل و هفت سال بود ایضا شیخ یوسف آورده که از تلامذهٔ آنجناب
فاضل ورع تقی زاهد عابد سید عبد الله بن سید علوی بحرانی ست که احوالش ان شاء الله المستعان
خواهد آمد **الحاج محمد تقی المشهدی المشهور بپوست چلاب** از افاضل تلامذه
فاضل علامه ملا محمد رفیع گیلانی مشهدی ست جامع علوم و فقیه و حاوی فنون بود در تکملة امل الآمل
آورده که حاجی محمد تقی المشهدی فاضلی صاحب قوه و اناة بود و از هر علم حظی کامل داشت
و من هم در خدمتش در مدرسه او نشسته ام و او از تلامذه فاضل علامه مولانا محمد رفیع
گیلانی و پیش استاد مذکور بغایت درجه معتمد علیه بود حتی اینکه مسموع شد که مردم را
برجوع در امر افتا وغیره بجانب او میفرمود و بر مسائل و دستخطی او بغیر ملاحظه و نظر ثانی
مهر خود ثبت می نمود **مولانا السید صدر الدین بن السید التونی** از فضلای
زمان و علمای عصر و اوان خود بود و از جمله مشائخ آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه بود و آقا
باقر موصوف صبیه جناب سید مذکور را بعقد خود داشت از مصنفات شریفه اوست
حاشیه بر کتاب وافیة الاصول **الشیخ ابو طالب بن عبد الله بن علی عطاء الله**
الجیلانی شیخ مزبور از احفاد شیخ تاج الدین ابراهیم معروف بشیخ زاهد گیلانی ست که مرشد
شیخ صفی الدین اردبیلی جد سلاطین صفویه بود بالجمله شیخ مذکور صاحب علم و فضل بود
و والد ماجد شیخ محمد علی متخلص بحزین بود چنانکه در سوانح عمری خود آورده و گفته که والد

ملا صاحب [illegible] کردن شهر [illegible] از شاگردان [illegible] خراسان دیگر [illegible] ۱۲

مرحوم یعنی شیخ ابوطالب مذکور در سن بیست سالگی بعد از تحصیل بسیاری از مطالب علمیه
نزد مولانای فاضل ملاحسن شیخ الاسلام گیلانی بشوق ادراک صحبت فضلای عراق
باصفهان آمده در مدرسهٔ استاد العلما آقا حسین خونساری باستفاده مشغول شدند و فنون
ریاضیه در خدمت بطلمیوس الزمانی علامهٔ مولانا محمد رفیع که برفیعای یزدی مشهور است
تکمیل نموده چنان استغراقی در مطالعه و مباحثه یافتند که محصلین را کمتر میسر آمده باشد تا اواخر
عمر بر همان منهاج بود و جمعی کثیر از اصحاب تحصیل ببرکت تربیت ایشان بمراتب عالیه رسیده اند
و در کتابخانهٔ ایشان که زیاده از پنجهزار جلد بود هیچ کتابی علمی بنظر در نیامده که از اول تا آخر به تصحیح
ایشان در نیامده باشد و اکثر محشی بخط ایشان بود و قریب هفتاد مجلد را که از انجمله تفسیر بیضاوی
و قاموس اللغة و شرح لمعه و تمام تهذیب حدیث و امثال ذلک بود که خود بقلم کتابت
نموده بود میفرمود که من در یک روز شبانه روزی یکهزار بیت و زیاده نوشته ام خطی بغایت زیبا
و واضح داشتند از ایشان شنیده ام که میفرمودند والد من در حیات بود که باصفهان آمدم
و باین سبب که مبادا توطن اختیار کنم زیاده بر قدر مصارف ضروریه بجهت من میفرستادند
و آنرا هم در عرض سال بچندین دفعه میرسانیدند آنقدر که میخواستم برای ابتیاع کتاب مقدور
نبود بسیاری را خود مینوشتم بعد از چندی که والد رحلت نمود اندیشهٔ معاودت بلاهیجان از خاطر
محو شد بالجمله در اصفهان مکانی خریده بعمارتش انزوا نمودند و عازم سفر حجاز شده از راه شام
بطواف بیت الحرام مشرف شده ببغداد بازگشتند و چندی در مشاهد متبرکهٔ عراق بسر برده
باز باصفهان مراجعت نمودند و از اهالی آنجا حاجی عنایت الله اصفهانی که از اتقیای
کبار و ثقه بود با ایشان مؤانست پدید آمد و صبیهٔ خود را با ایشان تزویج نمود و اولاد ذکور
در چهار پسر بود و مولود نخستین این ذرهٔ بیمقدار است و سه برادر دیگر یکی در کودکی و دو در
عنفوان شباب درگذشتند مجملاً اگر در محاسن صفات و اخلاق کامله و علو همت و فطرت و
قوت ایمان و کمال فضل و دانش آن علامهٔ نحریر خوض رود سخن بدرازی کشد و لیبا باشد

که حمل بر مبالغه و حسن اخلاق این خاکسار کنند و هیچ فن از فنون علوم نبود که مهارتش بکمال
نباشد و باین کمال هرگز مباهات بعلم چنانکه رسم علماست نداشتی و با دنی کسی از اهل تحصیل
و فرومایگان مصاحبانه سلوک کردی تا آنکه طول صحبت بمباحثه و افاده گذرانیدی و از جدل
بغایت محترز بودی و این شیوه را مکروه داشتی هیچیک از افاضل را بحسن تقریر و شگفتگی
طبع ایشان ندیده ام و ایضا شیخ علی حزین بعد ذکر محامد پدر خود میگوید که عبادت و عیش
بمثابه بود که در عرض بست و پنج سال که با ایشان بسر برده ام هر فعلیکه در شرع مکروه باشد
از ایشان ندیده ام و بعد نیم شب در هیچ حال چه در صحت و چه در مرض او را بر بستر استراحت
نیافته ام شش هفت سال پیش از فوت عزلت و خلوت بر مزاجش غالب آمد ترک
مباحثه و معاشرت نموده اصلا پیرامون انتظام امور معاش اهل خانه نمیگردید و این فقیر را
در آن باب مختار ساخته بود گاهی بمطالعه مشغول شدی و بسا اوقات گریان بودی
و اکثر لیالی را بعبادت احیا می نمود و سخن با کسی زیاده بر ضرورت نگفتی و سخن گفتن کسی را هم خوش نداشتی
تا آنکه در سال هزار و یکصد و بست و هفت در سن شصت و نه سالگی امراض شدت کرد
و ضعف مستولی شد چنانکه چاشتگاه آن رحلت کرد مرا طلبیده سفارش بازماندگان و
نیکوکاری با ایشان نموده پس فرمود که چنانکه مرا خوشنود داشتی خدا از تو خوشنود باد و وصیت
من بتو آنست که هرچند اوضاع دنیا را بر وفق مرام نبینی و زمانه ناسازگار افتد باید که بعزلت
رضا دهی و سبعیت و دنباله روی اختیار نکنی چه عمر قلیل قابل آن نیست و در اصفهان اگر
توانی زیاده توقف مکن شاید از ما کسی باقی ماند این سخن را فقیر در نیافت تا بعد از چند سال
که فتنه و خرابی اصفهان پدید آمد پس فرمود که در لیالی و ایام متبرکه بهرچه دست دهد و میسر آید ما را
فراموش مکن و بعد از ساعتی چند بعالم بقا ارتحال فرمودند مدفن ایشان در مقابر مشهور
بمزار بابا رکن الدین در جنب تربت عارف ربانی مولانا دانشمند گیلانی ست افاض
الله تعالی علیه شآبیب الرحمة والغفران واسکنه فی فرادیس الجنان

الشیخ عبدالله بن الحاج صالح بن جمعة بن علی بن احمد بن ناصر
بن محمد بن عبدالله السماهیجی الاصبعی البحرانی منسوب بسوی قریه سماهیج بسین
مهمله قبل از میم والف قبل از ها و یای دو نقطه پایین قبل از جیم که قریه از قریهای جزیره صغیره
در پهلوی جزیرهٔ بحرین از طرف شرق است قال صاحب تذکرة العلما شیخ یوسف
بحرانی در لؤلؤه آورده که اصل وطن شیخ عبدالله موصوف قریه ماهیج بود و پس از آنجا پدر
خود بسوی قریه اصبع بباء موحده بین الصاد والعین المهملتین آمده ساکن شد و شیخ مذکور
صالح و عابد و پرهیزگار و جواد و سخی و کریم بود و شدت در امر بمعروف و نهی از منکر داشت
چندین مصنفات داشت که آنرا در اجازه خود که از برای شیخ ناصر خطی بحرانی نوشته
ذکر فرموده تاریخ فراغ او از اجازه مذکوره در بلده بهبهان بست و سوم ماه صفر سنه
یکهزار و یکصد و بست و هشت هجری بود و از انجمله است کتاب جواهر البحرین فی احکام الثقلین
در ان احادیث کتب اربعه را تبویب و ترتیب فرموده از جمله اش مجلد اول مشتمل بر کتاب
الطهارت و بعض مجلد ثانی مشتمل بر کتاب الصلوة بقالب التصنیف رسیده و دیگر کتاب
مسائل محمدیه در ضروریات مسائل دینیه است و کتاب صحیفه علویه و تحفه مرتضویه و رساله
مسائل دیباج و حریر و رساله عیون المسائل الخلافیه در ضروریات مسائل طهارت و صلوة
که آنرا از برای سید عبدالله بن سید علوی بحرانی تصنیف کرده بود و رساله علویه در سه
مسئله کلامیه که در جواب شیخ علی بن سلیمان بن علی شاخوری نوشته بود و رساله مسائل الجد اولی
در جد اول مسائل و رساله که از برای پدر خود در بندر کنگ نوشته بود و رساله در احقیت زوج
در غسل دادن زن متوفاة خود و نماز کردن بر جنازه اش رساله در اثبات سوره توحید
در نماز وتر و رساله در مسائل مضمرات در علم نحو مشتمل بر نود مسئله و رساله در تفضیل حضرت
پیغمبر بهفت مشک از چاه عرس رساله بهبهانیه در احکام اموات مشتمل بر بست و دو مسئله
رساله دیگر منتخب از ان بفارسی و رساله در مسئله جواز نماز نافله در میان نماز فریضه صبح و طلوع

آفتاب و مسئله افضلیت نماز نافله یومیه ادا و قضا بر تعقیب نماز و رساله در اثبات لذت عقلیه
عقلا و عدم ثبوت آن شرعا و رساله در مسئله از مسائل حیض و رساله موسومه بحقیقة التعبد
در وجوب تشهد و رساله در مسئله ضمان چیزی که بهائم مملوکه شخصی از مال کسی در شب خورده
باشند نه در روز و رساله موسومه بکفایه در علم درایه که ناتمام مانده و رساله در مسئله اجبار زوج بجهت
نفقه دادن زوجه و لباس دادن او و رساله منظومه موسومه بتحفة الرجال و زبدة المقال در علم
رجال و رساله بلغة الصافیه و تحفة الوافیه و کتاب ارتیاد ذهن النبیه در شرح اسانید
من لا یحضره الفقیه و کتاب من یحضره النبیه در شرح کتاب من لا یحضره الفقیه لکن این
هردو کتاب ناتمام مانده و رساله سلیمانیه در مسئله لاضرر و لاضرار و رساله در بودن میزر داخل
کفن واجب و رساله در شرح حدیث مشکل از اصول کافی در اسماء الله و رساله منظومه اثنا عشریه
شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه در نماز و رساله در مسئله تصرف کردن شخصی در چیزیکه در ملک او
باشد و مدعی شدن شخصی دیگر بملک آن و رساله در تحقیق گروهی که نماز جمعه بر ایشان واجب میشود
و این رساله را از راه رد بر سلیمان بن ملا خلیل قزوینی در خراسان تصنیف فرموده و رساله در
تحقیق مقدم سرکه مسح آن در اثنای وضو واجب ست و رساله در اوقاتیکه بیع در آن جایز نیست
و کتاب مصائب الانبیاء و مناقب السعداء که پنج مجلد ست و رساله در مسئله اکل چیزیکه بحرام
مختلط شده باشد در حالیکه محصور نباشد و رساله توحید در جواب مسائل شیخ نوح بن ابا شل
که متعلق باصول فقه است و کتاب ریاض الجنان المشحون باللؤلؤ و المرجان که بمنزله کشکول ست
و کتاب خطبها و انشاهای جمعه و عیدها و کتاب منیة الممارسین بجواب مسائل شیخ یسین✱ آورده که
شیخ عبدالله موصوف اخباری صرف بود و طعن بسیار بر مجتهدین می نمود و پدرم بعکس او بود که مجتهد
صرف بود و طعن بسیار بر اخباریین داشت و در دو رساله خود تعریض بر شیخ مذکور نموده است
و حق نزد من آنست که درین باب اختلاف را مسدود کنند که موجب مفاسد ست وفات
شیخ عبدالله موصوف در قریه بهبهان نهم جمادی الثانیه سنه یکهزار و یکصد و سی و پنج هجری

✱ [illegible]

واقع شد زیراکه چون فرقه خوارج بجهت گرفتن بلاد بحرین آمدند و اهل بحرین
باایشان محاربه نمودند و ایشان برگشتند شیخ مذکور از بحرین بجهت سعی در مقدمه آن بلاد
بسوی اصفهان سفر کرد و در آنجا شیخ الاسلام ماند پس چون بسبب ادبار دولت پادشاه اصلاحی
دران مقدمه بظهور نرسید شیخ عبدالله از اصفهان مراجعت نموده بقریه بهبهان وطن گرفت
تاآنکه در آنجا وفات یافت شیخ مذکور از چندین علمای احادیث روایت داشت از جمله
ایشان شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی و سید محمد بن علی بن حیدر عاملی و شیخ محمد بن یوسف
ابن علی نعیمی بلادی بوده اند مولانا السید عبدالله بن السید العلوی البحرانی
شیخ یوسف آورده که سید عبدالله مذکور از فاضل ورع و تقی و زاهد و عابد بود و در عصرش نظیر او نبود
در تقوی و ورع بلده بهبهان وطن گرفت بعد ازینکه فرقه خوارج بجهت گرفتن بلاد بحرین آمدند و
در بلده بهبهان امام جمعه و جماعت بود و هم در انجا انتقال فرمود روایت حدیث از شیخ
احمد والد شیخ یوسف بحرانی صاحب الحدائق داشته و در لؤلؤه آورده که من بواسطه سید
عبدالله مذکور از پدر خود روایت میکنم زیراکه والد من در حیات خود اجازه نداده بجهت
عدم وصول من بدرجه اجازه به آنکه در وقت وفات والد خود درس کتاب قطبی میگرفتم
آقا ابراهیم المشهدی صاحب تکمله امل الآمل آورده آقا ابراهیم مشهدی
بعده شیخ الاسلامی در مشهد مقدس اقامت داشته و از مشاهیر علمای کرام در زمان ما بود
کتابی در حکمت و کلام نوشته که تقریبا چهل هزار بیت بوده باشد و بخدمت شریفش و در مجلس
درسش حاضر شده ام و از شدت استحضار و قوت حافظه اش این بود که میفرمود که در تالیف
کتاب فوائد مراجعت بهیچ کتابی نکرده ام و این همان کتاب ست که مذکور شد و میگفت که
همه را موافق حفظ و یاد خود نوشته ام وفات او در سنه یکهزار و یکصد و چهل و هشت هجری
واقع شد و ایضا صاحب تکمله آورده که من از کتاب فوائد او از مبحث امامت بعض احادیث
نقل کرده ام انتهی محصل کلامه مؤلف گوید از تصانیف شریفه و توالیف منیفه او آنچه

بنظر فقیر رسیده رساله ایست در تحریم صلوة جمعه که در همان آستان مقدس تصنیف نموده
رساله مزبوره بخط سید عبد الصمد بن شریف عبد الباقی کشمیریست که از تلامذه ملای
موصوف بوده تاریخ اتمام رساله سنه عشرین و مأته بعد الالف بود میر محمد ابراهیم
بن محمد معصوم الحسینی از تلامذه آقا جمال خونساری علیه الرحمه بود صاحب تکمله امل مدح
بسیار در وصف او فرموده و گفته که دریای ذخار بود و هیچ علمی از علوم نیست که
باعماق آن نرسیده و هیچ فنی را نگذاشته مگر آنکه از تلخ و شیرین آن چشیده و در کتبخانه او هزار
و پانصد جلد از انواع علوم بود و بر هریک خط آن مرحوم بود در تصحیح و مقابله و تحشی و دفع
ایراد و غیر آن یا در تدریس او بود بالجمله در اکثر کتب از خود یا نقلا عن غیره حواشی بخط خود
نوشته و هفتاد مجلد از تالیف خود یا دیگری بدست شریف خود نوشته عمر شریفش قریب
بهشتاد سال بود که همه آن را در تحصیل و استفاده و افاده علوم صرف فرموده و لحظه
از آن غفلت نورزیده صاحب تواليف حسنه و تصانیف مستحسنه است از الجمله حاشیه بر کتاب
تفسیر آیات الاحکام علامه مقدس اردبیلی علیه الرحمه و حاشیه مزبوره بسیار مبسوط است
و پاره از آن حاشیه را بر استاد خود آقا جمال خونساری رحمه الله عرض کرده بود و آن
مرحوم بسیار تحسین آن حاشیه فرموده و بر پشت کتاب عبارتی در مدح مولف و تالیف نوشته
و دیگر از تصانیف اوست رساله در مبحث بداء و در تحقیق علم الهی و غیرهما و از اشعار اوست
عربی از الجمله قصیده ایست که آن را بمقابله قصیدة الفوز والامان فی مدح صاحب العصر
والزمان علیه السلام که از تصانیف شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه است تصنیف فرموده
و از تصانیف او مجموعهای کثیره اند که آن را از اماکن متعدده و مظان متباعده جمع
فرموده و اکثر آن مجامع مشتمل بر رسائل از نوادر علوم اند و اشعار نوادر و دیگر متفرقات و
آن مرحوم با وصف این جامعیت متواضع و متعبد و کریم الاخلاق بود و صاحب جاه و
منزلت عظیم و اولاد بسیار داشت و عمر طویل یافت و همیشه خوشحال و در توسعه معاش گذرانید

صاحب تکمله آورده که من پارهٔ از کتاب ذخیرة المعاد در شرح ارشاد بخدمتش درس
گرفته ام و کتاب المنتقی بمقابله در خدمت او گذرانیده ام وفات میر محمد ابراهیم مذکور در سنه
یکهزار و یکصد و چهل و نه هجری اتفاق افتاد طیب الله ثراه و جعل الجنة مثواه انتهی محصل

کلامه السید عبد الله بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری

از افاضل اعلام و علمای ذوی الاحترام بود در تحفة العالم مسطور است السید الکبیر
المحقق النحریر مقتدی الانام المجتهد الهمام علامة المشارق محیی الحکمة
السید عبد الله بن السید نور الدین رحمه الله شمهٔ از فضائل و مناقب آن دریای
بیکران فضیلت را درین مختصر گنجانیدن از مقوله آب دریا را بغربال پیمودن است
و اگر خواهم که ذرهٔ از آفتاب مکرمت و فضیلت و جامعیت و حالات [illegible]
و ضبط اوقات و طور معاش و حسن اخلاق آن فخیم [illegible]
و استعداد [illegible] ذکر مکارم او معترف بقصور [illegible]
نارسا [illegible] دماغ مخمور از نظم شوارق انوار و مؤید بتائیدات کردگار و از نوادر روزگار بود
مشهور اعوام و فلک بهزاران هزار چرخ باید تا مثل او فاضلی بعرصهٔ وجود آید ولادت
با سعادت او هفتم شعبان سنه یکهزار و یکصد و چهارده در شوشتر اتفاق افتاد جد بزرگوار
او سید نعمة الله که در ایام رضاع از ناصیه او تفرس ذکا و فهم نموده بود بعض کتب نفیسه را
از هر علم که ساخته و تحشیهٔ او بود بنام او بخشید و در تربیت او تا ایام حیات کوشید او [illegible]
در سن صبا بود که آن بزرگوار این جهان را بدرود نمود و والد علامه اش از فرط التفات
پدرانه در سن سه چهار سالگی خود بتعلیم او پرداخت و در اندک زمانی بخواندن عربی و علوم
متداوله شروع نمود و ذوقی چنان در تحصیل بهم رساند که هیچ لذتی از مستلذات نزد او
بهتر از علم نبود و در سن پانزده و شانزده سالگی جامع علوم دینیه و معارف یقینیه و حاوی کمالات
صوریه و معنویه گردید و صیت فضائلش با وجود پدر بزرگوار با عالی و ادانی اطراف

واکنات عالم رسید پس از شوشتر بسمت اصفهان و سائر بلاد ایران وخراسان وآذربایجان
وممالک فارس وبعض بلاد روم سیاحت واز خدمت بسیاری از علمای نامدار وحکمای
دانشوران باستفادهٔ ریاضیات وحکمیات تکمیل نموده وبشوشتر بازگشت بنحویکه رقم زدهٔ خامه
وقائع نگار شد والد بزرگوارش ازین سرای عاریت رخت بربست مناصب شرعیه کماکان
از پیشگاه خسرو نامدار نادرشاه باو مرجوع بود ند نوبهار فیض سرمدی وگل خلق عظیم محمدے
از گلستان طبع فیاضش دمیده وفضائل حقیقیهٔ نفسانیه راکه پیشهٔ عرفاست با محاسن شرع
اقدس جمعداشت چنانکه این مراتب از آثار اقلام ان امام همام در تحفة السنیه من مصنفات
آن بزرگوار که بحری ست مواج از لآلی آبدار دُرجیست مملو بجواهر شاهوار برهمگنان هویدا
وبی نیاز از اظهار ست ودر شوشتر وآن نواح علم نجوم واستخراج تقاویم وهیأت رواج یافته
ورونق بخشیدهٔ اوست مصنفات عالیه که در سلک تالیف کشیده بر تبحر واحاطهٔ او بجمیع علوم
گواه وفتاوی وسجلات بلیغه اش ثبت سفائن وکتب ودائر بر السنه وافواه ست تاامروز احدی
کسی بر مؤلفات او سهو وخطائی ندیده وبر اکثری از انها علمای عالیمقدار بخط خود تحسین وآفرین
نوشته اند میرزا قوام الدین سیفی قزوینی که احوال سلسله سادات حسنی سیفی قزوین بر واقفان
سیر مستور نیست وسید عالی شان سلالهٔ آن خاندان واز مشاهیر فضلای زمان بود بعد
ازانکه شرح مفاتیح آن علامه نحریر در قزوین باو رسید مراسله متضمن ستایش ولغوت
ودراین قطعه عربی که از منظومات آن والا تبارست نوشته باو فرستاد

بحسبك ذخر السيد المولی سواهی	بيان مفاتيح الشرائع كافيا
ففيه تمام الكشف عن مشكلاته	بطرز انيق جاء للحق شافيا
واشرق نور الدين منه بنعمة	عن الله ابدى كل ماكان خافيا

بدائع شعری وحسن لفظی ومعنوی درین قطعه تمام ست والحق که سید عالیشان در شعر
عربی بیعدیل ودر نظم لمعه دمشقیه داد سخن سنجی را داده مکرر از قزوین آن سید مرتضوی

نشان و فحول فضلای عالیشان از اقطار جهان مسائل مشکله و نکات غامضه را که موضع
خلاف فقها و محض اقدام اند از و سوال نموده اند و آن علامهٔ نحریر همه را جوابات شافی
با دلائل عقلی و نقلی و رسائل مدونه بالبلغ سیاقی ارشاد نموده و زنگ کلفت و تشکیک
از آئینهٔ خاطر آنها زدوده است و این مراتب از مآثر قلم فیض شیم آن والا جناب در
رسالهٔ جبلیهٔ اولی و آن کتابی ست مشتمل بر جواب هفتاد مسئله و جبلیهٔ ثانیه مشتمل بر جواب
سی مسئله از مسائل دقیقهٔ مشکلهٔ مختلف فیه از فنون متفرقه که سید فاضل عالیجناب میر سید علی
نهاوندی که از غایت اشتهار بی نیاز از توصیف ست در آنها استشکال و از حل آنها
سوال نموده است و رسائل علویه در جواب مسائل شیخ اجل علامه شیخ علی مشهور حویزاوی
و رسالهٔ احمدیه در جواب مسائل مولی احمد بن مولی مطلب عالی عربستان کالشمس
فی وسط النهار بر ارباب اولی الابصار ظاهر و باهر ست بالجمله سید والا مقام
در علوم معقول و منقول وسیع الباع و بجامعیت فرید اصقاع بود شگفته طبعی و نیکوئی
تقریرش رشک خندهٔ نوبهار روضهٔ رضوان و بغایت دلپذیر بود در شعر فارسی و لغز و معما
بی نظیر بود و الحق حد فصاحت تقریر و شیرینی گفتار و سلاست و عذوبت کلامش
بذروهٔ علیا و درجهٔ قصوی رسیده و خامهٔ حقائق تصویرش خط بطلان بر صفحهٔ مقال اکثر
بلغا کشیده علامهٔ روزگار و نادرهٔ ادوار و برگزیدهٔ حضرت کردگار بود بارگاه علم و دانش او از آن
عالی تر ست که شاهباز خیال با ولین پایهٔ او پرواز نماید و کمیت قلم ره نوردی در سیر آن مرحله
و طی این بوادی از آن سرگشته تر ست که مرحله پیماید و بر خرده بینان روشن ست که مهر
جهانتاب فارغ از مدح و ثنا و صبح تجلی بی نیاز از وصف سنا ست بدقت طبع و جودت ذهن
و قوت حافظه آیتی بود آزادگی و استغنائی داشت که دنیا را در نظر همتش قدری نبود جز بر
رزاق حقیقی مرزوق نموده بود به بذل و ایثار و انفاق آن مقرون بکمال فروتنی و حسن اخلاق
با اقارب و عشائر و ارباب استحقاق طریق مواخاة و مواساة می پیمود ذوقی وافی و مشربی صافی

ولنهایت درویش مسلک بود با آن علو مرتبه و جلالت شان که حکام و اعاظم جلیل القدر
نهایت ادب را مرعی میداشتند و با آنها سلوک بزرگانه بعمل می آمد با ادنی کسی از طلبه و اهل
تحصیل و درویشان حتی با فقرای دریوزه گرو غربا و بیگانگان طلبه مصاحبانه سلوک کردی
با اهل علم و فضل چنانکه رسم علماست مداشتی و از جدل بغایت محترز و این شیوه را
نکوه داشتی روز سوم بعد از فوت والد بزرگوارش بالتماس مردم از خواص و عوام
که در مدرسه دولتسرا ازدحام آورده بودند و استدعای امامت جمعه و جماعت را
داشتند بخواندن خطبه و ادای نماز جمعه بامامت اقدام و بجهت گذاردن نماز عصر دست
کهین برادر سید مرتضی را که ذکر احوال او خواهد آمد گرفته و بمحراب امامت برد
و خود با مردم باو اقتدا نمود و فرمود که قابلیت سید مرتضی از برای امامت جمعه و
جماعت بیشتر از من است و خود اکثر اوقات خمس را در مسجد کنجی منفرداً نماز میگزارد و در صحرای
شورای مغان که از فضلای نام آور و حکام و عمال و کدخدایان و ریش سفیدان
هر دیار از اطراف و اکناف ایران بجهت تصدیق سلطنت نادرشاه مجتمع و سفرای روس
و روم و غیرها که بالتماس صلح آمده حاضر بودند و آن جمعی بود مهیب که نادرشاه یکدو کس را
از مشاهیر بهانه بقتل آورده و چند کس را چشم کند و آنقدر را از آلات سیاست جلوه گر نمود
که مریخ خون آشام از هیبت آن در زیر بال نسر طائر پنهان گردید و سپهر برین از دهشت
لنگر بر خویشتن در زدید از بیم سطوتش مجلسیان را حواس پریشان تر از اوراق خزانی دماغ
پراگنده تر از گلهای زمستانی و همه را صورت از هیولی منفصل بود در آنحالت بعد از تقرّر
سلطنت ایران بادشاه قهار بآن سید عالیمقدار اشاره رفت که خطبه در تهنیت جلوس
خواند خطبه که بخوف و هراس که در آن مجلس گردون مماس انشا نمود و بخواندن آن
زنگ تشویش از خاطر همگنان زدود و برهم زن معرکه فصحای جهان و ناسخ کلام بلغای شیرین زبانست
ثبت دفاتر علمای اعلام و سر لوح سفینه خاص و عام است در سفر حجاز که بطواف حرمین

سعادت اندوز بوده ودر حائر و نجف اشرف و بحکم نادرشاه علمای عامه از اسطنبول و بخارا
و بغداد بجهت تنقیح مذهب مجتمع شده بودند با هر یک از سران مذهب اربعه مناظرات
شایسته دارد در استیلای آزاد خان افغان باصفهان که بادعای سلطنت برخاسته بود و
بالآخره از پادشاه نیکوسیرت محمد کریم خان زند مقهور گردید مردم آن بلده متفرق شدند
یکی از اعاظم علمای نصاری که او را اکشیش گفتندی داخل در زمرهٔ اسرای افاغنه بود و بعضی
از خویشان او در بصره بودند بعد از آنکه سید عالیمقام اطلاع بحال او بهم رسانید او را خریداری و
در خانه بعزت نگهداری کرده واز او انجیل بیاموخت وبشروحات آن پی برده و هم در آن
اوقات یکی از علمای یهود را از اصفهان و یکی از موبدان مجوس را از یزد بشوشتر طلب داشته
توریت را با شروح بسیاری و کتب مجوسی را از نظر گذرانید و این هر سه را از ه نی نزد
خود نگاهداشت وانچه داشتند از انها فرا گرفت وآنقدر علوم متفرقه و فنون متشتته و مذاهب
مختلفه در اندک زمانی اخذ نمود که حد آنها را خدا داند وبس و کمتر کسی را از علما میسر آمده باشد
همیشه میفرمود که اگر پادشاه مقتدری بود که متحمل مصارف بستن زیج میشد رصدی می بستم که بزیجات
افاضل سلف راجح آید و از کهنگی واندراس محفوظ ماند ولائق ذخیرهٔ خزینهٔ سلاطین قدرشناس
باشد و طریقه آنحضرت در مسائل فروعیه عملیه که محل اختلاف فقهاست و بسیاری از اصولیین
واخباریین بسبب اختلاف آرا و عدم عصمت در مثل این مواقع لغزیده اند توسط بود میانه
مجتهدین واخباریین ومیفرمود که این طریقه باحتیاط اقرب و بصواب انسب است و درین
جزو زمان که اوضاع روزگار منقلب و پریشان وچرخ ستمگر بکام ستمکیشان میگردد
واکثر فرمان دهان هر دیار وجه همت از تربیت افاضل معطوف و بترقی اراذل و اوباش
مصروف و نسبی پست فطرت و سفله نهادند و باین سبب متاع علم و فضل در جهان
کاسد افتاده دیگر مثل این افاضل نامدار بعرصهٔ ظهور آمدن دشوار و امریست محال آری
در بعض بلاد فرنگ مانند انگلستان و دیگر اماکن که در قوانین سلطنت و مملکت داری گرده

یونانیان را ابهر داشته اند و به نیروی التفات سلاطین معدلت گستر حکما و دانشمندان مرفه و باعلی درجه عزت و اعتبار ند آنقدر بر افاضل و دانشمندان در آن کشور بعرصه وجود آمده اند که احصای آنها عسیر ست بر طبائع قاطبه مردم آن دیار حتی عوام و مردم بازار ذوق حکمت و دانش مرتسم و منطبع و الحق درین اوان انگلستان رونق شکن بازار اشراقیان و یونانیان دهر یک از فرومایه گان آن مملکت ناسخ فضائل فیثاغورس و افلاطون ست بوجود ذیجود و حسن تدابیر آن دانشمندان با فرهنگ اساس سلطنت و مملکت داری آنها بر منسق و منتظم و بر اکثر ممالک بعیده مانند هندوستان وغیره تسلط یافته اقتداری تمام دارند درین عجاله گنجایش ذکر آنها مفصلا نیست اگر زمانه فرصت دهد در آخر این وجیزه شمه از اوضاع و اطوار و طریقه سلطنت و معاش مردم آن دیار رقمزده خامه بدائع نگار گردد ناظران را موجب شگفت عظیم خواهد شد القصه از رشحات سحاب خامه آن سید والاقدر ست رساله مدینة النحو حاشیه اربعین حدیث حسب الامر والد بزرگوارش در رساله در تحقیق قبله حویزه و شوشتر حسب الاستدعای والی حویزه سید علیخان بن مولی مطلب و والی شوشتر تحفة النوریه باسم والدش و آن ده مسئله ست در رد علم شرح صفیحه اسطرلاب بالتماس شیخ ابراهیم بن عبد الله بحرانی که بخدمتش استفاده می نمود و بالآخرة از برکت انفاس آن بزرگوار بمدارج علیا ارتقا و در حویزه با فتوا و اقامت جمعه و جماعت و تدریس اعتلا نمود ذخر الودائع فی شرح مفاتیح الشرائع جلد اولی جلد ثانیه رساله احمدیه رساله در تحقیق ضوابط استخراج طلسم سلطانی تحفة السنیه فی شرح النخبة المحسنیه و سیاق آن مخالف سیاق شرح سید نورالدین ست حاشیه مدونه بر مقدمات دوانی و دیگر حواشی غیر مدونه بر مطول خاصه بر فن بدیع و مدارک و مسالک و کتب حدیث و رجال و مغنی اللبیب وغیره مخفی نماند که صناعت شعری را که نسبت بصنائع علمیه و مقامات علیه بهیچ پایه مناسبت با آن عالیجناب نسبت دادن اگرچه ژاژخائی و یاوه پیمائی ست ولیکن چون گاه گاهی زبان فیض ترجمانش بانشاد آن جاری گردید و اگر بمناسبت مقام

بذکر شمه پردازد و باکی نیست اگرچه کم گفتی امّا بمتانت و اسلوبی که بایستی گفتی دیوان او تخمینا بالنصف و شش بیت ست از سخنان دل آویزش فیض سحر گاهی هویدا و از کلک طوبی مثالش دم جان بخش مسیحائی پیدا در نظم عربی کلک دُرر سلکش زرنگ زدای خاطر بدیع و حریری و زلال طبعش رشک افزای سحر متنبی و معزی در ملمع و خلط عربی بفارسی که اعظم صنایع سخن است شکر شکنان شیراز را صلای احسان و نوال داده و در بدیهه گوئی بسوامع قدسی سروشان دَرِ گنجینه معانی کشاده فقیر تخلص اوست یکی از غزلیات سحر طرازش که با عارف شیراز دم ساز گشته صفحه رامی آراید

یا جیرةً بنجدٍ لم ترقبوا الجوار	صبراً علی جفاکم ضیّعتم الذمار
افروخت صبح پیری شبهای وصل بگذشت	واهاً علی لیالٍ بتنا مع العذاری
پیر مغان سحرگه بر کوی ما گذر کرد	دستی ز باده افشاند بیدار کرد ما را
کی بیدلان شعوری وی غائبان حضوری	فاح الصّبا وانتم لم تکسر الخمار

بسبب اندراس و اثر جار حواس حافظه با تمام غزل مساعدت نکرده و با نچه در حفظ خاطر بود اقتصار رفت روزی در یکی از مجالس منادمت او که من تلامذهٔ آن والاجناب است الانا طابجه علی الصرّاف و مولانا محمد هادی کمانگر که هر یک در شیوهٔ سخن سنجی هم آورد خاقانی و انوری در رشک سعدی شیراز و شیرین زبانی بوده و در باعی نوشته بجهت تفنن داده و نجیب کیه شیوه ناظمان سخن سنج است ادعای تخلص نمودند در ظهر رقعه هر یک بدیهه جواب نوشته بآنها داد و جاه

علی صرّاف سوال

ای مهر منیر روشنی بخش جهان	من ذرّه بیقدر و تو خورشید زمان
خواهم ز عنایت که تابد بر من	نوری که تخلصی عیان باشد از آن

جواب

ای صیرفی نقود افکار و خیال	گنجینه دل ز دانشت مالامال

رایج بهوست کمال چون سکّه بزر اکسیری حاجتت نباشد بسوال

مولانا محمد هادی کمانگر قطعه

بردرگهت ای خسرو ارباب سخن فتنست شده چون ناصیه فرسائی من

ازمکرمتت توسنی آنداروم سازی به تخلصم تو مشهور زمن

جواب

ای تیرفلک تراست پیوسته بکیش برجبین کمان نهاده استت پرپیش

آوازهٔ زه تراز هر گوشه بلند قوّاس بود تخلصت بیکم وبیش

مجملا سید عالیجناب بعد از صرف عمر به نشر علوم وحق طلبی وخیرخواهی عباد دراواخر عزلت گزیده

وجه همت از معاشرت خلق برتافت تا در سنه ثلثه وسبعین وماته بعد الالف ازین

جهان فانی بروضه رضوان شتافت وداغ حرمان بردل خرد وبزرگ نهان گذاشت

ودر جوار والد بزرگوارش خوابگاه یافت حشره الله فی جواره مع الصدیقین

از نتایج افکار مولانا قوّاس است رباعی در تاریخ وفات تاریخ

ازامر خداوند جهاندار قدیم علامه دهر سید خلد مقیم

درباغ نعیم جای اوشد قوّاس تاریخ وفاتش طلب از باغ نعیم

دوازده پسر مخلف شد سید ابو الحسن سید جواد سید عبد الهادی سید بهاؤالدین

سید عبد الرحیم سید علی اکبر سید عبد المهدی سید ابو تراب سید محمد امین سید عبد السلام

السید نعمة الله المعروف بسید اغائی سبط السید نعمة الله الجزائری

حکیمی ماهر وفیلسوفی شاهر بود در تحفة العالم مسطورست السید العالم السید نعمة الله بن

السید نور الدین الشهیر بسید آغائی سیدی عالیقدر ودرفنون هندسی وریاضی منشرح الصدر

بشعر وشاعری رغبتی تمام داشت دیوانی تخمیناً سه چهار هزار بیت از و بیادگارست

اشعار برجسته دارد سید تخلص اوست درجوانیها از شوستر برآمده درعراق وخراسان تکمیل

علوم ریاضی پرداخت وازانجا بہند افتاده از بادشاه محمد شاه عزت واحتشام یافت
در بستن زیج جدید محمد شاهی سرآمد رصد بندان دقیقه یاب واحذق اختر شناسان بطلیموس
انتساب بود در پتنا در سنه یکهزار ویکصد و پنجاه و یک بلا عقب درگذشت رحمہ اللہ

السید حسین بن السید نور الدین برادر سید نعمۃ اللہ سابق الذکر است
در تحفۃ العالم مسطور است السید الاولی الاجل الفاضل الادیب الاکمل السید حسین بن
السید نور الدین سیدی عالیشان در فنون ادبیہ دستگاهی عالی داشت کسب فضائل از والد برور
خود نموده در بدایت حال بهند افتاد چندی چار و ناچار بتکلیف محمد شاه در شاهجهان آباد دهلی
اقامت نمود اوضاع این کشور منافر طبع آن عالی جناب بود چنین ست حال هر کسی که او را
فی الجملہ تمیزی باشد باختیار خود رضا بماندن نمیدهد بالجملہ از شاهجهان آباد به بنگاله و ازانجا
بر جهاز سوار شده عود بوطن نمود از اخیای روزگار بغایت عالی همت بود بدست بذل
وایثار که بر سلسله و قبیله نموده از اموال بسیار عاری گشته مجاور ارض اقدس نجف اشرف گردید
و دران مکان بابرکت وا جز بمطالعه و تحقیق مطالب علمی و عبادات و ریاضات کام روا
بوده و در همانجا مدفون شد طوبی له و حسن مآب در اکثری از کتب علمی تعلیقات شایسته
دارد و از وی یک پسر یادگار ماند سید محمد علی السید محمد بن السید نور الدین الشوشتری
الجزائری در تحفۃ العالم مسطور است السید الاوحد الامجد السید محمد بن السید نور الدین بعلوم
متداوله مربوط و در انشای فارسی بغایت ماهر و جذبه قوی داشت لبسی وارسته و آزاده
مزاج بود در شوشتر درگذشت و در جوار والد بزرگوارش آرمید اعلی اللہ مقامہ و ازو
هفت پسر بوجود آمد سید احمد سید علی سید حسن سید معصوم سید طیب سید زکی سید کاظم

السید مرتضی بن السید نور الدین در تحفۃ العالم مسطور است السید الفاضل المحقق
الکامل اسوۃ العرفا السید مرتضی بن السید نور الدین وی از اعاظم فضلای این خاندان
و در تقوی و ورع از اولیای زمان متخلق باخلاق حمیده مصطفوی و متادب باداب مرضیه

مرتضوی بود استفاده علوم معقول و منقول از پدر و برادر نموده بدرجهٔ کمال رسید
کیفیت ریاضات و سلوک آن زنده جاوید اتساع مقامی عظیم میخواهد در مدت العمر که
قریب بهفتاد رسید بیک خرقه و لب نانی که رازق عباد داده بود گذرانید و درین ظرف
مدت پا از دروازهٔ مدرسه که داشت بیرون نگذاشت بانزوا و عزلت بسر برد و بنحوی که
سبق ذکر یافت بامامت جمعه و جماعات و هدایت و ارشاد و تدریس عمری سپری
نمود حواشی و تعلیقات مدونهٔ بسیاری در هر فن دارد بنهایت عالی فطرت و صافی
طویت و خجسته اخلاق بود آنچه از اوصاف کبرای اولیا در کتب و سفائن نوشته اند
و از آنها در جهان نشانی نیست در وی بود اعاظم و ارکان را بخود راه ندادی و با فقرا آمیزش
نمودی خطب بلیغهٔ اعیاد و جمعاتش آیات بلاغت را دستور و در خواندن خطبه و قرائت کلام الله
رنگ سرائیدن داود بآیات زبور بود با آنکه بسبب کبر سن آثار هرم و پیری و شکستگی در پیکر
انورش ظاهر بود اما قوت حواس او بدرجهٔ کمال و اصلا فتوری و کلالی آن نور دیدهٔ ارباب
فضل و کمال را در نیافته بود چهار پنجساله بودم که والد مبرور ساعتی سعد بجهت تعلیم معین نموده
دران روز مرا با خود گرفته بخدمت آن بزرگوار شتافت و استدعای تعلیم مرا کرد آنوالا
جناب بعد از بسمله این کلمات را سه مرتبه تلقین فرمود رب سهل و یسر و لا تعسر و فاتحه
خوانده نوازش نمود در نیکوئی تقریر و شگفته طبعی او دیگری را ندیده ام در سن کهولت
بملا اعلی انتقال و در بارگاه سید نور الدین مدفون شد اللهم ارحمه و احشره مع
اولیائک و از و یادگار ماند سید ابراهیم سید اسمعیل سید ربیع سید نور الدین سید تقی
سید حبیب الله السید طالب بن السید نور الدین نور الله مرقدهما فرزند
ارجمند سید موصوف در تحفة العالم آورده السید الکبیر مظهر العوارف ذو المفاخر و المناقب السید
طالب بن السید نور الدین والد راقم آثم و بعلوم متداوله عالم بود همتی عالی وجودی بکمال
داشت گنج شایگان دولت پیشدادیان را در میزان همتش قدر سر موئی نبود و بهرچه دسترس

او بود حتی قوت شبانروزی خود و عیال را از ایثار مستحقین و عجزه قصور نمی نمود خصال حمیده اش
بکمال و بغایت خوش صحبت و شیرین مقال بود همواره بطریقه امراء و طرز اعاظم روزگار گذرانید
دریابی مظلوم و حمایت ضعفا از ظلمه و اقویا بی اختیار بود و هرگز ابقای باطل و تمکین ظالم
نمی نمود با عمال و کارکنان دیوانی بدرشتی و سختی سلوک کردی و در عرض پانزده شانزده سال
که بخدمت او بوده ام هرگز ندیده ام که نماز تهجد و شب بیداری از و فوت شده یا بعد از
نیمشب در بستر استراحت باشد اعم از صحت و مرض و همیشه در نماز گریان بود و حق اینست
که مراتب حق شناسی و مجاهدات او را مقامی دیگر است در آخر شب نهم محرم الحرام سنه تسعین
بعد المائة والالف ازین دار بیقرار بعالم انوار پیوست و در جوار والد بزرگوارش آرمید
اسکنه الله فی جواره و حشره مع اجداده مولانا قواس قطعه بغایت سنجیده در تاریخ
دارد که دو بیت آن بیادگار است تاریخ

ازده مصرع خامه قواس زد سال فوتش از دو تاریخ آشکار
بانبی و عترت و اولاد او جای او جوار بهشت کردگار

وازو مخلف شد سید محمد شفیع سید محمد جعفر سید صادق سید نور الله سید عبد اللطیف

السید رضی بن السید نور الدین الموسوی الجزائری

الشوشتری از افاضل عصر و اعاظم دهر خود بود در تحفة العالم مسطور است السید
العارف البهی النقی الباهر المضی السید رضی بن السید نور الدین وی از افاضل
اصحاب عرفان واز اسلام زمان بود و کسب فضائل در خدمت والد و برادر نموده بدرجه
کمال رسید علوم ظاهر و باطن را جامع و وارستگی عجیب از سیمای او لامع بود حواشی و تعلیقات
در اکثری از کتب علمی ازو دیده ام در انشاد شعر فارسی باستقامت سلیقه و جودت ذهن
و شورش و نمک کلام از جمله یکتا زمان و به نیکوئی تقریر و حسن تحریر محسود ابنای
زمان بود در جوانی او و سید حسین برادرش بهند افتاده بعد از رونق اوائل ادر حیدری

بشاهجهان آباد بتکلیف ابو المنصور خان که از اعاظم قزلباشیه خراسان و بوزارت اعظم
مفتخر بود اقامت نمود بالآخرة عازم وطن شد و دران روزها راه کابل و قندهار مسدود بود
وارد حیدر اباد دکن شد که از انجا روانه شود نظام الملک آصفجاه که از اعاظم هندوستان
و فرمان فرمای دکن بود مقدم او را گرامی داشته در انجا نگاهداشت با آنکه بسی مشتاق
عود بوطن بود میسرش نشد و در انجا سکنی نمود اما هر قدر که از نظام الملک تکلیف خدمتی
و منصبی باو رفت مقبول نیفتاد حتی بخدمات و مناصب مشروعه مانند صدارت و امثال
آن سر فرو د نیاورد و تن در نداد و هرچند زمانه ناسازگار افتاد بذلت و تبعیت و دنیا را برای
کردن تنها و پانزده و شانزده سال قبل از وفات خلوت بمزاجش غالب آمده بالمره از خلق
انقطاع ورزید و در صومعه که داشت دلقی در پوشیده بعبادت و حق طلبی بقیه عمر را گذرانید
و درین ظرف مدت پا از صومعه بیرون نگذاشت و اصلا پیرامون انتظام معاش و اشتغال
هم نگردید و دران باب فرزند اکبر خود سید ابو القاسم را مختار کرده بود تا اینکه جنازه
او را از صومعه برآوردند و مدفون ساختند نور الله مرقده و این مصیبت در شب
بست و چهارم جمادی الاولی سنه اربع و تسعین و مائة بعد الالف اتفاق افتاد دیوان
برجسته و منشآت بلیغه اش دران دیار بر السنه و افواه جاری و اقدس تخلص آن برگزیده بار
از دو پسر مخلف شد سید ابو القاسم و سید زین العابدین و غلام علی آزاد بلگرامی که معاصر
میر رضی مذکورست در تذکرهٔ ماثر الکرام میگوید که اقدس تخلص میر رضی شوشتری ست ولد
سید نور الدین شیخ الاسلام بلده شوشتر بود و منصب شیخ الاسلامی آن دیار از قدیم الایام بآبا و
اجداد او تعلق دارد و ولادت میر رضی در شوشتر سنه ثمان و عشرین و مائة و الف واقع شد
از آغاز شعور دامن مکتسب فضائل بر زد و علوم عقلی و نقلی در شوشتر از خدمت والد خود
و بعض فضلای آن دیار اخذ نموده و بعد ازان شبدیز سیاحت جولان داده اصفهان
و قم و کاشان و سائر بلاد عراق و عجم را تماشا کرده و درین اماکن نیز بتحصیل علوم پرداخت

وایضا عراق عرب را سیر نمود و پیشانی سعادت در عتبات عالیات مالید آنگاه نطاق عزیمت
بگلگشت هندوستان بربست و در سنه تسع واربعین ومائة والف از بندر بصره به بندر سورت
رسید و ایامی درین شهر توقف نموده از راه دریا سری بدیار بنگاله کشید و در سایه
عاطفت نواب شجاع الدوله ناظم بنگاله بصیغه مصاحبت مدتی بسر برد و بعد انتقال نواب
مذکور رفاقت نواب مرشد قلیخان صوبه دار اوڑیسه برگزید و چون مرشد قلیخان بدکن آمده میرزا
مرافقت نمود و بعد چندی از مرشد قلیخان جدا شده در ظلال مرحمت نواب آصفجاه
خدیو کشور دکن مدتی روزگار گذرانید چون مسلک او وارستگی و استغناست آخر الامر
دست از مصاحبت آصفجاه برداشته در حیدرآباد دکن گوشه انزوا گرفت و با یکی
از سادات نفرش که از مدتی متوطن حیدرآباد اند وصلت نموده بتاهل پرداخت فقیر را
اول در لشکر نواب آصفجاه سنه ستین ومائة والف با میرزا آقا تهای مستوفی دست داد
بعد ازان در سنه خمس وستین ومائة والف در ورود فقیر بحیدرآباد صورت بست و دیده
و وادید او مکرر بعمل آمد امروز میرزی بی نظیر زمانست و در ظرافت لسان وصنوف فضائل
ممتاز اقران انتهی کلامه مولانا السید زین الدین بن السید اسمعیل بن السید
صالح بن عطاء الله الجزائری در تحفة العالم مسطور است که سید فاضل عالیشان سید
زین الدین علیه الرحمه وی عالمی نحریر و فاضلی بی نظیر است و کسب علوم از خدمت سید
عبدالله نموده بود در اکثر علوم افادت پناه خاصه در نحو که سیبویه عصر و دران فن از
یکه تازان و بغایت بادستگاه بود بر کتب متداوله مانند مغنی اللبیب و مطول و استقصاء شرح
لمعه دمشقیه و شرح نخبه در طی مباحثات حواشی مفیده متفرقه و رسائل تحریر کشیده در عراق
و فارس بفیض صحبت بسیاری از فضلای نامدار رسیده خط نسخ را بغایت نیکو و باسلوبی که بایست
نوشتی حقیر در بدایت تحصیل بعض الهیات را در خدمت آن بزرگوار خوانده و تمامی ابنای عمام
مقدمات را از خدمتش استفاده نموده اند در حجر تربیت و برکت انفاسش بدرجات

علیا رسیده اند در سن کہولت کہ عمر او بیکصد و کسری رسید و تمام آن عمر گرانمایہ صرف نشر علوم گردید
ازین دار فنا بدار بقا شتافت و در جوار مرقد سید نور الدین خلف سید نعمت اللہ جزائری
آرامگاہ یافت حشرہ اللہ مع الصلحاء بقاین از وچہار پسر متولد شد سید صالح و سید یعقوب
و سید اسمعیل و سید محمد علی سید یعقوب در عنفوان شباب بی اولاد بعقاب در گذشت
باقی ہر سہ بزرگواران تاحین تحریر رسالہ در قید حیات و بزیور علم و فضل آراستہ و بحلیہ زہد و
تقوی پیراستہ اند میرزا ابراہیم ابن میرزا غیاث الدین محمد الاصفہانی الخوئی
قاضی اصبہان ثم قاضی العسکر النادری صاحب تکملۂ امل آمل آوردہ کہ میرزا
ابراہیم مذکور اعجوبۂ دوران و نادرۂ زمان و فاضل یکتا در عصر خود بلکہ در سائر ازمان بود و در
فقہ و اصول ماہر و در حکمت حاذق بود و نہایت دقیق النظر و جید الفہم و عمیق الفکر بود و اولا
در بلدۂ اصفہان قاضی بود و ثانیا بقضای لشکر نادری اقامت داشت و من بلقائہ مشرف
شدہ ام بغایت حلو الکلام و خوش اخلاق و نیک اعتقاد بود از تصانیف او ست
رسالہ در تحریم غنا کہ دران بر رسالہ فاضل معظم سید ماجد کاشی رد فرمودہ و رسالہ در بیان
آنکہ دراہم و دنانیر سکہ دار آیا مثلی یا قیمتی غاصب آنرا مواخذہ مثل میشود یا قیمت و نیز
آوردہ کہ میرزا ابراہیم مذکور بقتل ظالمی بدار البقا رحلت فرمود و صاحب تکملہ اگرچہ سنہ
وفاتش نوشتہ بود لکن چون نسخہ منقول عنہ بغایت سقیم بود و بخوبی واضح نمیشود لہذا ترک
آن مناسب نمود محمد امین بن محمد سعید الاشرف بن ملا صالح المازندرانی
در اجازۂ ملا حیدر علی سطورست کہ مولی محمد امین مذکور فاضل محقق بود از تصانیف
او ست شرحی مبسوط بر قسم کلام از تہذیب ملا سعد الدین تفتازانی و رسالہ دیگر فارسی
در مبحث امامت محمد علی بن محمد سعید الاشرف برادر محمد امین سابق الذکر ست
غلام علی آزاد در مآثر الکرام بعد ذکر احوال پدرش محمد سعید آوردہ کہ میرزا محمد علی دانا
تخلص پسر ملا محمد سعید مردی فاضل و شاعر بود و در مرشد آباد فوت کرد الشہید السعید

آقا مهدی بن آقا هادی بن ملا صالح المازندرانی ملا حیدر علی مجلسی در
بعد ذکر آقا هادی پدر آقا مهدی میفرماید که پسر آقا هادی فاضل آقا محمد مهدی شهید
و مصنف حاشیه شرح مختصر الاصول عضدی ست ونقل کرده اند که آقا مهدی
مذکور در زمان خروج شاه طهماسپ ثانی ابن سلطان حسین صفوی بدست افاغنه
قندهار که تسلط بر اصفهان یافته بودند شهید شدند قاله صاحب تذکرة العلما راز آقا مهدی
آقا مهدی مذکور شیخ محمد بن حاج شیخ محمد زمان قاسانی ست کما فی لسنان و دالسید
بشیر الجیلانی الرشتی عالمی خبیر و فاضلی نحریر بود صاحب تکملة امل آورده که
سید بشیر مذکور راز فضلای زمان و علمای عصر ابود ماهر در فنون حکمت و محقق در اصول
فقه و حاذق در فقه و دیگر فنون بود و ایضا گفته که بعض افادات و درایات او دیده
وی عمر طویل یافته و سن شریفش قریب به نود سال رسیده بود که برحمت حق پیوست و ابو علی
صاحب منتهی المقال او را بر حاشیه کتاب خود ذکر فرموده و گفته السید بشیر الجیلانی
کان من السادة الاذکیاء النحادیر میرزا بدر المدعو با آقا میرزا صاحب تکملة امل آورده
که میرزا بدر امعروف با آقا میرزا عالم و فاضل و استاد من بود و خونده ام پیش او مباحث کلام
از شرح عضدی و متعلقات او از کتاب العقل و التوحید از کتاب اصول کافی کلینی
قدس الله روحه و نور ضریحه السید ابراهیم بن محمد القمی ثم النجفی ثانیا ثم
الهمدانی ثالثا صاحب تکملة امل آورده که سید ابراهیم مذکور فاضلی محقق و عالمی
مدقق صاحب فطانت عالیه و درایت نامیه و متقی و بارع و کامل و حاذق در حکمت و کلام
و حدیث و اصول و تفسیر و فقه بود بخدمت وی در مجلس او حاضر شده ام از تصانیف وست
شرح کتاب مفاتیح ملا محسن کاشانی و شرح کتاب وافی و منها از رسائل مفرده السید
محمد ابراهیم القزوینی شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه اثنای سفر
خود بخدمت ایشان رسیده گفته دیگر از افاضل سید العلما میر محمد ابراهیم قزوینی ست جامع

معقول و منقول و از اتقیا بود و در دار السلطنت قزوین ایشانرا دیده ام و صاحب شذور
بعد ذکرش گفته که وفاتش سنه بضع وخمسین و مائة بعد الالف اتفاق افتاد **الحاج اسمعیل**
الاصفهانی الخاتون آبادی صاحب تکمله آورده که وی از اعاظم علما و اکابر فضلا
بود اگرچه در زمان او بودم اما بخدمت او مشرف نشده ام لکن مشایخ و علما را شنیده ام
که مدح و ثنای او بسیار میکردند و تحقیق و تدقیق او را می ستودند حتی که شنیده که فن موسیقی را
که اصعب فنون است میدانست و درس موسیقی شفا میفرمود و همت و اهتمام او در
تحصیل چنان بود که شرح مطالع تمام با متعلقات آن در عرض مدت هفده سال خوانده
و با اینهمه کمال زهد و تقوی داشت و لباس او درشت و غذای او فقیرانه بود و مالها
بسیار داشت همه را بهر او در خود عطا فرمود و شرط کرد که در ایام و لیالی مبارکه در هر سال
علما و زهاد و فقرا را ضیافتهای خطیره بکند و باغذیه لذیذه و اطعمه نفیسه اطعام نماید و آورده
که سلطان اشرف قلیجاوی روزی بزیارتش آمد و آن مرحوم بتعظیم شاه برنخواست و سلطان
مذکور فروتر از و نشست **السید احمد بن امیر محمد حسین الحسینی السکاکی**
صاحب تکملة امل آورده که سید احمد مذکور شهابی ساطع و سیفی قاطع و نوری باهر و قمری زاهر
و دریای ذاخر و در جمیع علوم ماهر و فائق بود و در معقولات و منقولات دستگاه وافر داشت
در اوائل شباب بملاقات او مشرف شده ام و از و استفاده کرده ام و تاریخ وفات
او را یاد ندارم انتهی ملخصا **مولانا احمد الطالقانی القزوینی** صاحب تکملة امل آمل
آورده که مولانا احمد مذکور از اهل طالقان بود در قزوین نشو و نما یافته و تحصیل علوم
و تکمیل علوم فنون در همان بلده فرمود اسم او در اصل عبد الدائم بود علما بتغییر اسم او مکلف شدند
و احمد نامش گذاشتند پس بهمین اسم اشتهار یافت بالجمله مولانا مردی فاضل بود و من
او را ندیده ام اگرچه در زمان او بودم اما مصنفات او را در علوم مختلفه دیده ام من جمله
آنست شرح کتاب الطهاره از کتاب بدایة الهدایه شیخ حر عاملی علیه الرحمه اگرچه باخذ او شرح

دروس علامه خوانساری بود چنانچه به تتبع بر من ظاهر شد اما خود نظر در ان میفرماید شهادت
بفضل و کمال او دارد و از مصنفات او فوائد متفرقه است بر حاشیه عدة الاصول ملا خلیل
قزوینی و حاشیه دارد بر حاشیه حاج علی اصغر که بر حاشیه عدة الاصول ملا خلیل مذکور است و دیگر
حواشی دارد بر غیر این دو کتاب و از حواشی او حدت فهم و دقت ذهن و قوت طبع او
آشکار است انتهی المحضا السید احمد الاصبهانی الخاتون آبادی المجاور لمشهد الرضا
علیه السلام صاحب تکمله امل الامل آورده که سید احمد مذکور از مجاورین مشهد حضرت امام
رضا علیه السلام بود و فاضلی جلیل و عالمی نبیل بود بملاقات او شرف یافته ام و در مجلس درس او
حاضر شده مجاورت او را اصباح و مسا نموده ام در بلد یکه او مجاور مولای خود بود و او وجاهت
در علم و فضل و متحلی بغایت صلاح و تقوی بود و با وجود تبحر در فقه و رسوخ ملکه اجتهاد
احتیاط در افتاد داشت و عمل بغایت احتیاط میفرمود از تصانیف شریفه او رساله
دیده ام که تالیف میکرد در جواب اعتراضات بعض مخالفین که از هند فرستاده بود
و اعتراضات مذکوره بر کتاب حق الیقین اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه کرده بود پس جواب
آن ناصب را بنهج خوب و اسلوب مرغوب نوشته و بغایت جودت قلمی فرموده وفات
سید احمد موصوف در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه آلاف التحیة والثناء در سنه یکهزار
و یکصد و شصت و یک هجری اتفاق افتاد محمد بن سعید بن السید سراج الدین قاسم
بن الامیر محمد الطباطبائی الحسنی الحسینی القهپائی مولانا عبد العلی طباطبائی
بر حاشیه کتاب امل الامل از جامع الرواة نقل کرده که محمد بن سعید مذکور جلیل القدر رفیع
المنزلت و عالم و فاضل و کامل و ورع صالح متدین صاحب تالیفات است از انجمله کتاب
مفاتیح الاحکام در شرح کتاب آیات الاحکام ملا احمد اردبیلی طاب ثراه و رساله ایست
در احیای موات و حاشیه بر حاشیه فاضل زکی مولانا عبد الله یزدی بر تهذیب المنطق و ولادت
محمد بن سعید مذکور در سنه اثنی و تسعین بعد الالف است رحمه الله الامیر اسمعیل

الخاتون آبادی صاحب تکمله میفرماید که امیر اسمعیل مذکور از علمای مشهورین بفضل و تحقیق بود
والحق که او در دریای افکار تعمق کرده است اما افکار او نضج ندارد از تصانیف اوست
شرحی مبسوط و ضخیم بر اصول کافی و دیگر حواشی مدونه بر شرح الهیات اشارات و متعلقات
او و رسائل متعدده در حکمت و غیر آن میرزا محمد باقر الشیرازی از جمله ماهرین و اعلام در فن
حکمت و کلام و از معاصرین شیخ عبد النبی قزوینی صاحب تکمله امل آمل بود چنانچه در کتاب
تکمله مسطور است که میرزا محمد باقر شیرازی در ایام جوانی بدرجه عالی فائز گشته صاحب ذهن
ثاقب و فهم نافذ است و با وجود حداثت سن بکمال حسن تقریر مشغول درس کتب مبسوطه و اسفار
کبیره می باشد و حسن تقریرش بحدی است که محصلین و طلبه علوم از حسن تقاریر و بدایع بیانات او
متحیر میشوند بالجمله میرزای موصوف مهارت وافر و بهره باهر در حکمت و کلام و عربیت داشته
و صحبتهای مرغوب و سخنهای دلچسپ و مطلوب میداشت انتهی محصل کلامه مولانا
محمد تقی الدامغانی از فضلای کاملین و معاصر شیخ عبد النبی قزوینی بود چنانچه صاحب
تکمله امل آمل بعد ذکر و وصف او گفته که دیده بودم او را در اثنای سفر اول که بطرف
مشهد مقدس امام رضا علیه السلام نموده ام و در عجب آورد مرا حال فضل و کمال و قوت
علمی وی مولا اسمعیل المازندرانی صاحب تکمله امل آمل آورده که مولانا اسمعیل مازندرانی
که از ساکنین خاجوست و آن محله ایست از محلات اصفهان وی از علمای فاضلین صاحب
تحقیق و تعمق در علوم و از فرسان کلام و فحول اهل علم بود بالجمله صاحب تکمله بسیاری از مدایح
و مناقب او ذکر فرموده و گفته که از بعض ثقات شنیده ام که کتاب شفا را تمامه سی بار ملاحظه فرموده
یا بخواندن یا بتدریس یا بمطالعه و شنیده ام که جای چند ورق از کتاب شفا افتاده بود آنرا
بیاد خود نوشت چون بکتاب صحیح مقابله کردند در یک حرف یا دو حرف تفاوت بود
و کتب معروفه و متداوله فن حکمت و کلام و اصول پیش او بغایت آسان بود و از نشر حراد
تا اینکه مردمان او را مخاطب بخطاب ان هذا لشیء عجاب و ان هذا الشیء یراد ساختند

و آن مرحوم با این توغل در حکمت معرفت تام داشت و در فقه و تفسیر و حدیث و در تمام این
علوم صاحب تحقیق بود و بالجمله آیتی عظیم از آیات الهی و حجتی بالغه از حجج جناب باری تعالی
شانه بود و با این همه اشتغال بعبادت بسیار داشت و زاهد و گوشه گیر و عزلت گزین
بود و از مردمانیکه برای دنیا تحصیل علم میکردند حسد و بغض داشت و مواظبت بسنن
نبویه و اخلاص تام بحضرات ائمه علیهم السلام داشت و صاحب شدت عظیم در تسدید
عقاید حقه بود و در اجرای امور دین همت عظیم داشت شنیده ام که مردی نزد سلطان
آن زمان حاضر بود و در اثنای سخن آن مرد بهیدین سخنی گفت که دلالت بر انکار معاد
جسمانی داشت و بادشاه باو میلی داشت پس شخصی از اهل مجلس گفت که ما نزد مولانا
اسمعیل کسی را میفرستیم هرچه او بفرماید حق است و همان امر اعتقاد باید داشت پس فرستاده
بخدمت مولانا آمد و ماجرا بعرض رسانید مولانا فرمود که آن مرد و بادشاه که خورده بعد از آن
امر معاد را با دو مفصل بیان فرمود و از تصانیف مولانا اسمعیل کتب بسیار ماند و حواشی بسیار
بر کتب علوم بیشمار و آنچه بمن رسیده است و پیش من موجود است رساله ایست در
رد بر علامه خونساری در مبحث زمان موهوم و فاتش در سنه سبع و سبعین بعد الالف
اتفاق افتاد السید ابراهیم القائنی بکسر التحتیه آخره نون الی قائن بلد عبد طبس بفتح الطاء
المهملة مدینة بین نیسابور و اصبهان و کرمان شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل آمل آورده
که سید ابراهیم قائنی بعهده شیخ الاسلامی در بلده قائن اقامت داشته وی عالمی عامل بود
در بلده مذکوره او را دیده ام و عالمی با صلاح یافتم رحمه الله تعالی آقا محمد باقر الهمدانی
از فقهای عصر خود بود صاحب تکمله آورده که آقا محمد باقر همدانی عالمی فقیه و شیخ الاسلام همدان
بود بزیارتش مشرف شده ام وی از اکابر صلحا بود السید محمد باقر بن محمد ابراهیم
الهمدانی فرزند ارجمند سید محمد ابراهیم همدانی سابق الذکر است صاحب ذهن دقیق
و فکر عمیق بود و وسعت نظر در علوم عقلیه و معارف الهیه بحدی داشته که فوق آن متصور نیست

کذا فی التکملة وایضاً در ان کتاب مسطورست که قبل از تالیف این کتاب یعنی کتاب تکمله
بمدت بست و پنجسال او را دیده بودم دام ظله الوریف علی الوضیع والشریف
انتهی کلامه الحاج محمد باقر الرشتی از صالحین و محدثین بود صاحب تکمله آورده
که الحاج محمد باقر الرشتی کان محدثا صالحا الا انه کان اخباریا انتهی آقا محمد باقر المازندرانی
از مجاورین نجف اشرف بود صاحب تکمله اهل آمل بسیاری از مدایح و مناقب او آورده
مجملی این ست که گفته آقای مذکور بحر ذخار علوم و دقیق النظر و عمیق الفکر و حاوی انواع
معارف بود مدرسه او دار الشفای بیماران جهالت بود و کلمات او اشارات بطریقه نجات
از ضلالات بالجمله بعد مدایح اوصاف بسیار میفرماید که آقای موصوف تحصیل علوم و اکتساب فنون
در سال یکهزار و یکصد و پنجاه هجری در بلده اصفهان فرموده و نزد اعاظم علمای آن زمان تردد
می نمود تا آنکه فضل او در عراق عرب مشهور شد بنده و مکرر بشرف لقای او مشرف
شدم و نیز گفته که الآن هو دام ظله من قطان دار السلام فی مجاورة من یفتخر به
سکان البیت الحرام نسال الله الکون فی حضرته والتشرف بمشاهده وخطابه
انتهی مولانا اسمعیل التبریزی صاحب تکمله اهل آمل آورده که مولانا اسمعیل تبریزی از اجله
علمای بلده تبریز و شیخ الاسلام آنجا بود و در علم و فضل هرچند متوسط بود اما در اجرای امور
دین و امر معروف و نهی عن المنکر نهایت اهتمام و تشدد داشت و نقل ست که مولانا مردی را
حکم کرد باداء زکوة موجه و آن مرد مالدار بود و چون موثر نیفتاد بخدام خود امر کرد تا او را بزنند
و همچنان کردند و از عجائب حکایات مولانای موصوف آنکه در تبریز توانگری بسیار مالدار
بود و بشدت بخل مال خود را نمیخورد و زنی داشت بعد از فوت او مولانا با آن زن نکاح کرد
و جمیع اموال را برضا و اجازت زوجه بفقرا و مساکین داد و در مدرسه ها صرف نمود شنیده ام
که آن مال ده هزار تومان بود انتهی ملخصه میرزا محمد جعفر بن سید علی الخفاف
صاحب تکمله آورده که میرزا محمد جعفر مذکور از فضلای عظیم المنزلت و عالمی جلیل المرتبت بود و منزلش

از فرقدین بالا و مرتبه بغایت معلا داشت اگر میدید محقق دوانی وقتیکه آنمرحوم در حاشیه
قدیمه شرح تجرید میگفت چنان دهشت و حیرت او را عارض میشد که تا نفخ صور بهوش نمی‌آمد
کجاست شیخ ابو علی که تحقیقاتش را ببیند و کجاست ابو نصر تا تدقیقاتش بشنود و صاحب
تکمله همچنین کلمات بسیار در مدح و مبالغه در وصف وی آورده و نیز گفته که درس حواشی قدیمه را
همچنان فرمود که اتفاق اهل علم ست برآنکه گاهی هیچ تدریسی اتفاق نشده بالجمله صاحب تکمله
بعد مدح بسیار و ذکر کرامات و مقامات آن علامه روزگار فرموده من شاء فلیرجع الیه

الشیخ علی بن عبد الله بن عبد الصمد بن محمد بن علی بن
یوسف بن سعید الاصبعی البحرانی

منسوبست بسوی قریه اصبع که از قریهای بحرین ست جدش شیخ محمد بن علی بن یوسف عالم جلیل و از تلامذه سید ماجد بحرانی
بالجمله شیخ علی مذکور از اکابر حاضرین مجلس درس شیخ احمد بن ابراهیم والد شیخ یوسف بحرانی
بود چنانکه حال مباحثه اش بخدمت او در ضمن احوالش مذکور شد و در لؤلؤه مسطور ست
که شیخ علی مذکور [illegible] دقیق النظر خصوصا در علوم عربیه و عقلیه بود و بخدمت شیخ [illegible]
عبد الله بحرانی قرات کتاب استبصار نمود و جمعی کثیر از فضلا مجلس [illegible]
از جمله مصنفات او کتاب ترتیب فهرست شیخ طوسی ست و دیگر [illegible]
شیخ علی بن عبد الله الجد حاجی ست که فاضل فقیه و اعجوبه روزگار [illegible]
باوجودیکه مشغول قرات بر قبور بود مثل شاگرد خود شیخ علی مزبور که هردو ایشان مشغول قرات
بر قبرها داشتند و شیخ علی الجد حاجی از تلامذه شیخ محمد بن یوسف مقابی بود و علوم [illegible]
و عربیه و عقلیه و حسابیه را بخدمت او خوانده و ایضا کتاب شرح لمعه را بخدمت شیخ احمد
بن احمد بن ناصر بحرانی قرات نموده بود و شیخ محمد فقیه و اصولی بحت و دقیق النظر و ظریف
و لطیف و متواضع و صاحب تصانیف بود و نیز شیخ یوسف بحرانی آورده که پدرم میگفت
وقتیکه استادم شیخ سلیمان در عجم بود بخدمت شیخ محمد بن احمد مذکور طلب درس نمودم پس او

از راه تواضعی که با استاد من داشت اجابت نفرمود و سن شریف او قریب بهشتاد سال
بود و در نماز جماعت بشیخ حجری اقتدا میکرد و حالانکه خود افضل ازو بود لکن از راه هضم
نفس و تواضع در اختیار امامت تورع میکرد انتهی کلامه الشیخ حسین بن محمد بن
جعفر الماحوزی البحرانی منسوب ست بسوی ماحوز بمیم وحای مهمله و زای معجمه در آخر
که از قریهای البحرین ست و مشتمل ست بر سه قریه از جمله آن قریه دونج بضم دال مهمله و سکون
واو و فتح نون قبل از جیم که مسکن شیخ حسین مزبور بود و از اعظم اساتذه شیخ یوسف بحرانی
و تلامذه شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی بود صاحب منتهی المقال فی معرفة الرجال بتقریب ذکر شیخ
یوسف آورده که استادش عالم علامه شیخ حسین ماحوزی عالم عامل و فاضل کامل و مجتهد
صرف بود و مولانا آقا محمد باقر بهبهانی رحمه الله فرموده است که او طعن بسیار بر اخباریین
میکرد و میگفت اخباریان جمعی اند که میگویند انچه خود نمیکنند یقلدون من حیث لا
لا یشعرون انتهی و صاحب لؤلؤه میگوید که از جمله اسانید من بسوی روایات و مصنفات
علمای اعلام آنست که مرا از راه قرأت و سماعت و اجازه خبر داده است استاد من
فاضل کامل جامع علوم معقول و منقول و مستنبط فروع از اصول جامع مراتب علم و عمل فائز
باکمل مدارج بی خلل شیخ اجل اوحد افخر شیخ حسین بن شیخ محمد بن جعفر بحرانی ماحوزی که زندگانی
یافت تا مدتی که عمرش قریب به نود سال رسیده بود سوای آنکه ضعف و نقاهت بجهت کبر سن لاحق حال
بود و عجب آنست که او با وجود غایت فضل و علم خود ملکه تصنیف داشت و چیزی ازو بقاء
تصنیف نرسید و ایضا آورده که تلمذ و استفاده من بخدمت شیخ مزبور در بلده قطیف بعد
از وفات والدم بعد از انکه خوارج بر بلاد البحرین استیلا یافته بودند اتفاق افتاد و شیخ مذکور
از استاد خود علامه زمان و نادرة الاوان شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی که ذکرش گذشت
روایت داشت و ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده که استاد من میر عبدالباقی
بن میر محمد حسین بن میر محمد صالح خاتون آبادی از شیخ حسین ماحوزی مذکور روایت داشت

شیخ مذکور را از ملا محمد باقر مجلسی روایت داشت ذوالفضل الاشرف میر آصف
القزوینی از فضلای زمان و مسلم الثبوت بین الامثال والاقران بود شیخ عبدالنبی
قزوینی در تکملۂ امل الآمل آورده که میر آصف القزوینی از سادات علماء علمای سادات بود
وایضا گفته که دیده ام من فضلا و علمای قزوین را که بزیارت میر آصف مذکور مشرف
شده بودند بسیار مبالغه در مدح و ثنای او میکردند و در عظمت فضل و کمال او بسیار میگفتند
اما من بخدمت او مشرف نگشته ام و میر آصف مذکور تحصیل علوم در قزوین و اصفهان پیش فضلاء
مشاهیر آنزمان در اواخر مأته حادی عشر و اوایل مأته ثانی عشر فرمود تا اینکه استعداد کامل
و مهارت وافر از علوم کثیره حاصل ساخت و بأوج فضل و کمال رسید و بعد از تحصیل علوم
از اصفهان به قزوین و تفلیس و دیگر بلاد تشریف داشت و در آنجا بدرس و تدریس
مشغول بود و باوصف کمال فضل مقدس و پرهیزگار و زاهد و ورع بود و ایضا صاحب تکمله
آورده که حکایت کرد بمن جمعی از ثقات که همراه میر آصف مذکور رحمه الله در محاصره
محمودیه در اصفهان بودند و در ایامیکه اشتداد جوع و قحط در محاصره مذکوره پدید آمد میر
آصف مذکور با جمعی از رفقاء اصحاب خود یک دو رطل و یا یک دو مد از گوشت حمار خریده
و مبلغی خطیر بعوض آن داده پس تقسیم فرمود علی السویه حصه هر یک را از رفقا نحوی که هیچ
کمی و زیادتی در آن نبود و اطعام فرمود هر یک از جماعت را بنفس نفیس خود و حصه خود را
موخر گردانید از حصص دیگر احباب بلکه کمی حصه خود فرمود مؤلف گوید که انچه
صاحب تکمله آورده که میر آصف مذکور در محاصره محمودیه هم شریک بود و ایضا در اواخر
ترجمه او میگوید که وفاتش قریب ازین واقعه اتفاق افتاد جزاه الله خیر الجزاء و جعله
من سلک الانبیاء والصلحاء والشهداء انتهی مفهوم نمیشود که کدام محاصره بود و زمان
محاصره هم معلوم نمیشود علاوه برین سقم نسخه منقول عنه بحدیست که اصلا ارتباط عبارت مفهوم
نمیشود و انچه محصلش ظاهر بود ثبت نموده از جمله مصنفات امیر آصف قزوینی انچه صاحب تکمله

آورده است شرح خطبه همام ست که از حضرت امیر المومنین علیه السلام ماثور و کتاب
نهج البلاغه و کافی کلینی مذکور ست و خطبه مذکوره در باب صفات مومن ست و
دران شرح بطرز بدیع و بیان سدید پرداخته مولانا عبد الله بن حسین بن
احمد بن جعفر بن احمد بن جعفر البحرانی البربوری از فضلا و مشایخ و کملا بود
از شیخ محمد مقابی بحرانی اجازه یافته و اجازه مذکوره بر ظهر نسخه شرح زبدة الاصول مسمی غایة المامول
نوشته بود و نسخه مزبوره را ملا عبد الله موصوف بدست خود نوشته صورت اجازه
اینست بلغت قرأة الشیخ الاجل الانبل الاوّاه الشیخ عبد الله بن المرحوم الشیخ
حسین البربوری البحرانی مد فی بقاه فاجزت له بعد الاستخارة ان یروی عنی
ما صح لی روایته وجاز لی اجازته من مولفات الشریعة و مصنفات لسنة
الشیعة مشترطا علیه الاحتیاط التام کما اشترطته علی مشایخی الکرام ولی
الیهم فی ذلک طرق عدیدة منها ما رویته قرأة و سماعا و اجازة عن مشایخی
الثلثة الشیخ الامجد الشیخ احمد بن عبد الله والاوّاه الشیخ عبد الله بن علی و
المبرأ من الرین الشیخ حسین بن محمد بن جعفر البحرانیون عن شیخهم العلامة
شیخنا الشیخ سلیمن بن عبد الله البحرانی عن شیخه الشیخ سلیمن بن علی البحرانی
عن شیخه الشیخ صالح بن عبد الکریم والشیخ جعفر بن کمال عن شیخهما الشیخ
علی بن سلیمن عن شیخه الشیخ بهاؤ الدین عن ابیه عن شیخه الشیخ زین الدین صاحب
المسالک و شرح اللمعة عن مشایخه المتصلة سلسلتهم الی الامام عن الرسول
عن جبرئیل عن الله سبحانه و تعالی وکان ذلک فی اوقات عدیدة فی
طریق الهند بعد الانصراف من نصرفور بتاریخ سابع عشر شهر ذی القعدة
الحرام ۱۱۷۰ وکتب فقیر ربه و اسیر ذنبه تراب اقدام اخوانه المومنین
خادم خدام العلماء الاخباریین الاقل الجانی والقن الفانی محمد بن علی بن

عبد النبی امتا ابی البحرانی والحمد لله وحده وصلی الله علی من لا نبی بعده وآله اجمعین

مولانا میرزا محمد تقی بن میرزا کاظم بن ملا عزیز الله بن اخوند ملا محمد تقی المجلسی

ملا حیدر علی آورده الفاضل العالم النحریر جدی میرزا محمد تقی طاب ثراه صاحب الاخلاق الحمیدة والسجایا المستحسنة و آورده که مولانای مذکور صاحب تصنیفات و تالیفات بود از انجمله کتاب بهجة الاولیاء در احوال صاحب العصر والزمان علیه السلام در فارسیست ولادتش در سنه تسع وثمانین والف بوده و وفاتش در ماه شعبان سنه تسع وخمسین ومائة والف واقع شد وایضا ملای مذکور آورده که وانا اروی عنه وجادة عن جده العلامة من قبل الام المولی محمد باقر المجلسی طاب ثراه و میرزا محمد تقی مذکور جد بلا واسطه ملا حیدر علی مجلسی بود میرزا محمد تقی الاصفهانی الشمسابادی المعروف بالماسی صاحب تکملة اهل آمل آورده که میرزا محمد تقی مذکور از فضلای متقدسین وعلمای بالیقین و متعبد وزاهد و پرهیزگار بود واکثر اوقات گریه میکرد بخوف خدا و دائم الحزن از عذاب خدا بود و محترز و مجتنب از عقاب خدا بود و در بلده اصفهان مدتها اقامت جمعه وجماعت داشت وفیض بسیار باهالی آن بلده میرسید میرزا مذکور در مقبره مولانا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه در سنه بضع وخمسین ومائة بعد الالف دفن شد مولانا سلطان محمد القاینی صاحب تکملة اهل الامل آورده که آنچه محصلش اینست که مولانا سلطان مذکور فقیهی زاهد و عابد بغایت زهد و کمال عبادت بود و در امر دین و نصح جاهلین تشدد داشت و سخی و شجاع بود انتهی مولانا اسمعیل الخواجوئی صاحب تکملة آورده که شنیده ام وی عالمی فاضل و صاحب تحقیق و تعمق بود و بعد ازین عبارتی آورده که بسبب سقم نسخه بخوبی مطلب آن وا نرسیدم اما ظاهرا مفهوم میشود که مراد حضرت مصنف اینست که ملا اسمعیل مذکور بسبب صحبت مردی صوفی مشرب مائل به تصوف گردید والله اعلم بحقیقة الحال مولانا السید محمد باقر بن السید اسمعیل الاصفهانی الخاتون آبادی صاحب تکملة اهل آمل آورده که میر محمد باقر فرزند میر اسمعیل سابق الذکر ست فاضلی متبحر

دعالی رفیع و فضل و کمال بحو فضل کمال پدر خود بمقتضای الولد سر لابیه مطابق پدر خود
بود و او را دو امر بزرگ حاصل بود که هیچیک از علما را در غالب از زمان حاصل نشده اول
تقریر دلپذیر و تعبیر بی نظیر چنانچه صاحب تکملة امل الآمل آورده که شنیده ام از حبیب خود میرزا
ابی تراب رحمه الله از مولانا اسمعیل مازندرانی نقل میکرد که او میفرمود که از زمان درس
حضرت ادریس نبی علیه السلام تا این زمان هیچکس خلق نشده که تقریر و بیان او از میر محمد باقر
بهتر و خوشتر باشد و امر دوم قرب سلطان زمان چه آن مرحوم نزد سلطان حسین صفوی
چنین قدر و منزلتی عظیم داشت که در حیطه بیان نگنجد و سلطان مرحوم او را معلم خود ساخته بود
[illegible] میخوانند و امرا بجهت علمای زمان مقدم کرده بود و جمیع امرا
[illegible] پیش او خاشع بودند و امرای زمان نمیتوانستند که بحضور او بنشینند
تا وقتیکه او حکم بنشستن میفرمود و ایضا شیخ عبد النبی قزوینی صاحب تکمله آورده که از سید استاد
امیر محمد صالح حسینی طاب ثراه شنیدم که میفرمود با شرح اشارات و دیگر حواشی را
نزد میر محمد باقر میخواندیم انتهی محصل کلامه آقا محمد تقی الهمدانی صاحب تکمله آورده
که آقا محمد تقی همدانی فاضلی عجیب و عالمی غریب از هر دو چشم نابینا بود و حالانکه مردمان
پیش او قرآت کتب حکمت میکردند و او در ان باب کلامی نهج خوب و اسلوب مرغوب
میفرمود و توضیح امور عویصه و مشکله مینمود و دفع ایرادات وارده و ایراد اعتراضات
[illegible] صاحب تکمله آورده که من بخدمتش مشرف گشته ام انتهی کلامه الشیخ محمد تقی
الدورقی النجفی الدورقی بفتح اوله والراء والقاف الی دورق بلد بخوزستان
کذا فی الاتحاف صاحب کتاب تکملة امل الآمل آورده که شیخ مذکور از اعلام
فضلا و از افراد علما بود جامع علوم عقلیه و نقلیه و صاحب تحقیق رائق و ذهن فائق و
طبع رسا بود و آوازه علم و فضل او در عراق عرب اشتهار تمام یافته و علمای اطراف
و امصار از و اخذ علوم کردند در نجف اشرف متوطن گردیده بود و در آنجا بافاده درس

وتدریس اشتغال داشت بالجمله شیخ مزبور صاحب نظر دقیق وفکر عمیق بود ودر تحصیل وافاده
واستفاده سعی وکوشش بلیغ فرمود که بر اهل شهر خود بلکه تمام اهل عصر خود فائق
وعالی گشت رحمه الله تعالی مؤلف گوید که شیخ موصوف از جمله اساتذه مولانا
بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی رحمه الله بود کما یظهر من کتاب منتهی المقال میرزا
محمد باقر بن میرزا علاء الدین گلستانه از فضلای زمانه وعلمای یگانه بود صاحب
شذور آورده که السید الحسیب ذی المناقب میرزا محمد باقر بن
سید محقق امیرزا علاء الدین گلستانه فاضل کامل وعالم عامل بود ملا محمد باقر سبزواری
ازو روایت دارد مولانا محمد سعید جونپوری از اذکیای فضلا واز اکابر زهاد
وعباد بود وبر اکثر کتب مخالفین وموالفین آگاهی داشت واسع النظر وصائب الفکر
بود واز نتائج افکار او حواشی کثیره بر کتب فریقین بنظر مؤلف رسیده چنانکه بر کتاب اقبال
علی بن طاوس که فقیر دیده اکثر جابجا حواشی نوشته از آنجا دریافت میشود که اکثر اوقات
مشغول عبادت می بود وصاحب ذوق سلیم وطبع مستقیم بود چنانچه صاحب کتاب
اقبال جائیکه ذکر ماه شعبان واعمال آن بیان فرموده مولانا بر حاشیه آن مقام میفرماید
الحمد لله الذی وفقنی لهذا الصیام الی تمام الشهر اکثر من ثلثین سنة فانی لم
اترکه فی الحضر ولا فی السفر ابتغاء لمرضات الله البشرة وما ذلك على الله
بعزیز وارجو ان اصوم الشهر الی منتهی عمری وقد جاوزت من سنی
الی ما عند الله تعالی لعبده فی تلك السنة وذلك السن العالی وقد صرت
الآن من تعاقب الآلام والاحزان کالشن البالی هذا بسبب عوارض الایام
ولکنی قد متعنی الله بفضله وکرمه الی الآن وهو اول مرحلة من مراحل
السبعین بالحواس الظاهرة والباطنة خصوصا السمع والبصر والاسنان ذلك
فضل الله یؤتیه من یشاء فلا یخیبنی ان شاء الله تعالی من لا یخیب لدیه الآمال

و یوفقنی الله الحث علی ارتکاب احسن الاعمال بحرمة جاه محمد و آله صلوات الله علیه و علیهم بالغدو والآصال و ما توفیقی الا بالله و ایضا در مقام ذکر اعمال ماه رجب بر حاشیه سفر با بالحمد لله الذی وفقنی لهذا العمل مع سائر اعمال رجب الا قلیلا فانی ما ترکت منذ قرن وهو ثلثون سنة صوم تمام رجب و شعبان قاطبة فی السفر والحضر والقبول من معطی المسؤل مأمول بحرمة جاه الرسول وآله المقبول و در جائیکه صاحب اقبال نوشته که عمرم بشصت سال رسید و بر حاشیه آنمقام نوشته که کان عمر السید ستین سنة حین تالیف الکتاب وعمری ایضا حین اقبالی بهذا الکتاب اعنی الاقبال ایضا و بر کتاب قلائد الجمان که از تصانیف بعض اکابر اهلسنت و جماعت ست اکثر جا حواشی نوشته چنانچه صاحب کتاب قلائد جائیکه ذکر محمد بن اسحق مطلبی نموده محمد سعید بر حاشیه نوشته هو محمد بن اسحق بن بشار المطلبی صاحب کتاب سیرة النبی وهو عندی موجودة بفضله ومنه وهو منه منة علی العبد الضعیف اقل العبید محمد المدعو بسعید اسعد حاله و نور باله و دفع وباله و جعل شفیعه محمدا وآله سنة ۱۰۶۳ و ایضا در کتاب مذکور جائیکه صاحب کتاب در ذکر همدان این شعر جناب امیر علیه السلام نقل کرده شعر

فلو کنت بوابا علی باب جنة لقلت لهمدان ادخلی بسلام

محمد سعید مذکور بر حاشیه این دو بیت نوشته ما سنح لی حین سماعی هذا البیت من کلام امیر المومنین علیه السلام وان لم یدرك الطالع شأو الضلیع هذان البیتان

طوبی لهمدان فیما قلت سیدنا ولیس غیرك بوابا وامامی

بل انت امر بواب ولیس له بغیر اذنك دخل منزل ومقام

همچنین اکثر حواشی و افادات او که بر کتب فریقین بنظر رسیده دلالت بر علو مرتبت و از اصحاب فضل و کمال بودن او دارد والله اعلم المحقق المدقق الشیخ

مصنف الحدائق الناظره

یوسف بن احمد بن ابراهیم الدرازی البحرانی صاحب الحدائق
از علمای متاخرین و کملای محدثین و فقهای متبحرین و اعاظم اصحاب دین مبین
و ارباب انصاف و اعتدال میان طریقه اصولیین و اخباریین بود کتاب الحدائق
الناظرة فی احکام العترة الطاهرة از تصانیفش در فقه امامیه معروف و شاهدی عادل
بر حذاقت و جامعیت او خصوصا در علم فقه و ضبط احادیث و دیگر فضائل اوست
وی از جمله مجاورین ارض اقدس کربلای معلی در حیات و بعد ممات گردید بالجمله آن مرحوم
تفصیل احوال خویش را در آخر کتاب لؤلؤة البحرین فی الاجازة لقرتی العین که معروف
باجازه کبیره است مذکور ساخته و اجازه مذکوره را برای دو برادرزاده خود یکی شیخ خلف بن
شیخ عبد علی و دیگری شیخ حسین بن شیخ محمد نوشته و بتفصیل احوال مشایخ و طرق روایات
و سلسله اجازه خود بطرق متعدده از علمای معاصرین خود تا صدوق و ابن بابویه و کلینی
و دیگر معاصرین ایشان رسانیده و احوال میلاد و وفیات و اسامی تصنیفات اکثر ایشان را مندرج
ساخته و درین رساله اکثر از انکتاب نقل شد بالجمله ملخص احوالش علی ما ذکره فی آخر
الاجازة المذکورة آنکه ولادتش در سنه یکهزار و یکصد و هفت هجری واقع شده و در کنار جد خود
شیخ ابراهیم که او مردی تاجر و کریم و حلیم و نیکوکار بود و دیندار بود پرورش یافته و او تعلیم کتابت
بوی فرمود و خط او و خط والد او شیخ یوسف بغایت خوب بود و بعده بخدمت والد خود بدرس
اشتغال داشت و کتاب قطر الندا و شرح ابن ناظم و اوائل کتاب قطبی پیش او خوانده بود
که درین اثنا والد ماجدش برحمت حق پیوست و قریب دو سال بعد فوت پدر خود در بلده
قطیف بود و بخدمت استاد خود شیخ حسین ماحوزی پاره قطبی و بسیاری از شرح قدیم تجرید قرائت نمود و باز
در بحرین رفته و در انجا تا مدت پنج یا شش سال بخدمت شیخ احمد بن عبد الله بلادی تحصیل علوم نمود و بعد فوت
شیخ احمد مرحوم بخدمت شیخ عبد الله بن علی بلادی قرائت فرمود و در ضمن این مدت بسوی مکه معظمه سفر نمود
و حج بیت الله الحرام و زیارت اهلبیت کرام بجا آورده باز مراجعت به بلده قطیف نمود و در انجا بخدمت شیخ حسین

باحوزی سابق الذکر باین کتاب تهذیب الاحکام مشغول شد تا آنکه در بلده شیراز رسید وحاکم
آنجا باو باکرام واعزاز پیش آمد و مدتی در آنجا بخوشحالی بسر برده مشغول افاده وتدریس واقامت
جمعه وجماعت بوده ودر آنجا چند رسائل تصنیف فرمود تا آنکه در اهالی بلده مذکوره تفرقه
وشورای افتاده واحوال ایشانرا غارت نمودند پس شیخ مذکور از آنجا بیرون رفته در قصبه فسا
توطن اختیار نموده مشغول مطالعه شد وهمانجا کتاب حدائق الناظره را تا باب اغسال تصنیف
فرمود اتفاقا در آن قصبه هم تفرقه پدید آمد ووالی آنمقام کشته شد واکثر کتب شیخ هم در آنجا بغارت
رفته ومدتی برهمین احوال بود تا آنکه بفضل خداوند تعالی شانه بسوی عراق تشریف آورده ودر
کربلای معلی بعزم مجاورت دائمی اقامت ورزید وبمطالعه تدریس وتصنیف اشتغال نمود
ودر آنجا شروع در اتمام کتاب حدائق فرمود وچندین مجلدات از آن بمعرض تصنیف
رسید از آنجمله کتاب الطهارة مشتمل بر دو مجلدست وکتاب الصلوة مشتمل بر دو مجلد وکتاب
الزکوة وکتاب الصوم دریک مجلد وکتاب الحج دریک مجلد وبعد ذکر این مجلدات
شیخ یوسف مذکور میفرماید که این کتاب من یعنی حدائق که اشتمال بر جمیع نصوص واحادیث
متعلقه بهر مسئله وجمیع اقوال دارد کتابیست که مثل آن در کتب علمای ما تصنیف نشده است
وهر قدر که از آن درین مقام اقدس یعنی کربلای معلی تصنیف کرده ام التزام مذکور
در آن نموده ام لکن انچه در عجم تصنیف کرده ام مشتمل بر تفصیل احادیث باین شاکله نیست
اگرچه اجمالا متضمن تحقیق مسائل وربط بدلائل ست وخواستم که ناظر آن کتاب محتاج مطالعه
دیگر کتب احادیث واستدلال نباشد لهذا آن کتابی مبسوط وواسع مثل بحر ذاخر مملو گوهرهای
فاخره شده است ونوبت تصنیف آن تا کتاب الحج رسیده ست والکنون یعنی وقت تسطیر
اجازه مذکوره بتصنیف کتاب التجارة آن کتاب اشتغال دارم ومتوجه ذکر کتاب الجهاد
نشده ام زیرا که درین زمان احتیاج بآن کمترست **مؤلف** گوید که مجلدات دیگر از تجارت
ونکاح در کتبخانه بعض اعلام ابقاه الله الی یوم القیام موجودست ظاهرا بعد تمام اجازه

موسومه بلولوة البحرین بقالب تصنیف درآمده و تاریخ اختتام کتاب لؤلؤه علی ما وجد بخطه
سال یکهزار و یکصد و هشتاد و دو ہجری ست و از تاریخ وفات او که مذکور خواهد شد ظاهر
میشود که بعد اتمام نسخه لؤلؤه بمدت چهار سال انتقال فرموده و هم از کلام شیخ مزبور
ظاهر و ثابت ست که او دران اوان مشتغل بتصنیف کتاب حدائق بوده و دست
از اتمام آن برنداشته بلکه بعض دیگر از تصانیف خود را بجهت اشتغال بآن ناتمام گذاشته
و صاحب تذکرة العلما آورده که مسموع شد که قدری از ابواب آخر آن کتاب باقیمانده بود
که او برحمت الهی پیوست و بعد او بعضی از تلامذه اش باتمام آن پرداختند والعلم
عند الله دیگر از تصانیف شیخ یوسف مذکور ست کتاب سلاسل الحدید فی تقیید ابن
ابی الحدید در دو مجلد و دران کلام ابن ابی الحدید را که در شرح نهج البلاغه بر طبق مذهب
معتزله مندرج ساخته رد کرده است و در اول کتاب سلاسل مقدمه شافیه در مبحث
امامت ذکر فرموده که لائق آنست که کتابی مستقل باشد دیگر کتاب شهاب ثاقب در بیان
بیان معنی ناصب ست و کتاب دررالنجفیه عن الملتقطات الیوسفیه که مشتمل بر تحقیقات رائقه
و ابحاث فائقه است و کتاب عقد الجواهر النورانیه فی اجوبة المسائل البحرانیه و رساله
الصلوة متناً و شرحاً و رساله دیگر در صلوة بعبارت واضحه و رساله محمدیه در احکام میراث
ابدیه و کتاب جلیس الحاضر و انیس المسافر که بمنزله کشکول ست و کتاب میزان الترجیح در
افضلیت تسبیح در رکعت سوم و چهارم و کتاب مناسک الحج و کتاب تحقیق معنی اسلام
و ایمان و کتاب اللآلی الزواهر فی تتمة عقد الجواهر و کتاب النفحات الملکوتیه فی الرد علی الصوفیه
کتاب تدارک المدارک مشتمل بر بحث بکلام صاحب مدارک که یک مجلد از ان مشتمل
بر کتاب الطهارة و الصلوة بمعرض تالیف رسیده و باقی موقوف بر کتاب حدائق مانده
کتاب مسائل الشیرازیه و کتاب اعلام القاصدین فی اصول الدین که باب اول آن
در توحید بتصنیف درآمد لکن هر دو کتاب مذکور در حوادث زمان بقضیه فساد از دست

شیخ مذکور بنجاست رفته در رساله قاطعة القال والقیل در بحث نجاست آب قلیل مشتمل بر رد کلام ملا محسن کاشانی و بعضی متاخرین از و که قائل بطهارت آن بوده اند و کتاب کشف القناع عن صریح الدلیل فی الرد علی من قال فی الرضاع بالتنزیل مشتمل بحث بکلام میر باقر داماد در مسائل رضاعت و کتاب الکنوز المودعه در مسئله اتمام صلوة مسافر در حرم اربعه یعنی مکه و مدینه و کربلا و مسجد کوفه و کتاب الصوارم القاصمه مشتمل بر تحریم جمع میان دو زن از اولاد فاطمه و کتاب معراج النبیه در شرح من لا یحضره الفقیه که ناتمام مانده و قلیلی از اول آن تصنیف شده و کتاب المسائل البهبهانیه در جواب مسائلیکه سید عبد الله بن سید علوی بحرانی از بهبهان فرستاده بود و کتاب المسائل الکازرونیه در جواب شیخ ابراهیم بن شیخ عبد النبی بحرانی و کتاب المسائل الخشتیه در جواب ملا ابراهیم خشتی و کتاب مسائل شیخ احمد بن یوسف بن علی بن مظفر بوری بحرانی و کتاب مسائل شیخ احمد بن شیخ حسن بحرانی و کتاب مسائل سید عبد الله بن حسین الشاخوری کتاب الخطب مشتمل بر خطبهای جمعه از اول سال تا آخر سال در خطبهای عیدین و کتاب الانوار الحیریه والاقمار البدریه در جواب مسائل احمدیه که در کربلای معلی واقع شده و قریب پنجاه و پنج مسئله از ان ببیاض رسیده و کتاب مسائل شیخ محمد بن علی بن حید نعیمی بحرانی و دیگر غیر اینها چندین حواشی واجوبه مسائل ست باید دانست که شیخ مذکور چندین مقدمات متعلق باختلاف مجتهدین و اخباریین را در ابتدای کتاب حدائق مندرج ساخته و در ضمن آنها فرموده که من در اوائل از جمله نصرت کنندگان مذهب اخباریه بودم و بحث بسیار با علمای مجتهدین معاصرین خود میکردم و مقاله مبسوطه در کتاب خود مسمی به مسائل شیرازیه مشتمل بر ابحاث شافیه و اخبار کافیه تحریر در آوردم لکن بعد تامل کما ینبغی درین مقام و امعان نظر در کلام علمای اعلام بر من ظاهر شد که اغماض نظر ازین باب باید کرد و سد این اختلاف باید نمود انتهی سید العلما آقا سید حسین نصیر آبادی طاب مرقده در بعض مصنفات خود بتقریب ذکر اعتقاد خود درباره اخباریین میفرماید که کسانیکه حظی از انصاف دارند و متوسط اند مثل شیخ یوسف بحرانی و شیخ حسین عصفوری مخالفت ایشان در اکثر جاها مثل مخالفت علمای اصول فیما بینهم مورد

الحسن نسبت و بالایشان را از زمرهٔ علمای مقبولین سید انیم صاحب منتهی المقال بعد ذکر مدح و القاب شیخ یوسف گفته که وی در اول حال اخباری صرف بود و بعد آن بسوی طریقهٔ متوسطه رجوع نموده میگفت که این طریقه مولانا مجلسی مصنف بحار الانوار ست و فات شیخ موصوف در ماه ربیع الاول سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و شش هجری واقع شد و تلمیذش مقدس تقی شیخ محمد علی مشهور با بن سلطان و تلمیذ دیگر حاجی معصوم متولی غسل دادن او بودند و استاد من علامه یعنی آقا محمد باقر بهبهانی بر جنازه اش نماز کرد و جمعی کثیر خلف جنازه اش مجتمع شدند با وجودیکه ساکنان کربلای معلی بسبب حادثه که در آن سال بایشان رسیده بود متفرق و متشتت بودند انتهی محصله بنا بر تاریخ ولادت و وفاتش که نقل نموده شد ظاهر میشود که مدت عمرش هفتاد و نه سال یا هشتاد سال تقریبا بوده است و گویند قبرش نزدیک پاهای شهدای کربلای معلی رضوان الله علیهم و اقعست رحمه الله وحشره مع من دفن فی جوارهٖ صلوات الله علیه ملا سید علی مجلسی در اجازه خود آورده که شیخ یوسف مذکور از شیخ حسین ماحوزی و ملا رفیع مشهدی و غیر ایشان روایت داشت و میر عبد الباقی ابن میر محمد صالح خاتون آبادی اصفهانی که از و اجازه روایت دارد مرا بسائر مصنفات و مرویات او اجازه داده است والله اعلم الشیخ محمد علی بن ابو طالب بن عبد الله بن علی بن عطا الله الزاهدی الجیلانی تخلص او حزین ست از فضلای با وقار و نوادر روزگار بود میر غلام علی آزاد بلگرامی در ماثر الکرام گفته که حزین شیخ محمد علی سلسله نسبش به بیست و واسطه بشیخ زاهد گیلانی مرشد شیخ صفی الدین اردبیلی جد سلاطین صفویه می پیوندد و مولد و منشاء شیخ اصفهان ست چون نادر شاه بر ممالک ایران استیلا یافت و امنی که در عهد سلاطین صفویه بود برهم خورد شیخ رخت سفر بدیار هند کشید و در سنه سبع و اربعین و مائة و الف از راه دریا به بندر ته رسید و از طریق سیستان و خدا آباد وارد بلده بهکر گشت اتفاقا در ان ایام عطف عنان فقیر از سند بجانب هند واقع شد و در بلده بهکر با شیخ ملاقات دست داد جامع علوم عقلی و نقلی ست و در نظم و نثر مرتبه بلند دارد آخر راه ملتان و لاهور متوجه دار الخلافت دهلی شد

و قریب چهار ده سال درین شهر بعنوان انزوا اقامت گزید و در سنه احدی و سبعین و مأته والف
از شاهجهان آباد برآمده چندی در اکبرآباد وقفه کرد و از انجا بشهر بنارس شتافت و صاحب
نتایج الافکار بعد ذکر محامد و اوصاف شیخ موصوف گفته که وی در سنه ثلث و اربعین و مأته والف
کمر همت بعزم زیارت حرمین شریفین بربست و عند المراجعت عبورش بر بلدهٔ لار افتاد و ان
دیار از حوادث روزگار که منشار آن وجود نامسعود نادرشاه بود توقف مناسب ندیده
خود را بساحل دریای شور کشیده از بنادر فارس و کرمان و بندر عباس گذشته خود را
به بندر ته که از بنادر ملک سند ست رسانید و از انجا بر سیستان و ملتان و لاهور عبور کرده
بمنزل مقصود که عبارت از دار الخلافت شاهجهان آباد است فایز گردید و مدتی دران دیار
خلد آثار بسر برد و عمدة الملک امیرخان متخلص بانجام سیورغالی سیر حاصل بوی از سرکار
محمدشاه بادشاه دهانیده بود دران فارغ البال بجمعیت خاطر بسر میبرد قضارا هجو اهل هند
از زبانش سر زده و شعرای شاهجهان آباد را بشورش و پرخاش آورده طاقت اقامت
دهلی در خود نیافته متوجه اکبرآباد گشت و بعد توقف چند روزه از انجا بسیاحت بنگاله شتافت
و از بنارس گذشته تا به عظیم آباد رسیده باز برجعت قهقری خود را به بنارس رسانید و در انجا رنگ
سکونت ریخته عاقبت خانه ترتیب داد و همانجا در سنه ثلث و ثمانین و مأته والف رو بمنزل آخرت
نهاد و آقا احمد بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال جهان نما بتقریب ذکر ورود خود در بلدهٔ بنارس
نوشته که قریب بخارج شهر واقع ست مقبرهٔ شیخ علی حزین محمد علی جیلانی متخلص بحزین که از احفاد
عارف ربانی شیخ ابراهیم معروف بزاهد جیلانی ست مرشد و مطاع شاه صفی جد اعلای سلاطین صفویه
رضوان الله علیهم ست و اوصاف آن از غایت اشتهار مستغنی از اظهار ست و شیخ مذکور رسالهٔ آن
خاندان و مشعل افروز آن دودمان بود ولادت باسعادتش در دوشنبه بست و هفتم ماه ربیع الاول
سنه یکهزار و یکصد و سه هجری در اصفهان اتفاق افتاده و در خدمت جمعی از علمای عالی شان چون
والد خود و شیخ خلیل الله طالقانی و مولانا محمد صادق اردستانی و آقا هادی بن ملا محمد صالح مازندرانی

شارح اصول کافی که ذکرش گذشت و میرزا کمال الدین محمد فسائی داماد مولانا محمد تقی مجلسی
سابق الذکر و فاضل محدث حاجی محمد طاهر اصفهانی و قدوة الحکما شیخ عنایت گیلانی و سید المتبحرین
امیر سید حسن طالقانی و فاضل مدقق میرزا محمد طاهر خلف میرزا ابو الحسن قائنی که در ریاضی نادر زمان
بود و استاد العلما مولانا شاه محمد شیرازی و جامع المعقول والمنقول اخوند مسیحائی فسوی تلمیذ
استاد الکل آقا حسین خونساری و مولانا لطف الله شیرازی تلمیذ فاضل محدث مولانا محسن کاشانی
و فضلای دیگر تحصیل مراتب فضل و کمال نموده و باندک زمانی مقتدای انام و مرجع خاص و عام
و در اغلب علوم امام گردید و مدتی بسیاحت فارس و عراق و عجم و خراسان و طبرستان و حجاز و یمن
و برعان گذرانیده بملاقات جمعی از علما و اعیان رسیده است چون فاضل ربانی میرزا علاء الدین محمد
گلستانه و فاضل متبحر مجتهد آقا جمال الدین محمد خلف اکبر علامه نحریر استاد الکل آقا حسین خونساری
و آقا رضی الدین محمد خلف دیگر آن مرحوم و اخوند مسیحای کاشی تلمیذ و داماد آن مرحوم و فاضل
متبحر شیخ جعفر قاضی اصفهان و فاضل محقق میرزا حسن خلف مولانا عبد الرزاق لاهیجی ساکن
دار المومنین قم مولف کتاب شمع الیقین در عقائد دینیه و جمال الصالحین در اعمال و رساله
در تقیه و مولانا محمد گیلانی مشهور بسراب و مجتهد کامل مولانا بهاء الدین محمد اصفهانی مشهور
بفاضل هندی و سید فاضل کامل سید هاشم همدانی و فاضل متبحر کامل صدر الدین محمد قمی
اصفهانی مدرس مدرسه همدان استاد جد این فقیر و مولانا ابو الحسن اصفهانی ساکن نجف اشرف
و فاضل مقدس شیخ یونس نجفی و عالم و زاهد شیخ احمد جزائری و شیخ مفید شیرازی و مولانا محمد
فراهی و سید الاتقیا و رئیس العلما والصلحا سید هاشم نجفی و مولانا محمد علی شیرازی مشهور بسکاکی
و فاضل ادیب سید علیخان بن سید نظام الدین احمد حسینی مشهور بحجازی شارح صحیفه کامله که از
احفاد امیر غیاث الدین منصور شیرازی ست و عالم عامل مولانا عبد الکریم اردکانی و فاضل
محقق میر عبد الغنی اصفهانی که در میراث رساله دارد و شیخ سلام الله شولستانی شیرازی که از خلوت
انزوا گزیده در کوهی مقام داشته است و مجتهد کامل ملا محمد رفیع گیلانی مجاور مشهد مقدس رضوی

وسید نور الدین ابن سید نعمت الله جزائری ساکن شوشتر و امیر سید علی و برادرش میر سید حسین
ولدین سید الافاضل میر عزیز الله جزائری که در خرم آباد فیلی ساکن بوده اند و اواخر
ایام فاضل محدث کامل استاد المجتهدین و رئیس المتاخرین اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة را
در سن طفولیت دریافته است و از تذکرهٔ آن مرحوم که در مجلی از احوال خود نوشته است
معلوم میشود که بمرتبه علیه عالیه اجتهاد رسیده و بشرف اجازه جمع [illegible] اعلام مشرف شده
و مولفات و رسائل بسیار از کلک [illegible] یادگار است چون رساله وجوب
مسح رجلین و رساله قضا و قدر و رساله حدوث عالم و رساله توفیق که در توافق حکمت و شرع
نوشته است و حواشی شرح حکمت اشراق و رساله ابطال تناسخ و حاشیه الهیات شفا و رساله
در مدارج حروف و حاشیه بر شرح هیاکل النور و شرح رساله کلمة التصوف شیخ اشراق
و فرس نامه و رساله مدت العمر که در اوقات تحصیل هر مسئله مشکله را که حل نموده در آن ضبط
کرده است و غیر اینها از رسائل بسیار و چهار دیوان رفیع بنیان متضمن سی هزار بیت شعر که
هر یک بحریست لبالب از لآلی ثمین و گلزاریست پر از گلهای رنگین مراتب فضیلت و علمش
و غایت فصاحت و بلاغت و متانت و حلاوت کلامش از مطالعه آنها بر هنرمندان و علمای
بی مرض و فضلای خالی از غرض ظاهر و هویدا میگردد در دار الایمان اصفهان روزگار را بعزت و
حرمت و احتشام گذرانید و در خدمت سلطان حسین و شاه طهماسب بجلالت قدر ممتاز و چون
قره باصره باعزاز بود و در ایام تسلط افاغنه بآن کشور و سلطنت نادر شاه افشار و ویران شدن خاندان
معدلت شعار از فرط علو همت و پاس حقوق آن دولت و اطلاع بر حقوق صفویه بر سلاطین
بابریه و عدم اطلاع بر رسوم و عادات مردم هندوستان بقصد استمداد از محمد شاه وارد این کشور
گردید چون بشاهجهان آباد رسید و از اوضاع و اطوار بادشاه و گرفتاری وی بدست امرا مطلع شد
نهایت پشیمان و نادم شد ولکن از سطوت نادر شاه قدرت بر معاودت نداشت شاه
طهماسب قبل از گرفتاری خود بوی مکتوبی در کمال آداب نوشت و تکلیف بر معاودت نمود

چون بر حقیقت عاقبت امرش مطلع بود قبول نکرد و معذرت خواست و درین کشور شهر بنارس را
مسکن خود نمود و از معاشرت خلق دامن افشاند و دران بلده در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و یک
برحمت ایزدی پیوست بارگاه او مطاف زمرهٔ انام و مزار خاص و عام ست و در شب دوشنبه
و پنجشنبه بر مقبرهٔ او عجب انبوهی و ازدحامی میشود و در بعض کتب تواریخ مسطور ست شیخ محمد علی
حزین از ابنای شیخ تاج الدین ابراهیم معروف بشیخ زاهد گیلانی ست نسب او به پانزده واسطه بشیخ
موصوف میرسد از غایت اشتهار که صیت فضائل او اقطاع عالم را فرو گرفته مصنفات او در جمیع
عالم عموماً و در هند هم خصوصاً دائر و سائر ست در هنگامهٔ نادر شاه از ایران دیار وارد هندوستان
گردید و مدتی در شاهجهان آباد گذرانید و از انجا رخت بشهر بنارس کشید و همانجا رحل اقامت انداخت
و دران بلده قبری برای خود ساخته انتظار اجل موعود میکشید و اکثر بزبانش میگذشت که بتقدیر
دیر چراست و برای قبر لوحی از سنگ تراشیده اینچند کلمه و بیت بران نقش کرد بر سر لوح
اسم شاد لله الله بعد از ان محسن قد اتاك المسیٔ بعد از ان العبد الراجی رحمة ربه الغفور
محمد المدعو بعلی بن ابی طالب الجیلانی و در پائین لوح این مطلع خود رش مرقوم ساخته

روشن شد از وصال تو شبهای تار ما صبح قیامت ست چراغ مزار ما

و در پهلوی مزار این دو بیت

زبان دان محبت بوده ام دیگر نمیدانم همیدانم که گوش از دوست پیغامی شنید اینجا
حزین از پای ره پیما بسی سرگشتگی دیدم سر شوریده بربالین آسایش رسید اینجا

و در همان قبر مدفون گشته شخصی این تاریخ بطریق تعمیه گفته

زشیخ محمد علی حزین سے تہے گشته هیهات روی زمین

بظاهر بعد اخراج حرف زای معجمه که عدد هفت باشد تاریخ وفات شیخ مذکور خواهد بود مؤلف گوید
شیخ مذکور تصانیف خود را در بعض رسائل خود بدین عنوان آورده و گفته و اما ما صنفته
من الکتب والتعلیقات والرسائل فی ظعنی و اقامتی فاکثر من ان اقدر علی ذکره

وعده فان حوادث الایام قد نبذتنی من بلدة الی بلدة هادیا من فرط الاهوال
تشتت البال من دیار الی دیار حتی طفت الاقالیم من غیر ارادة ورغبة الی الاسفار
عادیا عن الاحمال والاثقال فلم یجتمع عندی ما کتبته ونسیت کثیرا من الوسائل
والفوائد فمنها کتاب روایح الجنان وکتاب خلاصة المنطق وکتاب الرموز الکشفیه
وکتاب شرح عیون اخبار الرضا وکتاب جامع نفیس بهیته مدة العمر وکتاب کنز المرام
وکتاب دعایم الدین وکتاب الفصیح وکتاب التوجیه بقول قدماء المجوس فی المبدأ
وکتاب شرح الرسالة للشیخ شهاب الدین یحیی المقتول وکتاب انیس الفواد فی حقیقة
الاجتهاد لم یعمل مثله وکتاب اللباب فی علم الحساب وکتاب جوامع الاداب وکتاب
الوصیه وکتاب کشف الغطاء فی تحقیق الغناء وکتاب النصرة وکتاب الانساب وکتاب
التعلیقات فی الطبیعی والالهی وکتاب المراصد فی الرایج والکاسد وکتاب الرمح
المصقول فی الطعن علی اکثر قواعد الاصول وکتاب الذخر والسعادة فی العبادة و
کتاب الفوائد العلیه لم وکمل منه عشرون فصلا واسال الله التوفیق لاتمامه
وکتاب کشف التلبیس فی هدم اساس ابلیس شبع فیه القول علی رد القیاس وکتاب
سیف الله المسلول علی اعداء ال الرسول وکتاب جلاء الافهام فی علم المساحة
وکتاب الصراط السوی فی غوایة البغوی وکتاب نجح الطلب فی استخراج ضلع المکعب
واستکشاف معضلات الهندسة وکتاب کد القلم فی حل شبهة جذر الاصم
وکتاب التعلیقات علی مبحث الفلکیات من الشفا وکتاب التعلیقات علی الامور
العامة من شرح التجرید وکتاب التعلیقات علی کتاب المطارحات للشیخ المقتول
وکتاب التعلیقات علی الفصوص للمعلم الثانی ابی نصر الفارابی وکتاب التعلیقات
علی کتاب النجاة للشیخ الرئیس ابن سینا وکتاب التعلیقات علی مقامات العارفین من
شرح الاشارات وکتاب التعلیقات علی غوامض المجسطی وکتاب التعلیقات علی

التلويحات للشيخ المقتول وكتاب التعليقات على التذكرة لابن رشيد وكتاب التعليقات على شرح المقاصد وكتاب شرح رسالة الحكيم عيسى بن زرعة وكتاب الرد على النصارى نسخه وكتاب الدعوات الصالحات واسماء الله الحسنى الفتها في مشهد مولاي امير المؤمنين عليه السلام وكتاب خواص بعض السور والايات كتبته ايضا في النجف الاشرف وكتاب شجرة الطور في شرح اية النور كتبته في مشهد طوس على مشرفه السلام وكتاب لوامع المشرقة في تحقيق الواحد والوحدة وكتاب جوامع الكلم وكتاب مدارج العلية وكتاب شرح قصيدتي المدرية ... سنين ... الله مكة المباركة وشرحتها في بلدة الحسا ... السيد الجليل السيد حسين المكي من ال صخرا وكتاب الديباج في ابانة ... الزجاج وكتاب هداية الامم في الحدوث والقدم وكتاب النية وكتاب الجوابات عن مسائل سأل عنها الشيخ احمد بن محمد الصيمري العاملي وكتاب الجوابات عن المسائل الطبرية وكتاب الجواب لعبد الله بن نصر الله الحائري في مواضع من كلام الشيخ ابن العربي وكتاب خلق الاعمال وكتاب معنى الصمد وتفسير سورة التوحيد وكتاب تفسير سورة هل اتى على الانسان وكتاب الناسخ والمنسوخ وكتاب تحقيق الازل والابد والسرمد وكتاب الطول والعرض وكتاب العين في شرح القصيدة العينية للسيد الحميري رحمه الله وكتاب الفصول البليغة وكتاب مختصر البدايع والعروض والقوافي وكتاب تجويد القران وكتاب فتح الابواب وكتاب المشاهد العلية وكتاب حيوة الاخوان وكتاب بهجة الاقران وكتاب معراج النفس وكتاب راح الارواح وكتاب المقلة في بيان النقطة وكتاب الفضائل في احياء سنن الاوائل وكتاب اللمع في ازهاق البدع وكتاب سير عبد الله بن بديل ابن ورقاء الخزاعي الازدي رضي الله عنه واخباره وكتاب هشام بن الحكم ومناظراته وكتاب نوادر العرب واخبارهم وكتاب اخبار ابي الطيب المتنبي احمد بن

الحسين بن عبد الصمد الجعفي الكوفي وذكر بعض اشعاره الفايقة وكتاب اخبار الصاحب الجليل كافي الكفاة اسمعيل بن عباد الطالقاني وذكر ما وصل الى من فصوله ونوادر اشعاره وكتاب نوادر ابي الحسين مهيار الكاتب الديلمي واخباره وذكر بعض غرر اشعاره وكتاب اخبار ابي تمام الطائي حبيب بن اوس وبعض اشعاره وكتاب اخبار الشيخ الصفي الدين الحلي ونوادر اشعاره وكتاب اخبار المحقق الطوسي قدس الله روحه وكتاب اخبار جدى السعيد الشيخ ابراهيم المعروف بزاهد الجيلاني قدس الله سره وكتاب ماجرى به القلم واما ما كتبته بالفارسية فكتب منها كتاب معرفة النفس وتجردها وكتاب ابطال التناسخ وكتاب بشارة النبوة ذكرت فيه من التورات والانجيل وصحيفة يوشع وكتاب شعيا ما يدل على نبوة نبينا صلى الله عليه وآله وسلم وكتاب الاغاثة في الامامة كتبته في مكة المباركة زادها الله تعظيما وكتاب مبحث القدم والحدوث وكتاب فتح السبل وكتاب مقالات بعض المشايخ وكتاب تجريد النفس وكتاب المعيار في الاوزان الشرعية وكتاب النسب التاليفية وكتاب فوايد الطب وكتاب آداب دعوة الاسماء والاذكار وكتاب مختصر الدعوات والزيارات وكتاب الحلبات وكتاب معرفة البارى وما يتعلق به وكتاب مصابيح الظلام في اداءة الكلام وكتاب الصيد والذبايح وخواص الحيوان وكتاب اصول المنطق على طرز انيق وكتاب شرح بعض خطب امير المومنين عليه السلام وكتاب احكام الشك والسهو في الصلوة وكتاب دستور العقلا في آداب الملوك والامراء وكتاب شرح دعاء عرفة لسيد الشهداء عليه السلام وترجمه دعاء المشلول وترجمة دعاء الصباح وترجمه الجوشن الصغير وترجمة الدعاء المعروف بالعلوى المصرى وتفسير سورة الحشر وشرح القصيدة الجيمية الفاوضية وكتاب معرفة الاجسام وتناهيها وكتاب الموسوم بجامجم في بيان المواليد وكائنات الجو

وکتاب بطال الجبر والتفویض وکتاب وجوب النص علی الامام وکتاب الخواص المجربه
وکتاب العلاجات الغریبه وکتاب معرفة اللآلی وکتاب شرح مطلع الانوار فی الهیئة
وکتاب شرح مصباح الشریعة وکتاب شرح بعض فصول افلاطن الالهی وکتاب المواریث
وکتاب الدلالة علی الخیر وکتاب سبب الاختلاف فی الاخبار وبیان طریق جمعها
وکتاب فی تحقیق الرویا واصول علم التعبیر وکتاب الرد علی النصاری فی القول
بالاقانیم وکتاب الموائد السماویة وکتاب الجمع بین الحکمة والشریعة ودفع شبهه
التخالف کما وهمه الغاغة وترجمه رسالة الافیون للشیخ الرئیس وترجمه الرسالة
الموسومة بالصیحة فی علم الاصطرلاب لشیخنا البهائی طاب ثراه مع زیادة توضیح
وتحقیق وترجمة منطق التجرید وترجمة کتاب اقلیدس فی الهندسة مع زیادة
توضیح وترجمة نوادر محمد بن ابی عمیر الازدی وذکر سیرة واحواله ورسالة
الکر واحکام المیاه ورسالة سیرة المتعلمین ورسالة تضعیف الشطرنج ورسالة
حل بعض الاشعار من کلام خاقانی ورسالة مناسک الحج کتبته فی اثناء سفر الحجاز
وکتاب المناظرات والمحاضرات کتاب آداب العزلة والخلوة وکتاب آداب المعاشرة
وکتاب معرفة التقدیر واحکام النجوم وکتاب جر الاثقال وما یناسب له وکتاب
الاسنی فی تحقیق قوله تعالی ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی وکتاب
التعریف فی حصر انواع القسمة وکتاب الحیوة والمماة فی الحث علی العمل وذم العطلة
وکتاب المعادن وکتاب فلذة الاکباد حاصل رسالة ابی عبدالله المعصومی فی
العشق وهو اعظم اصحاب الشیخ الرئیس مع زیادات وافادات شریفة وکتاب
التحلیه والتخلیه وکتاب الادعیة والادویة وکتاب التالیف بین الناس وکتاب
فضل العراق وکتاب تذکرة المعاصرین من الشعراء وکتاب تکمیل العلوم
وکتاب ریاض الحکمة وکتاب مواعظ الحکماء وکتاب فضائل القرآن

وکتاب تقسیم الاسماء ومعانیها وکتاب شرح رسالة الوالد العلامه رضی الله عنه فی تحقیق الحرکة وکتاب شرح رسالة والدی ایضا قدس الله روحه فی عمل المسبع والمتسع فی دائرة ا ب ج من التعالیم وکتاب شرح الرسالة ایضا لوالدی قدس سره فی قول ارسطو لم صار ماء المطر خفیفا وترجمه رسالة الوالد العلامة طاب ثراه فی بیان قل الروح من امر ربی وایضا ترجمه رسالة الوالد اعلی الله مقامه فی تحقیق ماهو الحق فی مسئلة العلم وایضا ترجمه رسالة الوالد نور الله مضجعه فی تحقیق قوله علیه السلام عرفت الله بفسخ العزائم وحل العقود وکتاب المواهب فی لیلة الرغائب فی بیان کلام فرفوریوس حیث قال الخیرات منها ماهی شریفة ومنها ماهی ممدوحة ومنها ماهی بالقوة کذلک ومنها ماهی ناقصة الی آخر کلامه کتبته فی لیلة واحدة وذلک من فضل الله سبحانه علی وکتاب الفرق بین اللمس والمس ومایتعلق به ویتفرع علیه وکتاب شرح رسالة ابی یوسف یعقوب بن اسحق الکندی فی تحقیق النفس وکتاب المفصل فی خیرات ال ذوی کل وکتاب الزکوة ورسالة معرفة القبلة ورسالة فی دلالة الفعل المضارع المثبت وذکر الاقوال ونصرة قول ابی حیان فی اشتراکه بین الحال والاستقبال ورسالة فی جواب السؤال عن الاربعة المتناسبة ورسالة فی جواب مسئلة فی الوضوء ورسالة فی تدوین بعض ماکتبته الی الاصحاب ورسالة فی ذکر احوال الفاضل الماهر افضل الدین محمد القاسانی رحمه الله وذکر بعض مکاتیبه وفوائده المختصرة ورسالة فی جواب المسائل التی وردت من خراسان ورسالة فی جواب مسائل وردت من جیلان ورسالة فی الجواب عن السوال الذی ورد من قسطنطنیة ورسالة فی النوافل اللیلیة ورسالة مایعمل فی لیلة الجمعة ورسالة حصر ضروریات الدین ورسالة الحسن والقبح العقلیین ورسالة تزکیة النفس علی القولین قول ارسطو وقول

افلاطن الالهی و رسالہ فی بیان القوۃ القدسیۃ و امکان النفوس
القدسیۃ فی النوع الانسانی علی قول المشائین و تجویز الکشف و
الالهام علی رأی الاشراقیین والصوفیہ و رسالۃ الفرق بین
العلوم المعروفۃ و رسالہ اصول الاخلاق و رسالۃ تحدید
الامثال و رسالۃ البحث مع الشیخ السهروردی فی الرؤیۃ و رسالۃ
اقسام المصدقین بالسعادۃ الاخرویۃ و رسالۃ فی شرح
قصیدۃ فی اللامیۃ و رسالۃ الکسوف والخسوف و رسالۃ
فی تحقیق صلوۃ الجمعۃ و رسالۃ فی الامامۃ والبحث عن شرائطها
و رسالۃ فی تحقیق بعض المسائل التی اشتهر الخلاف فیها بین
الامۃ المحمدیۃ صلی اللہ علیہ و آلہ و رسالۃ فی بیان خوارق
العادات والمعجزات والکرامات **شمس الدین فقیہ تخلص وی بود**
در تذکرۂ نتائج الافکار مسطور ست گنجینۂ فنون دلپذیر شمس الدین فقیہ کہ اصلش
شاہجہان آباد ست بپیکر لطیفش در سنہ خمس عشر و مأتہ والف ہمانجا قبائے
ہستی پوشیدہ و سلسلۂ نسب آبائی او بعباس عم النبی صلی اللہ علیہ و آلہ و از
طرف مادر بسادات منتہی میشود و دوے از اعیان آن دیار جناب انکار است
بخدمت علمائے وقت بکسب کمالات گرائیدہ و از ذہن نقاد استعداد
شایستہ و دستگاہ بایستہ بہم رسانیدہ و در فنون نظم و نثر و معانی و بیان و بدیع
و عروض و قوافی از تحسین روزگار گردیدہ و در آغاز عشرۂ خامسہ بعد مأتہ والف
ترک عوائق دنیوی کردہ کسوت فقر ادر بر کشیدہ و در ہمان روزہا متوجہ سیاحت
دکن گشتہ در اورنگ آباد رنگ قیام بیخت و پس از پنجسال بمعیت قزلباشخان امید
بشاہجہان آباد مراجعت کرد امرا و اکابر آن بلدۂ فرخندہ بتنظیم و تکریمش مسیر داختند

علی الخصوص فیمابین وی و علی قلیخان ظفر جنگ داغستانی سر رشته ارتباط و اتحاد بمرتبه کمال استحکام یافته بود و مدتی برفاقت نواب عماد الملک وزیر ابن امیر الامرا فیروز جنگ بن آصفجاه پرداخت پس از قطع تعلق مرافقت نموده در اکبر آباد منزوی گشت از تصنیفات وی دیوان و مثنوی واله سلطان و حدائق البلاغت مشهور ست و آخر عمر بعزم زیارات امکنه متبرکه باورنگ آباد برخورد و بتوقف یکهفته سری به بندر سورت کشید و از انجا بعد فوز منزل مقصود و حصول نقد مراد ببصره رسید بعزیمت هند مرکب دریای شور نشست قضارا کشتی شکست و سرمایه حیاتش در گرداب فنا افتاد و این ماجرا در ۱۲۳۳ الف و مائتین ثلث و ثلثین ثلث و ثمانین بعد الالف رو داد از تصانیف اوست حدائق البلاغة و مثنوی شمس الضحی و مثنوی در مکنون الشیخ ابو صالح محمد مهدی بن محمد صالح الفتونی العاملی منسوب ست بسوی فتون بفا قبل از تای دو نقطه بالا مضمومتین و واو ساکنه قبل از نون که شاید یکی از مواضع جبل عامل ست وی از تلامذه ملا ابو الحسن شریف عاملی بود و بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی و میرزا مهدی شهید رابع از تلامذه آنجناب اند و از او روایت داشتند از تصانیف شریفه اوست کتاب نتائج الاخبار در جمیع ابواب فقه حاوی اکثر مسائل و احادیث ائمه اطهار علیهم السلام جناب آقا سید حسین مخاطب بسید العلما طاب ثراه در بعض اجازات خود نقل کرده که من از والد خود شنیدم که حکایت میفرمود که سید اجل بحر العلوم طباطبائی ذکر میفرمود که فقه مساوی و استنباط جمیع فتاوی مرتبه ایست جلیله که علمای زمان ما را از جمله کسانیکه بملاقات ایشان رسیده ام حاصل نشده مگر دو کس را که یکی از انها شیخ محمد فتونی ست بعده جناب موصوف گفته که شاید درین کلام اشاره بآن باشد که شیخ مذکور جمیع ابواب فقه را بحیث و استدلال در کتاب خود نتائج الاخبار بمعرض تالیف در آورده ست و آن کتاب جامع اکثر مسائل و آثار در سائر ابواب فقه است که مستند باحادیث منقوله از جناب حضرات ائمه اطهار ست آقا سید محمد مهدی بحر العلوم طاب ثراه در اجازه خود که برای سید عبد الکریم بن سید عماد الدین بن السید محمد بن السید جواد موسوی قمی در مقام ذکر سلسله و سند مشائخ خود فرموده

ومنها ما اخبرنی به بالوجوه الثلثة المذکورة شیخنا العالم المحدث الفقیه واستاذنا
الکامل المتتبع النبیه نخبة الفقهاء والمحدثین وزبدة العلماء العاملین صاحب
الاخلاق الکریمة الرضیة والخصال الحمیدة المرضیة واحد عصره فی کل
خلق رضی ونصف علی شیخنا الامام البهی السنی بن صالح محمد المهدی الفتونی
افاض الله علی نفسه الشریفة القدسیة مراحم الفاضلة الانسیة عن شیخه
الاعظم رئیس المحدثین فی عصره وقدوة الفقهاء فی دهره المولی ابی الحسن
الشریف الفتونی قدس الله نفسه وطیب رمسه عن شیخه خاتمة المحدثین
الجلة وناشر علوم الشریعة والملة العالم الربانی والنور الشعشعانی خادم اخبار
الائمة الاطهار وغواص بحار الانوار خالنا العلامة المولی محمد الباقر لعلوم
الدین رفع الله درجته فی اعلی علیین الخ الشیخ محمد باقر بن محمد باقر الهزارجریبی
موطن او هزارجریب است که یکی از بلاد نفیسه مازندران ست وی از اکابر مجتهدین اعیان
مشایخ وشاگرد میرزا ابراهیم قاضی اصفهان وشیخ محمد قاسانی بود وآقا سید مهدی بحر العلوم
از وی روایت دارد سید عبد اللطیف خان شوشتری که از جمله معاصرین جناب شیخ بود
در کتاب تحفة العالم بتقریب ذکر اعلام مجاورین نجف اشرف آورده دیگر فاضل نحریر آقا محمد باقر
هزارجریبی طاب ثراه فیلسوف زمان ونادره جهان در فن معقولات وریاضی وطبیعی آیتی بود
در سن کهولت بود که بخدمت او رسیدم عاطفتی بی پایان ومحبتی افزون بهم رسانید از کثرت
امراض صعبه قادر بر مطالعه وافاده نبود استدعای خواندن زبدة الاصول والهیات شفا
از خدمتش نمودم از فرط اشفاق قبول فرمود شروع کردم طولی نکشید که وفات نمود طیب الله
ثراه انتهی وبحر العلوم طاب ثراه در اجازه خود که برای شیخ محمد حسن نجفی قلمی فرموده دیگر
طرق ومشایخ خود میفرماید ومنها ما اخبرنا بالوجوه الثلثة المذکورة شیخنا العالم
العامل العارف الحائز لانواع العلوم والحقائق والمعارف جامع المعقول والمنقول

ومقرر الفروع والاصول الشیخ محمد باقر بن المولی الفقیه محمد باقر الهزار جریبی
قدس الله رمسه الشریف عن شیخیه العلمین الفاضلین المحققین المدققین الشیخ
الافضل الاوحد الحاج محمد القاسانی ثم الاصبهانی والشیخ الفاضل الجلیل الامیر ابراهیم
القاضی بدار السلطنة اصبهان عن مشایخهما العلماء الفضلاء النبلاء السید
العلامة وحید عصره وفرید دهره شیخ الاسلام ومفتی الانام الامیر محمد حسین
ابن العالم الکامل الصالح الامیر محمد صالح الخاتون آبادی والشیخ الفقیه العالم
الربانی الحاج محمد طاهر بن الحاج مقصود علی الاصفهانی والشیخ الفقیه النبیه
العالم الرضی والفاضل المرضی المولی محمد قاسم الهزار جریبی عن شیخهم الامام
الهمام غواص بحار الانوار ومروج اخبار الائمة الاطهار خالنا العلامة الفهامة
المولی محمد باقر المجلسی رفع الله مقامه صالح محمد صالح بن عبد الباقی بن ملا محمد صالح
المازندرانی از افاضل عصر خود بود مولانا حیدر علی مجلسی رحمه الله در اجازه خود آورده که ملا
محمد صالح مذکور پدر مادر من است و از تصانیف اوست کتابی در تهذیب اخلاق انتهی
امیر عبد الباقی بن العلامة امیر محمد حسین بن امیر محمد صالح الخاتون آبادی
الحسینی از افاضل زمان شیخ اجل اکمل شیخ یوسف بحرانی صاحب حدائق بود و از و روایت
دارد و نیز از والد ماجد خود امیر محمد حسین مذکور را اجازه روایت حدیث داشته و آقا سید مهدی
طباطبائی ملقب به بحر العلوم طاب ثراه از امیر عبد الباقی مذکور اجازه روایت دارد
امیر موصوف عالی نحریر مدقق و محقق نظیر النظیر بود و حضرت بحر العلوم مذکور در اجازه
که برای شاگرد خود سید حیدر بن علی موسوی تحریر فرموده بتقریب ذکر مشایخ و بیان طرق
خود آورده وما اخبرنی به اجازة جماعة من اصحابنا الاجلاء العظماء منهم السید
الجلیل الراقی فی التقوی والمجد العلی اعلی المراقی الامیر عبد الباقی عن ابیه السید
السند الاعظم الفقیه المعظم شیخ الاسلام ومربی العلماء الاعلام الامیر محمد حسین

الاصفهانی الخاتون آبادی آقا سید حسین الخونساری همعصر استاد الکل آقا باقر بهبهانی
واستاد محقق قمی صاحب قوانین بود ملا شفیعا در کتاب اجازهٔ خود موسوم بروضة بهیه در ضمن احوال
محقق قمی آورده که صاحب قوانین بعد از آنکه از علم ادب چیزی از والد ماجد خود تحصیل فرموده
خدمت جناب منزه عن کل شین آقا سید حسین خونساری تحصیل فقه واصول فرموده واین
کلام ظاهر میشود که آقای موصوف در فن اصول وعلم فقه خیلی صاحب دستگاه بود والله اعلم
السید حسین بن ابی القاسم الموسوی عالمی خبیر وفاضلی نحریر بود وازجمله مشایخ حضرت
آقا سید مهدی ملقب بحر العلوم طباطبائی بود صاحب شذور را و را یعالم وفاضل وادیب منشی
ستوده وگفته که بحر العلوم طاب ثراه از سید حسین موصوف روایت حدیث داشته
وسید حسین مذکور از مولانا محمد صادق بن مولانا محمد بن عبد الفتاح مشهور بسراب روایت دارد
چنانچه بحر العلوم در اجازه خود که برای شیخ محمد حسن نجفی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید السید
السند الوجیه العالم الادیب المنبیه الامیر سید حسین بن الفقیه
العالم قدوة الفضلاء الاکارم الامیر ابی القاسم عن شیخه المحدث الفقیه
الفاضل الفائق المولی محمد صادق بن الفاضل العالم العلامة المولی محمد بن
عبد الفتاح المشهور بسراب عن والده عن شیخه علامة العلماء المحققین
وزبدة الفقهاء المجتهدین المولی محمد باقر بن محمد مومن الخراسانی السبزواری
صاحب الذخیرة والکفایة عن السید الجلیل والعالم النبیل السید نور الدین علی
بن ابی الحسن الموسوی العاملی عن الشیخین العالمین العاملین اخیه لابیه السید
السند الاوحد السید محمد صاحب المدارک واخیه لامه الشیخ الفقیه الفاضل
المؤتمن ابو المنصور الحسن بن الشهید الثانی عن ابیه السید الجلیل علی بن ابی الحسن
عن الشهید الثانی رحمهم الله انتهی موضع الحاجة مولانا السید حسین بن امیر
ابو القاسم الحسینی القزوینی صاحب شذور آورده که سید حسین مذکور عالم وفاضل

و مجتهد و محدث و فقیه ماہر و حاذق بود و در روایت حدیث از پدر خود داشت و بحر العلوم
طباطبائی از تلامذهٔ سید حسین موصوف بود و از و اجازه روایت داشته و تاریخ کتابت
اجازه مذکوره در ماه ربیع الاول ۹۴ سنه اربع و تسعین و مائة و الف بود و نقل اجازه
مزبوره در رشحه مسطور ست و مولانا بحر العلوم در اجازه خود که برای تلمیذ خود
سید حیدر بن سید علی موسوی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید و منهم فخر
السادة الاعاظم و نخبة العلماء الاکارم العالم الورع و الفاضل المطلع المضطلع
الامیر سید حسین الحسینی القزوینی عن ابیه السید الماجد الکریم و الفقیه المتکلم
الحکیم الامیر سید ابراهیم الی آخر الاجازة از تصانیف شریفه اوست کتاب معارج الاحکام
فی شرح مسالک الافهام و شرایع الاسلام و کتاب مستقصی الاجتهاد فی شرح ذخیرة المعاد
و الارشاد و کتاب الدراری الثمین فی الرسائل الاربعین و من جملة ما اشتمل علیه کتاب
رفع الالتباس عن احکام الناس و کتاب قصد السلوک فیما یملکه الملوک و کتاب الصباح
المحجة فی حل الظهر یوم الجمعة و کتاب اختیار المذهب فیما یصحبه الانسان من الذهب و
کتاب مواهب الوداد فی مواریث الاحفاد و کتاب غایة الاختیار فی مناکحة الکفار
و کتاب حکم بیع الوقف و غیرها و کتاب نظم البرهان فی احکام الایمان مع شرحه کذا فی
الشذور مولانا السید ابو الحسن بن السید عبد الله بن نور الدین بن السید
نعمة الله الجزائری الشوشتری در تحفة العالم مسطور ست السید الفاضل الامجد
السید ابو الحسن بن السید عبد الله گرامی اختر برج سروری و فضیلت و یکتا گوهر
درج برتری و مکرمت بعد از فوت والد بزرگوارش مسطبه آرای بزم افادت و مشعله
افروز انجمن افاضت بود و تلمذ در خدمت والد بزرگوار خود نموده و بمدارج علیه رسیده
در حوالی حیدر آباد دکن افتاده و از اوضاع زشت این مملکت بغایت متنفر گردید و بعد و بخبث
مکر میفرمود که مردم آنجا را از اعالی و ادانی هر یک به پندار خود مغرور و در تمیز نیک و بد
اشتباه

بغایت عدیم الشعور و اکثر فرومایگان از خرد بیگانه اند علم و جهل را در نظرها درجه مساوات
و بارتکاب مناهی افتخار و مباهات دارند بالجمله بحکم وراثت و قابلیت منصب جلیل
شیخ الاسلامی از پیشگاه خان نیکوسیرت محمد کریم خان زند باو مرجوع و بخدمت آن پادشاه
معزز و محترم و در فن طبابت بقراط زمان و سرآمد اطبای عالی مقام و احذق حکمای اعلام
بود حدسی صائب و ذهنی رسا داشت و در هندسه و ریاضی صاحب دستگاه و در علوم
دیگر نیز افادت پناه بسی رسائل شریفه مدونه در طب و حساب و ریاضی دارد خلاصة
الحساب را در خدمتش خوانده ام شرحی مبسوط بر مفاتیح شروع نموده بود اجلش فرصت نداد
و باتمام نرسید آنقدر که به بیاض رسیده منقح نوشته شده است در ماه شوال سنه یکهزار و
یکصد و نود و سه ازین سرای فانی بعالم جاودانی انتقال نمود و حسب الوصیه در مقبره
علیحده مدفون گردید بارگاه معروف ست وازو بوجود آمد سید محسن سید عبدالله سید محمد
السید مهدی بن السید عبدالله بن السید نورالدین بن السید نعمة الله الجزائری
الشوشتری برادر سید ابوالحسن سابق الذکرست صاحب تحفة العالم ذکرش به تفصیل
آورده السید الفاضل الزاهد الکامل السید مهدی بن سید عبدالله وی از افاضل روزگار
دار شد اولاد عم عالی مقدار اگرچه از اکثر برادران کوچکترست اما بهره او از علم و تقوی
اوفر بود ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء از اعیان زمان به علم و تقوی نادره دوران
و استغنائی داشت که تا این زمان کسی را باین وارستگی ندیده ام گنج قارون و حشمت
سلیمان را در نظر والای او قدر و بهائی نبود و از فرط علو همت و تقوی باستدعای عظمای دنیا
هرگز آلوده بمشاغل دنیا نشد و بوضع گوشه نشینان معاش می نمود بحکم تقدیر [illegible]
شد و بهندوستان افگند بعد از رسیدن باین دیار و ملاحظه کردار شناعت آثار و اوضاع
قبیح اطوار این مردم بغایت نادم و متأسف گردید چند مرتبه بعزم عود بوطن مألوف روانه شد
میسر نیامد چار و ناچار در مرشدآباد بنگاله اقامت نمود با اینکه حکام و فرمانروایان همه گونه

نسبت باو مرعی میداشتند اما آن بزرگوار همیشه کناره گشت در انصرام و بس مشتاق بعود وطن و ملاقات بنی اعمام بود مکرر از و شنیده ام که میفرمود عمری برائگان درین کشور برباد دادم چه از آغاز ورود باین مملکت تا این زمان که فزون از بست سال ست مدام خلقی آمد و شد و اوقات مرا ضائع داشته اند و من همیشه بصعوبت تنهائی و رنج بیکسی گرفتار بوده ام و اگر بکوهی یا غاری مسکن گزیده بودم بااینهمه گوناگون رنج و عنا که اکنون هستم مبتلا نبودم بالجمله در سنه سنت و ماتین بعد الالف ازین سرای عاریت رخت بربست اللهم انشر علیه شآبیب الرحمة در یکی از باغات آن شهر مدفون گردید صاحب آن باغ که یکی از اعاظم و اخیار بود بشرافت مقبرة او مسجدی و تعزیه خانه متصل بمرقد منورش بنا نهاده و موقوفات بسیار وقف آن سرکار نموده در جمعات و ایام متبرکه رسم مرثیه خوانی در آنجا شیوع و آن مرقد مبارک مطاف انمردم ست میرزا محمد رضای اصفهانی عیشی تخلص که شاعر شیرین زبانی است ازدیرزور ورود باین کشور از معاشرین این بی نام و نشان و در استقامت سلیقه ممتاز اقرانست قطعه متضمن وفات وارد تبت افتاده

رکن ایمان سید مهدی دریغ		زین جهان فانی مغرور شد	
زین مصیبت بر همه اهل جهان		روز روشن چون شب دیجور شد	
زین خراب آباد پر اندوه و رنج		بر تماشای جنان مامور شد	
جبرئیل از بهر دفنش در بهشت		از پی استبرق و کافور شد	
از فروغ روح آن عالیجناب		جنت الماوی سراسر نور شد	
گفت تاریخ وفاتش پیر عقل		با علی و مصطفی محشور شد	

و ازو چهار پسر مخلف شد یکی در شوشتر سید فرج الله سه در بنگاله سید حسن سید حسین سید محسن

السید محمد شفیع بن السید طالب بن السید نورالدین بن السید نعمة الله الجزائری

سید عبداللطیف خان شوشتری که برادر سید موصوف ست در کتاب تحفة العالم گفته

ذو الفضل الجمیع والشان الرفیع السید محمد شفیع بن السید طالب رحمه الله فرزند نخستین والد
بزرگوار ونسبت بمن ودیگر برادران بغایت نیکوکار بودند کاذفهم واستقامت سلیقه
وجامعیت فنون علیه خصوصا ریاضی واصول فقه موصوف وبه تبحر بین الافاضل معروف
طبعش نقاد رائج وکاسد ومحک ناقص وکامل وپیوسته ملجای ضعفا وغربای بردیارست
ودست دریانوالش رشک ابر بهار بود در شوشتر از عم عالی مقدارش سید عبدالله
عربیت ونجوم را استفاده نموده بدرجه کمال رسید واز انجا روانه عتبات عرش درجات گردید
وفقه وحدیث را از خدمت شیخ اجل شیخ مهدی فتونی وشیخ یوسف بحرانی واصول را
از استاد الافاضل آقا محمد باقر بهبهانی اصفهانی وحکمیات را از آقا محمد باقر هزارجریبی که صیت
تبحر وفضیلت هریک ازین بزرگواران خافقین را مالامال دارد واز غایت اشتهار مستغنی
از اوصاف اند تکمیل نموده ودر ارض اقدس کربلا مجاور گردید شیخ مهدی وشیخ یوسف در
مراتب فقه وحدیث ورجال ایام اعلام وسلک الکلام واز جمله اخباریین بودند بالجمله
سید عالیمقام سالها در خدمت آقا باقر بهبهانی تلمذ نموده واز برکت انفاس آن حیدر دوران
باعلی درجه فضیلت صعود نموده در شرح مبسوطی که بر مفاتیح ملا محمد محسن کاشانی نوشته
آنعالیمقام او را مدد ومعاون ودران اماکن بابرکت واعزه پیوسته ضیابخش انجمن
افاضل ومصاحب دانشوران کامل بود ودر فن طبابت جالینوس زمان وانگشت نما
در استخراج احکام نجومی ید بیضا می نمود ببعض وجوه بجانب هندوستان نهضت فرموده بودند
ازان مقام بشوشتر عود وپس باز انجا روانه ارض اقدس کربلای معلی شده سکنی وبعبادت
وحق طلبی مشغول شد تا در سنه یکهزار ویکصد وهشتاد وشش هجری که مرض طاعون از
قسطنطنیه اسلامبول بعراق عرب سرایت نموده تمامی آن حدود را فرا گرفت وخلقی انبوه
که عدد آنها را خدا داند وبس بآن مرض در گذشتند ودر بغداد که اعظم بلدان عراق عرب است
در هر روز اول هفتاد هزار کس مردند ودر روز دوم وسوم از حساب در گذشت عتبات

عالیات که مشحون بافاضل و علما بودند همه آنها درگذشتند مگر معدودی که فرار کردند یا در
اثنای انهزام نا خیری نمودند و سید محمد بن سید زین که از ادبای روزگار بود تاریخ آثر الطاعون عظیم
و سید جواد مشار الیه رسانید که سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هفت داخل شد الطاعون عظیم
فرمود و آن بلیه تا بصره و بوشهر سرایت کرده سکنه بلاد مشهوره و دیارات و احشام و رعیه
نشینان آن نواح همه مردند القصه سید محمد شفیع موصوف بعد مدتی بتقریب بعضی بیماریها رفته
شوشتر که بمعالجه پردازد و شاید که بهوا الفت یابد اسقام آن وحشت طبیعت بانس
و جمعیت گراید در اهواز که سر راه است مرض ذات الجنب اضافه امراض دیگر گشته
در ماه جمادی الاولی سنه اربع و مأتین بعد الالف بملا اعلی بال کشا گردید و داغ حرمان
بر دل افاضل و اتقیا گذاشت و حسب الوصیت بحائر حسین علیه السلام مدفون گردید
حشره الله مع التهمدا و اولاد و سید محمد علی که در جوانی بابیه در گذشت و سید محمد حسین
میر محمد حسین اصفهانی الاصل در تاریخ وفاتش قطعه گفته یک بیت آن اینست
چون دل از میان رفت بر سال تاریخ   در دل آمد علیه رضوان الله
السید مرتضی بن السید محمد الطباطبائی البروجردی وی از افاضل اخیار و اعلام
روزگار و والد ماجد حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی است در آئینه حق نما در ضمن
احوال جناب بحر العلوم طاب ثراه مسطور است که والد ماجد حضرت بحر العلوم موصوف
در بروجرد که از بلاد عجم است منصب امامت نماز جماعت داشت و علم و حلم و کمال و
ورع و تقوی و کرامات و مقامات برافراشته میرزا محمود شارح دره بحر العلوم در بعض
افادات خود گفته السید المرتضی کان عالما جلیلا کما شهد له غیر واحد من
العلماء ولم اقف له علی مصنف سوی مجلد فی شرح بعض مباحث صلوة الکفایه
در مرثیه وفاتش جمعی از علما قصائد غرا انشاد کرده از انجمله خلف ارشدش بحر العلوم مرثیه ها
گفته و آن مرحوم چند اولاد ذکور داشت که از انجمله بحر العلوم و سید جواد که جد میرزا محمود

شارح دره بحر العلوم ست بوده اند بالجمله وفاتش قبل از وفات خلف ارجمند او بحر العلوم
بچهار سال واقع شده پس بحسب ظاهر وفاتش در سنه ثمان بعد مائتین والف بوده باشد
لان وفات بحر العلوم کما سیتضح من ترجمته در سنه اثنی عشر بعد مائتین والف ست
یکی از فضلا تاریخ وفات او را در کلمه مات مرتضی و دیگری ثوی بجنات الخلد
یافته مرقد منورش در پهلوی جدش در کربلای معلی قریب مزار شهدای کربلا واقع است
فرضی الله عنه وارضاه استاد الکل آقا محمد باقر بن اکمل الدین محمد الاصبهانی
البهبهانی الحائری ولد و منشا او بهبهان بباء موحده و هاء ساکنه و باء موحده
دیگر قبل از هاء دیگر که از توابع بلاد ایران ست واو مدتی در انجا ساکن بود و بعد از ان
بقیه عمر بمجاورت کربلای معلی ممتاز گشت وی از اعاظم مشایخ علمای دین مبین و کبار
فقها و محدثین سند اکثر علمای ما بعد او الی الان بلکه سلسله تلمذ جمیع مشاهیر ایشان بسوی او
منتهی میشود لهذا ایشان ملقب باستاد الکل فی الکل گردیده صاحب تکمله امل الامل که
معاصر او بود ذکر شریفش بدین عنوان آورده آقا محمد باقر بن اکمل الدین محمد الاصبهانی
البهبهانی الحائری فقیه العصر فرید الدهر وحید الزمان صدر فضلاء الاوان
صاحب الفکر العمیق والذهن الدقیق صرف عمره فی اقتناء العلوم واکتساب
المعارف والدقائق وتکمیل النفس بالعلم بالحقائق فحباه الله تعالی باستعداد
علوماً لم یسبقه احد منها من المتقدمین ولا یلحقه احد من المتاخرین الا بالاخذ
منه والرافة من العلوم ما لا عین رأت ولا اذن سمعت له دقتها ودقتها
ووقوعها موقعاً فصار الیوم اماماً فی العلم ورکناً للدین وشمساً لازالة ظلم
الجهالة وبدراً لازاحة دیاجیر البطالة فاستنار لطلبة بعلومه واستضاء
الطالبون بفهومه واستنارت فتاویه کشعاع الشمس فی الاشراق مد الله
ظلاله علی العالمین وامدهم بجوده وجوده الی یوم الدین و در اواخر احوال آنجناب

آوروه وبالجملة شرح فضل واخلاق وفضل وعبادته لیس فی مقدرتنا ولا یصل الیه
مکنتنا وقدرتنا وتوالیفه کثیرة وتصانیفه غفیرة فی العلوم الخطیرة والفنون
الکثیرة الفقه والرجال واصول الفقه وهی لشهرتها لا تحتاج الی الذکر والعه
والیوم هو ادام الله ظله الوارف علی التالد والطارف مقیم فی ذلك المشهد
صابرا علی مضض الفتن الکائنة لذلك المورد لصغرها فی جنب تلك الفتوحات
وعدم خطرها عند مایرد علیه من العلوم الواردات وقد رزقنی الله مطالعة
طلعتها المبارکة فی سفرة الحج فی سنة ثمان وسبعین بعد المائة والالف نسال الله
العود الی تلك المشاهد لنستریح فی المساکن والملاحد انتهی کلامه وسید عبداللطیف
شوشتری در تحفة العالم بتقریب ذکر سکنه کربلای معلی آورده ذو المناقب والمفاخر المولی
محمد باقر البهبهانی رحمه الله ذکر او بتقریبات گذشت وی از اعلام مجتهدین زمان و قلم
از تحریر اوصاف آن علامه نحریر شکسته ومکسور اللسان واز غایت اشتهار بی نیاز از
اوصاف وبیان ست قریب یکصد سال عمر یافت وتمام آن عمر گرانمایه را در آن
سرزمین بهشت آئین صرف افاده ونشر علوم وارشاد مردم ساخت اکثر در آن عالی
محفل که افاده فرمابود از مستمعان بودم ونیز صاحب تحفة العالم در ضمن احوال برادر
خود سید محمد شفیع بتقریب ذکر مشایخ واساتذه او آورده که آقا محمد باقر بهبهانی از احفاد
شیخ المحدثین اخوند ملا محمد باقر مجلسی مجتهدی عالیشان واز کبرای اولیای زمان بود قبل از و
فن اصول را اینقدر رواج نبود وبیشتر از فضلای اخباری وقلیلی اصولی یا متوسط میانه
اصول واخبار بودند آنقدر که اکنون رواج یافته است رونق بخشیده آن علامه نحریر
وبیان دیگر حالات او خارج از حوصله تحریر ست واو خود در اصول وحید عصر وفرید دهر
بود در ان اماکن پر فیض که عمر او از تسعین گذشته بود بخدمتش رسیده ام چند سال قبل از ین
وفات نمود ملا حیدر علی مجلسی در رساله اجازه نسب خود آورده که نسب آقا باقر موصوف

از جانب مادر بملا محمد تقی مجلسی میرسد زیرا که مادرش دختر ملا نور الدین محمد بن ملا صالح
مازندرانی بود و مادر ملا نور الدین دختر ملا محمد تقی مجلسی بود لهذا آقای مذکور در تصانیف
خود ملا محمد تقی و ملا محمد صالح را اجد خود گفته است و آخوند ملا محمد باقر مجلسی را خال خود خوانده
و ملا ابو علی کربلائی تلمیذش در منتهی المقال بعد اوصاف و مدائح و القاب آنجناب آورده
ولادتش در سنه یکهزار و یکصد و بیست در اصفهان واقع شد در بلده بهبهان توطن اختیار کرده
بعده بسوی کربلا آمد و گاه گاهی بخاطر اشرفش میگذشت که از کربلا بسوی بعضی بلاد منتقل شود
فرماید پس حضرت امام حسین علیه السلام را بخواب دید که میفرماید لا ارضی ان تخرج
من بلادی یعنی راضی نمیشوم باینکه تو از بلاد من بیرون روی پس بمجرد دیدن این
خواب عزم بالجزم بر اقامت و مجاورت آن ارض اقدس نموده و در بلاد عراق خصوصا
در نجف اشرف و کربلای معلی قبل از آمدنش کثرت اخباریان بود و جهلای ایشان بسیار
متعصب بودند که هرگاه یکی از ایشان میخواست که کتابی از فقهای اصولیین را بدست بردارد
کتاب را بوساطت جامه بر میداشت بنهجی که دستش بآن کتاب مس نشود یعنی از شدت
تعصب و عناد جلد کتب ایشانرا نجس میشمردند پس حقتعالی ببرکت قدوم او آن بلاد را از متعصبان
جهال خالی گردانید و مردم از انوار علوم او از ظلمات حیرت رسته بشاهراه هدایت رسیدند
بالجمله تمامی مجتهدین عصر وی اخذ و استفاده از علوم او نموده اند تصانیف آقا باقر محمد و ح
قریب شصت کتاب ست از انجمله شرح مفاتیح ملا محسن کاشانی که از ان جمله شرح ابواب
طهارت و صلوة و صوم و زکوة و خمس بمعرض تالیف رسیده است و بسبب آن کتابی بسیار
نیکوست و دیگر حاشیه کتاب مدارک بر ابواب طهارت و صلوة که دران بر غفلتهای
سید محمد عاملی مصنف کتاب مذکور تنبیه فرموده و مصنف مذکور را در خواب دید که اعتراف
بغفلت خود کرد و اظهار رضای خود بر تنبیهات او فرمود و دیگر از تصانیف او حواشی
و تعلیقات بر کتاب منهج المقال فی احوال الرجال تالیف میرزا محمد استرآبادی که دران

تنبیه بر فوائد و تحقیقات بسیار نموده بنهجی که علمای متقدمین و متاخرین را اطلاع بر چنین تحقیقات میسر نشد دیگر حاشیه بر شرح ارشاد ملا احمد اردبیلی از اول کتاب التجارت تا آخر کتاب ست و دیگر حاشیه بر کتاب وافی و رساله اجتهاد و اخبار که در ان شبهات وارده آنرا مندفع نموده و رساله در مسئله اصل برائت و رساله در بیان حیلهای شرعیه متعلق بربا و ذکر چیزهای که آنرا شرعی گمان میکنند و حالانکه شرعی نیست و دیگر رساله فوائد حائریه مشتمل بر انچه فقیه را معرفت آن ضروریست و رساله فوائد ملحقه بفوائد حائریه که آنرا فوائد جدیده گویند و حاشیه بر معالم الاصول و رساله در طهارت و صلوة که حاوی مسائل شریفه و دقائق لطیفه ست رساله صغیره فارسیه در احکام زکوة و خمس و رساله مختصره فارسیه در احکام حج و رساله جیده فارسیه در معاملات و رساله صغیره در حرمت غنا و رساله صغیره در ذکر قیاس و رساله لطیفه در حل شبهه جبر و اختیار و رساله در بیان جمع بین الاحادیث و اقسام جمع آن و رساله در حلیت جمع بین الفاطمیین که درین مسئله بر شیخ یوسف بحرانی رحمه الله که بر حرمت آن اصرار داشت و نکاح دو سیده از بنی فاطمه را بایک مرد در زمان واحد باطل مے انگاشت رد کرده است و رساله مبسوطه دیگر که در همین مسئله ست و رساله مختصره دیگر در همین مسئله و رساله فارسیه در اصول خمسه و رساله در بطلان عقد با دختر صغیره بمحض عزم حلیت نظر بسوی مادرش و محرم گردانیدن او و رساله مبسوطه در استحباب صلوة جمعه در ابطال وجوب عینی آن و رساله دیگر مختصر در مسئله مذکوره و رساله در حجیت استصحاب در بیان اقسام آن و ذکر اقوال فقها دران و رساله در بیان کیفیت مناظره که او را بایکی از فضلای اهلسنت و جماعت در باب محال بودن رؤیت حق تعالی واقع شد و آن فاضل از جواب او عاجز شده در مسئله رویت متوقف شد و دیگر حاشیه بر دیباجه کتاب مفاتیح متضمن بر چهار مقاله ست مقاله اول در بیان اصول معتبره فقهای کرام مقاله دوم در بیان چیزی که جهال آنرا قیاس میشمارند و حالانکه قیاس نیست مقاله سوم در بیان اجماع ضروری و نظری و بیان آنکه شهرت میان علما

حجت ست یا نه مقاله چهارم در عدم جواز تقلید ست و بیان حکم آن کسی که مجتهد حی بهم نرسد
ورساله دربیان حکم شیره انگوری وتمری ومویزی ورساله دربیان حجیت اجماع واقسام آن
ودفع شکوک وارده دران ورساله درمسئله عدم اعتبار رویت هلال قبل از زوال وحاشیه
برکتاب ذخیره وحواشی متفرقه برکتاب مفاتیح وحواشی برمعالم الاصول وحواشی برمسالک وحواشی برکتاب
تهذیب وحواشی برشرح قواعد ورساله درحکم خونهای که نجاست آن معفوست ورساله
دراحکام عقود ورساله دراصول اسلام وایمان واحکام منکر آن وبیان معنی ناصب ورساله
صغیره دراحکام حیض ناتمام ورساله دربیان اینکه مردم درزمان غیبت امام علیه السلام دو قسم اند
یکی مجتهد ودیگری مقلد وقسم ثالث هم متصورست یا نه ورساله دربیان سبب موسوم شدن
بعض اولاد ائمه علیهم السلام باسم خلفای جور ورساله برحاشیه میرزاجان برمختصر عضدی که رساله
وجیزه لطیفه ست وسوای این دیگر رسائل واجوبه مسائل از تالیف او بسیارست که اگر
مجتمع شود چندین مجلدات گردد واکثر آنها بفارسیست وایضا صاحب منتهی المقال آورده
که جناب مرحوم راد وپسر ویک دختر بود پسر بزرگ ایشان عالم عامل آقا محمد علی صاحب
کتاب مقامع الفضل ودیگر آقا عبد الحسین واحوال ایشان انشاء الله المستعان در نجم سوم
خواهد آمد ویک دختر که درحباله نکاح جناب آقا سید علی طباطبائی علیه الرحمه بود وجمعی کثیر در
جمی غفیر از جمله تلامذه آنجناب بوده اند که احوال اکثر ایشان دراین کتاب انشاء الله تعالی
مذکور خواهد شد وفات آنجناب درسال یکهزار ودوصد وپنج هجری اتفاق افتاد ودر پائین
پای شهدای کربلا مدفون گردید تاریخ وفات او چنین یافته اند

گشت از وی درد تازه بخش　　　باقر علم رفته از دنیا

الشیخ عبد النبی القزوینی الیزدی از معاصرین جناب آقا باقر بهبهانی ومولانا بحر العلوم
آقا سید مهدی طباطبائی علیه الرحمه بود عالمی خبیر وفاضلی نحریر ماهر بفن رجال بوده در اجازه
محمد بن محمد صالح لاهجی که از بعض تلامذه آقا باقر بهبهانی یافته بتقریب ذکر مشایخ خود آورده

ومنهما اجازة جملة من اصحابنا الاعلام وجماعة من فضلائنا الكرام منهم السيد الجليل النبيل زبدة السادة الاماجد ونخبة العلماء الاكارم العالم العامل الورع والفقيه الفاضل المطلع الامير سيد حسين القزوينی ومنهم العالم الفاضل المحقق والمتبحر النحرير المدقق جامع المعقول والمنقول ومقرر الفروع والاصول عبد النبی القزوينی اصلا اليزدی مسكنا بحق روايتهما عن الشريف الماجد الكبير والفقيه المتكلم الحكيم الامير سيد ابراهيم والد السيد حسين المنوه باسمه انتهی ما اردنا نقله و از بعض مقامات كتاب تكملة امل الآمل كه از تصانيف شيخ موصوف ست ظاهر ميشود كه او از تلامذه سيد محمد صالح حسينی خاتون آبادی و شيخ محمد جعفر بن عبد الله الكمری الاصفهانی داماد آقا حسين خونساری بود و ديگر از مشايخ او كه در كتاب مذكور مسطور اند والله يعلم از تصانيف شريفه اوست تكمله كتاب امل الآمل مشتمل بر ذكر كسانيكه در امل الآمل از معاصرين صاحب امل الآمل متروک شده اند و كسانيكه از متاخرين زمان شيخ حر عاملی عليه الرحمه اند و كتاب مزبور را بالتماس حضرت بحر العلوم تاليف فرموده چنانكه در ديباچه ذكر شريف او نموده و گفته اگرچه از مدتی اراده اين امر داشتم كه تكميل كتاب امل الآمل نمايم و اسامی باقيمانده را درج سازم لكن بشغل آن نپرداخته بوديم تا آنكه آن اراده متحتم شد بحكم آنجناب كه واجب الاذعان ست بجمعش شتافتم و مولانا بحر العلوم طاب ثراه تقريظی مشتمل بر مدح وثنای بليغ بر كتاب مزبور و در حق صاحبش قلمی فرموده چون بر عظمت و جلالت شان شيخ مذكور دلالت دارد در اينجا ثبت نموده شد و بعد فقد وفقنی الله وله الحمد للتشرف بما املاه الشيخ العالم الفاضل والمحقق المبدل الكامل طود العلم الشامخ وعماد الفضل الراسخ اسوة العلماء الماضين وقدوة الفضلاء الآتين بقية نواميس السلف وشيخ مشايخ الخلف قطب دائرة الكمال وشمس سماء الفضل والافضال الشيخ العلم العالم الزكی والمولی الاولی المهذب التقی المولی عبد النبی القزوينی اليزدی لازال محروسا بحراسة

الرب العلی وحمایتہ النبی والولی محفوظا من کید کل جاهل غبی وعنید غوی فرحم من قال امینا فاجلت فیما املاه نظری ورددت فیما اسداه بصری وجعلت اطیل فیه فکری وادیر به ذکری فوجدته افضل من ابوس واذین من عروس واعذب من الماء وادق من الهواء وقد ملک ازمة القلوب وسبی بنات المطلوب شعر

لقد وافت فضائلک المعالی ... بهن معاطف اللفظ الرشیق

فضضت ختامهن وقلت انی ... غضضت بهن عن مسک فتیق

وجال الطرف منها فی ریاض ... کسین محاسن الزهر الانیق

شربت بها کؤسا من معان ... غنیت بشربهن عن الرحیق

ولکنی حملت بها حقوقا ... اخاف لثقلهن من العقوق

فسامحنی لعبدی بروید ا ... فلست اطیق کفران الحقوق

وحمل ما اطیق به نهوضا ... فان الرفق انیق بالصدیق

ولعمری لقد جاد واجاد وبذل المطلوب کما ارید منه واراد ولقد احیی واشاد بما رسم وافاد رسوما قد اندرست وطلولا قد عفت ومعاهد قد عطلت وقباب مجد قوضت وارکان فضل قد هوت وانهدمت وابنیة سود قد انقضت وانتقضت فللہ دره فقد وجب علی العالمین بل العالمین شکره وبره فکم احیی بجمیل الذکر ماقد مات ورد بجمیل الثناء ماغبر وفات وکم له فی ذلک من النعم والایادی علی الحاضر والبادی ومن الفواضل العوادی علی المحفل والنادی ولقد نشر فضائل العلماء والفقهاء وذکر محاسن الادباء والاذکیاء ونوه بذکر سکان زوایا الخمول وانا منار فضل من اشرف ضوءه علی الافول فکانی بمدارس العلم لذلک اهتزت وربت وطربت وبمحاسن الفضل له قد ازلفت وزفت وبمجافل الادب قد اسست وانست

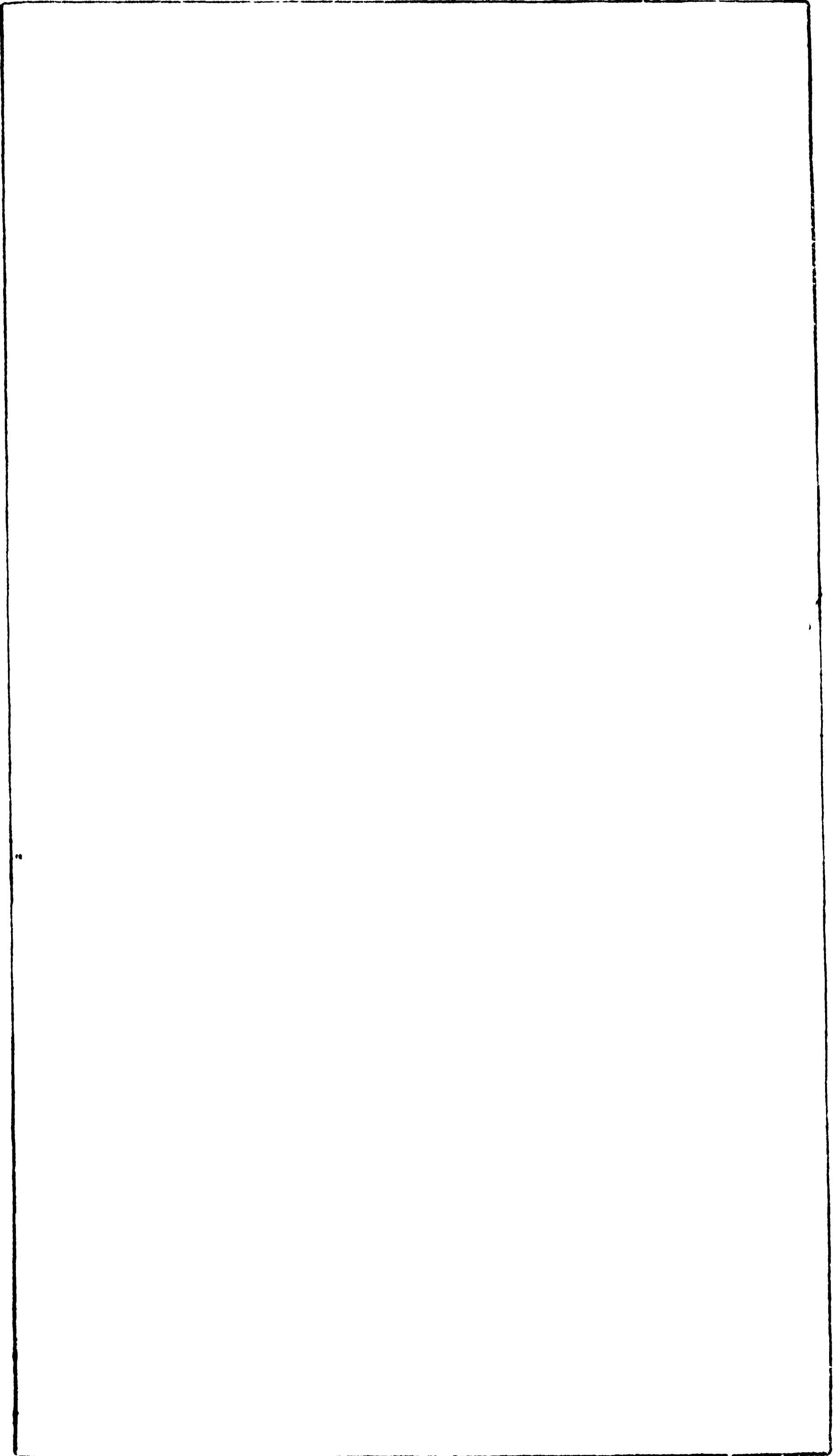
وکانی بسکان الثری ورهائن القبور قد ارتقوا معارج الطور والبسوا ملابس البهاء والنور وتباشروا بالتهنیة والسرور وطفقوا بلسان الحال ینشد وزماد جمہ هذا المقال شعر

اجیئتنا بثنائك السلسال فاذهب بنعماها دخی البال

فی النشاتین لك المهنا والهنا نیل المنی والفوز بالامال

جامع اوراق ہم ازکتاب مذکور اکثرجا نقل آورده اگرچہ کتاب مذکور درین دیار نایاب ست وانچہ کہ دستیاب گردیده نسخہ ایست سقیم تاحرف الجیم درکتبخانہ مولانا سیدنا العلامۃ السید حامد حسین دام ظلہ العالی بنظر رسیده امابا اینهمه درکتاب مزبور احوال کسانیکہ دران منقول گردیده ودر دیگرکتب رجالیہ کمتر بنظر رسیده اخوین کریمین العالم العامل میرزا حبیب اللہ والفاضل الکامل میرزا ہدایت اللہ رحمہما اللہ ہردو برادر زیب دانش وہنر وفضلای عصر را افسر بودند حاج ملا شفیعا در اجازہ خود آورده کہ ہردو بزرگوار در اصفہان بودند واخوند ملا حسن شفتی والد المحقق ابوالقاسم قمی صاحب قوانین الاصول در اوائل تحصیل خدمت این دو بزرگوار اخذ علوم نموده وایشان حسب الطلب بادشاه عصر خود واہالی بلدهٔ جابلاق برای قضا وحکومت وترویج امر شریعت در انجا رفتند واز جانب بادشاه بعهدهٔ شیخ الاسلامی قیام داشتند واخوند ملا حسن مذکور ہمراه ایشان بود وصبیہ مرزا ہدایت اللہ درحبالہ نکاح ملا حسن بود ومحقق قمی صاحب قوانین ازبطن صبیہ مذکوره است ونیز از روضہ بہیہ مستفاد میشود کہ ملا مرزا حبیب اللہ موصوف جد مادری ملا شفیعا بوده اخوند ملا حسن الشفتی الجابلاقی منسوب ست بسوی شفت وآن موضعی ست از مواضع رشت کہ یکی از بلاد عجم ست وجابلاق بجیم فارسی وبار موحده وقاف در آخر کہ قریہ از توابع قم ست اخوند موصوف پدر محقق ابوالقاسم صاحب قوانین ست ملا شفیعا درضمن احوال محقق قمی گفتہ کہ اخوند ملا حسن شفتی والد ماجد محقق مذکور کہ از اہل شفت بوده وازانجا باصفہان برای تحصیل علوم شرعیہ

دفنون دینیه رفت درانجا پیش عالمین عالمین کاملین میرزا هدایت الله که جد مادری
ملا ابو الحسن قمی ست و برادرا و میرزا حبیب الله جد مادری من بتحصیل علوم اشتغال ورزید
در وقتیکه عالمین مذکورین بسوی قریهٔ جابلاق رفته بمنصب قضا و افتا قیام نمودند اخوند ملا حسن
همراه ایشان بود و با دختر میرزا هدایت الله که والده محقق قمی ست نکاح کرد و ولادت صاحب
قوانین درهمان بلده واقع شده و همانجا نشو و نما یافت و از والد خود اخذ علوم ادبیه
نمود و بالجمله ملا حسن عالم و فاضل و جامع کمالات و مشهور در زهد و عبادات ست از تصانیف او کتابیست
بر وتیرهٔ کشکول موسوم بکاس السائلین انتهی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وکفی وسلام علی عباده الذین اصطفی **نجم** سوم از تذکرهٔ موسومه به نجوم السماء فی تراجم العلماء در ذکر برخی از افاضل و اعیان فقها و محدثین و مفسرین و نبذی از حالات مستعدین و مشتغلین علوم مأة ثالث عشر و بالله اتوکل و اعتصم

العالم الربانی مولانا السیّد محمّد مهدی الملقب بحر العلوم بن مرتضی بن محمد الحسنی الحسینی الطباطبائی النجفی البروجردی

بروجرد شهریست از قلمرو علی شکر میان او و بلدهٔ کرمانشاهان مسافت پنج روزه راه است زبان اکابر فقها و اعاظم علما از مدح و وصفش قاصر علامه شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطاء که از اعاظم تلامذهٔ بحر العلوم بود باین ابیات فصاحت آیات او را ستوده **شعر**

لسانی عن احصاء فضلك قاصر	وفكری عن ادراك كنهك حاسر
جمعتَ من الاخلاق كلّ فضيلة	فلا فضل الّا عن جنابك صادر
يكلّفنی صحبی نشيد مدايحكم	لزعمهم انّی علی ذاك قادر
فقلت لهم هيهات لست بقائل	لشمس الضحی يا شمس ضوئك ظاهر
وما كنت للبدر المنير بناعتٍ	له ابدًا بالنور واللّيل عاكر
ولا للسماء بشراك انت رفيعة	ولا للنجوم الزهر هن زواهر

وله ايضا فی مدحه قدّس سرهما

اليك اذا وجهت مدحی وجدته	معيبًا وان كان السّليم من العيب
اذ المدح لا يحلو اذا كان صادقًا	ومدحك حاشاه من الكذب والرّيب

و مولانا سید جواد عاملی صاحب مفتاح الکرامه در مدح آنجناب قصائد بلیغه فرموده و در بعض

آنها اشاره بکرامات مشهوره اش نموده از انجمله قصیده ایست که در آخر آن الناس ملاحظه مفتاح الکرامه از حضرت بحر العلوم داشته از تطویل نیندیشیده در اینجا ثبت مینماید

الیک زمام الخلق یا خیر مرشد	وانت نظام الکون فی کل مشهد
وانت امین الله قمت بامره	علی الدین والدنیا بامر محمد
وحجته العظمی من کل وصمة	وآیته الکبری علی الیوم والغد
وانک جنب الله خازن علمه	وانک وجه الله فی کل مقصد
تعالیت عن کنه الانام ولا ادری	الی کلّ سر ثاقب الذهن یهتدی
تباین فیک الناس اذ بنت عنهم	فاضحوا وهم بین غاوٍ ومهتدی
وبین اناس حائرین وانّنی	لشاذرهم فی ذاک غیر منقد
ففی کل سرّ من علاک فظاهرٍ	دلیل لکل نحو مبداه یبتدی
لک المعجزات البیّنات اقلها	یقیم علی ساق الهدی کل مقعد
الست الذی اضحی الیهود بمعجز	تخرّوا عناة للجدران وللید
واضحوا جمیعا مسلمین وانهم	جمابذ فیهم کل حبر مسود
یضیفون عن غاو تلک بیوتهم	بنجم الدجی معمورة بالتهجد
وقاضی قضات القوم ارشدت امره	وقد کان صعبا لا یلین لمرشد
وقومت زیغ الترکمان وکم لکم	بمکة آیات لکل موحّد
وطائفة نهج الطریقة قد عدت	وانهم دهرا فی غیها کل معتدی
فحین رأت ما یقطع العذر منکم	تجلی عماها بعد طول تردّد
وکم فرقة ضلت فروع اصولها	رددتم الی الاصل الاصیل الموصل
وللجن والاملاک شان لدیکم	فسل مسجدا فی ارض کوفان ترشد
وقد جاءتها جان فیه خفیة	بقائد جیش السوء من خاتم الید

وكم فيك سر لا ابوح بذكره	مخافة حب طائش اللب سمهد
وفي درسك الميمون اعدل شاهد	على سرك المخزون في كل مشهد
تدير كؤوس العلم من كل غامض	على كل حبر بالفضائل مرتدي
وعلامة ندب امام زمانه	ومجتهد في كل فن مصمد
هم القوم كل القوم الا لديكم	فانهم ما بين بكم وملحد
فيا جبلا من قدرة الله باذخا	وبحر هدى نادي الوجود به ندي
مدحتك لا اني رجوتك للغنى	وان غاض في فرع من طريف ومتلد
ولكنني عاينت فيك شمائلا	عرفت بها عرف النبي محمد
وقد صنف المولى كتابا بيمنكم	يفوق جميع الكتب في كل مقصد
وكم قمت للارشاد بالنبا واجبا	صلاح كتابي والكتابة في يدي
فان تلحظوه زاد نبلا ورفعة	وبالغيث يغدو ممرعا كل فدفد
ولا زالت الايام يا بن بهائها	تروح عليكم بالسرور وتغتدي

وبرهمین منوال بسیاری از فضلای زمان و اجلای علمای عالیشان در مدح آنجناب قصائد غرا و منشآت بلیغه که بیرون از احاطه توصیف و تعریف اند گفته اند نسب شریفش از جانب پدر بحضرت امام حسن علیه السلام و از جانب مادر بحضرت امام حسین علیه السلام می رسد یعنی آنکه از جانب پدر منسوب بوده اند بسید ابراهیم طباطبا بن اسمعیل الدیباج بن ابراهیم الغمر بن الحسن المثنی بن الامام الحسن المجتبی علیه السلام و مادر ابراهیم بن حسن مثنی جناب فاطمه دختر سید الشهداء بود صاحب منتهی المقال بعد مدح و ثنای آنجناب گفته که ولادتش در کربلای معلی در شب جمعه ماه شوال سنه خمس و خمسین بعد المائة والالف واقع شد بهمت والد خود که عالم پرهیزگار و صالح و نیکوکار بود و بخدمت جمعی از کبار علما که از جمله ایشان شیخ یوسف بحرانی باشد تحصیل علم نموده بنجف اشرف رفته بشاگردی جمعی از علمای آنجا که از جمله ایشان شیخ

فتونی و شیخ محمد تقی ذورقی وغیره بودند بهره یاب شد باز کربلا مراجعت نموده بخدمت
آقا باقر بهبهانی باشتغال علوم پرداخت و باز بنجف رفته اقامت ورزید اکنون خانه مبارکش
محط رحال علما و مفزع فحول فضلاست و آنجناب بعد از آقا باقر بهبهانی پیشوای علمای
عراق و سید فضلای علے الاطلاق ست علمای آن بلاد التجا بسوی ایشان میارند و عظمای
آن نواح اخذ علوم از خدمتش مے نمایند آنجناب کعبہ علومی ست کہ طی مراحل بسوے
او میکنند و بحر مواج فضائلی ست کہ ساحل آنرا درنمی یابند و باینهمه کرامات ظاهره و آیات
باهره که از و بوقوع آمده و شایع و ذائع ست که در زمانیکه آنجناب در حجاز تشریف
داشت جمعی کثیر از قوم یهود بمشاهده براهین کرامات آنجناب ایمان آوردند و والد ماجدش
در شب ولادت شریفش بخواب دید که حضرت امام رضا علیه السلام شمعی را با محمد بن
اسمعیل بن بزیع که از اصحاب اخیار آنحضرت بود فرستاد و آن شمع را بر بام خانه اش برافروخته
پس روشنی آن بلند شد که پایانش را ادراک نمیتوان کرد و نظر بر وقت دیدنش تعبیر
میشد و زبان حالش میگوید ما هذا بشرء میرزا محمود طباطبائی که از برادرزادگان بحر العلوم ست
در فواتح شرح دره نقه بعد نقل عبارت صاحب منتهی المقال که ترجمه اش گذشت می فرماید
اقول و من کراماته المنتشرة حکایة فتح اقفال الروضة المقدسة الغروية الشايعة في
الاتساع والدائرة على السن الفضلاء الثقات بعد وفاته حيث اخذ العهد ممن رأه على
عدم الابراز حال الحيوة و قريب من ذلك حكاية السرداب سمعتها مفصلة عن بعض العلماء
الثقات نقلا عن غيره وهي معروفة و من ذلك ما اشتهر من نياحة الجن عليه طاب ثراه
في السرداب المتوفى فيه بل خدمتهم له واخذهم العلوم منه درجه قصوای علم و عمل و ورع
آنجناب بحدی بود که در آئینه حقنما از جناب مولانا السید دلدار علی طاب ثراه نقل ست که در ایام عبور
آنجناب بدیار فائض الانوار ائمه اطهار علیهم السلام از زبان سیدی باوقار از سادات
اهل خطه که اسمش سید حسن و از سالها مجاور روضه مقدسه غرویه بوده شنیده که میگفت

اگر درین زمان جناب بحر العلوم دعوی عصمت نماید احدی را مجال قدح وجرح در آن نیست وهم نقل ست که در هنگامیکه آن قبله زمان وارد که معظمه بود در آنجا مراحل تقیه بالطبع می فرمود شخصی از بعض فضلای اهلسنت سوال کرد که این سید اگرچه اظهار مذهب اهلسنت می نماید اما معلوم نیست که از مذاهب اربعه سنیان کدام مذهب را اختیار کرده است آن فاضل در جوابش گفت که این نمیدانم بلی اینقدر مرا معلوم و متیقن ست که اگر سید مذهب خامس را سوای مذهب اربعه اختیار نماید و در آن استدلال فرماید کسی از اهل تسنن بانکار او اقدام نمیتوان کرد و حق اینست که فضائل و کرامات و خوارق عادات آن عالیجناب بیرون از حد واحصاست اگر کسی استقصا خواسته باشد کتابی جداگانه باید نگاشت صاحب تحفة العالم بتقریب ذکر ساکنین نجف اشرف آورده سید جلیل المناقب عظیم القدر سید محمد مهدی طباطبائی بروجردی از اکابر فقهاء زمان واعاظم محدثین دوران و در جمیع علوم معقول و منقول وسیع الباع و بجامعیت و تقوی فرید اصقاع بود چند سال در حرمین شریفین مجاور و بمذاهب اربعه مدرس بود بسا تحقیقات شریفه و مصنفات عالیه از ماثر قلم آن امام همام بیادگار ست در اواخر بسبب سمن مفرط و بیماری خفقان از افاده علوم وا مانده عزلت داشت و بمطالعه و تالیفات بقدر طاقت می پرداخت انتهی وفات آنجناب در سنه اثنی عشرة بعد المائتین والالف واقع شد عمر شریفش تقریباً پنجاه و هفت سال بود شعرای عرب و عجم در مرثیه و تاریخ او قطعات و قصائد غرا انشا نموده اند از انجمله یک دو بیت اقتصار میرود

عجب غمی ست که از این مصیبت جانکاه | بسینه خون شد و بیرون ز چشم پرنم رفت
خرد چو سال وفات از تو جست با وی گو | سمی مهدی صاحب زمان ز عالم رفت

لفظ وی برای تعمیه است که عدد آن بر مصرعه اخیره می افزایند تا عدد مذکور حاصل شود از جمله اولاد امجاد آن برگزیده رب عباد جناب قدسی القاب ملائک آداب

عالیحضرت مجمع علوم دینی ومنبع معارف یقینی آقا محمد رضا علیه الرحمه ویک صبیه مخدره که در
حباله عقد جناب سید محمد خلف اکبر جناب آقا سید علی طباطبائی بوده از مصنفاتش کما ضبطه
میرزا محمود الطباطبائی فی کتابه المواهب السنیه فی شرح الدرة المنظومة حیث قال برد
الدرة المنظومة وهو کتاب جلیل لم اقف له فی منظوم الاصحاب وغیرهم علی نظیر وعدیل
وقد نظم فی مدیحها الفاضل الاکرم الشیخ محمد علی الاعسم رح ما یبلغ ثمانیة عشر بیتا اولها

درة علم هی ما بین الدرر ... فاتحة الکتاب ما بین السور

وله فی الفقه کتاب المصابیح وکتاب الهدایة اقتصر فیه علی لب الفتوی لم یبرز منه الا القلیل
من الطهارة ورسالة فی مناسک الحج تنسب الیه ورسالة فی تحریم العصیر الزبیبی وله اختیارات
علی الذخیرة حکاه بعض مشایخنا والی الآن لم اقف علیه وله کتاب رجالی حقق فیه
احوال جماعة من الرواة والعلماء یزید علی عشرة آلاف بیت وله فی الاصول شرح علی الوافیة
لم یعمل مثله فی البسط والتحقیق ونقل الاقوال والادلة علی نمط رشیق الا انه لم یبرز منه
الا القلیل ومن الفحول من ادعی بانه لو تم لتم الاصول وله فوائد فی الاصول جیدة
مشتملة علی فوائد جمة ومباحث مهمة والظاهر انها کالمصابیح منتظمة من الملتقطات بینیة

بعد وفاته وله مراثی فی واقعة الطف ابتدائها

الله اکبر ماذا الحادث الجلل ... فقد تزلزل سهل الارض والجبل

وله قصیدة بالغة فی المناقب والمثالب ردا علی بعض النواصب تبلغ مائتین وخمسة
وستین بیتا وله ردود بالغة علی ابن حجر العسقلانی فی نکارة القائم فی قوله ما ان للسرداب
ومراثی جیدة فی رثاء والده المرحوم وبعض اولاده واجلة اهل عصره وله قصیدة رمانیة معروفة جیدة
ملیحة وغیر ذلک من الکلام المنظوم السید الاجل میرزا یوسف التبریزی از اجله
علمای دین ست فخر المجتهدین ملا آقای دربندی در اکسیر العبادات آن مرحوم را از تلامذه
حضرت مجدد الشریعة آقا باقر بهبهانی اعلی الله مقامه شمرده الشیخ حسین المشتهر بابن النجف التبریزی

دراکسیر العبادات او را باین الفاظ ستوده الفاضل الکامل والعامل الثقة الاتقی المشتهر
بکونه صاحب الدرجات العالیه والمقامات المتعالیه الشیخ حسین المشتهر بابن
النجف التبریزی الذی کان من اجلة اصحاب السید الاجل ذی المناقب الکثیرة و
المفاخر الوفیره المسمی بحر العلوم الراقی من الفقه الی اعلی المراقی محمد مهدی
ابن ابی ذر النراقی از اکابر علما و فقها بود پیش علامه زمان ملا اسمعیل الخاجوئی تا مدتی سال
بتحصیل علوم و فنون اشتغال داشت و نزد بسیاری از علماء ماهرین تردد میفرمود حاوی بود جمیع علوم
بسیار و فنون ریاضی از هندسه و حساب هیئة و علوم ادبیه از معانی و بیان و غیر آن گردید و در علم
تفسیر مهارت وافر و ملکه ماهر پیدا نمود بالجمله جناب موصوف در فقه و حدیث از تلامذه آقا باقر بهبهانی
طاب ثراه میباشد کما یظهر من مرآة الاحوال از تصانیف اوست کتاب معتمد الشیعه و کتاب
مناسک مکیه در احکام حج و کتاب مشکلات العلوم که کتابیست عجیب مشتمل بر فوائد بسیار و کتاب
محرق القلوب در مصائب امام حسین علیه السلام و کتاب لوامع الاحکام و رساله در فقه فارسی
و مثنوی طائر قدسی السید علی ابن السید محمد بن السید نور الدین بن السید
نعمة الله الجزائری در تحفة العالم مسطور است السید الولی السید علی بن السید محمد بمکارم
اخلاق ظاهری و باطنی محلی و از صفات ذمیمه مبرا و در مجلس آرائی و رنگین صحبتی گل همیشه بهار و عالم
از نکهت خلق او گلزار بود باکتساب کمالات صوری و معنوی و خصائل ستوده نفسانی ممتاز و در چشم
اعیان و اعاظم چون مردم دیده باعزاز و در فهیدن شعر فارسی و رسیدن به نیک و بد آن بی انباز
و شعرای عصر در سخن سنجی او در احتراز بودند اگرچه خود نمی گفت اما شعر درست و مستحسن او در مذاق عجب تاثیر
بود هر روزه هنگام عصر شعرا مانند مولانا قوام و مولی محمد جواد بن ملا مومن شمس متولی مسجد جامع که او نیز شاعر
شیرین زبان و در فن تاریخ زبده امثال و اقران بود و سائر شعرا در منزل او منعقد می شدند
و هرکس انچه تازه خیال کرده بود بمجلس عرض می نمود و بگی رد و قبول او را مسلم می داشتند در نجوم
و استخراج تقادیم کواکب دقیقه یاب و در هیئت و ریاضی ثانی بطلمیوس و جا باسب و بربرادر و

جفری و احکام نجومی مهر جهانتاب و تابود مدار استخراج دران نواح بآن والاجناب بود معرفة
التقویم و رساله در اصطرلاب و رساله در هیئت بنجامیت او خوانده ام چند سال قبل ازین
بدار اعلی انتقال نمود السید طبیب بن السید محمد برادر سید علی سابق الذکرست صاحب
تحفة العالم آورده که سید موصوف عالمی عالیقدر و در اکثری از علوم خاصه در نحو و منطق
و بدیع و فضائل گستر بود کسب فضائل از سید زین الدین علیه الرحمه نمود در عراق فارس و گیلان
که همیشه مشحون بدانشمندان و اعلام اند بفیض صحبت بسیاری از آنها رسیده بغایت هموارہ
از عباد روزگار بود در حائر حسین در حین مجاورت به بهشت جاودان انتقال نمود اللهم احشره
مع الشهداء او لاد امجاد او سید جعفر سید مهدی سید محمد سید اسد الله مولانا آقا
محمد سید آبادی بید آباد از اعظم محلات دار السلطنة اصفهان که بغایت معمور و بلطافت
آب و هوا مشهور مولد آن برگزیده رب غفورست که مراتب فضیلتش کالشمس فی وسط النهار
آفاق را نورانی دارد بی نیاز از اوصاف و بیانست کذا فی تحفة العالم از تلامذه آقای
موصوف سید اسمعیل بن سید مرتضی بن نور الدین بن سید نعمة الله جزائری ست
که ذکرش خواهد آمد انشاء الله مولانا العلامة المیرزا محمد مهدی بن ابی القاسم
الموسوی الشهرستانی الحائری اصل وطن آنجناب شهرستان ست بفتح شین معجمه
و سکون ها و فتح راء مهمله و سکون سین مهمله و تای دو نقطه بالا قبل از الف و نون در آخر که
از بلاد مشهوره خراسان و عجم ست بعد ازان مجاورت کربلای معلی اختیار فرموده و دهمان
جای اقدس مدفن یافت نسب شریفش بحضرت امام موسی کاظم علیه السلام میرسد از جمله علمای
کرام و فقهای عالیمقام بود و تحصیل علوم بخدمت شیخ یوسف بحرینی و دیگر فقها نموده و از ایشان اجازه
روایت داشت در تحفة العالم مسطورست که میرزا موصوف از اعاظم افاضل نامدار و علامه
جلیل المقدارست در تهذیب اخلاق و تکمیل نفس ناقص آنقدر کوشیده است که مزیدی بران
متصور نیست شهرستان خلق عظیمش سواد اعظم عالم ملکوت و بحر بیکران دست دریانوالش

جرعه بخش سکان دیر ناسوت معروف عموم اهالی روم و هند و ایران و بجاحیث روائی مروج
یگانه دوران است با آنکه عمر او از هفتاد تجاوز نموده و عشره ثامن بود و آثار شکستگی و هرم از
کلال و ملال و ضعف قوای نفسانی و عنصری اصلا باو راه نیافته بود در بدایت حال از نجف آباد
افتاده از تیه ضلال و تشتت اوضاع و احوال ایمن یا را اطلاعی بکمال وارد اصول کافی و تفسیر
صافی را جمعی در خدمتش تلمذ می نمودند من هم از مستفیدان آن محفل ارم مانند بوده ام انتهی
از جمله اولاد امجاد میرزا موصوف میرزا محمد حسین معروف به آقا بزرگ بود که بعد وفات آنجناب
وارد هندوستان شده و حیدرآباد دکن هم رسیده وفاتش در سنه خمسه عشر بعد المائتین و
الالف اتفاق افتاد و بعضی شعرا تاریخ وفات را درین مصراع یافته اند ۵ از عینا مهدی آل محمد آه آه
آقا احمد بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال بتقریب ذکر علمای کربلای معلی و ذکر سوانح سال
یکهزار و دو صد و پانزده آورده که دران اوان عالیجناب مقدس القاب فضائل مآب
سلالة الاطیاب عمدة المحققین و زبدة المدققین ملاذ فقرا و ملجا ضعفا مرحوم و مغفور میرزا محمد مهدی
شهرستانی موسوی طاب ثراه دران ارض اقدس برحمت ایزدی پیوست و خار مصیبتش بر دلها
عالمیان نشست جنازه او را با ناله آه در ایوان پیش روی شهدای سعداء در رواق شریف
مدفون کردند تغمده الله بغفرانه مولانا المیرزا محمد رفیع بن محمد شفیع مستوفی الممالک
صاحب تحفة العالم آورده که میرزا موصوف از افاضل اعلام و اکابر عالیمقام بود در فنون
علمیه خصوص در معقولات دستگاهی عالی داشت و در خداشناسی و درویشی با اینکه در
دنیا صاحب جاه خطیر بود شبه و نظیر نداشت درینجا فوتش مسموع شد و نیز از کتاب مزبور
مستفاد میشود که وطن میرزا موصوف بلدهٔ آذربایجان است مولانا السید عبد الکریم
بن السید جواد بن السید عبد الله بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری
صاحب تحفة العالم آورده السید العلیم و الفضل العظیم السید عبد الکریم فاضلی نحریر و عالمی
بی نظیر و سرآمد پارسایان و عباد و سرخیل اصحاب تکرمت و سداد و اکثری از علوم

خاصه فقه و حدیث امام همام و در مجاهدات و ریاضات و قوت عبادت از کبرای اولیای عالیمقام
و از سن صبا تا حین رحلت که از شصت متجاوز عمر یافت در تحصیل معارف دینیه آلهیه بود و نشر
علوم دینی طلبی با عقلا و بغایت کریم النفس و وارسته و لسبی قانع و بیساخته بود شرح کیفیت
سلوک و ریاضات آن مجاهد اسقامی عظیم باید و تفصیل آن در حوصله تحریر نمی آید و اگر در کلیات
و انچه در و نوشته میشود مسامحه نرود نیز دفترها بآن مشحون گردد بالجمله بعد از آنکه به سن چهار پنج سالگی
رسید جد والای او سید عبدالله بتربیت او همت گماشت و او را بمرحوم سید زین الدین
بسرخطی سوادی بهم رساند و شروع بعربیت نمود و بعد از استفاده مبادی از سید مبرور
آن والا مقام خود بتعلیم او پرداخت بسهل فاصله آن بزرگوار رحلت نمود چون باستعداد ذاتی
و بقوت مطالعه و مذاکره و استفاده از بعض اعمام کرام بمراتب علیا ارتقا یافت از ابتدای
نشو و نما خلوت بمزاجش غالب بود از صحبت مردم حتی از مشاکلت و معاشرت اعمام
و سلسله عالی شان خود نیز دامن کشیده گوشه نشینی اختیار نمود و در بر روی مردم بسته بعبادت
و حق طلبی بسر میبرد و مدتها بشراکت فرزند اکبر او سید محمد در خدمتش استفاده نموده ام در این
ظرف ایام هرگز ندیدم که از امور مسنونه از صوم و صلوة و دعوات ماثوره چیزی از و فوت
شود و یا فعلی که در شرع مذموم باشد از و سر زند حتی در افعال مباحه نیز باحتیاط بود در سالی
یکمرتبه بزیارت ائمه ائمه عراق رفتی و چندی توقف نمودی و از علما و مجتهدین آن اماکن تکمیل
کردی از آقا محمد باقر بهبهانی و سید محمد مهدی طباطبائی بروجردی که از اعلام افاضل سمو
المکان و سرآمد مجتهدین عالیشان بود اجازه عامه تحصیل نموده روزگاری بعزت و احترام
گذرانید در سفر مشهد مقدس رضوی از استاد الحکما میرزا محمد مهدی خراسانی بقدر فرصت
استفاده حکمیات نمود اما آن بزرگوار را بتعلیم و تعلم حکمی و ریاضیات رغبتی نبود اخباری مذهب
و از فقهای ظاهر و در فتاوی بغایت محتاط بود و از قبول هدایا و احسان از مردم حتی از کرام
[illegible] هندوستان احترازی تمام داشت و بلقمه نان جوین که از بعض اراضی موروثی باو میرسید

میساخت وحق با او بود چه بر فرض محال هرگاه نفس بلندهمت تن به پستی در دهد و مبتلاش
قدر ضرورت گردن نهد طریق تحصیل از وجوه ستوده درین جزو زمان نایاب و قبول دولت
وزبونی مقدور کرام نه و اگر از دنیا طلبی منظور جود و ایثار است بدیگران سر همه سخاوت تا گذشتن
از دنیا و گذاشتن آن چیزیست که در دست تمام خلق است باینها مصنفات بسیارے
در هر فن از مآثر قلم فیض شیم او بر صفحه عالم یادگار است که متذکر آنها نیستم و اکثری بعد بر آمدن
من از ان دیار تالیف شده اند تا من بودم شرح مزجی بر الفیه ابن مالک در نحو نوشته بود
و چند رساله و رقعه که هر یکے از امهات فنی دلیل نظیر بود نوشته بود و ده سال قبل از وفاتش از وفور
اشفاق با ابنای زمانه متوطن در بنگاله از زبان علامه سید امداد معلوم شد که از شوشتر بمشهد
مقدس رضوی انتقال نموده روان بخاک پاک آن برکت و دعوا ز مسکن گزیده با احترام و اجلال افاده
و نشر علوم و رضاجوئی خالق متعال اشتغال دارد یک سال قبل ازین نویسش مسموع شد که در آن
روضه خلد مثال مدفون گردید طوبی له و حسن مآب اولاد امجاد سید فاضل عارف سید محمد سید علی سید حسین سید حسن
مؤلف گوید که چون سال اتمام کتاب تحفة العالم یکهزار و دو صد و شانزده هجری است
بنابر آن تقریباً وفات مولانا در حدود سنه خمسة عشر بعد الالف والمائتين بوده باشد
والعلم عند الله مولانا السيد عبد الرزاق بن السيد بهاء الدين بن السيد
عبد الله بن السيد نور الدين ابن السيد نعمة الله الجزائري الشوشتري
فاضلے نحریر و زاهدی بے نظیر بود قبل از استکمال کمالات بجوانی در گذشت
اگر فرصت یافته بودی یکی از فضلای عالیمقدار و در سلک پارسایان نیکو اطوار بشمار آمدی
از و مخلف شد دو پسر سید محمد سمیع سید ایوب العلامة تفضل حسين خان الكشميري
موصوف بشایانی علامه است و در تاریخ معدن السعادة مسطور است که منشأ و مولدش
دار السلطنت کشمیر و لاهور و نشو و نما در شاهجهان آباد و ذکر فضائلش در دیار شرقی مشهور
[illegible] از بدو شعور معقول و منقول بهره وافی داشته و در جمیع علوم متداوله جامع گردیده

اگر او را تالیف معلم خوانند میشاید و اگر عقل حادی عشر دانند می زیبد و سید عبد اللطیف خان
که از دوستان و معاشران خان موصوف بود در تحفة العالم نوشته که وی از اعاظم
فضلای نامدار و سر آمد حکمای روزگار و در جمیع فنون علمی فاضلی بی نظیر و علامه
نحریر بود خاصه در حکمیات و الهیات افلاطون عصر و ارسطوی دهر می نمود چندی
در شاهجهان آباد از خدمت علمای عصر و در بنارس از انفاس فیلسوف اعظم
و امام اکرم شیخ اجل شیخ محمد علی حزین استفاده علوم نموده بدرجه علیا و مرتبه بلند رسیده
در حسن تقریر و بیان افادات رشک چهچهه بلبل هزار دستان در بهاران و حسرت افزای
قهقهه کبک دری در کوهساران شگفته طبعی او چون خنده سحرگاهی نورآگین و جامع علوم
اولین و آخرین و در تشیع غالی و نور ولای ائمه اطهار صلوات الله علیهم از سیمای او لامع
و حدت ذهن و سرعت انتقالش بمثابه سیف قاطع و مکارم اخلاق پسندیده ظاهر و باطن را
جامع و در تمامی این کشور نور فضیلت او ساطع بود بسا حاجت روائی مردمان بی‌نوا
و نزد دانایان فرنک و مردمان با فرهنگ چون روح روان باکرام و اعزاز
مرحله می پیمود و حق این ست که مراتب فضائل و مناقب او را مقامی عظیم ست
عمری و یک نیستان قلم باید تا شمه از اوصاف او را نگارد زبان عربی و فارسی
و انگریزی و رومی که زبان علمی فرق فرنگ و هر کس از فرنگیان را تالیف کتابی
منظور باشد بآن زبان تصنیف می کند و آن را لاتینی نیز گویند مانند زبان عربی
نسبت بعلمای عجم زبان رومی را نیز در فرهنگ همان منزلت ست و یونانی را نیکو گفتی
و خوندی و نوشتی و باین سبب بسیاری از کتب حکمی فرنگ را بعربی ترجمه نموده ست
و خود نیز تالیفات دارد از انجمله از آثار فضل او ست شرحی بر مخروطات ایلونیوس
و دو رساله مدون در جبر و مقابله یکی مشتمل بر حل جبری و دیگری متضمن حل جبری و هندسی
و شرحی بر مخروطات دیونیال و مخروطات سمسن و در طی مباحثات و مطالعه آنقدر

حواشی و تعلیقات بر کتب حدیث و فقه فریقین و حکمیات اسلامی و سائر علوم نگاشته است
که احصای آنها عسیر و کمتر فاضلی را میسر شده است سزاست که هند و هندیان باشطهار
او دم از فضل و دانش زنند و بوجود او افتخار کنند و دیگر هر قدر فلک بگردد چون او دیگری را
بعرصهٔ ظهور رنیاورد رشمهٔ از طور معاش و طرز سلوک او این ست که یکپاس از روز برآمده
از خواب برخواستی جمعی از تلامذهٔ که ریاضی خوان بودند می آمدند و استفاده می نمودند
تا نزدیک بظهر ایشان که رفته بودند بدید و بازدید انگلیسیه و اجرای کارهائی که با وتعلق داشت
می پرداخت و مردم رفت و آمدی نمودند و گاه گاهی خود نیز بیرون میرفت تا عصر
که جمعی دیگر از تلامذه که بفقه امامیه مشغول بودند استفاده میکردند و نماز ظهرین را ادامی نمود
آنگاه قدری طعام می خورد بعد از برداشتن سفره چند کس که فقه حنفی میخوندند حاضر میشدند
و استفاده میکردند شام که شده بود نماز عشائین ادا و بکنجی که و تنها که بجز کتب چیزی دیگر
نزدیک او نبود بمطالعه و خوض در مسائل دقیقه نظری مشغول میشد تا طلوع صبح صادق
نماز صبح را کردی و بخوابگاه رفتی دو سه کس خواننده خوش آواز نوکر داشت ایشان آمده
باسه تار و چهار تار برامشگری و زمزمه مشغول می شدند تا بخواب میرفت یکپاس خوابیدی
و بیدار شدی و بغیر از ان یکمرتبه طعام دیگر چیزی بدهن نمیگذاشت و شبها مژه برهم نمی نهاد
اطبا او را از این همه خوض در مسائل و کثرت مطالعه منع و زجر می نمودند و فائده نداشت
در جوانیها تاهل اختیار و یک فرزند تجمل حسین خان از و بوجود آمده آن ضعیفه درگذشت دیگر
روی زنی راندید تا وفات نمود بجز سماع امری دیگر که منافی شرع باشد از و ندیده ام الحق
تا به فیض صحبت او بودم منافرات اوضاع این کشور چندان معلوم نمی شد اگرچه
در خدمتش کتابی بخصوص نخوانده ام لکن بمنزله استاد مشفق و در هر جلسه آنقدر از مطالب
علمی و مسائل غامضه حکمی و نقلی از و استفاده کرده ام که حق ایادی و شکر نعم او بزبان
طلاقت بیان و قلم بکسور اللسان ادا نگردد و چون بامر وکالت از جانب مثل آصف الدوله

رئیس بے مانندی مامور بود اسباب تجمل و دور باش بأعلی درجه نیکوئی داشت اما بطوری
که شیوه دنیاداران خاصه اعاظم هندوستان ست بر خود نه بستی و با ادنی سلوک
برابری نمودی و بعلم و فضل نیز افتخار نکردی و با پست رتبه ترین طلبه بفروتنی و شگفته
طبعی بودی چند سال قبل ازین آصف الدوله او را بلکهنو طلب فرمود و نیابت خود را
بتکلیف و اصرار باو داد با اینکه مدام کاره آن کار بود هیچ ستوده بتقدیم رسانید مکرر
می فرمود که از نیابت آنقدر رتبنگ آمده ام که میخواهم سر بصحرا گذارم مرا با نیابت
چه مدخل و درمیانه چه مناسبت کسی که تمام عمر را بصحبت علما و فضلا و کتب دانشمندان
بمطالعه و خوض در علوم بسر برده باشد با این مردم عوام که درین دولت را جمعیت
دارند چگونه تواند گذرانید و دران زمان نیز حجاب و دربان و عمله نگاه نمی داشت
هر کس میخواست باو میرسید و باین سبب دربارگاه او از آمد ارباب حوائج آمد و شد
دشوار بود و ناچار به اجراءات آن کار صبر می نمود تا آنکه آصف الدوله جام تلخ مرگ
از دست ساقی اجل نوشید و در زمان دولت او سیری گردید و نوبت ریاست عاریت
برادر او نواب سعادت علی خان رسید از ان کار استعفا و هر قدر نواب مذکور
لجاج و ابرام نمود مقبول نیفتاد باز به کلکته برگشته در خانه خود گوشه منزل خویش سکنج
نشست و در بر روی مردم بیگانه و ارباب دنیا که هجوم می آوردند بسبت و بمطالعه کتب
و افاده می گذرانید تا در ابتدای سنه اربعه عشر بعد الالف و المائتین بیماری فالج و
مالیخولیا عارض او گردید اطبای هر فرقه معالجه می نمودند و همگی متفق اللفظ بودند که از کثرت
مطالعه و دقت در مسائل حکمی باین مرض مبتلا شده و چون در کلکته از معالجه فائده مترتب
نگشت بقصد تبدیل آب و هوا رهگرای سمت لکهنو گردید از بنارس گذشته و نارسیده
به لکهنو در هجدهم شوال سنه خمسة عشر بعد الالف و المائتین بملأ اعلی انتقال نمود حشره الله
مع اولیائه الاطهار و صاحب مفتاح التواریخ نوشته که از جمله مصنفات آن یگانه زمانه

یکی در هیئت حکمای فرنگ بود و نسخه دیگر در صناعت جبر و مقابله و در عهد نواب سعادت علیخان بکلکته رفته هنگام معاودت مابین کلکته و مرشد آباد بتاریخ پانزدهم شهر شوال ۱۲۱۵ هجری درگذشت شاه محمد اجمل اله آبادی در تاریخ وفاتش این قصیده نظم کرده بحذف چند اشعار در اینجا ثبت می شود

در هزار و دو صد و دوازدهم | شده چون فضل قادر قدوس
خان عالیمقام والا جاه | اشرف و انفس ز ذات نفوس
آن تفضل حسین خان یعنی | زده بر کشور امارت کوس
نایب آصف زمان گردید | رفت نامش ز هند تا حد روس
آنچنان بند و بست کرده بملک | که بملکش نمانده یک سالوس
بعد چندی بملک شرق رفت | خور بدولتسرای او زد بوس
گشت از شرق چون بجانب غرب | های شد مطلع جهان معکوس
آفتاب شرف غروب نمود | تیره تر گشت این جهان عبوس
دو صد و یکهزار و پانزدهم | مه شوال و ساعت منحوس
بود تاریخ ماه پانزدهم | طالع روزگار شد منکوس
که بناگاه آن عدیم المثل | بسوی ملک آخرت زد کوس
یک جهان رفت بهر استقبال | عالمی در امید شد مایوس
مثل او گردش زمانه ندید | صاحب ننگ و صاحب ناموس
سر بشاگردیش فرو بردند | یکه تاز و استاد بطلیموس
در متانت دگر فطانت و فهم | از فلاطون و دیسقوریدوس
بر زبان بود یاد او هر دم | چه صراح و صحاح و چه قاموس
رای مشائیان و اشراقین | پیش رایش چو رای نامحسوس

داشت او در خزانه علم چنان | که ندیده بخواب کیکاوس
بو علی زمانه خود بود | علم او بیش علم او چو دروس
صاحب دین و صاحب اسلام | بیشک و ریب چون محقق طوس
نیک و بد را نمیگذارد حیف | آه از گردش سپهر سوس
آنکه بر قاسم و سمو بنشست | دارد از خاک گور هی ملبوس
گر به پرسند سال تاریخش | با سر حیف و غم بگو افسوس

صاحب تحفة العالم آورده که مین برادر خان موصوف سلام الله خان نیز دانشمند بیعدیل و فاضلی عدیم السهیم ست در حجر تربیت آن بزرگوار نشو و نما یافته و ازو استفاده علوم نموده ایست

الشیخ ابو علی بن محمد بن اسمعیل بن عبد الجبار بن سعد الدین الحائری

از متبحرین تلامذهٔ آقا باقر بهبهانی ست و بخدمت آقا سید علی طبائی که ذکرش خواهد آمد نیز تلمذ داشت کمال تبحر او در اصول فقه خصوصاً در علم رجال از کتاب منتهی المقال او ظاهر و باهر ست چون شیخ مزبور بکنیت خود ابو علی معروف بود لهذا در اواخر کتاب مزبور در باب کنیت ها ترجمه احوال خود قرار داده و گفته که نسب من بنا بر انچه پدرم ذکر می نمود بسوی شیخ رئیس ابو علی سینا که شیخ فلاسفه اسلامیین ست و استاد حکمای الهیین بود می رسد و من در ماه ذیحجه سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و نه هجری در کربلا متولد شدم و کمتر از دوازده سال بودم که پدرم وفات یافت مدتی بخدمت استادین خود آقا باقر بهبهانی و آقا سید علی طباطبائی بتحصیل علوم پرداختم مگر آنکه اکثر اوقات تخلل در تحصیل واقع میشد بسبب انواع بطالت و تعطل سفرهای مواضع اهوال و نهضت نمودن و فرود آمدن در آن پس وقتی در حجاز بودم و سالی در زمین و گاهی در راه و زمانی در وطن آری لکلشیء آفة وللعلم آفات از مصنفات اوست رساله در رد اخباریین موسوم بعقد اللالی البهیة فی الرد علی الطائفة الغبیة دیگر ترجمه رساله مناسک الحج که از تالیفات آقا باقر بهبهانی طاب ثراه است

بعبارت فارسی و ترجمه رساله دیگر که در مناسک حج ست از مصنفات آقا محمد علی خلف آقا باقر
بهبهانی و رساله فارسی در طهارت و صلوة و صوم که آنرا از شرح مختصر نافع معروف
به شرح کبیر انتخاب نموده و موسوم بزهر الریاض ساخته زیرا که شرح مزبور مسمی بریاض المسائل ست
دیگر رساله در ذکر واجبات حج و محرمات و مکروهات آنست که آن هم از شرح
مزبور اختصار نموده و دیگر کتابی ست که دران رد مصنف نواقض الروافض نموده
فرزند ارجمندش شیخ علی که او نیز از افاضل عصر بود بر حاشیه کتاب منتهی المقال بمقام ترجمه
پدر خود شیخ موصوف عبارتی نوشته که محصلش این ست که جناب شیخ وقت معاودت
از سفر حج بخانه خود نارسیده در نجف اشرف در سنه سبت عشر بعد المائتین و الالف
بدار البقا کوچ فرمود قدس الله روحه السید عبد الهادی بن السید عبد الله
بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری در تحفة العالم
مسطور ست المتأدب باداب المبادی السید عبد الهادی بن سید عبد الله
بعلوم منقول و معقول منتسب است در خیرخواهی عباد و انجاح مطالب کافه انام سیدی عالیجناب ست
و در اکثری از فنون علمی حلال غوامض حقائق خاصه در فقه و حدیث که باستحقاق و استقلال
فائق ست تا حال که عمر او به هشتاد ترقی نموده دمی از نشر علوم دینیه نیاسوده و بحمد الله که
تا حین تحریر در حیات و مسند آرای بزم افاضت و روزگاری بعزت و احتشام دارد اللهم
احفظه و احرسه اولاد امجاد او سید نجم الدین سید نعمة الله سید باقر مولانا السید کاظم
بن السید محمد بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری
در تحفة العالم مسطور ست السید الزاهد العالم السید کاظم وی از افاضل زمان و سلالهٔ خاندان
بفضائل صوری و معنوی موصوف و بعلم و تقوی معروف از سن صبا تا در شوشتر بودم
در اکثری از مباحثات با من دمساز و یار دلنواز بود در سپهر فضائل و مناقب مهر ضیا گستر
و در قوت ایمان و ریاضات ثانی سلمان و ابا ذر ست سالهای دراز که با او معاشر بودم

هرگز فعلی که در شرع مکروه باشد ازو ندیده ام با وجود جوانی دنیا و مستلذات آن در نظر او بیقدر و بها و در مدارج درویشی و قناعت کیشی بذروهٔ علیاست در شوشتر طی مقدمات نموده روانه ارض اقدس کربلای معلی و در آن بلدهٔ خلد مثال از فضلای نامدار و علمای عالی مقدار اصول فقه و حدیث را استفاده نموده بمراتب بلند رسید پس از آنجا عازم خراسان و تا حین تحریر که زیاده از پانزده شانزده سالست در مشهد رضوی از خدمت فیلسوف اعظم میرزا مهدی که از غایت اشتهار بی نیاز از اظهارست باستفاده حکمیات والهیات مشغول و صیت فضائلش در آن نواح بلند آوازه است **السید العلامه میرزا محمد مهدی بن هدایت الله الموسوی الاصفهانی المشهدی الملقب** بالشهید الرابع نسب شریفش بامام موسی کاظم علیه السلام میرسد اصل وطن و مولد آنجناب بلدهٔ اصفهانست و بمجاورت مشهد رضوی منسوب بآنجای اقدس شد و همانجا شهادت یافت از اعاظم علما و مشایخ بلاد و فضلا بود مراتب فضیلتش کالشمس فی وسط النهار هویدا و آشکارست و مستغنی از اظهار و تحصیل علوم از عظمای مشایخ مانند آقا باقر بهبهانی و زبدة المحدثین شیخ مهدی فتونی طاب ثراهما فرموده از تصانیف شریفه اش شرحی است بر کتاب دروس شهید اول علیه الرحمه که بین العلماء مشهور و متداول بین الجمهور است میرزا موصوف از جناب سید محمد حسین بن ملا صالح که در اصفهان شیخ الاسلام و دخترزاده مولانا آخوند مجلسی علیه الرحمه است نیز روایت دارد و قصه شهادت آنجناب بنابر آنچه در تذکرة العلماء مرقومست اینست که نادر میرزا نبیره نادر شاه مشهد مقدس را در تحت حکومت خود داشت چون فتحعلی شاه قاجار بر وی خروج نموده مشهد مقدس را محاصره کرد نادر میرزا دروازهٔ قلعه را بند ساخت و روزی چند برین گذشت پس اهل مشهد را از جهت بند شدن دروازه اذیت بسیار رسید لاجرم استغاثه به میرزا موصوف آوردند میرزا پیام بنادر میرزا فرستاد که با اهل محاصره صلح کن و دروازه را بگشا که اینهمه بجان رسیده اند نادر میرزا قبول نکرد آخر کار

جناب سید امر فرمود که تا بعضی از اهل مشهد بدون اجازت نادرمرزا آن دروازه را گشاوند چون نادرمرزا بر این معنی
مطلع شد گمان کرد که سید با اهل محاصره سازش داشته ایشان را بجهت محاصره طلبیده داشته است فی الفور بخشم آمده
با شمشیر برهنه پیش میرزا رسید گویند که میرزا آن وقت در صحن مشهد مقدس بتلاوت قرآن مجید مصروف بود پس
نادرمرزا گفت ای سید تو دشمن ما را به محاصره ما و حکومت اینجا طلبیده فرمود که من هرگز چنین نکردم
نادرمرزا قبول نداشت و بهمان صحن مقدس بچند ضرب شمشیر مجروح ساخت مردمان از عقب آمده آن
ملعون را دور کردند و بهمان جراحتهای کاری که داشت روز سوم ازین دار فانی به نعیم جاودانی رحلت
فرمود بعضی گویند که آن ملعون همان ساعت آنجناب را شهید نمود و خود از قلعه بیرون رفته راه فرار پیمود
تا آنکه اهل محاصره او را بدست آوردند و بقتل رسانیدند مدفن آنجناب پشت سر مرقد منور حضرت امام رضا
علیه الاف التحیة والثنا واقع است مسموع شد که از اولاد آنجناب میرزا هدایت الله و میرزا جواد و میرزا داؤد
و هر سه مجتهد و عالم وقت خود بودند تصانیف انیقه از ایشان بیادگار اند و از فرزندان میرزا هدایت الله
موصوف میرزا عسکری و جناب میرزا هاشم که اقامت جمعه و جماعت در مشهد مقدس به ذات والاصفات
ایشان بود سید ابو تراب بن سید عبد الله بن نور الدین بن العلامه السید نعمة الله
الجزائری الشوشتری در تحفة العالم مسطور است که سید موصوف در علوم مبادی و فقه در سلک خواص
و در شوشتر بتدریس و امامت یکی از مساجد جزو اختصاص دارد و اولاد و سید عبد الله سید زکی السید
اسمعیل بن مرتضی بن نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری از افاضل اعلام
و علمای ذوی الاحترام بود صاحب تحفة العالم که از جناب سید تلمذ داشته حالش بتفصیل نگاشته
درینجا بقدر ضرورت ثبت افتاد السید الجلیل الزاهد النبیل السید اسمعیل بن السید مرتضی قلم از وصاف
کمالش بعجز و انکسار اعتراف دارد حاوی انواع فضائل و نقاوه اتقیای کامل مهر منیر فلک مجد و علا
و اختر تابان آسمان علم و تقوی در علوم عقلی و نقلی امام همام و از افاضل علمای اعلام است در شوشتر
فقه و حدیث را از والد بزرگوار خود استفاده نموده روانه اصفهان و در آن بلده مدت پانزده شانزده
سال از علمای آنزمان مانند قدوة الحکماء اسوة العرفا آقا محمد بیدآبادی و سائر مشاهیر فضلا

تکمیل نموده باوج فضیلت صاعد گردید و بمقامی که بایست رسید پس از آنجا به شوشتر بازگشت و نزد
والد بزرگوارش در حیات بود بتدریس و ارشاد مشغول گشت در سخن گفتن و حسن تقریر بلبل هزار داستان
و شگفتگی طبعش رشک گلهای بهارستان است گوی سبقت از همگنان و از افاضل با نام و نشان ربوده
و بصیقل سعادت و ریاضت زنگ کلفت از آئینه خاطر زدوده بعد از چندے که والدش بملاء اعلی بال گشا
گردید امامت جمعه و جماعت بالتماس جمهور انام باو رسید و روزگارے بهدایت هر دم و تدریس و ایصال
گمگشتگان بادیه ضلالت بجادهٔ مستقیم بکمال عزت و منزلت داشت پس از مدتے مدید در ران چپ
او دملے بهم رسید و مدت پنج شش ماه بزرگ میشد و سر وا نمی کرد و نرم نمی شد از شدت وجع آن بزرگوار
بیقرار و از حرکت عاجز و بر بستر بیماری افتاده بود استادان ماهر بر وادع و سائر تدابیر معالجه
می کردند اما فائده پذیر نبود بالاخره یکے از جراحان نادان بے تحاشا در ران نیشتر دوانید که بیکی از
رگهای مفصل رسید و آن رگ منقطع گردید بعد از رنج بسیار که چند ماه دیگر بیک پهلو افتاده و چرک
و ریم از آن جاری بود التیام یافت اما پا بزمین نمی رسید و بے اعانت چوگان که در زیر بغل گیرد قادر
بر راه رفتن نبود و دیگر هر چه تدبیر نمودند حتی جراحان فرنگ را که درین پیشه شهره آفاق اند از بصره طلبداشته
معالجها کردند سودی نه بخشید و همچنان آن پاے کوتاه و عاطل ماند آن بزرگوار بعد ازین بلیه از وسائل دنیوی
بالمره معرض و بافاده علوم هم چندان التفات نکرده در گوشه منزل خویش خمول و انزوا را پسندید و باین
سبب هم آن اشتهاری که فرومایه تر آن از منزلت او را بوسیله خودنمائی میسر آمد حضرتش را حاصل نشد.
و باین اکتفا نکرده از شوشتر قطع علائق کرده روانه عتبات عرش درجات و در کاظمین علیهما السلام و
سائر روضات بهشت تمثال به معاشرت افاضل و اخیار کرام روا است اللهم بارک لعمره و فضله و اولاد
امجاد او سید عزیز الله سید نعمة الله سید مرتضی سید صادق سید مصطفی انتهی **السید محسن بن السید**
ابو الحسن بن السید عبد الله بن نور الدین بن نعمة الله الجزائری الشوشتری در تحفة
العالم مسطور است ذو المکارم و المحاسن السید محسن بن السید ابو الحسن بحکم وراثت ملاذ الاسلام و به مکارم
اخلاق سیدی عالی مقام و مرجع اکابر عظام و در نظر سلاطین باشوکت چون نور دیده با احترام است

بقدر فرصت کسب فضائل و تحصیل علوم از سید زین الدین و والد بزرگوارش نموده فطانت و
ذکاء عالی دارد مجمع اخلاق فاضله و متحلی باوصاف شریفه مجلس آرائی و طلاقت لسان او
مشهور عالم و در ارحام پروری زبدهٔ اولاد آدم در نوشتن مراسلات عربی فصیح عهد و در شفا بخشی
بسائلین و محتاجین مسیح مهد است مکاتباتی که از جانب خود و والدش و بعض امرای آن نواح
بموالیان عرب نوشته بلاغت آموز مستعدان آفاق و الحق در انشای عربی کلامش با طراز ترتیب
است نسب جلیل شیخ الاسلامی از سلاطین عصر و از پیشگاه شهنشاه خجسته اخلاف و هندا فتح علی
شاه قاجار باو شفویض است و آئین ستوده تبقدیم می رساند در عهد والدش شوق طواف
حرمین او را گریبان گیر شده بآن سعادت عظمی بهره ور گردید با اقارب و بنی اعمام خصوص با راقم انجم
عاطفتی دارد در ابتدای جلوس این خدیو بهمال خود بار دوی گیوان پوی ارتحال و با دشاه ذیجاه
با عزاز و اجلال او کوشید تا در انجا بود مقرب بزم حضور و مراحم شاهانه در باره او به جلوه گاه ظهور
رسید وظیفه معتد به حسب الاستدعای او بجهت سادات ذوی الارحام و طلبه از صدر جاه و احتشام
معین گردید اولاد امجاد او سید ابوالحسن معروف بسید آغائی سید محمد رضا سید محمد حسین سید عبد الکریم.
انتهی نقلاً من تحفة العالم مولانا السید محمد بن عبد الکریم بن جواد بن عبد الله بن نور الدین بن
السید نعمة الله الجزائری الشوشتری صاحب تحفة العالم آورده السید الفاضل الاوحد
العارف الکامل الموحد السید محمد سلالهٔ این خاندان و یادگار آن افاضل ذیشان مظهر انوار باری و
مظهر لمعات کامگاری گوهر شاهوار دریای عرفان و از اعلام اعلی حسب الیقان فضائل ظاهره و باطنه
بانیه و نور شهود از سیمای او لامع است از ایام رضاع آثار رشد و بزرگی از ناصیه او پیدا بود و باین
سبب والد بزرگوارش خود بتعلیم او رغبت و بعمر چهار و پنج سالگی شروع بتعلیم نمود و در دو
سال صاحب خط و سواد و راغب بهدایه و ارشاد شد کتب بسیاری از نظم و نثر خوند و بر سائل
صرف و نحو مشغول گردید در حدت ذهن و سرعت انتقال تا این زمان کسی را مثل او ندیده ام بجهت
والد خود و تحصیل علوم چنان مستغرق بود که بدنیا و مستلذات آن حتی بارتکاب بعض از مستحبات ضروری

التفات نمی نمود و بالتماس والدین باقل ما یقنع اکتفا می فرمود در سن هشت سالگی باشاره والدش
بتجوید قراءت قرآن مشغول و حسن قرائتش مرغوب اسماع گردید در اندک زمانی انقدر از علوم مختلفه
و فنون متشتته بمطالعه او در آمد که کمتر کسی از محصلین را میسر آمده باشد بالجملة آنعالی جناب بعد
از انکه از والد نیک اختر و علماء نواح شوشتر فقه و حدیث و باقی علوم عربیت را فرو گرفت
روانه عتبات عرش درجات گردید در آنوقت مرحوم مبرور اخوی سید محمد شفیع در ارض اقدس کربلا
مجاور بود از ورود او مطلع شده او را بخانه برد و بجهت تربیت و تعلیم او را بخدمت مشاهیر فضلا
مانند آقای معظم و میر سید علی طباطبائی مشهور بکوچک که از افاضل زمان و بفقه و حدیث و اصول و
رجال سرآمد امثال و اقران ست سپرد و اسباب ما یحتاج از کتب مدونه مبسوطه در هر فن و سائر ضروریات
بجهت او سرانجام و تربیت او کوشید او نیز در ان شهر روان پرور خلد مثال از فیض انفاس آن بزرگوار
بمرتبه کمال رسید و بفضیلت شهره آفاق گردید البته تالیفات شائسته داشته باشد که مرا معلوم نیست
پس عود بشوشتر نموده انجمن آرای محفل افادت گشت بخلاف سلیقه فقهای ظاهر و والد مبرورش
بامید اینکه کفایت شر مظلومان از ظلمه نماید باحکام و اعیانی که کمال اداب را مرعی دارند آمد و رفت دارد
در صفای طینت و صافی طویت و وسعت مشرب از نوادر روزگار و از عوام و فرومایگان متنفر و بهر است
و بعض مسائل مشروعه و حکمی را با مشاهدات و عقائد صوفیه انطباق داده بمذاق عرفا و ارباب تجرید رغبتی
عظیم دارد و در اصلاح و تزکیه نفس آنقدر مبالغه و التفات مینماید که زبان از بیان آن قاصر ست
شنیدم که در سفر حجاز بعد ادراک سعادت زیارت حرمین در مراجعت بحرین که یکی از بنادر سواحل دریای
عمان واقعه به و دستر سی لبصره و مجمع اکابر علمای عامه است افتاده با فقها و فضلای آن مناظرات
بسیار نموده بر همه غالب آمده است حالیا در شوشتر بوالامحکمه جد عالی مقام بنیابت ملاذ الاسلام رتق
مهمات و مرجع انام بافاده و حق طلبی روزگاری بآسایش و انتظام دارد یک پسر از دو جه آمده است
مولینا حیدر علی بن عزیز الله بن محمد تقی بن محمد کاظم بن عزیز الله بن اخوند
ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی النظیری العاملی از تالیفات او که بنظر جامع اوراق رسیده

اجازه ایست که برای فرزندان خود ملا محمد علی و ملا کاظم و ملا محمد تقی و ملا عزیز الله و ملا صالح و برای پسر
عم خود ملا حسن نوشته و فی الجمله مبسوط است و آنرا منتخب از اجازه کبیره شیخ یوسف بحرانی که معروف
به لؤلؤة البحرین است نموده و در ان نسب خود مع اقارب و اولاد و احفاد و اجداد خود هم مذکور ساخته
ولادتش بروز سه شنبه بیستم ماه رمضان ۱۱۴۶ سته ست واربعین بعد الالف والمائة واقع شده و فراغ
از تحریر اجازه مذکوره یوم الجمعه بیستم محرم سنه خمس بعد المائتین والالف اتفاق افتاد و در کتاب شذور العقیان
در ترجمه علمای موصوف آورده که او از فضلای معروف و عالم و فقیه و منشی و ادیب و حافظ و ماهر بود
در ذکر مشایخ خود در ضمن اجازه مزبوره بدین منوال درده اجازنی الفاضل العلامة السید المعز المکرم شیخنا
المعظم الامیر عبد الباقی بن المرحوم المغفور العلامة امیر محمد حسین بن بنت المرحوم
العلامة المولی محمد باقر المجلسی و ابن الفاضل الامیر محمد صالح بن الامیر عبد الواسع الحسینی
قدس الله ارواحهم روایة جمیع الاخبار المأثورة والادعیة المشهورة وغیر المشهورة بل
اجازنی کلما اجازت له اجازته وساغت له روایته من کتب الادعیة والاخبار سیما الکتب الاربعة
وبحار الانوار والصحیفة السجادیة وسائر الصحف وکتب الآثار وجمیع ما صنف فی الاسلام من مصنفات
الخاص والعام من فنون العلم من التفسیر والحدیث والدعاء والرجال والکلام والاصولین وفروع
الفقه والتجوید والمعانی والبیان والبدیع والصرف والنحو واللغة والمیزان وغیرهما مما له مدخل
فی علوم الدین والایمان بل کل مقروأته ومسموعاته ومجازاته ومناولاته واجازاته بحق اجازته
عن مشایخه الکرام منها ما اخبره قراءة وسماعا واجازة استاده العلامة ووالده الفهامة شیخ
الاسلام والمسلمین الامیر محمد حسین المزبور عن جم غفیر من مشایخ العظام منهم جده العلامة
من الام وجد جده الفاضل میرزا محمد تقی بضاعة غواص بحار الانوار رئیس الشیعة ومروج الشریعة
المجتهد خاتم ابن آیة الله فی العلمین المخرج من کنوز المعارف والحقائق نفائس الجواهر المؤید بالتائید القدسی
المولی الجلیل محمد باقر المجلسی عن عدة من مشایخ العظام والفضلاء الکرام منهم والده العلام والحبر
المدقق الفهامة المولی محمد تقی بن المجلسی الاصفهانی ومنهم شیخنا الفاضل حسن علی التستری وسید

الحکماء الامیر رفیع الدین النائینی و المحدث العالم محمد قاسم القهپائی و العالم الصالح المولی محمد شریف الرویدشتی عن العالمین الفاضلین الغنیین عن التوصیف بهاء الملة و الدین محمد بن حسین بن عبد الصمد العاملی و المولی عبد الله بن الحسین التستری آقا احمد بهبهانی سبط استاد اکل در کتاب مرآة الاحوال جهان نما آورده عالیجناب فضائل مآب علامه فهامه میرزا حیدر علی قلم از اوصاف کمالش بعجز و انکسار معترف ست حاوی انواع فضائل و نقاوه اتقیای کامل در علوم عقلی و نقلی امام همام و از افاضل علمای اعلام بوده است و در دار السلطنت اصفهان مدتی مرجع خاص و عام و ملجاء کافه انام بود و در حفظ انساب سلسله علیه خود مهارت تامه داشتند درین اوقات بسرای جاودانی ارتحال فرمود پنج پسر و دو دختر از ایشان مخلف شده است اما پسرها یکی عالی جناب میرزا محمد علی که از صبیه جناب میرزا ابوطالب عم آن مرحوم ست و چهار دیگر میرزا محمد کاظم و میرزا محمد تقی و میرزا اعز یزالله و میرزا محمد صالح ملقب بآقا بزرگ ست و دو صبیه از حلیله دیگر که دختر عالی جناب غفران مآب آقا محمد هادی بن آقا محمد علی بن آقا محمد هادی بن الفاضل العلامة المولی محمد صالح مازندرانی متولد شده اند

مولانا آقا محمد علی بن آقا باقر البهبهانی از مشاهیر فقها و علما بود در کتاب منتهی المقال مسطور ست که آقا باقر بهبهانی را دو پسر متقی و پرهیزگار و ثقه و عالم و عامل اند لکن پسر بزرگ که آقا محمد علی ست در دقت نظر و جودت فهم و صفائی ذهن بدرجه غایت و مرتبه نهایت رسیده و در سائر علوم از اصول و تفسیر و تاریخ و عربیت و فقه و رجال و حدیث بحد کمال فائز گشته ولادتش در کربلای معلی در سنه اربع و اربعین بعد مائة و الف واقع شد و بخدمت پدر خود در ایام اقامتش در بهبهان مشغول تحصیل علم ماند بعد ازان همراه آنجناب بکربلا آمد و سالی چند در انجا مصروف درس و تدریس و افاده و تصنیف ماند پس بسوی کاظمین رفت و مدتی در انجا قیام نمود السحال در دیار عجم تشریف دارد سید عبد اللطیف خان شوشتری در تحفة العالم بتقریب ذکر باشندگان بلده کرمانشاهان آورده که از اعلام آن شهر بود فاضل علامه آقا محمد علی بن آقا محمد باقر بهبهانی که از افاضل نامدار از غایت اشتهار بی نیاز از اظهار ست محققی عالیشان و عالمی با نام و نشان ست امامت جمعه و جماعت با او

بود از اصول و فروع مذاهب اربعه عامه اطلاعے بکمال داشت رسائل بسیاری بقلم موہبت رقم
دریدۂ و قدح آن مذہب نگاشته که هریک فنون بلاغت را جامع و در نظر خصم بداندیش سیف
قاطع است در آن شهر با جلال و اکرام و اوقاتے با آسائش و انتظام داشت الله قلی خان حاکم آنجا
در تعظیم و توقیر او باقصی الغایه می کوشید و در اجراے حدود و امر و نواهی تسلطش بکمال بود شرحے
مبسوط بر مفاتیح مولانا محسن دارد در فن عبادات و اخلاق بسطے عظیم داده است و بغایت منقح نوشته
است جمعی بمباحثه آن و جمعے بخواندن معالم الاصول و من لا یحضره الفقیه که نزد مصنّفش مشغول بودند
و من دران مجالس از مستفیدین بودم بمن عاطفت بسیارے داشت و از سرعت انتقال
من وجد مینمود و تا من حاضر نمی شدم لب بافاده نمی کشود و از رساله ملا حیدر علی مجلسی ظاهر
میشود که والده آقا محمد علے عمۂ آقا سید مهدی طباطبائی بود و تا سنه خمس و مائتین و الف
که تاریخ اتمام رساله است بقید حیات بود والله تعالی اعلم آقاے مذکور چهار اولاد ذکور داشت که بزیور
صلاح و سداد و فضل و رشاد متصف بودند آقا محمد جعفر آقا محمد اسمعیل آقا محمود آقا احمد که در سنه ۱۲۲۲
ببلاد هندوستان آمده بود از جمله تصانیف آقا محمد علی موصوف رساله ایست در حلیت جمع میان
دو زن فاطمیه است و رسائل خمسه در مناسک حج و کتاب مقامع الفضل که دران مسائل دقیقه
و رسائل رشیقه را جمع کرده و حاشیه بر کتاب مدارک و شرح مفاتیح که هر دو ناتمام مانده و چند اجزا
در تحقیق احوال رجال الے غیر ذلک من الرسائل آقا عبد الحسین بن آقا باقر البهبهانے
الحائری جامع علوم و کمالات صوری و معنوی و مستجمع صفات ظاهری و باطنی بوده فضل و
کمالش بدرجه رسیده که والد نامدارش استاد الکل در حیات خود ارجاع مسائل برای دستخط بوی
می نمود و مدار المهام این رتبه والا مقام می بود آنجناب بعد وفات پدر و برادر خود مدتی بسیار در حیات
بود فاضل امجد آقا احمد بن آقا محمد علے که برادر زاده آنجناب ست در کتاب مرأة الاحوال میفرماید
عالی جناب مقدس و معلی القاب فضائل و کمالات اکتساب علامه الزمان وحید الدوران مجتهد بے نظیر
و فقیه روشن ضمیر جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول المبرهن کل شین ذو المناقب

والد فخر آقا عبد الحسین بن آقا محمد باقر مدظله العالی عم بزرگوار فقیر فاضلیست نحریر و عالمی بی نظیر سرآمد
پارسایان و عباد و سرخیل اصحاب مکرمت و سداد ست و در اکثری از علوم خاصه فقه و اصول امام
همام در مجاهدات و ریاضات و قوت عبادت از کبرای اولیاء عالی مقام و بغایت کریم النفس
و وارسته و بسی متواضع و بی ساخته است شرح کیفیت سلوک و ریاضات آن مجاهد را مقامی عظیم باید
و تفصیل آن در حوصلهٔ تحریر نمی آید اگر شمه بطور علمای دنیا دار رفتار با اعاظم هر دیار رسم مراسلات
و مکاتبات را برقرار می داشت و توجه امور فقرا و خیرات و مبرات می شد ظاهر آنست که نام آن
عالی [illegible] فائق بر اکثر علمای اعلام می شد ولکن بجهت انزوا و گوشه گیری و گریختن
از [illegible] رسیده است که اغلب ناس بنام آن زبده انام مطلع
[illegible] چون مولد و ولادت با سعادت ظاهرا در بلدهٔ بهبهان اتفاق افتاد و در خدمت
جد بزرگوار اغلب علوم شرعیه را استفاده نموده و در عصر آن مرحوم مرجع انام و در اخذ فتاوی و احکام
شده و اجازه [illegible] بایشان دادند و مردم را برجوع و استفتا از خدمتش حکم فرمودند و از آنکه والد بزرگوار
برحمت ایزدی پیوست بندگان وحید الزمان میرزا محمد مهدی شهرستانی و جناب مستغنی الالقاب آقا میر سید علی طباطبائی
با سایر علما و مؤمنین از خدمتش خواهش نمودند که در مقام آن جنت مکان بنماز مشغول شوند بعد از الحاح بسیار چند روزی
مشغول شد و خلق برغبت تمام حاضر می شدند پس از مدت دو ماه تقریبا گذشت موقوف نمود و فرمود که امامت
مقامی [illegible] و تحمل آن بر من مشکل ست مولانا السید علی بن محمد علی بن ابی المعالی
[illegible] بن ابی المعالی الکبیر الحسنی الحسینی الطباطبائی الحائری نسب اشرفش
[illegible] بابراهیم طباطبا که از فرزندان حسن مثنی بود و از جانب مادر بفاطمه بنت سید الشهدا علیه السلام
می رسد والد ماجدش سید محمد علی معروف بآقا سید بود و خواهر آقا باقر بهبهانی بعقد خود داشت که
که مادر جناب ممدوح ست و جد آقا سید فاضل خبیر امیر ابو المعالی ملقب به کبیر که داماد ملا صالح مازندرانی
بود سه پسر داشت سوم ایشان ابو المعالی صغیر که ملقب بکوچک بود و والد آقا سید بود و یک دختر که در

[illegible]

بود و مادر ملا نور الدین و نیز مادر ابو المعالی دختر ملا محمد تقی مجلسی بود بهر دو وجه نسب صاحب
ترجمه از جانب مادر بملا محمد تقی مجلسی می رسد و بهمین وجه در تصانیف خود تعبیر از و بلفظ جد نموده و نیز
از جمله مدارج قرب و اختصاصش بجناب آقا باقر آنست که صبیهٔ آنجناب در عقد تزویج خود داشت
و از جناب آقا و دیگر علمای کبار اجازهٔ روایت احادیث دارد و سید عبد اللطیف خان شوشتری
در تحفة العالم بتقریب ذکر علمای عراق آورده و دیگر فاضل علامه عالی شان میر سید علی مشهور بکوچک
که صیت فضیلتش در صماخ فلک کج بین و ساحت غبرای زمین پیچیده مستغنی از اظهار است شرحی مبسوط
بر مختصر نافع دارد بطمطراق نوشته است که مقدار فضل او از آن ظاهر و هویدا است بتدریس آن مشغول
بود گاه گاهی من هم حاضر بودم و می شنیدم دقت بسیار بسیار نموده اصل و ماخذ مسائل را نوشته
بموقع خود بی نظیر است و از عزلت گزینان و خلوت طلبان است و صاحب منتهی المقال بعد توصیف
آنجناب آورده که ولادت شریفش در مشهد کاظمین بتاریخ دوازدهم ربیع الاول سنه احدی و ستین
والف و مائة اتفاق افتاد در ابتدای حال بخدمت آقا محمد علی ولد آقا باقر بهبهانی اشتغال بتحصیل
مینمود پس با تلامذه اش که در عمر بزرگتر و در تحصیل قدیم تر از آنجناب بمراتب بسیار بودند شریک درس شد
در اندک زمانی بر همه ایشان سبقت و تفوق یافت و ترقی حاصل کرده بخدمت خال خود آقا باقر
طاب ثراه بتحصیل علم پرداخت و بعد مدت قلیلی بتصنیف و تدریس مشغول شد مؤلف گوید از تصانیف مشهوره
عالیه اوست شرح مختصر نافع مسمی بریاض المسائل و حیاض الدلائل کتابیست بغایت مبسوط در
ایراد اخبار و اقوال باستیعاب تمام به نهایت خوبی نموده که از سابقین هم چنین تالیفی بظهور نرسیده
تاریخ اتمام این کتاب لیلة الجمعه بست و هفتم صفر سنه اثنین و تسعین بعد المائة والالف است پس
از فاصله میان این تاریخ و تاریخ ولادتش ظاهر می شود که سن شریفش در وقت فراغ تصنیف شرح
مذکور قریب سی و یکسال بود حالانکه در چنین عمر از علما کمتر اتفاق شده که چنین تصانیف کامله و مبسوطه
بظهور آید و دیگر از تصانیف اوست شرح مفاتیح که کتاب الصلوة از آن اتمام تصنیف در آمده مجلدی

ضخیم ست دیگر رساله در مسئله تثلیث تسبیحات اربعه در رکعت سوم و چهارم و رساله در ترتیب نماز هاے قضا از طرف اموات و رساله مختصره در بیان اصول خمسه و رساله در ذکر اجماع و استصحاب و رساله در تحقیق مسئله حجیت مفهوم موافق و رساله در جواز الاکتفا بضربت واحده در تیمم مطلقا و رساله در مسئله اختصاص خطاب مشافهه بحاضران در مجلس خطاب و رساله در تحقیق آنکه منجزات مریض یعنی چیزی که در مرض موت خود به دیگران هبه کند بعد از وفاتش ثلث از مال او محسوب می شود یا از اصل ترکه اش و رساله در تحقیق حکم استظهار حائض هرگاه خونش از ده روز متجاوز شود و رساله دیگر در اصول خمسه بفارسی و رساله در بیان اینکه کفار مکلف بفروع دین می باشند و رساله در مسئله اصل برائت ذمه زوج از مهر زوجه و بیان آنکه بر زوجه واجب میشود که باقی بودن مهر را بر ذمه زوج ثابت کند و رساله در مسئله حجیت شهرت میان علما و رساله در مسئله نظر کردن بسوی زن اجنبیه و شنیدن آوازش دیگر از تصانیف شریفه اوست شرح دوم بر مختصر نافع معروف بشرح صغیر که آنرا از شرح اول اختصار نموده شرحے خوب ست در احکام عبادات و در ان بمسلک احتیاط سلوک فرموده بجهت آنکه نفع آن برای عالم و جاهل و فقیه و مقلد در حیاتش و بعد مماتش عام باشد دیگر حواشی متفرقه بر کتاب مدارک و حواشی متفرقه بر کتاب حدائق شیخ یوسف بحرانی طاب ثراه و دیگر اجزاے ناتمام در شرح مبادی الاصول تالیف علامه علیه الرحمه و غیر اینها دیگر حواشی در مسائل و فوائد و اجوبه مسائل ست وفاتش در ماه محرم سنه احدی و ثلثین بعد الالف والمأتین واقع شد تاریخ وفاتش درین مصراع یافته اند مصرع

بموت علی مات علم محمد و بعض شعرای لکهنو تاریخ وفاتش چنین گفته اند ه

بگفت هاتف غیبی ز روی جودت طبع — علی مقنن دین نبی ز دنیا رفت

در مصرع اول تعمیه جیم واقع ست بنا برین مدت عمرش شصت و نه سال و نه ماه تقریبا بوده والله اعلم

صاحب قوانین

مقنن القوانین میرزا ابو القاسم بن الحسن القمی الجاپلاقی الجیلانی منسوب است بسوی جاپلاق بجیم فارسی و بای موحده و قاف در آخر که قریه از توابع قم ست ولادت میرزا همانجا واقع شد لهذا انتساب او بآنمقام شد پدرش از اهل گیلان ست حال علم و فضل او زبان زد اقاصی

داده است و از تحریر و تسطیر این عبد معترف بتقصیر مستغنی تحصیل علوم بخدمت اکابر علما و فقها
علی الخصوص از حضرت استاد الکل آقا باقر بهبهانی نموده بدرجه قصوای فضل و اجتهاد و مرتبه علیای
افادت و ارشاد صاعد گردید تصانیفش اورد در غایت دقت و متانت است مشهورترین آنها کتاب
قوانین الاصول فی اصول الفقه است و کتاب جامع الشتات در اجوبه مسائل از اول طهارت تا آخر
ابواب فقه مبسوط و ضخیم است و از وست حواشی بر قوانین الاصول و کتاب شرح تهذیب الاصول و
کتاب مناهج الاحکام و کتاب غنائم الایام در فقه و رساله فارسی در اصول دین و رساله در جواب
مسائل عبادات و معاملات و کتاب معین الخواص و رساله مرشد العوام فارسی در عبادات از تلامذه او جمعی کثیر اند منهما
سید مهدی و سید محمد رضا شفتی و در اجازه شیخ احمد احسائی در ذکر طرق خود میرزا را بدین الفاظ ستوده
الشیخ المحقق العلم المقدام ممهد سبیل التدقیق و التحقیق مبین
قوانین الاصول و مناهج الفروع کما هو به حقیق المیرزا ابوالقاسم الجیلانی القمی قدس
الله روحه و نور ضریحه. جناب میرزا بعد وفات جناب آقا سید علی طباطبائی بفاصله قلیل از دنیا رحلت
فرمود فراغ از تصنیف کتاب قوانین در سنه خمس و مأتین بعد الالف اتفاق افتاد و شیخ المشائخ
العظام الشیخ جعفر بن خضر النجفی بخدمت جناب بحر العلوم تحصیل علم نموده گویند که در
خدمت آقا باقر هم نسبت تلمذ داشت در روضه بهیه مسطور است و هذا الشیخ افضل اهل
زمانه فی الفقه لم یر مثله مبسوط الید فی الفروع الفقهیة و القواعد
الکلیة قوی فی التفریع غایة القوة مقبول القول عند
السلطان و الرعیة کان من العرب یطیعونه غایة الاطاعة
ویطیعه السلطان فتح علی شاه قاجار عفی الله عنه غایة الاطاعة
وکذا کل اکابر دولته و یأخذ من السلاطین و الاکابر
من العجم ارباب الثروة و الغنی مالا کثیرا و یعطیه الفقراء بتمامه
فی مجلس الاخذ و یقسمه از تصانیف جیده او ست کتاب کشف الغطا و شرح عبادات کتاب [illegible]

ونظیر خود ندارد مقصود بیست بر مجرد فتاوی و دران اکثرے از مسائل فروعیه درج فرموده که در هیچ
کتابی سابق و لاحق بیان نشده حتی که جناب او مشتهر بآیة الله فی العالمین گردید و در مقدمه آن اولا
بیان اصول دین و اصول فقه فرموده که در غایت متانت و رزانت ست و بیان اشاراتی بطرف
ادله شرعیه فرموده و ممهد ساخته دران قواعد کلیه را برای استنباط احکام شرعیه سوای قواعد
اصولیه و قواعد مختصر را در عبادات قوت فکر و دقت نظر جناب شیخ ازان کتاب ظاهرست از تصنیفات
اوست رساله در احکام صلوة و شرح بعض ابواب قواعد علامه حلی طاب ثراه و رساله در اصول و
اخبار و رساله در احکام اموات ست از جمله فرزندان جناب شیخ عالم بی نظیر جناب شیخ موسی که اکبر
اولاد بود و جناب شیخ علی و جناب شیخ حسن که هر سه از مجتهدین کاملین و علماے راسخین بودند و بلا
شفیعا و در روضه بهیه گفته که مشهورست که قبل از وفات جناب شیخ بعضے مردم عرض کردند که بعد شما
بکدام یک از فرزندان شما اقتدا کنیم دو بار فرمود که بموسی بن جعفر و نیز گفته که وفات شیخ قبل وفات
آقا سید علی طباطبائی و محقق قمی بفاصله یک سال یا زیاده چند ماه اتفاق افتاد و مولف تذکرة العلما
آورده که وفاتش در حال وفات جناب آقا سید علی طباطبائی طاب ثراه که سنه احدی و ثلثین بعد
الالف و المائتین ست واقع شد الشیخ محمد حسن بن الحاج معصوم القزوینی النجفی
از اعلام و مشائخ ذوی الاحترام بود اهل عراق و عجم مقر و معترف باعلمیت و اذعان باکملیت
دارند استفاده و تکمیل از خدمت استاد الکل آقا باقر و بحر العلوم آقا سید مهدی طاب ثراهما
نموده از تصانیف اوست کتاب ملخص فوائد حائریه موسوم به ملخص فوائد سنیه و منتخب فرائد
حسنیه و هم شرح کتاب مذکور از تصانیف اوست موسوم به تنقیح المقاصد الاصولیه فی شرح
ملخص الفوائد الحائریه و تنقیح الفوائد الحائریه القدیمه که از تصانیف استادش آقا باقر بهبهانی
است و کتاب کشف الغطاء عن وجوه مراسم الاهتداء بحر العلوم در اجازه خود که برای شیخ نوشته
بمدائح و اوصاف بلیغه ستوده بقدر حاجت در اینجا ثبت افتاد فلما کان من فضل الله سبحانه
علی العباد ان سهل لهم سبیل الرشاد و اوضح لهم مسالک السداد فجعل

لدينه واحكامه علماء مستحفظين لشرائعه واحكامه صار بتلقف الخلف
عن السلف ما استحفظوا من علوم اهل العصمة والشرف حفظا
لها عن الضياع وتحفظا في النقل عن صورة الانقطاع ومحافظة على الاسناد
فيما طريقه الاحاد وتيمنا بالدخول في سلسلة المشائخ الجلة وتبركا
بالاتصال برؤساء الشريعة والملة فلله درهم اذ عرفوا من قدر العلم ما
عرفوا وصرفوا اليه من وجوه هممهم ما صرفوا وكان ممن انتدب الى
هذه الفرض وزاد الندب فيه على المفترض وجمع بين المعقول والمنقول
وبرع في الفروع والاصول فاز بسعادتي العلم والعمل وحاز منهما الحظ
الاوفر الاجزل العالم العامل الفاضل والمحقق المدقق الكامل الاديب الاريب
النجيب والالمعي اللوذعي المصيب الحاوي على النهج الابين والسالك في المسلك
الاحسن الحاج محمد حسن بن المبرور الحاج معصوم القزويني اصلا
الحائري مسكنا وفقه الله تع للوصول الى غاية المرام والمراد من امثاله في البلاد
والعباد وقد استجاز من هذا العبد الضعيف لحسن ظنه بي ذلك من حسن اخلاقه
عظيم اشفاقه فجريت في ذلك على مذاقه واجزت له بيده وسعد جده ان يروي عني الائمة
التي عليها مدار الشيعة الابرار في جميع الاعصار والامصار وهو موضع الحاجة الحاج ملا احمد
محمد مهدي النراقي الكاشاني اصلا ومسكنا عالى عالى مقدار مجتهد بلند اعتبار مرجع انام در تسيار احكام بود
اقا احمد سبط استاد اكمل در كتاب مرآة الاحوال بتقريب ذكر علماء بلده كاشان وذكر اينكه علماى
بسيار در آن مجتمع نوشته واز انجمله است عالى جناب فضائل مآب زبدة المحققين اخوند ملا احمد
خلف مجتهد فاضل كامل مرحوم ملا مهدى نراقى ملا شفيعا در روضه بهيه در ذيل مشائخ خود نوشته وگفته
كه فاضل عالم ومحقق ماهر وبحر زاخر الفائق على الاوائل والاواخر جامع معقول ومنقول صاحب
دستگاه وسيع در علوم كثيره شيخ واستاد من حاج ملا احمد بن محمد مهدى النراقى در رياست دينيه

و دنیوی مرجع خلق خدا و در قضا و افتا یکتا بود تصنیفاتش در فقه و اصول و اخلاق بسیار اند و بهترین کتب او کتاب مناهج در علم اصول است و کتاب مستند الشیعه در فقه و کتاب معراج السعاده در علم اخلاق مؤلف گوید دیگر از تصانیف شریفه او است کتاب خزائن معروف بکشکول نراقی و کتاب مفتاح الاصول و کتاب شرح تجرید الاصول و کتاب وسیلة النجاة و کتاب عوائد الایام دیگر کتاب وسیلة النجاة در فارسی و کتاب اساس الاحکام و کتاب سیف الامة نیز ملا شفیعا آورده که شنیده ام ملا احمد در مجلس درس استاد الکل آقا باقر بهبهانی همراه والد خود میرفت و نزد جماعتی دیگر از علمای اعلام و در اواخر از خدمت بحر العلوم آقا سید مهدی درس میگرفت از تلامذه ملا احمد جماعتی کثیر اند که بمرتبه عالیه اجتهاد رسیده اند از انجمله حجة الاسلام شیخ مرتضی نجفی انصاری طاب ثراه بود.

که ذکر شریفش خواهد آمد ان شاء الله تعالی **آقا کوچک بن محمد مهدی بن ابی ذر النراقی** برادر ملا احمد سابق الذکر عالمی بزرگ بوده ملا شفیعا بتقریب ذکر معاصرین خود گفته که از جمله ثقات است عالم عامل فاضل نبیه فقیه محقق مدقق آقا کوچک بن محمد مهدی بن ابی ذر النراقی برادر استادم علامه نراقی که فاضل کامل و مقدس صالح است ریاست دار المؤمنین کاشان بعد وفات برادر بخود

عالم ربانی میرزا ابو القاسم نراقی بجانب آن علامه تحریر منتهی گشته **الفقیه الادیب السید محسن الاعرجی البغدادی النجفی الکاظمینی** از افاضل محققین و اکابر مجتهدین و اصولیین و از ارشد تلامذه بحر العلوم و شیخ احمد احسائی بود نسب شریفش به سید عبد الله اعرج بن الحسین الاصغر بن الامام زین العابدین علیه السلام میرسد لهذا معروف باعرجی است از سادات علمای کرام و فقهای عظام بود در فضل و کمال و تبحر و تقدس و زهد و عبادت و ورع و تقوی مرتبه قصوی داشت اولا مجاور نجف اشرف و بعد از مدتی مجاورت مشهد کاظمین علیهما السلم اختیار فرمود آقا احمد بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال جهان نما بتقریب علمای بلده طیبه کاظمین آورده که در انجا بخدمت عالی جناب مقدس القاب سلالة الاطیاب عمدة المحققین و زبدة المجتهدین جناب سید محسن بغدادی رسیدم وی عالمی است نحریر و فاضلیست روشن ضمیر و در کبر سن مجد است

جناب سید المجتہدین سید محمد مہدی طباطبائی باستفادہ مشغول شدہ بدرجات عالیہ رسیدہ است
نہایت مقدس و صالح و زاہد و متقی ست درخدمتش استفادہ نکردہ ام ولکن از جملہ مشائخ اجازہ
من ست شرح مبسوط بر وافیۃ الاصول ملا عبد اللہ تونی و کتب و رسائل دیگر در فقہ و اصول
از و بیادگار ست صاحب روضۂ بہیہ در احوال سید موصوف میفرماید وهذا السيد كان
عالما بالزهد والتقوى لم اعثر عليها الا لشرح كبير على الوافية في الاصول وهو كتاب
جيد مشتمل على التدقيق والتحقيق على التفصيل و يبلغ خمسين الف بيت تخمينا وكنت من المشتغلين
في زمانه الا انه لم يتفق لقائي اياه نور الله مضجعه انتهى دیگر از مصنفاتش شرح مقدمات حدائق ناضرہ شیخ یوسف بحرانی
در آن کتاب رد اقوال شیخ یوسف کہ مائل بمسلک اخباریین بودہ بطرز رائق و تحقیق رشیق
پرداختہ دیگر کتاب محصول فی علم الاصول کتابیست مبسوط در ان استیعاب مسائل اصولیہ
فرمودہ و وفاتش در بست و یکم ماہ رمضان سال وفات آقا سید علی طباطبائی و شیخ جعفر
نجفی طاب ثراہما کہ سنہ احدی و ثلثین بعد المائتین والالف بودہ واقع شد مرقد مطہر
متصل روضۂ کاظمین علیہما السلام شہرت تمام دارد و تلامذہ اش جمعے کثیر اند از انجملہ مولانا صدر الدین
عاملی نجفی ست داماد شیخ جعفر طاب مشہدہ السيد حيدر بن السيد حسين بن السيد
على الموسوى اليزدي صاحب شذور العقيان او را بہ فاضل و عالم و منشی و ادیب
ستودہ و قدرے از اجازہ بحر العلوم کہ برای سید موصوف نوشتہ نقل فرمودہ انموذجی از ان
بقدر ضرورت ایرادمی نماید وكان ممن جد في الطلب و بذل الجهد في تحصيل هذا المطلب
وفاز بسعادتي العلم والعمل وحاز منهما الحظ الاوفر الاكمل ولدنا السيد الحسيب النسيب العالم
الفاضل الاديب الاريب ذو الفطنة الوقادة والقريحة النقادة والاخلاق الكريمة والفطرة
المستقيمة الاعز الابر الافخر السيد حيدر بن السيد حسين بن السيد على الموسوى اصلا
ونسبا واليزدي مسكنا ومنتسبا وفقه الله تعالى المعروج الى اعلى معارج العلماء والارتقاء
الى اقصى مدارج الفقهاء العرفاء وقد استجازني بعد ان قرأ على شطرا وافيا من الحديث و

الفقه وغيرهما قراءة بحث وتحقيق وتعمق وتدقيق فكشفت
عن نظر دقيق وفهم صائب رشيق وانه بالاجازة حري
حقيق فاجزت اسعد الله جده وضاعف كده وجده ان
يروي عني الكتب الاربعة التي عليها المدار في جميع الاقطار انتهى

بعد از اجازه جناب غفران مآب مولانا السيد دلدار علي بن محمد معين
بن عبد الهادي الرضوي النقوي الهندي النصيرابادي نسب شريف وشجره
پرثمره منيفه آنجناب به بست وسه واسطه بحضرت امام علي النقي عليه السلام مي رسد ولادت با سعادتش
تقريباً در سنه ست وستين بعد الالف والمائة واقع شده مولدش قصبه جايس ونصيراباد آنجناب
اول كسيست كه در عهد خود در بلاد هندوستان باجتهاد رسيده وبناي جمعه وجماعت واشاعت
وترويج ملت از ذات منظهر البركاتش بظهور آمده بالجمله احوال فضل وكمال واستجماع فنون فضائل
واجلال آن علامه عديم المثال برتر از انست كه در احاطه تحرير وتقرير در آيد چون كتاب آئينه
آئينه حق نما مشتمل بر تفاصيل احوال آن سلاله آل است بنا بران راقم حروف به بسط مقال متوجه
نگرديده وهم نظر بانكه فضائل ومحامد ذاتي آن عاليمقدار كالشمس في رابعة النهار آشكار است
وانچه درين ديار قدري از دين واسلام است همه از بركات آنجناب غفران مآب است در مبادي
احوال علوم عقليه را از فضلاي هندوستان مثل سيد غلام حسين دكني اله آبادي وملا حيدر علي
پسر ملا احمد الله سنديلوي ومولوي باب الله شاگرد رشيد ملا احمد الله مرحوم تحصيل فرمود وبعد فراغ
از عقليات بعتبات عاليات رفته در كربلاي معلي از استاذ الكل آقا باقر بهبهاني وآقا سيد علي
طباطبائي وآقا سيد مهدي شهرستاني طاب ثراهم ودر نجف اشرف از حضرت بحر العلوم آقا سيد
مهدي طباطبائي بروجردي تحصيل علوم فقه وحديث واصول فرمود ودر سنه اربع وتسعين بعد
المائة والالف بزيارت مشهد رضويه على ساكنها آلاف التحيه رفته ودر آنجا بخدمت شهيد ثالث سيد
مهدي بن سيد هدايت الله اصفهاني رسيده اكتساب افادات فرمود واز ايشان اجازه يافته

مولوي سيد دلدار علي صاحب

باز رجوع ببلاد خود نموده در اشاعت دین و شریعت سید المرسلین و آله المعصومین علیهم السلام
می کوشید و ازین دیار بعض تصانیف خود را بخدمت اساتذهٔ عراق فرستاده ایشان اجازات
نوشتند که درین بلاد مشتهر اند احوال ابتدای اشاعت شعار شریعت و بنای اقامت جمعه و
جماعت که در بلدهٔ لکهنو از ذات والا صفاتش بظهور رسیده در کتاب آئینه حقنما بتفصیل تمام مرقوم
است خلاصه اش اینکه چون بعد انقضای مدت یسیر بطرف لکهنو که از مدتی محل اقامت
آنجناب بوده مراجعت فرمود لنظر بتوسل قدیم عیال خود را از موطن اصلی که نصیرآباد ست
طلبیده در ظل عاطفت نواب حسن رضا خان مرحوم باطمینان کلی اوقات شریف خود را
بسر برده مشغول تدریس و تصنیف کتاب اساس الاصول و دیگر رسائل و کتب دینیه گردیده
درین اثنا قدوة الافاضل و فخر الاماجد و الاماثل مقبول بارگاه آله ملا محمد علی کشمیری ملقب
به پادشاه طالب ثراه که در علم فقه علم اشتهار برافراخته و در فیض آباد رحل اقامت انداخته بود
رساله در بیان فضیلت نماز جماعت که از احادیث ماثوره وغیر آن بادله شرعیه واضح ست تالیف
نموده و خطبه آنرا بنام نامی جناب نواب مرحوم مزین فرموده و در پنج باب مبوب گردانید و باب
چهارم آنرا متضمن آسامی دو سه کس را که بر طبق تحقیق شان درین بلاد قابلیت پیشنمازی داشتند
نوشته و باب پنجم را متضمن التماس که بخدمت وزیر الممالک نواب آصف الدوله مرحوم کرده در
آن رساله مندرج ساخته مرسل نموده چنانچه عبارت باب چهارم اینست که بزرگانی که قابل
امامت نماز بلا ارتیاب و مقربان درگاه رب الارباب اند واحدی را مجال طعن بر ایشان
نیست و نور علم از ناصیهٔ جمال ایشان پیداست و فروغ صلاح عمل از چهرهٔ جلال ایشان
هویداست یکی از انجمله عاکف کعبهٔ مقبلی و سعید ازلی میر دلدار علی ست که از سالکان راه و مقربان
درگاه ست بشری ست فرشته سیرت و آدمی قدسی سریرت که انوار عرفان و اشعهٔ ایمان از جلیهٔ اش
درخشان و فروغ علم و عمل از چهره اش تابان رافع اعلام شعائر شرع سید الانام و سرمایهٔ
برکت خواص و عام زبدهٔ از کیای فحول جامع علوم منقول و معقول بحری ست مواج و ملکی کرامت

استراج بالاهتداء حقیق و بالاقتداء یلیق از مجتهدین کربلای معلی و مشهد مقدس ثامن آئمهٔ هدی مسجل و افتا را بمهر و توقیع رسانیده و استفاضه فقهیه نموده است بر محک اعتبار ایشان طلای کامل عیار برآمده تحمل مشقتهای دور و دراز کرده گوهر اجتهاد بدست آورده سعیش مشکور و مشقتش ماجور شده صدق الله العظیم و الذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا و ان الله لمع المحسنین

اشعار

صاحب نفس قدسی و ملکی	فاضل ذو فنون و طبع زکی
حسن خلق و تواضعی که با وست	هر دو شاهد بخوبی که دراوست
بحر مواج علم معقول ست	قمر برج علم منقول ست
رفع الله قدره الاعلی	شرح الله صدره الاذکی

و پرهیزگاران دیگر هم از تلامذه ایشان ذو النفس القدسیة و الخصال الملکیة شعلهٔ ادراک و ذکا سید مرتضی و متقی قدسی ماثر و نقاوت مظاهر مرزا محمد خلیل زائر که بلاشبهه قابل امامت نماز اند حقیقة وجود این بزرگان عالیمقدار اقبال سرکار دولتمدار ست باب پنجم اینکه نواب نامدار سلامت چون فضیلت نماز جماعت بنصوص قاطعه قرآن مجید و احادیث ثابت شده و حضرت سید المرسلین و حضرات ائمهٔ معصومین صلوات الله علیهم اجمعین تاکید امر نموده اند و مجتهدین و محدثین و متقدمین و متاخرین در هر عصری نماز بجماعت می کردند و احدی از علمای اسلام انکار فضیلت این نمی کنند و همیشه حکام و سلاطین مروج و معین شرع متین بوده اند اگر بذات مبارک اند که متوجه این امر شده در قلمرو دولت خداداد حکم بگذاردن نماز جماعت نمایند همه امتثال فرمان واجب الاذعان خواهند نمود و سید دلدار علی را ارشاد به پیشنمازی فرمایند که مروج ملت بیضا و شریعت غرا خواهد بود و به بنای این امر خیر گوی سبقت در میدان سعادت از همه خواهد ربود و بذات مبارک هم اگر نماز پنجگانه را باقتدای سید دلدار علی بگذارند هر جا نماز جماعت رواج خواهد یافت ابداً الآباد ثواب بروزگار فرخنده

آثار عائد خواہد گردید وازباقیات صالحات بندگان عالی متعالی خواہد بود والباقیات
الصالحات خیر عند ربک ثوابا وخیر املا انیست عبارت رسالہ ملا علی
موصوف بعد ازین بمعونت امور دیگرکہ مولف آئینہ حقنما ذکر کردہ سخن ملا علی در دل نواب مرحوم
استقرار یافت وچنان تصمیم فرمود کہ ہرگاہ اتفاق مراجعت جناب مولانا از وطن بلدۂ لکھنو افتد
تکلیف گزاردن نماز جماعت بآن عالی جناب نماید لہذا وقتیکہ آن والا مقام را مراجعت
از وطن اتفاق افتاد نواب جنت مکان التماس گذاردن نماز بجماعت فرمود ودر ینباب
مبالغہ از حد گذرانید علامہ مذکور از اولاد ذکور پنج پسر والا گہر داشت کہ ہریک از ایشان
در فضل وتقوی ودیگر محامد لاتعد ولاتحصے نظیر خود نداشتند علی الخصوص جناب قبلہ وکعبہ دین
وایمان سلطان العلماء مولانا السید محمد[1] طاب مشہدہ کہ مرجع خلائق در ریاست دینی ودنیوی
بود واکبر اولاد آنجناب اند دیگر جناب[2] مولانا السید علی وجناب[3] مولانا السید حسن وجناب[4] مولانا السید
مہدی وجناب[5] ملائک ماب سید العلماء آقا سید حسین رضوان اللہ علیہم کہ در علم وحلم وفضل وسخا
وقضا وافتا مشہور بین الانام وزبان زد ہر خاص وعام ست واز تلامذہ آنجناب جماعتے کثیر اند
کہ بدرجہ قصوی از علم وعمل فائز شدند واز جملہ افاضل تلامذہ آنجناب صفوۃ الاعیان مفتی سید محمد قلی خان
کہ از اکابر متکلمین وزبدۂ مفسرین اند وازجملہ ایشان مولوی یاد علی کہ از بنی اعمام آنعالی مقام بود
از تصانیف او تفسیری ست بزبان فارسی وازانجملہ مرزا فخر الدین احمد خان مشتہر بمرزا جعفر کہ در
اکثر علوم حظ اوفر داشتہ وازانجملہ فاضل کامل وعالم عامل میر مرتضی رحمہ اللہ از تصانیف اوست
رسالہ اسرار الصلوۃ ورسالہ اوزان شرعیہ عربی وغیرہ وازجملہ ایشان ست مرزا محمد خلیل زائر کہ
کہ ہم بخدمت آقا سید علی طباطبائی کربلائی مشرف گشتہ استفادہ از انجناب ہم نمودہ بود ودیگر از افاضل
تلامذہ ایشان ذی الفخر الجلی والشرف البہی مولانا السید احمد علے محمد آبادی ادام اللہ ایام افادتہ
کہ الحال ذات قدسی صفاتش بدرس وتدریس وافادات مشغول ومصروف ست ازجملہ
مصنفات آنجناب غفران ماب ست کتاب اساس الاصول وکتاب مواعظ حسنیہ وشرح باب الصلوۃ

حدیقة المتقین اخوند مجلسی ره و شرح باب الزکوة از کتاب مذکور و کتاب مرآة العقول که ملقب بعماد الاسلام
است در پنج مجلد ضخیم مجلد اول در ذکر مباحث توحید و مجلد دوم در بیان مباحث عدل و ما یتعلق به
مجلد سوم در مباحث نبوت انبیا علیهم السلام مجلد چهارم در مباحث امامت ائمه هدی علیهم التحیة والثنا
مجلد پنجم در مباحث معاد جسمانی و روحانی و ما یلحق به من المباحث اکثر درین کتاب بر امام فخر الدین رازی
رد فرموده الحق کتابیست که گوش فلک نظیرش نشنیده و چشم روزگار عدیلش ندیده در استیعاب
اقوال و عبائر علما کمتر کتابی مثل آن از عکس ضمائر علما بمنصه ظهور جلوه گر گردیده و از جمله تصانیف
آن علامه کتاب شهاب ثاقب ست در نقض مذاهب مبتدعه صوفیه و ذکر کبرای ایشان که قائل بوحدت
وجود گردیدند و کتاب صوارم الالهیات فی قطع شبهات عابدی العزی واللات نقض باب الهیات
تحفه اثناعشریه شاه عبد العزیز دهلوی و کتاب حسام الاسلام مشتمل بر نقض باب نبوت مذکور و کتاب
احیاء السنه رد مبحث معاد و رجعت از کتاب تحفه و رساله ذوالفقار در جواب باب دوازدهم تحفه دیگر خاتمه
کتاب صوارم که رساله مستقله در اثبات امامت ست دیگر رساله غیبت ست که آنرا در رد اقوال عبد العزیز
در باب غیبت ست قلمی فرموده و رساله جمعه که قبل از بنای انعقاد جمعه و جماعت بتالیف آورده بودند و
حاشیه بر شرح هدایة الحکمت ملا صدرا که مشتمل بر دقائق حکمیه و ابحاث هندسیه و نقض بعض اقوال
مولوی عبد العلی حنفی ست و در آن رساله شناة بالتکریر را درج فرموده و بتقریر اکمل المدققین
الفحول الجامع بین الریاستین علم المنقول علامه تفضل حسین خان کشمیری و دیگر علما بحثهای لاینفع
فرموده دیگر رساله اجازه مبسوطه که برای سلطان العلما مولانا السید محمد طاب ثراه بتفصیل قلمی فرموده
و رساله در جواب مولوی محمد سمیع صوفی مشتمل بر بطلان تصوف و برائت علمای ما ازان مذهب و رساله
منتهی الافکار در اصول فقه و کتاب مسکن القلوب که در اواخر عمر خود برای تسلیه و تسکین دل حزین خود در
وفات فرزند نوجوان خود سید مهدی طاب ثراه قلمی فرموده بود دیگر رساله مشتمل بر چند مسئله فقهیه استدلالیه
از مسائل املاک و اراضی و معاملاتی که با کفار هند و غیر آنها واقع شود و معروف برساله ارضین ست
و رساله در احکام ظروف ذهب و فضه که بذهبیه معروف ست و رساله اثارة الاحزان در احوال شهادت

حضرت امام حسین علیہ السلام وفات آنجناب در عہد غازی الدین حیدر بادشاہ در لکھنو شب نوزدہم شہر رجب الاصب سنہ خمس وثلثین بعد الالف والمائتین واقع شد مزار فائض الانوار در حسینیہ کہ خود تعمیر نمودہ بود در بلدہ لکھنو واقع است ملا محمد علی الکشمیری ملقب بپادشاہ از تلامذہ ملا عبد الحکیم مشہور براست گویست کہ یکی از افاضل کشمیر بود مولد ومنشا او کشمیر واز چندگاہ در بلدہ فیض آباد رحل اقامت انداختہ توطن اختیار نمود وصف فضائل وکمالات او در کتاب آینہ حقنما مسطور ست راقم را بر تصنیف او اطلاعی نیست مگر بر رسالہ او در بیان فضیلت نماز جماعت کہ باحادیث ماثورہ ودلائل شرعیہ وعقلیہ فرمودہ مؤلف کتاب گوید کہ ہو بعلماء مرادہ ال جناب سابق الالقاب حضرت غفران مآب مولوی دلدار علی طاب ثراہ آوردہ کہ توسلیہ جناب غفران مآب در بلاد نبائے اقامت جمعہ وجماعت فرمودہ واشاعت شعائر شریعت نمودہ باعث آن ملا علی مذکور شد کہ بترغیب وتحریص او این امر خیر از نواب آصف الدولہ ووزیرش نواب سرفراز الدولہ مرزا حسن رضا خان مرحوم کہ از عقیدتمندان ملا علی بودند بظہور پیوست توضیح این مطلب آنکہ ملا علی در رسالہ کہ ذکرش نمودیم متضمن بتذکرہ کسانیکہ لیاقت ووجاہت پیشنمازی داشتند نوشتہ ودر ابتدائے باب چہارم از رسالہ بذکر ومدح جناب غفران مآب پرداختہ آنرا بپیشکش نواب حسن رضا خان مرحوم ساخت چنانکہ نقل عبارت رسالہ او در احوال جناب غفران مآب نمودہ شد وفات ملا علی در بلدہ فیض آباد اتفاق افتادہ ودر مقام نیابیکہ از مواضع آن بلدہ است در بعض مکانات خود مدفون گردید از اولاد ذکورش پسر داشت کہ ایشان ہم بزیور علم وحلم آراستہ بودند ملا احمد علی وملا قاسم علی وملا جواد کہ مدفن او در لکھنو حسینیہ مرزا ابو ابوطالب خان قریب غسلخانہ حکیم مہدی علی خان واقع ست وملا اکبر علی کہ در سن ہیجدہ سالگی فوت کرد ومحمد رضا ونصیر علی در فیض آباد در صغر سن وفات یافتہ احمد علی دو فرزند داشت ملا محسن کہ در حسینیہ آقا ابوطالب خان مدفون شد وملا محمد تقی کہ اولاد او بالحال موجود اند ملا جواد ہم دو فرزند گذاشت یکی ازان ظہیر الدین کہ اولادش در قید حیات اند العلامۃ الحکیم

مرزا محمد التخلص بالکامل بن عنایت احمد خان الکشمیری الدهلوی از اجلای
متکلمین و فضلای ربانیین و اطبای حاذقین بود بپایه فضل و رشاد و مرتبه صلاح و سداد آن
برگزیده رب عباد ازآن برتر ست که زبان علیل و قلم کلیل از علو آن حکایت تواند نمود و قاصد
سریع السیر اندیشه ازان واماند ه تر ست که در وادی وصف او مرحله تواند پیمود از آفتاب عالمتاب
فضل او ذره باز نمودن از مقوله بحر محیط را بمکیال حرف پیمودن ست هر قدر که در محامد و مناقب
او مبالغه رود ناگفته بماند سلطان العلماء مولانا السید محمد طاب ثراه در بعض افادات خود میرزا
را باین اوصاف ستوده العالم المدقق والفاضل المحقق العریف الاکمل والنحریر
الابجل جامع المعقول والمنقول حاوی الفروع والاصول حافظ ثغور الملة القویمة
الجعفریة قالع قلاع البدع المحدثة للمازیدیة والاثنعریة المتوفق الاوحد المیرزا محمد
طاب ثراه و جعل الجنة مثواه در مبادی احوال تحصیل مبادی علوم و درسیات از افاضل عصر نموده
کتب طبیه مانند قانون و شروح موجز بخدمت علامه زمان و فرید دوران حکیم شریف خان
بتحقیق تمام خوانده حدت و جودت ذهن او در مطالعه کتب و استفاده علوم باین مثابه بود که فضلا
و علمای عصر او متحیر و متعجب میگشتند علوم دینیه نقلیه را از سید اجل نحریر اکمل سلاله دودمان
مرتضوی خلاصه خاندان مصطفوی جناب مولوی سید رحم علی تغمده الله بلطفه الخفی والجلی مصنف
کتاب بدر الدجی که استاد اچھے میان برادر محمد شاه بادشاه بودند فرا گرفته مولف شذور العقیان
که رساله فارسیه جداگانه در احوال جناب میرزا نوشته اوصاف و مدائح او و قدرے از حالات مفصلا و مرقوم
قلم بلاغت رقم ساخته راقم حروف هم چیزیکه در اینجا ثبت می نماید ماخوذ و ملتقط از رساله مذکوره
است مولف رساله می گوید که فقیر جواب بعض مسائل فقهیه بخطی جناب میرزا نزد بعضی احباب
دیده ازآن معلوم می شد که در مسائل فروع اجتهاد هم فرموده و مقلد کسی نبوده و علی سبیل الارتجال
در اشتغال بدرس و تدریس آنچه بخاطر عاطر جنابش می گذشت بر حواشی کتابها قلمی میفرمودند چنانچه
بر ناظر کتابهائے که جناب ممدوح درآن درس داده مخفی نیست بالجمله بعد تحصیل علوم اشتغال

بتدریس ہیداشت و بہدایت مردم آن زمان کہ نا واقف بحث از مسائل اصول و فروع بودند
می پرداخت از ثقات مسموع گردیدہ کہ در اوائل اشتغال بتصنیف و تالیف کتابے در طب بزبان
تازی داشتہ و آن کتاب در کتب استدلالیہ است و بجہت عدم وجدان ناقلین و نا متوجہ
بودن معاصرین کتاب مذکور چنانکہ باید درین بلاد شہرت نیافت اما در دہلی پس نسخ آن در بعض
کتب خانہ ہا یافتہ می شود و پیشتر از آنکہ فاضل عبد العزیز صاحب تحفہ مسروقہ کتاب خود را ظاہر
سازد با او ملاقات می فرمود و مباحثات در علوم می نمود چون فاضل عزیز تحفہ خود را کہ ترجمہ
کتاب صواقع خواجہ نصر اللہ کابلی ست بجہت خوف نواب نجف خان مرحوم کہ سر آمد امرای
آن روزگار و از شیعیان ائمہ اطہار بود آنرا بطرف خود نسبت نکردہ بلکہ اسمی فرضی غلام حلیم
برای آن تراشیدہ ظاہر نمود و ضلالت شیوع گرفت و مردم جہال و ناحق بین بطرف آن
گردیدند ہمت والا نہمت خود را متوجہ بنقض و رد آن با وصف فقدان اعوان و انصار
و عدم تیسّر کتب و دیگر مواد فرمود تا آنکہ در مکتوبی کہ بجناب غفران مآب مشتمل بر حال تصنیف نزہہ
اثنا عشریہ قلمی فرمودہ نوشتہ کہ ہنگام شروع کردن جواب کتاب مسطور یک ورق ہم نزد من
نبود صرف بمدرقہ الطاف الٰہی و اعطاف نامتناہی او درین امر عظیم و خطب جسیم شروع
ساختم پس یوماً فیوماً عنایات وافرہ و انعامات متکاثرہ او تعالی شانہ بر من فائض می شد
مخفی نماند کہ اکثر حالات متعلق تصنیف نزہہ و کساد بازار فن کلام کہ در اوائل کتاب مذکور را شعار
و اظہار آن فرمودہ ایراد آن از تطویل نیندیشیدہ مناسب دانست و آن انیست اقل
الخلیفۃ بل اللاشی فی الحقیقۃ العاصی بانواع المعاصی المفتاق الی رحمۃ اللہ الاحد ابن
عنایت احمد خان المبرور المغفور المتخلص بالکامل میرزا محمد عفی اللہ عن
جرائمہما کہ درین بلدہ دار الخلافہ شاہجہان آباد حرسہ اللہ عن نظرف الحوادث والفساد
کہ مسقط الراس این نابلد شہرستان فضل و کمال ست درین ایام خشک سال فضل و کمال
بسبب ہبوب و بور ادبار بر و خبات احوال اہل ہنر چمنستان علم و دانش کہ در نضارت و شادابی

غیرت ریاض رضوان بود مانند مزرع خزان رسیده پژمرده و درهم وگلستانش بسان کشت زار اهل
عصیان خشک و بی نم گشته پردهٔ بی رونقی و بی دلی بر رخ کشیده روزگار دانشمندان که در پیشگاه
رونق و رواج او بهار پیرای فروردین وار دی بهشت جبین نیاز می سود بسان دل بلبل و
طرهٔ سنبل خراب و پریشان گردیده مناهل خوشگوارش که مشرب عذب متعطشان بوادی افاده و
استفاده و با سلسبیل و تسنیم لاف تفوق می زد بسبب امتزاج مرارت و زعوفت جهل از ملح
اجاج پا فراتر نهاده و جداول انهارش که منهل لب تشنگان زلال سرچشمه هدایت بود و با بحر
اخضر دعوی مساهمت می نمود مانند سراب که نمودی ست بی بود تن بمصاحبت عدم در داده
از بی تمیزی روزگار ناهنجار شخص هنر رخت از جهان بسته از راه عدم اشتهار ستان سر بمنزل عنقا
رسیده و در نایابی و عزت وجود را کیمیا و کبریت احمر نظیر و سهیم گردیده جماعهٔ فضول از فضل و هنر عاری
وگروهی جهول و جهلی مصداق [illegible] پارسی بر روی کاته مده با وجود عدم قابلیت ذاتی و بیجوهری
فطری خود را از مستعدان زمان و دانشمندان جهان انگاشته کوس لمن الملکی می زنند و دعوی
انا و لا غیری می کنند. از غایت عجب و تفاخر کلاه گوشهٔ نخوت بر آسمان می سایند و از نهایت
تعلی و تبختر پا بر زمین نمی گذارند. و خود را از یکه تازان مضمار علم و دانش و تفرد سواران میدان فضل و
بینش می انگارند حرف شناسی عرش المعرفت و سواد خوانی لب الحکمة انهاست و با این همه ذهن
و ذکا و فطانت و دها پلهٔ پست خود فراتر از پله رسائی بزرگان می نهند و پایهٔ کوتاه خویش را بالاتر
از پایهٔ والای بلند قدران قرار می دهند هر بو الجهلی خود را ردیف مدینهٔ علم و هر بو الفضولی خویش را
سهیم ابو الفضل می انگارد و هر باقلی خود را زعیم جریر و اخطل بلکه از متنبی و اعشی افضل می پندارد
هر گوساله با موسی عمران لاف همتا بافته و هر خری با عیسی مریم دم مساوات می زند و هر خسیسی پلهٔ
خویش را با رئیس حکمت یونان برابر می نهد و هر ابلهی پایهٔ خود را بالاتر از پایهٔ فلاطون و ارسطو قرار
می دهد چون شرح مبادی و صاف این آباء الفضول و اطفال الفضول از مکنت امکان و حیطه
بیان خارج ست بنا بر اختصار بذکر این قطعه که در وصف ایشان بیانی ست درست و خلقی ست

قطعه انه بغفر الله تعمّده قال نمود بمبادرت چسپیده شان قالمیت برقامت

حیرتے دارم حزین از حال ابنای زمان	کودنی چند از چراگاه کمی و کوتہی
پوزه‌بندها گشاده‌اند در میدان لاف	سبتدی ناگشته چون گشتند یارب منتهی
دیده از بینش ز عمر آسیب‌زاده پاک پاک	قالب از جان بے نصیب و صورت از معنی تهی
نیروی موری نه و با شیر مردان در مصاف	رتبه کاهے نه و در جلوه با سرو سهی
غول صحراے غوایت دیو کسار هوا	کو رهادرزار جهل و خفته در راه گمرهی
معنی کامل عیاران خود را کرده مسخ	در دکان معرفت قلاب زرده دهی
جز تکبر فهم ناکرده ز ما دانسته‌ها	خیره‌رایی و همه مدانند از ضمیر بودنها
خامه‌ی ایشان در عذاب نامه تشنیان وبال	جیب‌شان درک معنی از سخنے واز بہے
مردم از بدمنشی این تمیز و فهم این	می نخواهد دید دنیا جدا زین روی بهی

از انجمله خرسے ناشخص از چراگاه جهل و حماقت گریز معنا کمثل الحمار یحمل اسفارا اهانا و صفحال اوست کتب احادیث اثناعشریان اثنیٰ که بدست نبی افتنده‌دست وافتاده چون سرمایه از علم و تحصیل و بهره‌ای این طریقه عالیه کما ینبغی وقوف نداشت و بهره از تفقه در بیان اقسام حدیث نصیبے از انتقاد اخبار و آثار حاصل نمود از تحدیر ایاکم والصحفیین نیندیشیده با آنکه در فهم و ادای آن رجوع باستاد کامل کند با دلی مملو از سلوک و اوهام و دماغی مخبط بمواد مالیخولیا و سرسام و بی‌بهری از ادراک حقایق عویصه بی‌بصیرتی از دریافت دقائق بس دو دیده آن کتب که خزائن اسرار علم و حکمت و ذخائر انوار فقه و معرفت اند بنظر علیل و بصر کلیل نظر کرده از دریافت دقائق معانی آن درمانده بدست شکسته و بنان از کار رفته بر بعضے اعتراضات بارده و ایرادات غیر وارد نمود و برخی را مؤید مذهب خود تصور کرده و بر اکثر روایات زبان تشنیع دراز نموده بدندان و ناب قدح و جرح کرده عقوبت و کلبیت خود را بمعرض اظهار آورده اولا از در دوستی درآمده مانند ابلیس تلبیس برای فریب جهال خود و اقران خود را از طبقه اعلای شیعه امیرالمؤمنین علیه السلام وانموده تا عوام بخلاف نمائی و چرب‌زبانی ادعای آن اباطیل کرده بدام در آیند ثانیاً بجهت تلبیس و تدلیس و تغلیط کلم مانگان مانند واعظان ابواب خطابت کشوده مخیلات شعری و مموهات

وهمی خود را ملباس برهان جلوه‌گر ساخته در مجادله و مغالطه نصب السبق از امثال و اقران خود ربوده بزعم خود داد کمال فضل و دانشمندی در داده و آن خرافات و هذیانات را که ثانی کلمات ابن حبنقه است تحقیق و تدقیق نام نهاده بیداد بر کاغذ و مداد کرده روی اوراق را مانند چهرهٔ ظلمانی نفاق تسوداء کفر اندوده و در حقیقت خود را ضحکهٔ صبیان و سخرهٔ کودکان هجاخوان نموده و لنعم ما قیل **ابیات**

صد طعنه می زنی بهمان شهیران عشق ... بوم تو در هوای بلند آشیانی است
با بخردان جفای فلک رسم کهنه است ... بر ما ترفعت ستم آسمانی است
بانگ کلاب با مه تابنده تازه نیست ... خفاش را ستیزه بخور پاسبانی است
نبود حماقت تو شگفتی که از ازل ... روح حمار با جسد تو یار جانی است
حیرانم از سخافت ذات شریف تو ... این جوهر لطیف نه بحری نه کانی است
رنگین افاده‌ها و خرافات مضحکت ... طامات ابن هبنقه را شکل ثانی است
ای بی قرینه جفت تو باشد مگر حمار ... منکر مشو دلالت این اقترانی است

چون بوساطت عمدهٔ اعاظم حکمای دهر و اناخم فضلای عصر استاد الکل فی الکل لا زال مؤیداً بالتائید الربانیه بر آن نسخهٔ مشحون بزخارف هذیانات و مملو از اباطیل و خرافات مطلع گشتم و بسراپای آن ثمرهٔ مالیخولیا و [illegible] بتبصر عزیز حکمت و جان نازنین معرفت سوگند و انه لقسم لو تعلمون عظیم آنهمه تسویلات [illegible] پوچ ملفق [illegible] و [illegible] و هرزه درائی او را انقش باطل و تطویل لاطائل و مغالطات او را ضعیف تر از شبهات ملاحدهٔ [illegible] و واهی تر از نسج عنکبوت یافتم ذکر کلام او را که مبنی بر غلط فهمی و خلط و تخلیط و مغالطه و تغابی [illegible] [illegible] مشتمل [illegible] کتاب آن توجه نمایم [illegible] در جواب آن در آید چه اکثر آن شکوک مشترک الورود [illegible] آنها ست ابطال آن فرق [illegible] جواب آنست و اکثری از مفتریات ناصب و اقران اوست [illegible] اهل حق از بوث آن اباطیل [illegible] است و بر خی را علمای عالی مقدار یکبار لک تبهیر از صفحهٔ اذهان حک نموده و بهری باندک توجه و تامل لفکد منحل می گردد لیکن چون بعضی از اعزه افاخم

فضلای رفیع القدر والمکان واجلهٔ اعاظم علمای رفیع الشان که بمزید عزت و اعتبار اشتهار دارند و صیت
فضل وکمالش از کران تا کران رسیده در تصنیفت شریک غالب این تالیف و ترصیف دست این نسخه را که بزعم
فاسدش بجزالت مبانی در شاقت معانی و متانت دلائل و وثاقت براهین کتابی مثل آن در باب خود تالیف
نشده با آنکه در رکاکت الفاظ و رطانت مضامین و سخافت حجج و دلائل ضرب المثل است از غایت نافهمی رقیمهٔ بنیان
و تمیمهٔ ایمان نموده و مافی الکتاب را شبهات معضل و عقده های لاینحل پنداشته در زبان [illegible]
که بسبب رجوع اجامره و اوباش او را حاصل [illegible] جهال فرموده تکثیر سواد آنها
سود الله وجوههم در مجالس و محافل [illegible] امامیه [illegible] ضعیف
و [illegible] محجوج و سخیف و بسبب [illegible] اعتقاد [illegible]
راه یافته اکثری ترک این مذهب و ملت گفتند [illegible] انگونه تصنیف که روش خرافات
ابن ملجم و ثانی هذیانات مسیلمه است بعض از افاخم امرای عظام که از سطوت سکندر نشان و آصف سلیمان
شان است ایده الله بنصره میلان خاطر شریف او بجوابش رسانیده حاشا لله بل هذا الا افک عظیم [illegible]
مثال تمامی اثنا عشریان از وضیع و شریف از شرب [illegible] بری گردند و مذهب اینان باطل و مضمحل می شود و با مثال
این ترهات و طامات دل خود را خوش می کنند غافل از ینکه بیت

چراغی را که ایزد بر فروزد　　　هر آنکس پف کند ریشش بسوزد

یریدون لیطفؤا نور الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون و نیز مولف آن جزاه الله بعمله بر فضلای
امامیه رضوان الله علیهم که سالکان مسالک تحقیق و ناسکان مناسک تدقیق اند و بشهرتی کالشمس فی رابعة النهار
علم اشتهار برافراخته زبان تشنیع دراز نموده و در تجهیل و تکفیر و تحمیق و تحقیر این گروه واجب التعظیم که ابوالآبای
علم و دانش اند دقیقه فرو گذاشت نکرده

طعنه بر هر کامل از گفتار ناموزون زند　　　خر چو سرگین پس کند بو خنده بر گردون زند

و نیز خاکش بدهن نسبت بخدام حضرت جناب سلطان الخافقین امام الکونین والی خطهٔ ولایت خاتم فص امامت
فاتح ابواب هدایت خاتم دورهٔ وصایت

میراب گلستان امامت که فیضش | تا حشر بهارست چمن زار جهان را
مهر فلک عز و شرف مهدی هادی | کز عدل بود واسطه پیوند تن و جان را
بی هستی آن مظهر کل ممتنع آمد | امکان بقا جزوی از اجزای مکان را
او مرکز پرگار وجود است وگرنه | زد دائره در خواب نه دیدی دوران را
چون بحر پرآشوب زند سطح زمین موج | حفظش نشود باعث اگر امن و امان را
عالم اثر زندگی از هستی او یافت | از روح پذیرد تن افسرده توان را
از آب حیات ابدی ساخته سیراب | خاک در او کام و دهان عطشان را

علیه الاف التحیة والسلام طریق اسائت ادب پیموده و بندگان آن جناب را بانواع سفاهت و استخفاف یاد میکنند و باستماع انتقال رگ غیرت و عرق حمیت این کمترین طلبه بجنبش آمد با وجود عدم بضاعت و قلت استطاعت و کثرت علائق و وفور عوائق و توزع بال و تشتت حال توکل بر فیض منعم مفضال و عنایت حضرت رسالتمآب و آل او علیهم السلام نموده کمر همت بر میان جان بستم و در دفع شبهات او را پیش نهاده توجه همت ساخته بنیان غلغلۀ قصر شکوک او پرداختم و این رساله را نیز به اثنا عشریه که منبی از تاریخ آغاز تالیف او و هم مشعر از نزاهت و طهارت مذهب اعتقاد فرقه حقه از لوث مفتریات و هفوات اهل عناد است موسوم و بنصرة المومنین و ذلة الشیاطین ملقب ساختم انتهی کلامه مخفی نماند که خواجه نصر الله کابلی صاحب صواقع استدلالی که از کتب اهل حق نموده بیشتر از دو مخالفین را میسر نگشته بود لکن سعیش غیر مشکور گردید و اصل کتاب او بدست فاضل عبد العزیز افتاد که بترجمه آن پرداخت و آنرا تحفه نام گذاشت چون درین کتاب بحث از اصول و فروع بود اگر علامه موصوف و دیگر علماء اعلی الله دار السلام بدفع شکوک و شبهات و نقض هفوات و خرافاتش نمی پرداخت عرصه کار بر ضعفا و بی بضاعتان تنگ می گردید لکن الحق یعلو ولا یعلی حق تعالی علامه موصوف را که درین معرکه از همه علما سابق الاقدام است برای تبکیت خصام و حمایت ملت خیر الانام برانگیخت که با وصف عدم تیسر مواد و اسباب از قسم کاتب و کتاب کمر همت بر میان جان بسته بدفع شبهات او همت عالی را متوجه ساخته و چون اعتماد و توکل بر او تعالی شانه درین امر عظیم و خطب جسیم فرموده فی الواقع که کتاب و موجب نصرت مومنین و ذلت شیاطین گردید که

که درین عرصه مدت که قریب هشتاد سال از روز تصنیف آن گذشته علمای امصار و فضلای هر دیار آخذ
از افادات او هستند و مخالفین با وصف تصدی بحمایت صاحب تحفه که در هر رطب و یابس تاویلات
بعیده و توجیهات غیر پسندیده می‌پردازند قدرت بر رد آن بجز بعض از مقامات باب نهم نیافتند و در
خلوات و جلوات [illegible] و حذاقت او می‌باشند و آن علامه را مجتهد و متفرد درین فن می‌پندارند
چنانچه بر ناظرین کتب کلامیه شامل مصنفات فاضل رشید و غیر ایشان این امر پوشیده و مخفی نیست عجب‌تر
آنکه بوجه نهایت تعصب اثنا عشریه با وصف آنکه در [illegible] خود مقیم بود و سامان و اسباب مهیا داشت و مجلدات
نزهه را ندیده بلکه خودش [illegible] را بدست آورده چنانچه از مکتوب او که بحکیم شریف خان نوشته
معلوم میشود و هی هذه قد سمعنا ان الفاضل الکامل المدقق المحقق مرزا محمد سلمه الله تعالی قد
کتب علی وجه الرد والبحث علی التحفة الاثنی عشریة ان اتفق طلب مرقوماته و مطالعته
بوساطتکم فالمامول ان تبذلوا فی ذلک الجهد انتهی لکن وقت مطالعه چون حجج اینها
دندان شکن یافته روی از مقابله و مناظره برتافته مگر فاضل رشید که جدل و مکابره در سنخ ضمیر او راسخ بود
از مسئله طهارت خمر و جمع بین الصلوتین چند سطر عبارت را فرا گرفته شبهات غیر وارده بتحریر قلم در آورده خدمت
علامه فرستاد علامه بجواب آن مکتوبی در نهایت رزانت و جزالت تحریر فرمود چون آن مکتوب بفاضل رشید
رسید برای عدم خلو عجز بجوابش ورقی چند نوشته موسوم بعزة الراشدین نمود علامه موصوف تحریر جوابش را
سراسر تضییع اوقات شمرده اعراض از جواب او نمود مگر عالم محقق و فاضل مدقق حکیم باقر علی خان که در اواخر
عمر خود طرح اقامت بشاه جهان آباد حرسها الله عن الفتن والفساد انداخته بود بجواب باصواب آن پرداخته
علاوه از آن بعضی اعلام از ناصران ملت خیر الانام علیه الاف التحیه والسلام بتفصیل تمام رد و نقض
خرافاتش فرموده آنرا معین الصادقین موسوم ساخت از کتاب مستطاب نزهه آنچه درین دیار اشتهار یافته
جواب پنج باب ست اول و سوم و چهارم و پنجم و نهم شاید که علامه مرحوم مهلت استکتاب باقی مجلدات و نشر
نسخ نیافته یا آنکه مسودات دیگر مجلدات غیر منقح مانده لهذا باعث نوبت انتشار و اشتهار درین دیار نرسید
تفصیل مجلدات مذکوره بدینمنوال ست باب اول مشتمل بر رد دعوی فاضل عزیز در حدوث مذهب شیعه

و بیان فرق الیشان تا باب سوم در جواب حرفهای پریشان او که در احوال اسلاف شیعه گفته تا باب چهارم در
رجال و اصول حدیث و احوال اخبار و رواة تا باب پنجم در مسائل الهیات تا باب نهم در احکامات فقهیه دیگر از
مصنفات آن علامه مغفور کتابی است مبسوط در رجال مسمی به تاریخ العلماء و رساله در علم بدیع و رساله فارسی در
صرف و کتاب نهایة الدرایه شرح عربی رساله وجیزه شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه که در علم درایت است
تقریباً پانزده هزار بیت بوده باشد مهارت و غزارت او در علوم کثیره و فنون شهیره از شرح آن رساله که دو
ورق بیش نیست واضح و هویداست اصل نسخه آن بخط علامه موصوف که بنظر راقم هم رسیده در کتب خانه جناب
علامه زمان مولانا السید حامد حسین ادام الله افاداته موجود است بجهت قصور همم ابنای روزگار و فضلای این
اعصار ترویج آن در اطراف و اکناف عالم نشده دیگر از تصنیفات اوست کتاب تنبیه اهل الکمال و الانصاف
علی اختلال رجال اهل الخلاف در آن اسماء رجال کذابین و وضاعین و مجهولین و ضعفا و خوارج و نواصب
و قدریه و مرجئه را که ارباب صحاح سته که بقول اصح عبارت از صحیح بخاری و مسلم و ترمذی و مالک و نسائی و ابو
داود است در کتب صحاح خود آورده اند از کتاب تقریب ابن حجر عسقلانی استخراج فرموده دیگر رساله
ایضاح المقال فی توجیه اقوال الرجال است که در آن تاویل اقاویل رواة احادیث اهل حق نموده دیگر رساله فارسیه
در فلسفه و از مصنفاتش تتمه تهذیب فقهیات است لکن آنرا مردم از آن علیحده کرده اند در آن تعصبات
اهل سنت را مانند لازم بودن محبت اهلبیت نبوی و اسقاط لفظ آل از درود و حکم بحسن خاتمه عبدالله بن
ابی سرح مرتد و خلیفه دانستن یزید ملعون و حکم نمودن بایمان او و وجوب اطاعت ولید بن یزید بن عبدالملک
و حکم بحسن خاتمه حجاج بن یوسف و عید نمودن روز عاشوره و تجویز کردن سجده شمس و قمر و مسائل غریبه و عجیبه
که ایشان بآن قائل اند حکم ساقط الاعتبار بودن نجاست موضع استنجا بحدیکه استنجا از آن واجب نیست
و پاک دانستن منی و عدم فساد ادات از ملاقات بنجاست بهیچ حال و پاک داشتن بر آب نجس را که رفته رفته
بمقدار قلتین برسد و جائز نداشتن وضو از آب کثیر که در آن انسی بول کرده باشد و نجس داشتن آب
مستعمل وضو را و غیر آن مسائل در آن ذکر فرموده دیگر منتخب فیض القدیر شرح جامع صغیر مناوی که انتخاب
هر چهار مجلد در یک جلد که تخمیناً پانزده هزار بیت بوده باشد فرموده دیگر منتخب انساب سمعانی که در آن نسبتهای

مشهوره را بعد حذف و اسقاط تراجم حفاظ و محدثین و ذکر سنسو بین التقاط فرموده بنا بر تصحیح نسبت ها و اینکتاب
در ینباب بغایت مفیدست و منتخب کنز العمال ملا علی متقی که دران احادیث داله بر امامت جناب امیر علیه السلام و دیگر
ائمه هدی علیهم السلام و مثالب و معایب خلفای ثلثه و دیگر صحابه انتخاب فرموده و رساله بدا و رساله در مسئله رویت و منتخب
کتب کثیره اهلسنت نموده که اکثری ازان بدست مردم نا اهل افتاده بخیال مسوده بودن آن همه را برباد
ساختند مولف رساله گفته بعضی ازان که بنظر فقیر رسیده اسمای آن در ذیل نوشته می شود صحیح بخاری و صحیح مسلم
و صحیح ترمذی و صحیح نسائی و سنن ابو داود و موطای مالک و نقاوة التصوف و رجوع الفرع الی الاصل از
شرف الدین تلمیذ شاه ولی الله فتاوای و نواحی فتاوای حمادی اتقان سیوطی طبقات حنفیه ملا علی قاری حرمة
الائمه شعراوی شرح مواقف شرح بزدوی منهاج شرح صحیح مسلم از نووی تحصیل الرجال شیخ عبد الحق دهلوی
رجال صحیحین از ملا علی قاری کتاب السیاسة والامامة ابن قتیبه رساله ملا فخر الدین سبیل الهدی تاریخ بداونی تاریخ خمیس
فی احوال انفس النفیس تاریخ یافعی تاریخ ابن خلکان شرح نسب نامه سرور کائنات حلیة الاولیا لابی نعیم
الاصفهانی مسند احمد حنبل تاریخ طبری رساله تحقیق مذهب شیخ الرئیس جمع بین الصحیحین حمیدی شرح مسند
شافعی متفق متفرق فتاوی عالمگیر مختصر وقایه کافی هدایه فتح الباری شرح بخاری ارشاد الساری شرح بخاری
مدارج النبوة معارج النبوة نجم وهاج شفای قاضی عیاض جامع الاصول استیعاب ابن عبد البر شرح مشکوة
شیخ عبد الحق معالم التنزیل روضة الصفا زینة الاحباب حبیب السیر شرح برجندی بر مختصر وقایه تذکره
هفت منظوم کفایه کتاب الادب المفرد بخاری شاهجهان نامه تاریخ الخلفای سیوطی ملل و نحل شهرستانی
شرح مقاصد علامه تفتازانی کیفیت وفات علامه بر وجهی ست که مولف رساله از فاضل کامل مرزا امیر علیخان
شاهجهان آبادی که تلمیذ علامه موصوف بود نقل نموده و گفته که از زبان فاضل مزبور شنیده ام که در نواح دهلی
امیری از اقارب بادشاه بود در تعصب و لعنت قصب السبق از ابو جهل می ربود و همیشه تدابیر در اطفای
نور الهی می نمود لکن چون مصنفات علامه موصوف در اقطار و اکناف عالم دائر و سائر گردید و باعث اظهار
حال فضائح و قبائح اعدای دین شد عرق حمیت او زیاده بفوران آمده حیله ها باخفا و استار در اضرار انجناب
می انگیخت اما هیچ یک ازان پیش نمیرفت ناچار آن مکار غدار خود را بعارض درافتاده و علیل ظاهر ساخت و

بپادشاه والاجاه حال خود عرضه داشت پادشاه طبیبی برای معالجه او معین کرد بعد چندی عرضه دیگر فرستاد که اگر حضرت اعلی را منظور است که فدوی چندی دیگر درین دنیا زنده بماند سلطان الحکما و فخر اطبا علامه زمان و حید دوران مرزا محمد علی مشهور که بعلاج من پردازند والا از حیات مستعار دست بردارند بادشاه بعلامه موصوف پیام داد که بعلاج فلان مریض باید پرداخت علامه موصوف از رفتن نزد آن مکار بنا بر اتمام حجت بران اشرار در اول ابا و انکار فرمود لکن چون تقاضا و اصرار از جانب والی آن دیار بنهایت رسید ناچار بقضای الٰهی تن برضا داده تهیه سفر از دهلی نمود و بر وقت رخصت می فرمود که غالبا داعی اجل درین سفر مرا دعوت کند لهذا نیز او داع آخرین باید پنداشت و از حقوق هر کس که باشد ابرا از ذمه حاصل باید ساخت تا آخر همچنان واقع گشت که آن غدار باقتفای آثار آئمه نار آنجناب را مسموم ساخت مرقد منور او در دهلی در پنجه شریف واقع ست که مردم را اعتقاد آنست که در انجا نشان انگشتان مبارک حضرت امیر ست و اکثر قبور مومنین و صالحین هم در آن بقعه است تاریخ منظوم فارسی بر قبر مطهرش نوشته است و سنین وفاتش از مصراع ۵ در شیونش بگریه بگو و احمدا + بر می آید که سنه ۱۲۳۵ یکهزار و دو صد و سی و پنج هجری ست محمد بن آقا محمد صالح اللاهجی مولف شذور آنجناب را به فاضل و عالم و مجتهد جید ستوده و گفته که در حدود سنه احدی و ثلثین و مائتین بعد الالف جازه روایت از بعض تلامذه آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه یافته و در آن اجازه مسطور ست و بعد فان افضل ما صرفت الیه الهمم و ابیضت فی تحصیله هو علوم الدین و التفقه فی شریعة سید المرسلین فهو اعظم ما نظر الیه ابصار اولی الابصار و انفع الباقیات الصالحات فی دار القرار و ما عداه من الرسوم فهو من الهباء المنثور یوم یحصل ما فی الصدور وقد جرت عادة العلماء الاوائل والاواخر یاخذ العلم من المشائخ الاکابر و تلقیه خلفا عن سلف و کابرا عن کابر فکم من متغرب عن وطنه متقرب الی الله بهجرته عن مسکنه و رحلة قد جاب البلاد طلبا لاعلی اسناد الی سادات العباد قصد الشیوخ من کل فج عمیق و شد الیهم الرحال بطریقهم الوثیق و کان ممن سعی فی هذا السبیل وجد فی تحصیل هذا القصد الجمیل و فاز بالحظ الوافر الاسنی

وحظی بالنصیب المتکاثر الاهنی ولدنا الاعز الاکرم الارشد وعزیزنا الزکی الاسعد الالمعی اللوذعی
المسدد والعالم الفاضل الامجد سمی حبیب الله محمد بن العالم الفاضل الصالح والحبر الکامل الفالح
اقا محمد صالح اللاهجی ادام الله فی علمه وتقاه وحباه من الفضائل والفواضل ما نرجاه وتمناه وکان
ممن طال تردده لدی وکثر اختلافه علی فقد قرع علی شطراً وافیاً من الحدیث والفقه والاصول وسمع منی قسطاً
کافیاً من المعقول والمنقول ثم استجازنی ایده الله تعالی بتائیده وسدده بتسدیده فوجدته اهلاً لان
یجاز وان یسارع الی طلبه بالاجازة فاجزت له زید مجده وعلا جده ان یروی کتاب نهج البلاغة الجامع لخطب
امیر المؤمنین علیه السلام والصحیفة السجادیة المشتملة علی ادعیة السجاد زین العابدین علی الناطق بهما افضل الصلوة
والتسلیم والثناء والتعظیم والکتب الاربعة التی علیها المدار فی جمیع الاعصار والامصار حتی کانت فی الوضوح والاشتهار
کالشمس فی رابعة النهار الی آخره مولانا محمد شفیع الاستر آبادی از افاضل عصر و تلمیذ
حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی بود و کا ذکره ابنه مهدی المازندرانی فی بعض
تصانیفه و علامه صاحب جواهر او را در بعض مکاتیب خود بمدائح جلیله ستوده مولف را به حالات او
اطلاعی بهم رسید مولانا السید عبد الله بن شبر النجفی اقا احمد بتقریب زیارت کربلا در بلده طیبه
کاظمین از فضلای آنجا ملاقات کرده گفته و با عالی جناب مقدس عالم فاضل کامل سید عبد الله
بن سید شبر نجفی ملاقات اتفاق افتاد وی از فضلای نامدار و نیز از تلامذه جناب سید و الا تبار اعنی
بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی ست مولانا السید محمد بن جناب مولانا السید علی الطباطبائی
بخدمت والد علامه خود تحصیل علم فرموده و از اکبر اولاد جناب آقا سید علی طباطبائی ست نبیره و داماد
بحر العلوم بود و بعد از وفات پدر خود قائم مقام آن منبع هدایت و ارشاد و زیب افزای مسند افتخار گردید با لجمله
آنجناب جامع علوم معقول و منقول و حاوی فروع و اصول و معدن ورع و تقدس و کمال و مخزن علم
و فضل و جاه و جلال بود و در تبحر علوم و محاسن ذاتی و محامد صفاتی شهره آفاق در بازمان اکابر عرب و عجم مجتهد علی
الاطلاق بوده و علمای ابرار معترف فضل و کمال او و رؤسای کبار منقاد و مطیع او بوده اند صاحب روضه البهیه
از جمله مصنفات او گفته کتاب مفاتیح در اصول تقریباً چهل هزار بیت ست و کتاب و سائل در اصول فقه و کتاب

متاہل در فقہ و ان کتابیست مبسوط و جامعیست مضبوط کہ تا حال مثل او کتابی جامع در ادلہ و اقوال و
حاوی جملہ مسائل فروع بقالب تالیف نیامدہ تقریباً دو لکھ بیت ست و از مصنفات اوست کتاب
مصابیح در فقہ و کتاب اصلاح العمل در فقہ و آن محتوی ست بر فتاوی و ہم دران کتاب اشارہ فرمودہ بسوی
مسائل اختلافیہ و کتاب اکمال و تکمیل اصلاح العمل صاحب روضۃ البہیہ ورا از مشائخ خود نوشتہ و
گفتہ سمعت منہ رحمہ اللہ ان مولفاتی قریب من سبعمائۃ الف بیتا و اکثر
مشہور ست کہ در زمان آنجناب قوم روس کہ بلاد سلطنت ایشان قریب ممالک محروسہ بادشاہ اسلام
پناہ فتح علی شاہ طاب ثراہ واقع بود دست تعدی بر مسلمانان دراز کردہ بودند بحرکات ناشائستہ پیش می
آمدند و اہل عجم استغاثہ این معنی بخدمت آن پیشوای دین ہمین بردند بملاحظہ ہمہ وجوہ در رای اقدس
آن قدوۂ ارباب اجتہاد چنان قرار یافت کہ جہاد بران قوم کفار جفا شعار درینصورت جائز بلکہ واجب
است و بر مسلمانان لازم کہ بدفع ایشان برخیزند و فتوی این معنی ببادشاہ اسلام پناہ نوشت چون
بسبب بعض عوائق از جانب بادشاہ درباب دفع ایشان اعتنائی بظہور نرسید مردم باز بخدمتش
عرض حال نمودند آن عالی جناب ببادشاہ پیغام فرستاد کہ اگر شما متوجہ دفع ایشان نمیشوید ما را
بفرمائید کہ متوجہ شویم بادشاہ اسلام پناہ نظر باینکہ مجتہد ہر عصر نائب امام زمان علیہ السلام ست
جناب سید را پسندید و آن جناب بحسب مرضی بادشاہ متوجہ دفع آن قوم رو سیاہ شد مردم بسیار
از مومنین ہمراہ رکاب سعادت انتساب جمع شدند بحدیکہ راہہا از مردم پر شد گویند کہ خلوص ارادت اہل عجم
بخدمتش بحدی بود کہ چون آنجناب بعزم امر مذکور از کربلای معلی نہضت فرمودہ ببعض بلاد عجم تشریف
آورد بر سر حوضی نشستہ وضو کرد مردم بآن تبرک جستند و ہریکی از ایشان آب ازان حوض بقدر مقدور
خود برداشت تا آنکہ تمام حوض خالی از آب شد چون قدوم فیض لزوم آنجناب ببادشاہ دین پناہ
فتح علی شاہ طاب ثراہ بود و تمام اہل طہران کہ پایہ تخت شاہی بود حتی کہ ملازمان شاہی قبل از آنکہ
اجازت از و خواہند بخدمتش شتافتند بالجملہ چون خبر رسید بتعظیم و استقبال بیک منزل پیش آمد
و آنجناب را بدار السلطنت آوردہ بالای تخت خود جا دادہ خود بگوشہ تخت بکمال ادب نشست آخر الامر

چون انجناب از انجا نهضت بسوی جهاد القوم بدنهاد فرمود بادشاه هم با فواج کثیر همراه رکاب آن سلالة الاطیاب بعزم قتال آنها روان شد وفرزند خود مرزا عباس راکه ولیعهد بود مقدمة الجیش گردانید چون التقای عسکر اسلام با فوج روس در نواح بلدهٔ تفلیس واقع شد معرکه محاربه ومقاتله گرمی پذیرفت تا آنکه بصولت کمال شجاعت ویمن علو همت آن خلاصهٔ احفاد مرتضوی نوبت بجائی رسید که آثار فتح وظفر در عسکر اسلام نمایان بود ناگاه رئیس قوم روس بمشاهدهٔ اینحال پیغام بخدمت میرزا عباس فرستادند اگر صلح کنید ودست از جنگ ما بردارید دختر خود را بشما میدهیم همدران اثنا که مژدهٔ فیروزی اولیای دولت اسلام قریب الوقوع می نمود بعضی نااندیشان بخدمت میرزای موصوف که پیش عساکر شاهی بود عرض نمودند که اولی آنست که قبل از فتح انقطاع حرب کنید وسؤل قوم مخالف را مقرون اجابت فرمائید زیرا که حال خلوص ارادت واجتماع سائر عجم بخدمت جناب سید بحدیست که مشاهده نمودند پس اگر این فتح واقع شد سلطنت بسوی جناب سید منتقل خواهد شد وشما ازین دولت محروم خواهید ماند میرزا عباس بر گمان باطلش اعتماد نموده وسخن فاسدش را قبول داشته درهمان حال در خفیه وعدهٔ اجابت صلح بقوم مخالف داده بملازمان خود امر نمود که رایات عسکر را از دستها بر زمین گزارده وخود بحسب ظاهر کناره رفت تا جنگ برهم خورد ونوبت بوقوع فتح نرسید ناچار آنجناب وبادشاه بعد از مصالحه از آن نواح مراجعت کردند وبرخاطر انجناب ازین واقعه حیرت افزا انقدر رنج والم راه یافت که چون در حال مراجعت ببلدهٔ اردبیل رسید زیاده از یکهفته در سکوت بود تا آنکه در سنه ۱۲۴۲ یا در سنه ۱۲۴۳ هجری از دنیا رحلت فرمود نعش مطهرش را بسوی کربلای معلی بردند فیما بین مزار فائض الانوار حضرت خامس آل عبا علیه الاف التحیة والثنا ومزار حضرت عباس علیه الرحمة والرضوان دفن کردند جناب سید طاب مرقده الشریف چهند پسران عالی وقار داشت یکی ازجملهٔ ایشان فاضل کامل جناب سید حسین مجتهد جلیل القدر آقا سید حسین دیگر یکی صاحب عقل وهنر جناب السید جعفر که بعد از چند روز از وفات والد ماجد خود در ایام طاعون در شب زفاف خود داعی حق را لبیک اجابت فرمود رحمه الله تعالی کذا فی الروضة البهیة فی الاجازة

السنفیعیتہ الفاضل المعتمد آقا سید حسین بن آقا سید محمد الطباطبائی

مولا شفیعا در ضمن احوال والد ماجد او آقا سید محمد گفته فاضل عالم کامل ذو الصفات الحسنہ آقا سید حسین مجتهد و بصیر بقواعد اصولیہ و خبیر بطریقہ علمای امامیہ ست و جواد و سخی ست در غایت سخاوت و نزد پدر علامہ خود عزیز تر از دیگر برادران خود بوده سید حسین موصوف دختر شاہزاده علی میرزا ابن السلطان فتحعلی شاه قاچار را در عقد نکاح خود داشت بعد از وفات والد ماجد خود که در سنہ یکہزار و دو صد و چهل و یک یا چهل و دو ہجری واقع شده اندک زمانی بقید حیات بود و اولادی است آقا میرزین العابدین

مولانا السید مهدی بن العلامہ السید علی الطباطبائی طاب مرقدهما از مشاهیر فضلا و اذکیای فقها و علماست اکتساب علوم و فنون از پیش والد علامہ خود نموده و در زمانش بکمال فضل و تبحر رسیده حال علم و فضل و ورع و زہد آنجناب مشہور تر از آنست کہ احتیاج بیان داشتہ باشد مصراع بماہتاب چہ حاجت شب تجلی را * مولف تذکرة العلما از بعض افاضل ثقات کہ در زمان آنجناب در کربلای معلی بودند نقل کرده کہ آنجناب جودت طبع و وفا و وحدت ذہن نقاد بحدی داشت کہ رای اقدس او در تدقیق جزئیات مسائل اختلافیہ فقهیہ بجائی قرار نمیگرفت و رہ شقی از شقوق آن از نظر و فکر وا استہ اال ہیفرمود محامل متفرعہ و شقوق متنوعہ بران می افزود و نوبت بان نمی‌رسید که ... بر یکی و اقتصار بر قولی فرماید باین جہت ہیچگاہی فتوی در مسائل اختلافیہ برای اہتما و خود نمیداد بلکہ ہمین وجہ تدوین کتابی و تصنیف مقالی از آنجناب بظہور نرسیده و کمتر متوجہ تدریس میکردید اگر گاہی بالتماس علماے کربلای معلی و اصرار اعزه و اقربا برای افاده درس بمسجد والد مرحوم خود تشریف می آورد صحن مسجد کہ بسیار وسیع ست از مستفیدان خدمت فیضدرجتش کہ اکثری از ایشان علمای کبار و مجتهدین نامدار بودند پر می شد و در درس یک مسئلہ کہ بیان میفرمود در ارشاد و دقائق و شقوق آن و بیان استدلالات متقدمین و متاخرین و تحقیق مطالب عالیہ زیاده از یکہفتہ میگذشت و ... انجام نمیرسید و آنقدر در ہنگام بیان آن دقت طبع و علو تقریر را کار میفرمود کہ ... اتفاق ... ان ہلسلہ سخن با متداد ... بیان نوبت ہا شوب چشم آنجناب میرسید و آخر الامر باقفلاع

تدریس می پرداخت چون برادرزاده انجناب آقا سید حسین بن سید محمد طباطبائی بعد از وفات والد ماجد خود
اکثر اوقات التماس تصنیف کتابی در مسائل فقهیه بخدمت آنجناب می نمود و آنجناب از راه احتیاط
و عدم اشکال بر رای خود مسئول او را مقرون باجابت نمیفرمود چون اصرار سید موصوف از حد گذشت
مسوده چندین مسئله از مسائل طهارت را تحریر در آورد و چون در بعض اوقات بنجف اشرف تشریف
برد مسوده مذکوره را نزد سید موصوف بطریق امانت نزد خود داشت چون آنجناب از آنجا بکربلا مراجعت فرمود
مسوده مذکوره از نزد سید موصوف باز گرفت و فرمود اجازت من نیست که کسی برین مطلع شود بالجمله
حال او مصاف کمال احتیاط آنجناب با وصف اینقدر تبحر و تدقیقات بحدی مشهور است
که در وصف احدی از علما نقل نکرده اند فقهای فحول و علمای معقول و منقول از محققین و مقدسین
اهل کربلا و نجف اشرف که در زمان آنجناب بوده اند اذعان بفضل و کمال و بزرگواری و تقدس
و تبحر آنجناب داشته اند و احدی را جای سخن بر آنجناب نبوده و مشهور است که آنجناب در اواخر
عمر خود از کربلا بسوی طهران تشریف آورده و در سال یکهزار و دو صد و چهل و نه هجری در وقتیکه
بمزار فائض الانوار سید عبد العظیم حسنی علیه الرحمه وارد بود برحمت حق پیوست و نعش مطهرش را بسوی
کربلا نقل کردند و قریب یکی از ابواب رواق حضرت امام حسین علیه السلام که معروف بباب العباس
است دفن کردند رحمه الله تعالی الشیخ احمد بن زین الدین بن ابراهیم بن صقر بن
ابراهیم بن داغر بن راشد بن دهیم بن شمروخ ال صقر المطیرفی الاحسائی
از فضلای زمان و علمای اقران حکیمی ماهر و فیلسوفی شاهر صاحب تصانیف کثیره است از تلامذه او
جمعی از علما و فضلا اند یکی از انها مولانا سید محسن اعرجی شارح مقدمات حدائق است و از ارشد تلامذه
او سید کاظم رشتی که تابع مذهبش و مروج مسلکش بود و شیخ احمد موصوف از اعاظم مجتهدین اجازت
یافته و از جناب بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی و جناب آقا سید علی طباطبائی و مولانا سید مهدی
موسوی کربلائی و حضرت شیخ جعفر صاحب کشف الغطا و شیخ حسین بن شیخ محمد بن شیخ احمد بن شیخ ابراهیم
بن عصفور درازی بحرانی طیب الله مراقدهم اجازهای مفصله یافته و نقل اکثر عبارات آنها در کتاب

شذور العقیان فی تراجم الاعیان موجود است من شاء فلیرجع الیه ملا شفیعا در روضه
بهیه آورده شیخ محدث علامه و فیلسوف ماهر شیخ احمد بن زین الدین الاحسائی از اهل احسا بود چندی
در بلده یزد هم مقیم بود از آنجا حسب الطلب شاهزاده محمد علی میرزا پسر فتحعلی شاه قاجار به بلده کرمانشاه
تشریف آورد بگوشم رسیده که شاهزاده موصوف یکهزار تومان برای زاد سفر کرمانشاه و برای اداء دیون
با و عطا فرموده و یکصد تومان ماهانه وظیفه اش مقرر ساخت و از آنجا بکربلای معلی مراجعت نموده سکونت
اختیار کرد شیخ مذکور را پسری است فاضل شیخ علی که قایم مقام پدر خود در بلده کرمانشاه شده بود
در اینجا ملا شفیعا در وصف شیخ مذکور و برائت او از دیگر مذاهب فاسده و اقوال او کاسده باین عبارت گفته
والشیخ المذکور کان ذاکراً متفکراً لا یتکلم غالباً الا فی العلم والجواب عن السؤالات
العلمیة اصولاً و فروعاً و حدیثاً و کان مشغولاً بالتدریس و بدرس اصول الکافی
والاستبصار و لا نری منه الا الخیر الا ان جمعاً من العلماء المعاصرین له
قد جوا فیه قدحاً عظیماً بل حکم بعضهم بکفره نظراً الی ما یستفاد من
کلامه من انکار المعاد الجسمانی والمعراج الجسمانی والتفویض الی الائمة
علیهم السلام و غیر ذلک من المذاهب الفاسدة المنسوبة الیه و ما رأیت
فی کلامه ذلک و ما سمعت منه الا انه المنقول منه استفادة من کلماته
و صار هذا داهیة عظمی فی الفرقة الناجیة و ذهب جمع من المشتغلین بل العلماء
الکاملین الی المذاهب الفاسدة المنسوبة الیه و صار هذا سبباً لاضلال
جمع من عوام الناس فالطائفة الشیخیة فی هذا الزمان معروفة و لهم مذاهب
فاسدة و اکثر الفساد نشأ من اجلة تلامذته السید کاظم الرشتی والمنقول
عن هذا السید مذاهب فاسدة لا اظن ان یقول الشیخ به بل المنقول
ان السید علی محمد الشیرازی المعروف بالباب الذی ید عی
دعاوی فاسدة هو سماه بالباب و کذا سمی بهنت حاجی ملا صالح

القزوينی بقرة العين وان لم يعلم رضاه بما ادّعاه الباب وقرة العين والباب صارا سببا لاضلال جمع كثير من العوام والخواص وصارا سببا لقتل نفوس كثيرة كما وقع فی مازندران وزنجان وتبريز وغير ذلك من بلاد المسلمين فان جماعة كثيرة ادعوا البابية وبرزوا وحاربوا مع السلطان فی ترويج مذهبهم وارادوا قتل السلطان ناصر الدين شاه بالخديعة ولم يظفروا والذلك قتل السلطان رئيسهم وتابعيه جميعا قاتلهم الله انّى يؤفكون فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين وقصتهم مشهورة لا نطيل بذكرها وذكر مذاهبهم الفاسدة ولهذا الشيخ كتب كثيرة منها شرح الزيارة الجامعة وهو كتاب كبير حسن وشرح العرشية وغير ذلك وهذا الشيخ يدعی انه اذا اراد الوصول الى خدمة الائمة والسؤال عن الائمة رأهم فی المنام ويسأل عنهم وينكشف عليه العلوم المشكلة والله العالم بالحقيقة

از مصنفات شيخ موصوف على ما نقله بعض الفضلاء فی بعض افاداته كتاب شرح زيارت جامعه كبيره در چهار مجلدست وكتاب شرح حكمت عرشيه ملا صدراى شيرازی درسه مجلد وشرح مشاعر ملا صدرا واز تصانيف او مختصريست جامع دربيان امور عامه بانچه متعلق بوجودات ثلاثه ست يعنی وجود حق ووجود مطلق ووجود مقيد كه دربلدهٔ يزد تصنيف فرموده وشرح مختصر مذكور كه بالتماس فاضل امجد ملا مشهد قلمی داشته وشرح كتاب تبصرة المتعلمين درفقه از علامه حلی عليه الرحمة ناتمام ست وكتاب حيدريه كه جامع اقوال فقهاست دران كتاب فروعات مسائل وفتاوای خود بيان فرموده وكتاب مختصر حيدريه دربيان فتاوای صلوة وطهارت وشرح كتاب كشف الغطا للشيخ الاطهر مولانا الشيخ جعفر نجفی طاب ثراه كه آنرا بالتماس شيخ مذكور تصنيف فرموده ورساله درمبحث صوم كه بالتماس شاهزاده محمد علی ميرزا قلمی فرموده ورساله دربيان احكام كافر حربی وذمی قبل از اسلام وردن

وما بعد ان واحکام فرق ضاله از فرق اہل اسلام کہ بالتماس شاہزادہ موصوف نوشتہ ورسالہ در بیان عمل نمودن
بر احادیث کتب اربعہ وقطعیۃ الصدور بودن احادیثش وعدم آن کہ دران ترجیح بر عدم قطعیت نہادہ
و وجوب اخفات در تسبیحات در رکعتین اخیرتین وبیان اینکہ وجوب جہر در انہا قولیست مستحدث وذکر منشاء حدوث
وباعث آن ورسالہ در بیان حجیت اجماع وحجیۃ شہرت ورد بر بعض منکرین شہرت ورسالہ در اصول فقہ در بیان مبادی
الفاظ ورسالہ در جواب سوال شیخ محمد کاظم در باب اینکہ مقلد را جائز ست کہ تقلید دو مفتی بکند در مسئلہ واحدا وجود
اختلاف ایشان در فتوی ورسالہ در مسئلہ قدر در جواب سوال متورع آقا شیخ عبد اللہ ابن الشیخ مبارک القطیفی رسالہ
در شرح رسالہ قدر سید شریف کہ برادر دنمودہ التماس عبد اللہ بن ونددن تحریر فرمودہ ورسالہ حیوۃ النفس در اصول
عقائد وما یلحق بہا من القول فی الرجعۃ ومسئلہ الخلا والرخص ورسالہ در تحقیق قول باجتہاد وتقلید بعض مسائل فقہیہ
ورسالہ در جواب شیخ محمد در باب جواہر جسمہ عند الحکما واربعہ عند المتکلمین واجسام ثلثہ واعراض اربع وعشرین از زوائد
حوادث وبعض مسائل فقہیہ ورسالہ در شرح رسالہ علم ملا محسن کاشانی کہ بطور رد بر آن است وآنرا بالتماس فاضل
کامل نواب میرزا باقر نوشتہ ورسالہ در شرح حدیث حدوث اسما کہ در کافی کلینی مذکور ست اولش این ست

ان اللہ خلق اسما بالحروف غیر مصوت وباللفظ غیر منطق الا ازراہ جواب

سوال شیخ علی بن شیخ صالح بن شیخ یوسف احسائی تحریر فرمودہ ورسالہ در بیان دعای ملثہ یعنی دعای سرمد
ودعای دہر ودعای زمان وبیان لوح محفوظ ولوح محو واثبات وتحقیق بدا وقضا وقدر وعالم ذر وتحقیق طینت
سعیدہ وشقیہ ودیگر اشیا کہ در جواب فاضل سید ابو القاسم لاہیجی نوشتہ ورسالہ در بیان حقیقت محمدیہ صلی اللہ
علیہ وآلہ کہ در جواب مسئلہ عالم سعید ملا محمد ملقب برشید نوشتہ ورسالہ در حدیث حقیقہ کمیل بن زیاد النخعی وبیان
فرق میان قلب وعقل وصدر ونفس ووہم وفکر وخیال وسائر قوی وبیان اینکہ آل محمد صلی اللہ علیہ وآلہ نقل منعم
موافق حدیث مشہور بجواب سوال ملا کاظم سمنانی ورسالہ در شرح حدیث رأس الجالوت در باب سوال او از
حضرت امام رضا علیہ السلام عن الکفر والایمان والشیطانان اللذان مرجوان ومعنی الرحمن علم القرآن
وجواب فرمودن حضرت امام رضا علیہ السلام بجمیع سوالات او بجواب مجمل ومفصل اما مجمل پس قول آنحضرت

بیننا انت انتصرنا شئ نحن وہی الجواب عن کل تلک المسائل

ورساله فی تحقیق ان لله علمین که بجواب سؤال سید حسین خراسانی نوشته ورساله خاقانیه که بجواب فتحعلی شاه در بیان
حقیقة برزخ ومعاد وتنعم در برزخ وجنت وغیر آنها قلمی داشته ورساله در بیان حقیقت عقل وروح ونفس ومراتب
آنها ورساله در تفسیر سوره توحید ورساله در بیان اطفال شیعه در حالت سقط آیا بعد مرگ نمو میکنند یا نه وذکر احوال
شان در برزخ وقیامت بجواب سؤال محمد خان ورساله در تحقیق معانی مصدریه ومفاهیم اعتباریه ودیگر اشیاء
رساله در معنی امکان وعلم ومشیت وغیر آنها ورساله در جواب مسائل حاج محمد طاهر قزوینی ورساله در جواب اسوله
ملا حسین کرمانی در بیان احوال برزخ ومعاد ورساله در اجوبه مسائل متفرقه فقهیه ورساله در بیان اینکه
الخلق لهم مستند بر یذهب منهم انشاء ویعود الیه که مشتمل بر تحقیقات عجیبه ونکات غریبه است ورساله در اجوبه
مسائل فاضل کامل میرزا محمد علی بن محمد نبی خان در باب مشیت ورساله در بیان اینکه مومن افضل است از
ملائکه وسلمان بهتر از جبرئیل با وجود یکه ملائکه معصومند وتفسیر آیه سنقرئک فلا تنسی وبیان اینکه اجنه مکلفند
یا نه وتحقیق دیگر اشیا ورساله در جواب مسائل شیخ جلیل احمد بن الشیخ صالح ابن طوق در مسائل
متفرقه فقهیه ودر بیان ربط بین الحادث والقدیم ورساله در بیان عصمت ورجعت بجواب سؤال شاهزاده
محمد علی میرزا ورساله در جواب مسائل شاهزاده محمود میرزا ورساله خاقانیه در جواب
مسئله سلطان فتحعلی شاه از سر افضلیت جناب قائم عجل الله فرجه وعلیه وعلی آبائه السلام
از ائمه ثمانیه علیهم السلام ورساله در معنی قول حق سبحانه وتعالی انا لله وانا الیه راجعون ودر معنی قول
نبوی صلعم اللهم ارنی الاشیاء کما هی وغیر ذلک من المسائل ورساله توبلیه در جواب مسائل عالم عامل
شیخ عبد العلی التوبلی مشحون بعجائب مسائل ونکات وغرائب تحقیقات است بهچو تحقیق عالم زمانی وعالم دهری
وعالم سرمدی وبرزخی وحشری ونشری وبیان تطابق عقل وجهل وتطبیق انسان کبیر وصغیر وبیان
ابداع اول وثانی در عالم حروف ودر بیان اسمای حسنی وخواص آن وبیان اسم ناقص عن المادة وبیان
کیفیت استجابة دعا وبیان اقسام بسط وتکسیر وبیان حروف مقطعه در اوائل سورها ومعانی حروف تهجی
وبیان تزکیه نفس ووصول الی طریق الحق وبیان شجره واقسام آن از شجره خلد وشجره طوبی وشجره الهیه
وشجره مزن وشجره زیتون وذکر مقابلات آن از شجره زقوم وشجره طعام وشجره مجتثه وامثال آن وبیان

ارض مقدسه و تسعه مفسدین و جبال عشره و طیور اربعه و غیر ذلک من المسائل الکثیرة التی تعد کل واحد
منها رساله مستقله و شرح رساله حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که بجانب اهل اهواز فرستاده بودند
در بیان مسئله الامر بین الامرین و آن کتابیست مشتمل بر مطالب عجیبه و اسرار غریبه و رساله در جواب
اسوله شیخ احمد بن طوق در علوم متفرقه و رساله در اجوبه مسائل فاضل ولی ملا علی رشتی در احوال اهل ریاضات
و مرتاضین و بیان تدبیر مولود فلسفی و شرح علم الصناعة الفلسفیة و ذکر علم حروف و جفر و
انواع بسط و تکسیر و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن شیخ عبد العلی القطیفی در تاویل ابحر سبعه و بیان
دلیل عقلی بر عصمت ائمه و رساله در شرح ابیات شیخ علی بن عبد الله بن فارس در علم صناعت و رساله در شرح
کلمات شیخ علی مزبور در علوم متفرقه که آنرا بطور الغاز تالیف فرموده و رساله در علم نجوم و رساله در علم
کتابت خط قرآن و رساله در جواب سوال عالم فاضل حاج عبد الوهاب القزوینی فی توضیح معنی الجسدین
و الجسمین و رساله در اجوبه مسائل شیخ عبد الله بن عذیر در معنی استغفار انبیا و اوصیا و خوف و بکای ایشان
با وجودیکه معصوم و طاهر بودند و غیر اینها از مسائل مشکله و از جمله مصنفاتش رسائل العلم العلیا فی جواب
مسائل الرؤیا و آن دو مسئله اند که شیخ اجل شیخ حسین آل عصفور البحرانی سؤال کرده بود که مشتمل است
بر عجائب ابحاث و رساله در جواب مسائل سید حسین بن سید عبد القادر در ذکر قضیه موسی مع الخضر علیهما
السلام و در اینکه اجساد اهل رجعت آیا متکون میشوند مانند کثافت اهل ارض یا مانند اجساد اهل جنت
یا از چیز دیگر الی غیر ذلک من المسائل و رساله در جواب مسئله سید محمد بن سید عبد النبی در شرح حدیثی که صدوق
علیه الرحمة در کتاب علل الشرائع در بیان خلق ذر و هبا آورده و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن علی
بن عبد الجبار القطیفی در معنی قول امام علیه السلام العلم نقطة کثرها الجاهلون و در معنی حدیث
ان السنة ثلثمائة و ستون یوما اخذت منها ستة ایام و در معنی حدیث ان المؤمن
انما یحس بالم النار اذا اخرج منها الی غیر ذلک من المسائل و رساله در بیان اینکه ممکن نیست
شیطان را تمثل بصورت انبیا و اولیا نه در خواب و نه در بیداری و علت آن و جمع فرموده فیما بین
حدیث مزبور و در اینکه ماثورست که صخر جنی تمثل بصورت سلیمان علیه السلام نموده و تا چهل روز حکومت

بر تخت سلیمان کرده و حدیث منام جناب فاطمه علیها السلام و رساله در حقیقت رؤیا و اقسام آن و تحقیق صادق و کاذب آن و رساله در جواب مسائل نواب میرزا جعفر یزدی در معنی کشف و کیفیتش و در معنی سبقت رحمة الله غضبه و غیر ذلک من المسائل و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن عبد الجبار و در تأویل قول حق سبحانه و تعالی مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله الآیه و دیگر از احادیث مشکله و رساله در اجوبه مسائل شیخ عبد الحسین بن شیخ یوسف بحرانی در بیان یعنی کفر و ایمان و رساله در جواب مسائل شیخ مسعود بن شیخ سعود که من جمله آنها قول نبوی انا و الساعة کهاتین و اشار بالسبابة و الوسطی الی غیر ذلک و رساله در رفع نزاع در میان فاضلین عالمین از علمای بحرین در حقیقت کاف در قول حق تعالی لیس کمثله آیا زائده است یا اصلی ست و رساله در جواب سوال سید حسین بن سید عبد القاهر بحرانی در باب آنکه یکی ادعای وکیل بودن از جانب صاحب الامر علیه السلام بکند و گوید که من بجزیرهٔ خضرا رسیده ام و نماز جمعه همراه آنحضرت در مسجد گذارده ام و رساله در جواب مسائل فتحعلی خان در باب اینکه قرآن افضل ست یا کعبه و رساله در جواب ملا محمد رشتی در باب امکان و آنچه در ممکن ممتنع ست در واجب واجب ست و رساله سراجیه در جواب مسائل ملا مصطفی شیروانی در باب شعله مرئیه از چراغ و تطبیق آن بعالم و رساله در جواب سوال بعض عارفین در کاف خطاب ایاک نعبد و ایاک نستعین و رساله در جواب سوال بعض طلبه در تفسیر قول خدای تعالی ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی و رساله در جواب سوال بعض عارفین در باب اینکه بمقابله هر خلق از مخلوقات اسمی خاص برای خدای تعالی است که همان اسم مؤثر ست در خلق و ایجاد آن مخلوق و رساله در وجودات ثلثه وجود حق و وجود مطلق و وجود مقید و ذکر مراتب و احوال و اطوار آنها و رساله در جواب سوال سید ابو الحسن گیلانی در باب بدا و لوح محو و اثبات و نسبت آن بلوح محفوظ و رساله در جواب سوال سید محمد بکار تفسیر سورهٔ توحید و آیهٔ نور و رساله در جواب سوال بعض طلبه در باب جمع میان اخبار وارده بر اینکه انبیا و اولیا در قبر نمی مانند زیاده از سه روز یا سی روز یا چهل روز و در اینکه وارد شده که حضرت نوح علیه السلام استخوانهای حضرت آدم علیه السلام را نقل کرد بسوی نجف اشرف و موسی علیه السلام نقل کرد بدن حضرت

یوسف علیه السلام را بسوی بیت المقدس و رساله و جواب مسائل اصفهانیه در باب شرح قول حضرت امیرالمومنین ان العرش فلک خلقه الله من اربعة انوار الخ و در شرح احادیث طینت و حدیث ان الشمس جزء من سبعین جزء من انوار الکرسی الخ و رساله در جواب مسائل ملامهدی استرابادی در احادیث مشکله و علوم شتی و آن بسیار اند و رساله در اجوبه مسائل شیخ احمد بن شیخ صالح بن طوق القطیفی موسوم بمسائل قطیفیه و رساله در اجوبه مسائل جناب میرزا محمد علی مدرس در مبدا و مشتق و شرح حدیث ورق آس و رساله در جواب مسائل ملا حسین کرمانی در بیان نکات دقیقه در سوره هل اتی و شرح بعض مقامات شهادت حضرت امام حسین علیه السلام و بیان اینکه گریه کردن بر آنحضرت بر چه وجه است و تفصیل و رساله در اجوبه مسائل صحبه جولصیه سید محمد بن سید ابوالفتوح در اسرار قدر و منتهای اراده و تحقیق السعید سعید فی بطن امه و رساله در اجوبه مسائل شیخ احمد بن شیخ صالح بن طوق رساله در اجوبه مسائل ملا حسین بافقی در احادیث مشکله و فنون شتی از علوم رساله در اجوبه مسائل ملا مهدی استرابادی در علت حذف یا بغیر جازم در قول خدای تعالی واللیل اذا یسر و در باب تغییر قرآن و حدوث آن و در جمع بین قوله تعالی کل شیء هالک الا وجهه و قوله علیه السلام ما خلقتم للفناء و انما خلقتم للبقاء و غیر ذلک و رساله در جواب سوال ملا مهدی استرابادی در معرفة النفس رساله در بیان تنعم و تالم اهل آخرة و تفاصیل نیران و جنان و احکام اهالی انجا و درجات و درکات ایشان و غیر ذلک من المباحث الشریفه رساله در کیفیت سلوک موصل الی درجات القرب والزلفی در جواب سوال ملا علی اکبر و رساله در جواز تقلید مفضول مع وجود الفاضل و رساله در شرح مسئله مواد بطور واضح و رساله در جواب اخوند ملا محمد باقر تورانی در حدیث قدسی است لولاک لما خلقت الافلاک و لولا علی لما خلقتک در جواب سوال سید ال الدین السید محمد الخطی القطیفی و رساله در تفسیر بعض مشکلات مثل التشبیه در اذن حضرت امیر علیه السلام را بشکل رابع الی غیر ذلک من اجوبة المسائل قبر شیخ احمد موصوف در مدینه منوره در جنب مراقد ائمة البقیع علیهم السلام واقع است کما شاهده بعض الاعاظم من الفضلا و بر لوح مزارش این عبارت نوشته است هذا قبر المرحوم الشیخ احمد بن زین الدین الاحسائی اعلی الله مقامه فی دار الکرامة ۱۲۴۳ شرف الفضلا

مولانا محمد شریف الملقب بشریف العلما ابن ملا حسنعلی المازندرانی اصلا والحائری مسکنا و مدفنا شریف فقهای عراق و مجتهد علی الاطلاق و مرجع فضلای آفاق بود جامع معقول و منقول خاصه در علم اصول یگانه علمای فحول بود و ملا شفیعا بتقریب ذکر مشائخ و اساتذه خود آورده و گفته از انجمله اساتذه عالیشان سالک مسالک تحقیق و عارج مدارج تدقیق مقنن قوانین اصولیه مشید مبانی فروعیه مفتاح علوم شرعیه مربی علمای امامیه مدرس جمیع طالبین در جوار فائض الانوار حضرت امام حسین علیه السلام اعنی شیخ و استاد و مربی والد روحانی ما العالم الربانی محمد شریف بن ملا حسنعلی المازندرانی است مولد شریف آنجناب ارض اقدس کربلای معلی است اکثر عمر شریف را در همانجا بسر برد در اوائل اشتغال تحصیل علوم پیش سید استاد آقا سید محمد بن آقا سید علی طاب ثراهما داشت بعد ازان پیش استاد آقا سید علی طاب ثراه در مدت نه سال تحصیل فقه و اصول به داخت تا اینکه محسود بین الحاسدین و مستغنی از اشتغال و لائق افتا گردید و مجتهد بصیر و جامع جمیع شرائط معتبره بود و گویند که آنجناب مجلس مباحثه استاد خود در اواخر تحصیل منتفع نمی شد و اکثر اوقات استادش از جواب او عاجز و متغیر می شد و بانیجهت بسوی دیار عجم عنان همت و ارادت خود را منعطف و مصروف داشته و در هر شهر و دیار که میرسید زیاده از یک دو ماه یا چند ماه اقامت نمیفرمود و مشغول بسیاحت بود و منظور نظر اقدس آنجناب ازین سیاحت تحصیل کتب و اسباب بود لکن ممکن نشد و اعانت نیافت از کسی نه از علما و نه از طلبه و رؤسا تا آنکه بزیارت مشهد مقدس ثامن ائمه الطهار علیه السلام مشرف گشت و از انجا همراه والد ماجد خود باز بکربلای معلی شرفها الله تعالی مراجعت فرموده حاضر مجلس استاد خود برای استفاده شد لکن ازو منتفع نشد چرا که استادش دران زمان بسیار معمر و مسن رسیده گردیده بود پس مولانا محمد شریف موصوف همانجا بمطالعه و مباحثه مشتغل بود و بکمال جد و جهد مصروف تا اینکه چنان مدرس ماهر گردید که مثیل و عدیلش زمانه نیافته بود نه در سابقین و نه در لاحقین و مجلس درس او مملو از علمای عظام بود و ببرکات انفاس شریفه او جمعی کثیر در مدت یسیر از حضیض تقلید بسوی اوج اجتهاد ترقی یافت و بود من اول کسی که باو اجازه داد و شفقت و نیکی فرمود بمن بکمال تلطف و مهربانی و ایضا ملا شفیعا آورده که فضیلت هر کس متاخرست از جناب او و در قواعد

اصولیه ماخوذ از انجناب است و صرف فرمود عمر شریف خود را در تربیت طالبین علوم دین و جناب او در مجلس
درس گذاشته بود یکی برای منتهیین و دیگری برای مبتدیین و درس میداد در ایام تعطیل بجماعتی دیگر ازین دو
جماعت مذکوره از طلبه علوم و در ماه رمضان در شب هر روز و افاده مشغول میبود تا نصف لیل و بعد از نصف
شب مشغول بزیارت و عبادت می شد و بهمین وجه که اکثر اوقات خود صرف درس و افاده و عبادت الهی میفرمود
و باین سبب قلیل التالیف و التصنیف بود و از مصنفات شریفه او که بر وجه ندرت و قلت انداز سواد به
بیاض نرسیده و من در باره تصنیف و تالیف بخدمت انجناب گفته بودم که با وجود چنین تحقیقات که افکار
علمای ماهرین و فضلای متبحرین و فقهای کاملین از آن قاصر باشند ازین امر اعراض فرموده اند در جواب
فرمود که این تکلیف تربیت طالبین و تعلیم متعلمین است و آنچه که شما تصنیف و تالیف کرده اید همه از ماست
و جناب موصوف در حفظ و ضبط و دقت نظر و سرعت انتقال و مناظرات و طلاقت لسان اعجوبه زمان در
یگانه اوان بود و مثل او بنظر نرسیده ام و مباحثه نکرده با کسی مگر اینکه غالب آمد او را دستگاه تام و ید طولی بود
در فن بحث و مناظره و صاحب تذکره آورده که گویند کتابی از تصانیف او بحد تدوین نرسیده مگر برخی از
کتاب التجاره و دیگر مسائل متفرقه که تحریر آورده بود و وفاتش بسبب طاعون در کربلای معلی بماه ذیقعده یا ذیحجه
سنه یکهزار و دوصد و چهل و شش هجری واقع شد رحمه الله از جمله اکابر تلامذه اش و حاضرین مجلس افاداتش
جناب مستطاب فقیه عصر و وحید دهر مولانا ابراهیم قزوینی کربلائی علیه الرحمه بود و دیگر جماعتی بسیار از فیض افاده اش
بهره کامل برداشته اند از جمله ایشان فاضل کامل فقیه نحریر ثقه عظیم الشان عالم المعی جناب آقا سید علی کشمیری
ادام الله ایامه است و صاحب قصص العلماء بعد مدح و ثنای آنجناب گفته که در مجلس درس او زیاده از هزار نفر می نشستند
از آنجمله آقا سید ابراهیم و اخوند ملا [illegible] و اخوند ملا آقای دربندی و سعید العلماء بارفروشی
و آقا سید شفیع بروجردی و شیخ [illegible] و غیرهم من الافاضل العظام و العلماء الکرام
اخوند ملا عبد الجلیل الکرمانی در کتاب مرآة الاحوال بتقریب افاضل و اعلام بلده کرمانشاهان
آورده عالیجناب مستغنی الالقاب فاضل کامل قلیل العدیل اخوند ملا عبد الجلیل است اصل وی از طائفه زنگنه
کرکوکی است فاضلی است نحریر و عالمی است روشن ضمیر و در اکثر علوم افادت پناه و صاحب دستگاه است

و از جملهٔ تلامذه مرحوم جد امجد آقا باقر بهبهانی بودند در حیدرآباد دکن مسموع شد که برحمت ایزدی پیوست ازین خبر
خاطر غم و الم بر دل حزین نشست و از جملهٔ اولاد امجادش عالیجنابان معلی القابان اخوند ملا عبد الله و ملا عبد الصمد
نهایت مستقیم الطبع و ذکی الذهن و بعلوم مربوطند ملا عبد الاحد الکزازی صاحب کتاب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر اعلام و افاضل بلدهٔ کرمانشاه آورده که از جملهٔ علمای آن شهر بود عالی جناب معلی القاب فضائل مآب
عالم فاضل کامل اخوند ملا عبد الاحد کزازی که از جانب سلاطین عظام بمنصب جلیل شیخ الاسلامی در آن
بلده قیام داشت فاضلی بود جلیل القدر و عالمی منشرح الصدر و نهایت لسان و زکی و سلیقهٔ تامه
در علم صحبت با امرا و بزرگان داشت چند سال قبل ازین فوت شد میرزا احمد بن اخوند عبد الاحد
الکزازی فرزند ارجمند ملا عبد الاحد سابق الذکر است مولف کتاب مرآة الاحوال بعد ذکر پدر نامدار او
گفته و خلف ارشد ارجمندش عالی جناب معلی القاب سلالة الانجاب علامی میرزا احمد بحکم وراثت و فرمان پادشاه
عالم پناه بران مقام ذوی الاحترام نشست و نهایت احتیاط را در اجرای احکام مرعی میدارد و اغلب
اوقات امور مرافعات را بمصالحه میگذراند و چندی از مستفیدان مجلس شریف مرحوم والد ماجد طاب ثراه
بود و صبیه وسطی مرحوم مغفور شاه قلی بیگ عم والدین فقیر در حبالهٔ اوست و از و چند اولاد دارد یکی عالی حضرت
رفیع منزلت میرزا ابو الحسن است و باقی اناث اند ملا عباس علی الکزازی بفضل و کمال بین الاقران
و الامثال معروف ملا شفیعا در روضهٔ بهیه او را بتقریب ذکر اساتذهٔ خود ذکر نموده و گفته حاج ملا عباس علی اصلش
از بلدهٔ کزاز است و در بلدهٔ کرمانشاهان سکونت داشت وی عالمی محقق و مدقق و صاحب ذهن سائد بود از مشایخ
بهتر از وی در فهم و ذکا چندی در بلدهٔ کرمانشاهان از خدمتش استفاده کرده قدری از کتاب معالم الاصول و
شرح کبیر آقا سید علی طباطبائی خوانده ام وی از تلامذهٔ آقا محمد علی بهبهانی بود در مبادی تحصیل بغایت فقر
و تنگدستی گرفتار بود در آن وقت استادش آقای موصوف نوعی اعانت او فرموده که خوشحال شد و علامی آقا
احمد خلف آقا محمد علی بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال بتقریب ذکر علمای بلدهٔ کرمانشاهان مرقوم ساخته
عالیجناب معلی القاب فاضل کامل و مقدس عامل اخوند ملا عباس علی است وی از اهل کزاز است و چندی
در خدمت عالی جناب ملا عبد الاحد سابق الذکر بتحصیل مشغول و مدتی از گل چینان حدائق افادات

والد ماجد بوده و از تفضل انفاس شریفه اش بمدارج علیا رسیده است بغایت مستقیم الطبع و در تحصیل
علوم افادت پناه است **اخوند ملا محمد صالح کرمانشاهی** صاحب کتاب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر علمای بلده کرمان آورده عالیجناب فواضل اکتساب عالم فاضل آخوند ملا محمد صالح خلف مرحوم
ملا علی مازندرانی نایب الصدر است وی در فضیلت صاحب دستگاه و در شیرین زبانی در رؤس مجالس
و محافل بی همتاست **اخوند ملا محمد کرمانشاهی** وی برادر آخوند ملا محمد صالح سابق الذکر است صاحب
مرآة الاحوال بعد ذکر آخوند ملا صالح نوشته که برادر گرامیش آخوند ملا محمد از فضلای کبار و علمای
فضیلت شعار و بسی مقدس و صالح است **ملا حیدر علی الکرمانی** صاحب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر معاصرین از ساکنین بلده کرمان آورده عالی جناب فضائل مآب خیر الحاج حاجی حیدر علی خلف مرحوم
مغفور حاجی محمد زکی قاضی است که از جانب بادشاه دین پناه بمنصب قضا در ان شهر قیام دارد حمیده خصال
و نیکو فعال است **اخوند ملا محسن الکرمانی** صاحب مرآة الاحوال بتقریب ذکر معاصرین علما و بزرگان
بلده کرمان آورده عالی جناب معلی القاب فضائل مآب عالم فاضل کامل اخوند ملا محسن خلف مرحوم
ملا سمیع مکتب دار است وی علوم شرعیه را از خدمت والد ماجد فقیر و مرحوم مغفور مقدس عدیل فقیه
الدوران آقا سید حسین قزوینی و جناب مستغنی الالقاب مجتهد الزمان آقا سید علی طباطبائی استفاده
کرده است و بغایت مستقیم الطبع و صاحب سلیقه و مقدس و زاهد است و برادرش عالیجناب فواضل
اکتساب اخوند ملا حسن شاعر است نغز گفتار و در شیرین صحبتی فرید اعصار است و بسمل تخلص میکند **اخوند**
ملا علی رضا الکرمانی آقا احمد در مرآة الاحوال بتقریب ذکر معاصرین خود از ساکنین بلده کرمانشاهان
نوشته فضائل مآب مقدس القاب صالح زاهد قلیل النظیر اخوند ملا علی رضا خلف مرحوم کربلائی قربانعلی است
که بزیور علم و فضل آراسته و بحلی تقوی پیراسته و بسی فروتن و بی ساخته است و در مرحله اخفیا ملاء شال
خود ثانی ندارد و بامامت جماعت در مسجد مرحوم حاجی علی خان مشغول است و از غایت و بیندلی همیشه
مفلس و مقروض است **آقا سید محمد بن میرزا معصوم الرضوی معروف بمجتهد قصیر مشهدی** عالمی
طویل الباع در علوم عقلی و نقلی و از تلامذه حضرت بحر العلوم و جناب آقا سید علی **عاملهما الله بلطفه**

الخفی والجلی است تولیت افتاء و احکام قضاء در ناحیه خراسان بدست او بوده وگاهی باصفهان تشریف
می آورد و علما و اکابر فضلای انجا باعزاز و احترام بخدمت انوالامقام پیش می آمدند خصوصا رکنین معتمدین
حاجی محمد ابراهیم کرباسی و جناب حاج سید محمد باقر رشتی اعلی الله مقامهما بسیار تعظیم آنجناب برده اعتقد صاحب
تذکره آورده که آقای موصوف مجتهد عظیم الشان و فاضل ثقه جلیل القدر از مشاهیر قریب العصر بوده مجاور
مشهد مقدس حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام بود مصنفات انیقه داشت از انجمله کتاب لوامع
الرضویة فی الاحکام الشرعیة فارسی وشرح کتاب لمعه است و در اواخر عمر خود بزیارت مشاهد مقدس کربلای معلی
مشرف گشته مراجعت باصفهان نمود و از انجا ببلده سبزوار رفته از دار فانی بعالم رحمت جاودانی پیوسته
گویند که سال یکهزار و دو صد و پنجاه و سه هجری بود جنازه مغفرت اندازه اش را از انجا بسوی مشهد مقدس
رضوی نقل کرده در حرم اقدس آن امام الانس والجان دفن کردند و مردم انجا از راه تعظیم و احترام
از یک منزل استقبال جنازه مغفرت اندازه اش نمودند غفر الله مولانا الشیخ اسد الله بن
محمد اسمعیل الشوشتری الکاظمینی فقیه کامل و عالم عامل و داماد جناب شیخ جعفر صاحب کشف الغطا
ست مولانا موصوف در کاظمین شریفین اقامت داشت و در فن اصول و فقه سرآمد علما بود سید عبدالله
بن سید محمد رضا حسینی در اجازه خود که برای سید کاظم رشتی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید که از جمله
مشایخ ماست فاضل علامه و عالم فهامه جامع طریق تحقیق و مالک ازمه فضل بنظر دقیق و مهذب
مسائل دین وثیق و مقرب مقاصد شریعت از هر طریق عمیق المولی الاولی الاواه جناب الشیخ اسد الله
دام فضله و علاه از مصنفات شریفه اوست کتاب منهج التحقیق فی مسئلة التوسعة والتضییق و آن کتابیست
مبسوط محتوی بر دلائل وافیه و براهین شافیه و کتاب مقابیس در فقه و کتاب کشف القناع عن مسئلة
الاجماع تقریبا پانزده هزار بیت است از فرزندان جناب شیخ عالم عامل و فقیه کامل شیخ اسمعیل معاصر سید
کاظم رشتی است دیگر شیخ حسن که الحال بقید حیات است وفات شیخ اسد الله موصوف در حدود ستین و مائتین
بعد الالف اتفاق افتاد الشیخ محمد حسین بن محمد رحیم الکربلائی القزوینی الاصفهانی آیتی از آیات
ربانی و علامه مبانی النظیر و لاثانی فضلش مستغنی از اظهار و صیت کمالش مشهور در اقطاع و اقطار است کتاب الفصول

الغرویة فی الاصول الفقهیة شاہد عدل بر کمال عدیم المثال اوست و اعتراضات و
مناقشات در تمام این کتاب بر قوانین الاصول محقق ابو القاسم قمی که از معاصرین
شیخست دارد از مجاورین ارض مقدسه خامس ال عبا علیه السلام بود ملا شفیعا در روضه
بہیه او را به عالم فاضل و محقق و مدقق ستوده گفته از جمله مصنفاتش کتاب الفصول فی
الاصول ست مشهور ست که جناب سید ابراہیم قزوینی از تلامذهٔ شیخ موصوفست وفاتش
در سنه ۱۲۵۴ یکهزار و دوصد و پنجاه و چهار در کربلاے معلی اتفاق افتاد مولانا الشیخ
محمد تقی بن محمد رحیم الاصفهانی از اکابر علماء فحول در علم اصول و برادر شیخ
محمد حسین صاحب فصول و داماد شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطا طاب ثراه بود
و ہم نسبت تلمذ بخدمت شیخ جعفر موصوف و حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی
بروجردی داشته از تصانیف شریفه اوست حاشیه مبسوطه بر کتاب معالم الاصول
که مشحون به لواد تحقیقات و تدقیقات است بین اہل الاصول و العلماء الفحول متداول
و اشتہار تمام دارد شیخ موصوف از نجف اشرف بسوے اصفهان نهضت فرموده در آنجا
بفضل و اجتهاد میان سائر اقران از علماے اعیان امتیاز داشت و در ہمان بلده
داعی حق را لبیک اجابت فرمود ملا شفیعا بتقریب ذکر معاصرین علما که در عهد او وفات
یافتند شیخ موصوف را ذکر کرده و بفاضل کامل و عالم محقق مدقق فقیه نبیه ستوده و گفته
وے از اکابر فقها و اصولیین و مدرسین معروفین است و صاحب قصص العلما نوشته
که جناب شیخ از صاحبان علم اصول و از تلامذهٔ شیخ جعفر و بحر العلوم است او را حاشیه
بر معالم است که فی الحقیقه تحقیقات و تدقیقات را شامل و استقصاء ادله و اقوال را
کافل و در مباحث الفاظ گوی سبق از میدان ہمگنان ربوده آقا محمد جعفر بن آقا
محمد علی بن استاد الکل آقا باقر البهبهانی آقا احمد برادر او در کتاب
مرآة الاحوال در ذکر شریفش بدین عنوان آورده عالی جناب معلی القاب زبدة الاطیاب

ونقاوة الانجاب فاضل ربانی و عالم صمدانی مقدس بی نظیر وزاهد روشن ضمیر
عمدة المحققین وقدوة المجتهدین العالم المظفر آقا محمد جعفر دام ظله العالی فرزند اکبر
ارشد والد بزرگوار بسجارت فهم واستقامت سلیقه وجامعیت فنون علمیه خصوص اصول
وفقه موصوف وبزهد وتقوی بین الاعلام والا فاضل معروف طبع شریفش نقادرا کم
وکاسد و مکاسب نافعه کامل و دست دریا نوالش رشک ابر بهار و بحال این فقیر ودیگر
برادران نهایت رأفت و نیکوکار و در تواضع وفروتنی یگانهٔ روزگار و پیوسته ملجأ فقرا
وضعفاست ولادت باسعادتش در بلدهٔ طیبهٔ کاظمین اتفاق افتاد و با والد مرحوم
بایران رفته ومدتی در دار المؤمنین قم در خدمت بندگان فاضل کامل عالم عامل نخبة
اکابر وافاضل مجتهد الزمان مطاع جناب میرزا ابو القاسم جابلاقی مدظله العالی
مصنف کتاب قوانین الاصول وغنائم الایام ومرشد العوام وغیرها تلمذ نمود و از برکت
تربیت وانفاس آن وحید دوران از فضلای عالی شان شد و بعد از آن چند مدتی را
در خدمت والد بزرگوار باستفاده مشغول گردید و برخی از ایام را در مجلس شریف بندگان
مستغنی الالقاب فرید الدهر وحید العصر جناب میر سید علی طباطبائی مدظله از استماع
افادات شرعیه میبود و از افضال جناب باری وامداد انفاس شریفه آبا واجداد و علمای
اوتاد بدرجه کمال رسید وصبیهٔ مرضیهٔ عالیشان معلی مکان میرزا احمد ناظر حاجی علیخان
مرحوم را در نکاح وحبالهٔ خود در آوردند و لطواف حرمین شریفین و عتبات عالیات مشرف
شدند و در ارض اقدس کربلای معلی زوجهٔ مذکوره برحمت ایزدی پیوست پس همشیرهٔ مکرمه
معظمهٔ عالی جناب معلی القاب عالم فاضل خیر الحاج آخوند ملا محمد صالح مازندرانی
نائب الصدر بلدهٔ کرمانشاهان را نکاح نمود و درین اوقات در آن بلده توقف دارند
وحکام ذوی الاحترام واعزه واعیان ورعایا وبرایا رشتهٔ ارادتش برگردن وحلقهٔ
اطاعتش را در گوش دارند وحضرت ظل الله پادشاه جمجاه را با وی رسم مراسلات

ونهایت الطاف ومهربانی و اشفاقست امامت جمعه وجماعت واجرای حدود وامورات
شرعیه بجد تمش مرجوع وبآئین شایسته بانجام میرسانند وبسیار گوشه گیر وعزلت طلبند و
درمجلس تا بحد ضرورت نرسد لب بسخن نمی کشایند ادنی تلمیذش اگر با او دعوی همسری بلکه
برتری کند اصلا ملول ورنجور نمیشوند وبسیارست که در عالی مجلسش شاگردان لب بافاده
کشوده اند وآن بزرگوار از جمله مستمعانست غضب را در مزاجش راهی نیست هرکه با وبدی
کند بجز احسان چیزی نمی یابد بعد از والد بزرگوار هرکه اندک سواد عربی داشت علم علم را
برافراخت وکوس لمن الملک را نواخت بجز آن یگانه آفاق با انکه مجتهد علی الاطلاق
بود با احدی بطوریکه شیوه علمای دنیا دارست سوی رفتار نمود بلکه سیدیدم که در دل
بسیار خوش بود که شاید این حرکات معین انزوا وگوشه گیری او شود ولکن ابی الله
الا ان یتم نوره شرح مختصر نافع ناتمام وشرح مفاتیح ناتمام وحاشیه شرح عمید الدین بر تهذیب الاصول
علامه وحاشیه معالم الاصول ومتون ورسائل بسیار در فقه واصول وجواب مسائل مشکله
از کلک بدائع نگارش در صفحه روزگار بیادگارست اولاد امجادش آقا محمد صادق و
محمد کاظم ویک صبیه است از بطن زوجه اولی واز بطن زوجه ثانیه درین اوقات شنیده ام
پسریست عبد الله نام ویک صبیه وخود صبیه آقا محمد صادق صبیه مرضیه عالی جناب
آخوند ملا صالح سابق الالقاب را نکاح کرده است ودختری ازان متولد شده است

آقا احمد سبط بهبهانی

آقا احمد بن آقا محمد علی بن آقا باقر البهبهانی برادر آقا محمد جعفر سابق الذکر
است اخذ علوم واستفادهٔ فنون از والد علامه خود وحضرت بحر العلوم وشیخ جعفر نجفی و
آقا سید علی طباطبائی وغیر ایشان فرموده واز ایشان اجازه روایت دارد واز دیگر
افاضل کرام همچو فاضل ربانی میرزا مهدی شهرستانی وجناب سید محسن بغدادی وجناب
شهید رابع میرزا مهدی موسوی مشهدی وفاضل کامل ملا حمزه قائنی اجازات حاصل
ساخته ودر سنه یکهزار ودوصد وبست وسه سفر هندوستان نموده وارد بلدهٔ حیدرآباد شد

میر ابو القاسم خان بهادر مخاطب بمیر عالم که مختار سرکار نظام بود مقدم اورا گرامی داشته و
در عهد نواب سعادت علی خان مرحوم بلکهنو و فیض آباد و کلکته وغیره رسیده حالات مفصله
او در کتاب مرآة الاحوال جهان نما که از مآثر قلم فیض شیم او بر صفحه روزگار یادگار است درج است
دراینجا مجملی از حال خیر مآل او مع ذکر تصانیف شریفه او می نگارد ولادت او در ماه محرم سنه
یکهزار و یکصد و نود و یک هجری در بلدهٔ کرمانشاهان که از بلاد عظیم و علی مشکر از حدود ایران است
واقع شده و در سن شش سالگی شروع بدرس قرآن مجید وکتب فارسیه نمود تا دو سال تقریباً
بتحصیل نحو و صرف و منطق و معانی و کلام و ریاضی ونحو آنها از مقدمات پرداخته کتب فقهیه را
بخدمت والد ماجد خود استفاده فرموده و در سن پانزده سالگی شروع در تالیف نموده حاشیه
بر فوائد صمدیه وغیر آن از رسائل نوشته و تا یکهزار و دوصد و دو هجری خدمت والد ماجد خود بسر
برده باستفادهٔ علوم مشغول و در زیاده انجذاب الشوق عتبه بوسی مراقد ائمه طاهرین علیهم السلام سفر را
اختیار نمود در نجف اشرف بخدمت عالیجناب معلی القاب فاضل مقدس بی عدیل و زاهد عابد جلیل
آخوند ملا محمد اسماعیل یزدی که از ارشد تلامذه بحر العلوم بود کتاب معالم الاصول را بنهایت
استدلال قرائت نموده و نیز در کتاب مسالک آورده که معالم پیش فاضل عالم کامل شیخ مهدی مشهور بکاتبا
می دیدم و افادات هر دو بزرگوار را با آنچه بخاطر میرسید بنوع حاشیه بر آن کتاب مینوشتم تا مدت
شش ماه تا بحث اوامر و نواهی خواندم بعد از آن کتاب وافیه فاضل مقدس ملا عبد الله تونی
را در خدمت افاضل بی عدیل سابق الذکر خواندم در آنوقت شروع کردم بنوشتن کتاب درر الغرویة
در چهار مجلد او قریب بچهل و پنجهزار بیت نوشته شد درین اثنا بخدمت بحر العلوم حاضر میشدم و بشراکت
خلف ارجمند الشان جناب آقا سید محمد رضا و جمعی دیگر از طلاب زبدة الاصول شیخ بهائی و
منظومهٔ آنجناب را که در فقه تالیف میفرمود استفاده میکردم مجملاً سرگرم درس و بحث و تالیف بودم
که از حضور والد ماجد خطی رسید مشتمل بر طلب من استخاره بکلام الله کردم این آیه برآمد وان جاهداک
علی ان تشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما (1) پس آنرا بجنبه

بوالد نوشتم و معذرت خواستم قبول فرموده اجازت توقف داده بود چون سه سال تقریباً ایام
مفارقت بطول کشید بجهت دریافت فیض خدمتش کرمانشاهان معاودت کردم مدت یکماه توقف
کرده مراجعت نمودم در خدمت جناب مستطاب معلی القاب شیخ المحدثین زبدة المدققین و
عمدة المحققین استادی جناب شیخ محمد جعفر نجفی باستفاده کتاب استبصار و شرح قواعد علامه
که خود تالیف میفرموده‌اند مشغول شدم و از حضار ان مجلس شریف بوده عالیجناب آقا سید محمد رضا
سابق الذکر و آقا محمد تقی خاله زاده من و میرزا رحیم خلف میرزا تقی قاضی تبریز و سید ابو القاسم
معروف به سید میرزا خلف آقا سید حسین نهاوندی و شیخ موسی خلف جناب شیخ و شیخ محمد علی
اعسم و شیخ محمد بن شیخ صادق و آقا محمد علی خلف مرحوم آقا باقر هزارجریبی و آقا محمد بن آقا
کمال و غیر الشان که هر یک از فضلای نامدار و علمای فضیلت شعار اند و بعد چندی به بلده قم
رفتم انجا جمعی از طلاب شرح لمعه و وافیة الاصول را خدمت صاحب قوانین میخواندند و بر مختصر نافع
شرحی مینوشتم و بنظر صاحب قوانین میرسانیدم و اجازه روایت ازین مرحمت فرمودند انتهی بالجمله پایه فضل و
ارشاد و مرتبه عالیه استعداد او از کتاب احوال ظاهر و باهر نقل اجازات علمای اعلام که بنام
او نوشته اند در آن کتاب ضبط فرموده بخوف تطویل اقتصار بر قدری از عبارت اجازه آخوند
ملا حمزه قائنی مینماید حیث قال بعد الخطبة و بعد فیقول الفقیر الحقیر الی الله الغنی حمزة
بن سلطان محمد القائنی الخراسانی مولداً و الطوسی مسکناً هداهم الله سواء الطریق
واذاقهما من رحیق التحقیق لما کانت عادة مشائخنا واسلافنا الاستجازة فی نقل
اخبار الائمة الاطهار لاتصال السلسلة الیهم صلوات الله علیهم اجمعین وکان
ذلک مما یتبرکون به لدیهم وکان ممن تأهل لاخذ الاجازة فی هذا الان العالم
العامل الرافع مراتب العلم الی غایة القصوی البالغ منزلته الی مرتبة الاجتهاد
والفتوی نور حدقة الفضل والکمال نور حدیقة العز والجلال ناشر احکام

الشريعة اباً عن جد المولى المعظم آقا احمد رفع الله الى اعلى درجات الكمال و وفقه
الى ارتقاء مدارج الفضل والافضال ابن الفاضل الكامل العلامة المجتهد في الفروع
والاصول المرحوم المغفور الواصل الى رحمة الله الغفور آقا محمد علي الشهير
ببهبهاني روّح الله روحه فاجزت له ان يروى عنى الاخبار المروية عن
النبي المختار والائمة الاطهار سيما الكتب الاربعة المشهورة في الاعصار والامصار
بل جملة كتب اصحابنا الابرار اسكنهم الله دار القرار من العلوم العقلية
والنقلية مما روية عن شيخي ومعتمدي قطب فلك السيادة مركز دائرة
السعادة افضل الحكماء والمتكلمين اعلم العلماء والمتشرعين الشهيد
الثالث المؤيد بالتائيدات السبحاني المغفور الميرزا محمد مهدي
الحسيني الموسوي الخراساني عن شيخه واستاده آقا بهاء الدين محمد
عن شيخه ميرزا بدر الدين محمد عن الشيخ محمد الحر العاملي وطريقه
الى الائمة المعصومين في الوسائل مسطور وعن شيخه واستاده الشيخ محمد
مهدي الفتوني النجفي عن شيخه ملا ابو الحسن عن شيخه شيخ الاسلام والمسلمين
ملا محمد باقر المجلسي قدس سره وطريقه اليهم عليهم السلام في البحار مذكور
وعن شيخه واستاده قدوة المتقين سمي خامس الائمة المعصومين جدّنا
المستجيز آقا محمد باقر الشهير ببهبهاني آية الله في العالمين وطريقه اليهم معروف

انتهى لقدر الحاجة تصانيف او بنا بر آنچه در کتاب مرآة الاحوال مرقوم ساخته اینست حاشیه صمدیه
مسماة بمحمودیه که در کرمانشاهان در بدو سن تالیف کرده تقریبا دو هزار و هفتصد بیت است رساله
نور الانوار در شرح آیه بسم الله هزار بیت است کتاب درر الغرویه فی اصول الاحکام الالهیه که در
نجف اشرف تالیف ساخته قریب چهل هزار بیت است شرح مختصر نافع از اول تا بحث [illegible]
که در بلده قم تحریر فرموده قریب شش هزار بیت است رساله قوت لا یموت در [illegible]

یکجلد ان بتصنیف در آمده سه هزار و پانصد بیت ست جواب مسائل مرشدآباد و آن پانصد بیت
است بیع الازهار در مسائل متفرقه اصول فقه و آن هزار و پانصد بیت ست جزو اول کتاب
مخزن القوت شرح قوت لایموت که در فیض آباد در مدت چهار ماه نوشته دوازده هزار بیت ست
رساله تحفة المجبین در مراتب فضیلت حضرات ائمه طاهرین علیهم السلام و اثبات خلافت بلافصل
جناب امیر المومنین علیه السلام که آنهم در فیض آباد نوشته تقریباً سه هزار بیت است جواب مسائل
فیض آباد تقریباً یکهزار و سه صد بیت ست تاریخ نیک و بد ایام که بالتماس مخدره علیا بهو بیگم والده
نواب شجاع الدوله مرحوم در فیض آباد نوشته و آن سه صد بیت ست تاریخ ولادت و وفات
سادات ائمه اطهار علیه السلام و آن نیز سه صد بیت است تاریخ لغلی مسمی بتحفة الاخوان در احوال
مشاهیر انبیا و خلفا و حضرات ائمه و غزوات حضرت امیر علیه السلام و مطالب چند که در دکن نوشته
قریب سه هزار بیت است عقد الجواهر الحسان در جواب مسائل حیدرآباد دکن هزار و ششصد بیت
ست تنبیه الغافلین که در بلده لکهنو تصنیف ساخته و آن هزار بیت ست رساله کشف الرین و المین عن حکم
صلوة الجمعة و العیدین مرآة الاحوال تقریباً پانزده هزار بیت بوده باشد رساله کشف الشبهة عن حکم المتعة قریب هزار
بیت ست و عدد ابیات مجموع آنها نود و پنجهزار بیت ست تقریباً جدول احکام شکیات نماز
وی از اولاد ذکور پنج فرزند داشت آقا محمد اسمعیل بن آقا محمد علی البهبهانی
برادر آقا محمد سابق الذکر ست و سبط استاد الکل آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه حالات نامدارش
در مرآة الاحوال جهان نما باین عبارت مرقوم ست عالم فاضل کامل نبیل مقدس زاهد صالح
جلیل بیبدل آقا محمد اسماعیل اطال الله بقاره بسن ازین فقیر کوچک ست اگر خوف سنان لسان
نکته گیران لئام نبود هر آئینه اشهب سبک سیر قلم را در میدان محامد جمیله آن نور چشم گرامی اندکی جلوه گر
مینمودم ولادت با سعادتش در دار السرور رشت از بطن جلیله جلیله رشتیه مذکوره اتفاق افتاده
و تحصیل مراتب علیه را چندی در خدمت والد بزرگوار و چندی در خدمت برادر نامدار و چندی در
خدمت بندگان میر سید علی سابق الالقاب کرده بسیار نکته دان و دقیقه یاب و خوش تقریر و

نیکو تحریر و در علوم خاصه در اصول و فقه نهایت روشن ضمیر و عارج معارج عالیه و جامع فضائل و محامد جمیله ست و در اول امر صبیه مرضیه جناب سید معظم الیه را که عموزاده است نکاح نمود و از و چند اولاد شده فوت شدند و بعد از چند مدت بجهت سوء مزاجی که فیما بین ایشان شد تفریق اتفاق افتاد و الحال صبیه عالیجناب جالینوس الزمانی میرزا زین العابدین طبیب اصفهانی در نکاح اوست و از طائفه کلهر نیز نکاحی کرده است و شنیده ام که درین اوقات دختر عالی جناب معلی القاب آخوند ملا شریف خلف حاجی حسین عرب را که از بدو سن و طفولیت الی الان از رفقای ما برادرانست و با ما یار موافق و رفیق جانی و لغایت نیکو اخلاق و خجسته اطوار و مقدس و صالح و صاحب فضیلت ست در نکاح خود آورده است و درین اوقات باتفاق خیر الحاج حاجی شهباز خان کلهر بزیارت مکه معظمه مشرف شده در اوانی که در ایران بودم یک رساله در فقه و یکی در اصول مینوشت معلوم نشد که بدرجه اتمام رسیده یا نه و اولاد امجادش نور چشمان برخوردار محمد مهدی و محمد صالح و محمد هادی ست و محمد مهدی از بطن زوجه کلهریه است و احوال باقی درینوقت معلوم فقیر نیست آقا محمود بن آقا محمد علی بهبهانی برادر کوچک آقا محمد اسماعیل و آقا احمد سابق الذکر ست در کتاب مرآة الاحوال ذکر او باین عنوان آورده عالم فاضل متقی کامل صاحب اخلاق پسندیده نور چشم گرامی آقا محمود وفقه الله الملک الودود و از نور چشمی آقا محمد اسماعیل اصغر و با این فقیر در بطن متحد ست فاضلی ست عالی شان و عالمی ست با نام و نشان بفضائل و محامد صوری و معنوی موصوف و بعلم و حیا و تقوی معروف ولادتش در بلده کرمانشاهان اتفاق افتاده مراتب شرعیه را در بدو امر در خدمت والد بزرگوار تحصیل نمود و یرا با و شفقتی تام و رافتی تمام بود و برخی در خدمت برادر نامدار و این فقیر باستفاده مشغول شد و چند روزی از مستمعان افادات جناب آقا سید علی سابق الالقاب دام ظله و مدتی را از گلچینان حدایق افادات فاضل تحریر و عالم بی نظیر زبدة المجتهدین و عمدة المحققین استادی جناب شیخ محمد جعفر نجفی دام ظله العالی بود و بحمد الله سبحانه عارج معارج علیا و جامع مراتب فضل و زهد و تقوی ست و درین اوقات ببلوغ رسیده که بجهت تحصیل مراتب عقلیه بدار السلطنه

اصفهان رفته در انجا صبیه مرضیه عالیجاه شاه قلی بیگ بیگدلی را در نکاح خود آورده است و مسموع شد
که از و فرزندی شده است محمد کاظم نام مولانا السید صفدر بن السید صالح الرضوی الکشمیری
عالمی خبیر و فاضلی نحریر و قانعی گوشه گیر از فضلای کشمیر بود در راه زهد و قناعت و صبر و رضا و
ورع و عبادت و اتقا می پیمود و شبها اکثر بیداری و صرف عبادت باری میفرمود و کمتر چشمان
حق بین آن سلاله سید المرسلین ص آشنای خواب می بود

به نیمشب که همه مست خواب خوش باشند من و خیال تو و نالهای درد آلود

بالجمله جناب سید همواره بمطالعه کتب و درس و تدریس کتب دین مشغول بوده بر اکثر کتب
فریقین اطلاع داشته وسعت نظر آنجناب از توالیف شریفه اش ظاهر و باهرست و عمل
عملش بر طریقه احتیاط بود و در هر فن از حدیث و تفسیر و کلام و معانی و بیان و فقه و نجوم و جفر
و تواریخ و بعضی از علوم نادره اطلاعی وافر و دستگاهی باهر داشت و تحصیل علوم از پیش عالم
ربانی و فقیه صمدانی ملا محمد مقیم که یکی از اکابر فضلای کشمیر بود فرموده و اکثر در حضر و سفر همراه آنجناب
بوده حتی که در سفر یکه ملای موصوف بجانب لکهنو نموده جناب سید همراه بوده و پدر بزرگوارش
سید صالح که مرد صالح و عابد و متقی و پرهیزکار بود چندبار بزیارت مرقد مطهر و مشهد مکرم جد خود
حضرت امام رضا علیه آلاف التحیه و الثنا مشرف گشته اکثر اوقات در سفر میبود تا آنکه بشهر کشمیر که
مقام مسکن و محل توطن او بود مراجعت میکرد در اثنای مراجعت در بلده کابل وفات یافته
و مرقد شریفش در همانجا واقعست مسموع گردیده که اهالیان انجا بزیارت مرقدش میروند
و جناب سید موصوف صبیه ملا محمد قاسم را که داماد آخوند ملا محمد مقیم موصوف بود بعقد خود
داشته و انچه از حکایات زهد و ورع و پرهیزگاری جناب سید موصوف و انهماک در عبادات
و صفای نفس قدسیه و ارتباطی که بعالم قدس داشت بسمع راقم رسیده بسیارست و رساله
جداگانه باید تا احصای آن شود بالجمله اشتغال جناب سید در انجاح حوائج مومنین و تصلب و تشدد
در دین مبین بسیار بود و زحمت و مشقت بیشمار در فقر و فاقه برای تحصیل علوم کشیده تا باین درجه رسیده

از جمله تالیفات جناب سید سه جلد کتاب بنظر رسیده و آن هر سه بطرز کشکول اند مملو و مشحون از
نوادر تحقیقات و غرائب تدقیقات علمای سابقین و حل احادیث مشکله و بسیاری از فنون مختلفه
از کتب سابقین نقل فرموده و یک مجلد از آنها که بسیار ضخیم ست با نامی انسی العیون موسوم شده جناب
سید دو پسر داشت یکی از ان علامه نحریر و مجتهد عزیز النظیر آقا سید علی شاه طاب ثراه که احوال
خیر مآلش در اوراق آینده انشاء الله مسطور خواهد شد و دیگر سید عبد الله رحمه الله که در سنه اربع
و اربعین بعد الالف و المائتین در عنفوان شباب بسن هیجده سالگی غریق دریای رحمت الهی
شد و چون خلف ارشدش آقا سید علی که در سنه تسع و ثلثین بعد الالف و المائتین از کشمیر بقصد
تحصیل و تکمیل بسوی عتبات عالیات رفته بود از جهت الم مفارقت او حال جناب سید صفدر
نهایت متغیر گردید و برالم مفارقت چنین پسری بعد وفات یک پسر جاده صبر و رضا پیموده تأسی
باجداد طاهرین خود فرموده و در اواخر عهدش منتظم الدوله نواب مهدی علیخان وزیر الممالک
بیت السلطنت لکهنو که در فرخ آباد اقامت داشت مد خرج برای جناب سید فرستاده و در همان
زمان آقا سید علی شاه بفرخ آباد آمد و از انجا بکربلای معلی رفت چنانچه در ضمن احوال آنجناب مرقوم
میگردد القصه آقا سید علی مرحوم وقت مراجعت خود از کربلای معلی بفرخ آباد و بنای اقامت جمعه و
جماعت در انجا خطوط متواتر بخدمت والد ماجد خود نوشته که محصل اکثر خطوط این بود که من اینجا
هستم و نواب موصوف بتکفل و خدمتگذاری و ترویج شریعت مصروف اگر مصلحت دانند اینجا
باعیال خود و عیال من تشریف آرند و اگر حکم شود من بخدمت عالی در کشمیر حاضر شوم آخر الامر آقا سید
صفدر باعیال خود و عیال فرزند خود بفرخ آباد تشریف آوردند و از انجا هر دو بزرگوار با نواب
موصوف بلکهنو تشریف آوردند و همینجا بمرض الموت مبتلا شده آخر روز پنجشنبه هفتم جب المرجب
سنه خمس و خمسین بعد الالف و المائتین من الهجرة ازین دار فانی بهشت جاودانی رحلت فرمود
ارباب دانش و استعداد بسیاری قطعات در تاریخ وفات آن مغفور فرموده علامه زمان سید تاج الدین
جناب السید محمد عباس الشوشتری الجزائری ادام الله تعالی ظلاله در تاریخ وفاتش از مرحوم

این دو قطعه عربیه انشا فرموده

الا للمرء من الدهر الا ينتبه	يبعد الموت من لهو وما اقربه
اسفا الصبح وورق يتنادى سحرا	اعرب العجم من الامر فهل يشتبه
كان الصفدر بالامس جلوسا معنا	ومحيا طلق من يره اعجبه
وهو اليوم على الارض طريح فردا	ماله المونس الا عمل صاحبه
كان والله تقيا ورعا مجتهدا	شذ في الناس له المثل وقل الشبه
نظر العبد سنى الهجرة في مصرع	عبر الصفدر ولحيد قد رحبه

ولهٗ

انطمست انجم برج الهدى	فانهملت اعين اهل التقى
سيدنا الصفدر لما اتى	ملك الموت سرى في الثرى
كان لطيفا عطر الخلق اذ	اصبح بيننا ب عليه الصبا
يا عجبا من لحد قد حوى	العزة والرفعة والاتقا
غاب عن العين ولما يغب	عن نظر القلب فما ان نأى
ذد الفنا واتل لتاريخه	انكسفت شمس سماء العلى

السید غنی نقی الرضوی مولد و منشا او قصبه زیدپور از توابع بلده لکهنو است وے فاضلے خبیر و از تلامذه جناب علیین مکان آقا سید حسین طاب ثراه بود مولف تذکرة العلما بتقریب ذکر تلامذه جناب سید العلما نوشته که جناب سیادت و کمالات مآب مولوی سید غنی نقی مرحوم که در اکثر علوم سیما در فنون ادبیه و درسیه و معقولات و لغت عرب و غیر آن تبحر عظیم داشت در صفای ذهن و جودت قریحه و کمال ذکا و نقاوت طبع گوی سبقت از اقران ربوده گاهی بمباحث کلامیه زبان در بیان را آشنا نفرموده مگر آنکه جانب مقابل را ملزم فرموده بسیار مقدس و محتاط بوده و نیز بزیور علم و حلم آراسته و بحلیه صلاح و تقوی پیراسته بود و با اینهمه تهذیب اخلاق و انکسار نفس

و تواضع و فروتنی زائد الوصف داشت جمعی کثیر از طلبه علوم از فیض درس او مستفید شده بکمال
فضل رسیدند آن قدوهٔ ارباب فضل و تقدس در ماه رجب سنه یکهزار و دوصد و پنجاه و هفت هجری
برحمت حق پیوست سن شریفش قریب سی و هفت سال بود جنازهٔ مغفرت اندازه اش را از
لکهنؤ حرسها الله بسوی قصبه زیدپور که موطن مالوفش بود نقل کردند از تصانیف عالیه اش رساله
فرقیه در لغت است که دران فرق میان لغات قریب المعنی را بیان فرموده و نهجیکه اکثر اهل علوم
از طب و فقه و منطق و حکمت و غیران را بکار آید و در تصنیف کتاب تاج اللغات که جمعی از کملای
لغت بامر سلطانی در چندین مجلدات ضخیمه بجمع آن پرداخته بودند مشارکت غالب داشت
حتی که اجزای آن بعد اصلاح و تصحیح آنجناب به بیاض میرسید بلکه گویند که تصنیف بعض مجلدات
مختص بآنجناب ست و رساله در شرح دعای صباح نوشته بود که نوبت تبییض آن نرسیده.
و همچنین رسائل دیگر هم دارد که در مسوده مانده و نوبت اتمام نرسیده رحمه الله تعالی انتهی
مؤلف گوید که بسیاری از فضلای معاصرین المرحوم اذعان فضل و کمالش داشتند و غایت اعزاز
و احترام در تحریرات خود مرعی داشته خصوصا جناب مستطاب علامه زمان مولانا السید محمد عباس
التستری دام علاه و مد فی بقاه که اکثر اوقات سلسله مودت و مکاتبات با وی مربوط داشته
و باعزاز و احترام در عبارات مراسلات خود او را یاد فرموده چنانچه علامه موصوف در مکتوب خود
که در سنه تسع و اربعین بعد الالف والمائتین بعد اشعاری چند که در مدحش انشا نموده میفرماید
المصقع الغطریف والبدر الیعفوف قمقام الفضلاء الاجلاء جحاجح النبلاء
سمیدع السادة عرنین القادة مرکز الکمالات قطب السعادات المتمم
لمکارم العادات الحاوی لمحاسن الصفات صاحب الخلال المأثورة
والخصال الحمیدة الموفورة التی لو حل ارسطاطالیس فی حضرته لبهت عن عوائد
حکمته حدة فطنته بحدس لک ما فی الضمائر قبیل الاظهار و یکاد ذهنها
یضیئ و لو لم تمسسه نار الورع التقی المنتقی البارع اللوذعی الاحوذی ذو الطبع النقی مرآتا

العلامہ السید علی نقی لازالت ثمار افاداته مصفوفة وزرابی فیوضاته مبثوثة
و از جملۂ مکاتیب انجناب کہ بجواب بعض رسائل علامہ ششتری دام ظلہ تحریر فرمودہ چون متضمن نظم
و نثر است برای ملاحظہ ناظرین ثبت مینماید

بسم الله وبه بدئینا — فان عبدنا غیره شقینا
کتاب من هجین مستکین — کلیل الفکر مهموم حزین
کتاب کله حب و ود — الی العلامة الحبر الفطین
نسیم الصبح بلغه سلاما — بهیا حیث کالدر الثمین
سلام طیبه یسمو عبیرا — یحاکی نفحة عن یاسمین
سلاما لیس یشبهه کمالا — و لروح الروح فی جسم الحنین
سلام عبقری حاز حسنا — یزیح الکرب من قلب الطعین
سلام من الیف الشوق طرا — الی اتباع سیدنا الرصین
سلام حف بالاخلاص کلا — علی من علمه علم الیقین
سلام مستنیر لا یضاها — هیه شمس فی الاضاءة بالیقین
کلون الورد لا بل عین تبر — علی محبوبه ذات المجون
علی من لو تحدی جوهریا — لایفق حسن جوهره الرصین
علی انس انیس ذی انتخاب — صدیق صادق خدن خدین
علی خلص اریب معمعی — حلیف الفضل والجاه الرکین
علی قطب الجزالة والمعالی — سماء المجد والغر المبین
علی من دارة اهوی الیها — بالاف الضراعة والحنین
علی من ان اتاه ابو ذؤیب — هوی نحو التراب علی الجبین
(سقط ۱۲ جانب ۱۲ پیشانی ۱۲)
علی من فی لطائفه معان — تفوق الورد بل خد الحسین

مجون بیباکی ۱۲
خدن الخ بفتح [illegible] ۱۲

هو الغطريف قاموس المعاني	اليف الجود سحاة الشجون
حسيب فخر وكمالات وعلم	ظهير شريعة ومعين دين
له باب محيط للسمر ايا	محاط بالسيوف من اليمين

وهو دري سماء السماء والسمو محور دائرة الذكاء وذكاء العلو اوحد الدهر ونادرة الاعصار الجوهر الفرد الذي لم يأت بمثله الفلك الدوار البليغ المقوال اليلمعي الجليس الكمال الخنذيذ المخصوص السر سورة الحلاحل الماهر في الامور صاحب البرهان الوافي مليك الذهن الصافي ذو الطبيعة المستقيمة التي تعلو نتائجها النيرة والجمان يباع عندها عقود الدراري بالمجان المستوفي قسطا وافرا من المعقول والمنقول الفائز بالقدح المعلى من الفروع والاصول الخليل الجليل الفائق على اياس الصديق الصديق الالمعي مولانا السيد محمد عباس لازال مجيدا وما برح مجيدا

وبعد فقد هبطت الي مهرقة كريمة ومخاطبة باهرة عظيمة منطوية على دلائل الاعجاز محتوية لطائف الحقيقة والمجاز كانها جوهرة بهية وفريدة سنية تحتوي على افادات رائقة تنشط الاذهان وتتضمن على بدائع شائقة تسابق سماعها الاذان مجلاة بحلي لم ترها عيون البصائر ومزينة بقلائد لم يخطر مثلها في الضمائر حروفها اسنى من ادارة الكوس وخطها احلى من اضاءة الشموس لطافتها التعبانية تنبئ عن لطف معانقة الشائق بالمشوق والفاظها الحسان الحسانية اشهى من الحيوة لدى النفس المدقوق مثل سطورها كمثل جنات تجري من تحتها الانهار يسبق ما فيها من النوادر نحو الجنان قبيل الاظهار كلماتها الطيبة اعذب من الرضاب تشتمل على نص مستعذب ابهى من مواصلة الاحباب تسجع حمامات البراعة على جذوع معانيها وتترنم عنادل الفصاحة على افنان مبانيها محاسنها بمثابة ليس لها في حسنها نظير ولما ينسج على منوال محررها اديب نحرير اشهد ان صاحبها السلاف

اوحد الاعصار ابلغ ادباء الامصار ليس احد يعارضه فى شذ وسما
فوائد له من النظم والنثر ومن ذا يماثله كمالا فى هذا العصر فاستلذ
العبد المخول بثمراتها واستحلى من حلاوة نكاتها لكن لما كانت ينبئ
عن عدم التفات سابكها الى تصحيح ما فى الرسالة من الخلل وحذف ما فيها
من الزلل كدت ان احترق بنيران الملال واستغرق فى بحر الكلال
لعله عدنى من لا يستحق بلطفه العميم ولا يستوجب بمنه الجسيم
ليت شعرى ان المولى الوحيد بم لم يصلح فسادها ولم لم يزل كسادها
هل لست من المتمسكين بولائه ام لست من المتمسين تحت لوائه
ام لا استحق لاستتار الهجنة بذيل ردائه ما الباعث على ان لا تروى
بمائه وانى اعلم من قبل ان جنابه ميز الصحاح عن السقام من كلام
بعض الاشعرية الماتريدية بوجه استقام لا ادرى ما منعه
عن عدم التحاشى من التغيير والتصرف النزير من التقديم
والتاخير فاريد ان ارسل الرسالة المعلومة الى حضرته ثانيا
ولعل ان الالتماس فى استصلاحها ثانيا اذ المرء لا يعرف ما فى
نفسه من العيوب ولا يتجنب بما تستانس من اللغوب هذا ما جرى عليه
يراع العبد المحموم المهموز الافعال على سبيل الاستعجال حالة كثرة
الاشتغال وتوزع البال المحرر اصغر الافراد صوناً ان الفواد
الماسور بسلاسل الاثام المرهون بايدى الاسقام المعتصم
بفضل ربه القوى السيد غنى نقى الرضوى اغناه سبحانه من منه الجسيم
وصفح عنه سقطته بفضله العميم المامول ان يصلح المولى ما فى هذا الكتاب
من السقام ويمحو ما فيه من اغلاط صدرت عن داعيه المسقام الذى

استولت علیه جنود الامراض فی هاتی الایام وخیر الختام السلام من السلام

جناب علامه اوحدی الناس مولانا السید محمد عباس دام ظلاله علینا در تاریخ وفات آنجناب این قطعه فرموده

ذاک الغنیّ عن المعائب والنّقیّ	عن المعائب ما نسیت محامده
نضبت عیون العلم عند وفاته	وجرت لفرقته العیون الجامدة
یبکی علیه یراعه ومداده	اذ یذکران نشیده وقصائده
عجباً للتربته التی حلّت بها	تقوی وعلم ثم نفس ناقده
عجباً لمقلته التی عهدی بها	سهر اللیالی کیف اضحت راقده
هذا بیان رحیله من عندنا	امّا نعوت کماله فعلا حده

عام الوفاة له مراتب اربع
سبع وخمس واثنتان وواحدة

بلا مهدی بن محمد شفیع الاسترابادی المازندرانی وی از مشاهیر فضلای اعیان ومولد ومنشاء او بلده مازندران است استفاده علوم واکتساب فنون از آقا سید علی طباطبائی وجمعی از علمای عالیشان فرموده وبمرتبه عالیه اجتهاد ودرجه قصوای فضل ورشاد فائز گردید مدتی در بلده کرمانشاهان اقامت داشت ودر عهد خلد مکان غازی الدین حیدر در حدود سنه اربعین بعد الالف والمائتین ببلاد هندوستان آمده بقیه عمر در بلده لکهنؤ اقامت داشت وی عالم متبحر وفاضل مجتهد وهمیشه مشغول تصنیف وتالیف وتدریس بود وبگوشه عزلت وقناعت بسر میبرد اکثر مردم گمان دارند که اداب حسن اخلاق وتوجه والتفات را باکسی مرعی نمیفرمود لکن حق آنست که بجز اهل علم وجمعی از طلبه علوم که بجهت استفاده حاضر خدمتش میشدند با دیگر مردم ارتباط وملاقات کمتر داشت باعوام الناس از غیر اهل علم خصوصاً کاری وما التفاتی نداشت وباجمعی که از اهل فضل وکمال یا طلبه علم ومستفیدان خدمت بابرکت او بودند بکمال تواضع

و التفات و محاسن اخلاق و بذل اشفاق پیش می آمد تصانیف دقیقه و رسائل انیقه دارد که شاهد
کمال فضل و غایت اجتهاد اوست لکن بعضی ازان ناتمام و بلکه بعضی در مسوده مانده بالجمله از
سائر کتب و رسائل مصنفهٔ آن مرحوم که معلوم این حقیر کثیر التقصیر شده اینست رسالهٔ قاطیس العقول
فی بیان قواعد الاصول و کتاب نبارس الفرعیات فی نوامیس الشرعیات در فقه که نوبت باتمام
آن نرسیده و قدری ازان از باب طهارت تصنیف شده و دیگر حاشیه بر شرح مطول مسمی به
مکمل ست که آنهم باتمام نرسیده و قدری ازان ناتمام مانده و رسالهٔ اصولین بفارسی که آنهم ناتمام
است و رسالهٔ ثمرة الفواد در مسئلهٔ ترجیح اجماع منقول که آنرا در بلدهٔ کرمانشاه در اوائل سنه یکهزار
و دو صد و سی و پنج هجری تصنیف فرموده بود و رسالهٔ مصداق الاجتهاد لاختیار جودة ما جمعه
فی الصدور و الفواد در مسائل اصول فقه و حدیث و تفسیر و کلام که آنرا هم در سنه مذکوره تالیف فرموده
و رسالهٔ فصل الخطاب فی حجیة ظواهر آیات الکتاب که آنرا نیز در سنه مذکوره تصنیف فرموده و
رسالهٔ احسن الاقوال فی تحقیق ما هو الراجح بالالفاظ عند تعارض الاحوال که آنرا در سنه یکهزار
و دو صد و سی و هشت هجری نوشته بود و رسالهٔ طهارت در احکام طهارت بزبان فارسی و رسالهٔ
ممتاز در مسائل نماز در فارسی که تاریخ تصنیف آن سنه یکهزار و دو صد و سی و هفت هجریست
و رسالهٔ استحکام در مسائل صیام فارسی و رسالهٔ کنوز در نمازهای نوافل و رسالهٔ هدیة السلطان
در بیان اصول ایمان که آنرا از راه تحفه برای بادشاه خلد منزل نصیر الدین حیدر مرحوم در بلدهٔ
لکهنؤ تصنیف فرمود و تاریخ ماه شعبان سنه ۱۲۴۳ هجریست رسالهٔ غرة الجبین در احکام نماز پنجگانه
که آنرا برای نواب منتظم الدوله حکیم مهدی علیخان مرحوم قلمی فرموده بود و کتاب مجاری الانهار
ترجمه جلد هشتم بحار الانوار که آنرا در سنه ۱۲۴۲ حسب فرمایش مادر سلطان خلد منزل سابق الذکر معروفه
ببادشاه بیگم مرحومه نوشته باب اول و باب ثانی ازان باتمام رسیده است و بس و رسالهٔ
اعانة الباری در جواب شبهات اخباری و رسالهٔ در ذکر پنج حدیث در فضائل جناب امیر علیه السلام
که بفارسیست و رسالهٔ نجم المومن در جواب مسائل متفرقه بزبان فارسی که در بعضی بلاد هندوستان

از برای نواب ممتاز الملک مؤمن علیخان تالیف نموده بود و رساله نکاح بزبان فارسی و رساله مواهب نیه در فوائد جلیله متفرقه که منتخب از تصانیف علمای سلف ست و آنرا در سنه ۱۲۵۷ یکهزار و دو صد و پنجاه و هفت هجری تالیف فرموده و مسودات در علم نحو وغیره که ناتمام ست و مسوده شرح معالم الاصول در اصول فقه که آنهم ناتمامست و رساله در علم کلام بفارسی موسوم بایقان در بیان ارکان ایمان که آنرا مشتمل بر رد اقوال بعض تلامذه سید کاظم رشتی در اواخر عمر خود تصنیف فرموده و آن تا باب نبوت نوشته شده بود و نوبت باتمام آن نرسید وفات آنجناب در ماه ذیقعده سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و نه هجری در بلده لکهنؤ صانها الله تعالی واقع شد و در دار التعزیه حسینیه لتعمیر جناب غفرانمآب علیه الرحمه مدفون گشت از تلامذه اش جماعت بسیار درین دیار اند که در علم و فضل میان اقران و امثال خود ممتاز اند السید کاظم بن قاسم الحسینی الرشتی در علوم عربیه و اصولیه و فقهیه بحری ذخار بود اما در عقائد و اقوال وی بر طریقه شیخ خود شیخ احمد احسائی و مروج طریقه او بود و تاویل اقوال و عبارات او میکرد و میگفت که عبارات شرح زیارت که مردم بر کفر و زندقه حمل میکنند بمعانی آنرا بر نهج صحیح سیدانم و مدعی بود که شیخ او در منام ائمه علیهم السلام را دیده و موجب افاضه انوار الهی براو گردیده بالجمله اتباع او را که بر طریقه وی اند کشفیه نامند و شیخیه هم گویند و خودش هم اقوال غریبه و تحقیقات عجیبه دارد که بنظر بعضے فضلا خوش نمی آید و بعضی نسبت کفر و فساد عقیدت باو میکنند و الله اعلم بحقیقة الحال القصه تفصیل لبطلان عقائد مخترعه و اقوال مختلفه این فرقه مستحدثه را جناب مولانا سید العلما قدس سره در تصانیف انیقه خود خصوصا در کتاب افادات حسینیه فی صفات الرب البریه و کتاب حدیقه سلطانیه بدلائل شافیه و براهین قاطعه وافیه از معقولات و منقولات بیان فرموده اند و عبارات ایشان را از تصانیف ایشان نقل کرده بنقض و رد آن باحسن کلامی که مزید بر آن متصور نباشد پرداخته اند و این اوراق گنجایش ذکر آنها ندارد و من شاء الاطلاع علی المفصلات فارجع الی تلک الافادات وفات سید کاظم در سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و نه هجری اتفاق افتاد و مصنفات او بسیار اند منجمله آنها اجوبه خودش در بعض المسائل

ذکر نموده انیست کتاب لوامع حسینیه فی المعارف الالهیه و شرح خطبه طتنجیه حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
که آنحضرت آنرا در میان مکه و مدینه انشا فرموده بودند و تفسیر آیة الکرسی تقریباً هفت هزار بیت بوده باشد
شرح حدیث عمران صابی در ذکر مباحثه او با حضرت امام رضا علیه السلام و شرح قصیده لامیه
لعبد الباقی الافندی فی مدح مولانا و امامنا الکاظم علیه السلام و رساله مبسوطه در عقائد اصول خمسه
رساله مطالع الانوار رساله در اجوبه مسائل ملا محمد رشید موسوم بمسائل رشیدیه و رساله در
بعض اسرار البسمله و رساله در شرح اسم اعظم و رساله در بعض اسرار البسمله و سوره حمد و رساله در بعض
امور مستنبطه از البسمله و رساله در اسرار البسمله ایضا و رساله در بیان میزان قویم و قسطاس مستقیم رساله
در بیان کیفیت سلوک الی الله و رساله در اخلاق و رساله در اجوبه مسائل ملا آقا محمد رشتی
و رساله در اسرار شهادت حضرت امام حسین علیه السلام و ذکر مصائب آنحضرت و رساله در اجوبه
مسائل ملا محمد علی خراسانی ساکن نجف اشرف رساله در اجوبه مسائل شیخ عالم و فاضل کامل المولی
النبیل الشیخ اسماعیل بن الشیخ اسد الله الکاظمینی در بیان عصمت و تفسیر قوله تعالی انی
جاعل فی الارض خلیفة و در وجوب معرفت ائمه اثنا عشر علی کافة الانام علی التفصیل و دیگر اشیا.
و رساله در جواب مسائل عالم محقق مدقق شیخ محمد بن شیخ عبد علی آل جبار القطیفی رساله در جواب
مسئله سید حسن رضا هندی در ادله فقهیه و رساله در اجوبه ملا مهدی رشتی در ادله شرعیه و رساله در
بعض مسائل اصولیه و رساله در بیان اینکه میان الفاظ و معانی مناسبت ذاتیه است و رد در بعض
فضلا که قائل بعدم مناستبه بود و رساله در ذکر لغت و در علت ایجاد آن و رساله در بعض مسائل
اصول ایضا و رساله اصولیه ایضا مشتمل بر فوائد شریفه و رساله در ذکر اینکه حقیقة شرعیه ثابت ست
و رساله فی ان الله لا یخاطب الناس الا علی ما یفهمون و رساله در احکام ظهار و ایلا در جواب
مسائلیکه از بحرین رسیده بودند و رساله در احکام طهارة و صلوة که در آن محض فتاوی اند و رساله مبسوطه
در مبحث صوم و رساله مختصره در حج و رساله حد لقطه و احکام آن رساله در بعض مسائل میراث و رساله
در مسائل زکوة و احکام آن و رساله در اجوبه مسائل خمس و رساله در بعض مسائل بیع و صلح

ورساله

ورسالہ دراجوبہ مسائل نکاح وطلاق واحکام آن ورسالہ دراجوبہ مسائل وصیت وماتیعلق ورسالہ
درذکر مسائل امانت وشراکت ووکالت ونیابت وسائر مکاسبات ومقاصہ وقرض ومزارعہ
ولبعض مسائل دیات وحدود ورسالہ دربعض مسائل جہاد وماتیعلق بہ من الجزیہ وشرائطہا
واحکامہا واحکام الاراضی المفتوحہ العنوۃ ولبعض المسائل فی النذر والوقف ورسالہ دراجتہاد
وتقلید ولبعضی مسائل قضاء رسالہ درمسائل متفرقہ درمسائل طہارت وصلوۃ ونجاست وامثالہا
ورسالہ دربیان نسبت حالت آنحضرت با عائشہ ولبعض احوال متعلق با امام وثواب او ودیگر آنہا رسالہ در
اجوبہ درمسائل کثیرہ دراصول فقہیہ واحوال ادلہ شرعیہ ورسالہ دراجوبہ مسائل عالم عامل وفاضل
کامل شیخ علی بن قریش دربعض مسائل فقہ ودربیان عوالم ودرتفسیر باطن قول حق تعالے وفدیناہ
بذبح عظیم ودیگر لبعض مسائل وشرح قصیدہ ابن سینا فی السؤال عن علۃ التعلق الروح بالجسد
ومفارقتہا عنہ ورسالہ دراجوبہ مسائل لبغداد درفقہ ورسالہ درفقہ بجواب مسائلیکہ از بلدہ احسا آمدہ بودند
ورسالہ دراجوبہ مسائل شیخ محمد احسائی ورجمع لبعض آیات قرآنیہ ودیگر فوائد ورسالہ دراجوبہ مسائل
حاجی میرزا محمد ابراہیم تبریزی دراحوال صاحب العصر والزمان ع وذکر رویت آنحضرت درزمان
غیبت کبری ودیگر مسائل ودرحقیقت خانہ کہ معروف لبغرامشن ست ورسالہ درمعنی قول آنحضرت ع
ان الذکر لیس قول باللسان ولا اخطار بالبال ودیگر احادیث ورسالہ در
جواب مفتی لبغداد کہ مذہب اہلسنت داشت ودیگر رسالہ موسومہ بیوسیہ درجواب لبعض مسائل مفتی
سابق ورسالہ درجواب مسئلہ عالم فاضل میرزا محمد شفیع نائب صدارت تبریز از مسئلہ بحث نحویہ
ورسالہ درجواب لبعضی از افاضل خراسان ورسالہ درجواب اجوبہ مسائل میرزا محمد شکی ورسالہ دراجوبہ مسائل
میرزا حسن رضا ہندی عظیم آبادی درمبحث معاد ولبعض تحقیقات فقرات دعای سمات ورسالہ
درجواب مسائل سید حسن رضا ہندی مشتمل بر مباحث عجیبہ وتحقیقات غریبہ ورسالہ درجواب
حکیم سید محمد علی ہندی دربعض مسائل طبیہ ورسالہ دراجوبہ مسائل فاضل اواہ شیخ حنیف الدین بن الشیخ
احمد بن الشیخ صالح بن طوق القطیفی درمعنی فقرہ یا من دل علی ذاتہ بذاتہ کہ در دعا

مصباح وارد است و دیگر احادیث و رساله در جواب بعض افاضل از اولاد شیخ عبد الجبار قطیفی در ترتیب حروف تهجی و رساله در اجوبه مسائل سید حسین قطیفی در علوم شتی و رساله در جواب مسائل شیخ محمد جبلی که از بلده احسا فرستاده بود در فقه و رساله دیگر در اجوبه مسائل بلده احسا در احادیث متفرقه و رساله در اجوبه مسائل که از بعیر از پیش شیخ محمد حسین بن خلف بحرانی رسیده بودند و رساله در اجوبه مسائل که از جبل عامل کسی فرستاده بود و آن پنج مسئله اند و رساله در اجوبه مسائل عاملیه که بعد تحریر اجوبه مسائل سابق که از جبل عامل رسیده بودند و آن مسائل صعبه اند و آن مشتمل بر مسائل کثیره است و رساله در اجوبه مسائل نحویه در تفسیر قول ان الحروف کان موجودا قبل وجود السموات والارض و دیگر مباحث متعلق باین و این رساله هم مشتمل بر بسیاری مسائل صعبه است و رساله در اجوبه مسائل بغدادیه در اینکه جنت و نار هر دو باقی اند و فانی نه میشوند و رساله در اجوبه مسائل سید علی بهبهانی در مسائل متفرقه و رساله در جواب مسائل سید علی مذکور در ذکر فرق میان بینونت صفت و میان بینونت عزلت و رساله در اجوبه مسائل میرزا محمد باقر الطبیب البهبهانی و رساله در شرح دعای سمات و فیه من عجائب المطالب که آنرا بالتماس فاضل کامل ولوزا زهر ملا علی اصغر نیشاپوری نوشته بود و رساله در شرح قصیده بائیه من شذور الذهب لعلی بن موسی الاندلسی در علم کیمیا و اول قصیده مذکوره بیت مطلع

خذ البیضة الشقراء وانزع قشورها فان لها تحت القشور لبابا

و رساله در اجوبه مسائل ملا کاظم مازندرانی در علم کیمیا و رساله در اجوبه مسائل مازندرانیه در شرح دعای اسابیع و رساله در اجوبه مسائل ملا عبد الوهاب لاهیجانی در سبب عدم استجابت دعا و در اثر تربت حسینیه و رساله در تنبیه بعض افاضل اهل نجف اشرف در بعض مطالب و عبائر از رساله خود که در علم اخلاق است و رساله در توحید و رساله در اجوبه مسائل میرزا علی اشرف مراغی در احوال ملائکه و رساله در شرح کلمات منسوبه بسوی فخر رازی در مقدمه توحید و رساله در اجوبه ملا مهدی رشتی در سر اختلاف امزجه و رساله در جواب مسئله آقا محمد شریف کرمانی در تهذیب اخلاق و رساله در علم هیئت و رساله در شرح رساله اسطرلاب شیخ بهاء الدین عاملی ره و رساله کشف الحق در مباحث متفرقه و رساله در اجوبه مسائل

حاج عبد المطلب رساله در شرح چند فقرات شرح زیارت استاد او و رساله در ترجمه رساله حیوة النفس
لاستاده و رساله در ترجمه مختصر الحیدریه فی الفقه لمولانا الشیخ علی اعلی الله مقامه و رساله موجزه
در سلوک الی الله و رساله در اجوبه مسائل مولانا شیخ محمد بن حسین بن خلف بن سلیمان و رساله
مسمی به حجة البالغه در رد یهود و نصاری و اثبات نبوت آنحضرت و ولایت حضرت امیر علیه السلام
و دیگر مباحث و رساله در جواب مفتی بغداد در تفسیر قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا شهادة
بینکم اذا حضر احدکم الموت و مسئله رضاع و رد شافعیه و دیگر مسائل و رساله در اجوبه
مسائل ملا حسین علی و رساله در اجوبه مسائل سید مقیم قزوینی و رساله در مقامات ظاهریه و باطنیه
و ذکر تاویل و غیره و رساله در اجوبه مسائل بعض علمای جبل عامل و رساله در حقیقت عقل و
روح و نوم و ماده آفتاب و غیره و رساله در اجوبه مسائل میرزا محمد حسن بن وزیر میرزا محمد و رساله
در بعض فوائد جفر و رساله در اختلاف مراتب موجودات و رساله در اسرار صلوة و ما یتعلق بها
من الطهارة و اسرار الصیام والزکوة و الخمس و الحج و تفسیر سوره الحمد و التوحید و القدر و ذکر
سر غیبت امام علیه السلام و دیگر امور و رساله در انطباق عالم کبیر با انسان و رساله در معنی النقطة
فی البسملة و رساله در حل شبهه آکل و ماکول که در جواب سوال شاهزاده محمد میرزا نوشته بود
و رساله در اجوبه مسائل عبد الله بیگ و دیگر رساله در جوابات مسائل او و رساله در اجوبه مسائل
محمد رحیم خان و رساله در احکام ولد الزنا و رساله فی حقیقة القول فی الاخباریین و المجتهدین
و رساله در اجوبه مسائل هندیه که کسی از هند فرستاده بود و رساله در ترجمه بعض اجزای اول
شرح زیارت و رساله مقامات العارفین و رساله در اجوبه مسائل بحرین و رساله در اثبات افضلیت
حضرت فاطمه ع از مریم ع و سائر نسوان از آیت قرآنی و ذکر مراتب تفضیل من انصار الحسین ع و
انصار القائم عجل الله فرجه و سلمان و عمار و اباذر و مقداد و رساله در شرح کلمات
بعض علما و رساله فیما یحل اکله من صید البحر و البر و دیگر مسائل و رساله در اجوبه مسائل شیخ سلیمان
بن عبد الجبار مسقطی و رساله در عصمت انبیا و رساله در مسئله معاد و شرح لوامع شیخ مقداد کتاب التما

ملا مشهد نوشته و رساله در مسائلیکه کسی از شام فرستاده بود و رساله در حکم عدهٔ امة موطوئه و رساله موسومه ببجة و امقه و رساله فی النون و وضع دائرة بالقصال النونین و حکم الواو من البین و رساله در اسرار حج در جواب سوال آقا محمد باقر یزدی و رساله در معنی حدیث ان الله خلق ادم علی صورته که آنرا در مکه مشرفه تحریر نموده بود در جواب اعتراض بعض اهل انکار و رساله در شرح این دو بیت که بحضرت امیر ؑ منسوب اند

اری العلم فی ذل وجوع ومحنة	وبعد عن الاباء والاهل والوطن
فلو کان کسب العلم اسهل حرفة	لما کان ذو جهل علی الارض فی الزمن

و رساله در مقدمه شرح اربعین خود و رساله موسومه بدلیل المتحیرین و رساله در جواب بعض سالکین از اهل مکاشفه و تمکین در تفسیر فقره دعای هر روزه ماه شعبان و آن اینست — الهی هب لی کمال الانقطاع الیک وانر ابصار قلوبنا بضیاء نظرها الیک حتی تخرق ابصار القلوب حجب النور فیصل الی معدن العظمة وتصیر ارواحنا معلقة بعز قدسك و رساله در حل بعض امور مشکله و رساله در اثبات وجود جن و بیان حقیقت و صورت و ماده و هیأت ذاتیه و عرضیه آنها و ذکر تشکل ایشان باشکال مختلفه و تکلیف و عبادت و موت و حشر و جنت و نار و سائر احوال ایشان که آنرا در جواب مسئله عالم عامل و فاضل واصل میرزا موسی ابن الحاج میرزا حسن الشهیر بالرشتی که از قزوین همراه خود آورده بود نوشته بود هذا ما وجدناه من مولفاته و مصنفاته السید علی بن السید دلدار علی النصیرآبادی اللکهنوی طاب ثراهما ولادتش در لکهنؤ هجدهم شوال سنه یکهزار و دوصد هجری واقع شده وی صاحب زهد و ورع و در اکثر علوم مداخلت و مهارت داشته ذات والاصفاتش همیشه مصروف وعظ و هدایت خلق و اقامت جمعه و جماعت بود و در اکثر فضائل شهرت داشت سیما در علم قرأت و فن تجوید بی نظیر بود در سنه خمس واربعین بعد الالف والمائتین از هندوستان بکربلای معلی سفر نمود و علمای انجا تعظیم و احترام او میکردند

خصوصاً فاضل سید کاظم رشتی بسیار در رعایت تعظیم آن سید جلیل القدر کوشید و کمال ذاتی او را
دریافته اجازه مشتمل بر مدائح و فضائل آنجناب نوشته بآنجناب داد بالجمله سید موصوف در سنه ست
واربعین بعد الالف والمائتین باز مراجعت باین دیار فرموده پیوسته مصروف وعظ و هدایت مردم
و تدریس و تصنیف بود و او را در سفر عتبات مباحثات و مناظرات با مخالفین واقع شده از جمله تصانیف
اوست رساله در مبحث فدک و دو رساله در باب متعه و رساله در علم قرات و رساله در رد اقوال اخباریین
و رساله در جواز تعزیه داری جناب سید الشهدا علیه السلام و تفسیر کلام مجید بعبارت هندی در دو مجلد
و بعد اتمام آن تفسیر در سنه ست و خمسین بعد الالف والمائتین مره ثانیه با جمعی از دوستان و رفقا
از لکهنو سفر نموده بزیارت مشهد روضه رضیه رضویه علیه الاف التحیه مشرف گشت و از انجا بزیارت مشاهد
مقدسه ائمه عراق مراجعت فرموده بعد مدتی قلیل در کربلای معلی بر طبق تمنای قلبی که از مدتی داشت
بتاریخ هیجدهم ماه مبارک رمضان سنه تسع و خمسین بعد الالف والمائتین برحمت حق پیوست مدت
عمر شریفش پنجاه و هشت سال و یازده ماه بود و قبر شریفش دران مکان ملائک آشیان در پهلوی
قبر مقدس جناب آقا سید محمد بن آقا سید علی طباطبائی واقع ست و مولانا سید ابراهیم حائری
که از علمای عاملین و منجمله قاطنین و ساکنین آن بقعه طیبه و مقام کریم بود خطی مشتمل بر خبر وفات
آنجناب بخدمت جناب سید العلما طاب ثراه نوشته بود و در تسلیه و تعزیه آنجناب چیزی از اشعار هم
در آن درج فرمود که منجمله آن این بیت بود

وما الدهر الا محنة وبلية تنوب وابناء الزمان نيام

بعد از ملاحظه خط مرقوم جناب سید العلما طاب ثراه خطی که بجواب خط مذکور قلمی داشته بعض عبارتش
ثبت نموده میشود اما بعد فقد وافى الينا كتاب من جنابك المستطاب مخبراً
بمصاب يا له من مصاب واقلقنا بوفاة السيد المجد المكرم المعظم الاكرم
الاقوم السيد على اعلى الله مقامه وزاد اكرامه كما ختم له بالتشرف

واقبره بالموضع الاشرف وقد والله هطلت العبرات على الخدود لهذه الرزيّة المفتتة للكبود وارتحل السرور وانكسرت الظهور ويحق لنا ذلك فلقد كنا نحن نحنّ الى لقاء محيّاه دائما وننتظر ايابه سالما غانما فكان قد كان يوم نودّعه عند تأهّبه للسفر هو اليوم الذي زرته فيه عائداً له وهو محتضر وهكذا الزمان يمضي على الغير وما للدهر من وفاء وعلى الدنيا بعده العفا فانا لله وانما اشكو بثي وحزني الى الله ولا حول ولا قوة الا بالله وبما جرى على لسان القلم اقتفاءً ببراعة الاقوام ؎

عيون المنايا لا تنام هنيئة ... ولكن ابناء الزمان نيام
وناعٍ اتانا من طفوف حسينٍ ... فلم يبق فينا راحة وجمام
نعى سيداً لحبر علياً ممجداً ... له في جوار المصطفين مقام
اتى حائراً من بعد ما ظل حائراً ... فنومته نوم الحمام جمام
غريب كئيب نازح عن دياره ... عليه من الله السلام سلام
كتاب اتاني ناعيا وهو ناصح ... ففيه شفاء لي ومنه سقام
وقد اسبلت تلك العبائر عبرتي ... وفكرت فيها والدموع سجام
لعمري ان الرزء والحزن والاسى ... جليل وبالله الجليل عصام

مزار بعيد والجسوم ضعيفة
فصبر جميل والسلام ختام

واكثری از علما و فضلای کربلای معلی در مرثیه و قصائد فرموده اند کما یستفاد من خط السید ابراهیم المذکور وجناب مولانا العلامه السید محمد عباس الشوشتری در تاریخ وفاتش این قطعه انشا فرموده ؎

ترحّل صاحب لعلیک علی ... وسافر وهو مفجوع کظیم

مجید کابر من اهل بیتٍ — بهم عرفنا الصراط المستقیم
اولی ایدٍ وابصارٍ ومجدٍ — له قد اذعن القلب لتسلیم
تغلغل صیتهم فی کل ارضٍ — وجدّد منهم الشرع القویم
ومن کتبت مودتهم علینا — وانزل فیهم الذکر الحکیم
طفا بالطف محموماً عن بیباً — وفی قرب الحسین له نعیم
شهید الکربلاء له ضمینٌ — وربٌّ غافرٌ برٌّ کریم
واملاک السماء مورّخات — لرحلته له رزءٌ عظیم ۱۲۵۹

السید حسن بن السید دلدار علی النصیرآبادی اللکهنوی ولادت او بست ویکم ماه ذی القعده سنه ۱۲۱۱ خمس و الف بعد المائتین در بلده لکهنو واقع شد تحصیل علوم از والد ماجد علامه خود وهم از خدمت برادر نامدار خود حضرت سلطان العلما طاب ثراه فرموده ودر تقوی وزهد ومروت وسلامت طبع وحلم وانکسار نفس وسائر محامد ذاتی وصفاتی نظیر خود نداشت سیما در عبادت که اکثر اوقات صائم النهار وقائم اللیل میبود از تصانیف شریفه او رساله عربیه در بیان آنچه تعلق بگفتن انا لله دارد وحواشی تحریر اقلیدس ورساله در احکام اموات ورساله در علم قرات رساله تذکرة الشیوخ والشبان در ذکر مواعظ وکتاب مبسوط در اصول دین بزبان هندی که مشتمل بر مطالب جلیله ست وفاتش در یازدهم شوال سنه ستین بعد الالف والمائتین در لکهنو واقع شد مدت عمر شریفش پنجاه وچهار سال ودو ماه وبست روز بود در روز وفاتش خلقی کثیر از فضلای عظام وصلحای کرام وطلبه علوم وسادات ذوی الاحترام بمشایعت جنازه او حاضر بودند واشک حسرت از دیده حق بین میریختند خصوصاً اخوین جلیلین المرحوم جناب سید العلما آقا سید حسین وجناب سلطان العلما آقا سید محمد طاب ثراهما باجمعی از اکابر واصاغر نماز بر آنجناب قیام فرمودند ودر دار التعزیه حسینیه والد خود قریب قبر مطهرش پهلوی قبر برادر نامدار خود جناب سید مهدی مغفور مدفون گردید بعضی از افاضل بنی اخوان آن مرحوم در تاریخ وفاتش این قطعه گفته

سید حسن آن عباد زمن	در خلد برین رفت بگلگشت چمن
معنی حدیث از سر الهام بخوان	سردار جوانان جنان ست حسن

وا مرحوم دو فرزند ارجمند یکی سید حسن مثنی و دیگر فرزند حسن معروف به سید مهنا یادگار گذاشت و هم یک صبیه که در حباله نکاح سید مرتضی پسر جناب سلطان العلما بود السید مهدی بن السید دلدار علی النصیرآبادی فاضل ذکی و عالم المعی صاحب قوت قدسیه و نفس ملکیه و جامع فضائل جلیله بود با وجود حداثت سن در حدت ذهن و جودت طبع و ذکا و علم و عرفان و صلاح و تقوی گوی سبقت از امثال ربوده چنانکه بتواتر رسیده بعضے حواشی و تعلیقات و تحقیقات مسائل متفرقه از مصنفات آن عالی صفات گواهی بر فضلش دارد در حیات والد ماجد خود در عمر بست و سه سالگی از دنیا رحلت فرمود مرقد شریفش در حسینیه غفرانمآب در پهلوی والد ماجد اوست جناب سید العلما طاب ثراه در اجازه که برای سید ای فرزند ارجمند سید مهدی موصوف قلمی فرموده باین الفاظ ستائش آنجناب فرموده المولی الفاضل و الفقیه الباذل ذی المجد و البهاء و الفضل و الذکاء فخر العلماء و السادة صاحب القریحة الوقادة و الفطنة النقادة مولانا السید مهدی افاض الله علی اعلی تربته شابیب رحمته و هم در آن اجازه میفرماید که آخر سید مهدی مرحوم میان ما هر سه برادران در فضل و کمال سبقت و اشتهار داشت و در دقت نظر بدرجهٔ ارفع و اعلی فائز بود باین جهت در هنگام قرائت و درس روی خطاب جناب والد مرحوم بسوی او میبود و الحق که او بسیار ذهن صافی و نظر دقیق داشت و اکثر شبها را به بیداری میگذرانید و اجتهاد در تحقیق مسائل و تنقیح دلائل میفرمود بحدیکه احدی از اماثل بمرتبه اش نمیرسید و با اینهمه خلوت و عزلت را می پسندید و از لذات و شهوات اعراض میفرمود و مرگ را بسیار یاد میکرد و اعتماد بر حیات نمی نمود پس زمانه ناهنجار تفرقه در جماعت انداخته او را بمرض شدید مبتلا ساخت و در عنفوان شباب طبل رحلتش بر کوفت پس وفاتش در آخر ماه ذی الحجه سنه یکهزار و دو صد و سی و یک هجری در رسید و آفتاب حیاتش در زیر

منکسف گردید مدت عمرش بیست و سه سال بود پس والد ماجدم از این واقعه مبتلای هموم و غموم شد و برخی
از کیفیت این مصیبت را در کتاب خود مسکّن القلوب بیان فرموده است و آلام فراق او بر من طاری
شد پس صبر کردم و برخی از افادات و تحقیقات او را جمع کردم و از مسودات او آنچه یافتم برآورده والی
بیاض رسانیدم که یادگاری برای متذکرین و بصیرتی برای مستبصرین باشد و آن برادر مرحوم این فرزند
دریتیم یعنی جناب سید هادی طاب مرقده را یادگار گذاشته و غیر از دو فرزندی نداشت وقت وفات آن مرحوم
سن او قریب به سه سال بود انتهی ترجمة کلامه حاجی محمد تقی بن محمد البرغانی القزوینی
از اعاظم مجتهدین قزوین و اکابر علمای متفقهین و شهدای سعدای سعدین بود مولدش برغان
که از قرای دار الخلافه طهران و مسکن و مدفنش قزوین است صاحب قصص العلماء بعد وصف
وثناهای موصوف آورده که ایشان سه برادر بودند حاجی ملا محمد تقی که برادر بزرگ بود و حاجی ملا محمد
صالح برادر وسط و هر دو فقیه و حاجی ملا علی برادر کوچک که او از شاگردان شیخ احمد احسائی بود و در زمان
واقعه سید علی محمد باب او نیز میل بباب داشته و پدر ایشان در نهایت تقدس و تقوی بود و نیز صاحب
قصص آورده که حاجی ملا محمد تقی خود بمن حکایت کرد که در بدو امر تحصیل در قزوین می‌نمودم بعد از آن
ببلده طیبه قم گذارم شد در آنجا بمجلس فاضل قمی صاحب قوانین حاضر شدم و آن درس مرا پسند
نیفتاد پس باصفهان رفتم و بخدمت علمای آنجا به تحصیل علوم دینیه مشغول گردیدم و غالباً در علم حکمت
اشتغال داشته‌ام و شواهد ربوبیه ملا صدرا را درس میگفتم از آن پس بعتبات عالیات تشرف
و در مجلس درس عالم علیم و بحر قلزم خضم آقا سید علی طباطبائی صاحب ریاض حاضر شدم روزی او
آنجناب در مسئله نسخ وجوب و عدم بقاء جواز تدریس میفرمودند و در النقض بالشجره مقطوع عنوان
کرده فصل رفت و جنس باقی ماند ناگاه جوانی غیر ملتحی پیش سید نشسته بود او با سید به تکلم در آمد بنهایت سخنان
محققانه میگفت با نهایت فصاحت و بلاغت و طلاقت لسان پس نزدیک بآن شد که مرا ملزم کند
و من نتوانستم که از عهده او برآیم و با او مقاومت کنم پس متغیر شدم و گفتم ای طفل چرا نامربوط
میگوئی پس آقا سید علی بمن تغیر فرمود و گفت سخن داری با او موافق قاعده تکلم کن او اگرچه بچه است

اما شیر بچه است پس از نسبت آنجوان سوال کردم گفتند که او آقا سید مهدی فرزند دلبند و خلف با شرف آقا سید علی
است پس من سکوت نمودم مجملا حاجی موصوف نماز جمعه میخواندند و خطبه ادا میکرد و در نهایت تجوید و جودت تقریر
و در موعظه گوی سبق از مشاهیر و اعاظمین آن اعصار ربوده موعظه او در نهایت فصاحت و بلاغت و سلاست و
جزالت و عذوبت و ملاحت موثر در قلوب و حکایات غریبه نقل می فرمود و سخنان علمیه و مسائل اعتقادیه
عنوان میفرمود و آیات بسیار را تاویل و تفسیر بر وجه اتم و اکمل بیان میکرد و در مجالس وعظ او علماء و طلاب
بسیار می نشستند و تقریرات وعظ او را می نوشتند عبادت آنجناب بدان نحو بود که از نصف شب علی الدوام
تا طلوع صبح صادق بمسجد خود میرفت و مناجات و ادعیه و تضرع و زاری و بیقراری و گریه و ناله اشتغال داشت
و مناجات خمسه عشر را از حفظ میخواندند و بر این نهج و شیوه سیره استمرار داشت تا آنشب که شربت شهادت نوشید
و مکرر در میان زمستان دیدند که آنجناب در پشت بام مسجد خود در عین شدت آمدن برف در نیمه شب پوستینی
بر دوش و عمامه بر سر مشغول تضرع و مناجات بود و استاده و دستها را بآسمان برداشته تا اینکه برف قامت
مبارکش را سراسر از پای تا سر سفید و پوشانیده بود و برادر کوچک او حاجی ملا علی نیز در ایام تحصیل همه شبهای
گرسیت اگر بگردن خود زنجیر یا انداخت و بر سر زنجیر میخی بود که بزمین میکوبید و تا صبح مشغول عبادت بود بالجمله
آنجناب پس از فراغ از تحصیل بطهران آمد و در آنجا اشتهار پیدا کرده و این در اواخر زمان فاضل قمی بود
بعد چندی مرة ثانیه باز بزیارت عتبات عالیات مشرف و از استاد عظیم المقدارش آقا سید علی و شیخ جعفر
نجفی اجازه گرفت و به ایران آمد و نقاری میان ایشان و فتح علی شاه واقع شد پس بدار السلطنت قزوین
نزول اجلال نمود و مرحوم حاجی ملا عبد الوهاب قزوینی که از علماء آن دیار و شهره امصار و از رؤسای آن اعصار
بوده در مقام کفالت و رواج و اشتهار حاجی ملا محمد تقی موصوف از هر جهت برآمد نقل است که شخصی ملا صفر علی لاهیجی
و آخوند ملا محمد تقی را جمعی از طلبه مهمان کردند اثنا شخصی از ملا صفر علی سوال کرد که بز زکوة دارد یا نه او گفت بقاعده باید
نداشته باشد پس آخوند ملا محمد تقی وارد مجلس شد از هم سوال کردند فرمود بلی زکوة دارد ملا صفر علی گفت بقاعده باید
زکوة نداشته باشد زیرا که اصول برائت فتوا از وجوب کرده است و گوسفند از این اصل خارج شده بدلیل و حدیث عنوانش لفظ غنم است
و احکام وارد مدار اسما است و بز را معز گویند و غنم نمیگویند آخوند گفت شما شرح لمعه نخوانده اید که میگوید الغنم والمعز من جنس واحد

اجماعاً و کذا البقر والجاموس پس محقق در شرایع که کتاب فتوی است دعوی اجماع نموده است ملا صفرعلی سالک شد غرض خوند
در مسایل خیلی جهارت داشت که گویا اوحد اهل زمان بود از تصانیف اوست کتاب عین الاصول در سه مجلد اکثر
در آن کتاب بر قوانین ایراداتی دارد و کتاب منهج الاجتهاد در فقه استدلالی در بیست و چهار مجلد در شرح شرایع الاسلام
از طهارت تا دیات تقریباً بقدر جواهر الکلام است نقل است زمانیکه شیخ محمد حسن جواهر الکلام را می نوشت
چون بکتاب جهاد رسید اسباب چندان نداشت چون فقها کتاب جهاد را کمتر نوشته اند آقا محمد مرحوم
نجل مولانا محمد تقی برغانی مشغول تحصیل بود پس شیخ محمد حسن مجلد جهاد منهج الاجتهاد را برسم عاریت گرفت
و از اسباب کار او بود تا فارغ از تالیفات کتاب جهاد شد دیگر از تصانیف مولانای موصوف رساله
در قضاء صلوة فائته و رساله در نماز جمعه و رساله در طهارت و نماز و صوم و کتاب مجالس المتقین که آنرا بنام
سلطان عصر خود محمد شاه در سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و هشت هجری بتالیف آن مشغول گردید و آن کتاب
مشتمل است بر مواعظ و حکم و حل احادیث و تفسیر آیات و تطبیق آن بمصائب حضرت سید الشهداء ع
بلکه عمده مقصودش در آنکتاب ذکر مصائب آنحضرت است و در مجلس سابع و عشرین از کتاب مذکور بجواز
غنا در مراثی فتوی داده اگرچه سابق بران بحرمت قائل بود و از جمله اسباب تبدیل و انقلاب رای خود در
باب این خواب تحریر فرموده **وهذا لفظه الشریف** و این خادم الشریعت در اوائل اجتهاد خود
بشدت نهی مینمودم از مجالس روضه خوانهای صاحبان صوت را تا آنکه فی ۱۲۳۲ شب بیست و یکم ماه رمضان
که همان یوم نیز منع نموده بودم در مسجد از خواندن تعزیه که در عالم رویا دیدم که اندرون مسجد شاه اصفهان در وسط
میدان ازدحام عظیمست از خلق و صدای شیون بلند است سؤال نمودم چه واقع شده جواب گفتند جناب
امیر المومنین علیه السلام در مسجد تعزیه فرزند خود میخوانند بجدی جمعیت بود که بالتهای ایشان گذاشتم تا خود را
بمنبر آنجناب رسانیدم دیدم آنجناب را عمامه سبز در سر و قامت مائل بکوتهی و کمرچی چون مرد نوجوان مرده
شیون کنان و واحسینا گویان تعزیه میخوانند از گریه بیطاقت شدم استماع نمودم دیدم که بعضی فقرات
بقسمی ادا میفرمایند که در اعتقاد من غنا بود عرض کردم یا مولای من این طرز را غنا میدانم آنجناب توجه والتفات
باین عهد ننموده فرمود مرا خواندن تعزیه فرزندم را بیاد آید بهر قسمیکه باشد و منع نکنید همان ساعت بیدار شدم

و در مسجد مومنین احیا سید هاشم فرستادم که مجلس تعزیه بپا داشتند من منع میکنم شما را انتهی کلامه مؤلف گوید
که فتوی بجواز غنا در مراثی از مختصات مولانا موصوف است و احدی از علما قائل بجواز نشده همچنین در دیگر
مسائل هم فتاوای غریبه دارد از انجمله عصیر عنبی را بعد از غلیان و قبل از ذهاب ثلثین پاک میدانست
و از جمله فتاوای غریبه آنجناب اینکه جایز میدانست که مترافعین ادعا را بالقسم صلح نمایند و جایز میدانست
که متولی آن حلف و صلح متقلد باشد و از جمله فتاوای آنجناب اینکه جایز است که حاکم شرع برای خود در
مرافعه در نوشتن حکم اجرت بگیرد و مکرر بالای منبر میفرمود که حکم کردن بر من لازم است لکن نوشتن لازم نیست
و برای نوشتن اجرت میگیرم و نقل است که فاضل هندی صاحب کشف اللثام نیز اجرت میگرفت باین نحو
که او فقیر و صاحب عیال بود و بکتابت امر خود را میگذرانید و اگر برای مرافعه نزد او می آمدند میگفت من
من فقیرم و خرج یومیه را از کتابت تحصیل مینمایم در مرافعه نمودن باید معطل شد و از تحصیل قوت عاجز میمانم
بالجمله صاحب قصص العلما بسیاری از حکایات و کرامات آخوند ملا محمد تقی نقل کرده و کیفیت شهادت
آنمرحوم بدین عنوان نوشته و گفته که از جمله کرامات آن بزرگوار شهادت او بود که با میر مومنان تاسی نموده و
بمحراب مسجد خون مبارکش را ریختند در سال آخر بجهت شیوع مذهب بابیه آنجناب غالبا بر بالای منبر بوعظ
انام اشتغال و مردم را از سوء حال باب تحذیر و انطائفه را تکفیر میفرمود میرزا جواد نامی که اصل او از عرب
و مسکنش در قزوین بود گوید که چند روز پیش از شهادتش بخدمت آن بزرگوار رسیدم آنجناب فرمود
که از تو التماس دعا دارم من عرض کردم که خداوند عالم نعمتهای دنیا و آخرت را بشما کرامت فرموده از عزت
و ثروت و اولاد و علم و نشر شریعت و تالیف در علوم اکنون برای شما چه آرزو مانده فرمود که آرزوی من
شهادت است عرض کردم که شما همیشه درجه شهادت بلکه برتر از آن مایه دارید زیرا که نظر بنص خبر مداد علما
بهتر از دماء شهدا است آنجناب فرمود بلی چنین است ولکن من طالب شهادت یعنی در خون آغشته شدن را
میخواهم و در همان شب که شربت شهادت را نوشید چون نیمی از شب گذشته خواست که بمسجد برود و بعادت
مستمره دیرینه بعبادت مشغول شود عیالش باو گفتند که شما امشب و یا این شبها رفتن بمسجد را ترک کنید
آنجناب فرمود که اگر میسر شود که مرا بکشند من بسیار طالب شهادتم ولکن این سعادت دور است که

پس در سنه هزار و دویست و شصت و چهار در نیمه شب از خانه بیرون آمد و بمسجد خود رفت و در محراب
عبادت ایستاد و بتضرع و زاری و گریه و بیقراری بدرگاه حضرت باری اشتغال داشت و چون نزدیک
بصبح شد بلکه گویا صبح کاذب بود و عجوزه که بعبادت خود آمد که چراغ مسجد را روشن کند و او هم بروشن
کردن چراغ مشغول و شهید ثالث در آن هنگام سر بسجده گذاشته و مناجات خمسه عشر را بنهایت
خضوع و خشوع میخواند و می گریست که ناگاه چند نفر از فرقه غاویه ضاله مضله بابیه داخل مسجد
شدند در اول نیزه بر گردن مبارک آنجناب زدند آنجناب هیچ متعرض نشده زخم دوم را
زدند که آنجناب سر از سجده برداشته فرمود که چرا مرا میکشید پس نیزه بدهان مبارکش زدند
که دهان آنجناب شگافته شد مجملاً آن جمع هشت زخم باو زدند که ناگاه آن عجوزه فریاد برآورد و قتله
ظلمه گریختند آنجناب از محراب برخواست که از مسجد بیرون آید تا خون میان مسجد ریخته نشود
محراب بدر مسجد نزدیک بود پس آن بزرگوار تا نزدیک در مسجد رسید از شدت زخمها و پیری و
عبادت در شب ضعف بر او مستولی شد پس نزدیک در افتاد و غش کرد و در خون غوطه می زد
عیال و اطفالش باخبر شده آمدند و جسد انورش بخانه بردند تا دو روز زنده بود و بسبب شگافت
زبان درست قدرت بر سخن گفتن نداشت و بسیار تشنه می شد و قدرت بر آشامیدن آب نداشت
زیرا که آن زخم سوزش بر سینه داشت و طاقت شرب آب نمی آورد مکرر در آنحالت تشنگی سید الشهداء ع
بیاد می آورد و قطرات عبرات از دیدگان خود می ریخت و می فرمود یا اباعبدالله جانم لفدائی تو
آیا از تشنگی بر تو چه گذشت الحاصل بعد از دو روز روح مبارکش جانب جنان در خدمت سید جوانان
اهل جنان شتافت و خواستند که جسد مبارکش را بجانب ارض اقدس عتبات نقل دهند
اهل قزوین راضی نشدند و هجوم عام کردند و بدنش را در قزوین بجوار شاهزاده حسین در مقبره
منفرده که حاجی میرزا ابوالقاسم شیرازی برای خود تعمیر کرده بود سپردند و بعد از چند ماه یا چند
سال برای تعمیر قبرش را شکافتند همان جسد اطهر مانند ایام زندگانی باحوال خود باقی بوده و اکنون
آن مرقد مزار معروف است آخوند ملا صفرعلی لاهیجانی القزوینی اصلش از بلده لاهیجان

واز فضلای با نام ونشان اما در بلدهٔ قزوین سکونت داشت وی از تلامذه علامه آقا سید محمد طباطبائی
بوده واز حجة الاسلام آقا سید محمد باقر اجازه دارد صاحب قصص العلماء که از تلامذه ومستفیدین
خدمت آخوند مزبور است نوشته که اخوند در بدو امر بعلم حکمت اشتغال داشته وشواهد ربوبیه ملا
صدرا را درس میداد وقتی در اصفهان خوابی دید که بعد مشاهده آن از درس وتدریس علم حکمت
تائب شد وبعلم فقه واصول اشتغال ورزید شرحی بر کتاب معالم الاصول ورساله در درایت و
برخی از فقه را نوشته وایضاً صاحب قصص در ضمن احوال ملا محمد تقی برغانی صاحب مجالس المتقین
بتقریبی ذکر اخوند نموده وگفته چندی در خدمت او در اصول تلمذی نمودم فاضل وجامع واز شاگردان
مرحوم آقا سید محمد صاحب مفاتیح الاصول بود آخوند ملا عبد الکریم ایروانی از مشاهیر
فضلا وافاخم علما وتلمیذ رشید آقا سید علی طباطبائی طاب ثراه بود صاحب قصص العلماء
که از تلامذه اخوند موصوف بود نوشته که اخوند ملا عبد الکریم ایروانی ساکن قزوین از معاریف
علمای عالیمقدار واز مشاهیر فضلای روزگار محور دائرهٔ فهم وکمال وخورشید فضل واشتهار وحید
اعصار وفرید امصار حجت حقیت سید مختار وی از تلامذهٔ آقا سید علی صاحب شرح کبیر لکن بسیار کم
تقریر تالیفی ازان عالم علیم بروز نیافته مگر رساله در اصل برائت که آنهم ناقص است ودر علم اصول در عراق
عرب وعجم برتر از و نیافتم بسیار کم تدریس میکرد ودماغ تدریس نداشت ومیگفت که میان تلامذهٔ
آقا سید علی ما سه نفر سرآمد اهل زمان بودیم واورا ازین سه نفر برتر شاگردی بود من وشریف العلماء
ومیرزا احمد ترک ونیز صاحب قصص آورده که آخوند ملا عبد الکریم در جدل عجز داشت باین اسباب
آخوند ترقی نکرده والا در تدقیق یگانهٔ دیار عرب وعجم بوده ودر آن اعصار بلکه سابق بران مانند او
مدقق در علم اصول بنظر نرسیده شاهد بر امور مذکوره اینکه در زمانیکه در دار السلطنت قزوین بتحصیل
اشتغال داشتیم اخوند اصول را تدریس نمی فرمود ودر فقه ریاض استادش را درس میگفت آنهم بنحو
اختصار پس چند نفر از طلاب باهم صحبت داشتیم که مثل اخوند ملا عبد الکریم که وحید اعصار است
درین شهر باشد وما از و استفاضه ننمائیم ودرس اصول او را مشاهده نکنیم نهایت خلاف مروت است پس

چند نفر بدین عزم خدمت آخوند رفتیم و از وی درخواست تعیینی نمودیم در جواب گفت درس مرا شرائط
چند است اول اینکه باید تلامذه صد نفر باشند پس اگر کمتر باشند درس نمیگویم دوم اینکه کسی
ایرادی در میان درس نکند و اگر اشتباهی دارد بعد از اتمام درس شبهه خود را بگوید تا جواب او را
گفته باشم سوم اینکه باید بزبان عربی بگویم چهارم اینکه هیچکس نگوید که کافی است و بس است
بلکه هر جائیکه محل کفایت است من خود سکوت میکنم پنجم اینکه همین جمعیت اگرچه نفهمند لا اقل
تا شش ماه بیایند آنوقت اگر نفهمیدند نیایند مجملاً این شرائط را متحقق ساختیم چندی بدرس او میرفتیم
هر روز بدون تکرار بمقدار یک ساعت از روز گذشته بنای درس را میگذاشت تا دو ساعت
بظهر مانده فراغت حاصل میشد بدون تکرار و بزبان عربی که اگر همه تحریر می شد تقریباً بقدر بیست هزار
بیت تحریر می آمد طلاب در تحریر آن عاجز بر آمدند و هر روز برای یکمطلب جزئی استدلالات بسیار
میکرد فردا آن ادله را ردّ می کرد روز دیگر باز اثبات می کرد و میفرمود که من در علم استقامت دارم
و تکثیر ایرادات و ردود و اجوبه برای تشحیذ اذهان طلاب است و از حکایات عجیبه
آنکه آخوند میفرمود زمانیکه من در بلده اردبیل در مدرسه بتحصیل اشتغال داشتم در آن شهر
تاجری بود معروف بدنائت و بخل و خساست نفس بحدیکه هرگز فطیری بفقیری از سفره احسانش نرسیده
و غالباً در اوقات غذا مهمان کسانی می شد که مدیون او بودند و از مال خود اکل نمی نمود بنحویکه وقتی از
اوقات از مال او بدون علم و اطلاع او طبخ کردند و او را مهمان ساختند چون خواست که بخورد در گلویش
ماند و قدرت بر اکل نداشت دانست که مال من در میان این مال است که بگلویم نمیرود پس شبی با طلاب
در باب آنمرد گفتگو داشتیم همه اتفاق کردند که ممکن نیست که چیزی از وی کسی از برای فقرا بگیرد پس من گفتم
فردا بنزد او خواهم رفت و چیزی برای طلاب خواهم گرفت ایشان انکار تعیینی نمودند آخر الامر عهد و نذر نمودیم که اگر
چنین کاری را از پیش بردم طلاب هر کسی مقداری را بمن داده باشند و آن شخص در ثروت و دولت ضرب المثل
بود و همیشه مقدار ده هزار تومان در زیر فرش در حجره کاروان سرا گذاشته بود که اگر مالی برای فروش بیاورند
و ثمن آن از خانه احضار نمودن طولی نداشته باشد پس [illegible] باشد که [illegible] جمیع

اصناف مدیون او بودند پس بعد از انعقاد نذر دامن همت بر کمر و بنزد آن مرد در کاروانسرا حاضر شدم
و سلام کردم جواب گفت و در گوشه نشستم تواضع جزئی و تحیت قلیله ادا کرد از آن پس گفتم که مرا با شما
مکالمه‌ایست موقوف بآنکه حواس را جمع داشته استماع نمائید گفت بگو پس من شروع کردم از بی اعتباری
روزگار غدار و فنا اعمار و هلاک و اضمحلال آثار و عذاب روز شمار و قهر و غضب حضرت جبار قهار از آیات
و اخبار ائمه اطهار و حکایات بسیار تذکره داشتم بنحویکه دیدم اشک بر دور دیده اش حلقه زد چون رقت قلب
او را مشاهده نمودم با خود گفتم که بالفعل وقت بکار زدن معاهده و احتمال تاثیر است پس گفتم که چه میشود
که این صدمات و لطمات و عقبات را دفع سازی بآنکه تنخواهی برای طلاب مدرسه فلانیه بمن داده
که میان ایشان تقسیم نمایم تا حقتعالی در آن روز که روز خلت و شفاعت و ثروت نیست ترا رحم نماید
و از این شدائد خلاص نماید پس آن مرد بفاصله بی مسامحه و مساهله و مماکسه و مساوقه یکصد تومان اشرفی
بمن تسلیم نمود که این اخذ کرده و میان طلاب آن مدرسه قسمت نموده باشد من با خود گفتم که باید فوراً برخواست
و رفت که مبادا باغوای غیلان داخله و عفاریت خارجه و تسویلات ابالسه از این عمل پشیمان شود بلافاصله
برخواستم و روی بجانب مدرسه آوردم همین بدر کاروانسرا رسیدم دیدم آن مرد از پشت سر فریاد میکند
که ای آخوند در همانجا باش و ترا به بینم من دانستم که پشیمان شده است پس از سرعت و شتاب من او هم
سرعت نمود تا وسط بازار بمن رسید و مرا گرفت من هم او را گرفتم و بنای مغاربه و مشاجره و منازعه گذاشتم
مصلحین خیر اندیش از پس و پیش جمع شدند و از و استفسار نمودند که چرا با آخوند بیچاره مجادله داری گفت
که آخوند امروز بمنزل من آمد و مرا فریب داد و مبلغ هنگفت تنخواه از من درخواست نمود و مال مرا می برد
و چون مردم ماجرا را فهمیدند او را منع کردند که بعد از قرنی و عمری تنخواه جزئی باین شخص که فقیر و عالم است
داده اکنون پشیمان شدن بمعنی است پس او را گرفتند و نگاه داشتند و نصیحت مینمودند من از دست او بیرون
آمده و بمدرسه رسیدم و طلاب را جمع نمودم و آن تنخواه را میان ایشان قسمت نمودم و آن مبلغی که بآن نذر مجاورات
منعقد ساختم از ایشان گرفتم حاجی ملا محمد جعفر استرابادی ساکن طهران و از فضلای
زمان و جامع علوم و از تلامذه آقا سید علی صاحب ریاض بود و او را تالیفات بسیار است

مانند شرح تجرید در علم کلام وکتاب مدائن العلوم که در علم عربیه است و در اصول وفقه تالیفات
بسیار دارد و او در خدمت ومحضر آقا سید مهدی یا شریف العلما محاجه با سید کاظم رشتی تلمیذ شیخ
احمد نموده و او را ملزم ساخت وکتابی در رد شیخ احمد نوشته و بسیار مختار بوده است و دو درس میگفت
یکی اصول دیگر فقه که از تالیف خود بود و پیش از درس هر روز خطبه میخواند و بعد از درس دعا میکرد
کذا فی قصص العلما آخوند ملا حسن یزدی از تلامذه آقا سید محمد طباطبائی طاب ثراه
بود مؤلف قصص العلما آورده وی از معاریف مشاهیر فضلای خطه ایران و در نهایت زهد
و ورع و تقوی و عبادت و در ابکاء بر حضرت سید الشهدا ع و اقامت عزا ائمه هدی بی نهایت
مداومت و مواظبت داشت و اوائل حال مسکنش دار الخلافت طهران و در اواخر ساکن کربلای
معلی و مدفنش در همان ارض اقدس و از تالیفات او کتاب مهیج الاحزان است که اخبار معتبره مصیبت را
در آن جمع نموده و نهایت اهتمام در اخبار داشته و از شاگردان مرحوم آقا سید محمد است و دور نیست
که آقا سید علی را هم ادراک کرده باشد و جناب او آخر حال مبتلای مرض رعشه بود و اطبا او را هر روز
بیک مثقال سم الفار اعتیاد داده بودند و سلطان اعظم فتحعلی شاه خواست که دختر خود ضیاء السلطنه را
به پسر او تزویج نماید آخوند راضی نشد بالجمله آخوند موصوف آخر عمر بکربلا سکنی نموده و همیشه در خانه خود
مجالس عزائی برای حضرت سید الشهدا ع داشت ذاکرین قرائت مصائب می نمودند و خود هم در آخر
ذکر مصیبت میفرمود و در مسجد هم موعظه می فرمود و ذکر مصائب مینمود و این فقیر هم غالبا بمجلس عزا
حاضر میشدم و همان زمان که در کربلا بودم یا زد ر ایام عزا بخانه او می رفتم و با اینکه آزار رعشه داشت و
سخن او را درست نمی شد فهمید معذلک بی اندازه گریه می داد و از جماعتی نیز یا یکی که بالای منبر شفاهة
از او شنیدم اینکه می فرمود که من پیغمبر خدا را در خواب دیدم و بآنحضرت عرض کردم که در اخبار مقاتل
دیده ایم که حضرت سید الشهدا علیه آلاف التحیة و الثنا در زمان شهادت دو دفعه غش کرده بود آیا
این صحیح است یا نه آنحضرت فرمود که بلی ای آخوند فرزندم حسین در زمان شهادت چهار دفعه غش
نموده [illegible] ایام محرم در خانه استاد آقا سید ابراهیم علیه الرحمه مجلس

بر پا بود بآن مجلس حاضر شدم اخوند ملا حسن نیز بلا فاصله آمد و پهلوی استاد نشست و استاد زیاده احترام
او نمود پس ذاکری قصه آمدن شیر را بر سر اجساد شهدا بیان کرد و اینکه آن شیر امیر المؤمنین بود که بهیئت
اسد بقتلگاه حاضر شد چون ذاکر از منبر بزیر آمد اخوند ملا حسن او را پیش خود طلبید ذاکر دست اخوند بوسید
آخوند بآن ذاکر فرمود که این چیزی را در بالای منبر خواندی که آن شیر امیر المؤمنین بود دروغ است و
امیر المؤمنین بصورت شیر در نمی آید و بعد از این چنین چیزی را بالای منبر ذکر مکن و از گفته امروز هم توبه
کن آن ذاکر صیغه توبه را جاری ساخت و سید استاد استماع مینمود و در این باب هیچ تکلم ننمود صاحب قصص
بعضی از کرامات جناب آخوند ملا حسن نقل فرموده بخوف تطویل در اینجا ثبت نشد ملا محمد صالح
برغانی قزوینی از تلامذه آقا سید محمد طباطبائی و برادر ملا محمد تقی برغانی صاحب مجالس المتقین
است مؤلف قصص العلما آورده که حاجی ملا محمد صالح نهایت عابد و زاهد و متتبع در اخبار بلکه سلمان
عصر بوده و در اصول راجل و در فقه همان اول درجه اجتهاد داشته و دائما مشغول کار و مطالعه و
تالیف و تصنیف و تدریس بوده و از بناهای او مدرسه عالی و مسجد متعالی است و در امر معروف و نهی از
منکر متصلب و راسخ بوده و شهر قزوین در عهد قدیم شراب خانه بوده و از امر معروف او و برادرش شهید ثالث
مردمان آن شهر متدین تر از مردمان شهر دیگر شدند و در ابکاء بر سید شهدا اهتمام تمام داشته و بسیار باکی بود
و نمیگذاشت کسی که ذکر مصیبت از اخبار غیر معتبره نماید و او از تلامذه مرحوم آقا سید محمد بوده و در مسجد
پدر بزرگوارش آقا سید علی نیز فی الجمله تلمذ کرده و اجازه از آقا سید محمد و سید عبد الله داشته و از جناب
میفرمود که در سفر مکه چون بشهر حلب رسیدیم پادشاه حلب از امیر حاج افندی خواست که یک شب
ضیافت کند پس امیر حاج بمن تکلیف نمود من گفتم که آداب مجالس ایشان را نمیدانم و نمیروم امیر حاج
گفت که اجابت لازم است پس چند از حاجیان که آداب مجالس ایشان را آگاه بودند همراه من روانه
داشت چون بنزد پادشاه رفتیم احترام بسیار نمود پس از من سوال کرد که دلیل شما بر خلافت علی چیست
من گفتم که من مذهب سنت و جماعت ام و شافعی مذهب میباشم پادشاه گفت که من میدانم شما شیعه
میباشید و شما را برای آن طلبیده ام که ادله شما را تا دانسته باشیم پس من شروع باقامه ادله نمودم و

بر دلیلی که میگفتم پادشاه رومی نمود و نهایت ملال او را که بود پس با خود اندیشه کردم که اگر در ظاهر امر مجاب شوم
مایهٔ ضعف اعتقاد ضعفا و عوام از شیعه خواهم بود پس در باطن متوسل بباطن ائمه اطهار شدم آن وقت
الهام و افاضهٔ ربانیه مرا دریافت پس استدلال بدلیلی نمودم پادشاه جواب نگفت و سکوت کرد
و در صباح آن شب پادشاه دراز گوشی مصری بمن از زرانی داشت با شال بزیه و ماهوت و شیرینی و بهر یک
از آنان که همراه من بودند ماهوت و شیرینی بخشید پس من همان دراز گوش در حلب به چهل تومان فروختم
و آنجناب را تالیفات بسیار است کتاب غنیمة المعاد در شرح ارشاد تمام آن در چهار مجلد است کتاب مسالک در شرح
ارشاد در دو مجلد است کتاب تفسیر گویا در هفت مجلد است کتاب معدن البکا در مصیبت که فارسی و مختصر است
و کتاب مخزن البکا در مصائب که آنهم فارسی و مطول است و کتاب منبع البکا در مصیبت که عربی است و در این
کتاب نهایت دقت در تنقیح اخبار مصیبت کرده و روایات معتبره مذکور داشته و در آخر کتاب بسیار از حکایات مبکیه
قصائد عربیه در مراثی ذکر نموده از جمله مطائبات او اینکه سالی بمشهد رضوی مشرف شدیم میرزا مشکور شاعر نیز با ما همراه
در بین راه گفتند که او زنا کرده پس او را خواستیم و ایراد کردیم که بزیارت میروی و زنا میکنی در جواب گفت که این چه
ایراد است زیارت را در نامهٔ عمل دست راست مینویسند زنا را در دست چپ پس چه منافاتی در میان این دو ام
است و حاجی ملا صالح مزبور در کربلای معلی خانه خریده بود در آخر عمر بکربلا اقامت نمود و وفات
او در کربلا بوده روزی بزیارت حضرت سید الشهداء مشرف شد پس از زیارت و نماز در بالای
سر مرقد مطهر ایستاده دعا می نمود که ناگاه افتاد او را بدوش گرفتند و بخانه بردند که بلا فاصله
فوت شد رحمة الله علیه و حشره الله مع موالیه المعصومین مؤلف گوید که از بعض فضلای
عراق شنیدم که از تصانیف ملای موصوف تفسیری است عربی در بیست مجلد و در آن هر چه از
روایات اهلبیت علیهم السلام یافته نقل فرموده و غالب روایاتش از کتاب کنز الفوائد کراجکی
علیه الرحمه است و غالبا این همان تفسیر است که صاحب قصص آنرا ذکر فرموده اخوند ملا اسمعیل
عقدائی یزدی عقدا دهی است قریب یزد که شش فرسخ فاصله در میان وارد و وی از
معاریف علما و فقها و شاگرد بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی طاب ثراه بود و در علم فقه و

اصول سرآمد فضلا و در ادب از ماهرین و کملا بود مسجدی در یزد بنا کرده الحال معروف است از
تصانیف شریفه او کتابیست در اصول و از جمله شاگردان اخوند موصوف فاضل کامل میرزا سلیمان
طباطبائی نائینی یزدی است که بعد اخوند ریاست دینی و دنیوی بوی منتهی شده وفات آخوند
در حدود سنه اربعین بعد الالف و المائتین اتفاق افتاد آقا سید حیدر یزدی وی
در عهد بادشاه جم جاه محمد شاه قاجار طاب ثراه والد سلطان دین پناه ناصر الدین شاه خلد الله
ملکه در بلده یزد علم فقه و اجتهاد برافراشته از معاصرین اخوند ملا اسمعیل عقدائی سابق الذکر
است حاجی ملا محمد بن ملا احمد نراقی وی عالمی نحریر و مجتهدی خبیر در بلده کاشان مرجع
خلائق بود راقم الحروف را بر تصانیف آنجناب اطلاعی بهم نرسیده حاجی مزبور در سنه خمس و خمسین بعد المائتین
و الالف ازین دار فنا بعالم بقا ارتحال فرمود آقا سید احمد اردکانی یزدی وی از ساکنین بلده یزد در عصر
فتح علی شاه مغفور بوده وقتی شیخ احمد احسائی وارد بلده یزد شد جمله علما بتعظیم شیخ احمد
پرداختند مگر سید احمد موصوف بالجمله وی حکیم و فقیه و محدث بوده مصنفات عدیده دارد از انجمله
کتابی است در فضائل شیعه موسوم به فضائل الشیعه و کتابی در احوال جناب امیر علیه السلام
مسمی به سرور المومنین و رساله در فضائل صلوات بر حضرت پیغمبر و آل اطهار نوشته و کتابی
در انساب سادات مشتمل بر جدولها و شجره ها و نیز چند مجلد کتاب عوالم را ترجمه کرده ملا علی اکبر
اجیهی اجیه از توابع اصفهان است در عهد سلطان فتح علی شاه در بلده یزد منصب امامت
جمعه و جماعت باو مفوض بوده فاضلی محدث و حکیم و باسلیقه بود از تصانیف اوست زبدة المعارف
در علم اصول و آن کتابیست مبسوط که بدار الخلافه طهران طبع شده و مرغوب اهل فضل و کمال است
ملا علی اکبر زارچی یزدی ساکن یزد زارچ دهی است سه فرسخی یزد ملای موصوف در کربلای
معلی ادراک صحبت جناب آقا سید علی طباطبائی صاحب ریاض فرموده وی از مجتهدین
عظیم الشان و فقهای اعیان و بغایت متواضع و منکسر و آرسیده خصال بود در بلده یزد منصب
امامت جمعه و جماعت قیام داشت وفات ملای موصوف در حدود سنین بعد المائتین و الالف

اتفاق افتاد ملا اکبر زمان کربالی از افاضل زمان و علمای بانام و نشان خاصه در علوم ادبیه و فن تفسیر و حدیث و حفظ ادعیه و کتاب نهج البلاغه وغیره نظیر خود نداشت و مرجع اهل یزد بود چندی در یزد و از کربلا آمده متوطن شد و کثیر الطعن بر شیخیه و کشفیه بر منبر بود سعاة سعایت نمودی پیش پادشاه محمد شاه کردند که مطمح نظرش افساد و فتنه است شاه او را بپای تخت در طهران طلبداشت و دران بلده محبوس بود و در آخر عمر اذنش دادند که بشهر مقدس برود قضای کار در مشهد مقدس با بامین راه ارتحال فرمود آقا سید اسمعیل توانی ساکن تون که از اعمال خراسان است وی از فضلای عصر و مجتهدین زمان خود بود جمیع اهل خراسان و معاصرین بانام و نشان معترف بفضل و اجتهادوی بوده اند در حدود سنه ستین بعد المائتین و الالف انتقال فرمود سید جعفر کشفی نجفی دارابی داراب مقامیست نزدیک شیراز از فضلای عالیمقدار و علمای باوقار و صاحب تصانیف بسیار بود لاسیما و تفسیر عدیل ندارشت از تصانیف او کتابیست در آثار و اخبار عقل و جهل که بفارسی نوشته و کتاب اجابة المضطرین بفارسی در مواعظ و دیگر منظومه در علم کلام — سید موصوف طور شیخ احمد احسائی طریقه داشت اگرچه با شیخ احمد معاند بود وفات سید موصوف در حدود سنه ستین بعد المائتین والالف اتفاق افتاد قبرش در بروجرد است سید صدر الدین عاملی نجفی وی از فقهای اعیان و مجتهدین جلیل الشان و داماد شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطا بود ملا شفیعا در روضه بهیة آورده که سید صدر الدین از جبل عامل بمشاهد مشرفه برای تحصیل فقه و حدیث سفر اختیار کرد و از جناب شیخ المشائخ العظام شیخ جعفر نجفی تحصیل علوم فرموده و صبیه جناب شیخ در حباله عقد سید موصوف بود و بعد چندی باصفهان معاودت فرموده و در انجا حجة الاسلام آقا سید محمد باقر رشتی اعلی الله مقامه بسیار اعانت او پرداخته و مردمان را برجوع در مسائل اطرفت او امور ساخت سید موصوف صاحب تصانیف کثیره است و از شیخ سلیمان عاملی تلمیذ جناب شیخ جعفر نجفی و نیز از عالم جلیل و فقیه نبیه نبیل جناب سید محسن کاظمی بغدادی اعرجی روایت دارد مولانا المفتی السید محمد قلیخان بن السید محمد حسین بن

حامد حسین بن السید زین العابدین الموسوی النیشاپوری از اکابر متکلمین عظام
و اعاظم علمای اعلام و اساطین مناظرین فخام جد و جهد کرده و کد او در اعلای لوائح شریعت و
حمایت دین و ملت کالنور علی شاهق الطور بر السنه جمهور مذکور و نوادر تحقیقات و غرائب تدقیقات
و محامد صفات و معالی کرامات آن رفیع الدرجات در مصنفات مؤلفات متاخرین مرقوم و
مسطور حیثیت فضل و کمال آن جمیع طرایق آن در شش جهت احاطه نموده در سائر علوم دینی و انواع
فنون عقلیه خصوصاً در فن تفسیر و علم کلام بی نظیر و امام همام بود کتاب مستطاب تقریب الافهام در
تفسیر آیات الاحکام از مصنفات آنجناب بر غزارت علم و فضل و تبحر و تلاطم مرتبه او در علم تفسیر دلیلی
است روشن و حجتی است مبرهن بالجمله توصیف و تعریف آن مستجمع الکمالات از حیز تقریر و تحریر بیرون است

زبانش مظهر اسرار تحقیق — ضمیرش مطلع انوار توفیق
ز توضیح بیانش گشته روشن — بر اهل علم هر مشکل ز هر فن

از اجداد کرام آن عالی مقام مولانا سید شرف الدین که در حادثه هلاکو خان از وطن مالوف خود
بجانب هندوستان رسیده بود چنانچه صاحب مرآة الاسرار آورده که سید شرف الدین با یک برادر که
سید محمد نام داشت در حادثه هلاکو خان از ملک خراسان بر آمده در دیار هندوستان رسیدند و هم در آن
تاریخ مسطور است که سید شرف الدین که از کمالات صوری و معنوی در قصبه کنتور مقیم گشت تا آنکه او ازین
عالم نقل کرد بعد از وی پسر سید عز الدین پسرش بجای پدر قائم مقام شد از وی پسر رشید سید سید
علاء الدین در قصبه کنتور متولد گشت و بعد از بلوغ انواع علوم صوری و معنوی حاصل کرده انتهی
بالجمله پسر سید حسین بن عز الدین ملقب بسید علاء الدین که بمدارج دینی و دنیوی او در مرتبه ارشاد
و بذل و عطا مشهور بود و صاحب تصانیف لائقه است در قصبه کنتور نشو و نما یافت و در همانجا
وفات یافت و همگی سادات نیشاپور که در انجا رحل اقامت انداخته از نسل سید علاء الدین مذکور
اند و الحال هم اکثر اعیان و اشراف از نسل سید مزبور در قصبه کنتور موجود اند و مرقد پاک سید علاء الدین
مذکور در قصبه کنتور زیارتگاه خلائق نزدیک و دور است ولادت با سعادت علامه موصوف روز دوشنبه

وقت صبح صادق پنجم ماه ذیقعده سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هشت هجری بود و بتاریخ بست و دوم همان ماه
و سال نواب شجاع الدوله مرحوم رحلت فرمود و تحصیل کتب درسیه از فضلای عصر خود نموده و اکتساب
علوم دینی و معارف یقینی پیش جناب غفران مآب مولانا السید دلدار علی طاب ثراه فرموده تا اینکه
در اکثر علوم و فنون محقق بی نظیر و مدقق نحریر گردید سیما در علم کلام مشهور آفاق بوده صاحب تذکرة العلما
بتقریب ذکر اعاظم تلامذهٔ جناب غفران مآب مولوی سید دلدار علی طاب ثراه بذکر شریف آن علامه پرداخته
و گفته هم از جملهٔ ایشان بود مدقق محقق فاضل لوذعی سید جلیل المعی مولوی سید محمد بن محمد بن
حامد کنتوری مشهور به سید محمد قلی که یکه تاز معرکه فضل و کمالات و مناظر میدان مناظرات و مباحثات
بود و تصانیف انیقه اش بر نصرت مذهب حق را دلیلیست ساطع و برهانیست قاطع اکثر کتب
درسیه را بفکر و مطالعه خود بر آورده بغایت ذکی الطبع و حدید الذهن بود انتهی علامه موصوف مدتی
در بلدهٔ میرٹھه بمنصب عدالت قیام داشت و مفتی در انجا بود و رساله عدالت علویه در بیان احکام قضا
و افتا متضمن شرائط قاضی و مفتی که شاهد عدل بر حزم و احتیاط آنجناب است در همان احیان تالیف
نموده و حکایات قضا و افتا و فیصله جات آن والاصفات بر السنه و افواه عام و خاص سائر و دائر
اند و از جمله کرامات باهرات آنجناب است آنچه از بعض ناقلین بسمع راقم الحروف رسیده که در وقتیکه
آنجناب در قضایای مرفوعه نظر سفیر مود و در فصل خصومات شروع مینمود و بعد امعان نظر حق بسوی
احد المتخاصمین ظاهر می فرمود چنان بوقوع می پیوست که اگر یکی از آن دو شیعی است او را بر مقابلش
که از مخالفین می بود ظفر حاصل می آمد و همچنین اگر یکی از ایشان از اهل اسلام می بود و خصم او از کفار
حق بسوی اسلامی ظاهر و آشکار می شد و در اواخر عمر خود به بلدهٔ لکهنؤ مراجعت فرموده و در ینجا بتالیف
مشغول شد و تمامی اوقات خجسته ساعات را بصرف طاعات و عبادات داشت تا آنکه مدت عمرش
با آخر رسید و جناب باری استیطان عالم باقی را از برای او اختیار فرمود و از جمله کرامات آنجناب است
آنچه قبل از ولادتش پدر نامدار وی که او هم از فضلای عصر خود بود و تحصیل علوم از مولوی عبد الرب تیموری
بستفاضی ولی محمد بانی حضرتپور نموده گویند که مولوی عبد الرب مذکور بذات خود شیعه بود و بالجمله والد ماجد

العلامه روزگار کتب بسیار از احادیث و اخبار بخط خود نوشته بود بخواب دید که حضرت صاحب العصر
والزمان عجل الله فرجه او را سه ثمر عنایت فرمودند از جمله آن دو ثمر ناقص و یکی کامل بود بنا بر آن
اول فرزند یکه متولد شد او را مهدی قلی و دوم را هادی قلی و فرزند سوم را احمد قلی نام نهاد چنانچه
مهدی قلی در اوایل شباب درگذشت و هادی قلی در صغر سن فوت شد و العلامه را حق سبحانه و تعالی
بفضل و کمال فائق علی الامثال گردانید و تعبیر خواب العالیجناب بظهور انجامید و آنجناب
از اولاد ذکور سه پسر داشت اکبر الشان عالیجناب مولانا السید سراج حسین که فاضل جلیل حکیم
عصر و فیلسوف ماهر بود و خلف اوسطش جامع الکمالات منبع الافادات سید عالی قدر و فاضل
وسیع الصدر جناب المولوی السید اعجاز حسین صاحب التصانیف العدیدة و التألیف المفیده
که در اثنای تحریر این کتاب برحمت حق پیوست و فرزند ثالث آن علامه روزگار وحید الاعصار
فرید الادوار دریای ناپیدا کنار علوم عقلی و نقلی و سحاب مدرار فنون اصلی و فرعی المقتفی آثار آبائه
الاطیبین و الحامی لذمار اجداده الاکرمین آیة الله فی العالمین و حجة الحق علی الخلق اجمعین مولانا
و استاذنا جناب السید حامد حسین ادام الله ظله العالی بدوام الایام و اللیالی که احوال خیر مآلش در
اوراق آینده مرقوم میشود از مصنفات جناب المفتی العلامه در علم کلام کتاب تشیید المطاعن و
کشف الضغائن ست در رد باب هشتم تحفه اثنا عشریه شاه عبد العزیز دهلوی و آن کتابیست بنهایت
مبسوط در دو مجلد کبیر که مثل آن در حسن بیان و رشاقت عنوان و لطف تقریر و متانت تحریر و استیعاب
اقوال و ضبط احوال رجال و افحام معاندین و قطع لسان جاحدین و استیصال شبهات متکلمین
مخالفین و ایضاح عوار غلطات این جماعه زائغین از سابق زمان تا این اوان از تصانیف
احدی از علمای اعلام و افاضل عالیمقام بظهور نرسیده و کتاب سیف ناصری جواب باب اول
تحفه اثنا عشریه و کتاب تقلیب المکائد جواب باب دوم تحفه و کتاب برهان السعادت جواب
باب هفتم تحفه که تخمیناً سی هزار بیت خواهد بود و نسخ این کتاب در حیات آنجناب باکناف و اقطار
مشتهر گشته علمای اعیان و فقهای عالیشان عصرش به وصف آنکتاب رطب اللسان بوده

جناب سلطان العلما مولانا السید محمد طاب مرقده در بعض مکاتیب خود که بآنجناب نوشته مدح و ثنای بلیغ در حق کتاب مذکور فرموده و معاصرش عین الاعیان مرحوم سبحان علیخان هم در مکتوبیکه بآنجناب نوشته مدح فرموده و صورت مکتوب مذکور اینست ابر مدرار عنایت بحر زخار رأفت محیط معقول و منقول حاوی فروع و اصول مولوی صاحب مخدوم نیاز کیشان بحر بیز زمان دام مجدکم سر لوح نیاز نامه شائقه بسبب به نیاز رسند بها نموده گذارش میدهد که رساله رد تحفه اثنا عشری تصنیف ملازمان دیدم سبحان الله چه قدر در رغور جوابهای دندان شکن از بحر طبع گرامی سر بر زده و الحق چنین جواب کمتر از فضلای سابق هم سر انجام یافته باشد هر فقره اش ذو الفقاریست برای قطع رؤس ادلهٔ مخالفان اگر غلط نکنم بجناب ارث از جناب حیدر کرار علیه التحیة و الثنا رسیده د بر وجود سراپا خیر و برکت سامی امروز اهل حق هر قدر که نازش نمایند میزیبد خامه مقصور اللسان چندانکه بمدح طرازی جناب بر دارد اندکیست از بسیار زیاده نیاز سبحان علی دیگر از تصانیف آنجناب است کتاب مصارع الافهام جواب یازدهم باب تحفه کتاب تقریب الافهام تفسیر آیات الاحکام در فارسی احکام عدالت علویه رساله نفاق الشیخین رساله تطهیر المومنین رساله اجوبهٔ فاخره وفات علامه مذکور بتاریخ نهم شهر محرم الحرام سنه یکهزار و دو صد و شصت هجری در بلده لکهنو واقع شده در حسینیه جناب غفرانمآب طاب ثراه مدفون گشت افاضل عصر در تاریخ وفاتش قصائد غرا و قطعات بدیعه نظم فرموده اند از انجمله علامة المتأخرین مولانا و استاذنا السید محمد عباس التستری دام علاه در مرثیه آنمرحوم این قصیده که مشتمل بر بعض حالات آنجنابست فرموده

أُرِیدُ ذکرَ محمّدٍ قلبی و رحلتَه	واننی براعی لا نفخ الصّورا
هُوَ المهاجر بالّلکهنو مدفنه	وکان مسکنه الاولیٰ کنتورا
کانّه هو نور الهدیٰ و جبین بدا	سناه هداه بکنتور قبیلا کبن طورا
و فی بطلنه مولی الزمان مجتهد	الوری محمّد بن الطهر کان مذکورا
لقد تفقّه فی الدین قادساً و رعاً	و کان مشتغلا بالکلام نحریرا
ابان جادة الحقّ بالبراع کما	تری المجرّة لیلا تفتّق نورا

جزاك ربك عن اهل دينه خيراً | وكان سعيك عند الاله مشكورا
مضى وخلّف ولداً له اولى فضلٍ | كذاك عاش حميداً ومات مغفورا
وحين يحيى صلى عليه مجتهدان | كان فضلهما في الانام مشهورا
محمدٌ وحسينٌ فداهما روحي | فانما بهما الشرع صار منصورا
ومن يشم شذا خلقهم بطيب نفسا | ولا يشمّ اذاً عنبراً وكافورا
كذاك اقبر في روضهم حائطهم | وفي القيمة فيهم يكون محشورا
مضى لتاسع شهرٍ غداة عاشره | رحيل خامس آل العبا منحورا
مصابه بمصاب الحسين مقرون | وانه لتلقى الحسين مسرورا
لطفا وقلت لتاريخ يوم رحلته | لموته هو اقبال يوم عاشورا

۱۲۶۰ھ

وله دام ظله بالفارسية

چون فاضل مفتی پسندیده خصال | بگذشت ز عالم و بیزدان پیوست
در بلدهٔ لکهنؤ رسید از کنتور | پس رخت سفر بسوی جنت بربست
در ماتم او سپهر زد جامه به نیل | رنگ رخ لاله در گلستان بشکست
با مجتهد العصر که همنام نبی ست | سر رشتهٔ اختصاص بودش در دست
زین راه توان گفت که تقوی و ورع | فریاد کشیده در عزایش بنشست

برمرقد او نوشته شد تاریخش

این قبر مقدس محمد قلی ست

بعون الله المنعام وتائيد النبي المعتام واله الكرام عليهم السلام جلد اول كتاب فيض نصاب نجوم السماء في تراجم العلماء صورت اختتام پذیرفت وان شاء الله المستعان جلد دوم هم عنقریب طبع کرده میشود وما توفیقی الا بالله علیه توکلت والیه انیب

[illegible] کسی از اهل مطابع بقصد طبع این کتاب نفرماید که در بمبئی گورنمنت داخل شده